کشف الباری

عما فی

صحیح البخاری

تصنیف

حضرت مولانا سلیم اللہ خان

سابق شیخ الحدیث جامعہ فاروقیہ کراچی

مرتب

مولانا شاہ فیصل [illegible]

وحاجی [illegible]

Maktaba Tul Ishaat .com

تمام فنون کے کتب کے پی-ڈی-ایف ہمارے ویب سائٹ سے اور پلے سٹور سے فری ڈاون لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید کتب شامل کر رہے ہیں اس لیے آپ ہفتے میں ایک بار ضرور ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو چیک کیا کریں۔

ابھی مطلوبہ پی-ڈی-ایف مفت ڈاون لوڈ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احادیث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ و دعوت
تمام فنون		

مکتبۃ الاشاعت ڈاٹ کام
Maktaba Tul Ishaat.com

کشف الباری

عما فی

صحیح البخاری

کتاب البیوع

تالیف ← صدر وفاق المدارس مولانا سلیم الله خان مدظله العالی
شیخ الحدیث جامعه فاروقیه کراچی

ترتیب وتحقیق ← مولانا مفتی محمد مزمل سلاوت صاحب

ترجمه ← مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصیات

جلد ۵

① داحادیثو تخریج
② د تعلیقات بخاری تخریج کول
③ د اسماء الرجال مختصر تعارف
④ دگرانو لغاتو لغوی، صرفی او نحوی حل
⑤ ماقبل باب سره د ربط په باره کښې پوره تحقیق
⑥ د شرحې د هرې خبرې په حاشیه کښې حواله ورکول
⑦ د ترجمة الباب مقصد په بیانولو کښې پوره تحقیق
⑧ د مختلفو مذاهبو تحقیقی بیان او بیا د مذهب حنفی ترجیح
⑨ د حدیث اطراف بیانول چه په بخاری کښې داحدیث په کوم کوم ځائې کښې دې.

خورونکی فیصل کتب خانه محله جنگی پیښور
موبائل:- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتاب نوم:- کشف الباری عما فی صحیح البخاری

جلد: کتاب البیوع

شارح: صدر وفاق المدارس شیخ الحدیث مولانا سلیم الله خان مدظله العالی

ترتیب وتحقیق: مولانا مفتی محمد مزمل سلاوټ صاحب

پښتو مترجم: مولانا شاه فیصل فاضل امداد العلوم و وفاق المدارس
ایم اے اسلامیات وعربی پېښور یونیورسټي

د ملاوېدو پتې: د فيصل کتب خانه پېښور څخه علاوه

- رشيديه کتب خانه اکوړه خټک
- علميه کتب خانه اکوړه خټک ۰۹۲۳۶۳۰۵۹۴
- مکتبه رشيديه کوئټه ۰۸۱۲۶۶۲۲۶۳
- مکتبه عثمانيه کانسی روډ کوئټه ۰۳۰۱۳۷۳۷۰۳۰
- مکتبه يوسفيه کانسی روډ کوئټه ۰۳۲۱۰۸۲۸۹۳۰
- راشد کتب خانه چمن ۰۳۰۰۳۸۹۶۳۵۳
- مکتبه عمريه تاج مير روډ چمن بلوچستان
- مکتبه علوم اسلاميه تاج مير روډ چمن بلوچستان ۰۳۳۳۷۹۵۸۶۹۶
- مکتبه حقانيه چمن ۰۳۳۳۷۷۵۲۲۱۹
- صداقت کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۸۷۷۴۲۳۲۱
- مکتبة رحمانيه قندهار افغانستان ۰۷۹۷۷۳۵۲۸۱
- مکتبه عبد الحي قندهار افغانستان ۰۷۰۰۸۲٤۳۳٤
- اسد الله کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۰۷٤۷۷٦۲۷
- مکتبة غفاريه قندهار افغانستان ۰۷۰۰۳٤۱۷٤۹
- مکتبة رشيديه قندهار افغانستان ۰۷۷۲۱۰۷۰۹
- مکتبة حبيبيه قندهار افغانستان ۰۷۹۹٤٤۷٤۱۳
- مکتبة القدس قندهار افغانستان ۰۷۰۷۹٤۸۵۵۹
- قدرت کتب خانه کابل افغانستان ۰۷۹۹۲۱۹۲۰۳
- عبد المجيد کتب خانه جلال آباد ۰۷۰۸۱۹۷۷۴۹
- شاهين کتب خانه خوست افغانستان
- بلال کتب خانه خوست افغانستان
- اسلامي کتب خانه خوست افغانستان ۰۷۹۹۳۱۰۲۴۷

فهرست مضامین

شمیره	مضمون	صفحه

۴۰- کتاب السلم

۱- باب: السلم فی کیل معلوم

٢ - باب: السلم في وزن معلوم

صفحه	مضمون	شمیره

۳- باب: السلم إلی من لیس عنده أصل

۴ ـ باب: السلم فی النخل

شمیره	مضمون	صفحه

۴۰- کتاب الشفعة

۱- باب: الشفعة فی مالم یقسم، فاذاوقعت الحدود فلاشفعة

۲- باب: عرض الشفعة علی صاحبها قبل البیع

شمیره	مضمون	صفحه

۳ - باب: أی الجوار أقرب

شمیره	مضمون	صفحه

۵ - باب: الاجیرفی الغزو

۶ - باب: من استاجر أجیراً فبین له الاجل ولم یبین العمل

۷ - باب: إذا استاجر أجیراً علی أن یقیم حائطاً یرید أن ینقض جاز

شمیره	مضمون	صفحه

۸ - باب: الاجارة إلى نصف النهار

۹ - باب: الاجارة إلى صلاة العصر

۱۰ - باب: إثم من منع أجر الاجیر

۱۱ - باب: الاجارة من العصر إلى الليل

۱۲ - باب: من استأجر أجيرًا فترك أجره، فعمل فيه المستأجر فزاد أو من عمل في مال غيره فاستفضل

شمیره	مضمون	صفحه

١۵ - باب: هل يؤاجر الرجل نفسه من مشركٍ في أرض الحرب

١۶ - باب: ما يعطى في الرقية على أحياء العرب بفاتحة الكتاب

۱۷ - باب: ضریبة العبد، وتعاهد ضرائب الاماء

۱۸ - باب: خراج الحجام

۲۱ - باب: عسب الفحل

شمیره	مضمون	صفحه

۲۲ - باب: إذا استأجر أرضًا فمات أحدهما

۴۳ - کتاب الحوالات

۱ - باب: فی الحوالة، وهل یرجع فی الحوالة

۲ - باب: أذا أحال علی ملی فلیس له رد

۳ - باب: إن أحال دین المیت علی رجل جاز

۴۴ ـ کتاب الکفالة

۱ ـ باب: الکفالة فی القرض والدیون بالابدان وغیرها

۳ - باب: من تکلف عن میت دینًا، فلیس له أن یرجع

شمیره	مضمون	صفحه

۵- باب: الدین

۴۵- کتاب الوکالة

۱- باب: وکالة الشریك فی القسمة وغیرها

۵ ـ باب: وكالة الشاهد والغائب جائزة

۶ ـ باب: الوكالة فی قضاء الدیون

۹ - باب: وکالة المرأة الامام فی النکاح

۱۰ - باب: إذا وکل رجلا، فترك الوکیل شیئا فأجازه الموکل فهو جائز وإن أقرضه ألی أجل مسمی جاز

شمیره	مضمون	صفحه

۱ - باب: فضل الزرع والغرس إذا أكل منه

۲ - باب: ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع، أو مجاوزة الحد الذي أمر به

شمیره	مضمون	صفحه

۳ - باب: اقتناء الکلب للحرث

۴ - باب: استعمال البقر للحراثة

۵ - باب: إذا قال: اکفنی مؤونة النخل أوغیره، وتشرکنی فی الثمر

۶ - باب: قطع الشجر والنخل

صفحه	مضمون	شمیره

۷ - باب: المزارعة بالشطر ونحوه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

۱۲ - باب: أوقاف أصحاب النبي ﷺ، وأرض الخراج، ومزارعتهم ومعاملتهم

۱۳ - باب: من أحيا أرضا مواتا

شمیره	مضمون	صفحه

۱۲ - باب: کراء الارض بالذهب والفضة...الخ

باب

شمیره	مضمون	صفحه

۱۷ - باب: ما جاء في الغرس

۴۷ - كتاب المساقاة، الشرب

۱ - باب: في الشرب

٣-باب: من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى يروى، لقول النبي ﷺ (لا يمنع فضل الماء)

شميره	مضمون	صفحه

شميره	مضمون	صفحه

۶ - باب: إثم من منع ابن السبيل من الماء

۷ - باب: سكر الانهار

۸ - باب: شرب الاعلی قبل الاسفل

۹ - باب: شرب الاعلی إلی الکعبین

یو وضاحت:

په دے تقریر کښے چه مونږ د صحیح بخاری کومه نسخه د متن په طور غوره کړے ده.په هغے باندے د ډاکټر مصطفی دیب البغا تحقیقی کار شوے دے. ډاکټر مصطفی دیب په احادیثو باندے د نمبرو لګولو سره د احادیثو د مواضع متکررهٔ د خودلو التزام هم کړے دے.که یو حدیث روستو راتلونکے وی. نو د حدیث په آخر کښے په نمبرو سره د هغے خودنه کوی.یعنی چه په دے نمبر باندے دا حدیث راځی.اوکه حدیث تیر شوے وی.نو د نمبرَ نه وړاندے ،،ر،، لګوی.یعنی دے نمبر طرف ته رجوع اوکړه.

فہرست رجال الحدیث

نمبر	اسماء المترجم لهم	کتاب	باب	صفحة
١	عمرو بن زرارة بن واقد الكلابي ابو محمد النيسابوري رحمه الله تعالى	کتاب السلم	باب السلم فی کیل معلوم	٦١
٢	عبدالله بن كثير الداري المكي . ابو معبد القاري . مولى عمرو بن علقمة الكناني رحمه الله	ايضاً	ايضاً	٦٢
٣	ابو المنهال عبدالرحمن بن مطعم البناني المكي	ايضاً	ايضاً	٨٨
٤	محمد بن عبد سلام بن الفرج السلمي مولاهم ابو عبدالله البخاري البيكندي رحمه الله	ايضاً	ايضاً	٦٥
٥	صدقة بن الفضل ابو الفضل المروزي رحمه الله	ايضاً	باب السلم فی وزن معلوم	٣٠٢
٦	عبدالله بن ابي المجالد الكوفي رحمه الله	کتاب السلم	ايضاً	٧٠
٧	ابو البختري سعيد بن فيروز كوفي الطائي رحمه الله	ايضاً	باب السلم الی من لیس عنده اصل	٧٨
٨	عمرو بن الشريد بن سويد ابو الوليد الطائفي	کتاب الشفعة	باب عرض الشفعة على صاحبها	١٠٢
٩	ابو رافع القبطي رضي الله عنه	کتاب الشفعة	ايضاً	١٠٣
١٠	ابو عمران عبدالملك بن حبيب الازدي الجوني البصري رحمه الله	کتاب الاجارة	ای الجوار اقرب	١٠٥
١١	يعلى بن مسلم بن هرمز المكي رحمه الله	ايضاً	باب اذا استاجر اجیرا الخ	١٢٣
١٢	يوسف بن محمد العصفري الخراساني نزيل البصرة	ايضاً	باب اثم من منع اجر الاجیر	١٢٨

بسم الله الرحمن الرحيم

۴۰- كتاب السلم

دَ ماقبل كتاب سره مناسبت:- امام بخاري رحمه الله دَ كتاب البيوع نه دَ فارغيدو نه پس كوم چه دَ بيوع په عام احكامو باندې مشتمل وو اوس دَيو خاص قسم بيع، بيع سلم احكام ذكركوى.

دَ بيع سلم مشروعيت:- دَ بيع سلم مشروعيت دَ كتاب الله، سنت رسول الله ﷺ دَاجماع او عقل نه ثابت دى

دَ كتاب الله نه ثبوت:- ① ﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوْهُ ﴾ (البقرة: ۲۸۲)

امام قرطبي رحمه الله دَدې آيت مداينه باره كښې دَ حضرت ابن عباس رضي الله عنهما قول نقل كوى چه هذه الآية نزلت في السلم خاصة يعنى دا آيت خاص توګه باندې دَبيع سلم دَاجازت دَپاره نازل شوې دې.[1]

دَ احاديث مباركه نه ثبوت:- دَحضرت ابن عباس رضي الله عنهما روايت كوم چه امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله نقل كړې دې عن ابن عباس قال قدم رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم المدينة وهم يسلفون في الثمار السنة والسنتين والثلاث فقال من أسلف في شيئ فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم (متفق عليه)[2] يعنى حضوراكرم ﷺ مدينې منورې ته تشريف راوړو. دَمدينې خلقو به په ميوو كښې دَ يو دوه او دريو كالودپاره بيع سلم كوله نو حضوراكرم ﷺ اوفرمائيل څوك چه په يوڅيز كښې بيع سلم كوى نو ناپ تول او موده مقرركولوسره دې سلم كوى.

اجماع امت:- اودَامت هم دَدې په جواز او اباحت باندې اتفاق دې صرف دَ حضرت سعيدبن مسيب رحمه الله نه انكار نقل دې.[3]

بل عقل هم دَدې خبرې تقاضاكوى چه بيع سلم جائزكيدل پكاردى څكه چه اكثر داسې كيږى چه مبيع فورى طريقه باندې نه شى حاضرولې نوكه چرې دَ دې دپاره اجل مقرركړې شى نو څه بديت نشته چونكه كوم وخت چه هغه مبيع موجود وى نو ډير څل داسې كيږى چه هغه وخت مشترى سره پيسې نه وى. اوكله په دغه وخت كښې بائع طرف نه مبيع ته سخت حاجت وى او في الحال په مبيع باندې قدرت هم يقينى وى نوهغه خپل دغه حاجت دَ بيع سلم په ذريعه پوره كولې شى.[4]

---

[1]) الجامع لاحكام القرآن (تفسير قرطبي) :۳۵۹/۳ دارالكتاب العربي بيروت ومعارف القرآن للشيخ الكاندهلوى رحمه الله :۵۳۷/۱ مكتبة المعارف شهدادپور.

[2]) صحيح البخاري كتاب ۳۵ الباب: رقم الحديث ۲۲۳۹ وصحيح مسلم كتاب: ۲۲ باب:۲۵ رقم: ۱۶۰۴.

[3]) فتح الباري: ۵۳۹/۴ قديمي.

[4]) فتح القدير: ۶۷/۷ عثمانيه كوئته.

دَ سلم لغوی او اصطلاحی تعریف :- سلم او سلف دواړه په یووزن اوپه یوې معنی دی. سلم دَ حجاز والو لغت دې او سلف دَ عراق والو (۱) دَ تقدیم په اعتبارسره دې بیع ته سلف اودَ تسلیم په اعتبارسره سلم وئیلې شی. په اصطلاح کښې بیع سلم بیع آجل بعاجل ته وئیلې شی یعنی په دې کښې دَ آجل بیع دَ عاجل سره کیږی (۲) مبیع آجل وی او په اجل مقرربانددې مشتری ته حواله کولې شی او ثمن مشتری په وخت دَعقد کښې بائع ته اداکوی. په بیع سلم کښې مشتری ته رب السلم او ثمن او قیمت ته راس المال بائع ته مسلم الیه او مبیع ته مسلم فیه وائی.

۱ - باب: السلم فی کیل معلوم

ناپ مقررکولوسره عقد سلم کول

دَ ترجمة الباب مقصد :- دَ ترجمة الباب مقصددادې چه که مسلم فیه چرته کیلی څیز دې نودَدې دَ کیل علم هم ضروری دې. (۳)

[حدیث باب ۲۱۲۴] (۴)- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَارَةَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضی الله عنهما - قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - الْمَدِينَةَ، وَالنَّاسُ يُسْلِفُونَ فِي الثَّمَرِ الْعَامَ وَالْعَامَيْنِ - أَوْ قَالَ عَامَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةً. شَكَّ إِسْمَاعِيلُ - فَقَالَ «مَنْ سَلَّفَ فِي تَمْرٍ فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ».

یعنی حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی رسول الله ﷺ مدینې ته تشریف راوړو او خلقو به په کهجورو کښې دَ یوکال دواو کالو یا دریو کالو په میعاد بانددې بیع سلم کوله. نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه څوک هم تاسو نه په کهجورو کښې سلم کوی هغوی دې ناپ تول مقرر کولوسره کوی.

رجال الحدیث

عمرو بن زرارة:- عمرو بن زرارة بن واقد الکلابی ابومحمد النیسابوری رحمه الله ۲۳۸هجری کښې

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۸۷ رشیدیه لسان العرب: ۳/۳۸۱.

(۲) البنایة:۱۱/٤ حقانیه ملتان.

(۳) فتح الباری:٤/٤۲۸.

(٤) أخرجه البخاری أیضاً باب السلم فی وزن معلوم رقم الحدیث: ۲۲٤۰وفی باب السلم إلی اجل معلوم، رقم الحدیث:۲۲۵۳، ومسلم فی المساقاة، باب السلم رقم الحدیث:٤۱۱۸ – ٤۵۱۲۱، والترمذی فی البیوع، باب ماجاء فی السلف فی الطعام والتمر، رقم الحدیث: ۱۳۱۱ وأبوداؤد فی الجارة باب السلف رقم: ۳٤٦۲ والسنائی فی البیوع باب السلف فی الثمار رقم الحدیث ٤٦۲۰ وابن ماجة فی التجارات باب السلف فی کل معلوم،رقم الحدیث:۲۲۸۰.

وفات شوې دې.[1] علامه ذهبی رحمه الله فرمائی المحدث الامام الثبت المقرئ.[2]

شیوخ اوتلامذه - هغوی به د هشیم یحیی بن زکریا سفیان بن عیینه وغیرهم رحمهم الله نه حدیث نقل کولو اودهغوی نه امام بخاری امام مسلم امام نسائی وغیرهم رحمهم الله روایت نقل کړی دی.[3] امام نسائی رحمه الله فرمائی **ثقة**.[4] علامه محمدعبدالوهاب رحمه الله فرمائی **ثقة ثقة**.[5] علامه ابوالعباس سراج رحمه الله فرمائی **کان مجاب الدعوة**.[6] امام بخاری رحمه الله ۱۳ او امام مسلم رحمه الله اته (۸) احادیث د دوی نه نقل کړی دی.[7]

اسماعیل بن علیة - دا اسماعیل بن ابراهیم بن مقسم رحمه الله دې.[8]

ابن أبي نجیح - دا ابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمه الله دې. د دوی حالات هم کشف الباری کتاب العلم باب الفهم فی العلم کښې تیرشوی دی.[9]

عبدالله بن کثیر - داعبدالله بن کثیر الداری المکی ابومعبد القاری سولی عمرو بن علقمة الکناني رحمه الله دې.[10] دې د ابنائي فارس نه دې د دوی انتقال ۱۲۰هجری کښې شوې دې.[11]

شیوخ - هغوی درباس رحمه الله او عکرمه رحمه الله (کوم چه د ابن عباس رضی الله عنهما آزادکړې شوې غلام دې) او عبدالله بن زبیر رضی الله عنهما ابوالمنهال عبدالرحمن بن مطعم اومجاهدبن حبر المکی وغیرهم رحمهم الله نه روایات نقل کول.[12]

تلامذة - اودهغوی نه اسماعیل بن امیة اسماعیل بن عبدالله ایوب السختیانی حمادبن سلمه سفیان بن عیینه عبدالله بن ابی نجیح او لیث بن ابی سلیم وغیرهم رحمهم الله روایات نقل

---

[1]) سیرأعلام النبلاء:۲۹٤۹/۲ بیت الافکار الدولیة. تهذیب التهذیب: ۲۷۱/۳مؤسسة الرسالة. بیرت. تقریب التهذیب: ۷۶/۳دارالمعرفة بیروت.

[2]) المصدرالسابق.

[3]) المصدرالسابق.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) المصدرالسابق.

[6]) المصدرالسابق.

[7]) تهذیب التهذیب:٤۶۹/۱۵.

[8]) اوګورئی کشف الباری: ۱۲/۲.

[9]) کشف الباری: ۲۶۰/۳.

[10]) تهذیب الکمال: ٤۶۹/۱۵طبقات ابن سعد:٤٨٤/۵.

[11]) المصدرالسابق.

[12]) المصدرالسابق.

کړې دی

محمد بن سعید رحمه الله فرمائی کان ثقة [2] امام نسائی رحمه الله فرمائی عبدالله بن کثیر ثقة. [3] سفیان بن عیینه رحمه الله فرمائی لم یکن بمکة أحدٌ أقرأ من حمید بن قیس، وعبدالله بن کثیر رحمهما الله تعالیٰ په مکه کښې حمید بن قیس او عبدالله بن کثیر نه لوئی قاری بل څوک نه وو [4]

ابوالمنهال عبدالرحمن بن مطعم - دا بناتی مکی دی دَدوی انتقال ۱۰۶هجری کښې شوې دې [5] علامه یحیی رحمه الله فرمائی بصري، کان ینزل مکة [6]

شیوخ - هغوی رحمه الله به دَ براء بن عازب زید بن ارقم عبدالله بن عباس او ایاس بن عبد مزنی رضی الله عنهم نه حدیث نقل کولو [7]

تلامذه - او دَهغوی رحمه الله نه به اسمٰعیل بن امیة حبیب بن ابی ثابت سلیمان الاحول عامر بن مصعب عبدالله بن کثیر القاري او عمرو بن دینار وغیرهم رحمهم الله احادیث نقل کول [8] ابوزرعه رحمه الله فرمائی مکي ثقة [9] ابن حبان رحمه الله دَهغوی ذکر ثقات کښې کړې دي [10] ابن سعد رحمه الله فرمائی کان ثقة قلیل الحدیث [11] امام بخاري رحمه الله فرمائی أثنی علیه ابن عیینة رحمه الله خیراً [12]

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما - دَدوی احوال کشف الباري کتاب بدء الوحی دَ لاندې تیر شوی دی [13]

قوله: من سلف في تمر - دلته یوه خبره دَ غور قابل ده چه زمونږ په روایت کښې من سلف في تمر فلیسلف في کیل معلوم ووزن معلوم دي علامه کرمانی رحمه الله او علامه عینی رحمه الله فرمائی چه

---

[1]) المصدر السابق.
[2]) المصدر السابق.
[3]) المصدر السابق.
[4]) المصدر السابق.
[5]) تهذیب الکمال: ۴۰۶/۱۷.
[6]) المصدر السابق.
[7]) المصدر السابق.
[8]) تهذیب التهذیب: ۴۰۶/۱۷.
[9]) الجرح والتعدیل: ۵ الترجمة: ۱۳۵۴.
[10]) الثقات: ۱۰۸/۵.
[11]) طبقات ابن سعد: ۴۷۷/۵.
[12]) التاریخ الکبیر: ۵ الترجمة: ۱۱۱۸.
[13]) کشف الباري: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

بعض رواياتوكښې من سلف في ثمر لفظ راغلې دې. يعنې دتمر په ځائې كوم چه مثناة دې ثمر لفظ دې چه ثاء مثلثه سره دې.[1] دې حضراتو دا د امام نووى رحمه الله په اتباع كښې وئيلې دى علامه نووى رحمه الله شرح مسلم كښې ليكلى دى. **وفى بعضها ثمر بالمثلثة**.[2]

ليكن زمونږ بحث خو د بخارى رحمه الله په روايت كښې كيږى اود بخارى رحمه الله په روايت كښې دا وينا كول چه په هغې كښې دتمر په ځائې ثمر هم واردشوې دې صحيح نه ده. ځكه چه د بخارى رحمه الله چرته په يوطريق كښې هم د تمر په ځائې دثمرذكر نشته.

قوله: من سلف في تمر فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم باندې اشكال اود هغې جواب:- علامه بدرالدين دماميمى رحمه الله فرمائى چه حضوراكرم ﷺ فرمائيلى دى **من سلف فى تمر فليسلف فى كيل معلوم ووزن معلوم**. په دې كښې دا اشكال كيږى چه دتمر دپاره شرعى معيار كيل دې وزن نه دې.

علامه سندهى رحمه الله فرمائى چه بدرالدين دماميمى رحمه الله مطلب دادې چه دتمر په ځائې ثمر كيدل پكاردى په دې وجه كه چرې ثمر شى نوهغه به د خپل عموم د وجې نه به كيلى او وزنى دواړو ته شامل شى اوكه دتمر لفظ شى نو په دې كښې كيل متعين دې بيا به هلته د كيل او وزن دواړو ذكربې محل شى. دا خبره علامه سندهى رحمه الله علامه دماميمى رحمه الله د قول خودلود مطلب دپاره ذكركړې دې.[3]

دعلامه سندهى رحمه الله جواب:- ددې نه پس علامه سندهى رحمه الله ددې سوال چه د تمر لفظ كيدلوسره حضوراكرم ﷺ **فليسلف فى كيل معلوم ووزن معلوم** ولې فرمائيلى. دا تاويل چه دلته به څه مقدر منلې كيږى يعنى **من سلف فى تمر مثلاً** نودمثلاً لفظ اوس **تمر او غير تمر** ټولوته شامل شى اوددې نه پس به دوزن ذكر بې محل نه شى. يا تقدير عبارت به داسې راويستې شى **من سلف فى تمر أو غيره** نو په دې صورت كښې به هم د وزن ذكرصحيح شى.[4]

د علامه قسطلانى رحمه الله جواب:- علامه قسطلانى رحمه الله فرمائى چه واؤ د او په معنى كښې دې يعنى فليسلف في كيل معلوم أو وزن معلوم او مطلب دادې چه چرته كيلى څيز دې نودهغې كيل معلوم كيدل پكاردى يا كه چرې د وزن څيز دې نو وزن ئې معلوميدل پكاردى.[5] ليكن

---

[1] شرح الكرمانى رحمه الله ٨٥/١٠ عمدة القارى:٨٨/١٢.
[2] الصحيح المسلم مع شرحة الكامل للنووى رحمه الله ٣١/٢.
[3] صحيح البخارى مع حاشية عليه للامام أبى الحسن السندى رحمه الله ١/٣٧١.
[4] صحيح البخارى مع حاشية عليه للامام أبى الحسن السندى رحمه الله ٣٧١/١.
[5] إرشاد السارى:١١٧/٤.

دا توجیه کوم چه علامه قسطلانی رحمه الله کړې ده نه صحیح کیږی ځکه چه په روایت کښې خو صرف دتمر ذکر دی اودې مناسب هم کیل دې وزن نه دې. لهذا بهتر جواب هم هغه دې کوم چه علامه سندهی رحمه الله ورکړې دې.

دترجمة الباب سره مطابقت: - دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دې

دحدیث مذکور دویم سند: -

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ بِهَذَا «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ».

[حدیث ۲۱۲۵، ۲۱۲۶، ۲۱۳۵]

یعنی امام بخاری رحمه الله فرمائی چه هم دا حدیث مونږ د محمد رحمه الله نه هم په دې طریق سره بیان کړې دې او په دې کښې هم دغه دی چه معین ناپ اوتول سره.[1]

رجال الحدیث

قوله: حدثنا محمد: - دامام بخاری رحمه الله شیخ محمد رحمه الله کښې د شراحو اختلاف دې. ابوعلی جیانی رحمه الله فرمائی چه چاددوی باره کښې صراحت نه دې کړې چه دا څوک دې. زما په نیزدامحمدبن سلام رحمه الله دې. علامه کلاباذی رحمه الله هم دا اختیارکړی دی.[2]

محمدبن سلام بن الفرج رحمه الله: - محمدبن سلام بن الفرج السلمی، مولاهم، ابوعبدالله البخاری، البیکندی ویقال: الباکندی ایضا ویقال بالفاء ایضا. (یعنی فیکندی اوفاکندی)

وفات: - ددوی انتقال ۲۲۵هجری کښې شوې دې.

اساتذه: - هغوی رحمه الله د ابراهیم بن عبدالرحمن الخوارزمی ابواسحاق ابراهیم بن محمدالزاری احمدبن بشیر الکوفی اسماعیل بن جعفر اسماعیل بن علیه اسماعیل بن عیاش سفیان بن عیینه عبدالله بن مبارك اومحمد بن الحسن الشیبانی وغیرهم رحمهم الله نه روایات نقل کړی دی.

تلامذه: - او هغوی دامام بخاری رحمه الله اودهغوی د خوئی ابراهیم بن محمدبن سلام البیکندی المؤدب، احمدبن الخضر، احمدبن عبدالرحمن، سلیمان بن داؤد السمرقندی، طاهربن محمودبن نضر، طفیل بن زید (سفیان) او عبیدالله بن عمرو بن حفص المروزی وغیرهم رحمهم الله تعالی نه روایات کړی دی.[3]

---

[1] مرتخریجه سابقا.

[2] عمدة القاری:۶۲/۱۲ فتح الباری: ۵۴۱/۴ وإرشادالساری: ۱۱۶/۴.

[3] تهذیب الکمال: ۳۴۰/۲۵ - ۳۴۳.

علامه یحیی بن یحیی رحمه الله فرمائي بخراسان کنزان، کنزعند محمدبن سلام البیکندی، وکنزعند اسحاق بن راهویه [1] خراسان کښې دعلم دوه خزانې دی یوه خزانه محمدبن سلام بیکندی سره او یوه خزانه اسحاق بن راهویه سره.

عبیدبن شریح رحمه الله فرمائي: کان محمدبن سلام من کبار المحدثین.... [2] یعنی محمدبن سلام رحمه الله د کبار محدثینو نه دې اودهغوی (خدمت) حدیث کښې یولوئی نوم دې علامه ابن حبان رحمه الله ددوی تذکره په ثقات کښې کړې ده [3] علامه ابن حجر رحمه الله د ابوعصمة سهل بن متوکل رحمه الله قول نقل کړې دې چه ما امام احمدبن حنبل رحمه الله ته اووئیل: حدثنی، فقال من این أنت؟ فقلت من بخاری، فقال: ألم تسمع من محمدبن سلام مایکفیك. [4] یعنی ابوعصمة رحمه الله فرمائي چه ما امام احمدبن حنبل رحمه الله ته عرض اوکړو چه تاسو ماته حدیث اووایئی هغوی تپوس اوکړو ته د کوم ځائی یئی؟ ما عرض اوکړو دبخاری نه. نوهغه اوفرمائیل ولې د محمدبن سلام رحمه الله نه احادیث اوریدل ستاد پاره کافی نه دی.

اسماعیل:- دا اسماعیل بن علیه رحمه الله دې. [5]

ابن ابی نجیح:- داابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمه الله دې. [6]

۲-باب: السلم في وزن معلوم

تول یعنی وزن مقررکولوسره سلم کول

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله اول باب قایم کړې وو باب السلم في کیل معلوم که چرې مسلم فیه دمکیلات نه دې نوکیل معلومول ضروری دی او اوس امام بخاری رحمه الله داخودل غواړی که چرې مسلم فیه دموزونات نه وی نووزن معلومیدل ضروری دی لکه چه امام بخاری رحمه الله خبرداري ورکول غواړی چه په موزونات کښې د کیل په ذریعه عقدسلم صحیح نه دې. [7]

---

[1] تهذیب الکمال: ٢٥/٣٤٠ – ٣٤٣.
[2] تهذیب الکمال: ٢٥/٣٤٠ – ٣٤٣.
[3] کتاب الثقات: ٧٥/٩.
[4] تهذیب: ٢١٢/٩.
[5] کشف الباری: ١٢/٢.
[6] کشف الباری: ٣٠٢/٣.
[7] عمدة القاری: ٦٣/١٢.

[حديث ٢١٢٥ ـ ٢١٢٦] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - الْمَدِينَةَ، وَهُمْ يُسْلِفُونَ بِالتَّمْرِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلاَثَ، فَقَالَ «مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ».(١)

ترجمه - حضرت ابن عباس ﷠ فرمائى چه رسول الله ﷺ مدينې منورې ته تشريف راوړو اوخلقو كهجورې ددوو كالو اودريو كالو په ميعاد باندې سلم كوله. حضورپاك ﷺ اوفرمائيل كله چه څوك په يوڅيز كښې سلم اوكړى نو معين ناپ تول اومعين ميعادسره دې كوى.

رجال الحديث

قوله: حدثنا صدقة: - صدقة بن الفضل. دَ ده كنيت ابوالفضل دې. المروزى نسبت دې. دَدوى انتقال دَ امام بخارى ﷫ دَ قول مطابق ٢٢٠ هجرى نه لږ شان پس شوې دې. (٢) اودَ ابن عساكر ﷫ دَ قول مطابق ٢٢٣ هجرى كښې شوې دې.(٣)

اساتذه:-هغوى ﷫ دَ اسماعيل بن عليه، حجاج بن محمد، حفص بن غياث، سفيان بن عيينه، عبدالله بن وهب، عبدالرحمن بن مهدى، وكيع بن الجراح او يحيىٰ سعيدالقطان وغيرهم رحمهم الله نه روايت نقل كړى دى.

تلامذه:- اودَهغوى ﷫ نه امام بخارى، عبدالله بن عبدالرحمن الدارى، ابوقدامة، عبيدالله بن سعيد السرخسى، عبيدالله بن واصل المبيكندى البخارى او محمدبن نصر المروزى وغيرهم رحمهم الله روايات نقل كوى.

وهب بن جرير ﷫ به فرمائيل چه **جزى الله إسحاق بن راهويه وصدقة ويعمرعن الاسلام خيراً، أحيوا السنة بارض المشرق** يعنى الله تعالى دې اسحاق بن راهويه او صدقه بن فضل او يعمربن بشررحمهم الله ته دَاسلام دَ طرف نه ښكلې بَدله وركړى هغوى بلادمشرق كښې سنت ژوندى كړى دى.(٤)

ابن حبان ﷫ دَهغوى ذكر ثقات كښې كړې دې اوفرمائى **كان صاحب حديث وسنة.** (٥) يعقوب بن

---

(١) مرتخريجه فى الحديث السابق.

(٢) تهذيب الكمال: ١٣/١٦٤.

(٣) المعجم المشتمل، الترجمة:٤٣٥.

(٤) تهذيب الكمال: ١٣/١٤٥.

(٥) الثقات لابن حبان: ٨/٣٢١.

سفیان رحمه الله فرمائی کان کثیرالرجال. [۱] علامه دولابی رحمه الله فرمائی ثقة بل احمدبن سیار رحمه الله هم دَهغوی تعریف کړې دې. [۲]

سفیان بن عیینه ابن ابی نجیح:- دَدې دواړو حضراتو رحمهماالله تذکره وړاندې حدیث کښې تیره شوې ده.

تشریح حدیث.- که چرې مسلم فیه مکیلات نه وی نودکیل اوکه موزونات نه وی نو وزن معلومیدل پکاردی. دا مسئله اجماعی ده اوپه دې کښې هیڅ اختلاف نشته. لیکن سوال دادې که یوڅیزمکیلی دې او په هغې کښې بیع سلم دَ وزن په حساب سره اوکړې شی یایوڅیز وزنی دې اوپه هغې کښې بیع سلم دَ کیل په حساب سره اوکړې شی نو په دې کښې فقهاؤ حضراتواختلاف دې.

بیان اختلاف فقهاء:- زمونږ دَ فقهاؤ فتویٰ دَ جواز ده. [۳] امام طحاوی رحمه الله هم دا اختیارکړې ده. صاحب دَهدایه هم دَدې تصریح کړې ده اوصاحب دکافی رحمه الله هم دا اختیارکړې ده. دَامام احمدبن حنبل رحمه الله نه دواه اقوال نقل دی یوقول زمونږ موافق دې او دویم قول دَعدم جواز دې. [۴] امام مالک رحمه الله فرمائی چه عرف بدل شوې دې یعنی چه کوم څیز مکیلی وو اوس دَهغې عرف دَوزنی شوې دې یا که یوڅیز وزنی وو نودَهغې عرف کیل شوې دې. نو په دې کښې هیڅ بدیت نشته. [۵] دَ شوافع هم دوه اقوال دی په دې کښې اصح قول دَجوازدې. [۶]

دَحدیث باب مقصد:- په دې حدیث کښې امام بخاری رحمه الله إلى أجل معلوم زیاتوالې ذکرکړې دې چه دَاجل معین کول هم عقدسلم دَپاره شرط دې. بل دا روایت دَاحنافو دلیل هم دې چه عقد سلم بیع مؤجل کښې صحیح ده نه چه په مبیع معجل کښې لکه چه دَ شوافع مسلک دې. [۷] وسیاتی تفصیله.

ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَحضورپاک ﷺ دَ قول ووزنٍ معلومٍ سره واضح دې. [۸]

---

[۱] المعرفة: ۲/ ۴۲۰.
[۲] تهذیب التهذیب: ۳/ ۴۱۷ کشف الباری: ۱/ ۲۳۸و ۳/ ۲۰۲.
[۳] بدائع الصنائع: ۵/ ۲۰۸ ردالمحتار: ۷/ ۴۵۵ الابواب والتراجم ص: ۱۶۵.
[۴] المغنی: ۱/ ۹۳۶.
[۵] المغنی: ۱/ ۹۳۶.
[۶] إرشاد الساری: ۴/ ۱۱۷ المغنی: ۱/ ۹۳۶.
[۷] عمدة القاری: ۱۳/ ۶۳
[۸] عمدة القاری: ۱۳/ ۶۳

دَحدیث مذکور دویم طریق:- حَدَّثَنَا عَلِي حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَقَالَ «فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». [1]

هم دغه حدیث مذکور دَ علی بن مدینی رحمه الله په طریق سره هم نقل دې او په هغې کښې داسې دی چه په معین ناپ او معین میعاد سره بیع سلم کوئی.

رجال الحدیث

علي:- دا علی بن عبدالله المدینی رحمه الله دې. [2]

سفیان:- دا سفیان بن عیینه رحمه الله دې. کشف الباري: ۲۹۷/۳.

دَحدیث دَ دویم طریق مقصد:- په دې کښې هم امام بخاری رحمه الله دَ بیع سلم دَپاره اجل مشروط کیدو باندې تنبیه فرمائی.

دَ حدیث مذکور دریم طریق:- [حدیث ۲۱۲۶]

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - يَقُولُ قَدِمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». [ر: ۲۱۲۴] [3]

دَ حدیث ترجمه تیره شوې ده.

رجال الحدیث

قتیبه:- دا قتیبه بن سعید ثقفی رحمه الله دې. [4] بل دَ باقی رجال حدیث تخریج هم په دې باب کښې تیرشوې دې. او په دې طریق کښې هم دَعقدسلم دَپاره دَاجل په مشروط کیدو باندې تنبیه ده.

[حدیث ۲۱۲۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ ابْنِ أَبِي الْمُجَالِدِ. وَحَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْمُجَالِدِ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ، أَوْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْمُجَالِدِ قَالَ اخْتَلَفَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ وَأَبُو بُرْدَةَ فِي السَّلَفِ، فَبَعَثُونِي إِلَى ابْنِ أَبِي أَوْفَى - رضى الله عنه - فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنَّا كُنَّا نُسْلِفُ

---

[1] مرتخریجه فی الحدیث السابق.
[2] کشف الباري: ۲۹۷/۳.
[3] مرتخریجه ایضًا فی الحدیث السابق.
[4] کشف الباري: ۱۸۹/۲.

عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ، فِي الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ، وَالتَّمْرِ. وَسَأَلْتُ ابْنَ أَبْزَى فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ. [٢١٢٨، ٢١٢٩، ٢١٣٦، ٢١٣٤][1]

حضرت عبدالله بن ابى المجالد يا محمدبن ابى المجالد رحمه الله فرمائى چه:

ترجمه - عبدالله بن شدادبن الهاد او ابوبرده عامر بن ابى موسى رحمهما الله په سلم كښې اختلاف اوكړو نو زه ئې عبدالله بن ابى اوفى صحابى رضي الله عنه ته تپوس د اوليږلم ما د هغوى نه تپوس اوكړو هغوى اونيل چه مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت ابوبكر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه د زمانې نه غنمو جوارو منقې اوكهجورو كښې به عقد سلم كولو اوما د عبدالرحمن بن ابزى صحابى رضي الله عنه[2] نه تپوس اوكړو هغوى هم داسې اوونيل.

رجال الحديث

ابوالوليد:- د ابوالوليد هشام بن عبدالملك الطيالسى رحمه الله دي.[3]

شعبة:- دا شعبه بن حجاج رحمه الله دي.[4]

ابن أبى المجالد:- عبدالله بن أبى المجالد ويقال: محمدبن ابى المجالد الكوفى هغوى مولى عبدالله بن أبى أوفى رضى الله تعالى عنه دي.

اساتذه:- هغوى رحمه الله د حضرت عبدالله بن ابى اوفى، عبدالله بن شدادبن الهاد. عبدالرحمن بن ابزى، مقسم او وراد مولى مغيره بن شعبه رضي الله عنه نه روايات كړى دى.

تلامذه:- هغوى رحمه الله نه اسماعيل بن عبدالرحمن السدى، اشعث بن سوار، اشعث بن ابى الشعثاء، حسن بن عمارة البجلى، شعبة بن الحجاج او ابواسحاق الشيبانى رحمهم الله نه روايات كړى دى.[5]

عيسى بن معين او ابوزرعه رحمه الله فرمائى ثقة.[6] ابوعبيد آجرى فرمائى ما د ابوداؤد رحمه الله نه واؤريدل چه امام شعبه محمدبن ابى المجالد نه حديث بيانوى نو شعبه په هغې كښې خطاء

---

[1]) وأخرجه البخارى ايضًا فى باب السلم إنى من ليس هذه أصل رقم الحديث: ٢٢٤٤، ٢٢٤٥ وباب السلم إلى أجل معلوم رقم الحديث: ٢٢٥٤، ٢٢٥٥ وأبوداؤد فى الاجارة باب فى السلف: ٣٤٦٤، ٣٤٦٥ والنسائى فى البيوع باب السلم فى الزبيب: ٤٦١٩ وانظر كذلك فى جامع الاصول الباب السابع فى السلم رقم: ٤٢٤ وتحفة الاشراف رقم: ٥١٧١.

[2])ددوى تذكره كتاب التيمم باب التيمم هل ينفخ فيهما كښې تيرشوې دې.

[3]) كشف البارى: ٣٨/٢.

[4]) كشف البارى: ٦٧٨/١.

[5]) تهذيب الكمال: ٢٨٨/٦.

[6]) الجرح والتعديل: ٥/ الترجمة: ٨٤٤/٨، الترجمة: ٤٥٨٨١.

كوي صحيح عبدالله بن ابي المجالددې (۱) بخاري شريف كښې دهغوى هم يوحديث دې اوهغوى د حضرت مجاهد رحمه الله خوم وو. (۲)

تشريح حديث - حضرت عبدالله بن شداد اوحضرت أبوبرده رضي الله عنهما په مينځ كښې اختلاف په دې خبره شوې وو چه آيا د سلم معامله كول دهغه سړي دپاره جائزده كه نه چاسره چه مسلم فيه في الحال موجودنه وي نوهغه اوس مسلم اليه جوړيدې شي كه نه؟ نوهغوى دتحقيق دپاره ابن ابى المجالد حضرت عبدالله بن ابى اوفى رضي الله عنه ته اوليګلو. هغوى جواب ورکړو چه مونږ به د نبي عليه السلام په مباركه زمانه كښې بيع سلم په مذكوره څيزونوكښې كوله بيا د وړاندې باب په ړومبي روايت كښې اضافه ده چه مونږ به ددې تپوس نه كولو چه تاسره هغه څيز موجود دې كه نه؟ **ماكنا نسئلهم عن ذلك**. لهذا ددې نه معلومه شوه چه ددې خبرې تحقيق كول چه مسلم اليه سره مسلم فيه دې وخت كښې موجود دې كه نه دا ضروري نه دى اوچه كله دا ضروري نه دى نوعقدسلم هم په دې باندې موقوف نه ده.

يواشكال اوجواب:- د مذكوره بحث سره يواشكال هم لرې شو. اشكال داووچه امام بخاري رحمه الله ترجمة الباب قايم كړو **السلم في وزن معلوم** اوپه دې روايت كښې چه كوم څلور څيزونه ذكركړې شوى دى په هغې كښې يوهم وزنى نه دې نوددې جواب دادې چه په وړاندې باب كښې روايت راغلې هلته د زبيب په ځائې زيت ذكر دې اوهغه وزنى دې. امام بخاري رحمه الله دهغې طرف ته ددې روايت په ذريعه اشاره كړې ده چه هم ددې روايت په بعض طرق كښې د زيت لفظ دې كوم چه وزنى دې. (۳)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دې بحث سره د حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت هم واضح شو.

۳ - باب: السلم إلى من ليس عنده أصل

داسې سړي سره سلم كول چاسره چه اصل مال نه وي

د ترجمة الباب مقصد :- دلته دوه مسئلې دى. يوه دا چه مسلم اليه سره دعقد سلم په وخت مسلم فيه موجودكيدل ضروري دى كه نه؟ نوهيڅوك هم ددې قائل نه دى چه دعقدسلم په وخت دې د مسلم فيه مسلم اليه سره كيدل ضروري دې. لهذا دامسئله اختلافي نه ده. دويمه مسئله داده چه دعقد سلم په وخت دحلول اجل پورې دمسلم فيه په بازاركښې موجود كيدل ضروري دى يا د حلول اجل په وخت ددې موجودكيدل ضروري دى. د جمهورعلماؤ رائې داده چه دعقدپه وخت دمسلم فيه بازاركښې ملاويدل ضروري نه دى دحلول اجل په وخت ضروري

(۱) سؤالات أبي عبيد: ۲۶۸/۳.

(۲) فتح الباري: ۵۴۰/۴.

(۳) فتح الباري: ۴۳۰/۴.

دی لیکن امام سفیان ثوری رحمه الله او امام اوزاعی رحمه الله او امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه دَعقدسلم په وخت دَمسلم فیه په بازارکښې ملاویدل ضروری دی اوکه چرې دَحلولِ اجل نه وړاندې دَدې انقطاع اوشی نودادَعقدسلم دپاره مضر دی لکه چه مسلم فیه دَ عقددوخت نه واخله دحضوراجل پورې یوشان ملاویدل ضروری دی.(۱)

دَامام بخاری رحمه الله دَدې ترجمة الباب نه په ظاهره دَهغه خلقو تائید کیږی چه وائی مسلم الیه سره دعقدوخت کښې دَمسلم فیه کیدل ضروری نه دی خوچه څنګه ذکر اوشو چه په دې کښې خودَچاهم واختلاف نشته لکه چه کوم دلیل امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې پیش کړې دې دهغې دَ ظاهر نه چه دَ کوموحضراتو تائید ښکاری نوهغه حضرات چرته شته نه څکه چه تائیدخو په مقابله کښې کیږی اودلته خو دَټولو په دې خبره اتفاق دې چه دَعقد په وخت مسلم الیه سره دَمسلم فیه موجودکیدل ضروری نه دی. اختلافی مسئله خودویمه ده چه دَعقددَ وخت نه دَ حلول اجل پورې بازارکښې دَمسلم فیه موجودکیدل ضروری دی که نه؟

لهذا هم دغه به ونیلی شی چه دَامام بخاری رحمه الله مقصد هم دا بیانول دی چه دَمسلم فیه دَعقد په وخت بازارکښې موجودکیدل ضروری نه دی لکه چه دَ جمهورو مسلك دې اوکومه خبره چه دَ ترجمه دَ ظاهرنه په ذهن کښې راځی چه هغه مراد وانخستې شی.(۲)

[حدیث ۲۱۲۸/۲۱۲۹](۳) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْمُجَالِدِ قَالَ بَعَثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ وَأَبُو بُرْدَةَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى - رضى الله عنهما - فَقَالاَ سَلْهُ هَلْ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فِي عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - يُسْلِفُونَ فِي الْحِنْطَةِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ كُنَّا نُسْلِفُ نَبِيطَ أَهْلِ الشَّأْمِ فِي الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ، وَالزَّيْتِ، فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ. قُلْتُ إِلَى مَنْ كَانَ أَصْلُهُ عِنْدَهُ قَالَ مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ، ثُمَّ بَعَثَانِي إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - يُسْلِفُونَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَلَمْ نَسْأَلْهُمْ أَلَهُمْ حَرْثٌ أَمْ لاَ.

ترجمه:- محمدبن ابی المجالد رحمه الله فرمائی چه زه عبدالله بن شداد او ابوبرده رضی الله عنهما عبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه ته دَدې تپوس دَپاره اولیګلم چه آیا دَ حضورپاك صلی الله علیه وسلم صحابه کرامو رضی الله عنهم به دَهغوی په زمانه کښې په غنموکښې عقد سلم کوله؟ عبدالله رضی الله عنه اووئیل او. مونږ به دَ شام دَ زمیندارانونه غنم جوار او زیتون کښې عقد سلم کوله په یومعین ناپ او معین مودې پورې. ماوئیل هغه خلقو سره به تاسوعقدسلم کوله چاسره چه به دغه مالونه موجود وو. هغه اووئیل

---

(۱) فتح القدیر:۷/۷۸ والمغنی لابن قدامة:۱/۹۳۹.

(۲) عمدة القاری:۱۲/۶۵.

(۳) انظر الحدیث السابق للتخریج.

چه مونږ به ددې هرڅه تپوس نه کولو بيا دې دواړو زه عبدالرحمن بن ابزی صحابی رضی الله عنه له اولیګلو مادهغوی نه هم تپوس اوکړو هغوی اووئیل چه صحابه کرامو به دحضورپاك په زمانه کښې بیع سلم کوله اومونږ به دهغوی نه داتپوس نه کولو چه هغوی سره فصل شته که نه؟

رجال الحدیث

موسیٰ بن اسماعیل:- داشیخ موسیٰ بن اسماعیل تبوذکی بصری رحمه الله دې. (۱)

عبدالواحد:-داعبدالواحد بن زیاد رحمه الله دې.(۲)

الشیبانی:- دا ابواسحاق الشیبانی رحمه الله دې. (۳)

محمدبن ابی المجالد:-دمحمدبن ابی المجالد رحمه الله ددوی تذکره تیرشوی باب کښې تیره شوه.

عبدالله بن شداد:- داعبدالله بن شدادبن الهادی رحمه الله دې. حواله بالا.

ابوبردة:- دا ابوبرده عامر بن ابی موسیٰ الاشعری رحمه الله دې. (۴)

عبدالله بن ابی اوفی:- دا عبدالله بن ابی اوفی رحمه الله دې.(۵)

عبدالرحمن بن ابزی:- دوی عبدالرحمن بن ابزی الخزاعی رضی الله عنه دې. (۶)

دمذکوره حدیث دویم طرق:-[حدیث ۲۱۲۹](۷) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ بِهَذَا وَقَالَ فَنُسْلِفُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ. وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ وَقَالَ وَالزَّيْتِ. حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ وَقَالَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ.[ر: ۲۱۲۷]

رجال الحدیث

اسحاق:- دااسحاق بن شاهین الواسطی رحمه الله دې. (۸)

---

(۱) کشف الباری:۱/۴۳۳، ۳/۴۷۷.

(۲) کشف الباری:۲/۳۰۱.

(۳) صحیح بخاری کتاب الحیض باب مباشرة الحائض.

(۴) کشف الباری:۱/۶۹۰.

(۵) صحیح البخاری کتاب الوضوء باب من لم یرالوضوء الا من المخرجین.

(۶) کتاب التیمم باب التیمم هل ینتفخ فیها.

(۷) مرتخریجه ایضا.

(۸) کشف الباری کتاب الحیض باب الاعتکاف للمستحاضة.

خالدبن عبدالله - داخالد بن عبدالله بن عبدالرحمن الطحان الواسطی رحمه الله دي.[1]

الشیبانی -دا ابواسحاق سلیمان الشیبانی رحمه الله دي.[2]

دادحدیث مذکوره دویم طریق دې او په دې کښې دَ زیت یعنی زیتون ذکرنشته

دَحدیث مذکوردریم طریق:- وَقَالَ عَبْدُاللّٰهِ بْنُ الْوَلِیدِ عَنْ سُفْیَانَ قَالَ حَدَّثَنَا الشَّیْبَانِیُّ وَقَالَ الزَّیْتِ.

رجال الحدیث

عبدالله بن الولید:- داعبدالله بن الولید ابومحمد العدنی رحمه الله دي.[3]

سفیان:- دا سفیان بن سعید ثوری رحمه الله دي.[4]

دادَ حدیث مذکور دریم طریق دې کوم چه امام بخاری رحمه الله تعلیقًا شیخ عبدالله بن الولید رحمه الله نه نقل کړې دې او دې فائده داده چه په دې کښې دَ زبیب منقي په ځائې دَ زیت یعنی دَ زیتون ذکردې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا تعلیق امام سفیان رحمه الله په خپل جامع کښې دَعلی بن حسن الهلالی عن عبدالله بن الولید په طریق سره موصولاً نقل کړې دې.[5]

تشریح حدیث:- امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې په بنیادی توګه باندې دوه روایتونه ذکر کړی دی یودَ عبدالله بن ابی اوفی او دویم دَحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما. دَ ابن ابی اوفی رضی الله عنه دَ روایت نه دامعلومیږی چه مسلم الیه سره دَ عقدپه وخت دَمسلم فیه کیدل ضروری نه دی. په دې مسئله کښې لکه څنګه چه تیرشو دَچااختلاف نشته البته اختلاف په دې خبره کښې دې چه دَعقد په وخت دَ مسلم فیه په بازارکښې موجود کیدل ضروری دی اوکه نه؟ دَعبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه روایت دَدې نه خاموش دې اودَ عبدالله بن عباس رضی الله عنهما په راتلونکی روایت کښې داذکردی چه ابوالبختری الطائی رحمه الله دَ نخل معین دَ سلم باره کښې سوال اوکړو که چرې په نخل معین کښې سلم اوکړې شی نودَ دې څه حکم دې؟ حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما اوفرمائیل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیع النخل قبل بدوالصلاح نه منع کړې ده.

دَ روایت ترجمة الباب مطابقت اودَ شارح بخاری ابن بطال رحمه الله اشکال:- خبره دکوم ځائی نه کوم ځائی ته اورسیده په دې وجه دَ بخاری شریف بعض شارحینو اووئیل چه دا روایت په ترجمة

[1] کشف الباری کتاب الوضوء باب من مضمض والستنشق من غرفة.

[2] کشف الباری کتاب الحیض باب مباشرة الحائض.

[3] کشف الباری کتاب الحج باب فی رمی الجمارمن بطن الوادی.

[4] کشف الباری:۲۷۸/۲.

[5] فتح الباری:٤۳۱/٤ تغلیق التعلیق:۲۷۵/۳.

الب باندې منطبق نه دې چونکه دباب مقصد خو داخودل ووچه دعقد په وخت د مسلم فيه بازار کښې ملاويدل ضروري دی که نه؟ بيع النخل قبل بدوالصلاح سره د باب څه تعلق نشته. نوعلامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چه دابن عباس رضي الله عنهما ددې روايت تعلق وړاندينی باب سره وو يوکاتب چرته په غلطئ سره په دې باب کښې ذکرکړې دې.[1]

دابن منير مالکی رحمه الله جواب:- علامه ابن منير مالکی رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله د ابن عباس رضي الله عنهما روايت سره ترجمة الباب ثابت کړې دې هغه داسې چه کله د ابن عباس رضي الله عنهما نه سائل تپوس اوکړو چه په نخل معين کښې بيع سلم کيدې شی که نه؟ نوهغوی په جواب کښې نهی عن بيع النخل قبل بدوالصلاح ذکرکړو لکه چه دائی اوخودل په نخل معين کښې بيع سلم کول که چرته د بيع نخل قبل بدوالصلاح په باب کښې داخل ده نو ناجائز ده څکه چه حضورپاك ددې نه منع کړې ده. ددې به دامفهوم راوځی که چرې نخل غيرمعين وی او په هغې کښې بيع سلم اوکړې شی نود بيع النخل قبل بدوالصلاح په باب کښې داخل نه دی لهذا په نخل معين کښې به د سلم کولواجازت وی

خلاصه دا شوه چه امام بخاری رحمه الله د جمهور علماؤ تائيدکړې دې او دائی اوخودل چه دعقد په وخت د مسلم فيه په بازارکښې موجودکيدل ضروری نه دی. که نخل غيرمعين وی او په هغې باندې ميوه لګيدلې وی او دغه وخت بازار ته نه ده راغلې او تاسو په هغې کښې بيع سلم اوکړئ نو جائزده.[2]

يوه عجيبه خبره:- ليکن عجيبه خبره داده چه دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما دکوم روايت نه ابن منيرمالکی رحمه الله دامام بخاری رحمه الله دامسلك ثابته وی چه دمسلم فيه دعقددوخت نه دحلول اجل پورې موجودپاتې کيدل ضروری نه دی. که دحلول اجل په وخت کښې مسلم فيه چرته موجودوی نو داکافی دی مګر هم ددغه روايت نه د احنافونه صاحب دهدايه وغيره دمسلك اثبات کړې دې.[3] يعنې دکوم ځيزدپاره چه ابن منير مالکی رحمه الله ددې روايت نه استدلال کړې دې فقهاء احناف ددې دعکس دپاره هم ددې روايت نه استدلال کړې دې. دهغوی داستدلال تقرير دادې چه دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما چه کله دا تپوس اوکړې شو چه په نخل معين کښې بيع سلم کيدې شی که نه؟ نوهغوی په جواب کښې د رسول الله صلی الله عليه وسلم ارشاد نقل کړوچه حضورپاك د بدوالصلاح نه وړاندې د بيع النخل نه منع فرمائيلې ده. ددې نه معلومه شوه چه بيع قبل بدوالصلاح ممنوع ده او سوال په بيع سلم کښې وو. حضرت ابن عباس رضي الله عنهما په جواب کښې هم دا روايت ذکرکړو نومعلومه شوه چه هغه ددې په عموم کښې بيع سلم هم داخلوی. چونکه ابن عباس رضي الله عنهما دنخل بيع سلم په دې کښې داخله کړې ده لهذا معلومه شوه لکه څنګه چه بيع قبل بدوالصلاح ممنوع ده دغه شان دنخل معين بيع سلم هم ممنوع ده. ددې وجه داده

[1] شرح صحيح البخاری لابن بطال:۶/۳۶۷.

[2] فتح الباری:۴/۵۴۵.

[3] فتح القدير:۷/۸۷، ۸۹.

لکه چه قبل بدوالصلاح ميوه په بازار کښې نه ملاويږى دغه شان په دې صورت کښې هم ميوه په بازار کښې نه ملاويږى نو دَ ناجائز کيدو وجه دا شوه چه مسلم فيه په بازار کښې موجود نه دې.

بهرحال اوس په دې روايت کښې دواړه احتماله پيداشو. په دې وجه امام بخارى رحمه الله ترجمه مجمل ساتلې او روايتونه ئې دوه پيش کړى يو دَابن ابى اوفى رضي الله عنه په کوم سره چه دَ مسلم فيه موجود کيدل ضرورى نه معلوميږى او دويم دَابن عباس رضي الله عنهما په کوم سره چه مسلم فيه موجود کيدل ضرورى معلوميږى. امام بخارى رحمه الله دَ خپل طرف نه هيڅ فيصله نه ده کړې بلکه دَ مجتهد حواله کړې ئې ده چه دا دوه دليلونه دى کوم چه اولى گڼړئى هم هغې ته ترجيح ورکړئى.

دَ احنافو تائيد:- داهم ممکن دى چه امام بخارى رحمه الله دَاحنافو تائيد کوى ځکه چه دَابن ابى اوفى رضي الله عنه دَ روايت نه خو دامعلومه شوه چه مسلم اليه سره دَ مسلم فيه موجود کيدل ضرورى نه دى خو په دې سره دا نه معلوميږى چه دَ مسلم فيه کيدل ضرورى نه دى اودَابن عباس رضي الله عنهما په روايت سره دامعلوميږى چه دَمسلم فيه دَ سلم په وخت په بازار کښې ملاويدل ضرورى دى ځکه چه کله چرې مسلم فيه موجود نه شى نودا بيع به په قبل بدوالصلاح کښې داخل شى. دغه شان امام بخارى رحمه الله دَمسلم فيه موجود کيدل ضرورى ثابت کړل اودَ احنافو تائيد ئې اوکړو.[1]

بل احتمال:- خوداهم ممکن دى چه امام بخارى رحمه الله دَ جمهورو تائيد کوى اوهغه دَابن ابى اوفى رضي الله عنه دَ روايت نه داثابت کړې وى چه دَمسلم فيه دَ عقد په وخت موجود کيدل ضرورى نه دى ځکه چه دَابن ابى اوفى رضي الله عنه نه عبدالله بن شداد پښتنه اوکړه هل کان اصحاب رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم يسلفون في الحنطة آيا صحابه کرامو رضي الله عنهم په حنطة کښې بيع سلم کوله؟ هغوى جواب ورکړو اوکوله به ئې اوهغوى به داسوال نه کولو چه مسلم فيه موجود دې که نه. په دې روايت کښې دَدې خبرې تصريح ده چه هغوى به دا سوال نه کولو چه مسلم فيه موجود دې که نه. لهٰذا معلومه شوه چه دَ عقدسلم په وخت دَ مسلم فيه موجود کيدل ضرورى نه دى اوددې نه پس دَحضرت ابن عباس رضي الله عنهما روايت چه په ظاهره ددې په خلاف باندې دلالت کولو اودَهغې سره دَ احنافو تائيد کيدلو. امام بخارى رحمه الله په دې روايت کښې دَ تاويل طرف ته اشاره اوکړه چه دا روايت دَ جمهورو خلاف نه دې ځکه چه دَ ابن عباس رضي الله عنهما نه سوال کړې شوې وو چه آيا په نخل معين کښې بيع سلم کولې شى که نه؟ دَدې په جواب کښې هغوى دَ حبيب پاك صلى الله عليه وسلم دا ارشاد اوفرمائيلو چه حضورپاك قبل بدوالصلاح دَ بيع کولونه منع فرمائيلې ده اودا په دې وجه منع کړې شوې ده چه په دې کښې غرر دې دَدې خبرې يره ده چه ميوه ضائع شى اودَ مشترى مال هم ضائع شى او په نخل معين کښې چه کله بيع سلم کولې شى نو په دې کښې هم دغه غرر شته په دې وجه دَ ابن عباس رضي الله عنهما دَ روايت په ذريعه منع اوکړې شوه خوچه ترکومې دَغيرمعين نخل سوال دې نوکه په هغې کښې بيع سلم اوکړې شى

---

[1] الابواب والتراجم ص:۱٦۵ مع زيادة.

نوهلته خو غررنشته لهذا هغه جائزده. نولکه چه د ابن عباس رضی الله عنهما ددې روایت تاویل امام بخاری رحمه الله بیان کړو چه هغه دنخل معین باره کښې دې. چونکه هلته د غرراندیښنه ده که چرته په غیرمعین کښې سلم کولې شی نوهغه جائزده. اومسلم فیه خو به په دې صورت کښې هم په بازارکښې موجودنه وی او بیع سلم به ئی جائزوی نومعلومه شوه چه دعقد سلم دپاره د مسلم فیه په بازارکښې موجودکیدل ضروری نه دی.

قوله: کنا نسلف نبیط أهل الشام.....:- نبیط: د نون فتحه سره اود باء کسرې سره ددې جمع انباط ده. دا نبیط دعربو یوقوم وو د کوم نسب چه مخلوط شوې وو عربو اوعجموسره او دغه شان ژبه ئی هم خالص عربی پاتې شوې نه وه اودې خلقو به په عام توګه باندې دزمیندارئی وغیره کارونه کول اوغله به ئی خرخوله.

بعض حضراتو وئیلی دی چه دوی ته نبیط او انباط په دې وجه وئیلې شی دوی به په انباط ماء کښې معرفت او مهارت لرلو یعنی په زمکه کښې چرته اوبه زیاتې دی او په آسانئی سره راوتلې شی او چرته په داوبو په راویستلو کښې مشکلات بیښیږی.(۱)

د مذکوره حدیث یوبل طرق:- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ وَقَالَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ.

دادمذکوره حدیث یوبل طریق دې په کوم کښې چه هم زبیب ذکرکړې شوې دې په ځائی د زیت.

رجال الحدیث

قتیبة:- دا قتیبه بن سعید رحمه الله دې.(۲)

جریر:- دا جریربن عبدالحمید رحمه الله دې.(۳)

[حدیث ۲۱۳۰](۴) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْبَخْتَرِيِّ الطَّائِيَّ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ . قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ ، حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ وَحَتَّى يُوزَنَ . فَقَالَ الرَّجُلُ وَأَىُّ شَىْءٍ يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ إِلَى جَانِبِهِ حَتَّى يُحْرَزَ.

توجمه:- ابوالبختری رحمه الله فرمائی ماد ابن عباس رضی الله عنهما نه تپوس اوکړو هغه کهجورې چه په ونه

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۶۶ والنهایة فی غریب الحدیث والامر:۲/۷۰۴.

(۲) کشف الباری:۲/۱۸۹.

(۳) کشف الباری:۳/۲۶۸.

(۴) وأيضًا أخرجه البخاری فی کتاب السلم باب السلم فی النخل رقم الحدیث۲۲۴۸، ۲۲۵۰ ومسلم فی البیوع باب النهی عن بیع لثمار قبل بدوصلا حهما بغیر شرط القطع رقم الحدیث:۳۸۷۳.

پوزې لګیدلې وی په هغې کښې سلم کول څنګه دی؟ هغوی اوونیل چه رسول الله ﷺ په ونه باندې لګیدلې کهجورې خرڅولونه منع فرمائیلې ترکومې چه هغه دَ خوراك قابل نه شی اودَ وزن لائق نه شی. یوسړی اوونیل دَ وزن نه څه مرادې؟ کوم سړې چه هغه سره خواکې ناست وو هغه اوونیل یعنی دَ اندازه کولولائق شی.

رجال الحدیث

ادم - دا آدم بن ابی ایاس رحمه الله دې. (1)

شعبة - دا شعبة بن الحجاج رحمه الله دې. (2)

عمرو - داعمرو بن مرة بن عبدالله المرادی الاعمی الکوفی رحمه الله دې. دَدوی تذکره **کتاب الاذان باب تسوية الصفوف عند الاقامة وبعدها** کښې تیره شوې ده.

ابوالبختری سعید بن فیروز کوفی الطائی:- دَ دوی رحمه الله انتقال۸۳ هجری کښې شوې دې. (3)

اساتذه:-هغوی رحمه الله دَ حارث اعور، حبیب بن ابی ملیکه، حضرت عبدالله بن عباس، حضرت عبدالله بن عمربن خطاب، حضرت ابوبرزة اسلمی، حضرت ابوسعیدخدری رضی الله عنهم نه روایات نقل کړی دی. بل دَدې حضراتو نه ئی مرسلاً روایت نقل کړی دی. حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه حذیفه بن الیمان رضی الله عنه عبدالله بن مسعود رضی الله عنه علی بن ابی طالب رضی الله عنه اوعمربن خطاب رضی الله عنه. (4)

تلامذه:-دَ هغوی رحمه الله نه حبیب بن ابی ثابت، ابوالحجاف، داؤد بن ابی عوف، زید بن جبیر، سلمه بن کهیل، عبدالاعلی بن عامر، عطاء بن سائب او عمرو بن مکرة وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کړی دی. (5)

یحیی بن معین، ابوزرعه او ابوحاتم رحمهم الله فرمائی ثقة. (6) حضرت حبیب بن ابی ثابت رحمه الله فرمائی زه او ابوالبختری الطائی او سعید بن جبیر رحمه الله یوځائی جمع شو نو شیخ طائی رحمه الله زمونږ دټولونه دَزیات علم خاوند او فقیه وو. (7) حضرت بلال بن خباب رحمه الله فرمائی **کان من أفاضل الکوفة**.

---

(1) کشف الباری:۱/۶۷۸.

(2) کشف الباری: ۱/۶۷۸.

(3) تهذیب الکمال:۱۱/۳٤ تاریخ البخاری الکبیر: ۳/ الترجمة: ۱٦۸٤.

(4) تهذیب الکمال:۱۱/۳۲.

(5) حواله سابقه

(6) حواله نیز الجرح والتعدیل: ٤/۱ والترجمة: ۲٤۱.

(7) حواله مذکوره.

د حديث تشريح. كله چه ابن عباس ﷺ د سائل په جواب كښې اوفرمانيل چه رسول الله ﷺ قبل الاكل او قبل الوزن يعنى د خوراك او وزن كولونه لائق كيدو په صورت كښې په ونه كښې لګيدلې كهجورو كښې د بيع سلم نه منع فرمانيلې ده نو يواشكال راپيداشو تركومې پورې چې كهجورې په ونه كښې لګيدلې وى تر هغه وخت پورې د دې د وزن كولو څه امكان نه وى نودلته د قبل الوزن قيد ولې اولګولې شو؟ نويوصاحب چه د هغوى په اړخ كښې ناست ووهغه اوونيل چه د دې دامطلب نه دې كوم چه ته خيال كوې بلكه د دې مطلب دادې تركومې پورې چه د دې اندازه كولې شى يعنى د وزن نه حقيقى معنى مرادنه ده بلكه اندازه لګول مراد دى بل د دې حديث ترجمة الباب سره مطابقت او نورو ابحاث حديث د وړاندې په ضمن كښې تيرشوى دى.

قوله: (فقال الرجل) وقوله (قال رجل إلى جانبه). حافظ ابن حجر رحمه الله فرمانى چه نه خود د غه سوال كونكى نوم معلوم شواونه د تفسير كونكى.[1] علامه كرمانى رحمه الله فرمانى چه د سائل نه مراد پخپله ابو البخترى رحمه الله دى.[2]

وَقَالَ مُعَاذٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ أَبُو الْبَخْتَرِيِّ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ -رضي الله عنهما- نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- مِثْلَهُ. [۲۱۳۱، ۲۱۳۲ وانظر: ۱۴۱۵]

رجال الحديث

معاذ:-دامعاذ بن معاذ التيمى قاضى بصره رحمه الله دې. د دوى تذكره كتاب الاذان باب إذا اقيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة كښې تيره شوې ده.

شعبة:-دا شعبه بن الحجاج رحمه الله دې.[3]

د تعليق تفصيل:-علامه عينى رحمه الله فرمائى چه دا تعليق علامه اسماعيلى رحمه الله يحيى بن محمد رحمه الله عن عبيد الله بن معاذ عن ابيه په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[4] په سابقه حديث كښې وو شعبه أخبرنا عمرو قال سمعت أبا البخترى قال سالت ابن عباس رضى الله عنهما اودلته دى شعبة عن عمرو قال أبو البخترى سمعت ابن عباس رضى الله عنهما الخ يعنى شعبه رحمه الله دا روايت عمرو بن مرة رحمه الله نه په صيغه د اخبار او عنعنه دواړو طريقوسره نقل كوى.

---

[1] فتح البارى: ۴/۴۵۴.
[2] شرح الكرمانى: ۱۰/۸۸.
[3] كشف البارى: ۱/۶۷۸.
[4] عمدة القارى: ۱۲/۶۷ تغليق التعليق: ۳/۲۷۵.

۴- باب: السلم فی النخل

په ونه کښې چه کومې کهجورې لګېدلې وی په هغې کښې عقدسلم کول

د ترجمة الباب مقصد ددې باب نه امام بخاری رحمه الله داخودل غواړی چه د ونې په کهجوروکښې بيع سلم جائزده (۱) دې نه پس به هم هغه سوال پيدا کيږی چه قبل بدوالصلاح به دا سلم وی يابعد بدوالصلاح دامسئله په تفصيل سره تيره شوه

احدیث ۲۱۳۱ / ۲۱۳۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ -رضی الله عنهما- عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ نُهِيَ عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَصْلُحَ، وَعَنْ بَيْعِ الْوَرِقِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ.
وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ، فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلی الله علیه وسلم- عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ، أَوْيَأْكُلَ مِنْهُ، وَحَتَّى يُوزَنَ. (۲)

ترجمه:- ابوالبختری رحمه الله فرمائی چه ما دحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه دهغه کهجوروباره کښې کومې چه په ونه کښې لیګیدلې وی کښې د بیع سلم متعلق تپوس اوکړو هغوی اوونیل کهجورې چه ترکومې پورې په پخیدو نه وی راغلې ترهغه وخته پورې دهغې خرڅول منع دی دغه شان سپین زر د سرو زرو په بدله کښې چه کله یوطرف ته نقدې او بل طرف ته قرض وی خرڅول جائزنه دی. اوما دحضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما نه په ونه کښې لیګدلې کهجورو کښې د سلم کولوتپوس اوکړو هغوی اوونیل رسول الله ﷺ په ونه لګیدلې کهجورې خرڅولونه منع فرمائیلې ترکومې چه هغه د خوړلواودوزن کولو قابل نه شی.

رجال الحدیث

ابوالولید:- دا ابوالولید هشام بن عبدالملک الطیالسی رحمه الله دې. (۳)

شعبة:- دا شعبه بن حجاج رحمه الله دې. (۴)

عمرو: داعمروبن مرة رحمه الله دې. ددوی تذکره کتاب الاذان باب تسویة الصفوف الخ کښې تیره شوې ده.

ابوالبختری:- دابوالبختری سعیدبن فیروز طائی احوال ماقبل باب کښې تفصیل سره تیرشو.

---

(۱) عمدة القاری:۱۲/۶۷تغلیق التعلیق:۳/۲۷۵..

(۲) أما روایة بن عمر رضی الله عنهما فقدمرتخریجه فی کتاب الزکوة باب من باع ثماره أونخله أو أرضه أو زرعه وقد وجب فیه العشر أو الصدقه الخ رقم الحدیث:۱۴۸۶. وأما مسند ابن عباس رضی الله عنه فقد مرتخریجه فی الحدیث السابق.

(۳) کشف الباری:۲/۳۸.

(۴) کشف الباری: ۱/۶۷۸.

لغات:- النساء بفتح النون وبالمد والقصر یعنی تاخیرسره، قرض یقال نسات الشئ نسأ أنسأته إنساء، إذا أخرته (۱)

ناجز حاضر نجزینجز(ن نه حاضریدل، حاصلیدلو په معنی کښې دې. (۲)

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دې.

دَ حدیث تشریح:- دَدې حدیث دَ بعض مسائلوبحث په وړاندې باب کښې تیرشو. دلته شراح بخاری رحمهم الله کوم چه دَ شوافع نه دی دَ یوې مسئلې اثبات کړې دې چه هغوی دا روایت په سلم حال باندې محمول کوی. (۳)

یوسلم مؤجل دې دَ کوم چه جمهورقائل دی او یو سلم حال یعنی فوراً سلم فیه ته رب السلم حواله کول لکه چه دَامام شافعی رحمه الله مسلك دې. خود احنافو اوجمهورو علماؤ په نیز دَسلم مؤجل کیدل ضروری دی. لکه چه صریح نصوص په دې باندې دلالت کوی چه دَ صحت سلم دَپاره اشتراط اجل ضروری دې. (۴)

[حدیث ۲۱۳۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِي سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ-رضي الله عنهما- عَنِ السَّلَمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَصْلُحَ، وَنَهَى عَنِ الْوَرِقِ بِالذَّهَبِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ.
وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَأْكُلَ أَوْ يُؤْكَلَ، وَحَتَّى يُوزَنَ. قُلْتُ وَمَا يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْرَزَ. [ر: ۲۱۳۰]

رجال الحدیث

محمدبن بشار:- دامحمدبن بشار بن عثمان بصری رحمه الله دې. (۵)

غندر:- داغندرمحمدبن جعفر دې. (۶) اودَ نورو رواة احوال وړاندې حدیث کښې تیرشوی دی.

دا هم دَدغه حدیث مذکور دویم طریق دې او په دې کښې دی: نهی النبی صلی الله تعالیٰ علیه وسلم خودَ ابوزر او ابوالوقت په روایت کښې دی: نهی عمر. علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دَ حضرت

(۱) النهایة: ۲/۷۳۳.
(۲) النهایة:۲/۷۱٤.
(۳) فتح الباری:٤/٥٤٦.
(٤) بدائع الصنائع:٥/۲۱۲.
(٥) کشف الباری:۳/۲٥۸.
(٦) کشف الباری: ۲/۲٥۰.

عمر رضي الله عنه منع كول خودهغه د رسول الله ﷺ نه د سماع د وجې نه دى اويا دهغوى دخپل اجتهاد په سبب سره دى. [1]

۵-باب: الكفيل فى السلم

په عقد سلم كښې كفيل كول

د ترجمة الباب مقصد اود فقهاؤ د اختلاف بيان: - كفيل ځكه كولې شى چه د دَين د ضايع كيدو او هلاكيدو انديښنه نه وى. رب السلم چونكه مسلم اليه ته نقدرقم وركوى اومسلم اليه مسلم فيه به روستو پيش كوى نود جمهورو په نيز رب السلم ته دا اختيار دې چه د مسلم فيه دپاره يوكفيل مقرركړى اوهغه د دې خبرې ضمانت وركړى چه مثلاً يوه مياشت پس به مسلم اليه. مسلم فيه رب السلم ته حواله كوى اوكه چرې ته مسلم فيه حواله نه كړو نود رب السلم پيسې به واپس كوى. نولكه څنګه چه په نورو ديونو كښې كفيل جوړول جائزدى نودلته هم دغه شان جائزدې. [2]

امام حسن بصرى رحمه الله اوامام اوزاعى رحمه الله او په يوروايت كښې امام احمدبن حنبل رحمه الله دعدم جواز قائل دى. امام بخارى رحمه الله د دې ترجمة الباب په ذريعه دجمهورو تائيد كوى.

[حديث ۲۱۳۳] [3] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا يَعْلَى حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ-رضى الله عنها- قَالَتِ اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ بِنَسِيئَةٍ، وَرَهَنَهُ دِرْعًا لَهُ مِنْ حَدِيدٍ.[ر: ۱۹۶۲]

ترجمه: - حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائى حضورپاك د يويهودى نه په قرض باندې غله واخسته او خپله د اوسپنې زغره ئى هغه سره ګانړه كيخوده.

رجال الحديث

محمدبن سلام: - دامحمدبن سلام بيكندى رحمه الله دې [4]

يعلى: - دايعلى بن عبيدالطنافسى الحنفى الكوفى رحمه الله دې د دوى تذكره كتاب التيمم باب التيمم ضربة واحدة كښې تيره شوې ده.

الاعمش: - دا اعمش سليمان بن مهران رحمه الله دې. [5]

---

[1] عمدة القارى ۹۷/۱۲ فتح البارى: ٤/٥٤٤.
[2] بدائع الصنائع: ٥/٥/٢١٤ المغنى: ٩٤٥/١.
[3] مرتخريجه فى البيوع باب الشراء النبى صلى الله تعالى عليه وسلم بالنسيئة رقم الحديث ٢٠٦٨.
[4] كشف البارى: ٩٣/٢.
[5] كشف البارى: ٢٥١/٢.

ابراهیم نخعی:- دا ابراهیم بن یزید نخعی رحمه الله دی.[1]

اسود:- دا اسود بن یزید النخعی رحمه الله دي دَدوی تذکره کتاب العلم **باب من ترك بعض الاختیار مخافة ان یتصرفهم بعض الناس** کښې او حضرت عائشه رضي الله عنها تذکره خیر هم په کشف الباری[2] کښې تیره شوې ده.

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه بعض علماء فرمائی چه دَدې حدیث ترجمة الباب سره مناسبت نشته علامه کرمانی رحمه الله په جواب کښې فرمائي که دَ کفالت نه ضمانت مراد واخستې شي نو مطابقت به پیداشی ځکه چه شئ مرهون دَ قرض دَحفاظت دَپاره ضامن دې ځکه چه که دَځه وجې نه دَ قرض واپسی متعذرشي نودغه شئ مرهون دَهغې په عوض کښې خرڅولې شی. بل داهم ونیلې شی چه امام بخاری رحمه الله کفاله په ګانړه باندې قیاس کړې ده اودَ دواړو علت جامعه دَ دواړو دَ وثیقه په توګه کیدل دی.[3]

دَ حدیث تشریح:- حضوراکرم صلی الله علیه وسلم وفات سره نیزدې دَ ابوغفاری یهودی نه چه کوم دیرش صاع قرض اخستې وو او خپله دَ اوسپنې زغره ئې هغه سره ګانړه کیخودې وه. اوس ښکاره خبره ده چه هغه ګانړه کیخودل هم دَدې دَپاره وو چه دَقرض دَ اداکولودپاره یود وثیقه شی. دغه شان کفیل هم داسې وی چه دَ پیسو دَ ضایع کیدواندیښنه نه وی اودَ یووثیقې شکل پیداشی نو په قرض کښې چه څنګه کفیل مقررول ګانړه کیخودل جائزدی دغه شان په سلم کښې هم کفالت جائزدې.

۶- باب: الرهن فی السلم

په عقد سلم کښې ګانړه کیخودل

دَ ترجمة الباب مقصد اودَ فقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمه الله دَ کفالت مسئله بیانولونه پس اوس دَ ګانړې مسئله بیانوی چه رب السلم دَ راس المال په بدله کښې دَ مسلم الیه نه څه څیز دَ ګانړه کیخودو مطالبه اوکړی نو جائزده. ځکه چه کفالت دَ توثق دَپاره وی او ګانړه هم دَ وثیقه دَپاره وی اودَ دې مقصد هم دغه وی که چرې مسلم الیه په وخت دَ اجل کښې مسلم فیه پیش نه کړې شی نو بیا هغه ته پیسې ورکول پکاردی. اوس که چرې هغه نه پیسې ورکوی او نه مسلم فیه نورب السلم دَ شئ مرهون په ذریعه سره خپل قرض وصول کولې شی. دَ جمهورو په نیز داسې ګانړه کیخودل جائزدی. سعیدبن جبیر رحمه الله حسن بصری رحمه الله امام اوزاعی رحمه الله او په یوروایت کښې امام احمدبن حنبل رحمه الله رهن فی السلم ته ناجائزوئیلی دی لکه څنګه چه دې حضراتو کفاله فی السلم ناجائزګرځولې وو امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب کښې دَ

[1] کشف الباری: ۲/۲۵۳.

[2] کشف الباری: ۱/۲۹۱.

[3] شرح الکرمانی: ۱۰/۹۰ عمدة القاری: ۱۲/۶۸.

جمهورو تائید اوکړو او امام بخاری رحمه الله د دلیل په توګه د حضرت عائشه رضی الله عنها حدیث پیش کړې دې. هغه روایت څنګه چه د کفالت په ثبوت کښې مفیددې دغه شان هغه د رهن یعنی ګانړې په ثبوت کښې هم مفید دې. او د استدلال تقریر په ماقبل کښې تیرشوې دې.

[حدیث ۲۱۳۴](۱) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ تَذَاكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَفِ فَقَالَ حَدَّثَنِي الأَسْوَدُ عَنْ عَائِشَةَ - رضی الله عنها - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، وَارْتَهَنَ مِنْهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ.[ر ۱۹۶۲]

رجال الحدیث

محمدبن محبوب:- محمدبن محبوب ابوعبدالله بصری رحمه الله دې. د دوی تذکره کتاب الغسل باب تفریق الغسل والوضوء کښې تیره شوې ده.

عبدالواحد:- داعبدالواحد بن زیاد رحمه الله دې.(۲)

اعمش:- دا اعمش سلیمان بن مهران رحمه الله دې.(۳)

ابراهیم نخعی:- داابراهیم بن یزیدنخعی رحمه الله دې.(۴)

اسود - دا اسود بن یزید النخعی رحمه الله دې(۵)

عائشه:- دا ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها ده دهغوی ذکرخیرهم تیرشوې دې.(۶)

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت واضح دې.

د حدیث تشریح:

قوله: (تذاکرنا عندابراهیم الرهن فی السلف):- په دې روایت کښې ذکردې چه د ابراهیم نخعی رحمه الله په مخامخ د رهن فی السلف تذکره اوشوه دا روایت په کتاب البیوع کښې هم تیرشوې دې.(۷) هلته د رهن فی السلم ذکروو بهرحال چه کله دا تذکره اوشوه نوحضرت

---

(۱) مرتخریجه فی البیوع باب شراء النبی صلی الله تعالی علیه وسلم بالنسئة رقم الحدیث: ۲۰۶۸.

(۲) کشف الباری:۲/۲۵۱.

(۳) کشف الباری:۲/۲۵۱.

(۴) کشف الباری: ۲/۲۵۳.

(۵) کشف الباری: ٤/۵۵۳.

(۶) کشف الباری: ۱/۲۹۱.

(۷) صحیح البخاری کتاب البیوع باب شراء النبی صلی الله تعالی علیه وسلم بانسیئة.

ابراهيم نخعي رحمه الله دَحضرت عائشه رضي الله عنها روايت پيش كولوسره اوخودل چه په سلم كښې رهن يعني ګانړه كيخودل جائزدي. يعني چه دَ مسلم اليه نه كله دا مطالبه اوشي چه هغه دې دَ راس المال په بدله كښې خپل څه څيز رب السلم سره ګانړه كيږدي نودا صحيح ده. دَدې نه پس په دې پوهه شني چه داكوم عرض كړې شوې وو چه دكتاب البيوع په روايت كښې دَ رهن في السلم لفظ دې او دلته رهن في السلف لفظ دې نودَدې په سلسله كښې تول شراح حافظ ابن حجر رحمه الله[1] علامه عيني رحمه الله[2] علامه قسطلاني رحمه الله[3] وغيرهم هلته دا ونيل چه هلته دَ سلم نه مراد سلم لغوي دې سلم عرفي مراد نه دې ځكه چه سلم عرفي خو بيع الدين بالعين ته وائي نوهلته دامرادنه دې صرف قرض مراددې اودا سلم لغوي دې.

دَ بخاري دَ شراح تسامح:- معلوميږي داسې چه دَدې حضراتو رائې په تسامح باندې ده اوامام بخاري رحمه الله هلته هم سلم عرفي مراد اخستې دې اودَدې ثبوت دادې چه دلته كتاب السلم روان دې او په دې كښې هم امام بخاري رحمه الله هم دا روايت ذكركړې دې. اوس ښكاره خبره ده چه دلته سلم عرفي مراددې سلم لغوي مراد نه دې. امام بخاري رحمه الله چه دلته كوم لفظ ذكركړې دې هغه دادې رهن في السلف او په كتاب البيوع كښې چه كوم لفظ ذكركړې وو هغه دا وو رهن في السلم. دا عجيبه خبره ده چه كوم لفظ صراحةً دَ ترجمة الباب مطابق وو هغه خو امام بخاري رحمه الله په كتاب البيوع كښې ذكركړو اوكوم لفظ چه محتمل وو يعني لفظ سلف هغه امام بخاري په سلم كښې ذكركړو. دا محتمل لفظ دلته په كتاب السلم كښې ذكركولوسره امام بخاري رحمه الله ارشاره كول غواړي چه دَ سلف نه مراد سلم عرفي او اصطلاحي دې سلم لغوي مراد نه دې.

ادله فقهاء:- جمهور رهن في السلم دَجواز قائل دي اودَهغوي دليل دَالله تعالى ارشاد مبارك ﴿اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوْهُ﴾ (بقرة: ٢٨٢، ٢٩٣) نوبيع سلم هم دَدې آيت په عموم كښې داخل ده اوبعض حضرات دَدې دَعدم جوازقائل دي.

دَ فريق ثاني دليل په سنن ابى داؤدكښې دَ ابوسعيدخدري رضي الله عنه روايت دې. **من اسلم في شيء فلايصرفه إلى غيره** اودَدې نه دَ استدلال وجه داده چه شيء مرهون دَ رب السلم په قبضه كښې دَهغه دَتعدى دَ وجې نه هلاك شو نو رب السلم، دَ مسلم فيه نه علاوه دَخپل حق وصول كونكې جوړشو وذا لا يجوز او دويم دليل دَ دارقطني رحمه الله دَ ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې چه **من أسلم في شيء فلا يشترط على صاحبه غير قضائه** اول خودا حديث سنداً ضعيف دې لكه چه علامه عيني

---

[1] فتح الباري: ٢٨٣/٤.
[2] عمدة القاري: ١٨٢/١١.
[3] إرشاد الساري: ١٧/٤ – ١٨.

ونيلي دى او بل كه دا صحيح هم اوګنړلي شى نودا به په داسې شرط باندې محمول كولې شى چه دعقد دمقتضاء نه منافى وى.[1]

٧-باب: السلم إلى أجل معلوم

وَبِهِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَبُو سَعِيدٍ وَالأَسْوَدُ وَالْحَسَنُ . وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ لاَ بَأْسَ فِي الطَّعَامِ الْمَوْصُوفِ بِسِعْرٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، مَا لَمْ يَكُ ذَلِكَ فِي زَرْعٍ لَمْ يَبْدُ صَلاَحُهُ.

په عقدسلم كښې ميعاد معين كيدل پكاردى. ابن عباس رضي الله عنهما او ابوسعيدخدرى رضي الله عنه او اسود اوحسن بصرى رحمه الله هم دغه قول دې او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائى كه دغلې نرخ اودهغې صفت بيان كړې شى نو ميعاد معين كولوسره په دې كښې سلم كولو كښې قباحت نشته اودا غله چرته ديوداسې پټى نه وى چه غله ئې تراوسه پخه نه وى.

تنقيح المذاهب:- دَ سلم دوه قسمونه دى يوسلم حال او بل سلم مؤجل. دَ سلم حال مطلب دادې چه مسلم اليه فى الفور مسلم فيه، رب السلم ته به حواله كوى او په سلم مؤجل كښې ميعاد مقرروى. جمهور علماء دَ سلم مؤجل قائل دى هغوى فرمائى چه دَ سلم ضرورت خو پيښيږى هم ددې دپاره چه بعض وخت دَ سلم فيه په هغه وخت حاضرول ګران او مشكل وى په دې وجه په دې كښې اجل مقررولې شى ګنى كه مسلم فيه هم دغه وخت موجود وى او فى الحال دهغې احضاراوتسليم آسان وى نوبيا دَ سلم معامله كولوڅه ضرورت دې نيغ په نيغه بيع كيدل پكاردى دعام بيوعوپه شان. امام شافعى رحمه الله دَ سلم مؤجل سره سره دَ سلم حال دَ جواز هم قائل دې.[2]

بهرحال كله چه سلم مؤجل وى نو په هغې كښې به څومره اجل مقررولې شى ددې باره كښې اختلاف دې. امام احمد رحمه الله فرمائى چه يوه مياشت دَ دې سره نيزدې موده كيدل پكاردى.[3] مالكيه فرمائى چه نيمه مياشت موده پكارده.[4] دَ احنافو قول په دې كښې مختلف دې يوقول دَامام احمد بن حنبل رحمه الله په شان او دويم قول دادې چه كم نه كم درې ورځې مهلت كيدل پكاردى. دريم قول دادې چه دَ نيمې ورځې نه زيات وخت چه وى.[5]

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله ددې ترجمة الباب سره دَ جمهورعلماؤ تائيدكوى چه سلم مؤجل وى نه چه حال. اودا ځكه چه امام بخارى رحمه الله دَ سلم حال دپاره هيڅ يوروايت نه دې ذكر كړې اونه ئې ددې طرف ته څه اشاره كړې ده.[6]

---

[1] عمدة القارى:١٢/٦٨ فتح البارى: ٤/٥٤٥.

[2] عمدة القارى:١٢/٦٩ . ٧٠وفتح البارى: ٤/٥٤٨.

[3] المغنى لابن قدامة:١/٩٣٧.

[4] بداية المجتهد ص: ٦٠١.

[5] فتح القدير: ٧/٨٣.

[6] فتح البارى: ٤/٥٤٨. عمدة القارى:١٢/٦٩.

قوله: وبه قال ابن عباس وابوسعيد والاسود والحسن الخ يعنى دا حضرات هم جمهورو سره دى.

دتعليقات تفصيل - دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما تعليق امام شافعى رحمه الله د **سفيان عن قتادة عن ايوب عن ابى حسان بن مسلم الاعرج** په طريق سره موصولاً نقل كړې دې.[1] حاكم رحمه الله هم په دې طريق سره دا نقل كړې دې اوددې تصحيح ئې كړې ده.[2] او ابن ابى شيبه رحمه الله دا په يوبل طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[3]

دحضرت ابوسعيد خدرى رضي الله عنه تعليق شيخ عبدالرزاق رحمه الله **دنبيح الغزى الكوفى عن ابى سعيد** په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[4] دغه شان امام بيهقى رحمه الله سنن كبيركښې **عبدالله بن يحيى بن عبدالجبار** په طريق سره موصولاً نقل كړې دې.[5]

د حضرت اسود رحمه الله تعليق امام ابن ابى شيبه رحمه الله **ثورى عن ابى اسحاق عنه** په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[6] دحضرت حسن رحمه الله تعليق شيخ سعيدبن منصور رحمه الله **هشيم عن يونس بن عبيد عنه** په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[7]

قوله: (وقال ابن عمر لاباس فى الطعام الموصوف بسعر معلوم إلى اجل معلوم مال يك ذلك فى زرع لم يبد صلاحه) داتعليق هم د جمهورو په تائيدكښې نقل كړې شوې دې اودا تعليق امام مالك رحمه الله خپل موطا كښې **عن نافع عنه** په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.[8] دغه شان ابن ابى شيبه هم **عبيدالله بن عمر عن نافع** په طريق سره دا موصولاً نقل كړې دې.[9]

---

[1] أخرجه الامام الشافعى رحمه الله تعالى فى كتاب الام:۳/۸۰.

[2] رواه الحاكم رحمه الله تعالى فى مستدركه من هذا الوجه وصححه الفتح:۴/۴۳۵وعمدة القارى:۱/۶۹.

[3] وقال ابن حجر رحمه الله تعالى: وروى ابن أبى شيبة من وجه آخر عن عكرمه عن ابن عباس رضى الله عنهما الخ. فتح:۴/۴۳۵.

[4] وقال العينى رحمه الله تعالى: وتعليق أبى سعيد رضى الله عنه وصله عبدالرزاق رحمه الله من طريق نبيح الغزى الكوفى رحمه الله تعالى عن أبى سعيد رضى الله تعالى عنه : عمدة القارى:۱۲/۶۶.

[5] ۲۲/۷ كتاب البيوع باب لايجوز السلف حتى يكون بثمن معلوم الخ.

[6] كان فى الفتح:۴/۴۳۵.

[7] قاله ابن حجر رحمه الله الفتح:۴/۴۳۵.

[8] مؤطا مالک:۲/۶۴۴ كتاب البيوع باب السلف فى الطعام.

[9] قال العينى، عمدة القارى:۱۲/۹۹.

[حديث ۲۱۳۵] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسْلِفُونَ فِي الثِّمَارِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلاَثَ، فَقَالَ «أَسْلِفُوا فِي الثِّمَارِ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ». [ر: ۲۱۲۴]

رجال الحديث

ابونعيم:- دا ابونعیم الفضل بن دکین رحمه الله دي. [۱]

سفيان:- دا امام ابوسفیان بن عیینه رحمه الله دي. [۲]

ابن ابی نجیح:- دا ابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمه الله دي. [۳]

عبدالله بن کثیر:- داعبدالله بن کثیر رحمه الله دي. [۴]

ابوالمنهال:- داعبدالرحمن ابوالمنهال رحمه الله دي. دَدوی تذکره کتاب البیوع باب التجارة في البر کښې تیره شوې ده.

ابن عباس:- اودَ حضرت ابن عباس رضي الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده. دَ حدیث ترجمه او تخریج باب السلم فی کیل معلوم کښې تیرشوې دي. [۵]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت قول رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم إلی أجل معلوم دَ وجې نه واضح دي.

قوله: (وقال عبدالله بن الولید الخ):- داعبدالله بن الولید العدنی رحمه الله دي دَدوی تذکره کتاب الحج باب رمی الجمار من بطن الوادی کښې تیره شوې ده. دا تعلیق جامع سفیان کښې هم په دې طریق سره موصولاً نقل کړې شوې دي. [۶]

---

[۱] کشف الباري: ۶۶۹/۲.

[۲] کشف الباري: ۲۳۸/۱.

[۳] کشف الباري: ۳۰۲/۳.

[۴] کشف الباري کتاب السلم باب السلم فی کیل معلوم.

[۵] کشف الباري: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

[۶] عمدة القاري: ۱۰۰/۱۲ تغلیق التعلیق: ۲۷۱/۳.

دَ تعليق فائده:- په دې تعليق كښې دَتحديث بيان دې او په ماقبل طريق كښې عنعنه ذكرووه.[1]

[حديث ۲۱۳۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ سُلَيْمَانَ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ قَالَ أَرْسَلَنِي أَبُو بُرْدَةَ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى فَسَأَلْتُهُمَا عَنِ السَّلَفِ. فَقَالاَ كُنَّا نُصِيبُ الْمَغَانِمَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَكَانَ يَأْتِينَا أَنْبَاطٌ مِنْ أَنْبَاطِ الشَّامِ فَنُسْلِفُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى. قَالَ قُلْتُ أَكَانَ لَهُمْ زَرْعٌ، أَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ زَرْعٌ قَالاَ مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ.[ر ۲۱۲۷]

رجال الحديث

محمدبن مقاتل:- دامحمد بن مقاتل مروزی رحمه الله دې.[2]

عبدالله:- دا عبدالله بن مبارک رحمه الله دې.[3]

سفيان:- دا سفيان ثوری رحمه الله دې.[4]

سليمان شيبانى:- دا سليمان بن ابى سليمان فيروزالشيبانى ابواسحاق الكوفى رحمه الله دې. دَدوى تذكره كتاب الحيض باب مباشرة الحائض كښې تيره شوې ده.

محمدبن ابى مجالد:- دَمحمدبن ابى مجالد ذكرخير باب السلم فى وزن معلوم كښې تيرشوې.

ابوبرده:- دوى ابوبرده عامر بن ابى موسىٰ اشعرى رضى الله عنه دې. دَدوى تذكره باب السلم من ليس عنده اصل كښې تيره شوې.

عبدالله بن شداد:- دوى صحابى رسول صلى الله عليه وسلم عبدالله بن شداد بن الهاد رضى الله عنه دې. دَدوى تذكره هم په مذكوره باب كښې تيره شوې ده.

عبدالرحمن بن ابزى:- دوى صحابى رسول صلى الله عليه وسلم عبدالرحمن بن ابزى رضى الله عنه دى. دَدوى تذكره هم په مذكوره باب كښې تيره شوې ده.

عبدالله:- دا عبدالله بن ابى اوفى رضى الله عنه دې. دَدوى تذكره هم په مذكوره باب كښې تيره شوې ده.

دَحديث ترجمه اوتخريج ماقبل كښې باب السلم الى من ليس عنده اصل كښې تيره شوې ده.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت قول رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى أجل مسمى دَ وجې نه واضح دې.

---

1) فتح البارى:٥٤٧/٤.
2) كشف البارى:٢٠٦/٣.
3) كشف البارى:٤٦٢/١.
4) كشف البارى:٢٧٨٩/٢.

۸-باب: السلم إلى أن تنتج الناقة

سلم كښې دا ميعاد ټاکول چه کله اوښه بچې راوړى

حل اللغات -تنتج صيغه مجهول سره ده مرادې دې إلى أن تلد الناقة ترهغې چه اوښه بچې راوړى يقال: نتجت الناقة إذا ولدت فهى متوجة (1)

والنتاج اسم يجمع وضع الغنم والبهائم كلها، نتج ينتج نتجا إذا ولى نتاجها حتى وضعت (2) يعنى کله چه دَ اوښې، دَ بچې راوړو وخت نيزدې شى ترهغه وخته پورې چه هغه بچې راوړى.

دَترجمة الباب مقصداودَفقهاؤ اختلاف:- جمهورفقهاء په دې خبره خومتفق دى چه په عقدسلم کښې به اجل مقررولې شى خو آياداسې اجل چه محتمل وى او په هغې کښې دَ وړانديوالى او روستوالى امکان وى مقررکولې شى يا اجل بالکل غيرمحتمل اومتعين کيدل پکاردى. په دې کښې دَ فقهاؤ اختلاف دې. دَ اکثرعلماؤ په نيز اجل متعين اوغيرمحتمل کيدل پکاردى. امام مالك رحمه الله او په يوروايت کښې دَ امام احمد رحمه الله په نيز که چرې داسې اجل مقررکړې شي چه مونږ به تاسوته مسلم فيه هغه وخت اداکوو کله چه فصل کټ کيدل شروع شى نو اوس ښکاره خبره ده چه فصل کټ کيدل کله لس ورځې وړاندې کيږى اوکله لس ورځې روستوکيږى نولکه دغه حضراتو دَ دې تقدم او تاخراجازت ورکړې دې. (3)خو جمهوردَدې خلاف دى او امام بخارى رحمه الله هم دَ جمهورو تائيدکړې دې اودَ حضرت عبدالله بن عمر رضى الله عنهما روايت ئى نقل کړې دې په کوم کښې چه دى: كانوا يتبايعون الجزور إلى حبل الحبلة دَ جاهليت په زمانه کښې به خلقو اوښ په دې وعده سره اخستلو چه ترکومې پورې دَخيتې والا يعنى حاملې اوښې بچې غټ شى راوړى نوحضورپاك دا غايت ګرځول ناجائزاوګرځول اودا ممانعت ئى دَدې دپاره اوفرمائيلو چه اولاً خوداسې کيدل ضرورى نه دى دويم په دې کښې تقديم اوتاخير کيدل عين ممکن دى اودا دَمنازعت سبب جوړيدې شى.(4)

[حديث ۲۱۳۷] (5) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَخْبَرَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ -رضى الله عنه- قَالَ كَانُوا يَتَبَايَعُونَ الْجَزُورَ إِلَى حَبَلِ الْحَبَلَةِ، فَنَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْهُ. فَسَّرَهُ نَافِعٌ أَنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ مَا فِي بَطْنِهَا. [ر: ۲۰۳۶]

---

(1) عمدة القارى:۱۲/۱۰۰.

(2) المغرب:۲/۲۸۵.

(3) المغنى لابن قدامة مقدلسى رحمه الله ۱/۹۳۷ إرشادالسارى: ۴/۱۲۲.

(4) الابواب والتراجم للشيخ الكاندهلوى رحمه الله ص:۱۶۵.

(5) مرتخريجه فى البيوع باب بيع الغرروحبل الحبلة رقم الحديث:۲۱۴۳.

ترجمه - حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي چه دَ جاهلیت په زمانه کښې به خلقو اوښ په دې وعده اخستلو چه کله دَ حامله اوښې بچې لونې شي اوبچې راوړي نو حضورپاك دَدې نه منع فرمائيلې حضرت نافع رحمه الله فرمائي چه حبل الحبلة مطلب دادې چه اوښه خپل بچې راوړي کوم چه دهغې په خیټه کښې دې.

رجال الحدیث

موسیٰ بن اسماعیل:- داموسیٰ بن اسماعیل التبوذکی رحمه الله دې.[1]

جویریة:- دا جویریة بن اسماء ابن عبید الضبعی البصری رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الغسل باب الجنب یتوضا ثم ینام کښې تیره شوې ده.

نافع:- دا نافع مولی ابن عمر رضی الله عنهما دې.[2]

عبدالله:- دا حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دې.[3]

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمةالباب سره مطابقت قوله: إلی حبل الحبلة سره دې. دَ کوم مطلب چه دَ حضرت نافع رحمه الله دَ تفسیرمطابق هم دغه دې چه تردې چه اوښه بچې راوړي اودویم تفسیر دَحضرت عمر رضی الله عنه نه نقل دې. چه إلی أن تلدالناقة وتلدولدها یعنی ترهغې پورې چه اوښه بچې راوړي اوبیاهغه بچې غټ شي اوبچې راوړي.[4]

بسم الله الرحمن الرحيم

۴۰-کتاب الشفعة

دَدې ځائې نه امام بخاری رحمه الله کتاب الشفعه شروع کوی. زمونږ دَمدارسو په متداوله نسخوکښې دلته دَ کتاب الشفعه عنوان نشته.[5] اوبعض نسخوکښې دلته دکتاب الشفعه عنوان شته.[6] اوبسم الله الرحمن الرحیم خو امام بخاری رحمه الله خامخاذکرکوی.

دَ شفعه لغوی او اصطلاحی تعریف:- **لغةً**: شفعة دَ ش په ضمه اوفاء سکون سره دې. اودا شفع نه ماخوذ دې. دَ کوم معنی چه ملاوول او ورضم کول راځی. **ماخوذ من قولهم: کان وتراً فشفعته**

---

[1] کشف الباری:۱/۴۳۳، ۳/۴۷۷.
[2] کشف الباری: ۶۵۱/٤.
[3] کشف الباری:۱/۶۳۷.
[4] عمدة القاری:۱۲/۷۱.
[5] صحیح البخاری:۱/۳۰۰طبع: قدیمی.
[6] عمدة القاری:۱۲/۱۰۱فتح الباری:۵/٤٩٩.

باخر، أي جعلته زوجاًله.[1]

اصطلاحًا: په اصطلاح کښې شفعه وائی تملك البقعة جبراً علی المشتری بما قام علیه.[2] يعنې بقعه دَ زمکې په هغه قيمتونوکښې دَ کوم په بدله کښې چه مشتری دا اخستې دې، جبراً مالك جوړيدل. يعنې يوسړی په يولاکه روپئی باندې يومکان واخستو بل سړې په دغه مکان باندې حق شفعه دائرکولوسره دَمشتری دَ رضانه بغيرهغه ته يولاکه روپئی ورکولوسره دَ مکان مالك جوړشو دا شفعه ده.

دَتسميه وجه:- شفعه ته شفعه ځکه وائی چه شفع هغه مبيع (زمکه کور وغيره) کوم چه دَحق شفعه په ذريعه هغه حاصل کړې دې خپل زمکې سره ملاوونکې او ضم کونکې وی.[3]

په شفعه کښې دَ فقهاؤدَ مذاهبوبيان:- ائمه اربعه اوجمهورعلماء دَدې خبرې قائل دی چه شفعه جائزده. اوعلامه ابن المنذر رحمه الله په دې خبره باندې اجماع نقل کړې ده. صرف عبدالرحمن اصم رحمه الله دَدې نه انکارکوی.[4] هغه فرمائی چه په جواز شفعه کښې دَ مالکانو نقصان دې ځکه چه کله مشتری ته داخبره معلومه شی چه هغه داځيزاخستې او دَحق شفعه دَ وجې نه به روستو په زبردستئی سره دَ ده نه اخستې شی نوهغه مشتری به ئی دَاخستونه منع شی اودغه شان شريك به هم دَ اخستو خرڅولونه منع شی. شريك فی حق المبيع، شريك فی نفس المبيع دَ شفعه دعوې دَ ويرې نه به ئی نه اخلی. بل په بيع او شراء کښې تراضی ضروری ده اوبيع شفعه کښې دَ مشتری رضامندی شامل نه وی په دې وجه دې ته جائزنه شی وئيلې.

دَ جمهورو دَطرف نه جواب:- دَ شفعه په جواز باندې احاديث صريحه صحيحه موجوددی. بل دَدې په جواز باندې دَ جمهورعلماء امت اجماع ده. دَدې ډيرزيات مضبوط دلائل کيدوسره مونږ يقيناً داوئيلې شو چه شفعه دَ دغه رضامندئی دَ قانون نه مستثنیٰ ده. پاتې شو دَ اخستونکودَ شفعه دَ ويرې دَ اخستلونه دَ منع کيدو احتمال نوهغه دَ مشاهدې خلاف دې. ترننه پورې دَ امت په شرکاء کښې دَاخستلو خرڅولو سلسله جاری اوساری ده اوهيڅ کله دَاحتمال جواز شفعه دَدې نه مانع جوړنه شو.[5]

په شفعه کښې دَ فقهاؤدَ مذاهبوبيان:- په دې خبره خواتفاق دې چه په غيرمنقوله څيزونوکښې شفعه کيدې شی لکه زمکه باغونه وغيره. اوس پاتې شوه داخبره چه په منقوله څيزونوکښې هم شفعه دائرکيدې شی اوکه نه؟ نودَ جمهور علماء ائمه اربعه دَ مشهورو رواياتو مطابق که دَ

---

[1] المغرب: ۱/ ٤٤٨ طلبة الطلبة فی الاصطلاحالات الفقهيه الامام نسفی رحمه الله ص:۲۵۳.

[2] الدرالختار مع راالمحتار: ۶/۲۱۶.

[3] هداية مع فتح القدير كتاب الشفعة:۸/۲۹٤.

[4] المغنی لابن قدامة المقدسی رحمه الله ۲/ ۱۱۹٤إعلاء السنن:۱۷/۵.

[5] حواله بالا مع زياده سيرهٔ.

زمکې تابع شی اوپه دې کښې شفعه اوکړې شی یعنی ضمنا او تبعا خو جائزده او بالاستقلال جائزنه ده لکه په تعمیر او ونوکښې دَ زمکې تابع کیدو سره شفعه کولې شی انفراداً تعمیر یا ونوباندې شفعه نه شی کیدې.[1]

عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائی چه په هرڅیز کښې شفعه کیدې شی که عمارت وی اوکه ونې وی اوهم دغه دَامام مالك رحمه الله هم یوروایت دې. امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی په منقولاتو کښې صرف په حیوانات کښې عقدشفعه کولې شی او بل په هیڅ څیزکښې نه شی کیدلې.[2]

په منقوله څیزنوکښې دَ شفعه باره کښې دَفقهاؤ مذاهب: بیا دَ شفعه مستحقین درې قسمه دی ① شریك فی نفس المبیع ② شریك فی حق المبیع ③ جار. ائمه ثلاثه فرمائی چه دَ جار (ګاونډی) دپاره هیڅ حق شفعه نشته. امام ابوحنیفه سفیان ثوری ابن ابی لیلی وغیرهم رحمهم الله فرمائی چه شریك فی نفس المبیع مقدم دې. که چرې دې دَ شفعه دعوی پریږدی نو بیا شریك فی حق المبیع اوکه چرې دې ئی هم پریږدی نو ګاونډی اوهمسایه به حقدار وی.[3]

دلیل فریق اول: کوم حضرات چه دَ جاردَ شفعه انکارکوی هغوی دَ جابربن عبدالله رضی الله عنهما حدیث مذکورفی الباب نه استدلال کوی. قضی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم بالشفعة فی کل مالم یقسم فاذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة.[4]

یعنی حضورپاك په هرهغه څیزکښې دَ شفعه حکم ورکړو دکوم تقسیم چه نه وی شوې کله چه حدبندی اوشی او لارې جدا جدا شی نوبیابه شفعه پاتې نه شی. نوددې حدیث مذکور نه داحضرت استدلال کوی چه صرف شریك فی نفس المبیع یا شریك فی حق المبیع ته دَ شفعه حق حاصل دې اوجارته دَشفعه حق حاصل نه دې.

دا حضرات فرائی چه دَ شفعه حق دَ قیاس خلاف ثابت شوې دې ځکه چه په دې کښې دَ بل په مال باندې جبراً اودَهغه دَ رضانه بغیرملکیت حاصلول لازم راځی اوبنکاره خبره ده چه دا امر دَمقتضی قیاس خلاف دې. نو شریعت په دې کښې صرف دَهغه جائیداد په حق کښې دِ شفعه

---

[1]) إرشاد الساري:٣١٤/٥فتح الباري: ٥٥١/٤.
[2]) حواله بالا.
[3]) المغني لابن قدامة: ١١٩٤/٥عمدة القاري:٧٢/١٢.
[4]) وأخرجه البخاري ايضًا في البيوع باب بيع الشريك من شريكه رقم: ٢٢١٣وباب بيع الارض والدور والعروض مشاعا:٢٢١٤ وفي الشركة باب الشركة في الاضين:٢٢٩٥ وباب إذا قسم الشركاء الدور أو غيرها: ٢٤٩٦ وفي الحيل باب الهبة والشفعة: ٦٩٧٦وأخرجه مسلم: ١٦٠٨في المساقاة باب الشفعة والترمذي: ١٣٧٠في الاحكام باب إذااحدت الحدود فلاشفعةو: ١٣٦٩ في الاحكام باب الشفعة للغائب: ١٣١٢وفي البيوع باب ماجاء في أرض المشترك يريد بعضهم بيع نصيب بعض وأبوداؤد ٣٥١٣، ٣٥١٤في البيوع باب في الشفعة والنسائي:٤٦٥٠في البيوع باب بيع المشاع، و:٤٧٠٥ باب الشركة في الرباع و:٤٦٠٧باب ذكر الشفعة وأحكامها.

حق باقی پاتې اوساتلو کوم چه غیرتقسیم شوې دې لهذا داحق به د شریعت پورې محدودوی او شفعه جوار د غیرمقسوم د جائیداد په معنی کښې نه دې ځکه چه د تقسیم مشقت او مؤونت او په مصارع بائع باندې په هغه صورت کښې لازم راځی کله چه په اصل یعنی ملکیت کښې شرکت وی د فرع د صورت به اعتبار نه وی یعنی چه ملکیت تقسیم شوې وی نو صرف د ګاونډ د وجې نه به د شفعه حق نه حاصلیږی.

د کلام خلاصه داشوه که چرې شریك فی الملك ته د شفعه حق ورنه کړې شی نو د یواجنبی خریدار په صورت کښې به په بائع باندې د تقسیم مصارف اومشقت لازم راشی چه په هغه به یوبوج ثابت شی لهذا شریك ته د شفعه حق ورکړې شو چه بائع د تقسیم د مصارف د مشقت نه بچ شی لهذا د جوار یعنی ګاونډ په وجه به د شفعه حق نه ثابتیږی. (١)

دلیل فریق ثانی:- دا حضرات د ابورافع رضی الله عنه د روایت نه استدلال کوی. **الجار أحق بصقبه** (٢)

قوله: بصقبه س او ص دواړوسره نقل دې. (٣) ګاونډی به د خپل نیزدیکت د وجې نه د (شفعه) زیات حقداردې.

دحضرت امام شافعي، علامه بغوی اوعلامه خطابی رحمهم الله اشکال:- داحضرات فرمائی چه دحدیث ابی رافع رضی الله عنه نه د شفعه په جواز باندې استدلال کول صحیح نه دی د دې دپاره چه اول خو د دې حدیث مطلب داکیدې شی چه د جار نه مراد هم شریك وی ځکه چه اکثر شریك هم په ګاونډ کښې اوسیږی اوبل دا مطلب هم کیدې شی چه هغه ګاونډی د خپل نیزدیکت دوجې نه د دې خبرې زیات حق لری چه دهغه خیال اوساتلې شی په هغه صدقه اوکړې شی او هغه سره ښه سلوك اوکړې شی. (٤)

جواب:- خو د دې حضراتو داتوجیح صحیح نه ده ځکه چه د حضرت ابورافع رضی الله عنه د دې روایت بعض طریق کښې د ألجار أحق بشفعته الفاظ نقل دی لکه چه دامام شافعی رحمه الله کتاب اختلاف الحدیث کښې هم دغه روایت نقل دې. (٥) دغه شان مسنداحمد سنن ابی داؤد اوسنن ترمذی په روایت کښې دی چه جار الدار أحق بالدار (٦) دغه شان د خطابی رحمه الله او بغوی رحمه الله

---

(١) الهدایة شرح بدایة المبتدی:٥/٧ – ٦.

(٢) واخرجه البخاری ایضًا رقم: ٢٩٧٧فی الحیل باب فی الهبة والشفعةو: ٦٩٨٠باب احتیال العامل لیهدی له. وأبوداؤد: ٣٥١٦ فی البیوع باب الشفعة والنسائی: ٤٧٠٦فی البیوع باب ذکر الشفعة وأحکامها.

(٣) تحفة الباری کتاب الشفعة: ٩٤/٣.

(٤) إرشادالساری:٥/٢١٦ - ٢١٧.

(٥) کتاب اختلاف الحدیث مع کتاب الم: ٥/٤ دارالمعرفة بیروت.

(٦) أخرجه احمد رحمه الله ٥/٨،١٢،١٣، ١٧، ١٨وأبوداؤد کتاب ا لبیوع باب فی الشفعة حدیث رقم: ٣٥١٧ والترمذی فی کتاب الاحکام باب ماجاء فی الشفعة حدیث رقم: ١٣٦٨.

داتوجیه چه د جار حق د قرب د وجهوی او تاسوهغوی سره صله رحمی کونی اوښه سلوك کونی صحیح پاتې نه شو

د احنافو دطرف نه یوبل جواب:- داحنافود طرف نه یوبل جواب داورکولې شی چه أحق د اسم تفضیل صیغه ده اود اسم تفضیل د صیغې د استعمال قاعده داوی چه مفضل دمفضل علیه سره په نفس فضیلت کښې شریك گنړلې شی. نوچه کله چه د شریك شفعه زیات حقدارشو نوځوك داسې هم پکاردې چه د ده برابرحقدارنه وی بلکه دهغه حق کم وی. اوس ښکاره خبره ده چه هغه جار یعنی گاونډی کیدې شی اوکه چرته دجارنه ستاسود قول موافق شریك واخستې شی نوبیاپه دغه صورت کښې دکم حق لرونکی تعیین به ستاسو د پاره گران شی په دې وجه به داسې وینا کیږی چه دې نه مراد هم جار دې.

بعینه هم دغه اعتراض د شوافع د طرفه په احنافوباندې هم کیدې شي که چرې جارمراد واخستې شی نوبیابه مطلب وی چه دجارحق زیات دې نوبیا هغه څوك دې چه د ده نه ئی حق کم دې. (۱)

د احنافودطرف نه ددې دا جواب ورکړې شوې دې چه الجارأحق بسقبه معنی داده چه هغه جار کوم چه نیزدې دې دخپل نیزدیوالی د وجې نه د جاربعیدپه مقابله کښې زیات حق لرې یعنی جاربعیدته به د شفعه حق نه شی ورکولې بلکه جارقریب ته به دهغه د قرب د وجې نه د شفعه حق ورکولې شی. بهرحال دلته اوس مقابله د یوجاردبل جارسره اوشوه تاسو څوشریك مراد اخستې وو نوچه کله یوشریك ته تاسو أحق وائې نوهغه دویم شریك څوك دې کوم چه أحق نه دې.

د احنافود مذهب نورتائیداوتاکید:- ددې نه پس یوه خبره بله ده چه حضرت امام شافعی رحمه الله د حضرت ابورافع رضی الله عنه د حدیث په تاویل کښې فرمائی چه دې نه مراد شریك دې. حالانکه که د ابورافع رضی الله عنه حدیث په تفصیل سره اوکتلې شی نودهغې نه پخپله معلومیږی چه داهم دجارمسئله وه نه چه دشریك اودا واقعه په تفصیل سره وړاندې راروانه ده.

دعلامه ابن بطال رحمه الله اشکال:- ابن بطال رحمه الله وغیره د ابی رافع رضی الله عنه د روایت باره کښې دا وئیلی دی چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنهما دواړه په یوکورکښې شریك وو. (۲)

د علامه ابن المنیرمالکی رحمه الله جواب:- ابن منیرمالکی رحمه الله فرمائی چه د حدیث د ظاهرنه دامعلومیږی چه دحضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنهما معامله د شرکت نه وه. داسې څه خبره نه وه لکه چه په یوکورکښې دوه رونړه شریك وی په یویوجزء کښې په دواړوکښې شرکت وی بلکه هلته خوداسې صورت حال ووچه دحضرت سعد رضی الله عنه خان له مکان وواود حضرت ابورافع رضی الله عنه دوه کمرې جدا اومستقل وې نودهغوی حیثیت د جارو هغوی شریك گنړل صحیح نه دی. (۳)

---

(۱) إرشادالساری: ۵/۲۱۶.

(۲) شرح صحیح البخاری لابن بطال: ۶/۳۸۰.

(۳) المتواری علی تراجم أبواب البخاری للشیخ ناصرالدین احمدبن محمدالمعروف به ابن المنیر السکندری ص: ۲۵۲.

دَدي نه هم ډيره واضحه خبره داده چه علامه عمربن شبه رحمه الله په تاريخ مدينه كښې دا نقل كړې دى چه حضرت سعد رضي الله عنه دَ ابورافع رضي الله عنه نه دوه كورونه اخستل غوښتل كوم چه دحضرت سعد رضي الله عنه دَمكانونو بالكل مخې ته واقع وواودا مسجد نبوى على صاحبها الف الف الصلوٰة والسلام بنى طرف ته عمارت وو په هغې كښې دَحضرت سعد رضي الله عنه مكانات هم وو اودحضرت ابورافع رضي الله عنه هم دوه مكانات وو اوهغه دَحضرت سعد رضي الله عنه دَمكانونومخې ته وو او په مينځ كښې لس گزه فاصله وه.[1] په داسې صورت كښې دلته دَ شركت خبره څنگه صحيح كيدې شي.

بل دَدې نه هم واضحه يوروايت امام نسائى او امام ابن ماجه رحمهما الله نقل كړې دې په هغې كښې دى چه يوسړى اووئيل يارسول الله صلى الله عليه وسلم ما سره يوه زمكه ده په كومه كښې چه څوك شريك نشته او په كومه كښې چه يوسړى ته دَ تقسيم څه حق هم حاصل نه دې او البته داخبره

ده چه هغې سره په گاونډ كښې مكانات شته نو حضورپاك اوفرمائيل الجار أحق بسقبه.[2]

دلته رسول الله صلى الله عليه وسلم خالص دَجار په سلسله كښې دا حديث ارشاد فرمائيلې دې. بيادا وئيل چه حديث مذكور په شريك باندې محمول دې صحيح نه دى. پخپله امام بخارى رحمه الله داواقعه وړاندې نقل كوى اودَدې نه هم داخبره په واضحه توگه معلوميږى چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضي الله عنهما دَ يوبل شريكوال نه وو بلكه دَ يوبل گاونډيان وو.

دَ فريق اول دليل قياسى جواب او الزامى دليل:- اودَدې حضراتودَ دويم دليل جواب دادې چه دگاونډى ملكيت دخيل يعنى دَخريدارد ملكيت سره په داسې طريقه سره متصل شوې دې چه دا اتصال اوس مستحكم او دائمى دې. دَ كرايه دار يا عاريت باندې اخستونكى اتصال په شان دَعارضى اومحدودوخت دَپاره نه دې. لهٰذا مالى معاوضې موجود كيدو په صورت كښې به جارته دَ شفعه حق حاصل وى. په دې صورت باندې قياس كولوسره دَ شريعت حكم واردشوې دې يعنى دَغيرتقسيم شده جائيداد شريك ته چه څنگه دَ شفعه حق حاصل دې دغه شان به جارته هم حاصل شى ځكه چه دَغيرتقسيم شده جائيداددَ شريك دَپاره دَتقسيم مشقت اودَ مصارف كښې دَ شفعه حق په خيال كښې ساتلې شوې دې. دغه شان دَ گاونډى په حق كښې دَ خريدار اتصال سره ممكنه ضرر او نقصان خيال سالتوسره دَ شفعه دَحق جواز په ځائى ساتلې شوې دې.

دَدې وجه داده چه دَ ملكيت هم دا صفت يعنى دائمى اوبه استحكام سره اتصال په دې وجه په شريعت كښې سبب گرخولې شوې دې چه دَ گاونډى دَ ضرر اونقصان ازاله اوكړې شى ځكه چه هم گاونډى دَ ټولو ضررونو او جنگونو اصل بنيادوى لكه چه په عاموخلقوكښې دا خبره مشهوره ده او شفيع ته دَ شفعه حق وركولوسره دَخرڅ شوى جائيداد مالك جوړولوسره دَ

---

[1] فتح البارى: ٥٥٢/٤.

[2] اخرجه النسائى فى باب ذكر الشفعة وأحكامها حديث رقم: ٤٧٠٧ وابن ماجه فى أبواب الشفعة باب الشفعة بالجوار حديث رقم:٢٤٩٦.

فساد بنياد ختمول ډيره مناسب خبره ده. ددې دپاره چه اصيل يعنى شفيع دهغه د پلار نيكه په زمكه باندې پريشان كولوسره اخواكول د ضرر اونقصان ډير واضح او قوى صورت دې. يعنى د دې ضرر او تكليف نه د بچ كيدلو دوه صورتونه دى يودا چه ګاونډى ته اوونيلې شى چه تاته د جائيداد د نوى اخستونكى د اتصال نه ضررد ې لهذا ته دخپل پلارنيكه زمكه پريږده اوبل چرته لاړشه. دويم صورت دادې چه ګاونډى ته د شفعه حق وركړې شى چه دنوى خريداريه ځائى هغه پخپله داجائيداد واخلى اودمضرت نه بچ شى نودعقل اوهوښيارتوب تقاضا هم دغه ده چه ړومبى صورت اختياركړې شى اوګاونډى پريشان نه كړې چه دخپل پلارنيكه ځائى پريږدى ځكه چه په دې كښې دهغه ټول نقصان دې بلكه هغه له د شفعه حق وركولوسره دهغه دا ضرر اونقصان پوره كيدلې شى.(¹)

اوتركومې چه ددغه حضراتو د تقسيم دمشقت اومصارف شفعه دعلت ګرځولوتعلق دې هغه صحيح نه دې ځكه چه د تقسيم مشقت او ضرر خومشروع دې يعنى د شريعت د طرف نه يوثابت شوې امر دې. د شركاؤ نه دهريو حصه تقسيم كولوسره چه هغه ته وركړې شى نودا ځيزددې خبرې علت نه شى جوړيدې چه بل سرې هم په ضرر اونقصان كښې اخته كړې شى. بلكه د شفعه اصل علت دادې چه دشفيع جائيداد كوم سرد چه دهميشه نه متصل دې كه غواړى نو مالى معاوضه دې وركولوسره حاصل كړى اوخپل متصله جائيدادسره دې يوځائى كړې دې دپاره چه د مضرت اونقصان هغه انديښنه باقى پاتې نه شى.(²)

يواهم اشكال:- بيايوسوال داپاتې كيږى چه دحضرت جابر رضي الله عنه په حديث كښې خو صفا دى فاذا وقعت الحدود بينهم فلا شفعة يعنى كله چه حدبندى اوشى اولارې جدا جدا شى نوبيابه د شفعه حق پاتې نه شى.

جواب:- ددې اعتراض جواب دادې چه كله تقسيم واقع شى اولارې جداكړې شى نود شركت د وجې نه چه كوم د شفعه حق حاصل وو هغه ختم شو. په دې سره د ګاونډى دحق نفى مقصودنه ده. ددې نه علاوه دويمه خبره داهم ده چه دا كوم زياتې دې فاذا وقعت الحدود الخ. ددې په وقف اورفع كښې اختلاف دې. امام احمد امام بخارى او ابومحمدبن حزم ظاهرى رحمهم الله دا مرفوع ګڼړى ليكن ابن ابى حاتم رحمه الله د خپل پلار ابوحاتم رحمه الله نه دا نقل كوى چه دا موقوف دې مرفوع نه دې.(³)

په دې كښې لږشان اشكال داكيږى كه چرته موقوف هم وى نوځه اوشو احناف خو موقوف هم حجت ګڼړى. لهذا د حضرت جابر رضي الله عنه داحديث هم حجت ګڼړل پكاردى. نوددې جواب دادې چه موقوف هغه وخت حجت ګڼړلې شى كله چه په مرفوع رواياتوسره دهغې تعارض نه وى

(¹) الهداية شرح بداية المبتدى: ۶/۷. بتفصيل.

(²) المصدرالسابق. بتفصيل.

(³) عمدة القارى:۱۲/ ۷۲.

اودلته خو الجار أحق بسقبه يا الجار أحق بشفعته يا جار الدار أحق بالدار چونكه مرفوع روايات موجود دى په دې وجه به دا نه شى قبلولې. دَدې تخريج هم په دې باب كښې تير شوې دې.

دَحضرت انورشاه كشميرى رحمه الله دَ طرف نه يوبل جواب:- حضرت شاه رحمه الله فرمائى چه په اصل كښې به دَ شفعه لفظ هم دَ شريك دَ پاره استعماليدلو اوجارته هم دغه حق حاصل وو كوم چه به شريك ته حاصل وو ليكن دې ته به ئې شفعه نه سقب يا حق الجار ونيلو. نو په مذكوره حديث كښې نفى دَ لفظ شفعه كيږى دَحدود واقع كيدونه پس اودَ لارو جداكيدونه پس به اوس يوشريك ته دَ شفعه حق حاصل نه وى او حق الجار به وى كوم چه په بل حديث كښې په سقب سره تعبير كړې شوې دې.(١)

١-باب: الشفعة في ما لم يقسم، فإذا وقعت الحدود فلا شفعة

شفعه په هغه جائيدادكښې كيږى چه تقسيم شوې نه وى
يا چه كله حدود واقع شى نوشفعه باقى نه پاتې كيږى

دَترجمة الباب مقصد:- دَامام بخارى رحمه الله مقصد دَ جمهورعلماؤ دَ مذهب موافق شريك فى نفس المبيع دَپاره دَ شفعه اثبات دې.

[حديث ٢١٣٨](٢) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنهما قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مَا لَمْ يُقْسَمْ، فَإِذَا وَقَعَتِ الْحُدُودُ وَصُرِّفَتِ الطُّرُقُ فَلاَ شُفْعَةَ. [ر: ٢٠٩٩]

ترجمه:- حضرت جابربن عبدالله رضي الله عنهما فرمائى رسول الله ﷺ په هرهغه څيزكښې دَ شفعه حكم وركړې دې دكوم تقسيم چه نه وى شوې كله چه حدبندى اوشى اولارې جدا جدا شى نوبيا به شفعه پاتې نه شى.

رجال الحديث

مسدد:- دا مسدد بن مسرهد بن مسربل بن مرعبل الاسدى ابوالحسن البصرى رحمه الله دې. (م ٢٢٨ هجرى)(٣)

عبدالواحد:- دا عبدالواحد بن زيات رحمه الله دې. (٤)

---

[١]) فيض البارى: ٢٧٢/٣.

[٢]) مرتخريجه فى هذاالباب.

[٣]) كشف البارى: ٢/٢ الايمان باب من الايمان ان يحب الاخيه مايحب لنفسه.

[٤]) كشف البارى: ٣٠١/٢ الايمان باب الجهاد من الايمان.

معمر - دامعمربن راشد رحمه الله دی.[1]

الزهری - دامحدبن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله دی.[2]

ابوسلمه - داابوسلمه بن عبدالرحمن رحمه الله دی.[3]

جابر - اودَ حضرت جابر بن عبدالله رضی الله عنهما[4] احوال تیرشوی دی.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت -دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دې. حدیث مذکوره سره متعلق دَ فقهی مسائلو بحث په تفصیل سره تیرشو.

۲-باب: عرض الشفعة علی صاحبها قبل البیع

وَقَالَ الْحَکَمُ إِذَا أَذِنَ لَهُ قَبْلَ الْبَیْعِ فَلَا شُفْعَةَ لَهُ.
وَقَالَ الشَّعْبِیُّ مَنْ بِیعَتْ شُفْعَتُهُ وَهُوَ شَاهِدٌ لَا یُغَیِّرُهَا فَلَا شُفْعَةَ لَهُ.

دَ بیع نه وړاندې په شفیع باندې شفعه پیش کول او حکم رحمه الله وائی چه که شفیع دَ بیع اجازت ورکړو دَبیع نه وړاندې نوبیابه دَهغه دَ شفعه حق پاتې نه شی اوشعبی رحمه الله وائی که چرته جائیدادخرڅ کړې شو اوشفیع هلته موجود وو اوهغه څه اعتراض اونه کړو نودَ شفعه حق لاړو.

دَترجمة الباب مقصداودَفقهاؤ دَاختلاف بیان:- امام بخاری رحمه الله دلته دا مسئله بیانوی که یو سړې خپل مکان خرڅول غواړی اوبل سړی ته په دغه مکان باندې دَ شفعه حق حاصل دې نو دغه خرڅونکی له پکاردی چه اول خپل دې ګاونډی یا شریك ته ئی مخکښې پیش کش اوکړی چه زه دا مکان خرڅول غواړم که چرته ته ئی اخستل غواړی نو واخله. اوس که چاد شفیع په وړاندې خپله معامله پیش کړه اوهغه اخستلوته تیارنه شو بیا مالك هغه خرڅ کړو نوددې بیع نه پس که شفیع په دې کښې دَخپلې شفعه حق دائرکول غواړی نو دائرکولې شی که نه؟ په دې مسئله کښې اختلاف دې. سفیان ثوری حکم بن عتیبه ابوعبید ابوخیثمه رحمهم الله اوپه یوروایت کښې امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی چه کله شفیع اجازت ورکړو بیادَ شفعه حق ختم شو او امام ابوحنیفه امام شافعی اوامام مالك رحمهم الله فرمائی دَ شفعه حق خودَ بیع نه روستووی او په مسئله مذکوره کښې مالکانودَ بیع نه اول اجازت واخستو نوکیدې شی چه اول دَهغه دا رائې نه وی او اوس چه بائع مکان خرڅ کړې دې دَده رائې بدله شوه اودَ شفعه حق خو دَ بیع نه پس حاصلیږی نوکه اوس دغه شفیع دَ شفعه دعویٰ کول

[1] کشف الباری:۱/۴۶۵ بدء الوحی.
[2] کشف الباری:۱/۳۲۶ بدءالوحی.
[3] کشف لباری: ۲/۳۲۳ باب صوم ورمضان احتسابًا من الایمان.
[4] کشف الباری: ۴/۳۵ کتاب الوضوء باب من لم یر الوضوء إلا من المخرجین.

غواړی نوکولې شی اوامکان اخستې شی. [۱] دامام احمد رحمه الله هم دویم روایت هم دغه دې کوم موفق الدین ابن قدامة رحمه الله په مغنی کښې نقل کړې دې او ونیلی دی چه دامام احمد رحمه الله ظاهری مذهب هم دغه دې. [۲] لکه چه ائمه اربعه په دې متفق شوی دی که اول ئی اجازت ورکړو نودَ بیع نه پس هم شفیع ته دَشفعه حق دائرکولې شی.

امام بخاری رحمه الله په دې مسئله کښې دَ فریق اول هم خیال معلومیږي یعنی چه کله شفیع اجازت ورکړي وو نودَ شفعه حق ختم شو اوس دَ بیع نه پس هغه ته دَ شفعه حق دائر کولو اجازت نشته. ځکه چه امام بخاری رحمه الله دلته کوم آثار نقل کړی دی وقال الحکم الخ یعني حکم بن عتیبه رحمه الله فرمائی چه که شفیع دَبیع اجازت ورکړودَ بیع نه وړاندې نوبیابه دَ هغه دَ شفعه حق پاتې نه شی. وقال الشعبی رحمه الله الخ امام شعبی رحمه الله فرمائی چه که جائیدادخرڅ کړې شو اوشفیع هلته موجودوو اوهغه څه اعتراض اونه کړو نودَ شفعه حق لاړو. ددې آثارونه امام بخاری رحمه الله دَ فریق اول تائید طرف ته اشاره کوی. [۳]

یوه بله اختلافی مسئله:- دَامام شعبی رحمه الله دَ اثر نه داهم معلومیږی چه شفیع ته فوراً دَ شفعه حق دائرکول پکاردی. که هغه دَ بیع دَعلم کیدونه پس تاخیرکوی نودهغه دَ شفعه حق به باطل شی په دې مسئله کښې اختلاف دې. چه شفیع دې دَ بیع علم کیدو سره دَ شفعه دَحق دعوی اوکړی یا هغه ته دَ تاخیرهم حق حاصل دې. امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه فی الفور دَ شفعه دعوی دائرکول پکاردی ځکه چه الشفعة لمن واثبها [۴] یعنی شفعه هم ددې دپاره وی چه دَ مواثبت طلب کوی او فوری توګه دَ شفعه حق غوښتلودپاره اودریږی. اوالشفعة کحل العقال. [۵]

دغه شان که چاته معلومه شوه چه دَمکان سوداشوې ده اوهغه سستی اوکړه اوفوری ئی دَ شفعه دعوی اونه کړه نوهغه مکان به هغه ته نه ملاویږی. بل دَ شفعه حق یوکمزورې حق دې چه دَاعراض کولوسره باطل کیږی لهذا فوری مطالبه او قیام شهادت دواړه به لازم وی دې دپاره چه معلومه شی چه دَهغه په شفعه کښې رغبت دې اوهغه دَاعراض نه کار نه اخلی ځکه چه هغه دَ قاضی په عدالت کښې دَ شفعه دَ مطالبه دَ ثبوت ضرورت هم دې اودَ دغه احتیاج او

---

[۱] المغنی لابن قدامة رحمه الله ۱۲۲۳/۲.

[۲] حواله سابق.

[۳] لامع الدراری: ۱۵۳/۶.

[۴] قال الحافظ ابن حجر رحمه الله فی الدرایة فی تخریج أحادیث الهدایة:۲۰۳/۲ حدیث الشفعة لمن واثبها لم أجده وإنما ذکره عبدالرزاق من قول شریح رحمه الله وکذا قال الحافظ الزیلعی رحمه الله فی نصب الرایة: ۱۷۶/٤ وقال ابن الملقن رحمه الله غریب (یعنی لایعلم من رواه کما قال فی المقدمة) (خلاصة البدر المنیر:۱۰۲/۲.

[۵] أخرجه ابن ماجه: ۸۳۵/۲ کتاب شفعه باب طلب الشفعة الحدیث: ۲۵۰۰ والبزار کما فی نصب الرایة: ۱۸۶/٤ کتاب الشفعة باب طلب الشفعة والبیهقی رحمه الله ۱۰۸/۶ کتاب الشفعة باب فی مسائل الشفعة والخطیب فی التاریخ:۵۷/۶.

ضرورت د ختمول د گواهئى نه بغيرممكن نه دى. (۱)او هم دغه يعنى د شفعه فورى دعوى كول، د امام احمد رحمه الله منصوص قول دې اود امام شافعى رحمه الله هم يوقول داسې دې او دويم قول د امام شافعى رحمه الله او يوقول د امام احمدبن حنبل رحمه الله دادې چه فورى دعوى د شفعه دائركول ضرورى نه دى بلكه تراضى سره هم د شفعه دعوى دائركيدې شي. د امام مالك رحمه الله مسلك خو هم دغه دې چه فورى دعوى كول ضرورى نه دى. په دې كښې د تراضى گنجائش شته ليكن هغه دا فرمائى چه كه دومره موده تيره شي په كوم سره چه اندازه وى چه شفيع شفعه پريخودې ده بيا د هغې نه پس د شفعه دعوى نه شى كولې. (۲)

د تعليقاتو تفصيل: - حكم بن عتيبه كوفى تابعى رحمه الله تعليق ابن ابى شيبه رحمه الله په خپل مصنف كښې موصولاً ذكركړې دې. (۳) اوهم دغه شان امام شعبى رحمه الله عامر بن شراحيل كوفى تابعى رحمه الله تعليق هم ابن ابى شيبه رحمه الله په خپل مصنف كښې موصولاً ذكركړې دې. (۴)

[حديث ۲۱۳۹] (۵) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ قَالَ وَقَفْتُ عَلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، فَجَاءَ الْمِسْوَرُ بْنُ مَخْرَمَةَ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى إِحْدَى مَنْكِبَيَّ إِذْ جَاءَ أَبُو رَافِعٍ مَوْلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ يَا سَعْدُ ابْتَعْ مِنِّي بَيْتَيَّ فِي دَارِكَ. فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ مَا أَبْتَاعُهُمَا. فَقَالَ الْمِسْوَرُ وَاللَّهِ لَتَبْتَاعَنَّهُمَا. فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ لاَ أَزِيدُكَ عَلَى أَرْبَعَةِ آلاَفٍ، مُنَجَّمَةٍ أَوْ مُقَطَّعَةٍ. قَالَ أَبُو رَافِعٍ لَقَدْ أُعْطِيتُ بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ، وَلَوْلاَ أَنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقَبِهِ». مَا أَعْطَيْتُكَهَا بِأَرْبَعَةِ آلاَفٍ، وَأَنَا أُعْطَى بِهَا خَمْسَمِائَةِ دِينَارٍ. [۶۵۷۶، ۶۵۷۷، ۶۵۷۹، ۶۵۸۰]

حضرت عمرو بن شريد رحمه الله فرمائى زه سعدبن ابى وقاص رضى الله عنه سره ولاړ ووم په دې كښې مسوربن مخرمة رضى الله عنه راغلو اوهغه خپل لاس زما په يوه اوگه باندې كيخودو په دې كښې ابورافع رضى الله عنه هم راغلو چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم آزاد كړې شوې غلام دې هغه اووئيل اې سعد ته زما دواړه كمرې چه ستا په كوركښې دى واخله، سعد رضى الله عنه اووئيل په خدائى قسم زه خوئى نه اخلم. مسور رحمه الله اووئيل (چه هم خواكې ولاړوو) په خدائى قسم دې هم ته به ئى اخلې حضرت سعد رضى الله عنه اووئيل (بياخو تيك ده مگر) زه د څلورو زرو نه زياتې نه دركوم اوهغه هم په قسطونو

---

(۱) هداية شرح بداية المبتدى: ۷/۱٤.

(۲) بداية المجتهد ص:۶۵۲ دارالكتب العلمية بيروت. المغنى لابن قدامة المقدسى: ۱۲۰۰/۱ بيت الفكار الدولية بيروت.

(۳) فتح البارى: ٤۳۷/٤ عمدة القارى: ۶۲/۱۰.

(۴) حواله سابق.

(۵) الحديث اخرجه النسائى رحمه الله تعالى فى كتاب البيوع رقم:٤۶۲۳ وأبوداؤد فى كتاب البيوع رقم: ۳۰۵۱ وابن ماجة رحمه الله تعالى فى كتاب الاحكام رقم:۲٤۸۶ والامام أحمدرحمه الله تعالى فى مسنده رقم:۲۲۷۵۱، ۲۵۹۲۷ انظر كذلك فى جامع الاصول الباب السادس فى الشفعة رقم:٤۱۹.

کښې یا په یوخانې (دَ راوی شك دې) حضرت ابورافع رضی الله عنه اووئیل ماته خود دغه کور پنځه سوه دینار ملاویږی (دَ کومې چه پنځه زره درهم جوړیږی) که چرې ما دَ حضورپاك نه دانه وو اوریدلی چه گاونډی دَ خپل نیزدیکت دَ وجې نه زیات حق دار دې نو ما به تاته دا کور په څلورزره درهم کښې هیڅ کله هم نه وودر کړې خصوصاً چه ماته دَ هغې پنځه سوه دینار ملاویږی آخر حضرت ابورافع رضی الله عنه هغه کمرې حضرت سعد رضی الله عنه روکړو.

رجال الحدیث

مکی بن ابراهیم:- دامکی بن ابراهیم بن بشیربن فرقد حنظلی رحمه الله دې. [۱]

ابن جریج:- دا ابن جریج عبدالملك بن عبدالعزیز رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الحیض باب غسل الحائض راس زوجها وترجیلها کښې تیره شوې ده.

ابراهیم بن میسرة:- دا ابراهیم بن میسرة الطائفی ثم المکی رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الجمة باب الدهن للجمة کښې تیره شوې ده.

عمروبن الشرید:- دوی عمروبن الشرید بن سوید الثقفی ابوالولید الطائفی رحمه الله دې.

اساتذه:- دوی رحمه الله دَ حضرت سعدبن ابی وقاص، عبدالله بن عباس، حضرت مسور بن مخرمه رضی الله عنهم او ابورافع رضی الله عنه (دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم آزادکړې شوې غلام) بل دَخپل والدمحترم چه صحابی دې حضرت شرید بن سوید رضی الله عنه نه هم روایات نقل کوی.

تلامذه:- دوی رحمه الله نه ابراهیم بن میسرة طائفی بکیر بن عبدالله، صالح بن دینار، عبدالله بن عبدالرحمن بن یعلی، عبدالله بن عتبه، عمروبن شعیب، محمد بن میمون بن مسیکه وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی. [۲]

احمدبن عبدالله عجلی رحمه الله فرمائی: حجازی تابعی، ثقة. [۳] ابن حبان رحمه الله هم په خپل کتاب الثقات کښې دَ دی تذکره کړې ده. [۴] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة. [۵]

سعدبن بی وقاص:- حضرت سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه تذکره تیره شوې ده. [۶]

---

[۱] کشف الباری: ۴۶۱/۳.

[۲] تهذیب الکمال: ۶۳/۲۲.

[۳] الثقات ص: ۴۲.

[۴] ۱۸۰/۵.

[۵] تقریب التهذیب ص: ۴۲۳ دارالرشید سوریا.

[۶] کشف الباری: ۱۷۲/۲.

مسوربن مخرمة:- حضرت مسور بن مخرمة رضي الله عنه ذكر كتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس كښې راغلي.

ابورافع:- حضرت ابورافع القبطي رضي الله عنه دنبي كريم ﷺ آزادكړې شوې غلام دې. دهغوى رضي الله عنه د نوم باره كښې مختلف اقوال دي: بعض وائي ابراهيم اوبعض اسلم اوبعض ثابت وغيره وائي. [1] د واقدي رحمه الله قول دې چه دهغوى رضي الله عنه انتقال دحضرت عثمان غني رضي الله عنه د شهادت نه څه موده پس مدينه منوره كښې شوې. [2] خو ابن حبان رحمه الله نقل كړې دي چه د حضرت علي رضي الله عنه دخلافت په زمانه كښې انتقال شوې. [3]

نقل دادى چه هغوى رضي الله عنه د حضرت عباس رضي الله عنه غلام وو اوحضرت ابن عباس رضي الله عنه رسول الله ﷺ ته هبه كړې وو بيا چه حضرت ابورافع رضي الله عنه نبي كريم ﷺ ته دحضرت عباس رضي الله عنه د اسلام راوړلو خوشخبرى وركړه نو رسول الله ﷺ هغه آزادكړو. [4] هغوى رضي الله عنه د نبي كريم ﷺ نه اود عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه حديث نقل كول.

تلامذه:- دهغوى رضي الله عنه نه دهغوى خوئى رافع بن ابى رافع، عبيدالله بن ابى رافع، معتمر يا مغيره بن ابى رافع اوحسن بن ابى رافع او نمسې حسن بن على بن ابى رافع صالح بن عبيدالله بن ابى رافع فضل بن عبيدالله بن ابى رافع بل دهغوى بى بى محترمه سلمى ام رافع روايات نقل كوى. بل حصين (د داؤدبن حصين پلار) متين بن ابى المغيرة، سالم بن عبدالله بن عمر رضي الله عنه سعيدبن ابى سعيد، سليمان بن يسار شرجيل بن سعد، على بن الحسين بن على رضي الله عنه عمرو بن شريد، محمدبن المنكدر او ابوسعيد مقبرى وغيرهم رحمهم الله نه احاديث نقل كړى دى. [5]

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخارى رحمه الله ترجمة الباب قائم كړې وو باب عرض الشفعة على صاحبها قبل البيع او په حديث مذكوركښې حضرت ابورافع رضي الله عنه فرمائي اې سعد رضي الله عنه ته زما دواړه كمرې چه ستا په كور كښې دى واخله نو په دې كښې دحق شفعه د وجې نه د يوشريك د بل شريك مخې ته د بيع دپاره عرض كول دى. [6]

تشريح:- هم ددې حديث نه امام ابوحنيفه رحمه الله اودهغوى ملګرى د ګاونډى دپاره د شفعه په اثبات استدلال كوى. فريق مخالف تاويل كوى چه دلته شريك في نفس المبيع مراد دې څكه

---

[1] تهذيب الكمال:٣٣/٣٠١.

[2] طبقات ابن سعد رحمه الله ٤/٧٥.

[3] ثقات: ٣/١٧.

[4] طبقات ابن سعد رحمه الله ٤/٧٣.

[5] تهذيب الكمال:٣٣/٣٠١ – ٣٠٢.

[6] عمدة القارى:١٢/٧٣.

چه حضرت ابورافع رضي الله عنه حضرت سعد رضي الله عنه سره په دوو کورونو کښې شریك وو په دې وجه هغه د تونونه وړاندې حضرت سعد رضي الله عنه باندې د کور خرڅولو خبره اوکړه خود فریق مخالف دا استدلال کول هم د حدیث د ظ هرسره رد کیږي خکه چه په حدیث کښې صفا دی چه حضرت ابورافع رضي الله عنه د حضرت سعد رضي الله عنه په کورکښې د دووکمرو مالك وو داسې نه وه چه د کور په یوه حصه کښې دواړه په مشترکه توګه باندې مالکان وو. (۱)

۳- باب: أي الجوار أقرب

کوم یو ګاونډي ډیرنیزدې دې (یعنې د شفعه زیات حقداردې)

[۲۱۹۰] حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَائِشَةَ -رضي الله عنها- قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي جَارَيْنِ، فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي قَالَ «إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا». [۲۴۵۵، ۵۶۷۴]

ترجمه:- حضرت عایشه رضي الله عنها فرمائی ماعرض اوکړو چه یارسول الله ! زما دوه ګاونډیان دی په دوی کښې اول زه کوم یو ته حصه (هدیه) اولیږم؟ حضورپاك اوفرمائیل د کوم دروازه چه تاسره ډیره نیزدې ده. (۲)

د ترجمة الباب مقصد:- د امام بخاری رحمه الله دا ترجمه په صفاتوګه په دې خبره باندې دلالت کوی چه د شفعه الجوار قائل دې اوامام بخاری رحمه الله نه صرف دا ترجمه قایم کړې ده بلکه وړاندې ئې د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها روایت هم نقل کړې دې چه ماعرض اوکړو یارسول الله! زما دوه ګاونډیان دی زه په هدیه ورکولوکښې کوم یو وړاندې کړم نوحضور پاك اوفرمائیل د کوم دروازه چه ستا دروازې سره ډیره نیزدې ده د شفعه حق مخکښې دې. (۳)

رجال الحدیث

حجاج:- دا حجاج بن المنهال السلمي الانماطي رحمه الله دې. (۴)

شعبه:- دا شعبه بن حجاج رحمه الله دې. (۵)

علي:- دا علي بن المديني رحمه الله دې. (۶)

---

(۱) عمدة القاري: ۱۲/ ۷٤ فتح الباري: ٤/ ٥٥٢.

(۲) أخرجه البخاري أيضاً في الادب باب حق الجوار في قرب الابواب وفي الهبة. باب بمن يبدأ بالهدية. وأخرجه أبوداؤد رحمه الله في سننه في الادب. باب حق الجوار رقم: ٥١٥٥ وانظر جامع الاصول: ٦/ ٦٤٠ رقم الحديث: ٤٩٢٣

(۳) إرشاد الساري: ٥/ ٢١٧ مع اضافع يسيرة.

(۴) کشف الباري: ۲/ ۷۷٤.

(۵) کشف الباري: ۱/ ٤٧٨.

(۶) کشف الباري: ۳/ ۲٥٦.

شبابة:-دا شبابة بن سوار رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الحيض باب الصلوة على النفساء کښې تیره شوې ده.

ابوعمران:- دوی ابو عمران عبدالملك بن حبيب الازدی ویقال الکندی الجونی البصری رحمه الله دې.(١)

اساتذه:- دَ اسير بن جابر، انس بن مالك، جندب بن عبدالله البجلی، ابوفراس ربيعه بن کعب الاسلمی، زهيربن عبدالله بصری، عبدالله بن رباح الانصاری، عبدالله بن صامت او ابوبکر بن ابی موسیٰ اشعری وغيره هم رضي الله عنهم نه ئې روايات نقل کړی دی.

تلامذه:- دَ دوی نه ابان بن زيدی العطار، جعفربن سليمان الضبعی، ابوقدامه، حجاج بن فرافصه، حمادبن زيد، حماد بن سلمه، سليمان التيمی شعبه بن حجاج اوصالح بن بشسير امری وغيرهم رحمهم الله روايات نقل کوی.

يحيىٰ بن معين رحمه الله فرمائی: ثقة. (٢)ابوحاتم رحمه الله فرمائی: صالح. (٣) محمدبن واسع رحمه الله فرمائی: حسن الحديث. (٤)

وفات:- عمرو بن علی رحمه الله وائی چه دَهغوی انتقال ١٢٨هجری کښې شوې. (٥) بعض وائی ١٢٩هجری کښې شوې. (٦)علامه ابن حبان رحمه الله فرمائی چه ١٢٣هجری کښې شوې. (٧)

طلحه بن عبدالله:-دا طلحه بن عبدالله بن عثمان بن عبيدالله بن معمرالتيمی رحمه الله دې. (٨)

عائشه:- اودَ ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها(٩) تذکره تيره شوې ده.

تشريح:-يعنی بعض داسې هم ګاونډی وی چه دَهغه دکورديوال ستادَ کورديوال سره لګيدلې وی خودَهغه دروازه په مشرق اوستا دروازه مغرب کښې وی هغه به اقربهما باباً نه شی ګرخولې بلکه اقربهما باباً به هغه وی دَ چا دروازه چه ستا دروازې سره نيزدې وی سره دَدې که دَهغه

---

(١) دَدوی تفصيلی احوالودپاره اوګورئی طبقات ابن سعد: ٢٣٨/٧ تاريخ البخاری الکبيرة ترجمة:١٣٣٠. تاريخ البخاری الصغير:٣١٨/١ ثقات لابن بحبان رحمه الله ١١٧/٥ تهذيب الکمال:٢٩٧/١٨ سير أعلام النبلاء: ٢٥٥/٥.

(٢) الجرح والتعديل:٥ والترجمة: ١٦٣٦.

(٣) حواله سابق.

(٤) المعرفة والتاريخ:٢٦٤/٢.

(٥) تهذيب الکمال:٢٩٩/١٨.

(٦) ايضاً.

(٧) الثقات: ١١٧/٥.

(٨) کشف الباری:٤٨/٢.

(٩) کشف الباری: ٢٩١/١.

ديوال ستا د ديوال سره نه وى ملاؤشوې

دَعلامه ابن بطال رحمه الله اشكال - علامه ابن بطال رحمه الله فرمائى امام بخارى رحمه الله دَحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها روايت په دې باب كښې نقل كړې دې حالانكه دَدې دَ شفعه الجوارسره څه تعلق نشته دلته خو حضرت عائشه رضي الله عنها دَ هديه دَ مسئلې تپوس كوى [1]

دَ بخارى دَ نورو شراح رحمهم الله جواب:- دَعلامه ابن بطال رحمه الله اعتراض صحيح نه دې ځكه چه امام بخارى رحمه الله دلته دا روايت دَدې خودلودپاره پيش كړې دې چه هغه جارد چادېوال چه ستا ديوال سره نيزدې دې خودَهغه دروازه بل طرف ته ده اوستادروازه يوبل طرف ته اوستا اودَهغه په دروازكښې مثلاً تقريباً دَ يوفرلانګ فاصله ده نوده ته به په حق شفعه كښې ترجيح نه شى وركولې بلكه دَكوم سړى دروازه چه ستادروازې سره دَ پنځه يا لس ګزه فاصلې باندې ده سره دَدې چه دَهغه ديوال اتصال ستاديوال سره نه وى نوهغه به ستا نيزدې ګاونډى ګرځولې شى. په دې وجه چه امام بخارى رحمه الله دا روايت دلته په ابواب شفعه كښې راوړلې دې اودا وينا كول چه دَدې تعلق خو هديه سره دې نودَدې طرف ته خودَهرچا سوچ متبادركيږى ليكن داامام بخارى رحمه الله چه دا روايت دلته ذكركړې دې دا خودَدې خبرې دَخودلودپاره دې لكه څنګه چه په هديه كښې أقربهما باباً أحق ګرځولې شوې دې دغه شان دلته دَ شفعه په باب كښې هم دا أحق ګرځولې كيږى دَ چادروازه چه ډيره نيزدې وى. [2]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت أى الجوار أقرب سره واضح دې.

بسم الله الرحمن الرحيم

۲۴- كتاب الاجارة

دَدې ځائې نه امام بخارى رحمه الله دَ اجارې دَ احكامو باره كښې بيان فرمائى. بعض نسخو كښې اجارات دَ جمع صيغې سره دې.

دَ اجاره لغوى اواصطلاحى تعريف:- اجارة فعالة په وزن باندې ده. لغةً دَ اجرة اسم دې چه دَاجيركرايه ته وئيلې شى. [3] صاحب دَ هدايه دَاجاره تعريف كړې دې: **عقد يرد على المنافع بعوض**. [4] يعنى اجاره هغه عقددې چه په منافع باندې په عوض واقع كيږى. بعض حضراتو

---

[1] شرح صحيح البخارى لابن بطال: ۳۸۲/۶.

[2] فتح البارى: ۶۵۴/۴.

[3] الهداية مع شرحه البناية: ۶۲۱/۳ المغرب: ۲۸/۱.

[4] الهداية مع شرحه البناية: ۶۲۱/۳ المغرب: ۲۸/۱.

تعریف کړې دې. تمليك المنافع بعوض. (۱) یعنی اجاره دمنافع په عوض مالك جوړول دی.
اوبعض حضرات وائی بیع منفعة معلومة باجر معلوم یعنی اجاره معلومه منافع په اجرت معلوم باندې خرڅولوته وائی. علامه عینی رحمه الله فرمائی وهذا أحسن. (۲)

د اجاره ثبوت. اجاره دقرآن مجیدنه هم ثابته ده. ﴿ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ۝ ﴾ (۳) یعنې بیشکه ښه نوکر کوم چه ته ساتل غواړې هغه دې چه زور اور وی او امانت دار وی. اودامت په دې باره کښې اجماع هم ده چه اجاره جائزده. (۴)

اود احادیث نبویه علی صاحبها الصلوة والسلام نه هم ددې ثبوت دې لکه چه روایات وړاندې راځی. او قیاساً اجاره ناجائزمعلومیږی ځکه چه په دې کښې معقودعلیه منفعت دې کوم چه دعقدپه وخت کښې موجودنه وی اود یو راتلونکی وخت والاخیزطرف ته دتمليك اضافت کول صحیح نه دی. ځکه چه شئ معدوم دعقدمحل نه وی. (۵)

خوشریعت مطهره د خلقو د ضرورتونو د وجې نه عقداجاره جائزګرځولې ده. (۶) بعض وخت سړې خپل کارپخپله نه شی کولې د بل ضرورت پیښیږی او بل سړې په مفت کارکولوباندې نه تیاریږی په دې وجه ددې اجازت پکاردې چه یوسړې بل ته اجرت ورکړې اوخپل کاریږې اوکړی. داسې هم ونیلې کیدې شی چه فقراء د مال محتاج وی او غنیان د اعمالو محتاج. اوس که چرې اجاره جائزنه وه نوخلقوته به دهغوی ته به د ژوند په مصالح کښې سخت مشکلات پیښیدل.

صرف عبدالرحمن بن الاصم چاچه په ماقبل کښې شفعه ته هم ناجائزونیلی وو هغه دې اجاره ته هم ناجائزوائی لیکن دهغه د اختلاف هیڅ اعتبارنشته. (۷)

۱- باب: استئجار الرجل صالح

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ۝ ﴾/القصص: ۲۶. وَالْخَازِنِ الْأَمِينِ. وَمَنْ لَمْ يَسْتَعْمِلْ مَنْ أَرَادَهُ.

---

(۱) قال البسطامی فی الحدود والاحکام ص:۹۶من امش طلبة الطلبة للامام نسفی رحمه الله ص:۲۶۱.

(۲) عمدة القاری:۱۲/۷۷.

(۳) القصص:۲۶ اوګورئی. الجامع الاحکام القرآن للقرطبی:۱۳/۲۴۱ وفیه: دلیل علی أن الاجارة کانت عندهم مشروعة معلومة وکذالک کانت فی کل ملة وهی من ضرورة الخلیقة، ومصلحة الخلطة بین الناس.

(۴) بدایة المجتهد ص:۶۱۶.

(۵) هدایة شرح بدایة المبتدی:۶/۲۶۸.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المغنی لابن قدامة: ۲/۱۲۴۵.

نيك سړي په اجرت ساتل، اودالله تعالى ارشاد، بيشكه ښه ملازم کوم چه تاسو ساتل غواړئ هغه دي چه زور آور او امانت دار وي. اودَ امانت دارخازن بيان او دَهغه سړي بيان چه خواهش مند (طلب ګار) عامل جوړنه کړي.

دَترجمة الباب مقصد:- علامه ابن المنير مالكي رحمه الله فرمائي چه په اصل کښې امام بخاري رحمه الله دَ وهم خاتمه کول غواړي اوهغه دا چه نيك سړي خوقابلِ تعظيم او تکريم وي او قابل تعظيم اوتکريم سړي اجيرساتل دَهغه دَاکرام خلاف دي. دَدې دپاره امام بخاري رحمه الله دا ترجمة الباب قايم کولوسره دابنائي چه په اجاره باندې کار اخستل اهانت نه دې اونه دَاکرام خلاف دې.[1]

داهم وئيلې شي چه امام بخاري رحمه الله په اصل کښې داخودل غواړي چه اجير نيك او طاقتور سړې ساتل پکاردي. ځکه چه که هغه نيك نه وي نو خيانت به کوي اومال به ضائع کوي او اکثرهغه سړي پسې لګيدې هم وي اوچه طاقتور وي نو خپل کاربه په پوره طريقه سره سرته رسوي.

قوله تعالى: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ﴾، **مختصرپس منظر:-** حضرت موسىٰ په غيبي القاء سره دَمصرنه مدين ته روان شو اوچه کله مدين ته نيزدې شو نو په يوکوهي باندې ئې ګنړه او مجمع اوليدله او دوه عزت دارې ښځې خپلو چيلوسره يوطرف ته ولاړې وې او دَ څاربانانو خپلو څارووباندې اوبه څکولواوتللو په انتظارکښې ولاړې وې. دَحضرت موسىٰ په هغوى باندې رحم راغلو او اوبه ئې راؤويستې اودَهغوى چيلو باندې اوڅکولې او بيايود سورى ځائى کښې کيناستو خپل رب سره ئې مناجات کول اودغه جينکوطرف ته ئې هيڅ خيال اونه کړو. دواړو جينکو دامنظر په خپلو سترګوباندې اوليدلو ځوان اوطاقتور خوداسې دې چه کوم يوکانړې لس کسان سړي اوچتوى هغه په يواځې ځان باندې اخواکړو اودَ امانت ديانت او پاك دامنئ حال ئې دادې چه زمونږ امدادخوئې اوکړو مګرزمونږ طرف ته ئې سترګې اوچتولوسره هم اونه کتل. او بندګئ داحال دې چه دَ الله تعالى نه په دعااو زارئي کښې ورډوب دې. کور ته راغلې اوخپل بوډا پلار حضرت شعيب عليه السلام ته ئې ټوله قصه بيان کړه. حضرت شعيب عليه السلام حضرت موسىٰ عليه السلام راؤغوښتلو.حضرت موسىٰ دَ پيدائش نه تر دغه وخته پورې خپل ټول حال هغوى ته واؤرولو. حضرت شعيب عليه السلام هغه ته تسلي ورکړه چه ويريږه مه ته دَظالمانونه خلاص شوې. روستو دَحضرت موسىٰ دَلونړونه يوې اووئيل دکومې نوم چه صفورا وو. اې زمونږ پلاره دا خپل نوکر اوساته دې دپاره چه زمونږ چيلئ څره وي. بيشکه ښکلې اجير او نوکر هغه سړې دې چه مضبوط او طاقتور وي او امانت داروي. دَ طاقت اوتکره والي خوئې داحال دې کوم کانړې چه به ډيرو سړو نه شو اوچتولې دې سړي هغه يوازې ځان له ډير په آسانئې سره اوچت کړو اخوائې کيخودو اودَ امانت ئې داحال دې چه دې سړي ماته ځان پسې شاته دَتلو اووئيل چه ماپسې شاشاته راځه او په ژبه راته لاربنايه او په چا کښې چه دا دوه خصلتونه وي يعنى طاقت اوامانت هغه به ښه خدمت کوي.[2]

---

[1])إرشادالساري:۲۱۹/۵.
[2]) معارف القرآن:۳۰۸/۵ – ۳۰۹ للشيخ العلامة محمد ادريس كاندهلوى رحمه الله

دَترجمة الباب دَ دويم جزء مقصد:- قوله: (الخازن الامين ومن لم يستعمل من اراده) دا دَترجمة الباب دويمه حصه ده اوددې دوه اجزاء دى اوبيا امام بخارى رحمه الله دَدې دواړو اجزاؤدپاره يو يو حديث پيش کړې

په دې کښې امام بخارى رحمه الله دا ښائى چه که يوسړې خپل ځان دَ اجير جوړيدلو دپاره خپل ځان پيش کړى او بل سړې هغه دَ اجيرساتلونه انکاراوکړى نودَدې اصل هم په سنت کښې موجود دې. خوداخبره په ذهن کښې اوساتئى چه دا څه قاعده اوکليه نه ده اکثرداسې کيږى چه سړې خپل ځان وړاندې کوى نودَ دې خبرې ضرورت داعى ته وى چه دې اجيراوساتى. تاسو ته دَ څه کاردپاره دَ اجيرضرورت شته. اوس تاسو ته نه ده معلومه چه کوم يوسړې دَ دې کاردَ پاره موزون او فارغ دې نوکه چرې په داسې صورت کښې اجراء خپل ځان پيش کړى نوتاسو ته دَهغه دَ اهليت او آمادګئى هم اندازه کيدې شى. (۱)

اوبيا يوسف عليه السلام پخپله درخواست کولوسره دَماليات کار په خپله ذمه واخستو. ﴿ اجْعَلْنِيْ عَلٰى خَزَآىِٕنِ الْاَرْضِ ۚ اِنِّيْ حَفِيْظٌ عَلِيْمٌ ۝ ﴾ (۲) حضرت مولانا شبيراحمدعثمانى رحمه الله فرمائى چه (حضرت يوسف عليه السلام دَ وزير ماليات عهده دَدې دپاره اختيارکړه) دې دپاره چه دَدې په ذريعه هغه عام مخلوق ته فائده اورسولې شى. خاص کر په راتلونکى خطرناك قحط کښې ډير په ښه طريقه دَانتظام دَ مخلوق خيال ساتل اودَحکومت مالى حالت مضبوط اوساتلې شى. دَدې نه معلوميږى چه انبياء عليهم السلام به دَ دنياعقل هم ښه کامل لرلو اودا چه دَ مخلوق دَ همدردئى دپاره دَماليات په قصو کښې پريوتل ئى دَ شان نبوت اوبزرګئى خلاف نه ګڼړلو که يوسړې په نيك نيتئى سره داګڼړى چه دَفلانکى منصب زه اهل يم او نور به داکار په ښه طريقه اونه کړې شى نودَمسلمانانو دَ خيرغوښتلو او نفع رسولو په غرض دَ هغې خواهش يا درخواست کولې شى اوکه دَضرورت مطابق خپل بعض خصائل حسنه اوصاف حميده تذکره کول وى نودا په ناجائزمدح کولو کښې داخل نه دى. (۳) او په بعض احاديث مبارکه کښې دَدې تائيدهم راغلې دې. ليکن بعض صورتونه بيشکه داسې وى چه په هغې کښې خپل ځان پيش کونکې سړې دهغه کار دپاره مناسب نه وى اودَهغه دا طلب په دې خبره باندې دال وى چه هغه دَعهدې حريص دې اودَ هغه په نيت کښې فساد او خرابې دې نوداسې سړې خو يقيناً نه دى ساتل پکار.

[حديث ۲۱۴۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَدِّي أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ-رضى الله عنه-قَالَ قَالَ النَّبِيُّ-صلى الله عليه وسلم-«الْخَازِنُ الأَمِينُ الَّذِي يُؤَدِّي مَا أُمِرَ بِهِ طَيِّبَةً نَفْسُهُ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقَيْنِ». [ر: ۱۳۷۱]

---

(۱) لامع الدرارى: ۶/۱۵۷ – ۱۵۸.

(۲) يوسف: ۵۵.

(۳) تفسير شيخ الاسلام حضرت مولانا شبيراحمدعثمانى رحمه الله ص: ۳۲۱.

ترجمه:- حضورپاك ﷺ فرمائیلي دي امانت دار خزانچي (داروغه) چه دَخپل مالك ورکړې شوې رقم (پوره پوره) په خوشحالئي سره اداکړي هغه ته به هم دَ صدقه ثواب ملاویږي. [1]

رجال الحديث

محمدبن يوسف:- دامحمدبن يوسف بن واقد ابوعبدالله فريابي رحمه الله دي. [2]
سفيان:- دا سفيان ثوري رحمه الله دي. [3]
أبوبردة:- دا ابوبرده بريد بن عبدالله رحمه الله دي. [4]
ابوبردة:- دا حضرت ابوبرده عامر رحمه الله دي. [5]
ابوموسىٰ اشعري:- دا مشهور صحابي حضرت ابوموسىٰ اشعري عبدالله بن قيس رضي الله عنه دي. [6]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله** (الخازن الامين) سره ظاهردي.

دَعلامه اسماعيلي او داؤدي رحمهماالله په حديث باب اشكال:- دې حضراتو په امام بخاري رحمه الله باندې اعتراض کړې دې چه هغه په دې باب دَ اجاره کښې داحديث ولې راوړو. او په حديث مذكوره کښې دَ اجاره هيڅ ذکرهم نشته. [7]

جواب:- علامه ابن التين رحمه الله فرمائي چه دَ امام بخاري رحمه الله مراد هغه خازن دې چه په جمع شوي مال کښې دَهغه خپل هيڅ څيز نه وي او ښكاره خبره ده چه هغه به هم اجيروي. داسې هم وئيلې شي چه خزانچي دوه قسمه وي يو اعزازي او بل چه په اجرت باندې اوساتلې شي اودلته ئي خازن عام ذکرکړې دې نودَدې نه هم دَاجرت والاخازن مراد واخلئي. [8]

[حديث ۲۱۴۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ قُرَّةَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رضى الله عنه - قَالَ أَقْبَلْتُ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه

---

[1] أخرجه البخاري أيضًا في كتاب الزكاة باب اجر الخادم إذا تصدق الخ الحديث: ۱۴۳۸ وفي كتاب الوكالة باب وكالة الامين في الخزانة ونحوها الحديث ۲۳۱۹ واخرجه مسلم في كتاب الزكاة باب اجرالخازن الاغمين الخ الحديث: ۲۳۶۰ واخرجه أبوداؤد في كتاب الزكاة باب اجر الخازن الحديث: ۱۶۸۴ واخرجه النسائي في كتاب الزكاة باب اجرالخازن إذا تصدق باذن مولاه الحديث ۲۵۵۹.
[2] كشف الباري:۲۵۲/۳.
[3] كشف الباري:۳۷۸/۲.
[4] كشف الباري:۶۹۰/۱.
[5] كشف الباري:۶۹۰/۱.
[6] كشف الباري:۶۹۰/۱.
[7] فتح الباري:۵۵۶/۴.
[8] عمدة القاري مع اضافة يسيرة:۷۸/۱۲.

وسلم - وَمَعِي رَجُلَانِ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ، فَقُلْتُ مَا عَلِمْتُ أَنَّهُمَا يَطْلُبَانِ الْعَمَلَ. فَقَالَ «لَنْ أَوْلَا نَسْتَعْمِلُ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ أَرَادَهُ». [۲۵۲۵، ۶۷۳۰، ۶۷۳۷، ۶۷۳۸]

ترجمه.- حضرت ابوموسىٰ اشعرى رضي الله عنه فرمائي چه زه د يمن نه حضورپاك له راغلم ماسره د اشعرى قبيلې دوه سړى هم وو (هغوى د حضوراكرم نه د څه خدمت (منصب) درخواست اوكړو) ماعرض اوكړو يا رسول الله ! ماته معلومه نه وه چه دوى به دا خدمت (منصب) غواړى حضورپاك اوفرمائيل څوك چه زمونږ نه خدمت اوغواړى مونږ هغه ته هيڅ كله خدمت نه وركوو (١)

رجال الحديث

مسدد:- دامسدد بن مسرهد رحمه الله دى (٢)

يحيى:- دايحيىٰ بن سعيد القطان رحمه الله دى (٣)

قرة بن خالد:- دا قرة بن خالد ابومحمد سدوسى بصرى رحمه الله دى. د دوى تذكره كتاب مواقيت الصلاة باب السمر في الفقه والخير بعد العشاء كښې تيره شوې ده.

حميدبن هلال:- داحميد بن هلال بن هبيرة عدوى بصرى رحمه الله دى. د دوى تذكره كتاب الصلاة باب يرد المصلى من مر بين يديه كښې تيره شوې ده

د حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- د حديث مناسبت ترجمة الباب دويم جزء ومن لم يستعمل من اراده سره ښكاره دى. (٤)

٢- باب: رعي الغنم على قراريط

په قيراط تنخواه باندې چيلئ څرول

قوله قراريط تحقيق:- قراريط د قيراط جمع ده او قيراط نصف دانق ته وائى. يو دينار د شپږ دانق وى نو يو قيراط د يو دينار دولسمه حصه ده. بعض حضراتو وئيلى دى چه دا د يو دينار شلمه حصه وى او بعضو وئيلى دى چه د يو دنيار څليريشتمه حصه وى (٥)

---

(١) الحديث اخرجه مسلم فى كتاب الامارة باب النهى عن طلب الامارة والحرث عليها رقم:٤٧١٨ النسائى فى كتاب الطهارة باب يستاک الامام بحضرة رعبته رقم: ٤ وكتاب آداب القضاة رقم:٥٢٨٧ وابوداؤد فى كتاب الخراج والامارة والفئ رقم: ٢٥٤١ وكتاب القضية رقم:٣١٠٨ وكتاب الحدود رقم: ٣٧٩٠ والامام أحمد رحمه الله فى مسنده رقم:١٨٦٨٧. ١٨٨٥٣ انظر كذلك فى جامع الاصول بعث أبى موسىٰ ومعاذ إلى يمن رقم:٦١٧٩.

(٢) كشف البارى:٢/٢.

(٣) كشف البارى:٢/٢.

(٤) الابواب والتراجم ص:١٦٦.

(٥) النهاية فى غريب الحديث والاثر:٤٣٨/٢ مجمع بحار الانوار:٢٥١/٤ عمدة القارى:٧٩/١١.

بعض حضراتوداهم ونيلي دي چه دلته متعارف قراريط مرادنه دي بلكه دا په مكه مكرمه كښې يوځائې وو علامه عيني رحمه الله دې قول ته ترجيح وركړې ده ليكن داخبره تسليم كول ګران دي ځكه چه په مكه يا خواؤشا علاقه كښې د دې نومې ځائې هيڅ پته نه لګي.(١)

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله د دې ترجمة الباب په ذريعه د چيلو څرولو د عمل فضيلت طرف ته اشاره كوي.(٢) چه پيغمبر عليه السلام او نورو انبياء كرام عليهم السلام هم چيلئې څرولې دي. لكه څنګه چه پخپله نبي كريم ﷺ فرمائيلي دي چه يونبي داسې نه دې چه چيلئې نه وي څرولې.(٣) په يوحديث كښې دي چه يوځل داوښانو څرونكو او چيلو څرونكوپه خپل مينځ كښې فخركولو نو رسول الله ﷺ ارشاداوفرمائيلو چه موسى عليه السلام نبي جوړكړې شو راوې ليكلو اوهغه دچيلوڅرولووالا وو او حضرت داؤد عليه السلام نبي جوړكړې شو هغه هم د چيلوڅرولووالا وو اوزه نبي جوړكړې شو نو مابه هم د خپل كوروالا چيلئې مقام اجياد كښې څرولې.(٤) حضورپاك په اجرت باندې هم د مكې والا چيلئې څرولې دي لكه چه د باب په روايت كښې دي.

د انبياء كرامو عليهم السلام په چيلو څرولوكښې حكمت:- شارحين كرام فرمائي دحضرات انبياء عليهم الصلوة السلام چيلئې څرول د امت شپانړتوب طريقه وه ځكه چه داوښانواو غواګانو څرول دومره ګران نه وي څومره چه د چيلو څرول ګران وي. چيلئې يوكمزورې ځناوردې او ضدي هم دي اوس ددې دكمزورنې د وجې نه په دې سختي هم نه شې كولې اود ضدي كيدو د وجې د مسلسل خيال ساتل هم كول وي. چيلئې كه په دې لحظه دلته وي نو په بله لحظه بل طرف ته په منډو ليدلې شي. د رمې څه چيلئې دې منډې وهي نو څه به بل طرف ته او شپونړكې دې چه هر طرف ته خيال ساتي چه چرته څه ليوه وغيره خوددې په فكركښې نه دې. غواړي چه ټولې چيلئې په يو ځائې راجمع وي او يوه چيلئې د رمې نه چرته جدانه شي او شرمخ دا يوسي.د سحرنه ترمانيامه پورې شپونړكې په دې فكركښې هغوي پسې شاشاته پريشان اوسيږي.هم دغه حال دانبياءكرام عليهم الف الف صلوات وتسليمات د خپل امت سره وي چه دهغوي داصلاح اوفلاح په فكركښې شپه ورځ سرګردان وي.دامت كسان خود شرمخانوغوندې او دچيلوپه شان اخواديخوا منډې وهي ګرځي اوانبياء عليهم الصلوة والسلام په ډير شفقت او مينه سره هغوي دحق دين طرف ته راغواړي اود امت په دې بې توجوئې سره چه دې حضراتو ته كوم تكليف اومشقت وررسي په هغې باندې صبر اوتحمل كوي او سره ددې بيا يوخت هم د دعوت اوتبليغ اود تعليم وركولو سره نه ستړې كيږي او نه ويريږي.

اولكه څنګه چه چيلئې د خطرناكو ځناورو دحملونه بې خبره وي دغه شان امت د نفس او شيطان د مهلك حملونه بې خبره وي اوحضرات انبياء كرام عليهم الصلوات والتسليمات

---

(١) فتح الباري: ٤/٥٥٧ وإرشادالساري:٥/٢٢٢.

(٢) الابواب والتراجم ص:١٦٦.

(٣) رواه البخاري في هذاالباب سياتي تخريجه.

(٤) عمدة القاري:١٢/٨٠.

ھروخت په دې فکرکښې وی چه چرته نفس اوشیطان هغوی اوچت نه کړی اود خپل امت خراب حالت ته په کتلوسره دننه دننه ویلې کیږی ﴿ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴾ الشعراء: ۳ یعنې کیدې شی ته خپل ځان مړکوې په دې خبره چه هغوی ایمان نه راوړی.[1]

[۲۱۴۳] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلاَّ رَعَى الْغَنَمَ». فَقَالَ أَصْحَابُهُ وَأَنْتَ فَقَالَ «نَعَمْ كُنْتُ أَرْعَاهَا عَلَى قَرَارِيطَ لأَهْلِ مَكَّةَ».[2]

ترجمه:- حضوراکرم ﷺ فرمائیلې چه الله تعالی یوداسې پیغمبرنه دې پیداکړې چه هغه چیلئی نه وی څرولې. صحاب کرامو ﷺ عرض اوکړو آیا تاسو هم چیلئی څرولې دی نوحضورپاک ﷺ اوفرمائیل او ما هم په یوڅوقیراط تنخواه باندې د مکې والاچیلئی څرولې.

رجال الحدیث

احمدبن محمدمکی:- داحمدبن محمدبن ولید بن عقبة ابن الازرق بن عمرو غسانی مکی رحمه الله دې دې دَچاتذکره چه کتاب الوضوء باب الاستنجاء بالحجارة کښې تیره شوې ده[3]

عمروبن یحیی:- داعمرو بن یحیی بن سعید رحمه الله دې.[ ]

عن جده:- دا سعیدبن عمرو بن سعید بن العاص الاموی رحمه الله دې. دَدوی تذکره هم کتاب الوضوء باب الاستنجاء بالحجارة تیره شوې ده.

ابوهریرة:- داصحابی رسول ﷺ حضرت ابوهریره رضی الله عنه دې.[4]

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دې. وهوقوله صلی الله تعالی علیه وسلم کنت أرعاها علی قراریط لاهل مکه.

۳- باب: استئجار المشركين عند الضرورة، أو: إذا لم يوجد أهل الإسلام

که چرته مسلمان مزدور ملاؤنه شي نو دضرورت په وخت مشرك مزدور لګول

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه په عام حالاتوکښې خونیك اوصالح مزدور ساتل پکاردی. خوکه دَ ضرورت په وخت مسلمان مزدور نه ملاویږی نوغیرمسلم هم اجیرساتلې شی.[5]

---

[1] فتح الباری ۵۵۷/۵ عمدة القاری: ۸۰/۱۲ إرشاد الساری:۲۲۲/۵ تحفة الباری:۹۶/۳ سیرة المصطفیٰ صلی الله تعالی علیه وسلم للشیخ کاندهلوی:۹۸/۱ — ۹۹.

[2] وأخرجه ابن ماجه فی سننه فی کتاب التجارات رقم:۲۱۴۰ولم یخرجه أحدمن أصحاب السنة سوی البخاری وابن ماجه أنظر جامع الاصول:۶۷۷/۴رقم الحدیث۲۷۸۳.

[3] کشف الباری:۱۱۵/۲.

[4] کشف الباری:۶۵۹/۱.

[5] عمدة القاری: ۸۰/۱۲

دعلماؤ د اختلاف بيان:- د امام بخارى رحمه الله ترجمة الباب په دې خبره باندې دلالت کوى چه بغيرد ضرورت نه مشرکان اجيرساتل جائزنه دى خو جمهور علماء فرمائى چه بغيرضرورت نه هم مشرکان اجيرساتلې شى. دامام بخارى رحمه الله روايت خو هم دومره خبره ښائى چه حضورپاک ﷺ د ضرورت په وخت مشرك اجير ساتلې. خوددې نه دا نه ثابتيږى چه ضرورت نه وى نو په هغه صورت کښې به مشرك اجيرنه شى ساتلې. په دې کښې ددغه مشرکانو اهانت او ذلت هم دې چه هغوى د اهل اسلام خدمت کوى. [1]

وَعَامَلَ النَّبِيُّ ﷺ يَهُودَ خَيْبَرَ. [ر: ۲۱۶۵]

يعنى رسول الله ﷺ د خيبرزمکه د خيبريهوديانوته په کرورکړې وه. چونکه هغوى ددې ماهران وو اوهلته څوك مسلمان نه وو په دې وجه دغه يهوديان ضرورة اجير اوساتلې شو. [2]

لکه چه مصنف عبدالرزاق کښې اثرنقل دې: عن ابن شهاب قال: لم يكن للنبى صلى الله تعالى عليه وسلم عمال يعملون بها نخل خيبروزرعها فدعا النبى صلى الله تعالى عليه وسلم يهود خيبرفدفعها اليهم. [3]

[حديث ۲۱۴۴] [4] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - وَاسْتَأْجَرَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدِّيلِ ثُمَّ مِنْ بَنِي عَبْدِ بْنِ عَدِيٍّ هَادِيًا خِرِّيتًا - الْخِرِّيتُ الْمَاهِرُ بِالْهِدَايَةِ - قَدْ غَمَسَ يَمِينَ حِلْفٍ فِي آلِ الْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ، وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَأَمِنَاهُ فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا، وَوَعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، فَأَتَاهُمَا بِرَاحِلَتَيْهِمَا، صَبِيحَةَ لَيَالٍ ثَلَاثٍ، فَارْتَحَلَا، وَانْطَلَقَ مَعَهُمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ، وَالدَّلِيلُ الدِّيلِيُّ فَأَخَذَ بِهِمْ أَسْفَلَ مَكَّةَ وَهُوَ طَرِيقُ السَّاحِلِ. [ر: ۴۶۴]

ترجمه:- حضرت عائشه رضى الله عنها (دهجرت واقعه نقل کولوسره) بيان فرمائى چه حضورپاك ﷺ اوحضرت ابوبکر رضى الله عنه د ديل بستئى يوسړې ملازم اوساتلو چه دبنى عبدبن عدى دخاندان نه وو او په لارو خودلو کښې ښه هوښيار وو اوهغه خپل لاس (په څه څيزکښې) ډوبولوسره دعاص بن وائل خاندان سره وعده کړې وه چه هغه د قريشود کافرانو په دين باندې دې. دارو حضراتو (حضورپاك ﷺ اوحضرت ابوبکر رضى الله عنه) په هغه باندې يقين اوکړو اوخپلې اوښې ئې هغه ته حواله کړې اودا فيصله ئې اوکړه چه درې شپې پس اوښې غارثور ته راوله. هغه د وعدې

---

[1] إرشاد السارى: ۲۲۲/۵ وشرح صحيح البخارى لابن بطال: ۳۸۷/۶ لامع الدرارى: ۱۶۱/۶.

[2] حواله بالا.

[3] فتح البارى: ۵۵۸/٤.

[4] وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الادب باب هل يزور صاحبه كل يوم او بكرة وعيشا الحديث: ۶۰۷۹وفى كتاب اللباس باب التقنع الحديث: ۵۸۰۷ ولم يخرجه أحدمن أصحاب الاصول الستة سوى البخارى وانظر تحفة الاشراف: ۹۳/۱۲ الحديث ۱۶۶۵۳.

مطابق په دريمه شپه سحر اوبنې واخستې لاړو. دواړه روان شو اوهغوی سره عامربن فهيره هم وو (دحضرت ابوبكر رضي الله عنه غلام) اوهغه لار خودونكې د بنی ديل سړې هم وو اوهغه دوی دمكې مكرمې په ښكته لاره يعنی دسمندر په غاړه غاړه بوتلل.

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى:- داابراهيم بن موسى بن يزيدالتيمی ابواسحاق الفراء الرازی الصغير رحمه الله دې. د دوی تذكره كتاب الحيض باب الغسل الحائض رأس زوجها وترجيله كښې تيره شوې ده.

هشام:- داهشام بن يوسف الانباری الصنعانی رحمه الله دې. د دوی تذكره هم په مذكوره كتاب او باب كښې تيره شوې ده.

معمر:- دامعمر بن راشد ازدی رحمه الله دې. [1]

الزهری:- دامحمدبن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله دې. [2]

عروة:- دا عروه بن زبير بن العوام رضي الله عنه دې. [3]

عائشة:- اودام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها تذكره هم تيرد شوې ده. [4]

قوله: رجلاً من الديل:- ابن اسحاق رحمه الله فرمائی د دغه سړی نوم عبدالله بن ارقم وو. ابن هشام رحمه الله وئيلی دی چه د ده نوم عبدالله بن اريقط وو او امام مالك رحمه الله د قول مطابق دده نوم رقيط وو. [5]

قوله: هادياً خريتاً:- هادی هدی الطريق نه دې يعنی لاره خودونكې. خريت علامه ابن الاثير رحمه الله فرمائی: الماهر، الذی يهتدی، لاخرات المفازة وهی طرقها الخفية، ومضايقها وقيل: أنه يهتدی، لمثل خرت الابرة، من الطريق. [6] يعنی په لارخودلوكښې ماهر اود سختو ګرانو لارو نه هم خبر. داهم وئيلې شوی دی لكه څنګه چه دستنې سورې باريك وی هم دغه شان خريت ته هم په باريكو لاروباندې واقفيت وی.

قوله: قد غمس يمين حلف:- دائی ځكه اووئيل چه د عربودستور ووچه كله به هغوی چاسره معاهده كوله نو فريقينو په خپل لاسونه په خلوق (يوه مشهوره خوشبوده چه زعفران يا نورو خشبويانوملاوولوسره جوړيږی او په دې باندې سور يا زيړ رنګ غالب وی اودا د ښځو د خوشبونه شميرلې شی) [7] يا په وينه يا په اوبو كښې لاس ډوبوی مطلب ئې دا وی چه په

---

[1] كشف الباری:۱/۴۶۵.
[2] كشف الباری:۱/۳۲۶.
[3] كشف الباری:۱/۳۲۵.
[4] كشف الباری:۱/۲۹۱.
[5] عمدة القاری:۱۲/۸۱.
[6] النهاية فی غريب الحديث والاثر:۱/۴۷۸.
[7] النهاية لابن الاثير:۱/۵۲۶.

يو رنګ کښې رنګ شي او په معاهده کښې نور کلکوالې راشي (۱)

قوله: وهوعلى دين كفار قريش:- په دې کښې دَدې خبرې تصريح ده چه هغه سړې کافرو خو حضورپاک ﷺ هغه معتبر او ګنړلو هغه ئې اجير مقرر کړو نو معلومه شوه چه کافر اجير جوړول جائزدي.

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت بالکل واضح دې.

۴-باب: إذا استأجر أجيرًا ليعمل له بعد ثلاثة ايام، أو بعد شهر، أو بعد سنة جاز، وهما على شرطهما الذى اشترطاه إذا جاء الاجل

کله چه څوک دِ څلورو درې ورځې يا يوه مياشت يا پس مياشتې يا يو کال نه پس د مزدورئ اختو معاهده اوکړي او مقرر وخت راتلو پورې دواړه په خپله وعده باندې قايم پاتې شي نو دا جائزدي.

دَترجمة الباب مقصد:- دَ امام بخارى رحمه الله مقصود داخودل دی چه په عقداجاره او عمل کښې اتصال ضروری نه دې. تاسونن يوسړی سره عقداجاره اوکړه او هغه ته دې اووئيل چه درې ورځې پس ته خپل کارشروع کړه نو دا جائزدی. په حديث کښې دَ دريوورځو ذکر دې ليکن امام بخاری رحمه الله دا سلسله نوره هم زياته کړې ده چه کله درې ورځې روستو کولې شی نومياشت او کال دَپاره ئې هم مؤخرکولې شی.

دَفقهاؤ دَ اختلاف بيان:- دَامام ابوحنيفه رحمه الله او امام احمدبن حنبل رحمه الله هم دغه مسلک دې کوم چه امام بخاری رحمه الله بيان کړې دې اودَدې حضراتو دليل حديث باب دې چه رسول الله ﷺ اوابوبکر صديق رضي الله عنه دَ قبيله بنوديل يوسړې دَ خپلې لارخودلودپاره مقرر کړې وو او هغه ته ئې وئيلی چه ته درې ورځې پس اوښې راوله. دَامام مالک په نيز که دې وخت کښې اجرت نه وی ورکړې شوې نومطلقًا جائزدې او که اجرت نقدورکړې شو او بيا که دَعمل موده نيزدې ده نو دا کارجائزدې ګنی جائزنه دې. په دې وجه که اجرت ورکړې شو اوعمل دَاوږدې مودې دَپاره اوساتلې شو نو هيڅ پته نه ده چه هغه سړې به ژوندې وی اوکه نه څوکه په لږه موده باندې عمل اوساتلې شی نوجائز څکه چه په دې کښې غالب ګمان دَ سلامتيادې (۲)

شوافع فرمائی دَ اجارې دوه قسمه دی ① اجاره عين ② اجاره ذمه. که چرې اجاره ذمه ده نوهغه وخت فصل جائزدې مثلاً دَ يوسړی په ذمه تا څه کاراولګولوچه يوه مياشت پس زما دا سامان حيدرآباد ته رسول دی نوکه هغه ئې يو مياشت پس اورسوی نوڅه حرج نشته. دويمه اجاره عين ده مثلاً داسې اووائی چه زمادا سامان په دې اس باندې بارکړه او دا حيدرآباد ته رسول دی. اول دَ اس قيدنه وو نواوس په دې اجاره کښې فصل کول دَامام شافعی رحمه الله په نيز

[1]) إرشاد السارى:۵/۲۲۳.
[2]) عمدة القارى:۱۲/۱۱۸.

جائزنه دد دا خکه چه کیدې شی هغه اس مړشی. (۱)

[۲۱۴۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضي الله عنها - زَوْجَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَتْ وَاسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلاً مِنْ بَنِي الدِّيلِ، هَادِيًا خِرِّيتًا وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا، وَوَاعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلاَثِ لَيَالٍ بِرَاحِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلاَثٍ. [ر ۴۶۴] (۲)

ترجمه:- حضرت عائشه رضي الله عنها د هجرت واقعه نقل کولوسره، بیان فرمائی چه حضورپاك ﷺ اوحضرت ابوبکر رضي الله عنه د دیل یوسړي نوکر اوساتلو چه په لاړ خودلوکښې ښه هوښیار وو. دکفارقریش په دین باندې وو. نودواړو حضراتو خپلې اوښې هغه ته حواله کړې اوهغه سره ئې دافیصله اوکړه چه درې شپې پس دې هغه ددې حضراتو سورلئی واخلی سحروختی دې غارثورته راشی.

رجال الحدیث

یحیی بن بکیر:- دایحیی بن بکیرعبدالله بن ابوزکریا رحمه الله دې. (۳)

لیث:- دالیث بن سعد رحمه الله دې. (۴)

عقیل:- داعقیل بن خالدبن عقیل رحمه الله دې. (۵)

ابن شهاب:- دامحمدبن مسلم بن شهاب زهری رحمه الله دې. (۶)

عروة بن زبیر:- دا عروه بن زبیر عوام رحمه الله دې. (۷)

عائشة:- اود حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها تذکره هم تیره شوې ده. (۸)

دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت په دې توګه دې چه رسول الله ﷺ اوحضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه د بنودیل یوسړی سره په دې شرط باندې داجاره عقداوکړو چه هغه دې درې ورځې د دواړو حضراتو د اوښوساتنه اوکړی او په دریمه ورځ دې غارثور ته راورسی اوبیادې ددې حضراتو په لارکښې لارخودنه اوکړی. کوم چه دې عقدسره

---

(۱) لامع الدراری:۶/۱۶۲ – ۱۶۳.

(۲) مرتخریجه فی الباب السابق.

(۳) کشف الباری:۱/۳۲۳.

(۴) کشف الباری:۱/۳۲٤.

(۵) کشف الباری:۱/۳۲۵.

(۶) کشف الباری:۱/۳۲۶.

(۷) کشف الباری:۱/۲۹۱.

(۸) کشف الباری:۱/۲۹۱.

مقصود بذات ده سره د دې چه په حدیث کښې شروع دعمل درې ورځې پس ده لیکن امام بخاری رحمه الله اجل قریب په اجل بعید باندې قیاس کولو سره اوفرمائیل که چرې دعمل شروع کول میاشت پس یا کال پس هم وی نو بیا هم عقداجاره جائزده.[1]

دامام اسماعیلی رحمه الله اشکال اودهغې جواب:- په دې تقریر سره هغه اشکال هم حل شو کوم چه اسماعیلی رحمه الله په امام بخاری رحمه الله باندې کړې ووچه دې روایت سره ترجمة الباب ثابت نه شوځکه چه د بنودیل هغه سړې په کومه ورځ حضورپاك او صدیق اکبر رضی الله عنه سره معامله کړې وه هم دهغه ورځ نه نی کارهم شروع کړې وو اوهغه د دې حضراتو سورلئی اخستې وې او روان شوې وو بیا فصل دې روایت سره څنګه ثابتولې شی.[2] نو ددې جواب اوشو چه اصل معامله دکومې دپاره چه دې اجیرساتلې شوې ووهغه دلارې خودلووه کومه چه درې ورځې پس شروع شوه.

۵-باب: الاجیرفی الغزو

په غزوه کښې مزدورساتل

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله په حالت غزوه کښې د عقداجارې حکم بیانوی. اود یوشك ازاله کوی چه غزوه کوم چه داعمال صالحه نه ده اوددې اصلی مقصد دالله تعالی رضا ده نوکیدې شی چه په غزوه کښې د بل چانه کار اخستل جائزنه وی اود اجیرساتلو احازت نه وی، نو امام بخاری رحمه الله دې ترجمة الباب سره داخبره اوخودله چه غزوه بیشکه دعبادات نه ده اود الله تعالی د رضامندئی دپاره ده لیکن که د غزوه په دروان کښې یوسړې دځپل ذاتی خدمت دپاره اجیر اوساتی نو جائزدی.[3]

[حدیث ۲۱۴۶][4] حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ -رضي الله عنه- قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- جَيْشَ الْعُسْرَةِ فَكَانَ مِنْ أَوْثَقِ أَعْمَالِي فِي نَفْسِي، فَكَانَ لِي أَجِيرٌ، فَقَاتَلَ إِنْسَانًا، فَعَضَّ أَحَدُهُمَا إِصْبَعَ صَاحِبِهِ، فَانْتَزَعَ إِصْبَعَهُ، فَأَنْدَرَ ثَنِيَّتَهُ فَسَقَطَتْ، فَانْطَلَقَ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فَأَهْدَرَ ثَنِيَّتَهُ وَقَالَ «أَفَيَدَعُ إِصْبَعَهُ فِي فِيكَ تَقْضَمُهَا -قَالَ أَحْسِبُهُ قَالَ- كَمَا يَقْضَمُ الْفَحْلُ».

---

[1] عمدة القاری:۸۳/۱۲.

[2] فتح الباری:۴/۴۶۰.

[3] فتح الباری:۴/۵۶۰ عمدة القاری:۸۳/۱۲.

[4] وأخرجه البخاری أيضًا فی کتاب الجهاد باب الاجیر الحدیث ۲۹۷۳ وأخرجه أیضًا فی کتاب المغازی باب غزوه تبوک الحدیث ۴۴۱۷ وأخرجه أیضًا فی کتاب الدیات باب إذا عض رجلاً فوقعت ثنایاه. الحدیث ۴۵۸۴ وأخرجه النسائی فی کتاب القسامة باب ذکرالاختلاف علی عطاء الحدیث:۴۷۸۰، ۴۷۸۱، ۴۷۸۳، ۴۷۸۴ وأخرجه ابوداؤد فی کتاب الدیات باب فی الرجل یقاتل الرجل فیدفعه عن نفسه الحدیث: ۴۵۸۴.

ترجمه:- حضرت یعلی بن امیه ﷺ فرمائی نبی کریم ﷺ سره جیش عسرة (غزوه تبوك) کښې شریك ووم اودا زما په نیز دَ ټولونه زیات قابل اعتماد عمل وو زما یومزدور هم وو هغه یوسړی سره جګړه اوکړه او په هغوی کښې یوکس دَ بل ګوته باندې چك اولګولو بل چه دَهغه نه خپله ګوته خلاصه کړه نود ړومبی دَ مخې غاښ هم ورسره رااووتلو او پریوتلو په دې باندې هغه سړی خپله مقدمه نبی کریم ﷺ ته راوړه راغلو خو نبی کریم ﷺ دهغه دَ غاښ ماتیدو هیڅ تاوان هغه ته ورنه کړو بلکه وئې فرمائیل چه آیا هغه خپله ګوته ستا په خوله کښې دَ چقولودَپاره پریخودې وه. راوی فرمائی زماخیال دې چه حضورپاك ﷺ اوفرمائیل لکه چه اوښ چیچول کوی.

رجال الحدیث

یعقوب بن ابن ابراهیم:- دایعقوب بن ابراهیم بن کثیرالدورقی رحمه الله دې [1]

اسماعیل بن علیه:- دا اسماعیل بن ابراهیم بن مقسم رحمه الله دې. [2]

ابن جریج:-داعبدالملك بن عبدالعزیز بن جریج رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله کښې تیره شوې ده.

عطاء:- داعطاء بن ابی رباح رحمه الله دې. [3]

صفوان بن یعلی:- داصفوان بن یعلی بن امیه التمیمی رحمه الله دې. دَ دوی تذکره کتاب الحج باب غسل الخلوق، ثلث مرات کښې تیره شوې ده.

یعلی بن امیه:- دا یعلی بن امیه ابوصفوان ﷺ دې. دَدوی تذکره هم په مذکوره کتاب اوباب کښې تیره شوې ده.

وقوله جیش العسرة:- مرادترې غزوه تبوك دې اودې ته جیش العسرة نوم ځکه ورکړې شوچه کله نبی کریم ﷺ دَدې غزوه دَپاره صحابه کرام ﷺ راؤغوښتل نودَتنګئی حالت وواوسخته ګرمی وه اودکهجورو دَ پخیدوزمانه وه. په داسې حال کښې غزوې ته وتل ډیرزیات سخت وو. دا غزوه په ۹ هجری کښې پیښه شوې وه. [4]

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- قوله فکان لی اجیر سره دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.

دَ فقهاؤ اختلاف:- ددې حدیث مبارك نه مستفاد شوه که څوك په یوسړی چك اولګوی اوهغه دَ خان بچ کولودَپاره هغه نه خان خلاص کړی او په دې سره دَهغه چك لګونکی غاښ مات شی

---

[1] کشف الباری:۲/۱۱/.

[2] کشف الباری:۲/۱۲.

[3] کشف الباری:٤/۳۹.

[4] عمدة القاری:۱۲/۸٤ إرشادالساری:۵/۲۲۶.

نو په هغه باندې څه قصاص نشته او په ضمان کښې اختلاف دې احناف حنابله او بعض شوافع اود اصح قول مطابق مالکیه ضمان هم ساقط کوی ددې حضراتو جمهورو دلیل د قرآن کریم آیت مبارك ﴿ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ﴾ (بقرة ۱۹۵) یعنی اوماچوئی خپل ځان په هلاکت کښې اوخپل ځان د حمله کونکې په حواله کول خپل ځان پخپله په هلاکت کښې د اچولومترادف دی کوم چه ممنوع دې. اود خپل ځان دفاع اوحفاظت کول واجب دی اوددې جمهورو حضراتو دلیل حدیث باب هم دې بل دا خو دفع صائل (حمله کونکی) په حکم کښې دی ځکه چه په مصول علیه باندې څنګه دخپل ځان وژل یعنی خودکشی کول حرام دی دغه شان بل چادپاره دځان وژلو یا یواندام پرې کول مباح کول حرام دی او په دغه مصول علیه باندې دخپل ځان حفاظت کول واجب دی. کله چه هغه وجوبا خپله دفاع اوکړه اود صائل څه نقصان اوشو نو په ده به هیڅ قسم ضمان ثابت نه وی. او بعض شوافع اوبعض مالکیه د سقوط ضمان قائل نه دی. [۱] داحضرات فرمائی چه که صائل یعنی حمله کونکې مسلمان معصوم الدم دې نود هغه نه دفاع کول واجب اولازم نه دی بلکه خپل ځان هغه ته حواله کول هم جائزدی

لکه چه ارشاد نبوی ﷺ دې کن کابن آدم یعنی تاسو د آدم علیه السلام خوئی هابیل په شان شئی (چه دقابیل نه ئی خپل ځان بچ کړې نه وو) او دغه شان حضرت عثمان غنی رضی الله عنه هم د خپلو دښمنانوسره جنګ ترك کړې وو او پهره دار ئی هم منع کړې وو حالانکه هغوی ته داخبره معلومه وه چه دا دښمنان هغوی قتل کول غواړی.

قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ جَدِّهِ بِمِثْلِ هَذِهِ الصِّفَةِ أَنَّ رَجُلاً عَضَّ يَدَ رَجُلٍ، فَأَنْدَرَ ثَنِيَّتَهُ، فَأَهْدَرَهَا أَبُو بَكْرٍ رضی الله عنه. [۲۸۱۴، ۴۱۵۵، ۶۴۹۸]

ترجمه:- عبدالله بن ابی ملیکه دخپل نیکه نه بعینه هم هغه شان واقعه نقل کوی چه یوسړی دبل سړی لاس باندې چك اولګولو (بل چه کله لاس رابنکلونو) د هغه غاښ مات شو اوحضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه دهغه هیڅ تاوان وانخستو.

د تعلیق تفصیل:- دابن جریج رحمه الله دا تعلیق امام حاکم په الکنی کښې موصولاً ذکر کړې دې. [۲]

رجال الحدیث

ابن جریج:- دا عبدالملك بن عبدالعزیز جریج رحمه الله دې. ددوی تذکره شاته باب کښې تیره شوې ده

عبدالله بن ابی ملیکة:- داعبدالله بن عبیدالله ابن ابی ملیکه رحمه الله دې. [۳]

---

[۱] عمدة القاري:۱۲/۸٤ عون المعبود: ۱۲/۲۱٤ الموسوعة الفقهية الكويتية.

[۲] أخرجه هذا لتعليق الحاكم ابوأحمد فی الكنی عن ابی بكر بن أبی داؤد حدثنا عمروبن علی حدثناابوعاصم عن ابن جريج عن ابن أبی مليكه عن أبيه عن جده عن أبی بكر رضی الله تعالی عنه. عمدة القاري:۱۲/۸۵.

[۳] كشف الباري:۲/٥٤٨.

قوله: عن جده:- دابوملیکه نوم زهیر بن عبدالله بن جدعان دې او هغوی صحابی ﷺ دې. علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه د عبدالله بن ابی ملیکه نه مراد عبدالله بن عبیدالله بن زهیر ابوملیکه هم کیدې شی لکه چه علامه مزی رحمه الله بیان کړې دې او عبدالله بن عبدالله بن عبدالله ابوملیکه بن زهیر هم کیدې شی لکه چه صاحب اصابه اختیار کړې دې نود قول اول مطابق د جده ضمیر مرجع ابوملیکه زهیر بن عبدالله دې اود دویم قول مطابق عبدالله بن زهیر دې (۱)

۶- باب: من استاجر أجيرًا فبين له الاجل ولم يبين العمل

لِقَوْلِهِ (إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ) إِلَى قَوْلِهِ (عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ) /القصص: ۲۷ ـ ۲۸/ يَأْجُرُ فُلَانًا يُعْطِيهِ أَجْرًا، وَمِنْهُ فِي التَّعْزِيَةِ أَجَرَكَ اللَّهُ.

یوسړی مزدور اوکړو او موده ئی هم ورسره فیصله کړه خودکارڅه تعیین ئی اونه کړو په دې مسئله کښې وضاحت دالله تعالی په ارشاد سره کیږی (حضرت شعیب علیه السلام اووئیل) زه غواړه چه واده کړم یوه لور تاته د خپلو دوو لونړو نه په دې شرط چه ته زما نوکری اوکړې اته کاله او بیا که ته پوره کړې لس کاله نوهغه ستاد طرف نه دی اوزه نه غواړم چه په تاباندې څه تکلیف واچوم ته به ما اووینې د نیك بختونه که چرې الله تعالی اوغواړی. وئی وئیل داوعده زما او ستا په مینځ کښې اوشوه. څنګه چه په دې دواړوکښې کومه موده پوره کړې نو په مادې زیاتې نه وی او په الله تعالی باندې یقین دې د هغه څیز کوم چه مونږ وایو (قصص ۲۷،۲۸)

قوله: یاجرفلان:- یعنی فلانکې ده ته مزدوری ورکوی اوهم د دې نه دې کوم چه د تعزیت په موقع باندې وئیلې شی آجرك الله (الله تعالی دې تاله بدله درکړی)

دترجمة الباب مقصد:- په اجاره کښې دا ضروری دی چه اجاره معلومه وی او د معلومیدو دوه صورتونه دی یو دا چه عمل معلوم وی اوکه نه لکه چه تاڅوك ړومبې صورت دادې چه اجل یعنی نیټه معلومه وی که عمل معلوم وی اوکه نه لکه چه تاڅوك د هفتې دپاره اجیر اوساتلو اوس به یوه هفته هغه ستا پابندوی کوم کارچه پرې ته کوې هغه به ئی کوی اود هغه کومه مزدوری چه تالره مقررکړې ده هغه به ته ورکوې که هغه ډیرکاراوکړی اوکه کم یا ته د هغه نه څه کاروانخلې اود اجارې معلومیدو دویم صورت دادې چه عمل معلوم وی که اجل معلوم وی اوکه نه. لکه چه تاسو یوکس ته کپړه د قمیص ګنډلودپاره ورکړو اوس هغه سړې د قمیص ګنډلو پابندې دهفتې پابندنه دې که هغه په یوه ورځ کښې تاته قمیص درکوی نوهغه د اجرت مستحق دې دا دواړه صورتونه صحیح دی امام بخاری رحمه الله د صورت اول داثبات دپاره دا ترجمة الباب قایم کړې دې اود دویم صورت د پاره ئی راتلونکې ترجمه قایم کړې ده. (۲)

---

(۱) إرشادالساری: ۵/۲۲۶.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۸۵.

یو اشکال او دَ علامه کرمانی رحمه الله جواب:- که چرې څوك اووائی چه امام بخاری رحمه الله دا باب ولې قایم کړې دې اوهغه په دې باب کښې څه حدیث هم نه دې ذکر کړې.

جواب:- علامه کرمانی رحمه الله فرمائی لکه چه مشهوره ده دَتراجم ابواب نه زیات دَامام بخاری رحمه الله مقصد مسائل فقهیه بیانول وی نو دلته هم هغه دَ مذکوره آیت نه استدلال کولو سره دَهغه اجارې جواز بیانوی.(1)

دَعلامه مهلب رحمه الله اشکال:- علامه مهلب رحمه الله فرمائی چه دَ امام بخاری رحمه الله په عقد اجاره کښې جهالت عمل باندې په دې آیت سره استدلال کول صحیح نه دی ځکه چه عمل خودَدې دواړو حضراتو په مینځ کښې معلوم وو یعنی چیلئی څرول زمینداری کول وغیره هم په دې وجه باندې دا دَمذکوره آیت نه هم حذف کړې شوی.

دَعلامه ابن المنیر رحمه الله جواب:- ابن المنیر رحمه الله فرمائی چه په ترجمة الباب کښې دَ امام بخاری رحمه الله مقصود جهالت عمل جوازخودل نه دی بلکه دَهغه مقصوددادې چه دَعقد اجاره دَ جوازدَپاره صراحةً عمل خودل ضروری نه دی اودا هم قابل اتباع مقاصد کیږی نه چه الفاظ.(2)

تنبیه:- دَ هغه مهر مذکور په عوض نکاح دَ حضرت موسیٰ علیه السلام خصوصیت وو. دَاکثر علماؤ دغه مسلك دې په دې وجه دَعام سړو په حق کښې په دومره اوږده موده کښې دَ غرر اودهوکې قوی اندیښنه شته. بل دلته حضرت شعیب علیه السلام دَخپلې یوې لور تعیین هم نه ووکړې. ﴿اِحْدَى ابْنَتَيَّ هٰتَيْنِ﴾ اوداسې نکاح هم دَ جمهورو په نیزجائزنه ده.(3)

قوله: یاجر فلانا الخ:- دَدې نه دَ امام بخاری رحمه الله مقصوددَالله تعالی ارشاد ﴿عَلٰٓى اَنْ تَاْجُرَنِیْ ثَمٰنِیَ حِجَجٍ﴾ تفسیردې او دلته دَ عادت مطابق امام بخاری رحمه الله مشهور لغوی دَ ابوعبیده رحمه الله کتاب مجاز القرآن نه استفاده کړې ده.(4)

۷- باب: إذا استاجر أجيرًا على أن يقيم حائطًا يريد أن ينقض جاز

که یوسړې څوك ددې کاردَ پاره مزدور اوساتی چه پریوتونکې دیوال صحیح کړی نو جائزدی

دَترجمة الباب مقصد:- دَدې ترجمة الباب مقصد په تیرشوی باب کښې تیرشو دَ قوله: (یریدان ینقض جاز)ذکر امام بخاری رحمه الله صرف دَ روایت رعایت کولوسره فرمائیلې دې ګنی دَهغه مقصد دادې چه دَعمل معلوم دَپاره اجیرمقرر کول جائزدی. اوس که دیوال نیغول وی اوکه تنور یا فرش وغیره جوړول وی. داهم په ذهن کښې اوساتئی که چرې تاسو چاته اووئیل چه دیوال نیغ کړه لس روپئی به درکړم اوهغه په خپل کرامت سره لړ شان لاس لګولوسره هغه

---

(1) شرح الکرمانی:۱۰/۱۰۰.

(2) إرشادالساری:۵/۲۲۷.

(3) عمدة القاری:۱۲/۸۵.

(4) حواله بالا.

رانیغ کړو نوته به هغه ته لس روپئی ورکوي ته ورته دانه شې ونيلې چه تاخو هيڅ هم اونه کړل.

[۲۱۴۷] (۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي يَعْلَى بْنُ مُسْلِمٍ وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ، وَغَيْرُهُمَا قَالَ قَدْ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُهُ عَنْ سَعِيدٍ قَالَ قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - حَدَّثَنِي أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «فَانْطَلَقَا فَوَجَدَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ». قَالَ سَعِيدٌ بِيَدِهِ هَكَذَا، وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَاسْتَقَامَ، قَالَ يَعْلَى حَسِبْتُ أَنَّ سَعِيدًا قَالَ. فَمَسَحَهُ بِيَدِهِ فَاسْتَقَامَ {قَالَ} لَوْ شِئْتَ لاَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا». قَالَ سَعِيدٌ أَجْرًا نَأْكُلُهُ. [ر: ۷۴]

ترجمه:- رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلي (دحضرت موسى علیه السلام په واقعه کښې) چه بيادواړه حضرات (حضرت موسى علیه السلام اوحضرت خضر علیه السلام) روان شو نو يوديوال ئې اوليدلو چه هم اوس راپريوتونکې وو. حضرت سعيدبن جبير رحمه الله په خپل لاس سره داسې اشاره اوکړه او خپل دواړه لاسونه ئې اوچت کړل (د ديوال صحيح کولو کيفيت خودلو دپاره) نوحضرت خضر علیه السلام ديوال اودرولو. يعلى بن مسلم رحمه الله وائی چه زما خيال دې سعيدبن جبير رحمه الله اوفرمائيل خضر علیه السلام ديوال ته لاس اولګولو او هغه نيغ شو. په دې باندې حضرت موسى علیه السلام اووئيل که چرې تا غوښتل نودې مزدوری دې هم اخستې شوه. خوسعيدبن جبير رحمه الله اووئيل چه (دحضرت موسى علیه السلام مراد دا وو) څه داسې مزدوری (تاله اخستل پکاروو کومه چه مونږ خوړلې شوه (ځکه چه د دغه کلی والاخلقو ددوی ميلمستيانه وه کړې)

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى:- دا ابراهيم بن موسى بن يزيد الغراء ابواسحاق الصغير رحمه الله دي. (۲)

هشام بن يوسف:- داهشام بن يوسف ابوعبدالرحمن قاضی اليمن رحمه الله دي. (۳)

ابن جريج:- دا عبدالملك بن عبدالعزيز بن جريج رحمه الله دي. (۴)

---

(۱) وأخرجه البخاري أيضًا في كتاب العلم باب ماذكر في ذهاب موسى إلى الخضر. رقم:۷۴ وباب الخروج في طلب العلم رقم:۷۸ وباب مايستحب للعالم إذا سئل الخ رقم:۱۲۲ وفي كتاب الشروط باب الشروط مع الناس بالقول رقم:۲۷۲۸ وفي كتاب بدء الخلق باب صفة ابليس وجوده، رقم:۳۲۷۸وفي كتاب احاديث الانبياء باب حديث الخضرمع موسى عليهما السلام رقم:۲٤۰۰، ۳٤۰۱وفي كتاب تفسير القرآن سوره كهف باب واذ قال موسى لفته الاية رقم: ٤۷۲۵ — ٤۷۲۷ وفي كتاب الايمان والنذور باب إذا حنث ناسيا في الايمان الخ رقم:۶۶۷۲ وفي كتاب التوحيد باب في السينة والا رادة رقم:۷٤۷۸ومسلم في صحيحه:۱۰۳/۷ وأخرجه أحمد في مسنده:۱۱۸/۵ وأبوداؤد رحمه الله في سننه:٤۷۰۷ والترمذي في جامعه:۳۱٤۹.

(۲) كشف الباري كتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۳) حواله مذكوره.

(۴) حواله بالا.

یعلی بن مسلم بن هرمز المکی:- دا سلیم بن مسلم بن هرمز او عبدالله بن مسلم هرمز رور دې.
اساتذه کرام:- هغوی رحمه الله ابوالشعثاء جابربن زید، سعید بن جبیر، طلق بن حبیب رحمهم الله، عکرمه مولی ابن عباس رضی الله عنهما اومجاهدبن جبر مکی رحمه الله نه روایات نقل کوی.
تلامذه کرام:- سفیان بن حسین، شعبة بن الحجاج، عبدالرحمن بن حرمله اسلمی، عبدالملك بن عبدالعزیزبن جریج او محمدبن المنکدر رحمهم الله دَدوی نه روایات نقل کوی. [1]
یحیی بن معین رحمه الله او ابوزرمة رحمه الله فرمائی ثقة. [2]
یعقوب بن سفیان رحمه الله فرمائی مستقیم الحدیث. [3]
علامه ابن حبان کتاب الثقات کښې دهغوی ذکرکړې دې. [4]
دَ محدثینو یوې لویې ډلې دَهغوی روایات نقل کړی دی سوا دَ ابن ماجه رحمه الله [5]
عن ابی داؤد: یعلی بن مسلم بصری، کان بمکة وهوغیریعلی بن مسلم المکی ذاك أخوحسن بن مسلم. [6]
ابوداؤد رحمه الله فرمائی یعلی بن مسلم بصری دې. کوم چه به مکه کښې اوسیدلو اوهغه یعلی بن مسلم دَمکی نه علاوه دې کوم چه دحسن بن مسلم رور دې.
عمرو بن دینار:- داعمروبن دینار قرشی اثرم رحمه الله دې. [7]
سعیدبن جبیر:- داسعیدبن جبیر اسدی کوفی رحمه الله دې. [8]
ابن عباس:- دا حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دې. [9]
ابی بن کعب:- دوی ابی بن کعب رضی الله عنه دې. [10]
دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- حدیث باب سره مناسبت قوله: (فوجدا جداراً یریدان ینقض فاقامه) نه ماخوذ دې. [11]

۸- باب: الاجارةِ إلی نصف النهار

د نمیې ورځ د پاره مزدور ساتل

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دلته درې تراجم منعقد کړی دی. باب الاجارة إلی نصف

[1]) تهذیب الکمال:۳۲/٤۰۰.
[2]) الجرح والتعدیل:۹/ الترجمة: ۱۲۹۹.
[3]) المعرفة والتاریخ: ۳/ ۲٤۰ بحواله تهذیب الکمال:۳۲/ ٤۰.
[4]) الثقات: ۷/۶۵۳.
[5]) تهذیب الکمال:۳۲/ ٤۰۰.
[6]) تهذیب التهذیب: ٤/٤۵۱.
[7]) کشف الباری:٤/ ۳۰۹.
[8]) کشف الباری:۱/ ٤۳۵.
[9]) کشف الباری:۱/ ٤۳۵.
[10]) کشف الباری:۳/ ۳۳۷.
[11]) عمدة القاری:۱۲/ ۸۷.

النهار، باب الاجارة إلی صلاة العصر او باب الاجارة من العصر إلی اللیل. په دې دريواړو تراجم کښې دوه احتماله دي. ① امام بخاري رحمه الله دا خودل غواړي چه اجاره باجر معلوم إلی أجل معلوم جائزده که اجل قلیل وي اوکه کثیر.
② اويا امام بخاري رحمه الله داثابتول غواړي چه د بعض ورځې اجاره جائز ده. يعنی د ورځې يا شپې د بعضې حصې دپاره که چرې اجير اوساتلې شي نوداهم جائزده اوکه دګهنټې يا دوو ګهنټودپاره ولې نه وي.[1]

[حديث ۲۱۴۸] (٪) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضي الله عنهما - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « مَثَلُكُمْ وَمَثَلُ أَهْلِ الْكِتَابَيْنِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أُجَرَاءَ فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ غُدْوَةَ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ، ثُمَّ قَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلاَةِ الْعَصْرِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ النَّصَارَى ثُمَّ، قَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنَ الْعَصْرِ إِلَى أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ عَلَى قِيرَاطَيْنِ فَأَنْتُمْ هُمْ، فَغَضِبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، فَقَالُوا مَا لَنَا أَكْثَرَ عَمَلاً، وَأَقَلَّ عَطَاءً قَالَ هَلْ نَقَصْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ قَالُوا لاَ. قَالَ فَذَلِكَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ». [ر ۵۳۲]

ترجمه:- نبی کریم ﷺ فرمائيلی ستاسو اونورو اهل کتابومثال داسې دې چه يوسړی ډيرمزدوران په کارلګولې وی اووائی چه زما کاربه په يوقيراط باندې د سحرنه دنيمې ورځې پورې څوک اوکړی؟ په دې باندې يهوديانو (دسحر نه تر نيمې ورځې پورې) کاراوکړو بيا هغه اووائی چه د نيمې ورځې نه ترمازيګره پورې به په يوقيراط څوک کار اوکړی؟ نوداکار نصاری اوکړو. اوبياهغه اووئيل چه دمازيګرنه ترنمر ډوبيدو پورې به زما کار په دوه قيراط څوک اوکړی؟ اوتاسو (اې امت محمديه) هم هغه خلق يئی په دې باندې يهوديانو او نصاری بداوګنړل چه دا څه خبره ده چه مونږ خودې کارزيات کووااومزدوری دې مونږ ته کمه ملاويږی نوبيا هغه سړی (چاچه مزدوران ساتلی وو) وئيل ښه ده دا اووايئی ما ستاسو په حق کښې څه کمې کړې؟ ټول وئيل چه نه. (بلکه مونږ ته خو خپل حق پوره ملاؤ شوې دې) دغه سړی اووئيل چه بيا زما فضل (اومهربانی) ده چه زه چاله غواړم ورکوم.

رجال الحديث

سليمان بن حرب:- دا سليمان بن حرب بن بجيل ازدی واشجی ابوايوب بصری رحمه الله دې.[3]
حماد:- داحما بن زيد بن درهم رحمه الله دې.[4]

---

[1]) فتح الباري: ۵۶۳/۴.
[2]) سياتي تخريجه في باب الاجارة إلى صلاة العصر.
[3]) كشف الباري: ۱۰۵/۲ تهذيب الكمال: ۱۱/۳۸۴ رقم: ۲۵۰۲.
[4]) كشف الباري: ۲۱۹/۲.

ایوب:- دا ایوب بن ابی تیمه کیسان سختیانی رحمه الله دی (۱)
نافع:- دا نافع مولی بن عمر رضی الله عنهما دی (۲)
ابن عمر:- دوی مشهور صحابی رسول ﷺ حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دی (۳)

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: من یعمل لی من غدوة إلی نصف النهار علی قیراط** (زما دَپاره به دَ سحر نه واخله ترنیمې ورځې پورې په یو قیراط څوک کار اوکړی) نه صفا ښکاره دی (۴) په دې حدیث باندې تفصیلی کلام دَپاره کتاب **مواقیت الصلاة باب من ادرک رکعة من العصر** کښې اوګورئی. اګرچه په متن کښې لږ شان تفاوت دې مګر اصل او مقصود هم یو دی.

۹-باب: الإجارة إلی صلاة العصر

دمازیګرد مونځ پورې مزدور لګول

دَترجمة الباب مقصد:- په باب سابق کښې تیر شو.

[حدیث ۲۱۴۹] (۵) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رضی الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - قَالَ «إِنَّمَا مَثَلُكُمْ وَالْيَهُودُ وَالنَّصَارَى كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عُمَّالاً فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ عَمِلَتِ النَّصَارَى عَلَى قِيرَاطٍ قِيرَاطٍ، ثُمَّ أَنْتُمُ الَّذِينَ تَعْمَلُونَ مِنْ صَلاَةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغَارِبِ الشَّمْسِ عَلَى قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، فَغَضِبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ عَمَلاً وَأَقَلُّ عَطَاءً، قَالَ هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ شَيْئًا قَالُوا لاَ. فَقَالَ فَذَلِكَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ». [ر: ۵۳۲]

ترجمه:- رسول الله ﷺ فرمائیلی ستاسو یهودیانو اونصاری مثال داسې دی چه یو سړی یو څو مزدوران په کار اولګول او وئی چه په یو یو قیراط باندې به دَنیمې ورځې پورې څوک کار

(۱) کشف الباری: ۲/۲۲۶.
(۲) کشف الباری: ۴/۶۵۱.
(۳) کشف الباری: ۱/۶۳۷.
(۴) عمدة القاری: ۱۲/۸۸.
(۵) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الجمعة باب الطیب للجمعة رقم: ۲۲۷۹ وأخرجه الامام الترمذی فی سننه کتاب الامثال عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم رقم: ۲۸۷۱ وابن حبان فی صحیحه فی کتاب التاریخ رقم: ۶۶۳۹ والامام أحمد فی مسنده مسند المکثر بن من الصحابة رضی الله تعالی عنه باب مسند عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنهما بن الخطاب رقم: ۴۲۷۹، ۵۶۳۶ ۵۷۵۶.

اوکړي؟ نو يهوديانو په يوقيراط باندې دا مزدوري اوکړه. بيا نصارىٰ په يوقيراط باندې کاراوکړو اوبيا تاسو خلقو دَ مازيګرنه تر ماښام پورې په دوو دوو دينارو کاراوکړو. په دې باندې يهوديان اونصارىٰ غصه شو چه مونږ خوکار زيات اوکړو اومزدوري کمه ملاؤشوه. په دې باندې هغه سړي اووئيل چه ما ستاسو يوه ذره برابر حق وهلې دې نوهغوى اوونيل چه نه. بيا هغه سړي اووئيل چه دا زما فضل دې چاله چه غواړم ورکوم.

رجال الحديث

اسماعيل بن ابى اويس:- دَ دوى نوم عبدالله بن عبدالله بن اويس بن ابى عام اصجى رحمه الله دې دَامام مالك رحمه الله خورئې دې. [1]

مالک:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې. [2]

عبدالله بن دينار:- دا عبدالله بن دينار مولى ابن عمر رضى الله عنهما دې. [3] بل دَ عبدالله بن عمر رضى الله عنهما ذکر هم په سابقه حديث کښې تيرشوې دې.

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت واضحه دې.

يواشكال اودَهغې جواب:- بعض حضراتو وئيلى چه په دې حديث سره ترجمة الباب نه ثابتيږى ځکه چه په دې کښې خو صرف دا رغلى دى چه يوسړى څه کسان دَ نيمې ورځې پورې په يوقيراط باندې اجيرساتل غوښتل نو يهوديانو اووئيل چه مونږ به داکار اوکړو اوددې نه پس دَ نصارىٰ نمبر راغلو او هغوى هم په يويوقيراط باندې اوساتلې شو. په دې کښې دا نشته چه نصارىٰ ترکومې پورې اجير اوساتلې شو نوبيا مصنف رحمه الله الاجارة إلى الصلاة العصر څنګه ثابت کړو.

جواب:- دَدې اشكال جواب دادې چه هم په دې روايت کښې دى انتم الذين تعملون من صلوة العصر إلى مغارب الشمس دلته چه دَ مازيګردَمانځه نه ترمغرب يعنى ماښام پورې وخت دَدې امت دَپاره ذکرکړې شو دَدې نه دا معلومه شوه چه نصارىٰ کوم کارکړې وو هغه دَمازيګردَ مانځه دَوخت پورې وو. [4]

۱۰-باب: إثم من منع أجر الاجير

مزدور ته مزدوري نه ورکونکي ګناه

دَترجمة الباب مقصد:- دَترتيب په لحاظ دلته امام بخارى رحمه الله ته الاجارة من العصر إلى الليل قايم کول وو خوهغه دريمه ترجمه مؤخرکړه اودَ دويمې ترجمې نه په ظاهره ئې دا يوه بې جوړ ترجمه قايم کړه. علامه ابن بطال رحمه الله هم دَدې عدم مناسبت دَ وجې نه دې ته الاجارة من العصر إلى الليل

---

[1] كشف البارى:۲/۱۱۳.

[2] كشف البارى:۱/۱۲۹، ۲/۸۰.

[3] كشف البارى:۱/۶۵۸، ۳/۱۲۵.

[4] فتح البارى: ٤/٥٦٤.

نه پس ذکر کړ.[1] علامه عینی رحمه الله ددې تحسین فرمائیلې دې.
وقال العینی رحمه الله تعالی: قد أخر ابن بطال رحمه الله تعالی هذا الباب عن الباب الذی بعده وهو الاوجه فان فیه رعایة المناسبة.[2]
دحضرت شیخ الحدیث رحمه الله توجیه:- لیکن حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله دا ترجمه په مینځ کښې راوړلو سره د یوې نکتې طرف ته اشاره کول غواړی چه کله یواجیرد یو کار دپاره مقرر کړې شی نو دا ضروری نه دی چه دوخت اومودې تر آخیرې نه پس به هغه ته د اجرت غوښتلو حق حاصلیږی بلکه دمودې دپوره کیدو نه وړاندې هم که اجیر خپله مزدوری غواړی نومطالبه کولې شی اوکله چه هغه مطالبه اوکړی نوهغه ته مزدوی ورکول پکاردی اوکه څوك ئی نه ورکوی نوهغه به ګناهګارشی.[3]
بل د امام ابن ماجه رحمه الله د روایت نه هم ددې مضمون تائید کیږی چه **أعطوا الاجیر أجره قبل ان یجف عرقه**.[4]

[حدیث ۲۱۵۰] [5] حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضی الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلی الله علیه وسلم- قَالَ «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ثَلاَثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ». [ر: ۲۱۱۴]

ترجمه:- نبی کریم ارشاد فرمائیلې چه الله تعالی ارشاد فرمائی چه ددرې قسم خلقو به زه په قیامت کښې فریق جوړیږم هغه کس چه زما په نوم ئی وعده اوکړه بیائی وعده خلافی اوکړه اوهغه سړې چه یوآزاد سړې ئی خرڅ کړې وی اودهغه قیمت ئی خوړلې وی اوهغه کس چه مزدوی ئی کړې وی اوبیائی کار دهغه نه پوره اخستې وی لیکن دهغه مزدری ئی نه وی ورکړې.

رجال الحدیث

یوسف بن محمد:- یوسف بن محمد العصفری الخراسانی نزیل البصرة ددوی کنیت ابویعقوب دې.[6]

---

[1] شرح صحیح البخاری لابن بطال: ۳۹۸/۶.
[2] عمدة القاری: ۸۹/۱۲.
[3] الابواب والتراجم ص: ۱۶۷.
[4] أخرجه ابن ماجه فی کتاب الرهن باب أجر الاجراء رقم: ۲۴۴۳ والطحاوی فی مشکل الاثار رقم: ۲۵۵۴ ولبیهقی فی سننه الکبری فی کتاب الاجارة باب لاتجوز الاجارة حتی تکون معلومه الخ رقم: ۱۱۴۳۴.
[5] أخرجه الامام بخاری رحمه الله وأیضاً فی کتاب البیوع باب اثم من باع حراً رقم ۲۲۲۷ وابن ماجه فی کتاب الاحکام: ۲۴۳۳ واحمد فی مسنده: ۸۳۳۸ انظر جامع الاصول الفصل الثانی فی احادیث مشترکة بین آفات النفس نوع أول رقم: ۹۳۶۴ وتحفة الاشراف رقم: ۱۲۹۵۲.
[6] تهذیب الکمال: ۴۵۷/۳۲.

اساتذه کرام:- سفیان ثوری، مروان بن معاویه الفزاری او یحییٰ بن سلیم الطائفی وغیره رحمهم الله نه دوی روایات نقل کړی دی.(۱)

تلامذه:- امام بخاری، حرب بن اسماعیل کرمانی او سعیدبن عبدالله وغیره رحمهم الله دَدوی نه روایات نقل کوی (۲)

یحییٰ بن سلیم:- دایحییٰ بن سلیم الطائفی ابومحمدمکی رحمه الله دی. دَدوی تذکره ابواب الوتر باب ماجاء فی الوتر کتاب البیوع باب اثم من باع حرا کښې تیره شوې ده.

اسماعیل بن امیه:- دا اسماعیل بن امیه بن عمرو بن سعیدبن العاص الاموی دې. دَدوی تذکره کتاب الزکاة باب لاتؤخذ کرائم اموال الناس فی صدقة کښې تیره شوې ده.

سعیدبن ابی سعید:- داسعیدبن ابی سعید المقبری رحمه الله دې. (۳)

ابوهریرة:- اودَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه (۴) تذکره هم تیره شوې ده.

ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت په خپل آخری جز سره ښکاره ده. بل داحدیث مبارک کتاب البیوع باب اثم من باع حرا کښې تیرشوې دې.

۱۱-باب: الإجارة من العصر إلى الليل

دَ مازیګرد وخت نه دَ شپې پورې مزدور ساتل

دَترجمة الباب مقصد:- باب الاجارة إلى نصف النهار لاندې تیرشو.

[حدیث ۲۱۵۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى -رضي الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلًا يَوْمًا إِلَى اللَّيْلِ عَلَى أَجْرٍ مَعْلُومٍ، فَعَمِلُوا لَهُ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ فَقَالُوا لَا حَاجَةَ لَنَا إِلَى أَجْرِكَ الَّذِي شَرَطْتَ لَنَا، وَمَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ، فَقَالَ لَهُمْ لَا تَفْعَلُوا أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ، وَخُذُوا أَجْرَكُمْ كَامِلًا، فَأَبَوْا وَتَرَكُوا، وَاسْتَأْجَرَ أَجِيرَيْنِ بَعْدَهُمْ فَقَالَ لَهُمَا أَكْمِلَا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمَا هَذَا، وَلَكُمَا الَّذِي شَرَطْتُ لَهُمْ مِنَ الأَجْرِ. فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا كَانَ حِينُ صَلَاةِ الْعَصْرِ قَالَا لَكَ مَا عَمِلْنَا بَاطِلٌ، وَلَكَ الأَجْرُ الَّذِي جَعَلْتَ لَنَا فِيهِ. فَقَالَ لَهُمَا أَكْمِلَا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمَا، فَإِنَّ مَا بَقِيَ مِنَ النَّهَارِ شَيْءٌ يَسِيرٌ. فَأَبَيَا، وَاسْتَأْجَرَ قَوْمًا أَنْ يَعْمَلُوا لَهُ بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ، فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ، وَاسْتَكْمَلُوا أَجْرَ الْفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا، فَذَلِكَ

---

۱) المصدر السابق.

۲) المصدر السابق.

۳) کشف الباری: ۲۳۶/۲.

۴) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

مَثَلُهُمْ وَمَثَلُ مَا قَبِلُوا مِنْ هَذَا النُّورِ». [ر: ۵۳۳] (۱)

ترجمه:- نبی کریم ﷺ فرمائی د مسلمانانو او یهودیانو مثال داسې دې لکه چه یو سړی یو څو کسان سړی په مزدورئی کړې وی چه ټول به د هغه کار د سحرنه واخله ترشپې پورې په متعین اجرت باندې کوئی. نوځه خلقو داکار نیمې ورځ پورې اوکړو بیائی اوونیل چه مونږ ته ستا د مزدورئی ضرورت نشته کومه چه تامونږ سره مقرر کړې ده بلکه چه کوم کار مونږ کړې دې هغه هم غلط وو په دې باندې دې سړی اوونیل چه داسې مه کوئی خپل باقی کار پوره کړئی اوخپله پوره مزدوری واخلئی خوهغوی انکار اوکړو پرېخودو لاړل. دې نه پس ئی دوه مزدوران نورو اونیول چه دا ورځ پوره کړئی نوزه به تاسو ته هم هغه مزدوری درکړم کومه چه مې هغوی ته ورکوله. هغوی کارشروع کړو چه د مازیګر د مونځ وخت شو نوهغوی هم دغه اوونیل چه مونږ تراوسه پورې ستاکوم کار اوکړو هغه بالکل بیکاره وو اومزدورې دې هم ځان سره اوساته کومه چه تامونږ سره کړې وه. دې سړی هغوی ته اوونیل چه خپل ټول کارپوره کړئی ورځ هم اوس لږه باقی پاتې ده. خو هغوی اونه منل نوهغه سړی یوبل قوم مزدور اوساتلو چه دا د ورځې کومه حصه باقی پاتې ده په دې کښې داکار اوکړئی. هغه خلقو د نمر ډوبیدو پورې هغه باقی کار اوکړو اود دواړو ډلو پوره مزدری ئی حاصله کړه. نوبس هم دغه د دې اهل کتابو او د دې (مسلمانانو) مثال دې چاچه دا د هدایت نور قبول کړو.

رجال الحدیث

محمدبن العلاء:- دا محمدبن علاء بن کریب همدانی کوفی رحمه الله دې. (۲)

ابواسامة:- دا ابواسامه حمادبن اسامه رحمه الله دې. (۳)

برید:- دا برید بن عبدالله بن ابی بردة رحمه الله دې. (۴)

ابوبردة:- دوی ابوبردة عامریا حارث بن ابی موسیٰ اشعری رضی الله عنه دې. (۵)

ابوموسیٰ اشعری:- دامعروف صحابی رسول ﷺ حضرت عبدالله بن قیس ابوموسیٰ اشعری رضی الله عنه دې. (۶)

د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: استاجر قومًا أن یعملوا.....حتی غابت الشمس** سره واضح دې.

---

(۱) مر تخرجیه فی باب الاجارة إلی صلاة العصر.

(۲) کشف الباری:۴۱۳/۳.

(۳) کشف الباری:۴۱۴/۳.

(۴) کشف الباری:۶۹۰/۳،۴۱۷/۳.

(۵) کشف الباری:۶۹۰/۱.

(۶) کشف الباری:۶۹۰/۱.

تشريح حديث:- داحديث مبارك هم په دې سندسره اوډ څه متن تفاوت سره كتاب مواقيت الصلوة باب من ادرك ركعة من العصر قبل الغروب كښې تيرشوې دې. دَ حضرت عمر رضي الله عنه والاروايت كښې دې. قوله (نحن كنا أكثر عملاً) قاضى ابوزيد رحمه الله كتاب الاسرار كښې دَدې نه استدلال كړې دې چه دَمازيګر وخت دَ مثلين نه پس شروع كيږى. ځكه چه يهوديانو اونصارىٰ داوئيل چه مونږ خوكارزيات اوكړو او مزدورى مونږ ته كمه ملاؤشوه نودَهغوى عمل به هغه وخت زيات وى چه كله دَهغوى موده زياته وى اودَهغوى موده به هله زياته وى چه كله دَ نصف النهارنه واخله مثلين پورې دَماسپښين وخت اوګرځولې شى اوبيا دَمثلين نه دَ مازيګرپورې وخت اوګرځولې شى. خو دا استدلال دَ يوڅو وجوهاتو سره ضعيف دې:

① داحديث رسول الله ﷺ دَ بيان مواقيت دَپاره نه دې ارشاد فرمائيلې لهذا دَمواقيت په سلسله كښې دَدې نه استدلال بې موقع دې.

② دَتحقيق نه داخبره ثابته ده كه دَمازيګروخت دَمثل اول نه هم وى نوبيا هم هغه وخت چه دَ زوال دَنمرنه دَ مثل اول پورې دې زيات دې. دَهغه وخت نه چه دَدې نه پس دَ نمر دَ ډوبيدو پورې وخت دې. ③ داهم كيدې شى چه نحن كنا أكثر عملاً دَ يهوديانومقوله وى دَ نصارىٰ نه وى.

④ داهم كيدې شى چه دَدواړو مقوله وى اودَدواړو وخت يوځائى كولوسره بيا دَ مازيګر نه ترنمر ډوبيدو پورې دوخت نه زيات خودلې شى. بهرحال دا روايت دَمثلين نه پس دَ مازيګر وخت شروع كيدو باندې دلالت نه كوى. (1)

يواشكال اودَهغې جواب:- په كتاب مواقيت الصلوة كښې هم دغه روايت دَ عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه مروى دې اوډ هغې په شروع كښې دى: انما بقاؤكم فيما سلف قبلكم من الامم نو په دې كښې دَ ظاهرحديث نه دا په پوهه كښې راځى چه دَدې امت بقاء په امم سابقه په زمانه كښې شوې ده ځكه چه دَ فى ظرفيت دَپاره استعماليږى. دَدې په جواب كښې علامه عينى رحمه الله اوعلامه كرمانى رحمه الله فرمائى: ظاهره ليس بمراد............وانما معناه: أن نسبتكم إليهم كنسبة وقت العصر إلى تمام النهار. دَجواب حاصل داشو چه دَدې ظاهرى معنى قطعًا مرادنه ده بلكه فى معنى إلى ده اومضاف يعنى نسبة محذوف دې نواوس به عبارت داسې شي: إنما بقاؤكم بالنسبة إلى ماسلف الخ يعنى اې امت محمديه! ستاسو دَ مدت بقاء نسبت دَ امم ماضيه په اعتبارسره هم هغه دې كوم نسبت چه دَمازيګرنه ترمابنام دَ وخت پورې پوره ورځ سره دې. (2)

يوه بله شبه اودَهغې ازاله:- دَدې احاديث مباركه نه په ظاهره دَمسلمانانودَ بقاء دَ يهوديانو اونصارىٰ نه كمه معلوميږى حالانكه حقيقت دادې چه دَ يهوديانو موده دَ زيات نه زيات دوه زره كاله ده په دې باندې خوبيا هم اشكال نشته ولې دَ انصارو موده خو دَزيات نه زيات شپږ

(1) عمدة القارى:٧٦/٥ فتح البارى:٥٠/٣.
(2) عمدة القارى ٧٥/٥ فتح البارى:٤٩/٣.

سوه كاله دد اودا امت محمديه على صاحبها الصلوة والسلام تر اوسه پورې څوارلس صدئ تيرې شوى دى اونه ده معلومه چه دقيامته پورې اوس څومره زمانه باقي پاتې ده. او بيا د يهودو اونصارى د طرف نه دا اعتراض هم اوكړې شو نحن كنا اكثر عملاً واقل عطاءاً مونږ زيات كاراوكړو او وركړه هم مونږ ته كمه اوشوه نوامت مسلمه على صاحبها الصلوة والسلام موده كميدل او د يهودو اونصارى زياتوالي د عمل کيله د اشكال سبب دې

د دې په جواب كښې شارحين حضرات فرمائى چه دلته د امتومقابله نه ده بلكه د آحادامت تقابل د نورو امتونو كسانوسره دې. ځكه چه د دې امت اوسط عمر ۶۰ نه ۷۰ كالو په مينځ كښې دې. لكه چه په حديث شريف كښې دى: عن أبى هريرة رضى الله تعالى عنه قال: قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عمر أمتى من ستين سنة إلى سبعين [1] حضورپاك ارشاد فرمائيلي دې چه زما د امت اوسط عمر د شپيتونه تر اوياؤ كالو پورې دې. او د تيرو شوو امتونو د كسانو عمرونه ډيرزيات اوږده وو.

د دې نه علاوه په يوبل حديث كښې د امت د كسانو تقابل د امت د كسانو سره خودلې شوې دې:

ما أعماركم فى أعمار من مضى إلا كما بقى من النهار فيما مضى منه. [2] يعنى حضورپاك ﷺ اوفرمائيل چه نه دى ستاسو عمرونه د تيروشووامتونود عمرونو په مقابله كښې مگر لكه د تيرې شوې ورځ په مقابله كښې د ورځې باقى حصه.

۱۲ - باب: من استاجر أجيراً فترك أجره، فعمل فيه المستاجر فزاد أو من عمل فى مال غيره فاستفضل

چا يومزدور اوكړو اوهغه مزدور خپله مزدورى پريخوده لاړو. بيا د مزدور په پريخودې شوې مزدورئ كښې، مزدورى اخستونكى تصرف اوكړو او په هغې كښې اضافه اوشوه. اوهغه سړې چه د بل په مال كښې تصرف اوكړو په هغې كښې هغه ته نفع اوشوه.

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله د دې ترجمة الباب په ذريعه يوه اختلافى مسئله بيان كول غواړى كه يوسړې د بل سړى په مال كښې تصرف اوكړى اوپه دې سره نفع حاصله شى نو آيا هغه نفع به د رب المال وى كه د عامل. دا مسئله اجارې سره خاص نه ده او امام بخارى رحمه الله د استئجار لفظ ځكه اوفرمائيلو چه په روايت كښې د دې تصريح ده. [3]

د فقهاء كرامو اختلاف:- په مذكوره مسئله كښې فقهاء كرامو كلام كړې دې. امام مالك رحمه الله امام ابويوسف رحمه الله سفيان ثورى ليث اوزاعى ربيعه اوعطاء رحمهم الله مسلك دادې چه نفع به د عامل وى اوراس المال به مالك ته حواله كوى خود د دې عامل د پاره مستحب دى چه هغه نفع صدقه كړى. د امام ابوحنيفه رحمه الله امام مالك رحمه الله او امام زفر رحمه الله مسلك دادې چه نفع

---

[1] جامع الترمذى: ۵۹/۲.

[2] أخرجه أحمد رحمه الله فى مسنده: ۱۱۶/۲.

[3] الابواب والتراجم ص: ۱۶۷.

دعامل دپاره حلال نه ده لهذا هغه دې راس المال مالك ته حواله كړى او نفع دې وجوبا صدقه كړى. دامام احمد رحمه الله او اسحاق رحمه الله رائې داده چه نفع به د رب المال وى اوعامل چه د بل په مال كښې تصرف كړې دې هغه به ددې ضامن جوړيږى امام شافعى رحمه الله فرمائى چه دتصرف دوه صورتونه دى يوخوداچه هم ددغه مال معين نه كوم مال چه د بل دې هغه سامان اخلى په دې صورت كښې به مال اونفع دواړه د رب المال وى اود تصرف دويم شكل دادې چه هسې مطلقا يوه معامله اوشوه اودې نه پس چه كله د قيمت وركولووخت راغلو نو اوچت نى كړو اود بل پيسې نى وركړې په دې صورت كښې به نفع دعامل وى اود رب المال په مال كښې دتصرف كولود وجې نه به عامل ضامن وى.(۱)

امام بخارى رحمه الله د ظاهرى روايت باب نه دامام احمد رحمه الله دمسلك تائيدكوى. په دې باندې لږشان اشكال داكيږى چه امام احمد رحمه الله عامل ضامن هم ګرځولې وو او په روايت كښې دهغه څه تذكره نشته اويا خوبه داوئيلى شى چه حضرت امام بخارى رحمه الله د امام شافعى رحمه الله د مسلك د دويمې صورت تائيدكوى.

[حديث ۲۱۵۲] (۲)حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ- رضى الله عنهما - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ « انْطَلَقَ ثَلاَثَةُ رَهْطٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتَّى أَوَوُا الْمَبِيتَ إِلَى غَارٍ فَدَخَلُوهُ، فَانْحَدَرَتْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَسَدَّتْ عَلَيْهِمُ الْغَارَ فَقَالُوا إِنَّهُ لاَ يُنْجِيكُمْ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ إِلاَّ أَنْ تَدْعُوا اللَّهَ بِصَالِحِ أَعْمَالِكُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمُ اللَّهُمَّ كَانَ لِي أَبَوَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَكُنْتُ لاَ أَغْبِقُ قَبْلَهُمَا أَهْلاً وَلاَ مَالاً، فَنَأَى بِي فِي طَلَبِ شَيْءٍ يَوْمًا، فَلَمْ أُرِحْ عَلَيْهِمَا حَتَّى نَامَا، فَحَلَبْتُ لَهُمَا غَبُوقَهُمَا فَوَجَدْتُهُمَا نَائِمَيْنِ، وَكَرِهْتُ أَنْ أَغْبِقَ قَبْلَهُمَا أَهْلاً أَوْ مَالاً، فَلَبِثْتُ وَالْقَدَحُ عَلَى يَدَىَّ أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُمَا حَتَّى بَرَقَ الْفَجْرُ، فَاسْتَيْقَظَا فَشَرِبَا غَبُوقَهُمَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ، فَانْفَرَجَتْ شَيْئًا لاَ يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ ». قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « وَقَالَ الآخَرُ اللَّهُمَّ كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ كَانَتْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ، فَأَرَدْتُهَا عَنْ نَفْسِهَا، فَامْتَنَعَتْ مِنِّي حَتَّى أَلَمَّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ، فَجَاءَتْنِي فَأَعْطَيْتُهَا عِشْرِينَ وَمِائَةَ دِينَارٍ عَلَى أَنْ تُخَلِّيَ بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِهَا، فَفَعَلَتْ حَتَّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا قَالَتْ لاَ أُحِلُّ لَكَ أَنْ تَفُضَّ الْخَاتَمَ إِلاَّ بِحَقِّهِ. فَتَحَرَّجْتُ مِنَ الْوُقُوعِ عَلَيْهَا،

---

(۱) شرح صحيح البخارى لابن بطال رحمه الله ۲۹۶/۶ عمدة القارى:۱۲/۱۳۰.

(۲) وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب البوع باب إذا اشترى شيئًا لغيره بغير إذنه فرضى رقم: ۲۲۱۵ وأخرجه أيضًا فى كتاب الزارعة والحرث باب إذا ذرع بمال قوم بغيرإذنهم رقم: ۲۳۳۳ وإخرجه مسلم فى كتاب التوبة باب قصة اصحاب الغار الثلاثة الخ رقم: ۶۸۸٤، ۶۸۸۵، ۶۸۸۶ وأبوداؤد فى البيوع باب فى الرجل يتجرفى مال الرجل بغيرإذنه رقم: ۳۳۸۷ وانظر جامع الوصول: ۱۰/۳۱۵ رقم: ۸۷۲۲.

فَانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهِيَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ وَتَرَكْتُ الذَّهَبَ الَّذِي أَعْطَيْتُهَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، غَيْرَ أَنَّهُمْ لَا يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ مِنْهَا. قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أُجَرَاءَ فَأَعْطَيْتُهُمْ أَجْرَهُمْ، غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ الَّذِي لَهُ وَذَهَبَ فَثَمَّرْتُ أَجْرَهُ حَتَّى كَثُرَتْ مِنْهُ الْأَمْوَالُ، فَجَاءَنِي بَعْدَ حِينٍ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ أَدِّ إِلَيَّ أَجْرِي. فَقُلْتُ لَهُ كُلُّ مَا تَرَى مِنْ أَجْرِكَ مِنَ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَالرَّقِيقِ. فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ لَا تَسْتَهْزِئْ بِي. فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ بِكَ. فَأَخَذَهُ كُلَّهُ فَاسْتَاقَهُ فَلَمْ يَتْرُكْ مِنْهُ شَيْئًا، اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ فَخَرَجُوا يَمْشُونَ». [ر: ٢١٠٢]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي چه ما د رسول الله ﷺ نه واوريده حضورپاك اوفرمائيل د پخواني امت درې کسان چرته روان وو. د شپې تيرولودپاره هغوی په يوغارکښې پناه واخستله او په هغې کښې ورداخل شو. په دې کښې د غرنه يوکاڼړې راګرکړې شو اود غار خله ئې بنده کړه. ټولو اووئيل چه اوس د دې کاڼړي نه ځان خلاصول ممکن نه دی مګرچه دا ټول د خپل ښه اونيك عمل په واسطه سره د الله تعالى نه دعااوکړي. په دوی کښې يوسړی خپله دعاشروع کړه. اې الله تعالى زمامورپلارډيربوډاګان وو اوما به د هغوی نه مخکښې په څاڅاندې پئ نه ځکل. نه په خپل بال بچ او نه په مملوك (غلام وغيره). يوه ورځ ما د څه څيز په لټون کښې ناوخته کړو اوچه کله زه کورته راؤرسيدم نو هغوی دواړه اوده شوی وو. ماته داخبره هيڅ کله ښه نه لګيده چه اول په خپل بال بچ اويا په مملوك وغيره باندې پئ اوڅکوم په دې وجه زه هلته ولاړ ووم د پئيوپيالئ زما په لاس کښې وه اوماد هغوی د راپاسيدو انتظارکولو تردې چه سحرشو. زما مورپلار راپاسيده او بياهغوی خپل د مابنام پئ اوڅکل. اې الله که ما داکار ستاد رضا حاصلولودپاره کړې وی نودا دکاڼړي مصيبت زمونږ نه اخواکړه (د دې دعاپه نتيجه کښې) هغه کاڼړې د خپل ځائی نه لږ شان اوخوزيدو خو دومره لاړ په کښې جوړه نه شوه چې وتل پرې ممکن شوې وې.

نبی کريم ﷺ ارشاد اوفرمائيلو چه بيا دويم دعا شروع کړه. اې الله زمادتره يوه لور وه زماډيره زياته خوښه وه. ما د خپل نفس دپاره هغه تيارول غوښتل خوهغې ماته انکارکولو. هم په هغه زمانه کښې بيا د هغې څه سخت ضرورت پيښ شو اوهغه ماله راغله. ما هغې ته يوسل اوشل دينار په دې شرط باندې ورکړل چه هغه په خلوت کښې ماسره ملاؤ شي. نوهغې هم داسې اوکړه. اوس چه کله ما په هغې باندې قابوبياموندو هغې وئيل چه ستا د پاره دا حلال نه دی چه ته دا مهر بغيرد حق نه مات کړې (دې اوريدو سره) زه د خپلې خرابې ارادې نه منع شوم اود هغه خائی نه لاړم. حالانکه هغه زماد ټولونه زيات خوښه وه او ماخپل ورکړې سره زر هم واپس وانخستل. اې الله که دا کارما صرف ستا د رضاد حاصلولودپاره کړې وی نو ته زمونږ دا مصيبت لرې کړه. کاڼړې لږ شان نور هم اوخوزيدو ليکن هغوی اوس هم د دې نه بهر نه شوراوتلې. نبی کريم ﷺ اوفرمائيل بيا دريم خپله دعا شروع کړه. اې الله ما يوڅو مزدوران

کړې وو بيامې تولوته دهغوی مزدوری ورکړه. يومزدور داسې وو چه خپله مزدوری ئې پرېخوده بيا څه موده پس هم هغه مزدور ماله راغلو وئې وئيل اې دَالله تعالى بنده ماته خپله مزدوری راکړه ماورته اووئيل چه دا ته څه وينې دا اوښان غواګانې چيلئې او غلامان دا ټول هم هغه ستا مزدری ده. هغه وئيل اې دَالله تعالى بنده ماپورې ټوقې مه کوه ما اووئيل چه زه ټوقې نه کوم. نوبيا دغه سړی هرڅه واخستل اوخپل خان سره ئې بوتلل. په هغې کښې ئې يوڅيز هم باقی پرېنخوده. اې الله که چرې ما دا هرڅه ستاد رضا حاصلولودپاره کړې وی نوزمونږ دامصيبت لرې کړه. هغه کانړې لرې شو اوهغه ټول بهر راووتل.

رجال الحديث

ابواليمان: - دا ابواليمان حکم بن نافع رحمه الله دې.[1]

شعيب: - دا شعيب بن ابی حمزه رحمه الله دې.[2]

زهری: - دا محمدبن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله دې.[3]

سالم بن عبدالله: - داحضرت سالم بن عبدالله بن عمر رضي الله عنه دې.[4]

عبدالله بن عمر: - اودَحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما تذکره هم تېره شوې ده.[5]

دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت: - دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت دَ دريم سړی دعائيه الفاظو په ذريعه واضح دې. **قوله:** أني استاجرت فاعطيتهم أجرهم الخ.[6]

تشريح: - داحديث كتاب البيوع باب إذا اشترى شيئا لغيره بغير إذنه فرضى کښې تېرشوې دې او وړاندې کتاب احاديث الانبياء باب حديث الغار کښې به هم ان شاء الله راځي.

دَ امام مهلب رحمه الله په امام بخاری رحمه الله باندې اشکال: - امام مهلب رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله چه دَ کوم مقصد دَ پاره باب قايم کړې دې مذکوره حديث دَ دې دَپاره مستدل نه شي جوړيدې. څکه چه په دې کښې دی چه يوسړی دَ خپل مزدور په مزدورئی سره تجارت اوکړو او په هغې کښې نفع حاصل کړه اوبياچه کله هغه راغلو نو هغه ته ئې ټوله نفع دَ احسان او تبرع په توګه ورکړه خو په هغه باندې خو صرف دَ ده مزدوری ورکول لازم وو.[7]

فوائدحديث: - علامه عينی رحمه الله فرمائی چه دَمذکوره حديث نه ډيرې فائدې حاصلې شوې.

① په دې کښې دَ وړاندينو امتونو دَ اعمالو تذکره ده دَرسول الله ﷺ امت ته به هم دَ دې نه

---

[1]) كشف البارى: ۴۸۹/۱.
[2]) كشف البارى: ۴۸۰/۱.
[3]) كشف البارى: ۳۲۶/۱.
[4]) كشف البارى: ۱۲۸/۲.
[5]) كشف البارى: ۶۳۷/۱.
[6]) عمدة القارى: ۱۲۹/۱۲.
[7]) إرشاد السارى: ۳۶/۵.

ترغيب اوشى ② دَفضولى بيع دَ جواز اثبات دې ③ اودَ كرامات اولياء اثبات دې ④ اودَ والدينو فضيلت اوهغوى سره دَ تعظيم اوشفقت كولو بيان دې ⑤ په هرحال كښې دَالله تعالى نه دَ دعاكولودَاستحباب بيان دې ⑥ داهم چه دَ نيكواعمالو په ذريعه دَ الله تعالى په درباركښې توسل كولې شى ⑦ په دې كښې په محرمات باندې دَ قدرت حاصليدلوباوجود دَهغې نه بچ كيدو او پاك پاتې كيدو دَ فضيلت بيان دې ⑧ دَ امانت دَ ادائيگئى فضيلت دې ⑨ دَ توبې دَ قبوليت ذكردې ⑩ اودَ هغه سړى دَ الله تعالى په نيز دَ مقبول كيدو ذكردې چه دَ بدئى اراده كولوسره هغه دَ الله تعالى دَ رضامندئى دَپاره ترك كړى ⑩ اودَالله تعالى نه دَ وعدې پوره كولودَ سوال بيان دې. څكه چه الله تعالى ارشاد فرمائيلې دې ﴿ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ﴾ (الطلاق: ٢) اونور فرمائى چه ﴿ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴾ (الطلاق: ٤)[1]

---

[1] عمدة القارى: ١٢/٣٦ - ٣٧. (اضافه ازمرتب)

دَحديث باب مذكوره په ضمن كښې بعض حضراتو په دوو نورو اهمو مسئلوبحث فرمائيلې دې.

① دَ ميراث مسئله ② دَ پراويډنټ فنډ مسئله.

① **دميراث مسئله:-** يوسړى مړشو جائيداو دوكان وغيره ئى په تركه كښې پريخودل په دوى كښې روستو يووارث تصرف كولو اونفع ئى گټله اوس ددغه نفع څه حكم دې؟ صرف د دغه تصرف كونكى وارث ده يابه ټول وارثان شريك وى. عام فقهاء كوم كښې چه احناف هم شامل دى خودا فرمائى چه دې وارث په متروكه جائيداد كښې دَ نورو وارثان دَ اجازت نه بغيركړې دې لهذا داكسب خبيث دې او واجب التصدق دې. دَ بعض فقهاؤ قول دې چه كومه هم نفع شوې هغه دَاصل مالك ده لهذا وارث عامل چه څومره هم نفع كړې ده په هغې كښې به ټول وارثان شريك وى. دَامام بخارى رحمه الله رحجان هم دې طرف ته معلوميږى اوهغه دَاسې چه كله مزدور خپله مزدورى پريخوده لاړو اوبل په هغې كښې تصرف كولوسره نفع اوگټله نودهغې دَ زياتولونه پس ئى خان سره هيڅ هم پرينخوده بلكه هرڅه ئى هغه اجير ته كوم چه ددې اصل مالك وو وركړل.

دَ جمهورو قول دادې چه هغه څه هم اوكړل دَ احسان او تبرع په توگه ئى اوكړه. په دې وجه هغه دَ اخلاص نه ډك نيك كاركښې شميركړې شو كه چرې من حيث الفريضه هغه هرڅه دَغه اجيرته واپس كول نودنيكئى دَعمل والا شان به دَ هغه نه وو ليكن چه هغه داهرڅه دَخپل ژوند دَټولونه نيك عمل اوگڼړلو او دَ هغې په ذريعه دَ الله تعالى نه توسل اختياره وى نومعلومه شوه چه هغه هرڅه هم وركړل دَ احسان اوتبرع په توگه ئى وركړل نه چه من حيث الوجوب ئى وركړل

دمتاخرين احنافو قول:- علامه رافعي حنفي رحمه الله فرمائى چونكه خبث دَ صاحب مال دَ حق دَ وجې نه راغلې دې لهذا كه هغه دَ صدقه كولوپه خائى صاحب مال ته وركړى نوبيابه هم صحيح شى. چنانچه دَ وراثت والا په مسئله كښې كه چرته يووارث په مال متروكه كښې تصرف اوكړو اوحق دَټولو وارثانوو نو په دې كښې اصل حكم خوهم دغه دې چه كومه نفع شوې هغه دې صدقه كړى خوكه صدقه اونه كړى بلكه وارثانوته ئى وركړى نوبيابه هم دده ذمه ساقط شى بلكه دا زياته مناسب ده دې دَپاره چه دې نه ټول وارثان فائده اوچته كړى (انعام البارى: ٦/٤٤٨)

② **دَ پراويډنټ فنډ مسئله:-** دَدې حديث مبارك نه استنباط كولوسره بعض حضراتو دَ پراويډنټ فنډ مسئله هم ذكر كړې ده. پراويډنټ فنډداوى چه په سركارى ادارو اوبعض پرائيويټ اداروكښې هم دا رواج دې چه دملازمينودَ تنخواه نه څه حصه هره مياشت كټ كولې شى اوهغه رقم په يوفنډ كښې جمع كولې شى كوم ته چه پراويډنټ فنډ وئيلې شى. بيا په دغه جمع شوې ابقيه حاشيه په راروانه صفحه

بقيه حاشيه دتيرمخ] پيسوكښې بيا اداره هم خپلې څه پيسې لګولوسره اضافه كوي بيا دا رقم په يوګټه وركونكې كاركښې لګوي او په عام توګه ئې دسودپه كاركښې لګوي. بيا دغه نفع هم په دې فنډكښې جمع كوي او كله چه د ملازم ملازمت ختم شي نو په دې فنډكښې چه څومره رقم جمع شوې وي هغه دا پنشن شوي ملازم ته يا دهغه وارثانوته وركوي. اوس تركومې پورې چه د اصل رقم تعلق دې نوهغه خود ملازم حق دې اودهغې په اخستلو كښې په اتفاق سره څه خرابي نشته. خو په دې رقم باندې چه حكومت كومه اضافه كړې ده په هغې باندې اشكال كيږي چه محكمې كوم رقم كټ كړو هغه په هغې باندې دين دې اوس كه محكمه دخپل طرف نه څه زياتې وركوي نوهغه په دين باندې زياتې دې او په دين باندې زياتې سود دې. بل داچه كله په يوسودي كاركښې لګوي او په دې باندې زياتې كيږي هغه هم سود دې. نو د بعض فقهاؤ رائې هم دا ده چه څومره پيسې د تنخواه نه كټ شوې دې هم دومره اخستل جائزدي اود هغې نه زياتې اخستل جائزنه دي.

د اكثرو فقهاؤ كرامو رائې دا ده چه ملازم خپل اصل رقم هم اخستې شي اومحكمې چه د خپل طرف نه څه زياتې كړې دې هغه هم اخستې شي ځكه چه محكمه كومه اضافه اوتبرع كوي هغه سره ددې چه په دغه اصل رقم باندې كوي كوم چه دوي دملازم د تنخوه نه وضع كړې وو خودا زياتوالي او اضافه د يوطرف نه هم مشروط في العقد كړې شوې نه وو او سود خو په هغه صورت كښې جوړيږي چه كله په عقددين كښې د جانبين د طرف نه زياتوالي مشروط كړې شي او په مذكوره مسئله كښې په دين كښې زياتې مشروط نه دې بلكه دمحكمې د طرف نه يوطرفه تبرع ده اوداخو هم داسې ده لكه چه څوك خپل دائن ته ددين نه څه زيات وركړي لكه چه د حضورپاك نه حسن قضاء ثابت ده. بيا چه دغه رقم سره د سود كومه معامله اوكړې شوه په دې سلسله كښې دغه فقهاء حضرات فرمائي چه هغه محكمې د خپل طرف نه كړې دې نوهغه دهغوي اود الله تعالى په مينځ كښې معامله ده. د ملازم د مياشتې د تنخواه نه چه كومه كټوتي كيږي هغه هم دهغه په ملكيت كښې نه وي راغلې ځكه چه په اجرت باندې ملكيت روستو د قبضې نه متحقق كيږي او په مذكوره صورت كښې د قبضه كيدلونه وړاندې څه تنخواه وضع كړې شوه. نودا كټ شوې تنخواه د محكمې ملكيت كښې ده. محكمه چه په دې كښې څه تصرف هم كوي سره ددې چه په سودي لين دين كښې ئې لګوي هغه د محكمې د طرف نه دې كوم چه جانبين د طرف نه مشروط هم نه وو نومحكمه چه كله هم دا رقم ملازم ته وركوي نولكه چه دخپلې خزانې نه ئې وركوي. دملازم په حق كښې ټوله تبرع او تبرع ده.

د حضرت مفتي كفايت الله صاحب رحمه الله رائې:- پراويډنټ فنډكښې نيم رقم عطيه وي اونصف دملازم د تنخواه نه وضع كړې شوې وي اوهغه هم د ملازم په قبضه كښې د راتلونه وړاندې وضع كولې شي په دې وجه ددې سود اود د نيم رقم عطيه سود دواړو ملاويدلوسره هم دعطيه حكم اخلي اود نصف رقم وضع شوې نه زياتې چه كوم رقم ملاويږي هغه ټول هم عطيه ګرځي. دبينك سود ددې نه مختلف دې په دواړو كښې د فرق وجه داده چه په بينك كښې د خپلې قبضې نه په راوستو جمع كولې شي په دې وجه ددې سود حقيقتاً هم سود وي.

د يوبلې استثناء جواب كښې فرمائي: پراويډنټ فنډ او په دې سوداخستل او په خپل تصرف كښې راوستل جائز دي. ځكه چه هغه حقيقتاً د سود په حكم كښې نه دې. (كفايت المفتي: ۸/۹۵ – ۹۶)

د حضرت مفتي اعظم پاكستان مفتي محمد شفيع صاحب رحمه الله رائې:- دحضرت مفتي صاحب رحمه الله فتوي هم د پراويډنټ فنډ په جواز باندې ده لكه څنګه چه هغوئ په خپله رساله پراويډنډټ فنډ پر زكوة اورسود كا مسئله كښې په تفصيل سره تحرير فرمائيلې دي (امدادالفتاوى ۳/۱٤۸ - ۱٤۹)

د حضرت مفتي محمودحسن ګنګوهي صاحب رحمه الله رائې:- د تنخواه داحصه ملازم پخپله نه ده جمع كړې بلكه دا سلسله حكومت دخپل قانون په رڼاكښې روانه كړې ده په كوم سره چه د ملازم خيرخواهي مقصود ده. تركومې چه په دې باندې دملازم قبضه نه وي دا دملازم ملكيت نه دې. لهذا چه په دې باندې كومه اضافه هم ملاويږي دابه هم سود نه وي بلكه دا هم داسې دى لكه ..... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه

١٣ - باب: من آجر نفسه ليحمل على ظهره. ثم تصدق به. وأجرة الحمال

چا چه په خپله شا باندې بوج اوچتولو سره مزدري اوکړه اوبيا ئې صدقه کړه اود بوج اوچتولو اجرت

دَترجمة الباب مقصد:-امام بخاري رحمه الله فرمائي که يوسړې صدقه کول غواړي اوهغه سره پيسې نشته. اوهغه ځي مزدوري کوي او بوج په خپله شاباندې اوچتوي پيسې ګټي او صدقه کوي نودَ ده دَپاره داسې کول صحيح دي او غالبًا په دې باندې تنبيه کولوضرورت ځکه پيښ شو چه په دې کښې په اصل کښې په ظاهر دَمسلمان دَ نفس دَ اذلال صورت ښکاري اودَ سړي خپل ځان ذليل کول جائزنه دي. نولکه چه امام بخاري رحمه الله دَدې اشکال جواب ورکړو. (١)

داهم وئيلې شي چه په حديث کښې دي **خير الصدقة ماكان عن ظهر غنی**(٢)يعنی دَ سړي هغه صدقه ډيره بهتره ده کومه چه غناء نفس سره وي يعنی دَ صدقه کولونه پس هغه پريشان نه وي نوچه په مذکوره صورت کښې يوسړې بازارته لاړشي مزدوري کوي بيا صدقه کوي آيا دا صدقه به ظهر غنی نه وي نولکه چه امام بخاري رحمه الله دَدې په جواب کښې فرمائي چه په حديث کښې داهم راغلی دي چه دَ رسول الله ﷺ نه پښتنه اوکړې شوه أي صدقة أفضل؟ نو حضورپاك اوفرمائيل جهد المقل. يعنی که فقيرسړې چرته مشقت کوي اودَ صدقه فضيلت حاصلوی نودا ډيره لويه خبره ده. (٣) پاتې شوه داخبره چه خير الصدقة ماكان عن ظهر غنی دَدې مطلب دادې چه دَسړي زړه غنی کيدل پکاردي که يوغريب سړې صدقه کوي اوهغه سره پيسې هم زياتې نشته ليکن دَهغه زړه مطمئن دې نو په دې کښې هيڅ خرابی نشته. او په ترجمة الباب

...بقيه حاشيه دتيرمخ:چه بعض محکموکښې ملازمت ختميدو باندې دَحسن کارکردګئی په صله کښې پنشن ملاويږي دې ته هم سود نه شي وئيلې.

اويوه استثناء کومه چه هم دَ پراويډنټ فنډ متعلق وه په جواب کښې فرمائي چه دا په سودکښې داخل نه دي.(فتاوی محموديه ١٦/٣٩٣ - ٣٩٤.)

ليکن دَ صاحب تکمله فتح الملهم مفتي محمد تقي عثماني زيدمجدهم رائې اوس جدا ده حضرت فرمائي چه حضرت مفتي محمدشفيع صاحب کوم وخت دا فتوی ورکړې وه په هغه وخت او دَنن په حالاتو کښې لږ شان فرق پيدا شوې دې. په دې وجه په دې فتوی نظرثانی کول دي. په هغه وخت کښې چه محکمې څه کول پخپله به ئې کول په هغې کښې دَملازم هيڅ دخل نه وو او اوس طريقه داده چه دَ پراويډنټ فنډ چلولودپاره پخپله محکمه يو کميټی جوړه وي چه دا فنډ چلوئی نوچه کومه کميټی ده هغه دَ ملازمينو نمائنده او وکيل شو دَ هغې قبضه هم دَ مؤکل قبضه ده اودَ قبضه کيدو نه پس هغه په ملکيت کښې راغلو اوس که چرې دا دوی په څه سودی معامله کښې چلوی نودا پخپله ملازم چلوی لهذا دَدې اخستل نه دی جائزکيدل پکار. (انعام الباري:٦/٤٥١)

(١) لامع الدراري:٦/١٧٢.

(٢) أخرجه البيهقي رحمه الله في سننه الكبرى: ٤/٣٠٢حديث رقم :٧٧٦٩.

(٣) المصدرالسابق حديث رقم: ٧٧٧٢.

كښې امام بخاري رحمه الله أجرة الحمال لفظ زيات کړې دې په دې کښې غالباً دې طرف ته اشاره ده چه دَحمال پیشه جائز ده په دې کښې اجرت اخستل هم جائز دی

[حديث ۲۱۵۳] (۱) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ -رضى الله عنه- قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا أَمَرَ بِالصَّدَقَةِ انْطَلَقَ أَحَدُنَا إِلَى السُّوقِ فَيُحَامِلُ فَيُصِيبُ الْمُدَّ، وَإِنَّ لِبَعْضِهِمْ لَمِائَةَ أَلْفٍ، قَالَ مَا نُرَاهُ إِلاَّ نَفْسَهُ. [ر: ۱۳۵۰]

ترجمه:- حضرت ابومسعودانصاری رضی الله عنه فرمائي رسول الله صلی الله علیه وسلم چه به کله مونږ ته دَ صدقه کولوحکم کولونوبعض خلق به بازارته لاړل اودَ بوج کاربه ئې کولو چه یومد مزدوری به ملاویدله (دَهغې نه به ئې صدقه کوله) اوبیشکه نن هم هغوی سره یویولاکهه (درهم اودینار)دی. ابووائل رحمه الله اووئیل زمونږ خیال دې چه دَهغوی مراد هم خپل خان وو.

رجال الحديث

سعيدبن يحيى:- دا سعيدبن يحيىٰ بن سعيدبن ابان بن سعيد بن ابى العاص اموى رحمه الله دې. (۲)

يحيى بن سعيد:-دا يحيى بن سعيد اموى رحمه الله دې. (۳)

أعمش:- دا سليمان بن مهران اعمش رحمه الله دې. (۴)

شقيق:- دا ابووائل شقيق بن سلمه رحمه الله دې. (۵)

ابومسعود انصاري:اوحضرت ابومسعود عقبة بن عمرو انصاری رضی الله عنه (۶) تذکره هم تیره شوې ده.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:-دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت دَ دې دمعنى نه ښکاره دې چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم به کله دَ صدقه کولوحکم کولو نو فقیرانو صحابه کرامو رضی الله عنهم واوریدو اودَ صدقه عظیم الشان اجرکتلوسره به دَ هغوی هم خواهش ووچه دَالله تعالی په لارکښې خرچ اوکړی نوهغوی به بازارته لاړل اودَ خلقو سامانونه اوبوجونه به ئې یوړل او اجرت به ئې اوګټو او هغه به ئې صدقه کړو اوهم دغه دَ ترجمة الباب مطلب هم دې. (۷)

---

(۱) أخرجه البخاري أيضًا فى كتاب الزكاة باب اتقوالنار ولو بشق تمرة والقليل من الصدقة۱۴۱۵ وأخرجه مسلم فى كتاب الزكاة باب الحمل أجرة يتصدق بها الخ: ۲۳۵۲ والنسائى فى كتاب الزكاة باب جهدالمقل رقم: ۲۵۲۸ وانظر فى جامع الاصول سورة براءة رقم: ۶۵۷.

(۲) كشف البارى: ۶۷۹/۱.

(۳) كشف البارى: ۶۷۹/۱.

(۴) كشف البارى: ۲۵۱/۲.

(۵) كشف البارى: ۵۵۹/۲.

(۶) كشف البارى: ۷۴۸/۲.

(۷) عمدة القارى:۱۳۱/۱۲.

۱۴ – باب: أجر السمسرة

وَلَمْ يَرَ ابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَالْحَسَنُ بِأَجْرِ السِّمْسَارِ بَأْسًا.
وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَا بَأْسَ أَنْ يَقُولَ: بِعْ هَذَا الثَّوْبَ، فَمَا زَادَ عَلَى كَذَا وَكَذَا فَهُوَ لَكَ
وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: إِذَا قَالَ: بِعْهُ بِكَذَا، فَمَا كَانَ مِنْ رِبْحٍ فَهُوَ لَكَ، أَوْ بَيْنِي وَبَيْنَكَ فَلَا بَأْسَ بِهِ.
وَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: (الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ)

دَ دلالئی اجرت: ابن سیرین، عطاء ابراهیم اوحسن رحمهم الله به په دلالئی باندې اجرت اخستلوکښې څه حرج نه ګڼړلو. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما اوفرمائیل که چاته دې اووئیل چه داکپړه په دومره قیمت باندې خرڅه کړه څومره چه زیاتی شی هغه به ستا وی نوپه دې کښې هیڅ حرج نشته. ابن سیرین رحمه الله اوفرمائیل که چااووئیل چه په دومره کښې داخرڅه کړه څومره ګټه چه وی هغه ستا ده یا (دائې اووئیل) چه زما اوستا په مینځ کښې به تقسیمیږی نو په دې کښې هیڅ حرج نشته. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه مسلمان دې په خپلوشرطونو قایم وی.

لغات:- **السمسرة**:- بیع اوشراء ته وائی سمسار هغه سړی ته وائی چه دَ بیع دَنفاذدَپاره په بائع او مشتری دواړوکښې واسطه جوړشی. یعنی دلال دَ سمسار جمع سماسرة راځی.[1]

دَترجمة الباب مقصد اودَ فقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمه الله ښائی چه په دلالئی باندې اجرت جائز دې اودَ حدیث باب په ذریعه امام بخاری رحمه الله اشاره اوکړه چه دهغوی په نیز دَسمسره دَ جواز دَپاره یوخاص شرط دې چه دَ حاضربادی دَپاره دې په اجرت اخستلوسره بیع نه کوی باقی ټولو صورتونوکښې که چرې هغه په دلالئی باندې اجرت اخلی نوجائزدې.[2]

دَسمسره متداول صورت دادې چه ته چاته اووائې که تا زما څیزله ګاهك راوستلو نوزه به مثلاً تاته ۳۰۰ روپئی درکوم اوس که هغه بله ورخ مشتری راولی راشی نو هغه ته به ۳۰۰ روپئی ملاویږی اوکه رانه وستو او میاشتې تیرې شوې نوهغه به دَ یوې روپئی هم حقدارنه وی په دې کښې په عام توګه موده معلومه نه وی.

شوافع مالکیه حنابله دَدې دَجواز قائل دی په دې شرط چه اجرت ئی معلوم وی اودَ امام ابوحنیفه رحمه الله نه دَعدم جواز قول نقل دې.[3]

ابن التین رحمه الله فرمائی چه دَ سمسره دوه قسمونه دی: ① اجاره ② جعالة.

دَ اجاره صورت دادې چه په دې کښې موده مقرره وی مثلاً زمادَمکان دَپاره څوك مشتری اولټوه دَ یوې میاشت پورې به ته زمااجیرئی اوزه به تاته دَدې اجرت مثلاً درې زره روپئی

---

[1] النهایة فی غریب الحدیث والاثر:۸۰۵/۱.
[2] عمدة القاری:۱۲/۱۳۲ – ۱۳۳.والابواب والتراجم ص: ۱۶۷ فتح الباری:۵۷۰/۴.
[3] إعلاء السنن:۲۰۱/۲۶ عمدة القاری:۳۲/۱۲

درکوم اوس که هغه په پنځلس ورخوکښې مشتری راوستو نوهغه به هم په دغه حساب سره ذاجرت حقداروی یعنی هغه ته به اوس پنځلس سوه روپئی اجرت ملاویږی یادساتئی چه د سمسره دا صورت هم اجاره ده اودا د احنافو په نیزهم جائزده. لکه چه دددې صورت په جواز باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دې. ترکومې چه دجعالة تعلق دې نو په دې کښې موده مقررنه وی بلکه تکمیل عمل سره بحث وی اوزمونږ په علاقوکښې هم دغه صورت د سمسره متعارف دې لکه چه تیرشو (١)اود احنافوپه نیزددې صورت د عدم جواز وجه په ظاهره هم دغه ده چه دا اجاره نه شی ګرځولې په اجاره کښې خو معقودعلیه یاخو عمل وی یامو ده. تکمیل عمل سره بحث نه کیږی مثلاً په مذکوره مسئله کښې د جعالة په صورت کښې که چرې ته د بائع دپاره ګاهك راولې نودرې زره روپئی به ملاویږی اوچه ته په میاشتو لټون کوې سټړې شې نوتاته به هیڅ هم نه ملاویږی اوپه تکمیل عمل باندې به تاته اجرت ملاویږی. متاخرین فقهاء احناف داهم جائزګرځولې دی. (٢)

---

(١) إعلاء السنن:٢٠١/٢٦ عمدة القاری:١٣٢/١٢.

(٢) إعلاء السنن:٤٠/١٣ المغنی لابن قدامة:٣٥٠/٦. **(اضافه ازمرتب)**

د بعض فقهاء عصرانی: حضرت مفتی تقی عثمانی صاحب مدظله فرمائی چه ماته د جعالة (یعنی د سمسره رائج صورت) په عدم جواز باندې د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله یوصریح قول نه دې ملاؤشوې نوچه د جعالة په جوازباندې دامام صاحب رحمه الله څه روایت موجودنه دې په دې وجه په عام توګه فقهاؤ دا اوګنړل چه دا دامام صاحب په نیزجائزنه ده. ګنی د دلائلو په رنړاد قرآن کریم په دې آیت مبارك ﴿وَلِمَنْ جَآءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيْرٍ﴾ سره د جعالة جواز واضح دې. هم ددې دپاره متاخرین حنفیه دسمسره اجرت جائزګرځولې دې سره ددې چه علامه عینی رحمه الله دالیکلی دی چه سمسره جائزنه ده لیکن علامه شامی رحمه الله وغیره تصریح کړې ده چه سمسره جائزده. (انعام الباری:٤٥٥/٦).

د کمیشن ایجنټ مسئله: نن صباپه عام توګه د فیصدپه اعتبارسره اجرت فیصله کیږی مثلاً بائع یاهغه ایجنټ پخپله وائی چه فلانکې څیز خرڅولوباندې دهغې د ثمن نه پنځه فیصد به زه اخلم. د نن صبااصطلاح کښې دې ته کمیشن ایجنټ (Commission Agent) وائی. بعض حضرات چه سمسرة جائزګنړی. دې ته ناجائز وائی په دې وجه چه سمسرة په حقیقت کښې دیوعمل اجرت دې اود سمسار عمل ثمن په کمی بیشی نه کم وبیش نه کیږی نو د مشتری په لټون کښې دې. اوس که چرې ثمن ۵۰۰۰۰ دې یا ۱۰۰۰ هغه ته هم دومره عمل کول وی. لهذا په دې کښې ده ته د ثمن مقدار سره مربوط کولوسره ددې فیصد مقررول جائزنه دی لیکن دمفتی به قول مطابق دغه شان په فیصدباندې عقد اجاره کول جائزدی

دغه شان صاحب تکملة فتح الملهم زیدمجدهم رائې هم داده چه مفتی به قول مطابق داسې کول جائزده او علامه شامی رحمه الله بعض متاخرینو نه نقل کړی دی ددې وجه داده چه همیشه د اجرت عمل دمقدارمطابق کیدل ضروری نه دی بلکه د عمل قدراوقیمت اوعمل دحیثیت په لحاظ سره هم په اجرت کښې فرق کیږی. ددې مثال علامه شامی رحمه الله ورکړې دې چه یوسړې په خرمن کښې سورې کوی او یوسړې په غمی کښې سورې کوی اوس په خرمن کښې سورې کونکې او په غمی کښې سورې کونکې په عمل کښې د محنت په اعتبارسره څه زیات فرق نشته خود غمی دننه سورې کونکی عمل قدراوقیمت زیات دې په نسبت په خرمن کښې د سورې کونکی. نود عمل د قدر اوقیمت هم لحاظ کیږی (حاشه ابن عابدین: ۶۳/۶ وفتاوی السعدی:۵۲۵/۲) .... ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

دتعلیقاتوتفصیل:- دابن سیرین رحمه الله اثر امام ابن ابی شیبه رحمه الله حفص عن اشعث عن محمد بن سیرین په طریق باندې موصولاً نقل کړې دې.([1])
دعطاء رحمه الله اثر امام ابن ابی شیبه رحمه الله وکیع ثنالیث ابوعبدالعزیز په طریق باندې موصولاً ذکرکړې دې.([2])
د ابراهیم رحمه الله اثر هم امام ابن ابی شیبه رحمه الله عن الحکم وحمادعن ابراهیم په طریق سره موصولاً نقل کړې دې.([3])
دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما تعلیق امام ابن ابی شیبه رحمه الله هشیم عن عمروبن دینار عن عطاء په طریق سره موصولاً نقل کړې دې.([4])
د ابن سیرین رحمه الله دویم قول هم امام ابن ابی شیبه رحمه الله هشیم عن یونس عن محمد بن سیرین رحمهم الله په طریق سره موصولاً نقل کړې دې.([5])
اودا ټول ذکرشوی تعلیقات هم امام بخاری رحمه الله د دلالئی د اجرت په جواز کښې پیش کړی دی.

قوله: المسلمون عند شروطهم:- داحدیث مبارک امام بخاری رحمه الله تعلیقًا ذکرکړې دې اما ابوداؤد د ولیدبن رباح په طریق سره دحضرت ابوهریره رضي الله عنه نه موصولاً نقل کړې دې.([6]) اوامام ترمذی رحمه الله په خپل جامع کښې([7]) اوامام اسحاق رحمه الله هم په خپل مسند کښې کثیربن عبدالله بن عمرو بن عوف عن ابیه عن جده په طریق سره موصولاً ذکرکړې دې: **المسلمون علی شروطهم الا شرطًا حرم حلالاً اواحل حرامًا**.([8]) ددې حدیث مذکور په سندکښې یوراوی کثیربن عبدالله دې. په چاچه محدثینو کلام کړې دې.

...بقیه حاشیه دتیرمخ] دغه شان چه کوم خلق د ګاډو اخستل خرخول کوی دهغوی دلال بروکروی فرض کړه مهران ګاډې ئی خرڅ کړو چه مثلاً د دوه نیمولاکهودې. په دې باندې ایجنټ یوفیصد کمیشن واخستو چه دوه نیم زره روپئې دی. دغه شان که دې ایجنټ شیورلیټ ګاډې خرڅ کړو مثلاً پنځوس لاکهه قیمت ئی دې نوددې یوفیصد کمیشن به هم یقیناً زیات وی نوددې عمل قدراوقیمت زیات دې په دې وجه په زیات اخستوکښې هیڅ خرابې نشته. یعنی د فیصد په حساب سره هم سمسره اجرت اخستل جائزدی.(انعام الباری:۶/٤۵۷)

د حضرت مفتی رشیداحمد رحمه الله رائې:- حضرت مفتی صاحب د یواستفتاء په جواب کښې فرمائي: البته که چرې د دلالئی رقم متعین وی یاد میخې قیمت نه د فیصد په حساب دلالی متعین وی مثلاً میخه چه په څوخرڅه شو په هغې کښې به پنځه فیصد دلال اخلی نودا جائزده.(احسن الفتاوی:۷/۲۷٤).

[1] تغلیق التعلیق:۳/۲۸۰وعمدة القاری:۱۰/۸۵.
[2] تغلیق التعلیق:۳/۲۸۰وعمدة القاری:۱۰/۸۵.
[3] تغلیق التعلیق:۳/۲۸۰وعمدة القاری:۱۰/۸۵.
[4] وعمدة القاری:۱۰/۸۵ فتح الباری:٤/٤۵۱.
[5] تغلیق التعلیق:۳/۲۸۱وعمدة القاری:۱۰/۸۶.
[6] سنن ابی داؤد باب فی الصلح رقم الحدیث:۳۵۹٤.
[7] الجامع الترمذی:۱۳۵۲.
[8] عمدة القاری:۱۲/۱۳۳.

کثیر بن عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمه الله تعارف:- دوی رحمه الله بکر بن عبدالرحمن المزنی البصری ربیع بن عبدالرحمن بن ابی سعید خدری رضی الله عنه، نافع مولی ابن عمر او خپل پلار عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمهم الله نه روایات بیانوی. اوده‌غوی نه ابراهیم بن علی رافعی، ابواسحاق فزاری، اسحاق بن ابراهیم حُنیعی، اسحاق بن جعفرعلوی، خالدبن مخلد قطوانی، عبدالله بن نافع الصائغ، عبدالله بن وهب مصری، ابوالجعد عبدالرحمن بن عبدالله سلمی، عبدالعزیز بن محمد دراوَردی، محمدبن عمرالواقدی، محمدبن فلیح، ابوغزیه محمدبن موسیٰ انصاری قاضی المدینة، معن بن عیسیٰ قزار او یحییٰ بن سعید انصاری وغیرهم رحمهم الله روایت نقل کوی.[1]

په هغوی باندې محدثینو سخت تنقیدی کلام کړې دې. دَ امام احمد بن حنبل رحمه الله نه دَهغوی باره کښې تپوس اوشو نووئی فرمائیل **منکر الحدیث لیس بشیء**.[2] ابوخیثمه رحمه الله وائی چه ماته امام احمدبن حنبل رحمه الله اووئیل **لاتحدث عنه شیئا**.[3] یحییٰ بن معین رحمه الله فرمائی **کثیر ضعیف الحدیث**.[4] یوبل ځائی کښې فرمائیلی **لیس بشیء**.[5]

دَ امام ابوداؤد رحمه الله نه تپوس اوشو نووئی فرمائیل **کان احد الکذابین** او امام شافعی رحمه الله فرمائی **ذاك احد الکذابین**. ابوزرعه رحمه الله فرمائی **واهی الحدیث**.[6] لیکن امام بخاری رحمه الله امام ترمذی رحمه الله او ابن خزیمه رحمه الله دَدوی روایت ډیر زیات پریوتلې نه ګڼړی اونه هغه دَدې حضراتو په نظر کښې کذاب دې. لکه چه په تهذیب الکمال کښې دی امام ترمذی رحمه الله فرمائی چه ما دَامام محمد رحمه الله نه کثیربن عبدالله عن ابیه عن جده دَ دې روایت باره کښې پښتنه اوکړه چه دَ جمعه دَ ورځې دَ مقبول وخت باره کښې دې نوامام محمد رحمه الله اوفرمائیل: **حدیث حسن الا احمدبن حنبل رحمه الله تعالی کان یحمل علی کثیر یضعفه، وقد روی یحیی بن سعید انصاری رحمه الله تعالی یعنی علی امامته عن کثیر بن عبدالله**.[7] یعنی دَدوی حدیث دَ حسن درجې دې مګر امام احمدبن حنبل رحمه الله هغه ډیر ضعیف ګرځوی اوحال دادې چه یحییٰ بن سعید انصاری رحمه الله دَ خپل جلالت قدر نه باوجود کثیر بن عبدالله نه روایت نقل کړې دې. البته دَ ده په روایتونوکښې غلطیانې وی اوهغوی کثرت خطا سره موصوف دې نودا حضرات دَدوی روایات په استشهادکښې پیش کوی.

دَتعلیق مذکور مقصد:- **المسلمون عند شروطهم** نه داخودل مقصود دې که په مسلمانانوکښې داقسم طریق رائج دې اوهغوی په داسې شرائطوسره دلالی کوی کوم چه شرعاً جائزدی او دَ اجرت مقرر

[1] تهذیب الکمال: ۱۳۶/۲٤.
[2] الجرح والتعدیل:۷/، الترجمة:۸۵۸.
[3] الکامل لابن عدی:۹/۳.
[4] تاریخ لعباد الدوری رحمه الله ٤۹٤/۲ بحواله تهذیب الکمال.
[5] تاریخ لعباد الدوری رحمه الله ٤۹٤/۲ بحواله تهذیب الکمال.
[6] تهذیب الکمال: ۱۳۸/۲٤.
[7] تهذیب الکمال: ۱۳۹/۲٤.

كولوسره په دې اجرت اخلى نو دا جائزده او په دې كښې هيڅ خرابى نشته.[1]

[حديث ۲۱۵۴] [2] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ يُتَلَقَّى الرُّكْبَانُ، وَلاَ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ. قُلْتُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ مَا قَوْلُهُ لاَ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ قَالَ لاَ يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا. [ر: ۲۰۵۰]

ترجمه:- رسول الله ﷺ په وړاندې كيدوسره د قافلې والا سره ملاويدلو نه منع فرمائيلې ده. اودا چه ښاريان دې د كلى والو مال نه خرڅوى ما تپوس اوكړو اې ابن عباس! ښاروالا دې دكلى والا مال نه خرڅوى د دې څه مطلب دې هغه اوفرمائيل دې نه مراد دادې چه د هغوى د پاره دې دلال نه جوړيږى.

تراجم رجال: مسدد:- دامسدد بن مسرهد رحمه الله دې.[3]

عبدالواحد:- داعبدالواحد بن زياد بصرى رحمه الله دې.[4]

معمر:- دامعمر بن راشد ازدى بصرى رحمه الله دې.[5]

ابن طاوس:- داعبدالله بن طاؤس رحمه الله دې. د دوى تذكره كتاب الحيض باب المرأة تحيض بعد الافاضة كښې تيره شوې ده.

قوله: عن أبيه:- او د دوى پلار طاؤس بن كيسان يمانى رحمه الله تذكره كتاب الوضوء باب من لم يرالوضوء الامن المخرجين الخ كښې تيره شوې ده.

عبدالله بن عباس:- او د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما [6] تذكره هم تيره شوې ده.

د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: لايكون له سمسارًا** سره واضح دې.[7]

اشكال:- په دې باندې اشكال كيدې شى چه امام بخارى رحمه الله خو د سمسار اجرت په جواز باندې ترجمة الباب قايم كړې دې او حديث كښې خو ابن عباس رضي الله عنهما د سمسار اجرت باندې عدم جواز ښائى نو حديث او ترجمة الباب كښې مطابقت اونه شو.

---

[1]) ارشادالسارى: ۲۳۷/۵.

[2]) واخرجه مسلم فى كتاب البيوع: ۲۷۹۸ والترمذى رحمه الله فى كتاب البيوع ٤٤٢٤ وابوداؤد فى كتاب البيوع: ۲۹۸۲ وابن ماجه فى كتاب التجارات: ۲۱۶۸ وانظر فى جامع الاصول الفصل الخامس فى النهى عن بيع الحاضر للبادى، وتلقى الركبان رقم: ۳۵۳.

[3]) كشف البارى: ۲/۲، ٤/۵۸۸.

[4]) كشف البارى: ۳۰۱/۲.

[5]) كشف البارى: ۴۶۵/۱، ۳۲۱/۵.

[6]) كشف البارى: ۴۳۵/۱.

[7]) إرشاد السارى: ۲۳۷/۵.

جواب - علامه قسطلاني رحمه الله فرمائي چه دابن عباس رضي الله عنهما انكار يوخاص صورت كښې دې. كله چه يو ښاري دَ كلي وال دلال جوړشي اودَ دې مخالف مفهوم دادې چه څوك ښارې دَ ښاري يا كلي وال دَ كلي وال دلال جوړشي نوجائز دى. لكه چه دَعدم جواز صورت مخصوص دې او باقي ټول صورتونه جائزدى. (١)

١٥ - باب: هل يؤاجر الرجل نفسه من مشرك في أرض الحرب

آيا يو مسلمان په دارالحرب كښې دَ يومشرك مزدوري كولې شي؟

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله دابنائي كه يومسلمان مشرك سره نوكري اوكړي او په اجاره باندې خپل ځان پيش كړى نوآيا داجائزدى. امام بخاري رحمه الله استفهام سره ترجمه قايم كړې ده او چه كوم روايت ئى نقل كړې دې دَهغې نه معلوميږى چه جائزدى. په دې وجه حضرت خباب بن ارت رضي الله عنه دَ عاص بن وائل توره جوړه كړې وه اودَ كتاب التفسير په روايت كښې تصريح ده چه حضرت خباب رضي الله عنه مسلمان شوې وو. خو امام بخاري رحمه الله دلته دَاستفهام لفظ ولې نقل كړو؟ دَدې متعلق خويوه خبره دا كيدې شي چه ممكن دى حضرت خباب رضي الله عنه دَ مجبورئى او ضرورت دَ وجې داكاركړې وو اوهغه وخت خومكه مكرمه دارالاسلام هم نه وو بلكه دارالحرب وو. ځكه هغه مشرك سره په كاركولوباندې مجبوروو. اوس كه چرې داسې مجبوري نه وى نوبيابه هم داقسم اجاره كول جائزوى كه نه؟ په دې كښې امام بخاري رحمه الله ته تردد دې داهم وئيلې شى چه امام بخاري رحمه الله "هل" لفظ راوړلوسره په دې مسئله كښې دَ فقهاؤدَاختلاف طرف ته اشاره كړې ده چه بعض فقهاء يومشرك سره په اجاره باندې دَ كاركولواجازت نه وركوى اوداځكه چه په دې كښې اذلال نفس راځى. بهرحال دَجمهورفقهاؤ مسلك هم دغه دې چه مشرك سره مزدورى كولې شي. (٢)

دَ فقهاؤ اختلاف:- علامه مهلب رحمه الله فرمائي دَ يومسلمان دَپاره خپل ځان په اجاره باندې مشرك ته پيش كول مكروه دى مګرپه سخت ضرورت كښې په دوو شرطونوباندې جائزدې:

① چه هغه عمل په شريعت مطهره كښې جائزوى.
② بل دا چه په هغې كښې دَمسلمان دَپاره ضرر نه وى.

علامه ابن المنير رحمه الله فرمائي چه دَمشركانو په دوكانونو وغيره كښې كاركول خودَ ټولو فقهاؤ په نيز جائزدى. دَهغوى په كورونوكښې دَهغوى خدمت كول فقهاؤ دَ اذلال نفس مسلم دَ وجې نه مكروه وئيلى دى. (٣)

---

(١) المصدر السابق.
(٢) فتح الباري: ٥٧١/٤ وعمدة القاري: ١٣٤/١٢ وإرشاد الساري: ٢٣٨/٥.
(٣) شرح البخاري لابن بطال: ٤٠٣/٦ وعمدة القاري: ١٣٤/١٢.

[حدیث باب ۲۱۵۵](۱): حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ حَدَّثَنَا خَبَّابٌ قَالَ كُنْتُ رَجُلاً قَيْنًا فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ فَاجْتَمَعَ لِي عِنْدَهُ فَأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاهُ فَقَالَ لاَ وَاللَّهِ لاَ أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ. فَقُلْتُ أَمَا وَاللَّهِ حَتَّى تَمُوتَ ثُمَّ تُبْعَثَ فَلاَ. قَالَ وَإِنِّي لَمَيِّتٌ ثُمَّ مَبْعُوثٌ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ فَإِنَّهُ سَيَكُونُ لِي ثَمَّ مَالٌ وَوَلَدٌ فَأَقْضِيكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَدًا)[ر: ۱۹۸۵]

ترجمه:- حضرت خباب رضی الله عنه فرمائي زه لوهاروو ماڼ عاص بن وائل کار اوکړو کله چه زما ډیره مزدوری هغه سره شوه نوماډهغه نه غوښتنه اوکړه هغه وئیل په خدائی قسم چه ستا مزدوری به ترهغه وخته پورې درنه کړم ترکومې چه ته د محمد ﷺ انکار اونه کړې. ما اووئیل په خدائی قسم دې چه دا به هغه وخت هم اونه شی چه ته مړشې او بیا راژوندې شې. هغه وئیل چه زه به د مرګ نه پس بیا راژوندې کیږم؟ ما وئیل او. هغه وئیل بیا به هلته ما سره مال اولاد وی نوزه به هم هلته تاله مزدوری هم درکړم. په دې باندې د قرآن کریم دا آیت نازل شو. آیا تا هغه سړې اولیدو چه زمونږ د نشانو انکارئی اوکړو اووئی وئیل چه ماله به مال او اولاد راکړې شی

رجال الحدیث

عمر بن حفص:- داعمربن حفص بن غیاث رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الغسل باب المضمضة والاستنشاق فی الجنابة کښې تیره شوې ده.

أعمش:- داسلیمان بن مهران اعمش رحمه الله دې. (۲).

مسلم:- دا مسلم بن صبیح همدانی ابوالضحیٰ عطارکوفی رحمه الله دې. دَدوی تذکره کتاب الصلوة باب الصلوة فی الجبة الشامیة کښې تیره شوې ده.

مسروق:- دامسروق بن اجدع رحمه الله دې. (۳)

خباب:- دَ حضرت خباب بن ارت رضی الله عنه تذکره کتاب الاذان باب رفع البصر إلی الامام فی الصلاة کښې تیره شوې ده.

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: فعملت للعاص بن وائل** نه واضح دې. (۴) حدیث مذکور کتاب البیع باب ذکر القین والحداد کښې تیرشوې دې او ان شاء الله په تفسیر سورت مریم کښې به هم راځی.

---

۱) أخرجه مسلم فی صحیحه کتاب القیامة والجنة والنار حدیث رقم: ۵۰۰۳ والترمذی فی سننه کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم حدیث رقم:۳۰۸۶وأحمد فی مسند أول مسند البصریین حدیث رقم: ۲۰۱۵۶ ۲۰۱۶۳ وانظر فی جامع الأصول سورة مریم رقم:۷۱۹.

۲) کشف الباری: ۲۵۱/۲.

۳) کشف الباری: ۲۸۱/۲.

۴) إرشاد الساری: ۲۳۸/۵.

١٦ - باب: ما يعطى في الرقية على أحياء العرب بفاتحة الكتاب

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - «أَحَقُّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ». [ر: ٥٤٠٥]

وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَا يَشْتَرِطُ الْمُعَلِّمُ إِلَّا أَنْ يُعْطَى شَيْئًا فَلْيَقْبَلْهُ وَقَالَ الْحَكَمُ لَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا كَرِهَ أَجْرَ الْمُعَلِّمِ. وَأَعْطَى الْحَسَنُ دَرَاهِمَ عَشَرَةً. وَلَمْ يَرَ ابْنُ سِيرِينَ بِأَجْرِ الْقَسَّامِ بَأْسًا. وَقَالَ كَانَ يُقَالُ السُّحْتُ الرِّشْوَةُ فِي الْحُكْمِ. وَكَانُوا يُعْطَوْنَ عَلَى الْخَرْصِ.

ترجمه:- دَ عربو په قبائلو کښې چه دَ سورت فاتحه په دم وغیره باندې څه ورکولې شو حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دَ رسول اکرم ﷺ په حواله سره بیان کړو چه کتاب الله دَ ټولونه زیات ددې مستحق دې چه په دې باندې اجرت واخستې شی. امام شعبی رحمه الله اوفرمائیل چه معلم ته دَ اول نه فیصله نه دی کول پکار (چه په خودلو باندې به ماته دومره تنخواه ملاویږی) البته څه چه هغه ته ورکړې شی اخستل پکاردی. حکم رحمه الله فرمائیلی چه ماد یوسړی نه نه دی اوریدلی چه دَ معلم اجرت هغه ناخوښه کړې وی. حسن رحمه الله به (خپل معلم ته) لس درهم ورکول. ابن سیرین رحمه الله قسام (دَ بیت المال ملازم کوم چه په تقسیم باندې معموروی) په اجرت کښې هیڅ حرج نه ګنړلو او فرمائیل به ئی (دَ قرآن په آیت کښې) سحت فیصله کښې دَ رشوت اخستلو په معامله کښې دی او خلقوبه (اندازه لګونکوته) په اندازه لګولو باندې اجرت ورکولو.

حل لغات:- **الرقية**: دَ باب ضرب نه مصدر دې. رقاه الراقي رقية ورقيا أي عوذه ونفث يعنى دم وغيره کول تعویذ کول، دَ آسیب شوی اثر ختمول. [1]

احیاء: دَ حی جمع ده یعنی ژوندې، باقی، فعال، جماعت، صله، طائفه اودلته هم دغه آخری معنی مراد ده. [2]

دَ ترجمة الباب مقصد :- امام بخاری رحمه الله دا خودل غواړی چه په رقية باندې اجرت اخستل جائزدی که نه؟ دا مسئله لګه چه متفق علیها ده اودَائمه اربعه رحمهم الله په اتفاق سره په رقیه باندې اجرت اخستل جائزدی او احنافو په نیزپه دې باندې هیڅ اشکال نشته ځکه چه دا دَمن باب المداواة والعلاج دې. [3]

"الاجارة في القرب" یعنی طاعات باندې اجرت اخستلوکښې دَ فقهاؤ دَ اختلاف بیان

دَامام اعظم ابوحنیفه رحمه الله اودَهغه دَ اصحابو په نیز طاعت باندې اجرت اخستل جائزنه دی.

---

[1] المغرب: ١/٣٤٣.

[2] فتح الباري: ٤/٥٧٢.

[3] فيض الباري: ٣/٢٧٦.

يعني هرهغه عبادت چه مسلمان سره خاص دي په هغې باندې زمونږ په نيز اجاره جائزنه ده. او هم دغه مذهب دَ ظاهر روايت مطابق دَامام احمد، عطاء ضحاك بن قيس زهرى اسحاق رحمهم الله هم دې او امام مالك امام شافعي ابوقلابه ابن منذر رحمهم الله ددې دَ جواز قائل دی [۱]

دَ طائفه ثانيه يعني دَحضرات مجوزين دليل دَ حضرت ابن عباس رضي الله عنهما مذكوره روايت دې كوم چه امام بخارى رحمه الله دَ تعليق په توګه ذكركړې دې. أحق ما أخذتم عليه أجراً كتاب الله [۲] دې. يعني دَ ټولونه زيات چه تاسو په كوم څيزباندې دَ اجرت اخستلو حقدار ئى هغه كتاب الله دې. اودَ حضرت ابن عباس رضي الله عنهما دا تعليق امام بخارى رحمه الله په كتاب الطب كښې موصولاً ذكركړې دې اودَ دې حضراتو يو بل دليل دَحضرت ابوسعيد خدرى رضي الله عنه روايت باب دې [۳]

ددې جواب احنافو او نورو حضراتودَطرف نه دادې چه دَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشادات دَ رقيه باره كښې دى او په دې كښې اجرت اخستل خوزمونږ په نيز هم جائزدى ځكه چه دادَ تعليم اوعبادت دَ قبيل نه نه دى بلكه دَ قبيل مداوات او علاج نه دى او په دې باندې اجرت اخستل دَ ټولو په نيزجائزدى. [۴]

دَ احنافو اونورو حضراتو نوردلائل:- ① دَحضرت عبادة بن صامت رضي الله عنه روايت دې هغه فرمائى چه ما دَاهل صفه نه بعضوته قرآن مجيد اوكتابت اوخودلو. ماته په هغوى كښې چا يوكمان پيش كړو. ماسوچ اوكړو چه دايومعمولى څيزدې اوبيابه زه په جهادكښې ددې نه كاراخلم په دې خيال باندې ماواخستو. دَ حضورپاك صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې مې عرض اوكړو، حضورپاك صلى الله عليه وسلم ارشاد اوفرمائيلو: أن كنت تحب أن تطوق طوقاً من نار فاقبلها يعني كه ته چرته دا غواړې چه دَ دوزخ يو طوق تاته واچولې شى نو دا واخله. [۵] ددې نه هم معلومه شوه چه اجرت على الطاعات جائزنه دى.

② حضرت عثمان بن ابى العاص رضي الله عنه روايت دې چه هغه آخرى خبره دَ كومې چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم وعده اخستې وه دا وه چه زه دَ اذان دَپاره چرې هم داسې يومؤذن مقررنه كړم چه په اذان باندې اجرت اخلى. [۶]

---

[۱] المغنى: ۱۲۹۵/۱ معارف السنن: ۲/۲٤۰.

[۲] فتح البارى: ٤/٥٧٢.

[۳] سياتى تخريجه.

[۴] المغنى: ۱۲۹۵/۱.

[۵] أخرجه ابوداؤد فى سننه فى كتاب الاجارة، باب فى كسب المعلم رقم الحديث: ۳٤۱٦ وابن ماجه فى سننه فى كتاب التجارات باب الاجر على تعليم القرآن رقم الحديث: ۲۱٥۷.

[۶] أخرجه ابوداؤد فى كتاب الصلوة باب أخذ الاجر على التاذين: ٥۳۱ والترمذى فى كتاب الصلاة باب ماجاء فى كراهية أن ياخذ المؤذن على الاذان أجراً: ۲۰۹.

③: حضرت عبدالرحمن بن شبل انصارى رضي الله عنه په روايت كښې دى چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلې دې إقرؤوا القرآن او په دې كښې په آخره كښې دى ولاتاكلوابه. (۱)

د كلام خلاصه داشوه دحضرت ابن عباس رضي الله عنه اوحضرت ابوسعيدخدرى رضي الله عنه روايات باب الرقية والدواء العلاج سره متعلق دى اودا مذكوره روايات دتعليم اوعبادت سره متعلق دى او په دې كښې حضورپاك د اجرت اخستونه منع فرمائيلې ده.

دمتاخرين احناف فتوى - خوبيا د زمانې د انقلاباتو او احوالو د تغيراتود وجې د مجبورئى حضرات احناف استحسانًا د جواز فتوى وركړه. په دې وجه په دې زمانه كښې په دينى اموروكښې د سستئى د وجې اولاپرواهي اوغفلت هرطرف ته خور اور دې. كه چرې په اذان امامت اوتعليم قرآن وغيره باندې عقداجاره ممنوع اوګرځولې شى نود حفظ قرآن او دينې تعليم سلسلې ختميدو انديښنه ده او اوس هم په دې جواز د قول باندې د مشائخ فتوى ده. (۲)

---

(۱) أخرجه أحمدبن حنبل رحمه الله فى مسنده: ۳۹/۳۳ رقم الحديث: ۱۵۹۲۸ و ۴۵/۳۳ رقم الحديث: ۱۵۹۳۴ وأخرجه الطبرانى فى الاوسط: ۳۹۲۳ فى من اسمه المقدام رقم الحديث: ۹۰۶۸ والبيهقى فى شعب الايمان: ۱۳۹/۶ رقم الحديث: ۲۵۱۶ والامام الطحاوى رحمه الله فى شرح معانى الاثار كتاب النكاح باب التزوج على سورة من القرآن رقم الحديث ۳۹۷۶.

(۲) (اضافت ازمرتب) داجرة على الطاعات د جواز په سلسله كښې دمتاخرين احنافو اقوال

د صاحب البحرالرائق قول:- وهورأى عدم أخذالاجرعلى الاذان قول المتقدمين. أما على المختار للفتوى فى زماننا فيجوز أخذ الاجرة للامام والمؤذن والمعلم والمفتي كما صرحوابه فى كتاب الاجارات الخ. (اوګورئى البحرالرائق: ۲۵٤/۱) يعنى اودا چې په اذان باندې داجرت دعدم جواز قول دمتقدمينو دې بهرحال زمونږ په زمانه كښې مفتى به قول د جوازدې لهذا د امام مؤذن اومفتى اجرت اخستل جائزدى لكه چه كتاب الاجارات كښې د فقهاء (متاخرين) تصريح فرمائيلې ده.

د صاحب هدايه قول:- وبعض مشايخنا استحسنوا الاستئجار على اتعليم القرآن اليوم. لانه ظهر التوانى فى الامور الدينية. ففى الامتناع تضييع حفظ القرآن وعليه الفتوى. (اوګورئى الهداية شرح بداية المبتدى: ۲۹۷/۶) يعنى زمونږ بعض مشائخوپه دې زمانه كښې په تعليم القرآن باندې اجاره مستحسن ساتلې ده ځكه چه په دينى امورو كښې سستى ښكاره شوې ده نو اوس د دې جوازقول سره، منع پاتې كيدل د حفظ قرآن د ضائع كيدو انديښنه ده اوهم په دې قول فتوى ده.

دصاحب كفاية رائې:- فان المتقدمين من أصحابنا بنوا هذا الجواب على ما شاهدوا في عصرهم من رغبة الناس فى التعليم بطريق الحسبة ومروءة المتعلمين فى مجازاة الاحسان من غير شرط. وأما في زماننا. فقد انعدم المعنيان جميعًا الخ. (اوګورئى الكفاية: ۴۱/۸) يعنې يقينًا زمونږ متقدمين فقهاؤ دا (عدم جواز) قول د دې دپاره اختيار كړې وو چه دې حضراتو صرف د الله تعالى د خوشحالئى دپاره تعليم وركولو كښې د خلقو د رغبت مشاهده كړې وه دغه شان بغيرد څه شرط نه د بهترين بدله وركولو په اعتبارسره دمتعلمينو مروت اوغيرت هم كتلې وو اوبهر حال زمونږ په زمانه كښې دا دواړه معانې معدوم شوى دى الخ.

ملحوظة:- د كلام خلاصه داشوه چه د اصل مذهب مطابق په مطلقا عبادت باندې اجرت اخستل جائزنه دى كه هغه هر يوعبادت وى ليكن حضرات متاخرين د ضرورت د وجې د دې قاعدې كليه نه يوڅو خيزونه مستثنى كړى دى او بيانى دا وضاحت فرمائيلې دې ..... ابقيه حاشيه په راروانه صفحه

دَ تعلیقاتو تفصیل:- قوله: وقال ابن عباس رضي الله عنهما عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم.... الخ داحدیث کتاب الطب کښې امام بخاری رحمه الله موصولاً ذکر کړې دې.(۱)

قوله: وقال الشعبی لایشرط أمعلم إلا أن یعطی شیئًا فلیقبله:- مصنف ابن ابی شیبه کښې دا تعلیق موصولاً ذکر کړې شوې دې. حدثنا مروان بن معاویة عن عثمان ابن الحارث عن الشعبی قال الخ.(۲)

قوله: وقال الحکم لم اسمع احداً کره أجر المعلم:- دا حکم بن عتیبه دې اودَدوی تعلیق علامه بغوی رحمه الله جعدیات کښې موصولاً نقل کړې دې.حدثنا علی بن جعد قال حدثنا شعبه قال.......وسالت الحکم الخ.(۳)

...بقیه حاشیه دتیرمخ) چه استثناء هم په دې څیزونو کښې ده. باقی عبادات اوطاعات په خپل اصلی حکم باندې دی چه په هغې باندې اجرت اخستل جائزنه دی. ددې نه معلومه شوه چه په رمضان شریف کښې په تراویح کښې قرآن اوریدلو باندې پیسې اخستل هم جائزنه دی ځکه چه فقهاؤ کښې چاهم ختم قرآن اوتراویح مستثنیات کښې نه دی شامل کړی. په دې سلسله کښې دَاهل فتاوی رائې: **حضرت مفتی کفایت الله دهلوی رحمه الله فتوی:-** متاخرین فقهاء حنفیه دَامامت اجرت ورکول او اخستلو دَجواز فتوی ورکړې ده. نوکه مذکوره امام سره دمانځه دَ امامت معامله شوې وه نوصحیح وه لیکن دَ قرآن مجید په تراویح کښې اورولوباندې اجرت ورکول او اخستل جائزنه دی. که معامله دَ قرآن مجیدد پاره شوې وو نو جائزنه وه.

حضرت مفتی صاحب دَ یوبل استفتاء په جواب کښې فرمائیلی دی: که بغیردَ تعین نه ورکړې شی او په نه ورکولو کښې څه ګیله مانه نه وی نودا صورت دَ اجرت نه خارج اودَ جواز په حدکښې دَاخلیدې شی. دَ شبینه چه کوم دواړه صورتونه په وجه ددې عوارضو پیش کیږی اوتقریباً لازم دی مکروه دی الخ. راوګورئی کفایت المفتی:۳۹۵/۳، ۴۱۰)

دَ صاحب فتاوی محمودیه حضرت مفتی محمودحسن ګنګوهی رحمه الله رائې:- سوال:- په رمضان کښې دَ ختم په سلسله کښې چه کوم خلق دَ حافظ دپاره چنده ورکوی دَ شیرینئ او چراغان کولودپاره آیا دغه خلق دَ ثواب مستحق دی که نه؟ یا په خپلو ګناهونو کښې چنده ورکولوسره ګناهونوکښې زیاتوالی کوی. لکه څنګه چه حافظ ته اجرت ورکول حرام دی زیاتی رڼاګانی کول بدعت دی؟ **جواب:-** دَ بدعت او ناجائزکاردپاره چنده ورکول جائزنه دی. لقوله تعالی ﴿ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ﴾ (مائدة:۲) (فتاوی محمودیه: ۳۴۲/۷)

دَ حضرت مفتی عبدالستار صاحب نورالله مرقده رائې:- په رمضان کښې حافظ قرآن ته په تراویح کښې دَ پیسو ورکولومتعلق حضرت فرمائی: دا پیسې اوکپړې دَ اجرت په شان دی لهذا حضرات فقهاء ددې نه منع فرمائیلې ده که چرته په بله موقع باندې خدمت اوکړې شی نوګنجائش شته دَ مسافرحافظ دَ خوراک څښاک دپاره انتظام کول پکار دی. (خیرالفتاوی: ۵۳۶/۲)

۱) أخرجه البخاری فی کتاب الطب، باب الشروط فی الرقیة بفاتحة الکتاب حدیث رقم:۵۷۳۷.

۲) عمدة القاری:۸۹/۱۰.

۳) فتح الباری: ۴۵۴/۴.

لیکن دحکم ﷺ دا وینا چه ماد چانه نه دی اوریدلی چه هغه دمعلم اجرت مکروه گنړی دا دهغه دعلم په اعتبارسره ده گنی دَ عبدالله بن شقیق ﷫ نه نقل دی یکره أرش المعلم، فان اصحاب رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم کانوا یکرهونه ویرونه شدیداً. (۱) یعنی عبدالله بن شقیق ﷫ به دا مکروه گنړل ځکه چه دَ رسول الله ﷺ صحابه کرامو ﷡ به هم دا مکروه گنړل او په دې کښې به ئې سختی کوله اومتقدمین احناف زهری اسحاق وغیرهم رحمهم الله خودې ته ناجائزوائی. (۲)

قوله: (وأعطى الحسن دراهم عشرة):- ابن سعد ﷫ په طبقات کښې دَحضرت حسن ﷫ دا اثر موصولاً ذکرکړې دې. اخبرنا عفان حدثنا حماد بن سلمة حدثنا یحیی بن سعید بن ابی الحسن البصری الخ. (۳) دَهغه وراره ته یومعلم قرآن مجید خودلو. یوځل دَهغه وراره په چغوشو چه مونږ به خپل معلم ته څه هدیه ورکوو نوحضرت حسن ﷫ اوفرمائیل هغه ته پنځه درهم ورکړه په دې باندې وراره نور اصرا اوکړو نوحضرت حسن ﷫ لس درهم پوره کړل.

قوله: ولم یر ابن سیرین بأجر القسام بأساً الخ:- دَامام محمد بن سیرین ﷫ مذکوره اثر ابن ابی شیبه ﷫ موصولاً نقل کړې دې. (۴)

حل لغات: **قسام:**- ۱چه دَ مقسوم لهم په اجازت سره یومشترکه څیز په هغوی کښې تقسیم کړی. او په هغې باندې دَ هغوی نه اجرت واخلی. (۵)

السحت:- السحت نه مشتق دې یعنی إهلاك واستئصال او سحت وائی حرام ته. الذی لایحل کسبه، لانه یسحت البرکة أی: یذهبها یعنی دکوم گټه چه حرام وی اودې ته سحت ځکه وائی چه داحرام مال برکت اوړی. (۶)

الرشوة:- بضم الراء وکسرها ویقال بالفتح ایضًا من الرشاء دا دَ راء په زیر او پیش دواړوسره صحیح دې. او یوقول دَ زبر هم دې اودا په اصل کښې ماخوذ دې رشاء نه په معنی دَهغه رسئی دَ کوم په ذریعه چه اوبوته اورسی چونکه دَ رشوت په ذریعه انسان (عموماً) ناحق حاصلوی په دې وجه دې ته رشوت وئیلې شی. (۷)

---

(۱) عمدة القاری: ۱۳۸/۱۲.

(۲) حواله مذکوره.

(۳) فتح الباری: ۴۵۴/۴.

(۴) فتح الباری ۵۷۳/۴وعمدة القاری:۱۳۹/۱۲.

(۵) النهایة: ۷۵۸/۱.

(۶) النهایة: ۶۵۶/۱ طلبة الطلبة ص:خ ۳۰۷.

(۷) فتح الباری: ۵۷۲/۴ وأرشادالساری: ۲۳۹/۵.

د ابن سیرین رحمه الله نه د قسام د اجرت په سلسله کښې نقل شوې مختلف روایات او په هغې کښې تطبیق

یعنی ابن سیرین رحمه الله به د قسام د اجرت په سلسله کښې هیڅ بدیت نه ګنړلو. اوعبدبن حمید رحمه الله په خپل تفسیرکښې دهغوی نه عدم جواز نقل کړې دې. دغه شان ابن ابی شیبه رحمه الله هم په خپل مصنف کښې دهغه نه کراهیت نقل کړې دې. دابن سعد رحمه الله د یو روایت سره په دې مذکوره روایاتوکښې تطبیق کیږی. هغه داسې چه په دې روایت کښې دی کان یکره ان یشارط القسام یعنی امام محمدابن سیرین رحمه الله د قسام اجرت هغه وخت مکروه ګنړلو کله چه هغه په اشراط سره واخستلې شی اوکه بغیرد اشراط نه هغه قبول کړی نو په هغې کښې هیڅ حرج نشته.[1]

د قسام د اجرت په مسئله کښې اختلاف:- دامسئله مختلف فیها ده. د امام مالك رحمه الله په نیزمکروه ده څکه چه قسام ته به اجرت د بیت المال نه ملاویدلو نوهغوی د ده دپاره نور اجرت اخستل مکره اوګرخول. علامه سحنون رحمه الله د بیت المال په امورکښې د فساد پیداکیدو د وجې نه داجائزګرخولی دی او د نورو ائمه حضراتو په نیز جائزدی.[2]

[حدیث ۲۱۵۶] [3] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رضي الله عنه - قَالَ انْطَلَقَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فِي سَفْرَةٍ سَافَرُوهَا حَتَّى نَزَلُوا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَاسْتَضَافُوهُمْ، فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمْ، فَلُدِغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الْحَيِّ، فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لاَ يَنْفَعُهُ شَيْءٌ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَوْ أَتَيْتُمْ هَؤُلاَءِ الرَّهْطَ الَّذِينَ نَزَلُوا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ، فَأَتَوْهُمْ، فَقَالُوا يَا أَيُّهَا الرَّهْطُ، إِنَّ سَيِّدَنَا لُدِغَ، وَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لاَ يَنْفَعُهُ، فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَ بَعْضُهُمْ نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لأَرْقِي، وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَقَدِ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّفُونَا، فَمَا أَنَا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلاً. فَصَالَحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ، فَانْطَلَقَ يَتْفِلُ عَلَيْهِ وَيَقْرَأُ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) فَكَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ، فَانْطَلَقَ يَمْشِي وَمَا بِهِ قَلَبَةٌ، قَالَ فَأَوْفَوْهُمْ جُعْلَهُمُ الَّذِي صَالَحُوهُمْ عَلَيْهِ، فَقَالَ بَعْضُهُمُ اقْسِمُوا. فَقَالَ الَّذِي رَقَى لاَ تَفْعَلُوا، حَتَّى نَأْتِيَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَنَذْكُرَ لَهُ

---

[1] فتح الباری: ٤/٥٧٣ وتغلیق التعلیق: ٢٧٥/٣.

[2] فتح الباری ٤/٥٧٣ وتغلیق التعلیق: ٢٧٥/٣.

[3] وأخرجه مسلم فی کتاب السلامباب جواز الاجرة علی الرقیة بالقرآن والاذکار رقم:٤٠٨٠، ٤٠٨١ وروالترمذی فی کتاب الطب عن رسول الله صل الله تعالی علیه وسلم رقم: ١٩٨٩ وأبوداؤد فی کتاب البیوع رقم: ٢٩٦٥ وفی کتاب الطب رقم: ٣٤٠١ وانظر فی جامع الاصول الفصل الثانی فی رقی مسنونة عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وأصحابه رقم: ٥٧٢.

الَّذِي كَانَ، فَنَنْظُرَ مَا يَأْمُرُنَا. فَقَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَذَكَرُوا لَهُ، فَقَالَ «وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقْيَةٌ - ثُمَّ قَالَ - قَدْ أَصَبْتُمُ اقْسِمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا». فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. وَقَالَ شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ سَمِعْتُ أَبَا الْمُتَوَكِّلِ بِهَذَا. [۵۴۱۷، ۵۴۰۴، ۴۷۲۱]

ترجمه:- حضرت ابوسعيدخدرى رضي الله عنه فرمائى دَ حضوراكرم ﷺ يوڅوصحابه كرام رضي الله عنهم سفركښې وو. دَ سفردوران كښې دَ عربوپه يوه قبيله كښې دَهغوى قيام اوشو. صحابه كرامو رضي الله عنهم غوښتل چه دَ قبيلې والا دَهغوى ميلمستيا اوكړى خوهغوى انكاراوكړو. اتفاقى دَدغه قبيلې سردار مار اوچيچلو. قبيلې والا خپل ښه كوشش اوكړو خو سردار ته هيڅ فائده اونه شوه. دَهغوى يوسړى اووئيل چه دې خلقو نه هم تپوس پكاردې چه دا مونږ سره نيزدې نى ډيره اچولې ده. ممكن دى (چه دَ سردار دَ علاج) دپاره هغوى سره څه وى. دَ قبيلې والا هغوى له راغله اووئى وئيل چه رونړو زمونږ سردار مار خوړلې دې مونږ هرقسم كوشش اوكړو خوڅه فائده اونه شوه. تاسو سره څه څيزشته. يوصحابى اووئيل په خدائى چه زه ئى دم كړم خومونږ تاسو ته دَميلمستياوئيلى وو اوتاسو انكاركړې وو په دې وجه زه ئى هم اوس بغيردَاجرت نه نه دم كوم. آخر دَ چيلو په يوه رمه باندې دَهغوى معامله فيصله شوه. صحابى تشريف يوړو او الحمدلله رب العالمين اولوستله او په هغې باندې ئى دم كړو(داسې محسوس شوه) لكه چه چاترې رسئى راويستې وى او پاسيدو روان شو دَتكليف نوم اونښه هم پاتې نه شوه. بيا هغوى مقررشوې اجرت صحابه كرامو له وركړو. چا په كښې وئيل چه دا تقسيم كړئى خوچه چادم كړې وو هغه وئيل دَ رسول الله ﷺ په خدمت كښې د حاضريدونه وړاندې په دې كښې هيڅ تصرف مه كوئى اول به مونږ دَ رسول الله ﷺ په خدمت كښې دَ دې ذكركوو دَهغې نه پس به كتلې شى چه رسول الله ﷺ څه حكم وركوى (دې دَپاره چه دَهغې مطابق عمل اوكړو) نو ټول حضرات دَ حضورپاك په خدمت كښې حاضرشو او هغوى ته ئى دَدې ذكراوكړو. حضورپاك اوفرمائيل چه تاسو ته څنګه معلومه شوه چه دا سورت فاتحه تعويذ دې بيائى اوفرمائيل تاسو ټيك اوكړل. تاسو ئى تقسيم كړئى او خان سره زما حصه هم مقرركړئى او نبى كريم ﷺ مسكې شو.

رجال الحديث

ابوالنعمال:- دا ابوالنعمال محمدبن فضل السدوسى رحمه الله دې.[1]

ابوعوانه:- دا ابوعوانه الوضاح بن عبدالله يشكرى رحمه الله دې.[2]

ابوبشر:- دا ابوبشرجعفربن إياس يشكرى رحمه الله دې.[3]

---

[1]) كشف البارى:۷۶۸/۲.

[2]) كشف البارى:۴۳۴/۱.

[3]) كشف البارى:۷۱/۳.

ابوسعید:- دا ابوسعید، سعید بن مالك خدری رضي الله عنه دی.[1]

ابوالمتوکل:- دا علی بن داؤد ابن داؤد دې. دَدوی کنیت ابوالمتوکل الناجی القرشی البصری دې. بنی ناجیة بن سامة بن نوی بن غالب سره دَتعلق په وجه په ناجی سره یادیږی.

اساتذه:- دَحضرت جابر بن عبدالله، عبدالله بن عباس، ابوسعیدخدری، ابوهریره رضي الله عنهم او ام المؤمنین حضرت عائشه رضي الله عنها او ام المؤمنین حضرت ام سلمه رضي الله عنها نه هم هغوی روایات نقل کړی دی.[2]

تلامذه:- دَدوی نه اسماعیل بن مسلم عبدی، بکربن عبدالله مزنی، ثابت بنانی، ابوبشر جعفر بن ابی وحشیه، خالد الحذاء، سلیمان بن علی ربعی، عاصم احول، علی بن زیدبن جدعان، قتاده، مثنی بن سعید صبعی ولیدبن مسلم غنبری وغیرهم رحمهم الله دَهغوی نه روایات نقل کوی.[3]

دَ احمدبن حنبل رحمه الله نه نقل دی چه زه په ابوالمتوکل کښې دَخیرنه علاوه بل څه نه پیژنم.[4]
حضرت ابوزرعه، علی بن مدینی، نسائی، یحیٰی بن معین رحمهم الله فرمائی ثقة.[5] ابن حبان هم په ثقات کښې دَهغوی ذکرکړې دې.[6] علامه ذهبی رحمه الله فرمائی أبوالمتوکل الناجی البصری، محدث، إمام.[7] علامه عجلی رحمه الله فرمائی تابعی، ثقة.[8]

بعض حضراتو ابوالمتوکل په صحابه کرامو کښې شمیرکړې دې. لیکن حافظ ابن حجر رحمه الله دَهغوی سخت تردید کړې دې چه هغوی رحمه الله دَ تابعینو نه دې نه چه دَ صحابه کرامو رضي الله عنهم نه.[9] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دَهغوی انتقال ۱۰۸هجری کښې شوې دې.[10] اودَهغوی رحمه الله دَ وفات باره کښې دویم قول ۱۰۲هجری هم نقل کړې شوې دې.[11]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث مبارك ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: فانطلق یتفل علیه ویقرأ الحمدلله رب العالمین** نه واضح دې.[12]

---

[1]) کشف الباری:۸۲/۲.
[2])تهذیب الکمال: ٤۲٥/۲۰.
[3]) تهذیب الکمال: ٤۲٥/۲۰.
[4]) تهذیب الکمال: ٤۲٥/۲۰.
[5]) الجرح والتعدیل:۶/، رقم الترجمة: ۱۰۱٤.
[6]) المصدر السابق.
[7]) کتاب الثقات: ۱۶۱/٥ نقلاً عن تهذیب الکمال.
[8]) سیرأعلام النبلاء: ۸/٥.
[9]) الاصابة: ٤۸/۳.
[10]) تقریب التهذیب: ٦٩٤/۱
[11]) من له روایة فی الکتب السنة: ۳۹/۲ تهذیب الکمال: ۳۲۹/۲.
[12]) عمدة القاری:۱۳۹/۱۲.

قوله: قال شعبة:- دا تعلیق امام بخاری رحمه الله کتاب الطب کښې موصولاً ذکرکړې دې.
[1] علامه ابن حجر رحمه الله فرمائی چه امام شعبه رحمه الله دا طریق دَتحدیث دَ صیغې سره امام ترمذی رحمه الله هم موصولاً ذکرکړې دې او امام بخاری رحمه الله هم په کتاب الطب کښې دا طریق نقل کړې دې لیکن عنعنة سره. بهرحال په دې سره اشاره اوشوه چه حدیث مذکور عنعنة وتحدیث دواړو طرق سره راغلې دې. [2]

۱۷ - باب: ضريبة العبد، وتعاهد ضرائب الاماء

دَ غلام په محصول او وینځو په محصولاتوباندې دَ خیال ساتلو بیان

لغات:- ضریبة: علامه ابن اثیر رحمه الله فرمائی: **مایؤدی العبد إلی سیده من الخراج المقرر علیه، وهی فعیلة بمعنی مفعولة وتجمع علی ضرائب.** [3] یعنی ضریبه هغه خراج اومحصول دې کوم چه آقا په خپل غلام باندې مقررکړی اوبیا غلام هغه اداکړی.

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری په عبدباندې دَ ضریبه لګولودَ جواز بیان ذکرکوی یعنی که چرې ستاسو غلام وی اوهغه ته تاسو دا اووئیل مثلاً ته دَ درزی په کارپوهیږې ته کپړې ګنډه او چه تاته څومره ګټه کیږی په هغې کښې دَ ورځې یا دَ هفتې یا دَ میاشتې دومره رقم مونږ ته راکوه. دَ هغې نه پس چه څه باقی پاتې شی په هغې کښې ستا اختیاردې. دَ ترجمة الباب دویم جزء دې **تعاهد ضرائب الاماء** یعنی په وینځوباندې چه کوم خراج اومحصولات مقرر کړې شی نودَدې خبرې خیال ساتل ډیر ضروری دی چه هغه وینځې دغه محصول په حرامه ذریعه سره ادانه کړی ځکه چه وینځې کمزورې اوضعیفې وی نوکیدی شی چه هغوی په جائزطریقه سره هغه رقم ورنه کړې شی کوم چه دَهغوی په ذمه لازم کړې شوې دې. او هغوی بیا په حرام کارکښې اخته شی اګرچه دا ګمان په عبیدکښې هم دې لیکن په إماء کښې اغلب دې په دې وجه **تعاهد** لفظ امام بخاری رحمه الله **ضرائب الاماء** سره زیات کړو. [4]

دَعلامه ابن منیر مالکی رحمه الله رائې:- دَعلامه ابن منیرمالکی رحمه الله رائې ده چه تعاهد ضرائب اماء مسئله امام بخاری رحمه الله هم دې ضریبة العبد مسئلې سره دَ کوم چه په حدیث باب کښې ذکردې استنباط کړې ده. ځکه چه کله دَ غلامانو دَمحصول په سلسله کښې حضورپاك دَ تخفیف حکم ورکړې دې نودَ وینځو په سلسله کښې خودا نزاکت زیات وی اوهغه کمزورې اوضعیف هم وی. په دې وجه که په دغه وینځوباندې ضریبه زیاته مقررکړې شوه نودَهغوی په فسق اوفجورکښې دَ راګیریدو اندیښنه ډیره زیاته کیدې شی. نودغه شان امام بخاری رحمه الله په

---

[1] المصدر السابق.
[2] فتح الباری: ۵/۵۷۷.
[3] النهایة: ۲/۷۵.
[4] إرشاد الساری: ۵/۲٤۳.

طریقه اولی تعاهد ضرائب اماء ثابته کړه. [1]

دَحافظ ابن حجر رحمه الله رائې:- حافظ صاحب فرمائی په اصل کښې امام بخاری رحمه الله دَ یواثرطرف ته اشاره کړې ده کومه چه پخپله امام بخاری رحمه الله په خپل تاریخ کښې ابوداؤد احری رحمه الله په طریق سره نقل کړې ده هغه فرمائی چه حضرت حذیفه رضی الله عنه کله مدائن ته تشریف راوړو نوهغوی یوه خطبه ورکړه او په هغې کښې هغوی داهم اوفرمائیل تعاهد وضرائب إمائکم نوهم دَدې په رنړاکښې امام بخاری رحمه الله دا ترجمة الباب تعاهدضرائب الاماء قایم کړو. [2]

دَ حضرت گنگوهی رحمه الله رائې:- حضرت گنګوهی رحمه الله فرمائی په اصل کښې چه کوم دا ابواب دی دادَ باب فی الباب دَ قبیل نه دی. وړاندې به یوباب راځی باب ماجاء في کسب البغی والاماء. هغه اصل باب دې او امام بخاری رحمه الله دا مسئله هلته په صراحت سره ثابته کړې ده په دې وجه دلته دَدې دَ ثبوت کوشش کول به دَ تکلف نه خالي نه وی او باب مذکور خو دَ باب فی الباب دَ قبیل نه دې او اصل باب وړاندې راځی اوهم دَهغې سره به دا ترجمه ثابتیږی او داسې به ثابتیږی چه کسب بغی رسول الله صلی الله علیه وسلم حرام ګرځولې دې ځکه چه بغی زانیه یعنی زناکارې ته وئیلی شی او ښکاره خبره ده چه زنااودَهغې اجرت حرام دې. نوکه په وینځو باندې ضرائب مقررکړې شی نودَهغوی دپاره به چرته جائزشی چه په حرامه طریقه دې ضریبه اوخراج حاصل کړی نوددې تعاهد اوخیال ساتل دَ موالی دپاره دیرزیات ضروری دی چه هغوی دې دَ دغه وینځو په ضرائب کښې تخفیف اوکړی او دومره اندازه کښې دې نه مقررکوی چه ناقابل تحمل شی او هغوی په حرام کارکښې اخته شی. [3]

[حدیث ۲۱۵۷] [4] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضى الله عنه - قَالَ حَجَمَ أَبُو طَيْبَةَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - ، فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ، وَكَلَّمَ مَوَالِيَهُ فَخَفَّفَ عَنْ غَلَّتِهِ أَوْ ضَرِيبَتِهِ. [ر: ۱۹۹۶]

ترجمه:- حضرت انس بن مالك رضی الله عنه فرمائې چه ابوطیبه رضی الله عنه دَ نبی کریم ښکر اولګولو نو حضورپاك هغه ته یوصاع یا دوه صاع غله دَ ورکولوحکم ورکړو اودَ هغه مالکانوسره ئې خبره اوکړه دَ کوم په نتیجه کښې چه ئې دَهغه خراج کم کړو.

---

[1]) فتح الباری: ۵۷/٤.

[2]) المصدرالسابق.

[3])لامع الدراری: ۱۸۱/۵.

[4]) وأخرجه البخاری أيضًا فی کتاب البیوع باب ذکر الحجام رقم:۲۱۰۲باب من لجری أمر الامصار علی مایتعارفون بینهم فی البیوع الخ. رقم: ۲۲۱۵وفی کتاب الاجارة. باب خراج الحجام رقم:۲۲۷۸. ۲۲۷۹. ۲۲۸۰ وباب من کلم موالی العبدان یخففهوا عنه من خراجه رقم:۲۲۸۱ وفی کتاب الطب باب الحجامة من الداء رقم: ۵۶۹۶ واخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب حل أجرة الحجام رقم: ۱۵۷۷ والامام مالک فی موطئه. کتابا لاستئذان باب ماجاء فی الحجامة واجرة الحجام وأبوداؤد فی کتاب البیوع باب فی کسب الحجام رقم: ۳۲۲٤ والترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی الرخصة فی کسب الحجام رقم: ۱۲۷۸.

رجال الحدیث

محمدبن یوسف: - دا محمدبن یوسف بیکندي رحمه الله دي [۱]
سفیان - دا سفیان بن عیینه رحمه الله دي. [۲]
حمیدالطویل - داحمید الطویل ابوعبیده بصري رحمه الله دي [۳]
انس بن مالک - حضرت انس بن مالك رضي الله عنه [۴] تذکره تیره شوې ده
دٙ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت: - دٙحدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.

۱۸-باب: خراج الحجام

دٙ حجام دٙ اجرت بیان

حل لغات:- حجم: (من نصر) ښکر لګول، یعني دٙ ښکر په ذریعه خرابه وینه راښکل **حجامه** وحجام دٙ ښکرلګولوپیشه حجام نئی محجم: دٙ لښکرلګولوځائی ج: **محاجم، محجم** دٙ لښکر لګولو آله هغه څیز په کوم کښې چه بې کاره وینه جمع کیږي. ج: **محاجم** [۵]
دٙ ترجمة الباب مقصد: - امام بخاري رحمه الله خو ترجمة الباب مطلق ذکرکړې دې لیکن دٙ روایت باب نه معلومیږي چه امام صاحب هم جمهورو سره دې یعني دٙ حجام دپاره په حجامت مزدوري اخستل جائزدي.
دٙ علماؤ دٙاختلاف بیان: - جمهور علماء احناف مالکیه شافعیه، حضرت ابن عباس، عکرمه، قاسم، ابوجعفر محمد بن علي ربیعه اویحیی انصاري رحمهم الله وغیره مسلك هم دغه دې چه په حجامت باندې اجرت اخستل او دا استعمالول بغیردٙ کراهت نه جائزدي. علامه ابن قدامه رحمه الله یوقول دٙامام احمدبن حنبل رحمه الله نه دٙ کراهت باره کښې هم نقل کړې دې چه عقداوشرط سره دٙ حجامت اجرت مکروه دې. اوکه چرې بغیردٙ عقداو شرط حجام ته څه ورکړې نوهغه به دې دٙخپلو څاروو دٙ کیا دٙغلامانوپه خوراك اودغه شان نورو کارونوکښې استعمالولې شي. اوپخپله خوراك دٙ هغه دٙپاره بیا هم جائزنه دې. لکه که حجام غلام وي نودٙهغه دٙپاره اجرت په خپل ذاتي استعمال کښې راوستل جائزدي اوکه چرې آزاد وي نودهغه دٙپاره مکروه دې. دغه شان دا دٙ کراهت قول دٙ حضرت عثمان رضي الله عنه حضرت ابوهریره رضي الله عنه او حسن رحمه الله او ابراهیم نخعي رحمه الله نه هم نقل کړې شوې دې. [۶]

---

[۱]) کشف الباري:۳۸۷/۳.
[۲]) کشف الباري:۲۳۸/۱، ۱۰۲/۳.
[۳]) کشف الباري:۵۷۱/۲.
[۴]) کشف الباري: ۴/۲.
[۵]) المغرب:۱/۱۸۳٤.
[۶]) المغني:۱۲۸۸/۱.

دَدې حضراتو دليل دَحضرت ابن مسعود ﷺ روايت دې كوم وخت چه هغوى دَ نبى كريم ﷺ نه دَ حجام دَ اجرت باره كښې سوال اوكړو نورسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائيلو كسب الحجام خبيث دَ حجام اجرت خو حرام دې أطعمه ناضحك ورقيقك او تاسو دا اجرت خپلو اوښانو او غلامانوباندې خورئى.[1]

دَ جمهورودلائل:- دَ جمهورو علماؤ دلائل هغه ټول احاديث دى چه پخپله امام بخارى ﷫ او نورو اصحاب صحاح نقل كړى دى چه نبى كريم ﷺ پخپله هم ښكرلګولې دې او حجام ته ئى اجرت هم وركړې. دَدې نه معلومه شوه چه ښكر لګول او په هغې باندې اجرت اخستل جائزدى. كه چرې دااجرت حرام وې نو حضوراكرم ﷺ به څنګه وركولو. لكه چه پخپله په حديث باب كښې دَحضرت ابن عباس ﷠ نه نقل دى چه رسول الله ﷺ ښكراولګولواو حجام ته ئى اجرت وركړو اوكه چرې داسې كول مكروه وې نو حضورپاك به حجام ته اجرت نه وركولو.

اشكال اودَهغې جواب:- اوس پاتې شوه داخبره چه دَ كومو روايتونونه كراهت معلوميږى نوجمهور علماء دا په كراهت تنزيهى باندې محمول كوى. علامه مقدسى ﷫ فرمائى چه دَ نهى په روايات كښې دَ رسول الله ﷺ فرمان اطعمه رقيقك دا پخپله دَ حجام په اجرت دَ اباحت دلالت كوى ځكه چه غلام هم بهرحال سړې دې او په هغه باندې هم هغه ټول محرم څيزونه حرام دى لكه څنګه چه په آزاد سړى باندې حرام دى. بلكه دې ته كسب خبيث وئيلوسره هم دَدې حراموالې نه لازميږى ځكه چه حضورپاك اوګې او پياز ته هم خبيثين فرمائيلى سره دَدې چه دا څيزونه مباح دى. نو حضورپاك دَ يوآزاد سړى دپاره دا پيشه ددې عمل دَ خساست او دناءت دَ وجه نه ناخوښه فرمائيلې ده.[2]

دَامام طحاوى ﷫ قول:- امام طحاوى ﷫ فرمائى چه په كراهت باندې دلالت كونكى روايات منسوخ دى خودَ نسخ دَدعوې دپاره دَ تاريخ تعيين ضرورى دې اودلته تاريخ معلوم نه دې.[3]

[احاديث باب ۲۱۵۸/۲۱۵۹] [4]حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضى الله عنهما- قَالَ احْتَجَمَ النَّبِىُّ -صلى الله عليه وسلم- وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ.

ترجمه:- دَ حضرت ابن عباس ﷠ نه روايت دې چه حضورپاك ښكرلګولې وو او ښكرلګونكى ته ئى دَدې اجرت هم وركړې وو.

---

[1]) اخرجه الامام مسلم فى صحيحه رقم الحديث: ١٥٦٨.
[2]) المغنى:١/١٢٨٨.
[3]) فتح البارى: ٤/ ٥٧٩.
[4]) مر تخريجه فى الباب السابق.

رجال الحديث

موسىٰ بن اسماعيل:- دا موسىٰ بن اسماعيل التميمى المنقرى ابوسلمه التبوذكى البصرى رحمه الله دي.[1]

وهيب:- دا وهيب بن خالد ابوبكر الباهلى البصرى رحمه الله دي.[2]

ابن طاؤس:- دا عبدالله بن طاؤس بن كيسان يمانى رحمه الله دي. دَ دوى تذكره كتاب الحيض، باب المرأة تحيض بعد الافاضة كښې تيره شوې ده.

عن ابيه:- دا طاؤس بن كيسان يمانى جندى حميرى رحمه الله دي. دَ دوى تذكره كتاب الوضوء باب من لم ير الوضوء الا من المخرجين الخ كښې تيره شوې ده.

ابن عباس:- دَ حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما تذكره تيره شوې ده.[3]

احديث [۲۱۵۹] [4] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضي الله عنهما- قَالَ احْتَجَمَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ، وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَةً لَمْ يُعْطِهِ. [ر: ۱۹۹۷]

ترجمه: دَحضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي چه حضورپاك ښكرلګولي وو او ښكرلګونكى ته نى دَدې اجرت هم ورکړې وو. كه چرې په دې كښې څه كراهت وې نوحضورپاك به اجرت نه وركولو.

رجال الحديث

مسدد:- دا مسدد بن مسرهد اسدى بصرى رحمه الله دي.[5]

يزيدبن زريع:- دا يزيد بن زريع تميمى عيشى، ابومعاويه بصرى رحمه الله دي. دَدوى ذكرخير كتاب الوضوء باب غسل المنى وفركه الخ كښې تيرشوې دي.

خالد:- داخالد بن مهران الحذاء رحمه الله دي.[6]

عكرمة:- داعكرمة مولى ابن عباس رحمه الله دي.[7]

---

[1]) كشف البارى: ۴۳۳/۱.
[2]) كشف البارى: ۱۱۸/۲.
[3]) كشف البارى: ۴۳۵/۱.
[4]) مرتخريجه فى الباب السابق.
[5]) كشف البارى: ۴/۲، ۵۸۸/۴.
[6]) كشف البارى: ۳۶۱/۳.
[7]) كشف البارى: ۳۶۳/۳.

احديث ٢١٦٠ [٢١٦٠] (١) حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا -رضي الله عنه- يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- يَحْتَجِمُ، وَلَمْ يَكُنْ يَظْلِمُ أَحَدًا أَجْرَهُ.

ترجمه:- حضرت انس بن مالك ﷺ فرمائی نبی کریم ﷺ ښکرلګولې وو اونبی کریم ﷺ دَ هیچا دَ اجرت په معامله کښې هیڅ قسم ظلم روا نه ساتلو (یعنی هم ددې وجې نه حضورپاك دَ ښکرلګولو اجرت هم پوره ورکړې وو)

رجال الحديث

ابونعیم:- دا ابونعیم فضل بن دکین رحمه الله دې. (٢)

مشعر:- دامشعر بن کدام بن ظهیر هلالی رحمه الله دې. دَ دوی تذکره كتاب الوضوء باب الوضوء بالمد کښې تیره شوې ده.

عمروبن عامر:-دا عمرو بن عامر انصاری رحمه الله دې. دَ دوی تذکره كتاب الوضوء باب الوضوء من غير حدث کښې تیره شوې ده.

انس:- دا مشهور صحابی حضرت انس بن مالك رضي الله عنه دې. (٣)

دَ حديث ترجمة الباب سره مناسبت:- ددې مذکوره احادیثو ترجمة الباب سره مطابقت بالكل واضح دې.

١٩ - باب: من كلم موالي العبد أن يخففوا عنه من خراجه

چا چه د یوغلام مالکانوسره د غلام په خراج کښې د کمی دپاره خبرې اوکړې

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه که چا دَ غلام په ذمه خراج مقررکړو اوهغه دا محسوس کړی چه زیات دې اودَهغې په پوره کولوکښې غلام ته سختی ده نوتاسو دَهغه مالك ته دَ تخفیف کولوسفارش کولې شئی. او یاد ساتئی چه دَ خراج مقدارخو زیات دې اوهغه غلام دَ دومره مقدار ورکولودَپاره سعی اوکوشش کولې شی نوبیا به دا سفارش کول مستحب وی اوکه دَ خراج مقدار دومره زیات دې چه دَهغه دَ طاقت نه بهردې نو بیا دا سفارش کول لازم دی. (٤)

---

(١) وأخرجه الامام مسلم في صحيحه كتاب السلام باب لكل داء دواء رقم: ١٥٧٧ وأخرجه أصحاب السنة سوى البخاري ومسلم أيضًا ولكن بالفاظ مختلفة انظر جامع الاصول: ٥٤٣/٧ رقم: ٥٦٧٤.

(٢) كشف الباري: ٦٦٩/٢.

(٣) كشف الباري: ٤/٢.

(٤) عمدة القاري: ١٤٥/١٢.

[حدیث باب ۲۱۶۱] (۱) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رضی الله عنه - قَالَ دَعَا النَّبِيُّ - صلی الله علیه وسلم - غُلاَمًا حَجَّامًا فَحَجَمَهُ، وَأَمَرَ لَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ، أَوْ مُدٍّ أَوْ مُدَّيْنِ، وَكَلَّمَ فِيهِ فَخُفِّفَ مِنْ ضَرِيبَتِهِ. [ر: ۱۹۹۶]

ترجمه:- دَ حضرت انس بن مالك رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ یو دَ ښکرلګولوالا غلام (ابوطیبه) راؤغوښتلو هغه حضورپاك له ښکر اولګولو نو حضورپاك هغه ته یوصاع یا دوه صاع یا یومد یا دوه مد (راوی حدیث شعبه ته شك وو) غله ورکولوحکم ورکړو او دَ هغه مالکانوسره ئې خبره اوکړه دَ کوم په نتیجه کښې چه دَ هغه خراج (محصول) کم کړو.

رجال الحدیث

ادم:- دا آدم بن ابی ایاس رحمه الله دې. (۲)

شعبة:- داشعبة بن حجاج رحمه الله دې. (۳)

حمیدالطویل:- داحمید بن ابی حمید الطویل رحمه الله دې. (۴)

انس:- اودَ حضرت انس بن مالك رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت واضح دې.

۲۰ - باب: کسب البغی والاماء

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (وَلاَ تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهُّنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ). {وَقَالَ مُجَاهِدٌ} (فَتَيَاتِكُمْ) إِمَاؤُكُمْ.

دَ زانیه او وینځې ګټه، ابراهیم نخعی رحمه الله دَ دې نوحه کونکوښځو او ګانې ویونکو ښځو اجرت ناخوښه ګڼړخولې وو اودَالله تعالی دا ارشاد چه خپلې وینځې کله چه هغوی پاکدامنی هم غواړی دَ زنادَپاره مه مجبوره کوئی دې دَپاره چه تاسو دَ دنیادَ ژوند سامان وراورسوئی اوکه یوسړې هغوی مجبوره کوی نو الله تعالی په هغوی باندې جبرکولونه پس (هغوی) معافی کونکې او په هغوی باندې رحم کونکې دې. اوامام مجاهد رحمه الله فرمائی دَ قرآن پاك آیت مبارك ﴿فَتَيَاتِكُمْ﴾ دَ امائکم په معنی کښې دې. یعنی ستاسو وینځې.

حل لغات:- **البغی**: یقال بغت المرأة تبغی بغیًا من ضرب، اذا زنت (زنا کول) فهی بغی اودَ دې جمع بغایا

(۱) مرتخریجه فی باب ضریبة العبد وتعاهد ضرائب الاماء.
(۲) کشف الباری: ۶۷۸/۱.
(۳) کشف الباری: ۶۷۸/۱.
(۴) کشف الباری: ۵۷۱/۲.
(۵) کشف الباری: ۴/۲.

راخی او اماء دا دَ امة جمع ده. (١)

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله بغی عام ذکرکړې دې که آزاده ښځه وی اوکه وینځه وی دغه شان ئی امة هم عام ذکرکړې دې که زناکاره وی اوکه پاکه ښځه وی او په صراحت سره ئی دَدې حکم نه دې بیان کړې دَدې خبرې طرف ته تنبیه کولوسره چه دَ زنا پیشه خومطلقًا دَهرچادپاره ممنوع ده. باقی دَ وینځودپاره دَ فسق اوفجور په ذریعه کسب کول خو یقینًا حرام دی او نور حلال ذرائع استعمالول سره کسب کول جائزدی. (٢)

دَحضرت ابراهیم نخعی رحمه الله دا تعلیق علامه ابن ابی شیبه رحمه الله حدثنا سفیان عن أبی هاشم عن ابراهیم په سندسره موصولاً ذکرکړې دې. (٣)

تشریح:- ښکاره خبره ده چه دَ بغی یعنی زنا اجرت حرام دې خکه چه زنا حرام ده نودغه شان نوحه کول او تغنی یعنی ګانه وئیل هم حرام دی. نودَ نائحة او مغنیه اجرت هم حرام شو

شان نزول:- دَ جاهلیت په زمانه کښې به بعض خلقو په خپلو وینځوباندې کسب کولو. عبدالله بن ابی رئیس المنافقین سره ډیرې وینځې وې په کوموسره چه به ئی بدکاری کوله او رقم به ئی حاصلولو. په هغوی کښې بعض مسلمانانې شوې نو دَ دې خراب کارنه ئی انکاراوکړو په دې به هغه ملعون دوی وهلې ټکولې. دا آیت هم په دغه قصه کښې نازل کړې او هم دَدې شان نزول رعایت سره دَ نور تقبیح او شناعت دَپاره ﴿إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ (که چرې هغوی بچ کیدل غواړی) او ﴿لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ (چه تاسو ګټل غواړئی دَ دنیادَ ژوندون اسباب) قیدونه زیات کړی دی. ګنی په وینځوسره بدکارئی کول حرام دی اودغه شان چه کومه ګټه اوکړی هغه ټول حرام دی. که وینځې داکار په رضااو رغبت سره کوی اوکه په زبردستئی او ناخوښئی سره ئی کوی. او داخبره ده که چرته وینځې نه غواړی اومالك ئی صرف دَ دنیاوی فائدې دَپاره په زبردستئی مجبوره کوی نودَ نور ډیرزیات وبال او سپکوالی او بې شرمئی دلیل دې. (٤)

قوله: (وقال مجاهد رحمه الله تعالى: فتياتكم اى امائكم):- دَامام مجاهد رحمه الله دا قول امام طبری رحمه الله او عبدبن حمید رحمه الله دَ ابن ابی نجیح عن مجاهد رحمه الله په طریق سره نقل کړې دې. (٥)

---

(١) عمدة القاری: ١٤/١٤٦.

(٢) عمدة القاری: ١٢/١٤٦ وفتح الباری: ٤/٤٦٠.

(٣) المغرب: ١/٨٠ وعمدة القاری: ١٢/١٤٦.

(٤) تفسیرعثمانی النور: ٣٣.

(٥) إرشادالساری: ٥/٤٤٦.

احديث باب ۲۱٦۲] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ [ر: ۲۱۲۲]

ترجمه: حضرت ابومسعودانصارى رضي الله عنه بيان كوى چه رسول ﷺ دَ سپى قيمت دَ زناكارې ښځې دَ زنا اجرت اودَ كاهن دَ اجرت نه منع فرمائيلې وه.

رجال الحديث

قتيبة:- دا قتيبه بن سعيد ثقفى رحمه الله دي. (۲)

مالک:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دي. (۳)

ابن شهاب:- دا ابن شهاب زهرى رحمه الله دي. (۴)

ابوبکر بن عبدالرحمن:- دا ابوبكربن عبدالرحمن بن حارث بن هشام رحمه الله دي. دَدوى تذكره كتاب أبواب الاذان، باب التكبير إذا قام من السجود كښې تيره شوې ده.

ابومسعود:- اودَ حضرت ابو مسعود انصارى رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. (۵)

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: ومهرالبغى** سره واضح دي. دا حديث كتاب البيوع باب ثمن الكلب كښې هم تير شوي دي.

[حديث باب ۲۱٦۳] (٦) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُحَادَةَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ كَسْبِ الإِمَاءِ. [ر: ۵۰۳۳]

ترجمه: حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائى حضورپاك ﷺ دَ وينځودَ (ناجائز) كټې نه منع فرمائيلې ده.

---

(۱) أخرجه البخارى أيضًا فى البيوع باب ثمن الكلب وفى الطلاق باب مهر البغى والنكاح الفاسد.و فى الطب باب الكهانة. وأخرجه مسلم فى المساقاة باب تحريم ثمن الكلب رقم: ۳۹۸۵، ۳۹۸٦ ومالک فى مؤطئة فى البيوع باب ماجاء فى ثمن الكلب رقم: ۱۲۷٦ والنسائى فى البيوع باب بيع الكلب.

(۲) كشف البارى: ۱۸۹/۲.

(۳) كشف البارى: ۸۰/۲.

(۴) كشف البارى: ۳۲٦/۱.

(۵) كشف البارى: ۷٤۸/۲.

(٦) أخرجه البخارى أيضًا فى فى الطلاق باب مهر البغى والنكاح الفاسد.وأبوداؤد فى البيوع باب كسب الاماء رقم: ۳٤۲۵ وانظر جامع الاصول: ۵۸۷/۱۰.

رجال الحديث

مسلم بن ابراهيم:- دامسلم بن ابراهيم فراهيدی رحمه الله دې.(۱)

شعبة:- دا شعبه بن الحجاج رحمه الله دې. (۲)

محمد بن جحادة:- دامحمد بن جحادة اودی کوفی ايامی رحمه الله دې.

اساتذه:- دوی دَ ابان بن ابی عياش، اسماعيل بن رجاء، انس بن مالك، ابوالجوزاء، اوس بن عبدالله ربعی، حضرت جحاده، حسن بصری، رجاء بن حيوه، سلمه بن کهيل، سليمان الاعمش، هماك بن حرب، عطابن ابی رباح، عطيه عوفی، عمرو بن دينار عمروبن شعيب، قتادة، منصوربن معتمر اونافع مولی عمر رضی الله عنه نه ئی علم حاصل کړې دې.(۳)

تلامذه:- دَهغوی نه دَ هغوی ځوئی اسماعيل بن محمد بن جحادة، اسرائيل بن يونس. زياد بن خيثمه، داؤد بن زبرقان، زهيربن معاويه، زيدبن ابی انيسه، سفيان ثوری، سفيان بن عيينه، شعبة بن حجاج، مسعربن كدام وغيرهم رحمهم الله روايات نقل كړی دی. (۴)

احمد بن حنبل رحمه الله فرمائی **محمد بن جحادة من الثقات**. (۵)ابوحاتم رحمه الله فرمائی **ثقة صدوق**. (۶)

امام نسائی رحمه الله فرمائی **ثقة**. (۷)ابن حبان رحمه الله دَهغوی ذکر ثقات کښې کړې دې. يحيی بن معين رحمه الله فرمائی **ثقة**.(۸)

أبوحازم:- دا ابوحازم سلمان اشجعی رحمه الله دې.(۹)

ابوهريره:- اودحضرت ابوهريره رضی الله عنه تذکره وړاندې تيره شوې ده. (۱۰)

دَ حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حديث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دې.

۲۱ ـ باب: عسب الفحل

دَ نرېه جفتۍ باندې اجرت

حل اللغات:- عسب: **يقال عسب الفحل الناقة من ضرب يعسبها عسباً**، دَ نرمادې سره جفتی کول. (۱۱)

---

(۱) كشف الباری:۲/۴۵۵.

(۲) كشف الباری: ۱/٦٧٨.

(۳) تهذيب الكمال: ۲۴/۵۷٦ – ۵۷۸.

(۴) العلل ومعرفة الرجال: ۱/۲۴۸ بحواله حاشية تهذيب الكمال.

(۵) كتاب الجرح والتعديل:۷/، الترجمة: ۱۲۲۷ (ايضاً)

(۶) تهذيب الكمال:۲۵/۵۷۸.

(۷) كتاب الثقات: ۷/۴۰۴.

(۸) نقلاً عن حاشية تهذيب الكمال: ۲۴/۵۷۷.

(۹) كشف الباری:۴/۱۰۱.

(۱۰) كشف الباری: ۱/٦۵۹.

(۱۱) المغرب:۱/٦۱.

د ترجمة الباب مقصد:- عسب الفحل نه مراد هغه کرايه ده چه د نر په جفتي باندې اخستې شي. بعض حضرات وائي چه د نر د جفتي عمل ته ونيلې شي اوبعض حضرات فرمائي چه د جفتي نه کومې اوبه خارج کيږي هغې ته عسب وائي. (١)

د امام بخاري رحمه الله ددې باب نه مقصد دادې که د چا نرخاروې ته واخلې او خپل ماده خاروې په دې سره حامله کړې نودې پيسې اخستل جائزنه دي. حرام دي. (٢)امام بخاري رحمه الله سره ددې چه په ترجمه کښې د حکم طرف ته اشاره نه ده کړې ليکن روايت چونکه د حرمت د بيان دې په دې وجه معلومه شوه چه امام صاحب رحمه الله هم دا جائزنه گڼرې.

د فقهاء کرامو اختلاف:- ائمه ثلاثه يعنی امام ابوحنيفه امام شافعي او امام احمد بن حنبل رحمهم الله فرمائي چه دا ناجائزدي. امام مالك رحمه الله فرمائي چه که دا معلومه وي چه هغه نر به خپلې مادې سره دومره ځل جفتي کوی مثلاً څلور ځل يا اته ځل نو داسې کول جائزدي اوپه دې باندې اجرت اخستې شي. (٣)يعنی چه کله عمل منفعت اومدت معلوم او متعين وي نو د اجارې په نورو منافع باندې قياس کولوسره دا هم جائزدي.

د جمهورو استدلال:- جمهور د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ددې روايت نه استدلال کوی چه حضورپاك د عسب الفحل نه منع فرمائيلې ده.

اول خودا مغلوميدل ډير معتذر دی چه څومره نزوات به وي بله داخبره هم نه ده معلومه چه اوبه به خارج کيږي که نه. دريمه خبره داهم معلومه نه ده چه هغه اوبه به محل ته رسی که نه. په داسې صورت کښې چه هرڅيزمجهول دې نوبيا ددې قيمت څنګه اخستې شي.(٤)

د جمهورو نور دلائل:- عن ابی هريرة رضی الله تعالی عنه قال نهی رسول الله صلی الله تعالی عليه وسلم عن ثمن الكلب وعسب الفحل. (٥)يعنی رسول الله ﷺ د سپی قيمت او د نرجفتي باندې اجرت اخستلو نه منع فرمائيلې ده.

عن علی رضی الله تعالی عنه أن النبی صلی الله تعالی عليه وسلم نهی عن كل ذی مخلب من الطير وعن ثمن الميتة وعن لحم الحمر الاهلية وعن مهر البغی وعن عسب الفحل وعن مياثر الارجوان.(٦). يعنی رسول الله ﷺ د هر پنجو والامرغنی د مردارې قيمت ساتلی شوی خرو غوښه، د زناکارې ښځې ګټه، د نرپه جفتي باندې اجرت او د ارجوان نه جوړې شوو ګديانو نه منع فرمائيلې ده.

---

(١) إرشادالساری:٥/٢٤٧.

(٢) فتح الباری: ٤/٥٨٢.

(٣) بداية المجتهدونهاية المقتصد: ٥/١٣٩.

(٤) شرح صحيح البخاری لابن بطال: ٦/٤١٢وإرشادالساری: ٥/٢٤٧ والمغنی لابن قدامة المقدسی: ١/١٢٩٣.

(٥) أخرجه النسائی كتاب البيوع باب ضراب الجمل: ٧/٣١١ وأخرجه أحمد: ٢/٢٩٩، ٥٠٠.

(٦) أخرجه الهيثمی فی مجمع الزوائد: ٤/٩٠ وقال الهيثمی: رواه عبدالله بن احمد ورجاله ثقات

په عسب الفحل باندې كرامة څه وركول جائزدى - البته كرامة څه وركول جائز دى مثلا څوك خپله اسپه د چا په بنګلې او اصطبل والااس باندې جفتى كولوډپاره راولى اوبيا هغه ته كرامهٔ څه وركړى د كوم چه څه مقدار متعين نه وى نو داسې كول جائزدى [1]

ددې دپاره د حضرت انس بن مالك رضي الله عنه روايت دې چه د قبيله بنى كلاب يوسړى د رسول الله ﷺ نه دعسب الفحل باره كښې تپوس اوكړو نو حضورپاك منع كړو هغه اوونيل چه زمونږ خانى كښې داسې صورت وى چه مونږ خپل څاروى بل ته وركړو دهغوى د اوښو او اسپو د حامله كولوډپاره ددې نه پس هغه د كرامت په توګه مونږ ته څه راكوى نو حضورپاك اوفرمائيل په دې كښې څه مضائقه نشته [2]

[حديث ٢١٦٤] [3] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ -رضى الله عنهما- قَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ عَسْبِ الْفَحْلِ.

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائى چه حضورپاك د نر په جفتى باندې اجرت اخستلونه منع فرمائيلې ده.

رجال الحديث

مسدد:- دامسدد بن مسرهد رحمه الله دى. [4]

عبدالوارث:- داعبدالوارث بن سعيد رحمه الله دې. [5]

اسماعيل بن ابراهيم:- دا اسماعيل بن ابراهيم ابن عليه رحمه الله دى [6]

على بن حكم بنانى: د دوى رحمه الله كنيت ابوالحكم دې او هغوى رحمه الله د بصرې اوسيدونكى دى. [7]

اساتذه:- د ابراهيم نخعى، حضرت انس بن مالك، ضحاك بن مزاحم، عبدالله بن ابى مليكه، عبدالملك بن عمير، ضحاك بن يقظان، عطاء بن ابى رباح، عمرو بن شعيب، ميمون بن مهران، نافع مولى ابن عمر او ابوعثمان نهدى وغيرهم رحمهم الله نه دوى رحمه الله روايات نقل كړى دى. [8]

---

[1]) المغنى لابن قدامة: ١/١٢٩٣.

[2])أخرجه الترمذى فى كتاب البيوع باب ماجاء فى كراهية عسب الفحل رقم الحديث:٣/٢٧٤، ١٧٣ والنسائى كتاب البيوع باب ضراب الفحل: ٧/٣١٠.

[3]) أخرجه احمد: ٢/١٤ وأبوداؤد فى كتاب البيوع والاجارات باب فى عسب الفحل رقم الحديث: ٣٤٢٩ والترمذى فى كتاب البيوع باب ماجاء فى كراهية عسب الفحل رقم الحديث: ١٢٧٣.

[4]) كشف البارى:٢/٢، ٤/٥٨٨.

[5]) كشف البارى: ٣/٣٥٨.

[6]) كشف البارى: ٢/١٢.

[7]) تهذيب الكمال: ٢٠/٤١٤.

[8]) المصدر السابق.

تلامذه - دوى رحمه الله نه اسماعيل بن عليه، جرير بن حازم، جعفر بن سليمان ضبعی، حمادبن زيد. حمادبن سلمه، سعيدبن زيد، سعيدبن ابی عروبه، شعبه بن حجاج، عبدالوارث بن سعيد، على بن فضل، عماره بن زاذان، معمر بن راشد، هشام بن حسان او هشام الدستوائی وغيرهم رحمهم الله روايات نقل كوى.(١)

امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائی ليس به باس.(٢)ابوحاتم رحمه الله فرمائی لاباس به صالح الحديث.(٣) ابوداؤد او نسائی فرمائی ثقة.(٤)ابن حبان رحمه الله د هغوى ذكر په ثقات كښې كړې دې.(٥) محمدبن سعد رحمه الله فرمائی على بن حكم بنانى د كره خلقو نه دې او ثقه دې.(٦) دورى رحمه الله فرمائی لم يذكره يحيىٰ رحمه الله تعالىٰ إلا بخير.(٧)ابن شاهين رحمه الله فرمائی ثقة.(٨)او بزاز او ابن نمير هم د هغوى توثيق كړې دې.(٩)

وفات - د هغوى رحمه الله انتقال ۱۳۱هجرى كښې شوې.(١٠)

نافع - دا نافع مولى ابن عمر رضي الله عنه دې.(١١)

عبدالله بن عمر - او د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما تذكره تيره شوې ده.(١٢)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت - د حديث ترجمة الباب سره مناسبت ډير زيات واضح دې.

۲۲ - باب: إذا استأجر أرضًا فمات أحدهما

وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ لَيْسَ لأَهْلِهِ أَنْ يُخْرِجُوهُ إِلَى تَمَامِ الأَجَلِ. وَقَالَ الْحَكَمُ وَالْحَسَنُ وَإِيَاسُ بْنُ مُعَاوِيَةَ تُمْضَى الإِجَارَةُ إِلَى أَجَلِهَا. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ أَعْطَى النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ بِالشَّطْرِ، فَكَانَ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - وَأَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلاَفَةِ عُمَرَ، وَلَمْ يُذْكَرْ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ جَدَّدَا الإِجَارَةَ بَعْدَ مَا قُبِضَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم

---

(١) المصدر السابق.
(٢) تهذيب الكمال: ٤١٤/٢٠.
(٣) المصدر السابق.
(٤) المصدر السابق.
(٥) المصدر السابق.
(٦) طبقات ابن سعد: ٢٥٦/٧.
(٧) التاريخ للدورى: ٤١٦/٢ بحواله حاشية تهذيب الكمال: ٤١٤/٢٠.
(٨) ثقات لابن شاهين الترجمة: ٧٦١ بحواله حاشية تهذيب الكمال: ٤١٥/٢٠.
(٩) حاشية تهذيب الكمال: ٤١٤/٢٠.
(١٠) تهذيب الكمال: ٤١٤/٢٠.
(١١) كشف البارى: ٦٥١/٤.
(١٢) كشف البارى: ٦٣٧/١.

يوسرې دچانه زمكه په اجاره واخستله بيا د فريقينونه يوكس وفات شو. امام ابن سيرين رحمه الله فرمائي چه دمتعين مودې پورې د مړى د وارثانودپاره دا جائزنه دى چه مستاجر بې دخل كړى. امام حسن حكم حسن او اياس بن معاويه رحمهم الله فرمائي چه اجاره به د خپل مقررمودې پورې قايم وى. او عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي حضورپاك د خيبر اجاره نيم په نيمه باندې يهوديانوته وركړې وه بيا هم دغه اجاره حضورپاك د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه د زمانې پورې باقى اوساتله اود حضرت عمر رضي الله عنه دخلافت د شروع وخت پورې هم اوچرته دا ذكر نشته چه حضرت ابوبكر اوحضرت عمر رضي الله عنه د حضورپاك د وفات نه پس نوې اجاره كړې وى.

د ترجمة الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف:- امام بخارى رحمه الله دا ښائى چه د احد المتعاقدين د وفات كيدو د وجې نه عقد اجاره فسخ كيږى ياباقى پاتې كيږى.(١)

جمهورعلماء امام مالك امام شافعى امام احمدبن حنبل، اسحاق، ابوثور او ابن المنذر رحمهم الله فرمائي كه چرته احد المتعاقدين فوت شى نو دهغې په وجه باندې په عقداجاره باندې هيڅ فرق نه پريوځى او باقى وى. خو حضرات احناف سفيان ثورى رحمه الله ابوليث رحمه الله فرمائي چه په داسې صورت كښې عقداجاره فسخ كيږى. (٢)

امام بخارى رحمه الله د حديث باب په ذريعه د جمهورو تائيدكوى اود خيبرد يهوديانو معامله وړاندې كوى چه حضورپاك ﷺ د خيبريهوديانوسره دمزارعت معامله كړې وه. د رسول الله ﷺ د وفات نه پس هم هغه اجاره په ځائى وه. حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه به هم دهغوى نه نيمه حصه د پيداوار وصول كوله بيا حضرت عمرفاروق رضي الله عنه هم تركومې چه هغوى جلاوطن كړې شوې نه وو ترهغه وخته پورې ني د پيداوار نيمه حصه وصول كوله. ددې نه معلومه شوه چه د احد المتعاقدين د فوت كيدو د وجې نه عقداجاره نه فسخ كيږى.

د احنافود طرف نه جمهورو ته جواب:- د احنافود طرف نه جمهورو ته مختلف جوابونه وركړې شوى دى:

① احدالمتعاقدين د فوت كيدو د وجې نه چه كله اجاره فسخ كيږى كله چه متعاقد دخپل ځان دپاره عقدكړې وى. حضوراكرم ﷺ خو امام المسلمين وو اوحضورپاك دمسلمانانود طرف نه هغه عقد اجاره كړې وه. په دې وجه دحضور پاك د وفات نه پس هم هغه اجاره ختمه نه شوه ځكه چه مسلمانان خو موجود وو. (٣)

حاصل كلام داشوكه چرې موجر يا مستاجر نه څوك مړه شى اوعقد اجاره هغوى دخپل ځان دپاره كړې وى نو د احنافو په نيزبه اجاره فسخ شى. د موجر د مرګ په صورت كښې به ځكه فسخ كيږى چه دهغه دمرګ نه پس هغه څيز د هغه د وارثانو ملكيت شو او كه مستاجر د دغه څيز نه منفعت حاصلوى نود غيرد څيزنه به فائده حاصلول لازم شى اودا ممنوع دى.

---

(١) عمدة القارى:١٢/١٥٠.

(٢) المغنى لابن قدامة: ١٢٥٩/١ وبداية المجتهد: ١٥١/٥.

(٣) إعلاء السنن: ٤١٥/١٦.

دَ مستاجر دَ انتقال په صورت کښې به څکه فسخ کیږی چه په دې صورت کښې دَ ملك غیرنه کوم چه دَ مستاجر دَ ورثه دې به دَ اجرت اداکول لازم راشي اوداهم جائزنه دی. او داخبره ده چه که عقد اجاره دَ بل چادپاره منعقدکړې شوې وی نودَ احدالمتعاقدین دَمرگ په صورت کښې به دا اجاره نه فسخ کیږی لکه چه بیان اوشو. (١)

② دویم جواب دا ورکړې شوې دې هغه اجاره چرته وه خراج مقاسمه وو حضورپاك ﷺ دَ خیبر یهودو سره جنگ اوکړو دَ جنگ نه پس هغه ټوله زمکه دَمسلمانانو شوه. دَ مسلمانانوکیدونه پس په هغه زمکه باندې کافران آباد کړې شو اوپه هغوی باندې لازم کړې شو چه تاسو به دومره خراج پیش کوئی اودَحضورپاك دَ وصال نه پس هغه خراج ساقط نه شو. (٢)

③ دریم جواب دا هم ورکړې شو چه دَحضوراکرم نه پس حضرت ابوبکر ﷺ عملاً دَهغې عقد تجدیدکړې وو دا ده چه قولاً ئې نه ووکړې په دې وجه ئې هغه زمکه هغوی سره پریخوده چه هغوی ئې دَهغه ځایه خارج نه کړل. دغه شان حضرت عمر ﷺ هم هغه په ځائی ساتلوسره تجدید اوکړو او تجدیدکه قولاً وی نو هم صحیح دې او که فعلاً او عملاً وی نو هم هغه معتبر وی نو په دې وجه هغه اجاره فسخ نه شوه. لکه څنگه چه دَ دَحضرت عبدالله بن عمر ﷺ راتلونکې تعلیق کښې دا خبره هم محتمل ده.

دَ امام محمدبن سیرین رحمه الله دا قول امام ابوبکر بن ابی شیبه په خپل مصنف کښې ایوب عن ابن سیرین په طریق سره موصولاً ذکرکړې دې.(٣) اودَدې تعلیق نه دَ امام بخاری رحمه الله منشاء داده چه احدالمتعاقدین کښې دَ چادَ انتقال نه پس دَ مړکیدونکی خپلوانوته به داحق حاصل نه وی چه هغه فریق آخر کوم چه ژوندې دې دَ اجارې دَ مودې دَ پوره کیدو نه وړاندې دَ اجارې نه خارج اوگرځوی یعنی اجاره به هم هغه شان باقي وی. دا اقوال هم امام ابوبکر بن ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې موصولاً نقل کړی دی. (٤)

حضرت ابن عمر ﷺ فرمائی نبی کریم ﷺ دَ خیبر زمکه (یهودیانوته) په نیم پیداوار باندې ورکړې وه. دا معامله دَ حضورپاك په زمانه کښې هم وه او دَ ابوبکر ﷺ په زمانه کښې هم اودَ حضرت عمر ﷺ دَ زمانې په شروع کښې هم. او داهیچانه دی بیان کړی چه حضرت ابوبکر او عمر ﷺ دَ نبی کریم ﷺ دَ وفات نه پس دَحضورپاك عقداجاره دَ معاملې تجدید کړې وی. امام بخاری رحمه الله دا تعلیق هم په دې باب کښې جویریة بن اسماء عن نافع په طریق سره مسنداً ذکرکړې دې. دَاحنافو دَ طرف نه دَدې جوابات هم په دې باب کښې تیرشو.

(١) هدیة شرح بنایة ......: ٦/٢٣٠.

(٢) عمدة القاری: ١٢/١٥٢.

(٣) فتح الباری: ٤/٥٨٤.

(٤) المصدرالسابق.

[حديث ۲۱۶۵] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رضي الله عنه - قَالَ أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا وَلَهُمْ شَطْرُ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا، وَأَنَّ ابْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ الْمَزَارِعَ كَانَتْ تُكْرَى عَلَى شَيْءٍ سَمَّاهُ نَافِعٌ لَا أَحْفَظُهُ. وَأَنَّ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ حَدَّثَ أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ. [۲۲۰۳، ۲۲۰۴، ۲۳۶۶، ۲۵۷۱، ۴۰۰۲]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي رسول الله ﷺ (دَ خيبر يهوديانو ته) دَ خيبر زمكې وركړې وې چه په دې كښې بنه په محنت سره كرونده كوئى اودَ پيداوار نيمه پخپله اخلئى او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما دَ حضرت نافع رحمه الله نه دا هم بيان كړى وو چه زمكه به دَ څه عوض په اخستلو سره په اجاره وركولې شوه او نافع رحمه الله دَ دغه عوض تعيين هم كړې وو خو ماته (جويريه بنت اسماء) ياد پاتې نه شو.

رجال الحديث

موسى بن اسماعيل:- داموسى بن اسماعيل تبوذكى بصرى رحمه الله دې. (۲)

جرير بن اسماء:- دا جويرية بن اسماء بن عبيد بصرى رحمه الله ده. (۳)

نافع:- دا نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهما دې. (۴)

عبدالله:- اودحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما تذكره تيره شوې ده. (۵)

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت په ظاهره **قوله: اعطى النبى صلى الله تعالى عليه وسلم خيبر بالشطر الخ** سره دې.

دَعلامه عينى رحمه الله اشكال:- علامه عينى رحمه الله فرمائى چه دې حديث سره دَترجمة الباب اثبات نه شى كيدې ځكه چه دَ خيبر په يهوديانو باندې دَ زمكې دَ پيداوارنه حصه مقرركول دَ مزارعت

---

(۱) وأخرجه البخارى أيضًا فى المزارعة باب المزارعة بالشطر ونحوه وباب إذا لم يشترط السنين فى المزارة وباب المزارعة مع اليهود وفى الشركة باب مشاركة الذمى والمشركين فى المزارعة وفى الشروط باب الشروط فى المعاملة وفى المغازى باب معاملة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم أهل خيبر وأخرجه مسلم فى المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من التمر والزرع رقم: ۱۵۵۱ وابوداؤد فى الخراج باب ماجاء فى حكم أرض خيبر رقم: ۳۰۰۸ واخرجه ابن ماجة مختصر افى الرهون باب معاملة التحيل والكرم رقم: ۲۴۶۷.

(۲) كشف البارى: ۴۷۷/۳.

(۳) كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضاثم ينام.

(۴) كشف البارى: ۶۵۱/۴.

(۵) كشف البارى: ۶۳۷/۱.

اومساقاة د قبیل نه نه وه بلکه د خراج اومقاسمه په توګه وه. د کوم تفصیل چه تیرشو.[1]

قوله: وأن رافع بن خدیج حدث الخ:[2] اول حدثه اوونیلې شو د ضمیر اثبات سره او اوس ضمیرحذف کولوسره حدث اوفرمایه دې دپاره چه تنبیه اوشی چه حضرت ابن عمر رضی الله عنهما حضر نافع ته بالخصوص حدیث بیان کړې وو په خلاف د حضرت رافع.[3] حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه بیان کوی چه نبی کریم ﷺ په زمکه کښې دعقد اجاره نه منع کړې وه.

قوله: وقال عبیدالله عن نافع عن ابن عمر:- دا عبدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب رحمه الله دې.[4] او دحضرت نافع او حضرت ابن عمر رضی الله عنهما تذکرې هم په دې باب کښې تیرې شوې.[5]

قوله: عن ابن عمر حتی اجلاهم عمر:- یعنی حضرت ابن عمر رضی الله عنهما فرمائی (چه د خیبر یهودیانوسره دهغه خائی د زمکو معامله روانه وه) تردې چه حضرت عمر رضی الله عنه هغوی جلاوطن کړل. دا تعلیق امام مسلم رحمه الله موصولاً بیان کړې دې.[6]

بسم الله الرحمن الرحیم

۴۳- کتاب الحوالات

حواله دتحویل نه ماخوذ ده اودې لغوی معنی نقل کول ده اود شریعت په اصطلاحی کښې حواله وائی نقل الدین من ذمة إلی ذمة یعنی دقرض داری د قرض اداکولو ذمه واری د بل چاطرف ته منتقل کول.[7]

دحواله شرعی حیثیت:- حواله کول شرعًا اوعقلاً جائز ده. دمذکوره کتاب احادیث ددې په شرعی ثبوت باندې دلالت کوی. اوعقلی دلیل دادې چه محتال علیه په خپل ځان باندې یوداسې څیز لازم کوی د کوم په حواله کولوباندې چه هغه قدرت لری اود داسې څیز التزام د کومې په حواله کولوچه قدرت وی صحیح دې. ځکه چه د کفاله په شان حواله هم صحیح کیږی.[8]

---

[1] عمدة القاری: ۱۲/۱۵۲ – ۱۵۳.

[2] کشف الباری کتاب مواقیت الصلاة باب وقت المغرب.

[3] إرشاد الساری: ۵/۲٤۹.

[4] کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

[5] صحیح المسلم کتاب المساقاة باب المساقاة ومعاملة بجزء من الثمر والزرع رقم: ۳۹۳۶ – ۳۹٤٤.

[6] ایضًا.

[7] طلبة الطلبه ص: ۲۸۹.

[8] هدایة شرح بدایة المبتدی: ۵/۳۲۸.

اوياد ساتني چه حواله به صرف په ديون كښې صحيح وى ځكه چه د حواله معنى د نقل اوتحويل ده اودا نقل اوتحويل په ديون كښې خو ممكن دې ليكن په اعيان كښې ممكن نه دې ځكه چه دين غيرمتعين وى لهذا دا محتال عليه هم اداكولې شى. خو عين متعين وى نودا هم هغه سړې اداكولې شى چاسره چه هغه عين موجود وى. نومعلومه شوه چه د ديون حواله كول خو جائزدى مګر د اعيان حواله جائزنه ده. ([1])

دلته يو څوالفاظ د غور قابل دى. په مسائلو باندې پوهيدل پهدې باندې موقوف دى. اكثر وختونوكښې په دې كښې ګډوډوالى د وجې نه سړې په مسائلو نه پوهيږى. ① محتال به يا محال به دين ته وائى. ② محيل مديون ته وائى ③ محتال دائن ته. ④ محتال عليه يا محال عليه چه دا حواله قبوله كړى يعنى د چاپه ذمه چه د دې دين ادائيګى كړې شوې ده. ([2])

١ - باب: في الحوالة، وهل يرجع في الحوالة

وَقَالَ الْحَسَنُ وَقَتَادَةُ إِذَا كَانَ يَوْمَ أَحَالَ عَلَيْهِ مَلِيًّا جَازَ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَتَخَارَجُ الشَّرِيكَانِ وَأَهْلُ الْمِيرَاثِ، فَيَأْخُذُ هَذَا عَيْنًا وَهَذَا دَيْنًا، فَإِنْ تَوِيَ لأَحَدِهِمَا لَمْ يَرْجِعْ عَلَى صَاحِبِهِ.

د حواله مسائل:- آيا په حواله كښې محتال (دائن) محيل (مديون) طرف ته رجوع كولې شى اوحسن بصرى او قتاده رحمهما الله فرمائى چه كله د چاطرف ته دين منتقل كيدلو نوكه هغه وخت هغه خوشحال وو نوجائزدى (يعنى حواله پوره شوه او رجوع جائزنه ده او كه چرې مفلس وى نوجائزده). ابن عباس رضي الله عنهما فرمائى چه شركاء يا اهل ميراث په داسې توګه صلح كړى چه څه خلق دې نقد مال واخلى او څه خلق قرض نو (د دې تقسيم نه پس) كه چرته د دواړو شريكوالونه د يوحصه هلاك شى نو د هغه دويم نه ئى وصول كولې نه شى.

د ترجمة الباب مقصد:- د ترجمة الباب مقصد دادې چه آيا د حواله كيدونه پس محتال (دائن) محيل (مديون) طرف ته رجوع كولې شى كه نه؟ امام بخارى رحمه الله په دې كښې هيڅ فيصله نه ده كړې ځكه چه په دې مسئله كښې د فقهاؤ اختلاف دې. ([3])

د فقهاؤ د اختلاف بيان:- ① امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله فرمائى چه محتال ته په محيل باندې د رجوع كولوحق په دوو صورتونو كښې دې. رومبې صورت دادې چه محتال عليه مفلس مړشى او دويم صورت دا چه د حواله انكاراوكړى او قاضى له لاړشى قسم اوخورى. هم دغه مسلك د امام ابويوسف امام محمد شريح نخعى شعبى اوعثمان العتبى وغيره رحمهم الله هم دې. ([4])

---

[1]) المصدرالسابق.

[2]) طلبة الطلبه ص: ٢٨٩ وفيه قال الامام النسفي رحمه الله ولا يقال المحتال له. لانه لا حاجة إلى هذه الصلة وإن كان يتكلم به المتفقهة والمغرب: ٢٣٥/١ وفيه قال صاحب المغرب: وقول الفقهاء للمحال (المحتال له) لغو لا حاجة إلى هذه الصلة.

[3]) عمدة القاري: ١٥٤/١٢.

[4]) بداية المجتهد: ٢٩٤/٥ الهداية شرح بداية المبتدى: ٣٣٠/٥ فتح الباري: ٥٨٦/٤ عمدة القاري: ١٥٤/١٢.

او دې حضراتو دليل دادې چه د حواله د وجې نه د محيل برى الذمه كيدل د محتال دحق د سلامتياسره مقيددى ځكه چه د حواله هم دغه مقصوددې چه د محال حق صحيح اوسالم محفوظ شى نوچه كله دا شرط يعنى د محتال د حق سلامتيا مفقودشى نوحواله فسخ شوه او د محتال حق په محيل باندې راواپس شو اوچه كله د محتال حق په محيل باندې راواپس شو نومحتال ته دهغې د رجوع حق هم حاصل شو. لكه چه د مبيع صحيح اوسالم كيدل په بيع كښې مشروط وى سره ددې چه په لفظونوكښې ذكرنه وى مثلاً يوسړى يوځيزواخستو اود قبض نه وړاندې هغه هلاك شو نوعقدبه فسخ كيږى اود مشترى حق به په ثمن كښې واپس كيږى. (۱)

۲ حضرات صاحبين رحمهما الله فرمائى چه دريم صورت هم دې چه حاكم د محتال عليه د افلاس حكم وركړى اوهغه مهجورعليه اوګرځوى چه اوس تاته د هيڅ تصرف اختيارنشته (۲)

۳ امام شافعى امام احمد، عبيد، ليث او ابوثور رحمهم الله فرمائى چه د حواله كولونه پس محتال ته په محيل باندې د رجوع كولوحق نشته كه محتال عليه مفلس اوګرځى اوكه مړشى اويا د حواله نه د انكاركولوسره قسم اوخورى. (۳)

د دې حضراتو دليل دادې چه د محيل برى الذمه كيدل مطلقاً ثابت دى او په دې كښې دا قسم هيڅ قيدنشته چه كه د محتال حق هلاك شى نومحيل به نه برى الذمه كيږى. بهرحال چه كله د محيل برى كيدل مطلقاً ثابت دى نوپه هيڅ صورت كښې په محيل به قرضه نه واپس كيږى. (۴)

۴ امام مالك رحمه الله اود يوروايت مطابق امام احمد رحمه الله فرمائى چه كتلې به شى په كومه ورځ چه حواله شوې وه هغه ورځ محتال عليه غنى وو كه فقير. كه چرې غنى وو نومحتال ته د محيل طرف ته د رجوع كولوحق نشته اوكه چرې فقير وو اومحيل دخپل علم باوجود محتال ته اونه خودل نو په دې صورت كښې به لكه چه هغه محتال ته دهوكه وركړه، لهذا محتال ته به داحق حاصل وى چه هغه په محيل باندې رجوع اوكړى.

۵ امام حسن رحمه الله، امام زفر رحمه الله او د يوقول مطابق امام شريح رحمه الله فرمائى چه حواله دكفاله په شان ده لهذا محتال ته اختياردې كه هغه غواړى نو محتال عليه مطالبه كولې شى اوكه غواړى نود محيل نه دې مطالبه اوكړى. د محال د رجوع حق محيل ته نه ساقط كيږى. (۵)

د امام بخارى رحمه الله اختيار:- اوس سوال دا پيداكيږى چه امام بخارى رحمه الله په دې پنځو مذهبونو كښې كوم اختياره وى. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى امام بخارى رحمه الله كفاله د كتاب الحواله په ضمن كښې ذكركړې ده او په كفالت كښې مكفوله ته حق حاصل وى چه كه غواړى نود كفيل نه دې مطالبه اوكړى اوكه غواړى نود مكفول عنه نه. لهذا معلومه شوه چه دامام بخارى رحمه الله

---

(۱) الهداية شرح بداية المبتدى: ۵/۳۳۰ – ۳۳۱.

(۲) المصدرالسابق.

(۳) المصدرالسابق.

(۴) المصدرالسابق.

(۵) بداية المجتهد: ۲۹۴/۵ فتح البارى: ۵۸۶/۴عمدة القارى:۱۵۴/۱۲ وإرشادالسارى:۲۵۱/۵.

په نیز په حواله کښې هم دغه صورت وی یعنی هغه د مذهب خامس طرف ته مائل دې او محتال ته اختیاردې چه که غواړی نو محتال علیه نه دې مطالبه اوکړی اوکه غواړی نو د محیل نه دې مطالبه اوکړی.[1]

لیکن داخبره هم کولې شی چه امام بخاری رحمه الله دلته څلورم مذهب یعنی د امام ملك رحمه الله او د یوقول مطابق د امام احمد رحمه الله مذهب ئې اختیارکړې دې ځکه چه هغه نقل کړی دی (قال الحسن وقتادة إذا کان یوم احال علیه ملیًا جاز) یعنی چه محتال علیه په کومه ورځ حواله کړې شوې دې که چرې مالدار وو نودا حواله صحیح ده اوکه هغه چرې مالدارنه وو بلکه فقیروو اومحیل دهوکه ورکولوسره محتال هغه پسې اولګولو نوبیابه دا حواله ټیك نه وی. لهذا د امام بخاری رحمه الله د حضرت حسن رحمه الله اوقتاده رحمه الله دا اثر پیش کول په دې خبره باندې دال دې چه هغه د مذهب رابع طرف ته مائل دې.[2]

قوله: وقال ابن عباس رضی الله تعالی عنهما یتخارج الشریکان الخ.

لغة: تخارج، خروج نه دې لاس رابنکل او پریخودو ته وائی. د شریعت په اصطلاح کښې **مصالحة الورثة علی إخراج بعض منهم بشئ معین من الترکة** ته تخارج وئیلې شی.[3] یعنی ټول ورثه (یا شرکاء) متفق شی یووارث (یاشریك) ته څه مال ورکړی اود میراث نه ئې اوباسی.

نو د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د قول مطابق شرکت کښې د تخارج توضیح داده چه مثلاً د چاڅیل یوشریکوال سره په کاروبارکښې پنځوس زره روپئې لګیدلی دی په هغې کښې پنځه ویش زره د سامان او نقدو په صورت کښې دی او پنځه ویش زره قرض دی. اوس دا شریك دغه شرکت پریږدی نو ښکاره خبره ده چه هغه کله کاروبار پریږدی نو مال به تقسیمیږی. یو اووئیل چه دا قرض به زه وصول کړم د ده دا لالچ وی چه دا نقدې اوکیش به ملاؤشی او بل سامان واخستلو چه په قرض څه یقین دې دا سامان اوس نقد ملاویږی دا به تخارج وی. اوس دا اوشو چه کوم کس سامان اخستې وو هغه پاتې شو په مزوکښې اوکوم چه د قرض وصول کولو ذمه واری اوچته کړې وه. هغه ته په پنځه ویشتو کښې صرف پنځلس زره وصول شو لس زره ډوبې شوې. اوس که هغه دا وائی چه ماته خو صرف پنځلس وصول شوی دی اوتاد پنځه ویشتو زرو سامان اخستې دی نوته اوس دا تقسیم کړه چه دواړه برابرشی نودې داسې نه شی وئیلې اودې نه برعکس هم کیدې شی چه هغه ته دغه قرضه ټول په ټوله ملاؤشوه اوچاچه سامان او نقدې اخستې وې د شپې غل راغلو ټول سامان ئې یوړو نود شلو زرو ټول سامان لاړو. نقدې صرف پنځه زره بچ پاتې شوې. اوې دې وینا شروع کړی چه ماله خو لاس ته صرف پنځه زره راغلې باقی شل خو په غلا کښې لاړې. لهذا اوس ته خپلې پنځه ویش زره تقسیم

[1] فتح الباری: ٤/٥٨٦.
[2] فتح الباری: ٤/٥٨٦.
[3] التعریفات للجرجانی ص:٤٦.

كړه او خپلې اوزما پيسې برابر كړه نودې داسې مطالبه نه شي كولې

دَاهل ميراث دَ تخارج تشريح:- دغه شان تخارج دَ اهل ميراث هم وى مثلاً پلار مړشو دَهغه دوه خامن دى او دَ مال متروكه بعينه هم دغه سابقه ترتيب دې چه هغه پنځوس زره پريخې دى پنځه ويش زره عين او پنځه ويش زره دين دې عين يو واخستو او دين بل واخستو بيا دَ دغه تخارج نه پس په هغوى كښې دَ يوكس حصه هلاكه شوه نوهغه خپل شريك ته داسې نه شى وئيلې چه ته خپل مال دوباره تقسيم كړه چه زه او ته دواړه برابرشو

حضرت ابن عباس رضى الله عنهما دَ تعليق مقصد:- حضرت امام بخارى رحمه الله دَ ابن عباس رضى الله عنهما اثر امام ابوحنيفه رحمه الله اودَ صاحبينو رحمهما الله دَ ترديددپاره پيش كړې دې خكه چه امام صاحب رحمه الله او صاحبين رحمهما الله دا فرمائى چه دَ حواله كولونه پس محتال ته دَ محيل طرف ته رجوع كولوحق حاصل نه دې بغيردَ يوځوصورتونونه چه په هغې كښې رجوع كولې شى. امام بخارى رحمه الله دا خودل غواړى چه كله محتال اول راضى شوې وو چه زه به دَ محتال عليه نه خپلې پيسې وصول كوم نوكه اوس هغه ضائع كيږى نوضائع دې شى لكه څنګه چه هلته په تخارج كښې دَ يوكس حصه ضائع شوې لكه چه امام بخارى رحمه الله حواله مسئله په تخارج باندې قياس كړې ده.(١)

دَ تعليقات تفصيل:- حضرات حسن اوقتاده رحمهما الله اقوال، اثرم رحمه الله او علامه ابن ابى شيبه رحمه الله په خپل سنن اومصنف كښې نقل كړى دى.(٢)او دَ حضرت ابن عباس رضى الله عنهما اثر علامه ابن ابى شيبه رحمه الله په خپل مصنف كښې حدثنا ابن عيينه عن عمرو بن دينار عن عطاء په طريق سره ذكركړى دى.(٣)

[حديث ٢١٦٦] (٤)حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ، فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتْبَعْ». [٢١٦٧، ٢٢٧٠]

ترجمه:- نبى كريم صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى چه دَ مالداردَ طرف نه دَ قرض په ادا كولوكښې تيل تال كول ظلم دې اوچه دَ چا قرض چامالدارته حواله كړې شى نوهغه قبلول پكاردى.

(١)عمدة القارى:١٢/١٥٥ فتح البارى: ٤/٥٨٦.

(٢) فتح البارى:٤/٥٨٦ عمدة القارى: ١٢/١٥٤.

(٣) فتح البارى:٤/٥٨٦.

(٤) وأخرجه مسلم فى صحيحه فى كتاب المساقاة باب تحريم مطل الغنى: ٣٩٧٨ حديث رقم: ٢٩٢٤ والترمذى فى كتاب البيوع عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم والنسائى فى كتاب البيوع حديث رقم: ٤٢٠٩، ٤٦١٢ وأبوداؤد فى كتاب البيوع باب فى المطل، حديث رقم:٢٩٠٣. وأحمد فى مسنده حديث رقم: ٧٠٣٤، ٧٢٢٦ ٧٨٢٨.

رجال الحديث

عبدالله بن یوسف:- داعبدالله بن یوسف تنیسی رحمه الله دی. [۱]

مالک:- امام معروف امام مالك رحمه الله دی. [۲]

ابوالزناد:- دا عبدالله بن ذکوان ابی الزناد رحمه الله دی. [۳]

اعرج:- دا اعرج عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دی. [۴]

ابوهریره:- اود حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. [۵]

حل اللغات:- مطل: من نصر مطل الحبل مطلاً، رسئی اوږدول. مطل الحدید اوسپنه غزول اوږدول نه المطل بالدین ماخوذ دی. یعنی دَ چاحق اداکولوکښی ټیل ټال کول. **یقال مطله رماطله بحقه**. [۶]

أتبع: باب افعال نه ماضی مجهول صیغه ده. **یقال أتبع فلان بفلان** دَ فلانکی حواله په فلانکی باندې کړې شوه.

تبیع: په چاباندې چه ستامال وی. [۷]

فلیتبع: سمع نه دَامر صیغه ده مطیع او حکم منونکې کیدل. شاته تلل. بعض حضرات دا په تشدیددَ تاء دَ باب افتعال نه لولی **وقال صاحب الصحاح: وکذلك اتبعتهم وهو افتعلت**. [۸]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت **قوله (فاذا أتبع احدکم الخ)** سره واضح دی. [۹]

قوله: (فلیتبع):- دَ جمهور علماؤ په نیز دلته صیغه دَامر دَ استحباب دَپاره ده. [۱۰] یعنی حضور پاك ﷺ دائن ته ترغیب ورکوی چه کله څوك غنی دَ یومدیون دَطرف نه حواله قبلوی نو دغه دائن له هم منل پکاردی. او اکثر حنابله ابوثور ابن جریر او داؤد طیالیسی رحمهم الله په نیز امر وجوبی دی اودَ بعض حضراتو په نیز دا امراری شادی دی یعنی دَ مشورې په توګه حضورپاك فرمائیلی خودا قول شاذ دی. [۱۱]

---

[۱] کشف الباری: ۱۱۳/٤.

[۲] کشف الباری: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

[۳] کشف الباری: ۱۰/۲.

[۴] کشف الباری: ۱۱/۲.

[۵] کشف الباری: ۶۵۹/۱.

[۶] الصحاح ص: ۹۹۳.

[۷] الصحاح ص: ۱۷٤.

[۸] المصدرالسابق.

[۹] عمدة القاری: ۱۵۵/۱۲.

[۱۰] فتح الباری: ۵۸۷/٤.

[۱۱] عمدة القاری: ۱۵۶/۱۲ فتح الباری: ۵۸۷/٤.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه مطل الغنى ظلم هغه ټولو خلقوته شامل دي په کومو چه څه حق لازم وي اوهغه دَ دې په ادا کولو کښې ټيل ټال نه کاراخلي لکه دَ ښځې حق په خاوندباندې اودَ غلام حق په آقاباندې اودَ رعايا حق په حاکم باندې اودغه شان برعکس.[1]

۲-باب: إذا أحال على ملي فليس له رد

څوک چه يومالدار باندې حواله کړې شي نوهغه ردکول جائزنه دی او څوک چه يوغني باندې حواله کړې نوحواله دې قبلوی. مطلب دا چه کله په تاباندې دَ چا قرض وی او تاهغه يو مالدار سړی ته حواله کړو اوهغه ستا دَ طرف نه دَ ضامن هم جوړشو بيادهغې نه پس که ته مفلس شوې نوهغه له پکاردی چه هغه دې دَ حوالې والا سړې نه دَخپل قرض دَ غوښتلو مطالبه اوکړی اودَهغه نه دې واخلي.

تنبيه:- داباب دَ صحيح بخاری دَ نسخو نه صرف دَعلامه فربری رحمه الله په نسخه کښې دې.[2]

دَترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله دا فرمائي چه کله مديون دائن يومالدار سړی ته حواله کړو اوس دائن ته هيڅ حق نشته چه هغه داحواله ردکړی. دغه شان دغه غنی له هم پکاردی چه هغه داحواله قبوله کړی.

دَعلماؤ دَاختلاف بيان:- لکه چه تيرشو په حواله کښې درې کسان وی ①محال ② محتال ③ محتال عليه يا محال عليه. سوال دادې چه دَ حوالې دَپاره دَدې دريواړو رضامندی شرط دې. دَ احنافو په نيز دَ دريواړو رضامندی ضروری ده او دليل ئې دادې چه قرضه دَمحتال حق دې اوداقرضه په حواله سره منتقل کيږی ليکن دَخلقو په ذمو کښې ډير تفاوت کيږی. بعض خلق بامروت اوپه معاملاتوکښې ښه کهره وی او دَدې برعکس بعض خلق دَ ټيل ټال کونکی او دَنه ورکونکي قسم په شان وی. نوکه دَمحتال رضامندی مشروط نه وی نو اکثر محتال په ضرر اونقصان کښې اخته کيدې شی. په دې طريقه که چرته محتال عليه يوداسې سړې مقررکړی چه بدکردار او نه ورکونکې وی په داسې صورت کښې دَ محتال دَپاره خپله قرضه وصول کول ډير متعذر او ګران شی نوهم دَدې وجې نه دَ محتال رضامندی شرط کړې شوه.[3]

اودَ محتال عليه رضامندی ځکه ضروری ده چه دَ حواله مطلب دَ محيل دَ طرف نه په محتال عليه باندې قرض لازم کول دی. او لزوم بغيردَ التزام نه نه شی کيدې. ګنی هرسړې به دَ بل په ذمه باندې چه څه غواړی لګولې شی. دَدې دَ پاره په محتال عليه باندې دَ قرضې لازم کولودَپاره ضروری دی چه هغه پخپله دا په خپل ځان باندې لازم کړی اوچه کله محتال عليه په خپل ځان باندې لازم کړه نومعلومه شوه چه دَ محتال رضامندی اوشوه. لهذا دې سره دا معلومه شوه چه محتال عليه باندې دَ قرضې لازم کولودَپاره دَهغه رضامندی هم مشروط ده.

[1]) فتح الباری: ۵۸۸/٤.

[2]) إرشاد الساری:٥/٢٥٤ وعمدة القاری: ۱۵۷/۱۲.

[3]) الهداية شرح بداية المبتدی: ۳۲۸/۵.

(۱) او پاتې شوه محيل نو په قدوري او عام متون کښې خو هم داسې دی چه د حواله د صحيح کولو د پاره د محيل رضامندی هم مشروط ده (۲) ليکن امام محمد بن حسن الشيباني رحمه الله په زيادات کښې فرمائي چه حواله د محيل د رضامندئي نه بغير هم صحيح ده.
مالکيه وائي چه محيل او د محال رضامندی ضروری ده او د محتال عليه رضامندی هغه وخت ضروری ده چه کله په محتال او محتال عليه کښې دښمني وی شوافع حضرات فرمائي چه د محيل محال رضا خو شرط دې او د محتال عليه د رضامندئي باره کښې د حضرات شوافع دوه اقوال دي: يو قول دادې چه د ده رضاهم شرط دې او د دويم قول مطابق شرط نه دې حنابله وائي د محيل رضا ضروری ده د محال او محال عليه ضامندی ضروری نه ده (۳).
د ترجمة الباب د اطلاق نه په ظاهره د امام بخاری رحمه الله مسلك هم دغه معلوميږی او داهم احتمال دې چه د امام بخاری په نيزچه د محتال رضا شرط نه وی د محيل او محال عليه رضا شرط وی ځکه چه هغه فرمائي **إذا حال على ملى فليس له رد** يعنی محتال ته د رد کولو حق نشته نولکه د محتال رضا هغه خارج ګرځوی. وړاندې فرمائي **من اتبع على ملى فليتبع** د دې مطلب هم دغه دې چه کوم سړې يو مالدار ته حواله کړې شو نو هغه له پکار دی چه د هغه مالدار کور ته لاړشی او د هغه نه دې قرض او غواړی هغه ته د چان چو کولو هيڅ حق نشته.

قوله: معناه إذا كان لاحد عليك شئ الخ:- يعنی په تا د چا قرض دې تا دا قرضه په يو مالدار باندې حواله کړه او دا مالدار دا ضمانت ورکړی چه ستا قرضه به هغه اداکړی تر دې خائی خو خبره تيك ده. دې نه پس وړاندې وائی چه **فان أفلست** که چرې ته مفلس شې نو ته خو د وړاندې نه مفلس وې په دې وجه خودې قرض نه ورکولو او خپل قرض دې بل ته حواله کړې وو. خبره خو داسې کيدل پکاردی چه هغه محتال عليه مفلس شی غرض دا چه دلته دا عبارت **فان أفلست الخ** مهمل او بې کاره دې او هم دغه وجه ده چه په مصری نسخو کښې دا عبارت نشته. او نه د حافظ ابن حجر رحمه الله په نسخه کښې شته او نه د علامه عينی قسطلانی کرمانی او سندهی رحمهم الله په نسخو کښې شته. (۴)

د علامه انور شاه کشميری رحمه الله قول:- حضرت شاه صاحب فرمائي چه د افلاس محيل هيڅ مطلب نشته په فقه کښې د دې جزئيات خو موجود دی چه محتال عليه که چرته مفلس شی نو څه به کيږی ليکن دا جزئيات چه که محيل مفلس شی د فقه په کتابونو کښې ذکر نشته. (۵)

---

(۱) المصدر السابق.
(۲) المصدر السابق.
(۳) بداية المجتهد: ۲۹۲/۵ ولامع الدراری: ۶/۱۹۳ – ۱۹۴.
(۴) فتح الباری: ۵۸۸/۴ إرشاد الساری: ۲۵۳/۵ عمدة القاری: ۱۵۷/۱۲ وشرح الکرمانی: ۱۱۷/۱۰.
(۵) فيض الباری: ۲۸۱/۳.

د حضرت گنگوهی رحمه الله اوحضرت شیخ الحدیث رحمه الله قول:- حضرت گنگوهی رحمه الله او حضرت شیخ الحدیث رحمه الله دَدې قول يوحکمت بیان کړې دې چه محتال علیه پسې شاته لګیدل اوهغه نه مطالبه کول هغه وخت ده کله چه محیل مفلس وی او که محیل مفلس نه وی نو په دغه صورت کښې محتال ته اختیاردې چه غواړی نودمحیل نه دې مطالبه اوکړی او که غواړی نو دَمحتال علیه نه دې مطالبه اوکړی. دابله خبره ده چه دَ احنافو مسلك بل دې خوددې عبارت مفهوم هم دا راوخی اوښکاره خبره ده چه دا به په هغه صورت کښې وی چه دَ امام بخاری رحمه الله مسلك دَ رجوع باره کښې هغه وی کوم چه خامس مذهب دې حافظ ابن حجر رحمه الله بیان کړې وو چه څنګه مکفول ته کفیل او مکفول عنه دواړوته دَ رجوع کولوحق وی دغه شان په حواله کښې محتال اومحتال علیه او محیل دواړو نه دَ مطالبې حق شته (۱) اوکه چرې دا اووئیلې شی چه دَ امام بخاری مسلك دَ رجوع باره کښې څلورم مذهب دې کوم چه دَ امام مالك رحمه الله وو نو بیا به دَحضرت شیخ رحمه الله تقریر په دې باندې نه منطبق کیږی.

[حدیث ۲۱۶۷](۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ ذَكْوَانَ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ، وَمَنْ أُتْبِعَ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ». [ر: ۲۱۶۶]

ترجمه:- رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی چه دَ مالدار دَ طرف نه په قرض اداکولوکښې ټال ټیل کول ظلم دې اوچه دَ چاقرض یو مالدار ته حواله کړې شی نو هغه قبلول پکاردی.

رجال الحدیث

محمدبن یوسف:- دامحمدبن یوسف بیکندی رحمه الله دې. (۳)

سفیان:- دا سفیان ثوری رحمه الله دې. (۴)

ابن ذکوان:- داعبدالله بن ذکوان رحمه الله دې. (۵)

اعرج:- دا عبدالرحمن بن هرمز اعرج رحمه الله دې. (۶)

ابوهریره:- اودَحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۷)

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: من اتبع علی ملی فلیتبع** سره واضح دې.

---

(۱) لامع الدراری: ۱۷۹/۶.

(۲) مرتخریجه فی الباب السابق.

(۳) کشف الباری: ۳۸۷/۳.

(۴) کشف الباری: ۲۷۸/۲.

(۵) کشف الباری: ۱۰/۲.

(۶) کشف الباری: ۱۱/۲.

(۷) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

۳- باب: إن أحال دين الميت على رجل جاز

كه د يو مړي قرض د يوژوندي سړي طرف ته منتقل كړې شي (حواله كړې شي) نو جائزدي

دَترجمة الباب مقصد - تراوسه پورې خو حواله دَداسې مديون طرف ته كيدله كوم چه ژوندې وو ليكن چه يوسړې مړ شو اود هغه دَ قرض حواله په چاباندې كولې شي نو دا هم جائزده.

اشكال- په دې كښې دا اشكال كيږي چه دَدې تعلق خو حواله سره دې نه خكه چه دَمړي دَ قرض وركولو ذمه وارى چه څوك اخلي نوهغه خو به كفيل وى هغه ته محتال عليه څنګه ونيلي شى؟

دَ علامه ابن بطال رحمه الله جواب:- شارح بخارى علامه ابن بطال رحمه الله دَدې دا جواب وركړې دې چه په اصل كښې امام بخارى رحمه الله كفاله دَ حواله په ضمن كښې ذكركوي خكه چه په دواړو كښې يوقدر مشترك دې چه مطالبه دَ يوسړي نه دَ بل سړي په ذمه كيږي دَدې مناسبت په وجه امام بخارى رحمه الله دامسئله سره دَدې چه كفاله سره متعلق ده دلته په حواله سره تعبيركړې ده. [1]

باقي پاتې شوه داخبره چه دَ مړي دَ قرض كفالت او ضمانت جائزدې كه نه، دامختلف فيها مسئله ده

دَعلماؤدَ اختلاف بيان:- جمهورعلماء يعنى ابن ابى يعلى رحمه الله امام محمد رحمه الله امام ابويوسف رحمه الله امام شافعى رحمه الله قول دادې چه داسې كفالت جائزدې او بيا دا دَ مړي دَ مال نه دَ رجوع كولو هيڅ حق نشته خكه چه هغه په خپل دې ضمان كښې متبرع اومتطوع دې. او ولا رجوع فى التبرعات. دَ امام مالك رحمه الله نه يوروايت دادې كه چرې هغه اووائى چه زه ضامن يم دې دَپاره چه زه روستو دَمړي مال ته رجوع اوكړم نو هغه ته دَ رجوع كولو حق حاصل دې. خوكه دَ مړي څه مال نه وى اوضامن ته دَدې علم هم وى نوبيا به دهغه دَ رجوع حق نه وى. امام ابوحنيفه رحمه الله فرمائى كه چرې مړي دَ ضمان په اندازه مال پريخودې دې نودهغه دَ طرف نه به ضمان صحيح وى اوكه چرې هغه مال نه وى پريخودې نو ضمان به صحيح نه وى. [2]

دَ امام ابوحنيفه رحمه الله په مسلك باندې اعتراض اودهغې جواب:- دلته دا اشكال پيداكيږي چه په حديث باب كښې خو موجود دى چه داسې ضمانت كول صحيح دى نودَدې جواب به دَ احنافو دَطرف نه داوى چه حديث په تبرع باندې محمول دې په كفاله كښې چه كوم لزوم وى هغه دلته مراد نه دې. بعض حضرات مثلاً ابن المنذر رحمه الله وغيره فرمائى چه فتخالف ابوحنيفة رحمه الله تعالى هذا الحديث. [3] يعنى امام ابوحنيفة رحمه الله دلته دَ حديث مخالفت كړې دې.

---

[1] شرح صحيح بخارى لابن بطال: ۶/۴۱۹.

[2] فتح البارى: ۴/۵۹۰ شرح البخارى لابن بطال: ۶/۴۱۹.

[3] شرح صحيح البخارى لابن بطال: ۶/۴۱۹.

دعلامه عيني تنبيه:- علامه عيني رحمه الله فرمائي چه داسې وينا كول ډير خلاف ادب او ګستاخي ده چه د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په شان متورع اومحتاط سړى يوصحيح او ثابت حديث باندې د خبرېدو نه باوجود د هغې مخالفت اوكړي، اود هغوى مسلك خو د احاديث ضعيفه په مقابله كښې هم قياس پرېخودل په علماؤ كښې مشهوردى، په دې وجه د ادب تقاضادا ده چه داسې اووئيلې شى چه امام صاحب په دې حديث باندې عمل ترك كړې دې اود ترك عمل وجه يا خودا ده چه دا حديث دهغوى په نيز ثابت نه دې يا هغه دده نه واقف شوى نه دې يا دهغوى په نيز دَدې حديث منسوخ كيدل معلوم شوى دى. اود څلورو ابوابو نه پس راتلونكې د حضرت ابوهريره رضي الله عنه حديث په دې حديث مذكور په نسخ باندې هم دلالت كوى. **قوله صلى الله تعالى عليه : أنا اولى بالمؤمنين من أنفسهم الخ.** (١)يعنى زه دَمسلمانانو پخپله دَهغوى دَ ذات نه هم زيات مستحق يم په دې وجه چه اوس كوم يومسلمان وفات شي اوهغه قرضدارې پاتې شو نودهغه قرض زما په ذمه. خو چه كوم مسلمان مال پرېږدى اوهغه دَهغه، الراث نو حق دې. دغه شان نور هم ډير احاديث دى چه په دې مضمون باندې دلالت كوى لكه چه علامه قرطبي رحمه الله فرمائي چه دَ مړي دَ قرض التزام كولوكښې دا احتمال موجود وې چه دا دَ حضورپاك دَ كريمانه اخلاق مقتضى دَ وجې نه تبرعاً واحساناً وو نه چه داسې كول وجوباً او لازماً وو. (٢)

[حديث ٢١٦٨] (٣)حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ رضى الله عنه- قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم إِذْ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قَالُوا لاَ. قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قِيلَ نَعَمْ. قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا ثَلاَثَةَ دَنَانِيرَ. فَصَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ أُتِيَ بِالثَّالِثَةِ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ «هَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا لاَ. قَالَ «فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قَالُوا ثَلاَثَةُ دَنَانِيرَ. قَالَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَعَلَيَّ دَيْنُهُ. فَصَلَّى عَلَيْهِ.[٢١٧٣]

ترجمه:- حضرت سلمه بن اكوع رضي الله عنه فرمائي چه زه دَ نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې حاضروم چه يوه جنازه راوړلې شوه رسول الله صلى الله عليه وسلم تپوس اوكړو آيا په ده باندې څه قرض شته؟ صحابه كرامو رضي الله عنهم اوفرمائيل نه هيڅ قرض پرې نه وو. حضورپاك معلومات اوكړل چه څه ميراث ئى هم پرېخودې ده؟ صحابه كرامو رضي الله عنهم عرض اوكړو نه(څه ميراث ئى هم نه دې پرېخودې) بيا حضورپاك دهغه دَ جنازې مونځ اوكړو. ددې نه پس يوه بله جنازه راوړلې شوه صحابه كرامو

---

١) سياتى تخريجه.
٢) عمدة القاري: ١٢/١٦٠.
٣) وأخرجه احمد رحمه الله فى مسنده رقم: ١٥٩١٣والنسائى فى سننه كتاب الجنائز رقم: ١٩٣٥ وانظر تحفة الاشراف: ٤/٤٧.

عرض اوکړو حضورپاك د ده جنازه هم تاسو اوکړئی. حضورپاك پښتنه اوکړه چه په مړی دَچاقرض وو؟ هغوی عرض اوکړو او وو حضورپاك بیاتپوس اوکړو څه میراث ئی پریخودې دې؟ خلقو عرض اوکړو چه درې دیناره ئی پریخې دی رسول الله ﷺ دَهغه هم جنازه اداکړه بیا دریمه جنازه راوړلې شوه. صحابه کرامو عرض اوکړو دَ ده جنازه هم تاسو اوکړئی. حضور پاك تپوس اوکړو څه میراث ئی پریخودې دې؟ صحابه کرامو عرض اوکړونه. حضورپاك بیا پښتنه اوکړه په ده دَ چاقرض وو؟ صحابه کرامو عرض اوکړو او درې دیناره وو. رسول الله ﷺ په دې باندې ارشاد اوفرمائیلو دَخپل ملګری دَ جنازې مونځ هم تاسو اوکړئی. حضرت ابوقتاده رضی الله عنه (چه خپل یوملګرې دَ دې عظیم فضیلت نه محروم کیدوسره اولیدو)وئی وئیل یارسول الله! تاسو دَ ده جنازه اوکړئی دده قرض به زه اداکړم. حضورپاك دَهغه جنازه اوکړه.

رجال الحدیث

مکی بن ابراهیم:- دا مکی بن ابراهیم رحمه الله دې.([1])

یزیدبن ابی عبید:-دا یزیدبن ابی عبید مولی سلمه بن اکوع رحمه الله دې.([2])

سلمة بن الاکوع:- اودَ سلمة بن اکوع رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.([3])

دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت علامه ابن بطال رحمه الله قول په ذریعه سره ښه په ذهن کښې راتلې شی کوم چه شاته ذکرشوې دې. ([4]) بل قوله وعلی دینه سره هم دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.([5])

فوائد:- په دې حدیث مبارك کښې تنبیه ده چه بنده بغیرد سخت ضرورت نه هیڅ کله قرض نه اخلی ځکه چه دَ رسول الله ﷺ په اهتمام سره معلومات کول اوبیا دَ داسې قرض دارې کیدو په صورت کښې چاچه څه مال هم نه وی پریخودې دَ رسول الله ﷺ دَهغه دَ جنازې کولونه انکار دیرزیات سخت وعید دې.([6])

دا معمول په شروع زمانه کښې ووبیاچه کله الله تعالی حضورپاك ﷺ ته فتوحات ورکړل نو حضورپاك به دَ قرض دارې قرض په خپله ذمه اخستو او جنازه به ئی کوله.([7]) بل په دې حدیث کښې چونکه فصلی علیه او اتی بجنازة الفاظ موجود دی کوم چه دَ کتاب الحواله په براعت اختتام باندې هم دلالت کوی. اودا حدیث دَامام بخاری په ثلاثیات([8])کښې اووم حدیث دې.([9])

---

[1]) کشف الباری:۴۸۱/۳.

[2]) کشف الباری: ۱۸۲/٤.

[3]) کشف الباری: ۱۸۳/٤.

[4]) عمدة القاری:۱۵۸/۱۲.

[5]) إرشادالساری:۲۵۵/۵.

[6]) إرشادالساری:۲۵۵/۵.

[7]) فتح الباری: ۵۹۰/٤.

[8]) دَ ثلاثیات باره کښې تفصیلی مضمون دکتاب آخره کښې اوګورئی.(مرتب).

[9]) عمدة القاری:۱۵۸/۱۲.

بسم الله الرحمن الرحيم

۴۴-كتاب الكفالة

كفالة لغة ضم كولو اوملاوولوته وائي او په اصطلاح كښې ضم الذمة إلى الذمة في المطالبة يعني يوه ذمه بلې ذمه سره په مطالبه كښې ملاوولوته وائي.(۱) اوداهم ونيلې شوي دي چه كفاله يوه ذمه بلې ذمه سره په دين كښې ملاوولو ته وائي. ليكن صاحب دهدايه رحمه الله د اولنى تعريف تصحيح كړې ده.(۲) بل كفالة ته حمالة، ضمانة او زعامة هم ونيلې شي.

اوس دلته يوڅو الفاظوباندې پوهيدل په مسائلود پوهيدو كښې د آسانتيا سبب دې.

كفيل: كفالت كونكې.

مكفول عنه: دَ چا دَ طرف نه چه كفالت اوكړې شي.

مكفول به: دَ كوم څيزچه كفالت اوكړې شي

مكفول له:- دَ چا دَ پاره چه كفالت اوكړې شي (۳)

۱-باب: الكفالة في القرض والديون بالأبدان وغيرها

د قرض اودين په معامله كښې د چاشخصي وغيره(مالي) ضمانت اخستل

په قرض اودين كښې فرق:- په قرض اودين كښې فرق دادې چه دين ماوجب في الذمة ته وائي يعني كوم چه دَ چا په ذمه واجب وي كه هغه په هرڅه وجه واجب شوې وي مثلاً يوڅيز ئې واخستو نودهغې ثمن په ذمه كښې واجب شو دا دين دې. يادَ چايوڅيز ئې غصب كړو اوهغه ختم شو نودهغې قيمت په ذمه باندې دين دې. ياقصداً ئې دَ چا يوڅيز ضايع كړو نودهغې قيمت په ذمه باندې دين دې. په دې ټولو صورتونوكښې قيمت او ثمن په ذمه باندې دې په دې وجه دې ته دين وائي او په قرض كښې دا وي چه يوسړې دَ بل كس نه دَ خپل ضرورت دَ پاره پيسې غواړې اوهغه ئې ده ته وركړي قرض خاص دې اودين عام دې.(۴)

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله دابنائي چه د قرض اودين په معاملاتوكښې كفاله كول جائزده او كفاله بالابدان وغيرها لفظ زياتولوسره امام بخاري رحمه الله ددې طرف ته اشاره كړې ده چه كفاله بالابدان او كفاله بالمال دواړه جائزدي اوهم دغه دَجمهورو مسلك دې.

د فقهاء اختلاف:- جمهور علماء يعني امام ابوحنيفه امام مالك ليث ثوري اوزاعي اوامام احمد وغيرهم رحمهم الله دَ كفاله بالابدان دجواز قائل دي. اودَ امام شافعي رحمه الله قول جديد

---

(۱) موسوعة كشاف اصطلاح الفنون والعلوم: ۱۳۶۸/۲.

(۲) نصب الراية مع الهداية: ۱۵۵/٤.

(۳) طلبة الطلبة للنسفي رحمه الله مع تخريج شيخ خالد عبدالرحمن عك، وكشاف اصطلاحات الفنون والعلوم:۱۳۶۸/۲

(۴) عمدة القاري: ۱۶۱/۱۲ إرشاد الساري: ۲۵۷/۵.

دَعدم جواز دي اوډ داؤد ظاهری رحمه الله هم دغه مسلك دی. (۱) امام بخاری رحمه الله بهرحال دَ جمهورو دَمسلك تائيد کړی دی اود کفاله بالابدان دَ جواز دپاره ئی دوه آثار هم پیش کړی دی.

دَعدم جواز دَ قائلینو دلیل:- لانه کفل بما لایقدر علی تسلیمه إذ لاقدرة له علی نفس المکفول به بخلاف الکفالة بالمال، لان له ولایة علی مال نفسه. (۲) یعنی دَدی دَ پاره چه کفیل دَ یوداسې څیز کفیل شوی دی دکوم په حواله کولوچه هغه قدرت نه لری ځکه چه دهغه دَمکفول به په نفس باندي هیڅ قدرت حاصل نه دی. په خلاف دَ کفاله بالمال چه کفیل ته په خپل مال باندي مکمل قدرت حاصل دی. په دی سره هغه دَ مکفول له حق اداکولی شی. اوداحضرات دا هم فرمائی چه کفاله بالنفس کیدو دَ وجې دَدی مشابهت شوی دی کفاله فی الحدودسره نولکه څنګه چه په مشبه به کښې کفالت جائزنه دی دغه شان په مشبه کښې هم جائزنه دی. (۳)

دَ جمهورو دلیل:- دَ جمهورو دلیل دَ رسول الله ﷺ ارشاد مبارك دی. **الزعیم غارم.** (۴) یعنی کفیل ضامن دی اودا حدیث دَخپل اطلاق دَوجې نه په دوه قسمه مشروعیت ته شامل دی. دَ شوافع دَ دلیل جواب صاحب هدایه رحمه الله دا ورکړی دی چه **لانه یقدر علی تسلیمه بطریقه بان یعلم الطالب مکانه فیخلی بینه وبینه أو یستعین باعوان القاضی فی ذلك.** (۵)

یعنی کفیل دَمکفول به نفس حواله کولوباندي په دی طریقه قادر دی چه کفیل مکفول له ته دهغه ځائي اوښائی اودَمکفول له او مکفول به په مینځ کښې تخلیه اوکړی یا په دی باره کښې دَ قاضی دَ معاونینو نه امداد واخلی.

قَالَ أَبُو الزِّنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَسْلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عُمَرَ - رضی الله عنه - بَعَثَهُ مُصَدِّقًا، فَوَقَعَ رَجُلٌ عَلَى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ، فَأَخَذَ حَمْزَةُ مِنَ الرَّجُلِ كَفِيلاً حَتَّى قَدِمَ عَلَى عُمَرَ، وَكَانَ عُمَرُ قَدْ جَلَدَهُ مِائَةَ جَلْدَةٍ، فَصَدَّقَهُمْ، وَعَذَرَهُ بِالْجَهَالَةِ.

دَحمزه بن عمرو الاسلمی رضی الله عنه دا اثر امام ابوجعفر طحاوی رحمه الله موصولاً اومفصلاً ذکرکړی دی. (۶)

ترجمه:- حضرت حمزه بن عمروالاسلمی رضی الله عنه فرمائی (امیر المؤمنین) حضرت عمر رضی الله عنه په (خپله زمانه خلافت کښې) هغه مصدق (صدقه وصول کونکې جوړکړو وئی لیګلو چرته چه به هغه صدقه وصول کوله) هلته یو سړی دَ خپلې ښځې وینځې سره کوروالې کړې وو. حضرت

---

(۱) بدایة المجتهد: ۲۸۵/۵.
(۲) نصب الرایة مع الهدایة: ۱۱۵/٤ الموسوعة الفقهیة: ۳۰۶/۳٤.
(۳) بدایة المجتهد: ۲۸۵/۵.
(٤) أخرجه أبوداؤد فی کتاب البیوع والاجارات باب فی تضمین العاریة حدیث رقم: ۳۵۶۵ والترمذی فی کتاب البیوع باب العاریة مؤداة حدیث رقم: ۱۲۶۵.
(۵) نصب الرایة مع الهدایة: ۱۱۵/٤.
(۶) شرح معانی الآثار: ۱٤۷/۳ باب الرجل یزنی بجاریة امرأته تغلیق التعلیق: ۲۸۹/۳.

حمزه رضی الله عنه اول دهغه د یوسړي نه ضمانت واخستو تردې چه هغه دحضرت عمر رضی الله عنه په خدمت کښې حاضرشو. حضرت عمر رضی الله عنه اول دې سړی ته د سلو کوړو سزا ورکړې وه په دې وجه هغوی رضی الله عنه دَدغه خلقو تصدیق اوکړو او (مسئله) نه پیژندلودوجې نی هغوی رضی الله عنه د ده عذر قبول کړې وو.

رجال الحديث

ابوالزناد:- دا ابوالزناد عبدالله بن ذکوان رحمه الله دې. (۱)

محمدبن حمزه ابن عمرو اسلمی حجازی رحمه الله:- دَخپل پلار حضرت حمزه بن ابن عمرو اسلمی رضی الله عنه نه روایات نقل کوی چاته چه دَ صحابیت شرف حاصل دې. (۲)

تلامذه:- دَ هغوی نه اسامه بن زید لیثی، دَهغوی دواړه خامن حمزه بن محمد بن حمزه اسلمی ابوبکر بن محمدبن حمزه اسلمی، ابوالزناد عبدالله بن ذکوان، کثیر بن زیداسلمی رحمهم الله روایات نقل کوی. (۳)

ابن حبان رحمه الله په ثقات کښې دَهغوی رحمه الله تذکره کړې ده. (۴)امام بخاری رحمه الله هم استشهاداً دَهغوی روایت نقل کړې دې. امام ابوداؤد په سنن کښې امام نسائی عمل الیوم واللیلة کښې دَهغوی نه روایت نقل کړې دې.(۵) ابومحمدعلی بن احمد ابن حزم ظاهری اندلسی رحمه الله دې ضعیف گرخولې دې. لیکن دا دَ ابومحمدابن حزم ظاهری رحمه الله تشدد دې اودَهغه په دې قول باندې نکیرکړې شوې دې.

كما قال ابن حجر رحمه الله تعالى: ضعفه ابن حزم رحمه الله تعالى وعاب ذلك عليه القطب الحلبي رحمه الله تعالى وقال لم يضعفه قبله احد انتهى وقال ابن قطان رحمه الله تعالى: لا يعرف حاله. (۶)

حمزة بن عمرو:- حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه تذکره **کتاب الصوم باب الصوم في السفر والافطار** کښې تیره شوې ده.

تشریح:- دلته په دې حدیث کښې لوئی اختصاردې. امام طحاوی رحمه الله دَدې تفصیل نقل کړې دې چه حضرت عمر رضی الله عنه حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه دَ صدقه وصول کولودپاره لیږلې وو. په یومقام تیریدو هغه واؤریده چه یو سړې خپلې ښځې ته وائی اذی صدقة مال مولاك ته دَخپل مولی دَ مال صدقه اوکړه او ښځې وئیل بل انت فادصدقة مال ابنك ته دَخپل خوئی دَمال صدقه اوکړه. حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه چه کله دا خبره واؤریده نوهغه

---

(۱) کشف الباري: ۱۰/۲.

(۲) تهذيب الكمال: ۹۶/۲۶.

(۳) حواله مذکوره.

(۴) الثقات لابن حبان رحمه الله ۳۵۷/۷.

(۵) تهذيب الكمال: ۹۶/۲۵.

(۶) تهذيب التهذيب: ۱۲۷/۹.

دوى پسې شو اومعلومه نې کړه چه څه قصه ده؟ نوخلقو هغه ته اوخودل چه دده ښخه په اصل کښې يوه وينځه وه. ده دخپلې ښځې وينځې سره کوروالې کړې وو اوپه دغه کوروالى سره د دغه وينځې يوخونى هم پيدا شوې وو روستو ئې ښځې دغه وينځه آزاده کړې وه اوهغه آزاده شوې وينځه مړه شوه ددې وينځې د طرف نه دهغې خونى ته څه مال دميراث په توګه ملاو شوې وو ددغه مال باره کښې د ښځې اوخاوند په مينځ کښې جګړه کيدله حضرت حمزه بن عمرو اسلمى رضي الله عنه اووئيل چه تاد خپلې ښځې وينځې سره زناکړې وه زه خو به تا خامخا رجم کوم نوخلقو اووئيل چه د ده مقدمه خو حضرت عمر رضي الله عنه ته پيش شوې ده اوحضرت عمر رضي الله عنه دې سل کوړې لګولونه پس پريخودې دې نو حضرت حمزه رضي الله عنه اووئيل ښه ده دده د پاره څوك کفيل راولئى زه پخپله دې حضرت عمر رضي الله عنه ته پيش کوم اوس زما څه کاردې چه دې اخوا ديخوا نه شى. په تاسوکښې څوك دده کفيل جوړشئى دې به حضرت عمر رضي الله عنه ته حاضرولې شى داکفالت بالابدان وو. نوهغه خلق کفيل شو بيا چه کله دې نه پس حضرت عمر رضي الله عنه ته د ده قصه نقل کړې شوه نو حضرت عمر رضي الله عنه اوفرمائيل او ما دې دا اوګنړلوچه دا ناواقف اوبې خبر وو سل کوړې وهلوسره مې پريخودو (١)

ترجمة الباب سره مطابقت:- دحضرت حمزه بن عمرو اسلمى رضي الله عنه دخلقو نه د ده حاضر ضمانتى (کفيل) جوړيدو مطالبه کولوسره د کفاله بالابدان مشروعيت مستنبط کيږى

كما قال الشيخ القسطاني رحمه الله تعالى: واستنبط من هذه القصة مشروعية الكفالة بالابدان فان حمزة رضى الله تعالى عنه صحابي وقد فعله ولم ينكره عليه عمر رضى الله تعالى عنه مع كثرة الصحابة رضى الله تعالى عنهم حينئذ. (٢)

دفقهاء کرامو د اختلاف بيان:- که يوسړې دخپلې وينځې سره وطى اوکړى نود امام مالك رحمه الله او امام شافعى رحمه الله په نيزيه هغه به حدجارى کولې شى اوهغه به رجم کولې شى. دامام احمدبن حنبل رحمه الله په نيزکه چرې ښځې خپله وينځه د خاوند دپاره حلال کړې وه نوبيابه رجم کولې نه شى بلکه سل کوړې وهلونه پس به پريخودلې شى اوکه چرې ښځې خپله وينځه دخاوند دپاره حلال کړې نه وه نو په هغه صورت کښې به رجم کولې شى دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزکه هغه وائى چه ما خوحلال ګنړلوسره (چه زمادښځې څيزدې نولکه چه زما څيزدې) هغې سره وطى کړې وه نو په هغه صورت کښې به حدنه جارى کيږى يعنى رجم کولې به نه شى اوکه چرې هغه دا اووائى چه ماته معلومه وه چه داحرام ده خوددې باوجود ما ورسره وطى اوکړه نوبيا به رجم کولې شى.(٣)

په تعزيرکښې څه حدمقردې که نه؟- قوله (وكان عمر جلده مائة)..... داسړې محصن وو

---

(١) مرتخريجه تحت قول المصنف رحمه الله تعالى وقال ابوالزناد وعن محمدبن حمزة بن عمرو الاسلمى.

(٢) إرشادالسارى: ٢٥٨/٥.

(٣) لامع الدرارى مع تعليقات الشيخ محمدزكريا رحمه الله ٢٠١/٦.

اوده زنا کړې وه او حضرت عمر رضی الله عنه هغه سل کوړې وهلونه پس پریخودو د دې څه وجه ده؟
د حضرت عمر رضی الله عنه د دې عمل نه استدلال کولوسره امام مالك، ابوثور، امام ابویوسف او امام طحاوی رحمهم الله فرمائی چه تعذیر کښې څه حد مقرر نه دې او که امام چرته او غواړی نو هغه د حدودنه تجاوز کولې شی. خود قاضی ابویوسف مشهور قول او د جمهورو په نیز د تعزیر حد غیر محدودنه دې بلکه د دې د پاره کوړې مقرر دی. د امام احمد بن حنبل رحمه الله په نیزبه د لسو نه زیاتې کوړې په تعزیر کښې نه شی لګولې او هم دغه د امام اسحاق رحمه الله قول دې او دویم روایت د امام احمد رحمه الله نه دادې چه په تعزیر کښې به د حدنه تجاوزنه شی کولې او هم دغه د علامه خرقي رحمه الله قول مختار دې او هم دا مذهب د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله او امام شافعی رحمه الله هم دې.[1]

د حافظ ابن حجر رحمه الله قول:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ممکن دی چه د حضرت عمر رضی الله عنه مسلك دا وی چه که چرې زانی محصن وی او دا پیژنی چه دا زنا د پاره حرام ده نو بیا به هغه رجم کولې شی او که چرې هغه جاهل او ناواقف وی نو بیا به د تعزیر سل کوړې لګولوسره پرې خودې شی.[2]

وَقَالَ جَرِيرٌ وَالْأَشْعَثُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فِي الْمُرْتَدِّينَ اسْتَتِبْهُمْ، وَكَفِّلْهُمْ. فَتَابُوا وَكَفَلَهُمْ عَشَائِرُهُمْ. وَقَالَ حَمَّادٌ إِذَا تَكَفَّلَ بِنَفْسٍ فَمَاتَ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ. وَقَالَ الْحَكَمُ يَضْمَنُ.

یعنی حضرت جریر رحمه الله او اشعث رحمه الله عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ته د مرتدینو باره کښې او وئیل چه په هغوی باندې توبه او کړه او د هغوی نه کفیل (ضامن) واخلئی (چه بیا مرتدنه شی) نو هغوی توبه او کړه او د هغوی ضمانت پخپله هم د هغوی د قبیلې والا ورکړو.
د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه دا اثر علامه بیهقی رحمه الله موصولاً او مفصلاً نقل کړې دې.[3]

رجال الحدیث

جریر:- دا حضرت جریر بن عبدالله بجلی رضی الله عنه دې.[4]

اشعث بن قیس بن معدیکرب بن معاویة کندی:- ابومحمد د دوی کنیت دې صحابیت شرف هم ورته حاصل دې.[5] هغوی رضی الله عنه د حضور پاك نه یوڅو احادیث نقل کړی دی. او په صحاح سته کښې د هغوی نه تقریباً نهلور احادیث نقل کړې شوی دی.[6] او د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه نه هم هغوی رضی الله عنه یو روایت نقل کړې دې.[7]

---

[1]) عمدة القاری:۱۶۲/۱۲ لامع الدراری: ۲۰۰/۶.
[2]) فتح الباری: ۵۹۲/٤.
[3]) السنن الکبری للبیهقی: ۷۷/۶ تغلیق التعلیق: ۲۹۰/٤.
[4]) کشف الباری: ۷۶٤/۲.
[5]) تهذیب الکمال: ۲۸۶/۳.
[6]) أطراف للمزی:۱۱/۸.
[7]) حواله بالا.

تلامذه:- دهغوی ﷺ نه حضرت ابراهیم نخعی، جریر بن عبدالله بجلی، ابووائل شقیق بن سلمة اسدی، عامر شعبی، عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود ، عبدالرحمن بن عدی کندی، قیس بن حازم، ابواسحاق سبیعی او ابوبصیر عبدی وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی.
اوهغوی ﷺ په آخره کښې کوفه کښې مقیم شوې وو. هلته ئې یوکور جوړ کړو او بیا هم هلته ۶۳ کالو په عمر کښې ۴۰هجری یا ۴۱هجری په آخره کښې دهغوی ﷺ انتقال شوې.(۱)
ابن مسعود:- داحضرت ابن مسعود ﷺ دې. (۲)

دَ مذکوره اثر ترجمة الباب سره مناسبت:- دَمذکوره اثر ترجمة الباب سره تعلق **قوله: وکفلهم** سره واضح دې. (۳)

تشریح:- دااثر امام بخاری ﷺ په ډیر اختصارسره ذکرکړې دې. امام بیهقی ﷺ دا په تفصیل سره بیان کړې دې. (۴) چه حضرت حارثه بن مضرب فرمائی چه ما حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ سره مونځ اوکړو دَسلام نه پس یوسړې عبدالله بن مسعود ﷺ له راغلوونی وئیل چه زه دَ بنوحنیفه جمات سره تیریدم چه دهغه ځائی مؤذن عبدالله بن نواحة ما واوریدو چه هغه په اذان کښې وئیل أن مسیلمة رسول الله حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فوری توکه باندې دَ بنوحنیفه خلق اونیول. دَ مصنف ابی ابی شیبه ﷺ په روایت کښې دی چه دا ۱۷۰ کسان وو. (۵) حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ خودعبدالله بن نواحة سټ هم هغه وخت والوزولو اوباقی خلقوباره کښې ئی دَ خلقو نه مشوره اوکړه. دَحضرت عدی بن حاتم ﷺ رائې داده چه دوی هم قتل کړه اوحضرت جریر ﷺ اوحضرت أشعث ﷺ اووئیل چه په دوی باندې توبه اوکړئی اودَدوی نه کفیل واخلئی چه دوی به بیا هیڅ قسم ګړبړنه کوی. نو په هغوی باندې توبه اوویستلې شوه اودهغوی خاندان والادهغوی کفیلان شو چه بیا به داخلق داسې حرکت نه کوی.

تنبیه:- زمونږ په نسخه کښې اِسْتَتِبهِمْ دې داغلط دې صحیح اِسْتَتِبهُمْ دې لکه چه شراح بخاری په نسخوکښې واقع شوې دې.
اوس په دې پوهه شئی چه دا امام بخاری ﷺ دَحضرت حمزه بن عمرو اسلمی ﷺ واقعه او دَحضرت عبدالله بن مسعود ﷺ اثرذکرکړې دې په دې سره امام بخاری کفالت بالابدان ثابت کړې دې. اودَ استدلال حاصل دادې چه کله په حدود کښې کفالت بالابدان جائزدې نو په اموال او دیون کښې خو به په طریقه اولی جائزوی. باقی دا مسئله په خپل ځائی باندې دَ غورطلب

---

۱) الطبقات لابن سعد:۳/ ۱۳ – ۱٤تهذیب الکمال:۳/ من ۲۸۶ – ۲۹۵ وتهذیب التهذیب:۱/۸، تقریب التهذیب: ۹۱/۱.
۲) کشف الباری: ۲۵۷/۲.
۳) عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.
۴) مرتخریجه تحت قول المصنف وقال ابن جریر والاشعث لعبدالله بن مسعود ﷺ الخ.
۵) فتح الباری: ۵۹۳/٤عمدة القاری:۱۶۳/۱۲.

ده چه دَدې تعلق کفالت سره دې هم که نه داخوهسې دَ استیاق صورت ته پیش کړې شوه سره دَدې چه په دې کښې حقیقی کفالت موجودنه دې.[1]

ایا په حدودکښې کفالت بالابدان جائزدې؟:- اوس دَدې نه پس یوه مسئله بله ده که په یوسړی باندې حد واجب شوې وی نودهغه کفیل بالبدن څوك سړې کیدې شی که نه؟ اکثرعلماء خودافرمائی چه دلته کفالت بالبدن جائزنه دې که دَ دغه حقوقوتعلق حقوق الله سره وی اوکه حقوق العبادسره وی. هم دا مسلك دَامام ابوحنیفه. امام احمدبن حنبل قاضی شریح، حسن، اسحاق بن راهویه، ابوعبید او ابوثور رحمهم الله دې.

اوهم دغه قول دَ امام شافعی رحمه الله دَدغه حدودو نه دې کوم چه حقوق الله سره متعلق وی اوکوم چه حقوق العبادسره متعلق دی په هغې کښې دَ هغوی دوا ړه قوله دی. یوځائی فرمائی لاکفالة في حدودالادمي ولالعان. یعنی په حدود او لعان کښې هیڅ کفاله نشته. او یوبل ځائی کښې فرمائی تجوز الکفالة بمن علیه حق أوحد، لانه حق الادمی فصحت الکفالة به کسائرحقوق الادمیین.[2] یعنی په کوم سړی چه څه حق وی دَهغه کفاله کول جائزده ځکه چه دادَ سړی حق دې لهذا دَ نورو حقوقو په شان په دې کښې هم کفاله جائزده.

قوله:وقال حماد إذاتکفل بنفس الخ:- حمادبن ابی سلیمان رحمه الله فرمائی چه یوسړی دَ چاشخصی ضمانت ورکړو بیا دهغه انتقال اوشو (دَ انتقال کیدودَ وجې نه) دهغه ذمه واری ختمیږی اوحکم بن عتیبه رحمه الله فرمائیلی دی چه په ذمه واری اوس هم په هغه باندې باقی ده. دَحضرت حماد او حکم رحمهماالله تعلیقات امام اثرم شعبه عن حماد والحکم په طریق سره موصولاً نقل کړی دی.[3]

رجال الحدیث

حماد:- دا حماد بن ابی سلیمان مسلم اشعری کوفی رحمه الله دې.[4] څوك چه دَ امام ابوحنیفه رحمه الله دَ مشائخونه دې.[5]

حکم:- داحکم بن عتیبه رحمه الله دې.[6]

دَ فقهاؤ اختلاف:- په دې تعلیق کښې امام بخاری رحمه الله یومستقل مسئله ذکرکړې ده که چرې یوسړې دَ چا کفیل بالنفس اوکفیل بالبدن جوړشی. اوس هغه سړې (مکفول به) مړشی نو په داسې صورت کښې به دَ کفیل په ذمه څه مطالبه وی که نه؟ نوامام ابوحنیفه، امام شافعی،

---

[1] إرشادالساری: ۲۵۸/۵ عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.
[2] المغنی لابن قدامة مقدسی رحمه الله ۱۰۵۸/۱.
[3] فتح الباری: ۵۹۳/٤.
[4] کشف الباری کتاب الوضوء باب قرأة القرآن بعد الحدیث وغیره.
[5] عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.
[6] کشف الباری: ٤۱۶/٤.

شریح، شعبی، حمادبن سلیمان اوحنابله رحمهم الله فرمائی چه د کفیل په ذمه هیڅ ذمه واری نشته چونکه داصیل په ذمه پاتې نه شو مړشو نوبیاد کفیل په ذمه به څه پاتې شي.
ددې حضراتو دلیل دادې چه کفاله بالنفس بقاء دمکفول بنفسه په بقاء باندې موقوف ده نودهغه مرګ به کفاله ختمه کړي ځکه چه کله مکفول بنفسه مړشو نوکفیل دهغه د حاضرولونه عاجزکیدل ثابت شو اوکله چه کفیل د مکفول به د حاضرولونه عاجزشي نوکفاله بالنفس ساقط کیږي اوکفیل به د دغه کفاله نه بری الذمه شي. دویم دلیل دادې چه کله مکفول بنفسه مړشي نودهغه نه حاضریدل ساقط شو اوچه کله دهغه نه حاضریدل ساقط شو نودکفیل نه دهغه حاضرول هم ساقط شو ځکه چه براءت اصیل، براءت کفیل واجب کوي (۱)
امام مالك حکم او لیث بن سعد رحمهم الله داحضرات فرمائی چه کفیل به د دغه مال ذمه واروی کوم چه دمکفول به په ذمه دې (۲)
د امام بخاری رحمه الله رائې: - امام بخاری رحمه الله اختلاف نقل کولوسره څه فیصله نه ده کړې لیکن دهغوی متعلق مشهوره ده چه کله هغه څه اختلافي مسئله بیانوی او په هغې کښې دوه آثار پیش کوی نوچه کوم اثر هغه وړاندې راولي هم هغه دهغه په نیزمختاروی نولکه چه دامام بخاری په نیز دحمادبن ابی سلیمان کوفی رحمه الله ته به ترجیح حاصله وی.
د تعلیق تفصیل: - قال ابوعبدالله: وقال اللیث حدثنی جعفر بن ربیعة الخ...... دحضرت لیث رحمه الله په دې تعلیق باندې کلام د کتاب البیوع په شروع کښې باب التجارة فی البحر، حدیث رقم: ۞ په ضمن کښې او کتاب الزکاة باب مایستخرج من البحر حدیث رقم: ۞ په ضمن کښې تیرشوی دې او په هغې کښې د دې تعلیق موصول کیدو تصریح شوې ده. (۳) بل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دا تعلیق امام اسماعیلی امام نسائی او امام احمد رحمهم الله هم په خپلو سندونوکښې موصولاً ذکر کړې دې. (۴)

[حدیث ۲۱۶۹] (۵) قَالَ أَبُوعَبْدِاللّٰهِ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي جَعْفَرُبْنُ رَبِيعَةَ عَنْ عَبْدِالرَّحْمٰنِ

---

(۱) الهدایة شرح بدایة المبتدی: ۲۷۹/۵.
(۲) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۰۶۱/۱.
(۳) تغلیق التعلیق: ۲۹۱/۳.
(۴) فتح الباری: ۵۹۳/٤.
(۵) أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الزکاة باب مایستخرج من البحر رقم:۱٤۹۸ وفی کتاب البیوع باب التجارة فی البحر رقم:۲۰٦۳ وفی کتاب فی الاستقراض واداء الدیون والحجر والتفلیس باب إذا أقرضه إلی أجل مسمی أو اجله فی البیع رقم: ۲٤۰٤ وفی کتاب الفی القطة باب إذا وجد خشبة فی البحر أو سوطا اونحوه رقم: ۲٤۳۰ وفی کتاب الشروط باب الشروط فی القرض رقم: ۲۷۳٤ وفی کتاب الا ستئذان باب ممن یبدأ فی الکتاب رقم: ٦۲٦۱واخرجه محمدبن فتوح الحمیدی فی الجمع فی أفراد البخاری: ۱۷۹/۳ وأخرجه أحمد فی مسنده: ۲٤۱/۱٦. جامع الاصول کتاب القصص: ۷۸۲٦.

بن هرمز عن أبي هريرة -رضي الله عنه- عن رسول الله -صلى الله عليه وسلم- «أنه ذكر رجلا من بني إسرائيل سأل بعض بني إسرائيل أن يسلفه ألف دينار، فقال ائتني بالشهداء أشهدهم. فقال كفى بالله شهيدا. قال فأتني بالكفيل. قال كفى بالله كفيلا. قال صدقت. فدفعها إليه إلى أجل مسمى، فخرج في البحر، فقضى حاجته، ثم التمس مركبا يركبها، يقدم عليه للأجل الذي أجله، فلم يجد مركبا، فأخذ خشبة، فنقرها فأدخل فيها ألف دينار، وصحيفة منه إلى صاحبه، ثم زجج موضعها، ثم أتى بها إلى البحر، فقال اللهم إنك تعلم أني كنت تسلفت فلانا ألف دينار، فسألني كفيلا، فقلت كفى بالله كفيلا، فرضي بك، وسألني شهيدا، فقلت كفى بالله شهيدا، فرضي بك، وأني جهدت أن أجد مركبا، أبعث إليه الذي له فلم أقدر، وإني أستودعكها. فرمى بها في البحر حتى ولجت فيه، ثم انصرف، وهو في ذلك يلتمس مركبا يخرج إلى بلده، فخرج الرجل الذي كان أسلفه ينظر لعل مركبا قد جاء بماله، فإذا بالخشبة التي فيها المال، فأخذها لأهله حطبا، فلما نشرها وجد المال والصحيفة، ثم قدم الذي كان أسلفه، فأتى بالألف دينار، فقال والله ما زلت جاهدا في طلب مركب لآتيك بمالك، فما وجدت مركبا قبل الذي أتيت فيه. قال هل كنت بعثت إلي بشيء؟ قال أخبرك أني لم أجد مركبا قبل الذي جئت فيه. قال فإن الله قد أدى عنك الذي بعثت في الخشبة فانصرف بالألف الدينار راشدا». [ر: ١٤٢٧]

ترجمه:- حضرت ابوهريره ﷺ دَ رسول الله ﷺ نه روايت نقل کوی چه رسول الله ﷺ دَ بنی اسرائيلو دَ يوسړی تذکره کولوسره اوفرمائيل چه هغه دَ بنی اسرائيلود يوبل سړی نه زر دينار قرض اوغوښتل نوهغه ورته اووئيل چه اول داسې ګواه راوله دَ چاپه ګواهئی چه زما اعتباروی. قرض غوښتونکی اووئيل چه دَ ګواه په حيثيت خو بس الله کافی دې بيا هغه اووئيل چه بنه څوك کفيل (ضامن) راوله قرض غوښتونکی سړی اووئيل چه دَ ضامن په حيثيت سره هم بس الله کافی دې. هغه اووئيل چه تا رښتونې خبره اوکړه اودَ يومتعين مودې پورې نې هغه ته قرض ورکړو. دې صاحب قرض واخستو او په سمندری سفربانډې روان شو اوبيادَ خپل ضرورتونو پوره کولو سره دَ څه سورلئی (کشتئی وغيره) په لټون کښې شو چه په هغې کښې سور شي او دَمتعينه مودې پورې قرض ورکونکی ته اورسيدې شی اودَ هغه قرض اداکړی، خو څه سورلی ملاؤنه شوه. آخر هغه يو لرګې واخستو او په هغې کښې نی سوری اوکړو بيائی زر ديناره او يوخط دَخپل طرف نه دَ قرض ورکونکی طرف ته (اوليکلو) په هغه سوره کښې ورکړو اودَهغې خله نی بنده کړه اوهغه نی سمندرته راوړو. بيائی اووئيل اې الله! تاته ښه پته ده چه مادَ فلانکی سړی نه زر دينار قرض اخستې وو هغه زما نه ضامن اوغوښتو نو ماوئيلې وو چه دَ ضامن په حيثيت سره الله کافی دې نوهغه ماسره راضی شوې وو او (تاته پته ده چه) ما ډيرکوشش اوکړو چه څه سورلی ملاؤشی دَ کوم په ذريعه چه زه په مقرره موده کښې هغه قرض اورسولې شم ليکن ماته په هغې کښې کاميابی حاصله نه شوه.

په دې وجه زه اوس دا هم تاته حواله كوم (چه ته ئې اورسوه) بياهغه هغه لرګې په سمندر لاهوكړو تردې چه هغه لرګي سمندرته اورسيدو اوهغه سړې واپس لاړو اوس ئې هم دغه فكروو چه په څه شان به څه سورلى (كشتئى وغيره) ملاؤشى د كوم په ذريعه چه خپل ښارته لاړشى (بل طرف ته هغه بل سړې) چاچه قرض وركړې وو هم په دې لټون كښې د سمندرغاړې ته راغلو چه ممكن ده چه چرته يوجهاز دهغه مال راوړې راشى ليكن هلته ده ته يو لرګې ملاؤشو په كوم كښې چه مال وو هغه دغه لرګې د خپل كور د خشاك دپاره واخستو بيائى چه كله هغه اوځيرلو نودهغې نه دينار راووتل اويوخط هم. بيا هغه صاحب چاته چه هغه قرض وركړې وو (څه ورځې پس) قرض وركونكى ته زر روپئى راوړې راغلو او وئې ونيل چه په خدائى چه زه برابر په دې كوشش كښې ووم چه جهاز ملاؤشى او تاله ستا مال دراورسوم ليكن د هغه ورځ نه وړاندې په كومه ورځ چه زه سورشوم ماته هيڅ سورلى ملاؤ نه شوه نوقرض وركونكى تپوس اوكړو چه آيا څه څيزدې هم زما په نوم راليګلې وو؟ قرض دارى ورته اوونيل چه هم دغه خودرته ښايم چه هيڅ يوجهاز ماته ددې جهازنه وړاندې ملاؤنه شو په كوم باندې چه نن رسيدلې يم. هغه اوئيل چه بياخو الله تعالى ستا هغه قرض اداكړو كوم چه تا په لرګى كښې راليګلې وو. ته ښه په خوشحالئى سره (كاميابئى سره) خپل زر ديناره واخله واپس لاړشه

رجال الحديث

ابوعبدالله:- د ابوعبدالله نه مراد امام محمدبن اسماعيل بخارى رحمه الله پخپله دې.

ليث:- داليث بن سعد رحمه الله دې. ([1])

جعفربن ربيعة:- جعفربن ربيعه به شجيل بن حسنه قرشى مصرى رحمه الله دې. ([2])

عبدالرحمن:- دا عبدالرحمن بن هرمز اعرج رحمه الله دې. ([3])

ابوهريره:- اود حضرت ابوهريره تذكره تيره شوې ده. ([4])

ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: فسالنى كفيلاً** سره واضح دې. ([5])

شرائع من قبلنا زمونږ په شريعت كښې حجت دې كه نه؟:- امام بخارى رحمه الله دا قصه كفالة بالديون په سلسله كښې پيش كړې ده خودا استدلال مبنى دې په دې خبره چه **شرائع من قبلنا** ددې شريعت مطهره دپاره حجت اومنلې شى اودامسئله مختلف فيها ده. جماهير علماء يعنى حنفيه مالكيه اوحنابله فرمائى: **انه شرع لنا، ثابت الحكم عليها، إذاقص الله تعالى ورسوله صلى**

---

[1]) كشف البارى:۳٤٤/۱.

[2]) كشف البارى: كتاب التيمم باب فى الحضر إذا لم يجد الماء الخ.

[3]) كشف البارى:۱۱/۲.

[4]) كشف البارى:۶۵۹/۱.

[5]) عمدة القارى:۱۶٤/۱۲.

الله تعالى عليه وسلم لنا من غير انكار.

يعنى شرائع من قبلنا چه كله زمونږ دپاره د الله تعالى او دهغه د رسول ﷺ د طرف نه بيان كړې شي او په دې باندې څه نكير هم وارد نه وى نو هغه زمونږ دپاره حجت وى.(۱) دلته هم حضورپاك ټوله قصه بيان كړې اونكيرئې نه دې فرمائيلې. معلومه شوه چه كفاله بالديون كښې هيڅ نقصان نشته. حضرات شوافع شرائع من قبلنا حجت نه ګرځوى.(۲)

۲: باب: قول الله تعالى: ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ﴾

د الله تعالى ارشاد دې چه كومو خلقو ته تاسو قسمونه خوړلو سره وعده كړې دهغوى حصه اداكړئې.

دترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخارى رحمه الله دا ښائى په كفالت كښې كفيل دغير مال التزام په خپله ذمه كوى لهذا دا لزوم به د كفيل په ذمه شى اودا به هم داسې وى لكه چه د حلف اومعاهدې د وجې نه به دميراث استحقاق لازم كيدلو ددې اجمال تفصيل دادې چه پخوانې زمانه كښې دا دستور وو چه ډيروكسانو به په خپل مينځ كښې معاهده كوله او په هغوى كښې به ئې يوبل ته وئيل دمى دمك وحربى حربك وترثنى وارثك الخ يعنى زما وينه ستا وينه ده زما جنګ ستا جنګ دې ته به زما وارث ئې او زه به ستا وارث يم. دغه شان كه چرې ته جنايت كوې نوهم زما په ذمه به راځى وغيره اوچه كله به داقسم قسم اومعاهده كيدله نوددې نه پس چه به كله په دغه قسم خوړونكو كښې څوك مړ كيدلو نودهغه حليف به دهغه وارث وو. امام بخارى رحمه الله دا ښائى چه څنګه به په حلف او معاهده كښې ميراث جارى كيدلو اود يوبل به ذمه واركيدلو دغه شان په كفالت كښې هم كفيل ذمه وارجوړيږى. لهذا هم دهغه په ذمه به وى چه د مكفول عنه د طرف نه مكفول له ته دين اداكړى.(۳)

[حديث ۲۱۷۰](۴) حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ إِدْرِيسَ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ) قَالَ وَرَثَةً (وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) قَالَ كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الأَنْصَارِيَّ دُونَ ذَوِي رَحِمِهِ لِلأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَهُمْ، فَلَمَّا

---

(۱) ردالمحتار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

(۲) ردالمحتار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

(۳) إرشادالسارى: ۲۶۲/۵ عمدة القارى: ۱۶۶/۱۲.

(۴) أخرجه البخارى أيضًا فى التفسير سورة النساء باب ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ ﴾ الاية. رقم: ۴۵۸ وفى كتاب الفرائض باب ذوى الارحام رقم: ۶۷۴۷ وأخرجه أبوداؤد فى سننه باب نسخ ميراث العقد بميراث الرحم رقم: ۲۹۲۲ والنسائى فى الكبرى حديث رقم: ۵۵۲۳. جامع الاصول: ۶۵۵/۱.

نَزَلَتْ ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ ﴾ نَسَخَتْ، ثُمَّ قَالَ ﴿ وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴾ إِلَّا النَّصْرَ وَالرِّفَادَةَ وَالنَّصِيحَةَ، وَقَدْ ذَهَبَ الْمِيرَاثُ وَيُوصِي لَهُ.[۴۳۰۴، ۶۳۶۶]

ترجمه:- حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی چه دَالله تعالی ارشاد دي اودَ هرچادَ پاره مونږ مقرر کړي دی موالی یعنی وارث اوچاسره چه معاهده اوشوه ستاسو. ددې قصه داسې ده چه مهاجرین کله مدینې منورې ته راغلل اوحضورپاك په هغوی کښې رورولي قايم کړه، نومهاجر به دَ انصاری میراث اخستلو اودَ انصاری خپلوانوته به څه نه ملاويدل. ددې رورولئی دَ وجې نه کومه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم کړې وه. چه دا آيت نازل شو ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ ﴾ نو دې ﴿ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴾ ئی منسوخ کړو او دَ ﴿ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴾ نه (مراد صرف) امداد اعانت او خیرخواهي پاتې شوه اوهغوی ته په میراث کښې حصه ملاويدل ختم شو البته دَ دوی دپاره وصیت کیدلې شي.

رجال الحديث

① **صلت**:- دا صلت بن محمدبن عبدالرحمن خارکي رحمه الله دې. (1)

② **ابواسامه**:-دا ابواسامه حمادبن اسامه رحمه الله دې. (2)

③ **ادريس بن يزيد**:- ادريس بن يزيدبن عبدالله بن عبدالرحمن ازدی زعافری کوفی رحمه الله دې. دَ دوی کنيت ابوعبدالله دې. (3)

اساتذه:- هغوی رحمه الله دَ ابان بن تغلب، اسماعيل بن رجاء، حبيب بن ابی ثابت، حكم بن عتيبه، سليمان اعمش، سماك بن حرب، طلحه بن مصرف، عبدالرحمن بن اسود بن يزيد، عدی بن ثابت، عطيه بن سعد عوفی، علقمه بن مرثد، عمرو بن مرة، قابوس بن ابی ظبيان او خپل پلار يزيدبن عبدالرحمن اذدی وغيرهم رحمهم الله نه روايات نقل کوی. (4)

تلامذه:- اودهغوی رحمه الله نه ايوب بن سويدرملی، ابواسامه، رحميل بن معاويه، سفيان ثوری، حمزه بن ربيعه، ابوشهاب عبدربه بن نافع حناط، علی بن غراب فزاری، علی بن محمد بن زرارة، عمرو بن ابی سلمه تنيسی محمدبن عبيد طنافسی، وكيع بن جراح، يحيی بن زكريا اودهغوی خوئی عبدالله بن ادريس وغيره هم رحمهم الله روايات نقل کوی. (5) يحيی بن معين او امام نسائی رحمهما الله فرمائی ثقة (6) دغه شان امام ابوداؤد رحمه الله فرمائی ثقة. (7)

---

[1]) كشف الباری كتاب الصلاة باب إذا لم يتم السجود.

[2]) كشف الباری:٣/٤١٤.

[3]) تهذيب الكمال:١/٣٣٢.

[4]) المصدر السابق.

[5]) تهذيب الكمال:١/٣٣٢ – ٣٣٣.

[6]) تهذيب الكمال:١/٣٣٢ – ٣٣٣.

[7]) تهذيب التهذيب :١/١٠١.

او امام ابن حبان رحمه الله هم دهغوی ذکر په ثقات کښې کړې دې. (۱) عبدالله بن ادریس رحمه الله فرمائی چه ماته شعبة رحمه الله (امیرالمؤمنین فی الحدیث) اوونیل ستا پلار ماته ډیره فائده رارسولې ده. (۲) بل حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة من السابعة. (۳)

۵ **طلحه**:- دا طلحه بن مصرف بن عمرو کوفی رحمه الله دې. (۴)

۵ **سعید بن جبیر**:- دوی مشهورتابعی سعیدبن جبیر کوفی رحمه الله دې. (۵)

۶ **ابن عباس**:- او دحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده. (۶)

ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دې.

تشریح:- حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دوه آیاتونه تلاوت کړل ړومبی آیت کښې ﴿مَوَالِيَ﴾ شرح اوکړه اوددې نه مراد وارثان دی او دا چه دا آیات ناسخ دې اوددې نه پس آیت تلاوت ئی اوکړو او هغه آیت منسوخ دې اوددې نه پس ئی بیا وضاحت اوکړو چه مهاجرین کله مدینې منورې ته راغلې وو نو حضورپاك په مهاجرینو اوانصارو کښې مواخاة یعنی رور ولی کړې وه. ددې اثر دا اوشو که یوانصاری به مړکیدو نودهغه مهاجر رور به د هغه وارث وو اود انصاری ذو رحم محرم کوم چه به رشته دار وو هغه به نه وارث کیدو. دا تقریر به په هغه صورت کښې وی چه کله المهاجر رفع سره او الانصاری نصب سره اولوستلې شی.

اوکه چرې الانصاری رفع سره اولوستلې شی نو بیابه مطلب داشی چه د مواخاة اثر به دا کیدلو که چرته یومهاجر مړکیدلو دهغه وارث به هغه انصاری رور کیدلو کوم سره چه مواخاة یعنی رور ولی شوې وه. اود مهاجرذی رحم خپلوان به وارثان نه وو. (۷) بهر حال بیا دا حکم الله تبارك وتعالی ارشاد ﴿ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ وَالْأَقْرَبُوْنَ ﴾ والاآیت په ذریعه منسوخ شو.

قوله: وقد ذهب المیراث ویوصی له:- ددې نه پس داخبره یادساتئی چه دا نسخ صرف په میراث کښې شوې ده باقی هغه چه خپل مینځ کښې به ئی د خیرخواهئی حسن سلوك امداد اواعانت کومه معاهده کوله هغه په خپل خائی باقی ده. ددې دپاره ئی اوفرمائیل وقد ذهب المیراث ویوصی له چه میراث خولاړو وصیت اوس هم د هغوی دپاره کولې شی. (۸)

---

(۱) کتاب الثقات: ۷۸/۶.
(۲) تهذیب التهذیب: ۱۰۱/۱.
(۳) تهذیب التهذیب: ۶۳/۱.
(۴) کشف الباری کتاب البیوع باب التنزه من الشبهات.
(۵) کشف الباری: ۴۱۸/۴.
(۶) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵.
(۷) لامع الدراری: ۲۰۳/۶.
(۸) عمدة القاری: ۱۶۸/۱۲.

[حديث ۲۱۷۱] [1] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ - رضى الله عنه - قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فَآخَى رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ. [ر: ۱۹۴۴]

ترجمه - حضرت انس بن مالك ﷛ فرمائي چه عبدالرحمن بن عوف ﷛ (دَ مكي مكرمې نه) هجرت اوكړو راغلو. رسول الله ﷺ په هغه كښې او حضرت سعد ﷛ كښې رور ولى قايم كړه

رجال الحديث

⊙**قتيبه**: - دا قتيبه بن سعيد ثقفى ﷫ دې. [2]

⊙ **اسماعيل**: - دااسماعيل بن جعفر مدينى ﷫ دې. [3]

⊙ **حميد** - داحميدبن ابى حميد الطويل ﷫ دې. [4]

⊙**انس رضى الله عنه**: - داحضرت انس بن مالك ﷛ دې دَ دوى تذكره هم ماقبل كښې تيره شوې ده. [5] دَ دې حديث نه غرض ښخوانئى معاهدې اوقسمونه كوم چه په حق او دَنيكئى په كارونو باندې مشتمل وو په اسلام كښې اثبات دې. [6] بل په دې حديث باندې كلام دَ كتاب البيوع په شروع كښې تيرشوې دې. [7]

[حديث ۲۱۷۲] [8] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ قَالَ قُلْتُ لأَنَسٍ رضى الله عنه أَبَلَغَكَ أَنَّ النَّبِىَّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ حِلْفَ فِى الإِسْلاَمِ». فَقَالَ قَدْ حَالَفَ النَّبِىُّ - صلى الله عليه وسلم - بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالأَنْصَارِ فِى دَارِى. [۵۷۳۳، ۶۹۰۹]

---

[1] مرتخريجه فى كتاب البيوع ماجاء فى قول الله تعالى ﴿ فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِى الْاَرْضِ ﴾ الاية، حديث رقم:۲۰۴۹.

[2] كشف البارى:۱۸۹/۲.

[3] كشف البارى:۲۷۱/۲.

[4] كشف البارى:۵۷۱/۲.

[5] كشف البارى:۴/۲.

[6] فتح البارى: ۵۹۶/۴ وإرشاد السارى: ۲۶۳/۵.

[7] انظر كتاب البيوع باب ماجاء فى قول الله تعالى: ﴿ فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِى الْاَرْضِ ﴾ الاية، حديث رقم:۲۰۴۹.

[8] وأخرجه مسلم فى صحيحه فى كتاب الفضائل الصحابة باب مواخاة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم بين اصحابه رضى الله تعالى عنهم حديث رقم:۶۴۱۰ وأخرجه امنا أبوداؤد فى سننه فى كتاب الفرائض باب فى الحلف حديث رقم:۳۹۲۶ وانظر فى جامع الاصول النوع الثانى فى الحلف والاخاء، رقم:۴۸۰۰ وتحفة الاشراف رقم: ۳۲۰۲.

ترجمه:- حضرت عاصم بن سلیمان فرمائی چه ما دَحضرت انس بن مالك ﷛ نه تپوس اوکړو آیا تاسو ته دَ حضورپاك دا حدیث رسیدلې دې چه دَ جاهلیت عهدوپیمان په اسلام کښې نشته هغوی اوفرمائیل حضورپاك ﷺ پخپله زما په کورکښې په قریش او انصارکښې عهد وپیمان کړې وو

رجال الحدیث

① **محمدبن سباح**:- دامحمدبن سباح بن سفیان دولابی ابوجعفر رحمه الله دې. (۱)

② **اسماعیل بن زکریاء**:- دااسماعیل بن زکریا ابوزیاد اسدی خلقانی کوفی رحمه الله دې (۲)

③ **عاصم**:- داعاصم بن سلمیان تمیمی ابوعبدالرحمن الاحول رحمه الله دې. (۳)

④ **انس**:- داحضرت انس بن مالك ﷛ دې. (۴)

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت ظاهردې.

قوله: لاحلف في الاسلام:- **قوله لاحلف فی الاسلام الخ** مطلب دادې چه کوم جاهلانه رسم اورواج باندې مشتمل دَحلف طریقه وه هغه خو اسلام نه برداشت کړه اونه ئې خوښه کړه. ددې نه علاوه یوبل سره حسن سلوك امداد اواعانت باندې حلف اوعهدوپیمان باقی اوساتل اوپخپله رسول الله ﷺ په په مهاجرینو کښې یوخل دَ هجرته وړاندې مواخات اوکړل او بیا دَمدینې منورې دَهجرت نه پس په مهاجرینو او انصاروکښې مواخات اوکړل اودَ میراث په سلسله کښې چه کوم عهدوپیمان یوه سلسله وه هغه روستو منسوخ کړې شوه. (۵)

۳- باب: من تكلف عن ميت دينًا، فليس له أن يرجع وبه قال الحسن.

کوم سړې چه دَ مړی دَ قرض ضمانت اوکړی هغه رجوع نه شی کولې اوامام حسن بصری رحمه الله هم داسې وئیلی دی.

دَترجمة الباب مقصد:- که چرې څوك دَ مړی کفیل جوړشی نواوس ده ته دَ رجوع حق حاصل نه دې هغه کفیل دَخپل کفالت نه رجوع نه شی کولې ځکه چه داکفالت لازمه دې. دویم مطلب داهم کیدې شی که چرې دَ مړی دَطرف نه څوك کفیل جوړشی بیا هغه دَمړی دین اداکړی نودَ دین دَ اداکولونه پس هغه کفیل دَ مړی ترکه ته رجوع کولې شی که نه شی کولې؟ نودَدې

---

(۱) کشف الباری: أبواب الاذان باب من استولی قاعدًا فی وتر من صلوته.

(۲) کشف الباری کتاب البیوع باب ماذکرفی الاسواق.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب الماء الذی یغسل به شعر الانسان.

(۴) کشف الباری: ۲/ ٤.

(۵) فتح الباری: ٤/ ٥٩٧.

متعلق امام بخاری رحمه الله فرمائی چه ده ته د رجوع حق حاصل نه دی [1] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه رومبی مطلب دوصیت مقصدسره زیات مناسبت لری [2] اوعلامه قسطلانی رحمه الله صرف هم رومبی مطلب بیان کړی دی [3]

د فقهاؤ اختلاف: که چرې دویم مطلب مراد واخستې شی نودامسئله مختلف فیهاده. جمهور علماء په کوم کښې چه صاحبین رحمهما الله او امام شافعی رحمه الله هم شامل دی فرمائی چه کوم سړې د مړی کفیل جوړشو اوهغه دین ادا کړو نواوس ده ته د مړی ترکې ته د رجوع هیڅ حق حاصل نه دې. امام مالك رحمه الله فرمائی که چرې هغه سړې اووائی چه ما خود رجوع په نیت سره کفالت کړې وو نو په دې صورت کښې ده ته د رجوع کولوحق حاصل دې کنی نه دې. امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی که چرته مړی مال پریخودې وی نو په اندازه د دین د رجوع کولوحق شته کنی دکفالت څه اعتبارنشته. یعنی د دین اداکول به دهغه د طرف نه تبرع ګنړلې شي. د رجوع کولواختیاربه نه شی ورکولې. حضرت حسن بصری رحمه الله هم د عدم رجوع قائل دې [4]

[حدیث ٢١٧٣] [5] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا نَعَمْ. قَالَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَىَّ دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ. [ر: ٢١٦٧]

ترجمه:- د رسول الله ﷺ مخې ته یود جنازه راوړلې شوه د جنازې د مونځ کولودپاره. حضورپاك تپوس اوکړو آیا په ده باندې قرض شته؟ خلقو وئیل نه. حضورپاك په هغه باندې جنازه اوکړه بیا دویمه جنازه راوړلې شوه. رسول الله ﷺ تپوس اوکړو په ده باندې قرض وو؟ خلقو وئیل اوجی. حضورپاك صحابه کرامو ته اوفرمائیل تاسو په خپل ملګری باندې جنازه اوکړئی. ابوقتاده رضی الله عنه عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! د ده قرض ماپه خپل ځان واخستو نوبیا حضورپاك جنازه اوکړه.

رجال الحديث

① **ابوعاصم**:- دا ابوعاصم النبیل ضحاك بن مخلد رحمه الله دې. [6]

---

[1]) لامع الدراری: ٦/٢٠٦ – ٢٠٧.
[2]) فتح الباری: ٤/٥٩٨.
[3]) إرشاد الساری: ٥/٣٦٤.
[4]) شرح ابن بطال: ٦/٣٥٣ لامع الدراری: ٦/٢٠٧.
[5]) مرتخريجه فى كتاب الحوالة فى باب إذا حال دين الميت على رجل جاز.
[6]) كشف البارى: ٢/١٥٢.

⑤ **یزید**۔ دا یزید بن ابی عبید رحمه الله دی.[1]

⑥ **سلمه بن اکوع**۔ دامعروف صحابی حضرت سلمه بن اکوع رضی الله عنه دی.[2]

دحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت۔ دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: قال ابوقتادة علی دینه په ذریعه سره واضح دی.[3]

په دې حدیث تفصیلی کلام کتاب الحوالة کښې تیر شوی.[4]

د علامه کرمانی رحمه الله په قول د علامه عینی رحمه الله رد۔ علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث د امام بخاری رحمه الله ثلاثیات نه اتم حدیث دی.[5] علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث په کتاب الحواله کښې تیرشوی دی نودا اتم ثلاثی نه دی بلکه اووم دی اوامام بخاری رحمه الله کتاب الحواله او کتاب الکفاله کښې دا حدیث په توګه د مستدل ددې د پاره پیش کړې دی چه د بعض فقهاؤ په نیز حواله اوکفاله متحدالمعنی دی او بعض فقهاؤ په نیز متقارب المعنی دی.[6]

[حدیث ۲۱۷۴][7] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَمْرٌو سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنهم - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «لَوْ قَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ ، قَدْ أَعْطَيْتُكَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» . فَلَمْ يَجِئْ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى قُبِضَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَلَمَّا جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أَمَرَ أَبُو بَكْرٍ فَنَادَى مَنْ

---

[1] کشف الباری: ۴/۱۸۲.

[2] کشف الباری: ۴/۱۸۳.

[3] عمدة القاری: ۱۲/۱۶۶.

[4] کتاب الحوالة باب إذا احال دین المیت علی رجل جاز.

[5] شرح الکرمانی رحمه الله لصحیح البخاری: ۱۰/۱۲۳.

[6] عمدة القاری: ۱۲/۱۶۹.

[7] أخرجه البخاری أیضًا فی کتاب الهبة باب إذا وهب هبة او وعدالخ رقم: ۲٤٥۸ وفی کتاب الخمس باب ومن الدلیل علی أن الخمس لنوائب المسلمین رقم: ۲۹۶۸۱ وفی أبواب الجزیة والموادعة باب ماأقطع النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من البحرین رقم: ۲۹۹۳ وفی کتاب المغازی کتاب قصة عمان وبحرین رقم: ٤۱۲۲ وأخرجه مسلم فی الفضائل باب ماسئل رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم شیئًا. قط فقال لا رقم: ٤ ۲۳۱ وأخرجه احمد فی مسندجابر بن عبدالله رضی الله تعالی عنهما رقم: ۱٤۷۲ والطحاوی فی مشکل الاثار باب بیان مشکل ماروی عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم فیما الخ رقم: ۳۰٤ وفی مسندالشافعی رحمه الله تعالی. فی کتاب قسم الفئ رقم: ۱٤۰۷ وفی مسند أبی یعلی فی مسندجابررضی الله تعالی عنه رقم: ۱۹۶۶ وأخرجه الحمیدی فی مسنده فی أحادیث جابر بن عبدالله رضی الله تعالی عنهما رقم: ۱۲۳۳ وأخرجه البیهقی فی سننه فی کتاب قسم الفئ والغنیمة باب بیان مصرف أربعة اخماس الفئ الخ رقم: ۱۲۵۲۵ وابن أبی شیبة فی مصنفه: ۶/۲۵۳ جامع الاصول: ۱/۹۳۸۳. ۱۱/۹۲۶۸.

كَانَ لَهُ عِنْدَ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - عِدَةٌ أَوْدَيْنٌ فَلْيَأْتِنَا . فَأَتَيْتُهُ، فَقُلْتُ إِنَّ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - قَالَ لِي كَذَا وَكَذَا، فَحَثَى لِي حَثْيَةً فَعَدَدْتُهَا فَإِذَا هِيَ خَمْسُمِائَةٍ، وَقَالَ خُذْ مِثْلَيْهَا .[۲۴۵۸، ۲۲۹۶۸، ۲۵۳۷، ۲۹۹۳، ۳۱۲۲]

ترجمه - حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنهما ارشاد فرمائی چه رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل که چرته د بحرین خراج راغلو نوزه به تاته داسې او داسې (یعنی دواړه لپې ډکې کړې) درکړم. بیا د بحرین خراج راتلونه وړاندې د رسول الله ﷺ وفات اوشو (د ابوبکر رضی الله عنه په خلافت کښې) د بحرین نه مال راغلو نوهغه اعلان اوکړو چه حضورپاك چاسره کومه وعده کړې وی یا په حضورپاك باندې د چاځه قرض وی نوهغه دې حاضرشی. ما چه دا اعلان واورېدو نو ابوبکر صدیق رضی الله عنه له لاړم. ما اووئیل حضورپاك ماته د دومره دومره مال راکولووعده فرمائیلې وه: هغه یوه لپه ډکه کړه ماته ئې روپئی راکړې ما چه اوشمیرلې نو پنځه سوه وې هغه وئیل چه د دې په ډبل نورې واخله.

رجال الحديث

① **علی بن عبدالله**:- داعلی بن عبدالله بن جعفر المعروف بابن المدینی رحمه الله دې. (۱)

② **سفیان**:- دا سفیان بن عیینه رحمه الله دې. (۲)

③ **عمرو**:- داعمروبن دینارمکی رحمه الله دې. (۳)

④ **محمدبن علی**:- دامحمدبن علی بن حسین رحمه الله دې. (۴)

⑤ **جابربن عبدالله**:- دامشهورصحابی حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنه الالفاظ دې. (۵)

دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه چه د رسول الله ﷺ نائب او قائمقام وو. هغوی د حضور اکرم ﷺ د طرف نه د دین د اداکولوذمه واری واخسته نودا ښکاره خبره ده چه کفالت شو لهٰذا معلومه شوه چه **کفایت عن المیت** جائزدې. (۶)

بحرین بصره اوعمان په مینځ کښې یوځائې دې اوهلته حضرت علاء بن حضرمی رضی الله عنه د حضورپاك د طرف نه عام مقرروو. (۷)

---

(۱) کشف الباری:۳/۲۹۷.

(۲) کشف الباری:۱/۳۳۸، ۳/۱۰۲.

(۳) کشف الباری:۴/۳۰۹.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب من لم یرالوضوء من الخرجین الخ.

(۵) کشف الباری کتاب الوضوء باب صب النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وضوء الخ.

(۶) عمدة القاری:۱۲/۱۷۰.

(۷) عمدة القاری:۱۲/۱۷۰.

۴- باب: جوار أبی بکر فی عهد النبی ﷺ وعقده

د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په زمانه کښې

(دیو کافر) ته امن ورکول او هغه سره عهدکول

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دا ترجمة الباب د یوخاص وجې نه ذکرکړې دې جوار وانې چه ته پناه ورکولو ته او په دې کښې درې کسان وی یومجیر (پناه ورکونکې) یومجار چاته چه پناه ورکړې شی او یومجارمنه د چاد ضررنه چه د بچ کیدوډپاره پناه اخستونکې پناه اخلی او پنا ورکونکې پناه ورکوی په کفالت کښې هم دا درې څیزونه وی کفیل مکفول له او مکفول عنه اوامام بخاری رحمه الله چه په دې باب کښې د حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه کومه واقعه بیان کړې دة ددې نه دامعلومه شوه چه قاعده داوه چه مجاد مجارمنه طرف نه د مجیرد وجې نه څه تکلیف نه رسیدلو په دې وجه د ابن الدغنه د وجې نه قریشو حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته د تکلیف رسولونه لاس رانبکلو نو امام بخاری رحمه الله داسې فرمائی چه هم دغه شان په کفاله کښې د مکفول له د طرف نه مکفول عنه ته د کفیل د وجې نه څه تکلیف نه رسولو او فی عهدالنبی صلی الله تعالی علیه وسلم قیدددې خبرې د خودلوډپاره اولګولې شو چه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په زمانه کښې ابن الدغنه سره په دغه عهدوپیمان کښې شرکت کړې وو اود هغه په جوارکښې داخل شوې وو او رسول الله ﷺ په دې باندې هیڅ نکیرنه وو فرمائیلې. بلکه د سکوت په ذریعه ئې ددې تائیدکولوسره ددې تقریرفرمائیلې. ددې نه معلومه شوه چه دامعتبردې اوچه کله دا معتبردې نو کفالت هم معتبردې ځکه چه ددې نوعیت بالکل هم دغه شان دې.[۱]

[حدیث ۲۱۷۵][۲] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - زَوْجَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَىَّ إِلاَّ وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ . وَقَالَ أَبُو صَالِحٍ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رضى الله عنها - قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَىَّ قَطُّ ، إِلاَّ وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ ، وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلاَّ يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ - صلى

---

[۱] الابواب التراجم لشیخ الحدیث العلامة زکریا کاندهلوی رحمه الله ص: ۱۶۹.

[۲] إخرجه البخاری أيضا فی أبواب المساجد باب المسجد يكون فی الطريق من غيرضرر بالناس. رقم: ٤٦٤ وفی كتاب فضائل الصحابة باب هجرة النبی صلی الله تعالی علیه وسلم واصحابه إلی المدینة رقم: ۳۶۹۲ وابن حبان فی صحیحه فی کتاب التاریخ باب بدئ الخلق رقم: ۶۲۷۷ والامام أحمد فی مسنده: ۱۹۸/۶ فی حدیث سیدة عائشة رضی الله تعالی عنها رقم: ۲۵۶۶۷ ولم یخرج هذا الحدیث سوی الامام البخاری رحمه الله تعالی من أصحاب الکتب السنة انظر تحفة الاشراف: ۴۰۰/۱۳ رقم: الحدیث ۱۶۵۵۲ جامع الاصول رقم الحدیث: ۹۲۰۳.

الله عليه وسلم - طَرَفَي النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً، فَلَمَّا ابْتُلِيَ الْمُسْلِمُونَ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا قِبَلَ الْحَبَشَةِ، حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَرْكَ الْغِمَادِ لَقِيَهُ ابْنُ الدَّغِنَةِ - وَهُوَ سَيِّدُ الْقَارَةِ - فَقَالَ أَيْنَ تُرِيدُ يَا أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَخْرَجَنِي قَوْمِي فَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسِيحَ فِي الْأَرْضِ فَأَعْبُدَ رَبِّي. قَالَ ابْنُ الدَّغِنَةِ إِنَّ مِثْلَكَ لَا يَخْرُجُ وَلَا يُخْرَجُ، فَإِنَّكَ تَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ، وَأَنَا لَكَ جَارٌ فَارْجِعْ فَاعْبُدْ رَبَّكَ بِبِلَادِكَ. فَارْتَحَلَ ابْنُ الدَّغِنَةِ، فَرَجَعَ مَعَ أَبِي بَكْرٍ، فَطَافَ فِي أَشْرَافِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَقَالَ لَهُمْ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ مِثْلُهُ، وَلَا يُخْرَجُ، أَتُخْرِجُونَ رَجُلًا يُكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَيَصِلُ الرَّحِمَ، وَيَحْمِلُ الْكَلَّ، وَيَقْرِي الضَّيْفَ، وَيُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ. فَأَنْفَذَتْ قُرَيْشٌ جِوَارَ ابْنِ الدَّغِنَةِ وَآمَنُوا أَبَا بَكْرٍ وَقَالُوا لِابْنِ الدَّغِنَةِ مُرْ أَبَا بَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، فَلْيُصَلِّ وَلْيَقْرَأْ مَا شَاءَ، وَلَا يُؤْذِينَا بِذَلِكَ، وَلَا يَسْتَعْلِنْ بِهِ، فَإِنَّا قَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتِنَ أَبْنَاءَنَا وَنِسَاءَنَا. قَالَ ذَلِكَ ابْنُ الدَّغِنَةِ لِأَبِي بَكْرٍ، فَطَفِقَ أَبُو بَكْرٍ يَعْبُدُ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، وَلَا يَسْتَعْلِنُ بِالصَّلَاةِ وَلَا الْقِرَاءَةِ فِي غَيْرِ دَارِهِ، ثُمَّ بَدَا لِأَبِي بَكْرٍ فَابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ، وَبَرَزَ فَكَانَ يُصَلِّي فِيهِ، وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَيَتَقَصَّفُ عَلَيْهِ نِسَاءُ الْمُشْرِكِينَ وَأَبْنَاؤُهُمْ، يَعْجَبُونَ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَّاءً لَا يَمْلِكُ دَمْعَهُ حِينَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَأَفْزَعَ ذَلِكَ أَشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَأَرْسَلُوا إِلَى ابْنِ الدَّغِنَةِ فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ، فَقَالُوا لَهُ إِنَّا كُنَّا أَجَرْنَا أَبَا بَكْرٍ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، وَإِنَّهُ جَاوَزَ ذَلِكَ، فَابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ، وَأَعْلَنَ الصَّلَاةَ وَالْقِرَاءَةَ، وَقَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتِنَ أَبْنَاءَنَا وَنِسَاءَنَا، فَأْتِهِ فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَقْتَصِرَ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَعَلَ، وَإِنْ أَبَى إِلَّا أَنْ يُعْلِنَ ذَلِكَ فَسَلْهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْكَ ذِمَّتَكَ، فَإِنَّا كَرِهْنَا أَنْ نُخْفِرَكَ، وَلَسْنَا مُقِرِّينَ لِأَبِي بَكْرٍ الِاسْتِعْلَانَ. قَالَتْ عَائِشَةُ فَأَتَى ابْنُ الدَّغِنَةِ أَبَا بَكْرٍ، فَقَالَ قَدْ عَلِمْتَ الَّذِي عَقَدْتُ لَكَ عَلَيْهِ، فَإِمَّا أَنْ تَقْتَصِرَ عَلَى ذَلِكَ وَإِمَّا أَنْ تَرُدَّ إِلَيَّ ذِمَّتِي، فَإِنِّي لَا أُحِبُّ أَنْ تَسْمَعَ الْعَرَبُ أَنِّي أُخْفِرْتُ فِي رَجُلٍ عَقَدْتُ لَهُ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنِّي أَرُدُّ إِلَيْكَ جِوَارَكَ، وَأَرْضَى بِجِوَارِ اللَّهِ. وَرَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَوْمَئِذٍ بِمَكَّةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «قَدْ أُرِيتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ، رَأَيْتُ سَبْخَةً ذَاتَ نَخْلٍ بَيْنَ لَابَتَيْنِ». وَهُمَا الْحَرَّتَانِ، فَهَاجَرَ مَنْ هَاجَرَ قِبَلَ الْمَدِينَةِ حِينَ ذَكَرَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -، وَرَجَعَ إِلَى الْمَدِينَةِ بَعْضُ مَنْ كَانَ هَاجَرَ إِلَى أَرْضِ الْحَبَشَةِ، وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «عَلَى رِسْلِكَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤْذَنَ لِي». قَالَ أَبُو بَكْرٍ هَلْ تَرْجُو ذَلِكَ بِأَبِي أَنْتَ قَالَ «نَعَمْ». فَحَبَسَ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِيَصْحَبَهُ وَعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَ السَّمُرِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ. [ر: ۴۶۴]

ترجمه - حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها چه د حضورپاك بى بى ده ارشاد فرمائى چه ماد كله نه خپل مور پلار پيژندلى دى نوهغوى مې هم د اسلام په دين باندې ليدلى دى او په مونږ باندې

هيڅ يوه ورځ داسې نه ده تيره شوې چه حضورپاك ﷺ به د ورځې په دواړو غاړو يعنى سحراومابنام نه وى راغلى كله چه مسلمانانوته د كافرانودلاسه سخت تكليف كيدو نو حضرت ابوبكر صديق رضی الله عنه لاړو اوحبشه ته هجرت اوكړو ترديې چه برك الغماد نومې ځائى ته اورسيدو نوهغه ته ابن الدغنه ملاؤ شو چه د قاره قبيلې سرداروو هغه تپوس اوكړو ابوبكر! د كوم ځائى اراده ده؟ حضرت ابوبكر صديق رضی الله عنه جواب وركړو زما قوم زه اوويستلم اوس زه غواړم چه د الله تعالى په زمكه كښې سيل اوكړم اود هغه عبادت اوكړم. ابن الدغنه اووئيل چه ستا په شان سړې نه اوځى او نه ويستلې شى ته خو چه خلقو سره كوم څيزنه وى هغه ګټې او هغوى ته ئى وركوې (يعنى د غريبانانوخيال ساتونكې ئى)، او صله رحمى كوې اود بال بچ بوج په خپل ځان باندې اوچته وې اود ميلمه ميلمستياكوې او په حادثاتوكښې د حق مرسته كوې (يعنى په حق خبره باندې قايم پاتې كيدو د وجې په چاباندې راتلونكې مصيبت دفاع كوې)، زه تا په خپله پناه كښې اخلم. زه ته خپل ښار ته واپس شه اود خپل رب عبادت كوه. نو ابن الدغنه هم سفراوكړو او ابوبكر ئى واخستو مكې ته راغلو. د قريشو سردارانوله راغلو هغوى ته ئى اووئيل ګورئى د ابوبكر په شان سړې چه هغه د دې ځائى نه اوځى يا اوويستلې شى (سخته د افسوس خبره ده) تاسو داسې سړې اوباسئى چه د غريبانانو پالنه كوى صله رحمى كوى اود بال بچ بوج په خپل سر اوچته وى د ميلمنو ميلمستياكوى او په حادثاتوكښې د حق خبرې ملګرتياكوى (يعنى په حق باندې قايم پاتې كيدو د وجې نه په يوانسان باندې راتلونكې مصيبت نه حفاظت كوى)، نود قريشو كافرانو د ابن الدغنه پناه منظوركړه اوحضرت ابوبكر رضی الله عنه ته ئى امن وركړو. مګر ابن الدغنه اووئيل چه تاسو ابوبكر صديق رضی الله عنه ته اووائې چه په خپل كوركښې د خپل رب عبادت كوه هم هلته مونځ كوه او چه څه دې خوښه وى هغه لوله او مونږ له (په مونځ اوقران لوستلو سره) تكليف مه راكوه اومه ئى په ښكاره لوله ځكه چه مونږ ويريږو چه زمونږ ښځې اوځامن په فتنه كښې پرينوځى. ابن الدغنه حضرت ابوبكر رضی الله عنه ته داهرڅه اووئيل اوحضرت ابوبكر رضی الله عنه (د هغه ورځ نه) په خپل كور كښې عبادت كولو او علانيه ئى مونځ كول او قرآن لوستل پريخودل. بيا د ابوبكر صديق رضی الله عنه په زړه كښې راغلل نود خپل كور د صحن مخې ته ئى يوجمات جوړكړو او بهر راووتلو هم هلته ئى مونځ كول او نورو باندې كول شروع كړه او چه كله به ئى قرآن لوستلو نود مشركانوښځو او بچو به په هغوى باندې ګڼړه جوړه كړه او په حيرانتياسره به ئى هغوى ته كتل. حضرت ابوبكر رضی الله عنه ډير ژړيدونكې سړې وو كله چه به ئى قرآن لوستلو نو په خپلو اوښكو به ئى قابونه شوه راوستلې. د قريشو سردارانو چه داكيفيت اوليدلو نو اوويريدل او ابن الدغنه ته ئى اووئيل چه راشه. هغه مكې مكرمې ته راغلو كفارقريش هغه ته اووئيل مونږ خو ابوبكرته په دې شرط باندې امان وركړې وو چه هغه دې په خپل كوركښې عبادت كوى خوهغه د دغه شرط خلاف د كور په صحن كښې جمات جوړكړو او په ښكاره مونځ او قرآن لولى. مونږ ويريږو چه زمونږ ښځې اوبچې چرته په فتنه كښې پرينوځى (ته ابوبكرته اووايه)، چه په خپل كوركښې دې د خپل رب عبادت كوى اوكه هغه نه منى او په ښكاره عبادت كول غواړى نوهغه ته اووايه چه ستا د مان نه دې اوځى ځكه چه مونږ ته ستا امان ماتول ښه نه ښكارى. اومونږ خو به ابوبكر په ښكاره

عبادت کولو هیڅ کله هم پرینږدو. حضرت عائشه ﷺ فرمائی چه دې اوریدوسره ابولدغنه حضرت ابوبکر ﷺ له راغلو اوونی وئیل چه تاته پته ده ما چه په کوم شرط باندې ذمه واری اخستې وه یاخوته په خپل شرط باندې اودرېږه یا زماغاړه خلاصه کړه ځکه چه زه دا نه خوښوم چه په عربوکښې دا مشهوره شی چه زماذمه واری نی ماته کړه. حضرت ابوبکر صدیق ﷺ اوونیل چه ته خو خپله ذمه واپس واخله اوزه دالله تعالی په امان باندې راضی یم او په دغه ورځوکښې حضورپاك هم په مکه کښې وو. رسول الله ﷺ ذکراوکړو چه ماته په خوب کښې ستاسو هجرت مقام خودلې شوې دې ما یوه شاړه زمکه لیدلې ده چرته چه دکهجورو ونې دی چه د تورو کاڼړی ژنو زمکو په مینځ کښې ده. (یعنی د مدینې منورې دواړه کاڼړی ژنې غاړې) د رسول الله ﷺ داخبره نی چه واوریده چاچه هجرت اوکړو نو هغوی دمدینې طرف ته هجرت اوکړو اوڅه خلق چه اول حبشه ته هجرت کړې وو هغوی مدینې طرف ته راغلل. او ابوبکر ﷺ د هجرت تیارې شروع کړو. بیا حضورپاك هغوی ته اوفرمائیل چه لږ شان حصارشه زه دې پوهه کوم ماته به هم (دالله تعالی د طرف نه) دهجرت اجازت ملاؤشی حضرت ابوبکر عرض اوکړو زما مور پلاردې په تاسو قربان شی ستاسو دا امید شته چه داسې اجازت به ملاؤشی؟ حضورپاك اوفرمائیل او، په دې وجه حضرت ابوبکر ﷺ حصارشوچه هم حضور پاك سره به هجرت کوی او خپلو دواړو اوښوباندې نی څلورمیاشتې دکیکر پاڼړې خوړلې.

رجال الحدیث

① **یحیی بن بکیر**:- دا یحیی بن بکیر ابوزکریامخزومی رحمه الله دې. [1]

② **لیث**:- دا لیث بن سعد رحمه الله دې. [2]

③ **عقیل**:- دا عقیل بن خالدبن عقیل رحمه الله دې. [3]

④ **ابن شهاب**:- دامحمدبن مسلم بن شهاب زهری رحمه الله دې. [4]

⑤ **عروه بن الزبیر**:- داعروه بن زبیربن العوام رحمه الله دې. [5]

قال ابوصالح حدثنی عبدالله نه څوک مراددی؟:- ابونعیم اصیلی او جیانی وغیره رحمهم الله فرمائی چه د ابوصالح نه مراد سلیمان بن صالح مروزی رحمه الله دې. د چالقب چه سلمویه دې او دهغوی د شیخ عبدالله نه مراد عبدالله بن مبارك او علامه قسطلانی رحمه الله صرف هم دا قول کرکړې دې. [6]

اوعلامه اسماعیلی رحمه الله فرمائی چه د ابوصالح نه مراد عبدالله بن صالح کاتب لیث دې او

---

[1] کشف الباری:۳۲۳/۱.

[2] کشف الباری:۳۲٤/۱.

[3] کشف الباری:۳۲۵/۱، ٤۵۵/۳.

[4] کشف الباری:۳۲۶/۱.

[5] کشف الباری:۲۹۱/۱، ٤۳۶/۲.

[6] فتح الباری: ٦٠١/٤ عمدة القاری: ۱۷۳/۱۲ إرشاد الساری:۲۶۷/۵.

دَ هغوی شیخ عبدالله نه مراد علی ابن وهب رحمه الله دي [1] علامه عیني رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله دَ دوبي قول تصحیح کړي دې. دَدې دپاره ابن السکن عن الفربري عن البخاري رحمه الله تعالى والا روایت کښې صراحةً نقل دی چه قال أبوصالح سلمویه حدثنا عبدالله بن مبارك رحمه الله تعالى. [2]

⑥ **سلیمان بن صالح لیثي**:- دَهغوی کنیت ابوصالح دې او هغوی په سلمویه مشهور دی اوداهم ونیلې شوی دی چه دَ هغوی نوم سلیمان بن داؤد دې. [3]

اساتذه:- هغوی رحمه الله اوس بن عبدالله بن بریده اسلمي، عبدالله بن مبارك، علی بن مجاهد او فضیل بن عیاض وغیره رحمهم الله نه روایات نقل کوي.

تلامذه:- احمدبن محمدبن شبویه، اسحاق بن راهویه، حامدبن آدم، عمرو بن یحیی بن حارث حمصي، محمدبن عبدالعزیز بن ابی رزمة او ابوعلي محمدبن علي بن حمزة مروزي وغیرهم رحمهم الله دَهغوی نه روایات نقل کوي. [4]

تاریخ المروزي کښې ابوعلي محمدبن علي مروزي رحمه الله نه نقل دی چه حضرت عبدالله بن مبارك. سلیمان بن صالح مروزي رحمه الله ته دَحدیث په معامله کښې به نې خصوصي اهمیت ورکولو. [5]

⑦ **عبدالله**:- دا حضرت عبدالله بن مبارك رحمه الله دي. [6]

⑧ **یونس**:- دا یونس بن یزید رحمه الله دي. [7]

⑨ **عائشه رضی الله تعالی عنها**:- دا ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها ده. [8]

حل اللغات:-**أن اسیح**: ساح یسیح سیاحةً من ضرب سیل کول، په مخ دَ زمکې باندې تلل، په ملکونو او ښارونو کښې ګرځیدل. په اصل کښې دا سیح نه دې یعنی په مخ دَ زمکې باندې بهیدونکې اوبه. [9]

الکل: ثقل، بوج، بال بچ. [10]

فیتقصف: په یوځیز باندې وردانګل، ګڼړه جوړول، او په اصل کښې دا قصف یعنی کسر (ماتیدلو)

---

[1] فتح الباري: ٤/٦٠١ عمدة القاري: ١٢/١٧٣ إرشاد الساري: ٥/٢٦٧.
[2] فتح الباري: ٤/٦٠١ عمدة القاري: ١٢/١٧٣ إرشاد الساري: ٥/٢٦٧.
[3] تهذيب الكمال: ١١/٤٥٣.
[4] تهذيب الكمال: ١١/٤٥٣.
[5] تهذيب الكمال: ١١/٤٥٣.
[6] كشف الباري: ١/٤٦٢.
[7] كشف الباري: ١/٤٦٣، ٣/٢٨٢.
[8] كشف الباري: ١/٢٩١.
[9] النهاية في غريب الحديث والاثر: ١/٨٣٣.
[10] النهاية في غريب الحديث والاثر: ٢/٤٦٣.

نه دي اوهم دَدې نه دي. **ريح قاصفة**: تيزه آوازكونكې هوا او **رعد قاصف**: دَ آواز دَ سخت والى نه هلاكونكې ګرز (يعنى دَ تندر په شان آواز) [1]

ان نخفرك: دَ باب افعال نه دي وعده ماتول، بې وفائى كول مجرد كښې ضَرَبَ نه دې حفاظت كول، امن وركول. [2]

سبخة: نمكين او سپوره زمكه، دَ اوبودنه، دَدې جمع **سباخ** راځى [3]

بين لابتين: دا دَ لابة تثنيه ده. يعنى دَ تورو كاڼو والا زمكه چه سوزيدلې ښكارى دې ته حرة هم ونيلې شى دَ كوم جمع چه حِرار راځى اوحرة دَ مدينې منورې نه بهر زمكې ته هم وائى [4]

ورق السمر: دَ كيكرد ونوپاڼې سمر، دَ ميم په ضمه سره جمع ده او هم په دغه وزن باندې مفرد هم لوستلې شوې دې. اودَدې يوبل مفرد سمرة دې اودَدې جمع امسر وسمرات هم راځى [5]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې

تشريح:- قوله: ابن الدغنة: دادَ دال په فتحه اوغين په كسره اودنون په فتحه سره دې او په يوه نسخه كښې دَ دال او غين په ضمه اودَ نون په فتحه سره اودريمه نسخه كښې دَ دال اوغين فتحه سره او نون مشدده سره دې. نور اقوال هم شته. [6] دا دَ بنوقاره سرداروو او په ښكلې غشې ويشتوكښې مشهورو. دغنه دَ هغه دَ مور نوم وو دهغه په اصل نوم كښې ډير اقوال دى مثلاً مالك او ربيعه وغيره. [7]

قوله: ولم يمر علينا يوم الا يأتينا فيه رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم:- يعنى حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى چه هيڅ يوه ورځ داسې نه تيريدله چه حضورپاك ﷺ به مونږ كره تشريف نه راوړلو.

يولطيف اشكال اودَ هغې جواب:- دلته شبه دا كيږى چه خبره خو زر غبا تزدد حبا [8] خلاف ده دَدې جواب دادې چه كله په مزاج كښې بالكل اتحادوى نوبيا هغه وخت دَ زر غبا تزدد حبا قانون نه چليږى

فضيلت خليفه بلافصل حضرت ابوبكر الصديق رضى الله تعالى عنه:- **قوله (فانك تكسب المعدوم**

---

[1] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٥٠٦/١، عمدة القارى: ١٧٦/١٢.

[2] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٥٠٩/١.

[3] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٧٣٧/١.

[4] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٣٥٧/١.

[5] النهاية فى غريب الحديث والاثر: ٨٠٤/١.

[6] تحفة البارى: ١١٩/٣.

[7] تحفة البارى: ١١٩/٣ عمدة القارى: ١٧٤/١٢.

[8] أخرجه الخطيب بغدادى فى تاريخه: ٥٥/٦ والحاكم رحمه الله فى مستدركه: ٣٤٧/٣ وصاحب المجمع الزوائد: ٧٥/٨.

وتصل الرحم الخ - یعنی ابن الدغنه هم هغه صفات دَحضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه بیان کړل کوم چه حضرت خدیجة الکبری رضي الله عنها دَ رسول الله ﷺ بیان کړی وو اوهغه دَ حضورپاك دوست او بی بی وه اودَ حضورپاك دهریوراز نه خبروه اوبیاهغې داسې دَ حضورپاك تعریف اوتوصیف اوکړو چه دلته خو داکافردې اودَ حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه تعریف کوی او هم هغه اوصاف کوم چه دَ حضورپاك دی دَ صدیق اکبر رضي الله عنه دَ پاره ثابتیږی نودا په اتحاد مزاج باندې دال دې په دې وجه دَخلافت بلافصل استحقاق هم دَ صدیق اکبر رضي الله عنه جوړیږی دَ بل چانه دَ رسول الله ﷺ سره دَ صدیق اکبر رضي الله عنه دا مناسبت څومره وو ددې اندازه ددې نه اولګونی چه داساری بدر په سلسله کښې چه دَ حضوراکرم ﷺ کومه رائې وه هم دَصدیق اکبر رضي الله عنه رائې وه دغه شان دَ صلح حدیبیه په موقع چه کوم ارشاد رسول الله ﷺ فرمائیلې وو هم هغه صدیق اکبر رضي الله عنه لفظ په لفظ جواب ورکړې وو. دا ټولې په ټولې قصې په دې خبره باندې دلالت کوی چه دَ حضرت ابوبکر رضي الله عنه مزاج ته دَ حضورپاك ﷺ مزاج سره کوم اتحاد وو هغه اتحاد دَ بل چا دَپاره حاصل نه وو هم ددې دپاره دَ خلافت بالفصل استحقاق هم دَ صدیق اکبر رضي الله عنه دَ پاره ثابتیږی.

یوسوال اودَ هغې جواب:- دلته دا سوال پیداکیږی چه حضرت ابوبکر رضي الله عنه کله ابن الدغنه سره داوعده کړې وه چه هغه به مونځ په کورکښې کوی نودَهغې خلاف ورزی هغه ولې اوکړه؟ ددې جواب دادې چه چرته هم په روایت کښې دا تذکره نشته چه حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه دَ دې وعده کړې وه. بله خبره داده چه دَ حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه دا عمل اضطراری وو هغه ددې دپاره مضطروو لهذا څنګه چه ابن الدغنه اووئیل چه ته زما جوار یعنی ذمه واری واپس کړه یا د وعدې مطابق په خپل کورکښې عبادت کوه حضرت ابوبکر رضي الله عنه زر اووئیل زه دَالله تعالی په پناه کښې پاتې کیدو باندې راضی یم اوهغه وخت حضوراکرم ﷺ هم په مکه مکرمه کښې وو.(۱)

۵- باب: دین

دَ قرض بیان

[حدیث ۲۱۷۶](۲) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضی الله عنه- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلی الله علیه وسلم- كَانَ

---

(۱) لامع الدراری مع تعلیقات شیخ الحدیث محمدزکریا رحمه الله ۲۱۲/۶ مع اضافة.

(۲) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب النفقات باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من ترک کلاً اوضیاعافالی حدیث رقم:۳۷۱ وفی الاستقراض واداء الدیون باب الصلاة علی من ترک دینا: ۲۳۹۸، ۲۳۹۹ وفی التفسیر سورة احزاب رقم: ۴۷۸۱ وفی الفرائض باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من ترک مالا فلاهله رقم: ۶۷۳۱ وأخرجه مسلم فی الفرائض باب من ترک مالافلورثته رقم:۱۶۱۹ وأخرجه النسائی فی الجنائز باب الصلاة علی من علیه دین رقم: ۱۹۶۳ وأخرجه الترمذی فی الجنائز باب الصلاة علی المدیون رقم: ۷۰۱ وأخرجه ابن ماجة فی الصدقاتن باب من ترک دینا أو ضیاعًا فعلی الله وعلی رسوله صلی الله تعالی علیه وسلم رقم:۲۴۱۵ وأخرجه أحمد رحمه الله تعالی فی مسنده: ۴۵۳/۱ رقم: ۶۸۴۷ وأخرجه ابن حبان فی صحیحه فی کتاب السیر باب الغلول رقم: ۴۷۵۴.

يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْمُتَوَفَّى عَلَيْهِ الدَّيْنُ فَيَسْأَلُ «هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ فَضْلاً». فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ لِدَيْنِهِ وَفَاءً صَلَّى، وَإِلاَّ قَالَ لِلْمُسْلِمِينَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْفُتُوحَ قَالَ «أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَمَنْ تُوُفِّيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دَيْنًا فَعَلَىَّ قَضَاؤُهُ، وَمَنْ تَرَكَ مَالاً فَلِوَرَثَتِهِ». [۲۲۶۸، ۲۲۶۹، ۲۲۹۹، ۴۵۰۳، ۵۰۵۶، ۶۳۵۰، ۶۳۶۴، ۶۳۸۲]

ترجمه - رسول الله ﷺ ته دَ يوکس جنازه راوړلې شوه په کوم چه قرض وو. حضورپاك تپوس اوکړو آيا دې سړی دَ قرض اداکولودپاره څه زياتی مال پريخودې (چه دَ تجهيزاوتکفين نه پاتې وی)، که خلقو به وئيل چه او نو بيابه حضور پاك جنازه کوله ګنی مسلمانانوته به نی فرمائيل تاسو په خپل ملګری باندې جنازه اوکړئی. بياچه کله الله تعالی حضورپاك ته دولت ورکول شروع کړه نوحضورپاك اوفرمائيل زه دَمسلمانانودپاره پخپله دَهغوی نه زيات خيرخواه يم چه کم مسلمان مړشي او په هغه قرضه پاتې شی دَهغه قرض په ماباندې دې اوکه مال ئی پريخودې وی نوهغه ئی دَ وارثانودې.

رجال الحديث

① **يحيیٰ بن بکير**:- دا يحيیٰ بن عبدالله بن بکير مخزومی رحمه الله دې. [1]

② **ليث**:- داليث بن سعد رحمه الله دې. [2]

③ **عقيل**:- دا عقيل بن خالد رحمه الله دې. [3]

④ **ابن شهاب زهری**:- دابن شهاب زهری رحمه الله دې. [4]

⑤ **ابوسلمة**:-دا ابوسلمه بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې. [5]

⑥ **ابوهريره**:- اودَ حضرت ابوهريره رضی الله عنه تذکره هم وړاندې تيره شوې ده. [6]

دَ مذکوره روايت دَمختلف نسخوتفصيل:- امام بخاری رحمه الله چه کوم روايت نقل کړې دې په هغې کښې څلور نسخې دی. ① علامه ابن بطال مالکی رحمه الله فرمائی چه داحديث باب من تکفل عن الميت بدين سره متعلق دی. اوهم هلته داحديث کيدل پکاردی اوهغه په خپله نسخه کښې هم هلته دَدې ذکرکړې دې. [7] حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عينی رحمه الله هم دا زيات مناسب ګرځولی دی چونکه په دې کښې تکفل دين عن الميت تذکره ده. [8]

---

[1]) کشف الباری:۱/۳۲۳.
[2]) کشف الباری:۱/۳۲٤.
[3]) کشف الباری:۱/۳۲۵، ۳/٤۵۵.
[4]) کشف الباری:۱/۳۲۶.
[5]) کشف الباری:۲/۳۲۳.
[6]) کشف الباری:۱/۶۵۹.
[7]) شرح ابن بطال: ۶/۳۵۳.
[8]) فتح الباری:٤/۶۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۷۷.

④ دويمه نسخه بغيرد ترجمه د يوباب ده. حضرت شيخ الحديث رحمه الله هم دا راجح ګرځولې ده اوفرمائى چه په اصل كښې دا رجوع إلى الاصل د قبيل نه ده. دامام بخارى رحمه الله عادت دادې چه كله مسلسل تراجم روانې وى او په مينځ كښې ضمنا څه نوې ترجمه راځې نودهغې نه پس هغه يوباب بغيرد ترجمې ذكركوى اود دغه باب په ذريعه سره رجوع إلى الاصل كوى. اول د كفالت ابواب روان وو په مينځ كښې د جوار ابى بكرالصديق رضى الله عنه ترجمه راغلې وه. ددې دپاره امام بخارى رحمه الله د كفالت د ابواب طرف ته رجوع كولودپاره دا باب بلاترجمه ذكركړې دې. او په دې باب كښې امام بخارى رحمه الله د كفالت عمومى ثبوت فرمائيلې دې. مطلب دادې چه كه يوسړې د يوخاص سړى كفيل جوړيدې شى نودغه شان دعام خلقود طرف نه هم هغه د كفالت ذمه وارى اوچتولې شى.([1])

③ دريم په يوه نسخه كښې كښې دلته باب الدين عنوان واقع شوې دې لكه چه شراح بخارى علامه عينى رحمه الله حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه قسطلانى رحمه الله وغيره په متداول نسخوكښې دى.([2])ليكن په دې صورت كښې اشكال دادې چه دا ترجمه ددې ځائى كيدو په ځائى د باب القرض لاندې كيدل پكاردى.([3]) لكه چه وړاندې راځى. ددې جواب داكيدې شى چه په عام توګه باندې په ديون كښې كفالت كيږى. په دې وجه امام بخارى رحمه الله دا ترجمه دلته منعقد كړې ده.

④ څلورمه نسخه داده كومه چه مونږ سره ده. دلته ئى باب جوار ابى بكرصديق رضى الله عنه په ذيل كښې دا روايت نقل كړې دې.([4])او ظاهره ده چه د دې روايت باب جوار ابى بكر صديق رضى الله عنه سره څه تعلق نشته.([5]) ددې دپاره به هم دغه ونيلې شى چه دلته باب بلاترجمه كيدې پكاردى اويا د باب الدين ترجمه ټيك ده او يا چه ابن بطال رحمه الله چه اوچتولوسره باب من تكفل عن الميت بدين په ضمن كښې ذكركړې دې هم هلته كيدل پكاردى.

د قوله فعلى قضاؤه تشريح او دعلماؤ داختلاف بيان:- په دې حديث مبارك كښې دى چه حضورپاك ارشاد فرمائيلې دې چه كوم مسلمان هم وفات كيږى او دين پريږدى اومړى كيږى نوزه به د هغه دين اداكوم اوبيابه حضور پاك د بيت المال نه هغه ديون اداكول. بعض علماء فرمائى چه د خپل طرف نه به حضورپاك هغه دين اداكول.([6])

---

[1]) الابواب والتراجم ص: ۱۶۹.
[2]) عمدة القارى:۱۲/۱۷۷فتح البارى: ۶۰۱/۴إرشاد السارى:۲۷۰/۵.
[3]) فتح البارى: ۶۰۱/۴.
[4]) صحيح البخارى: ۳۰۷/۱ قديمى.
[5]) عمدة القار:۱۲/۱۷۷.
[6]) فتح البارى: ۶۰۲/۴.

په دې مسئله کښې اختلاف دې چه آیا دا ادائیګی په حضورپاك باندې واجب وو که دَ تبرع په توګه به ئې داسې کول دَ شوافع په نیزدلته دواړه وجوهات دی په یوه وجه کښې دا فرمائیلې شوی دی چه دا ادائیګی په حضورپاك باندې واجب وه او دویمه وجه داده چه حضورپاك به دَ تبرع دَ وجې نه دا ادائیګی کوله.[۱] اودَ احنافو په نیز دلته دَحضورپاك قضاء دین کول دَ تبرع په توګه وو

دَدې نه پس په دې کښې اختلاف دې چه دَحضوراکرم نه پس په خلیفة المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځی که نه؟ نوحضرت شیخ عبدالحق دهلوی رحمه الله فرمائی چه دَ احنافو په نیز دلته دَ حضورپاك قضاء دین دَ تبرع په توګه وو نوچه کله واجب نه وو نوروستو به په خلیفة المسلمین باندې څنګه واجب شی.[۲] اودَ شوافع دَ ړومبې وجې مطابق خلیفة المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځی.[۳]

براعت اختتام:- حضرت شیخ الحدیث فرمائی چه دلته دَ براعت اختتام دَپاره امام بخاری رحمه الله دَ کتاب الکفاله په اختتام باندې **قوله: فمن توفي من المؤمنين فترك دينا** والا روایت پیش کولو، دَ وفات او جنازې صفاا و په صراحت سره ذکر کړې دې[۴]

بسم الله الرحمن الرحيم

۴۵-كتاب الوكالة

الوكالة: مصدر دې او دَ واؤ زیر اوزبر سره مستعمل دې. دَ باب ضرب نه معنی حواله کول او پریخودلو په معنی کښې دې. په حدیث کښې راغلی دی اللهم رحمتك أرجو ولا تكلني إلى نفسي طرفة عين. دې الله زه ستا دَرحمت امیدواریم لهذا ته ما دَ یولمحې دَپاره هم زما نفس ته مه حواله کوه[۵]

وكله: دَتفعیل نه، څوك وکیل جوړول، وکیل په وزن دَ فعیل په معنی دَ مفعول دې یعنی هغه سړې چاته چه څه کار حواله ړې شی. بل دَ فاعل په معنی هم راځی لکه چه الوکیل دَ الله تعالی دَ اسماء نه هم دې په معنی دَحافظ، قرآن کریم کښې دی: ﴿ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ﴾ (آل عمران ۱۷۲) اوهم دَ دې نه توکل دې یعنی وکالت قبلول او ﴿ تَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ﴾ مطلب دې په الله تعالی باندې یقین او بهروسه کول اوبعض خلقو دَتوکل داتعریف هم کړې دې: إظهار العجز والاعتماد على غيرك یعنی خپله عاجزی او انکساری ښکاره کولو سره په غیر باندې اعتماد کول.[۶]

---

[۱] نيل الاوطار:۲۵۵/۵.
[۲] لم أجدفي أشعة اللمعات.
[۳] نيل الاوطار: ۲۵۵/۵.
[۴] الابواب والتراجم ص: ۱۶۶ الكنزالمتواری: ۲۶۳/۱۰.
[۵] أخرجه أحمد رحمه الله في مسنده: ۴۲/۵.
[۶] طلبة الطلبة للنسفی رحمه الله ص: ۲۸۴ مع هامشه وأنيس الفقهاء ص:۲۳۸ وبناية شرح الهداية للعينی: ۲۶۱/۶

دَ شریعت په اصطلاح کښې إقامة الغیرمقام نفسه ترقهًا أو عجزًا فی تصرف جائزمعلوم ته وائی. یعنې بل یوسړې جائز اومعلوم تصرف کښې په خپل خائی اودرول دَ عاجزئی یا دَ مزې دَ وجې نه. (۱)

دَ وکالت مشروعیت:- دَ وکالت صحیح کیدل، کتاب الله سنت رسول الله ﷺ او اجماع دَ امت دَ فقهاؤ نه ثابت دې. بل دَ عقل اوقیاس هم تقاضا ده چه وکالت جائزدې.

دَ کتاب الله نه ثبوت:- الله تعالی دَاصحاب کهف واقعه ذکرکولوسره فرمائی: ﴿ فَابْعَثُوٓا أَحَدَكُم بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِۦٓ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ فَلْيَنظُرْ أَيُّهَآ أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ مِّنْهُ ﴾ (کهف: ۱۹) یعنی (چه کله دا حضرات دَ اوږد خوب نه بیدارشو نو خپل مینځ کښې مشوره اوکړه ونې وئیل) اوس اولیګئی دَ خپلو کسانونه یو کس ته خپلې دا روپئی ورکړې په دې ښارکښې بیادې اوګوری چه کوم صفاستره دې نورادې اوړې ستاسودَ پاره خوارك

اوښکاره خبره ده چه بل دَ سامان راوړودپاره وکیل جوړول دی اودَ اصحاب کهف قصه بلانکیر پیش کول زمونږ په حق کښې هم حجت دې. (۲)

دغه شان په زوجین کښې دَاختلاف پیداکیدو په صورت کښې صلح دَپاره دَ زوجینو دَ طرف نه دَ حکَم مقررکولوحکم ورکړې شوې دې. ﴿ فَابْعَثُوا۟ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِۦ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَآ إِن يُرِيدَآ إِصْلَٰحًا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيْنَهُمَآ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴾ (النساء: ۳۵) یعنی تاسو اودره وه یومنصف، دَسړووالا نه او یو منصف دَ ښځې والا نه که چرې دا دواړه غواړې چه صلح اوکړی نو الله تعالی به موافقت اوکړی په دغه دواړوکښې، بیشکه الله تعالی په هرڅه پوهه او خبردار دې. نودا حکَم هم دَ متعلقه فریق دَ طرف نه دَ وکیل درجه لری. (۳)

احادیث مبارکه نه ثبوت:- دَمذکوره کتاب دَ احادیثو نه اودَنورو ډیرو احادیثونه دَوکالت ثبوت ملاویږی. په هغې کښې یو خودادی:

حضرت عروه ﷺ دَ چیلئی اخستلو وکیل جوړول:- حضرت عروه بن ابی جعد بارقی ﷺ فرمائی ما ته نبی کریم ﷺ دَ چیلئی دَ اخستلودَپاره یودینارراکړو نو په هغه یو دیناربانډې هغه دوه چیلئی واخستې اوبیائی په هغې کښې یوه چیلئی په یودینارخرڅه کړه. بیائی دَ حضورپاك په خدمت کښې یودینار او یوه چیلئی حاضره کړه. حضورپاك دَهغه دَپاره دَ برکت دعا اوکړه اودَې نه پس چه به هغه خاورې هم اخستې په هغې کښې به ئی نفع کوله. (۴)

حضرت حکیم بن حزام ﷺ دَ قربانئی دَ خاروی دَاخستلودَپاره وکیل جوړول:- حضرت حکیم ﷺ فرمائی نبی کریم ﷺ هغه ته یودینار دَ قربانئی دَ خاروی اخستلو ته پاره ورکړو. نوهغه دَ قربانئی خاروې واخستو او په یودینار ګټه ئی خرڅ کړو اوبیائی بل دَ قربانئی خاروې

---

(۱) حاشیة ابن عابدین: ٤/٤٠٠ واللباب شرح الکتاب: ١٣٨/٢.

(۲) المغنی: ٨٧/٥ تکملة فتح القدیر: ٨/٣٠٤.

(۳) تفسیر ابن کثیر: ٤٩٣/١ مغنی المحتاج: ٢١٧/٨.

(۴) أخرجه البخاری فی المناقب باب سؤال المشرکین أن یریهم النبی صلی الله تعالی علیه وسلم الخ رقم: ٣٤٤٣.

واخستو دَ حضورپاك په خدمت كښې حاضرشو اويودينارئې هم پيش كړو. رسول الله ﷺ حكم وركړو چه څاروې قرباني كړنى او يودينار صدقه كړنى. [1]

حضرت ابورافع رضي الله عنه دَ ام المؤمنين حضرت ميمونه رضي الله عنها دَ نكاح په وخت وكيل جوړول:- حضرت ابورافع رضي الله عنه فرمائى رسول الله ﷺ حضرت ميمونه رضي الله عنها سره نكاح اوكړه په داسې حال كښې چه حضورپاك په احرام كښې نه وو او زه په دغه نكاح كښې دَ دواړو هستيانو په مينځ كښې قاصد ووم. [2]

دا پورتنې حديث شريف هم دَ خاونددَ طرف نه دَ وكيل جوړيدو په جواز باندې دلالت كوى. [3]

اجماع:- بل دَ وكالت په جوازباندې دَ رسول الله ﷺ دَ زمانې نه ترننه پورې دَ امت دَ فقهاؤ اجماع هم ده. [4] اودَ عقل اوقياس تقاضاهم داده چه وكالت جائزوى ځكه چه دَ هرسړى دپاره دا ډيرګران كاردې چه هغه خپل ټول كار پخپله پوره كړې شى نولامحاله به ضرورت اوحاجت وى چه هغه خپل بعض كارونه پخپله سرته رسولونه عاجزكيږى. لكه چه حالت مرض وى يا بوډاوالې زيات شى يايومعزز او دشان شوكت شخصيت وى دَ څه دَ وجې نه چه خپل بعض كارونو پوره كولونه قاصر وى نو په دې ټولوصورتونوكښې ضرورى دى چه هغه دخپلو كارونودپاره څوك وكيل مقرركړى اوكه چرې وكالت ناجائزاوګرځولې شى نوبيا به حرج لازم راځى چه دَ نص په رڼاكښې ممنوع دې. ﴿ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ ﴾ (الحج: ۷۸) [5] يعنى اونه دى كيخودې په تاسوباندې په دين كښې څه ګران.

دَ وكالت اقسام:- يوسړې كه بل څوك خپل نائب مقرركوى ياخوبه مطلقًا وى يعنى په هرڅيزكښې اويابه مقيداً وى په څه خاص څيزكښې لكه دَ محل په اعتبار دَ وكالت دوه قسمونه دى: ① وكالت خاصه يعنى دَ يومعين تصرف دپاره بل كس وكيل جوړول مثلاً دَ يومعين سوداَ اخستلودپاره څوك وكيل جوړكړى نو په دې صورت كښې دَ فقهاؤ اتفاق دې چه دَوكيل دپاره دَدې نه علاوه تصرف كول جائزنه دى. [6]

② وكالت عامه يعنى چه يوسړې بل ته اووائى چه ته زمادَ طرف نه په هرڅيزكښې وكيل يئې ته چه څه غواړې كولې شې ددې په جواز كښې دَ فقهاؤ اختلاف دې. دَ حنفيه اومالكيه په نيز جائزدې. [7] اودشافعيه اوحنابله په نيزناجائزدى. [8] البته حافظ ابن حجر رحمه الله دَ وكالت تعريف

---

[1] أخرجه الامام الترمذى فى سننه: ۵۴۹/۳.

[2] أخرجه الامام الترمذى فى سننه: ۱۹۱/۳ وقال حديث حسن.

[3] نيل الاوطار ص: ۳۱۶ المغنى:۸۷/۵.

[4] المغنى:۸۷/۵ تكلمة فتح القدير:۳/۸.

[5] تكلمة فتح القدير:۵/۸.

[6] الموسوعات الفقهية: ۴۵/۲۶ — ۲۷.

[7] البحرالرائق:۱۴۰/۷ وفتح القدير:۵۰۱/۷ وابن عابدين:۳۹۹/۴ — ۴۰۰ وبداية المجتهد: ۷۷۲/۲.

[8] مهذب: ۳۵۰/۱ والمغنى:۲۱۱/۵ — ۲۱۲.

داسې كړې دې: إقامة الشخص غيره مقام نفسه مطلقاً أو مقيداً.(۱) دَدې نه معلوميږى چه دَ شوافع په نيزوكالت عامه جائزدې. اويا دا چه بعض صورتونوكښې هغه دَ دې دَ جواز قائل وى.

۱- باب: وكالة الشريك في القسمة وغيرها

وَقَدْ أَشْرَكَ النَّبِي -صلى الله عليه وسلم- عَلِيًّا فِي هَدْيِهِ ثُمَّ أَمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا. [ر: ۲۳۷۱، ۱۶۳۰]

دَ تقسيم وغيره په كاركښې دَ يوشريك بل شريك وكيل جوړول اونبي كريم ﷺ حضرت على رضي الله عنه دَ خپل قربانئى په څاروى كښې شريك كړو اوبيائى هغه ته دَدې دتقسيم حكم وركړو.

دَترجمة الباب مقصد:- دَامام بخارى رحمه الله مقصوددادې چه چرته دوه كسان يا زيات كسان په يوڅيزكښې شريك وى او يوشريك بل شريك ته دَتقسيم يا نورو معاملاتو كښې وكيل جوړكړى نوجوړولې شى اوحافظ ابن حجر رحمه الله دَعلامه ابن بطال رحمه الله نه نقل كړى دى چه په دې كښې هيڅ اختلاف نشته.(۲)

بيا دااوګنړئى چه حضرت امام بخارى رحمه الله په ترجمه كښې في القسمة وغيرها الفاظ زيات كړى دى يعنى وكالت په تقسيم كښې هم كيږى اودَدې نه علاوه په نوروڅيزونوكښې هم كيږى. وكالت في القسمة خو امام بخارى رحمه الله په روايت سره ثابت كړې دې اووكالت في غير القسمة ئى الحاقاً اواستدلالاً ثابت كړې دې.(۳) مطلب دادې چه كه چرې په حديث كښې دَ يوڅيزتذكره وى نوبه هغې سره دَباقى نفى نه كيږى بلكه په جزئيات كښې كه چرې ثبوت ملاؤشى نودَ دغه نوع نور جزئيات كښې هم هغه حديث دليل جوړيدې شى.

قوله: وقد أشرك النبى صلى الله تعالى عليه وسلم عليا فى هديه ثم أمره بقسمتها:- دَ ترجمې دا جزء امام بخارى رحمه الله كتاب الحج او كتاب الشركة كښې موصولاً ذكركړې دې.(۴)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دَترجمې داجزء په خپل روايت كړې شوې دوو احاديث ملاوولوسره ثابت كړې دې. يوپه كتاب الشركة كښې دَحضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنهما او حضرت ابن عباس رضي الله عنهما طويل روايت دَ كوم په آخركښې چه حضرت على رضي الله عنه اووئيل لبيك بحجة رسول

---

(۱) فتح البارى: ۶۰۳/۴.

(۲) فتح البارى: ۶۰۴/۴ يقول العبد الضعيف عفاالله تعالى عنه: ما وجدت قول ابن بطال رحمه الله تعالى فى النسخ المطبوعة لشرح ابن بطال رحمه الله تعالى راجع: شرح ابن بطال: ۳۵۷/۶ دارالكتب العلمية بيروت وشرح ابن بطال رحمه الله تعالى: ۴۳۲/۶ مكتبه الرشد رياض.

(۳) فتح البارى ۶۰۴/۴ وعمدة القارى: ۱۷۹/۱۲.

(۴) فتح البارى: ۶۰۳/۴ صحيح البخارى: كتاب الحج باب لايعطى الجزامن الهدى شيئًا رقم: ۱۷۱۶ كتاب الشركة. باب الاشتراک فى الهدى والبدن الخ رقم: ۲۳۷۱.

الله صلی الله تعالی علیه وسلم نو نبی کریم ﷺ هغه ته حکم ورکړو چه هغه دې په خپل احرام باندې قایم وی (لکه څنګه چه هغې ترلې دی)، او هغه نی په خپله قربانئی کښې شریك کړو او دویم په کتاب الحج کښې د حضرت علی رضی الله عنه روایت کوم کښې چه نبی کریم ﷺ زه (د قربانئی د څاروی دخصمانې دپاره)، اولیګلم په دې وجه مادهغې خصمانه کوله بیا حضورپاك ﷺ ماته حکم راکړو نو مادهغې غوښه تقسیم کړه الخ. [1]

[حدیث ۲۱۷۷] [2] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَلِيٍّ - رضي الله عنه - قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - أَنْ أَتَصَدَّقَ بِجِلاَلِ الْبُدْنِ الَّتِي نُحِرَتْ وَبِجُلُودِهَا. [ر: ۱۶۲۱]

ترجمه:- حضرت علی رضی الله عنه فرمائی نبی کریم ﷺ ماته حکم راکړې ووچه دهغوی د قربانئی د څاروی څرمن زه صدقه کړم کوم چه ما ذبح کړې وو.

رجال الحدیث

① **قبیصه**:- داقبیصه بن عقبه العامری الکوفی رحمه الله دې. [3]
② **سفیان**:- دا سفیان بن سعید ثوری رحمه الله دې. [4]
③ **ابن ابی نجیح**:- دا ابن ابی نجیح یعنی عبدالله بن یسار رحمه الله دې. [5]
④ **مجاهد بن جبر**:- دامجاهدبن جبر ابوالحجاج مکی رحمه الله دې. [6]
⑤ **عبدالرحمن**:- داعبدالرحمن بن ابی لیلی یسارانصاری رحمه الله دې. [7]
⑥ **علی** رضی الله عنه:- دحضرت علی رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. [8]

حل اللغات:- **جلال**: دجُلّ جمع ده د څاروی څرمن. [9]

---

[1] حواله مذکوره.

[2] وأخرجه البخاری رحمه الله أیضًا فی کتاب الحج باب الجلال للبدن رقم:۱۷۰۷ وباب لایعطی الجزار من الهدی شیئًا رقم: ۱۷۱۶ وباب یتصدق بجلود الهدی رقم:۱۷۱۷ وباب یتصدق بجلال البدن رقم:۱۷۱۸ وأخرجه مسلم فی کتاب الحج باب فی الصدقة بلحوم الهدی وجلودها وجلالها رقم: ۳۱۶۷، ۳۱۶۸، ۳۱۶۹، ۳۱۷۰ وأخرجه أبوداؤد فی کتاب المناسک باب کیف تنحر للبدن رقم: ۱۷۶۹ وأخرجه ابن ماجة فی کتاب المناسک باب من جلل البدنة رقم: ۳۰۹۹.

[3] کشف الباری:۲/۲۷۵.

[4] کشف الباری:۲/۲۷۸:

[5] کشف الباری:۳/۳۰۲.

[6] کشف الباری:۳/۳۰۷.

[7] کشف الباری کتاب أبواب الاذان باب إستواء الظهر فی الرکوع .

[8] کشف الباری:۳/۱۵۰.

[9] مختارالصحاح ص: ۱۸٤.

البدن (بضم الدال وسکونها) د بدنة جمع ده یعنی هغه اوښه یا غوا د کومې چه په مکه مکرمه کښې قربانی اوکړې شی [1]

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت په دې توګه دې چه حضرت علی ﷺ داخبره پیژندله چه رسول الله ﷺ مبارک هغه دقربانئی په څاروی کښې شریك کړو [2] لکه چه کتاب الشرکة کښې دحضرت جابر ﷺ د روایت نه صفا معلومه ده. [3] اود رسول الله ﷺ حضرت علی د څرمن وغیره په تقسیم باندې لګول دا دحضورپاك د طرف نه توکیل دې.

یواشکال اودهغې جواب:- په دې باندې بعض علماؤ دا اشکال کړې دې چه دلته خو د شرکت څه صورت نه ښکاری بلکه داسې شوې چه حضورپاك د مدینې منورې نه د قربانئی څاروې راوستې وو او حضرت علی ﷺ د یمن نه تلې وو. [4] لیکن دا اشکال صحیح نه دې ځکه چه حضرت علی ﷺ څه د قربانئی څاروی د یمن نه راوړې وو اوهغه د هغه ملك نه وو بلکه اصلاً هغه د حضورپاك ملك وو اوبیارسول اکرم ﷺ حضرت علی ﷺ په خپله قربانئی کښې شریك کړې وو اوبیائی هغه د تقسیم وغیره وکیل جوړ کړې وو.

[حدیث ۲۱۷۸] [5] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ، فَبَقِيَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ «ضَحِّ أَنْتَ». [۲۳۶۷، ۵۲۲۷، ۵۲۳۵]

ترجمه:- حضرت عقبه بن عامر ﷺ فرمائی حضورپاك څوچیلئی هغه ته حواله کړې وې دې د پاره چه هغه داپه صحابه کرامو ﷺ کښې تقسیم کړی. دچیلئی یوبچې د تقسیم نه پاتې شوکله چه دهغې ذکر هغه حضورپاك ﷺ ته اوکړو نوحضورپاك اوفرمائیل چه د دې ته قربانی اوکړه.

رجال الحدیث

① **عمرو بن خالد:** دا عمروبن خالد بن فروخ بن سعید التمیمی، ابوالحسن حرانی رحمه الله دې [6]

---

[1]) مختار الصحاح ص:۷۹.

[2]) عمدة القاري:۱۷۹/۱۲ إرشاد الساری: ۲۷۳/۵.

[3]) مرتخرجه انفًا.

[4]) الابواب والتراجم ص:۱۶۹.

[5]) وأخرجه البخاری أيضًا فی كتاب الشركة باب قسمة الغنم والعدل فيها رقم:۲۵۰۰ وفی كتاب الضاحی باب قسمة الامام الاضاحی بين الناس رقم: ۵۵۴۷ وفی باب فی أضحية النبی صلی الله تعالی عليه وسلم بكبشين اقرنين الخ رقم: ۵۵۵۵ وأخرجه مسلم فی كتاب الاضاحی باب سن الضحية رقم ۱۹۶۵ وأخرجه النسائی فی سننه فی كتاب الضحايا باب المسنة والجذعة رقم: ۴۳۷۹ وأخرجه الترمذی فی الاضاحی باب الجذع من الضان فی الاضاحی رقم: ۱۵۰۰ وأخرجه الطحاوی فی مشكل الاثار باب بيان مشكل ماروی عن عقبة بن عام رقم: ۵۰۰۳.

[6]) كشف الباری:۴۹۴/۱، ۳۶۶/۲.

⊙ **لیث**:- دا لیث بن سعد رحمه الله دې.[1]
⊙ **یزید**:- دا یزیدبن ابی حبیب رحمه الله دې.[2]
⊙ **ابوالخیر**:- دا ابوالخیر مرثدبن عبدالله رحمه الله دې.[3]
⊙ **عقبه بن عامر**:- داحضرت عقبه بن عامر جهنی رضی الله عنه دې. دَدوی تذکره هم ماقبل کښې تیره شوې.[4]

لغات:- عتود. دَ چیلئی هغه بچې چه طاقت کښې شی او په هغه کال تیرشي. دَدې جمع أعتدة راځی[5]او بعض وائی عتودا هغې ته وائی چه په جفتی باندې قادرشی.[6]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- بعض شراح فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دَدې روایت نه خپله ترجمه داسې ثابته کړې چه حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه په دغه دَ قربانئی په څاروو کښې دَ نورو صحابه کرامو رضی الله عنهم سره شریك وو اوهم هغه حضورپاك دَتقسیم وکیل جوړکړو نولکه چه یوشریك حضرت عقبه رضی الله عنه نورو شریکانویعنی صحابه کرامو رضی الله عنهم کښې دَتقسیم وکیل جوړکړو.[7]

لیکن دا تقریر صحیح نه دې ځکه چه امام بخاری خودا خودل غواړی چه یوشریك بل شریك خپل وکیل جوړه وی او په دې تقریر کښې یوشریك دَبل شریك وکیل جوړیدل نه ثابتیږی بلکه دَ غیرشریك دَ شرکاء نه بعض وکیل جوړول ثابتیږی. وکیل خو حضورپاك جوړکړو اوشرکاء صحابه کرام رضی الله عنهم وو هغوی وکیل نه دی جوړکړې. په دې وجه دې داسې تقریر اوکړی چه حضورپاك په هغه مال اوچیلوکښې پخپله شریك وو اوحضورپاك حضرت عقبه رضی الله عنه دَ هغې دَتقسیم کولووکیل جوړکړې وو دا به وکالة الشریك الشریك شی.[8]

قوله: ضح أنت: ایا داد حضرت عقبه رضی الله عنه خصوصیت دې؟:- یعنی حبیب پاك صلی الله علیه وسلم حضرت عقبه رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه ته دَدې قربانی اوکړه. دَدې نه معلومیږی چه دادَحضرت عقبه رضی الله عنه خصوصیت دې اودَدې تائیددَ امام بیهقی رحمه الله دَ یو روایت نه هم کیږی په کوم کښې چه دی: ولا رخصة فیها لاحد بعدك یعنی ستانه پس به په دې سلسله کښې چاته رخصت نه وی.[9]خو په بعض روایات کښې دی چه حضورپاك دا جمله دَ حضرت ابوبردع بن نیار رضی الله عنه دَ پاره فرمائیلې

---

[1]) کشف الباری:۱/ ۳۲٤.
[2]) کشف الباری:۱/ ٦٩٤.
[3]) کشف الباری:۱/٦٩٥.
[4]) کشف الباری کتاب الصلاة باب من صلی فی فروج حریر ثم نزعه.
[5]) نهایة: ۲/ ۱٥٦.
[6]) عمدة القاری: ۱۲/ ۱۸۰.
[7]) عمدة القاری: ۱۲/ ۱۸۰وفتح الباری: ٤/ ٦٠٤.
[8]) إرشاد الساری:٥/ ۲۷۳.
[9]) فتح الباری:۱۰/ ۱٤.

وه. ولن تجزى من احد بعدك.(١)
اوس خو به هم دا ونيلى شى چه دَيوخصوصيت دَ بل خصوصيت منسوخ کړو او يا به داونيلى شى چه په يووخت حضورپاك دَدواړو دَپاره داخصوصيت بيان کړې وو.(٢)په روايات کښې دَتتبع نه معلوميږى چه څلور يا پنځه سړى داسې دى دَ چادپاره چه دَدې خصوصيت ثبوت ملاويږى.(٣)

٢: باب: إذا وكل المسلم حربيًا في دار الحرب، أو في دار الاسلام جاز

که څوک مسلمان د دارالحرب باشنده په دارالحرب يا دارالاسلام کښې وکيل جوړکړى نوجائزدى

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله په دې ترجمه کښې دوه خبرې ذکرکوى. يوه خبره خوداده چه دَ يومسلمان په دارالحرب کښې يوحربى وکيل جوړول جائزدى. اودا خبره دَ روايت الباب نه ښه ښکاره ثابته ده. چونکه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضى الله عنه امية بن خلف سره خط اوکتابت کړې وو چه زما کوم خواص او بال بچ په مکه کښې دې اميه به دَهغې حفاظت کوى او په مدينه منوره کښې چه دهغه کوم خاص خاص څيزونه دى زه به دَهغې حفاظت کوم. دا توکيل وو. اميه بن خلف په مکه کښې اوسيدو چه هغه وخت دارالحرب وو او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضى الله عنه په مدينه منوره کښې مقيم وو کوم چه دارالاسلام وو. معلومه شوه چه مسلمان يوحربى چه په دارالحرب کښې مقيم وى دَخپل طرف نه وکيل جوړولې شى. دويمه خبره امام صاحب دا خودلې چه که يومسلمان څوک حربى په دارالاسلام کښې وکيل جوړکړى نوداهم جائزدى. په دارالاسلام کښې به هغه حربى وکيل جوړولې شى څوک چه مستامن وى. علامه ابن المنذر رحمه الله فرمائى چه دَ مسلمان حربى مستامن وکيل جوړول اودَ حربى مستامن مسلمان وکيل جوړولو په مسئله کښې دَ چااختلاف نشته.(٤) مګر هغوى هغه مسئله ذکر نه کړه کومه چه امام بخارى رحمه الله اول ذکر کړې ده.

[حديث باب ٢١٧٩](٥) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي يُوسُفُ بْنُ الْمَاجِشُونِ عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ- رضى الله عنه - قَالَ كَاتَبْتُ أُمَيَّةَ بْنَ خَلَفٍ كِتَابًا بِأَنْ يَحْفَظَنِي فِي صَاغِيَتِي

---

(١) صحيح البخارى كتاب الاضاحى باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لابى بردة ضح بالجذع ولن تجزى عن أحد بعدک رقم: ٥٥٥٦.
(٢) فتح الباريک ١٠/١٧.
(٣) فتح البارى: ١٠/١٧.
(٤) شرح ابن بطال: ٦/٣٨٥وعمدة القارى:١٢/١٨٠.
(٥) وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب المغازى باب قتل أبى جهل رقم: ٣٧٥٣ ولم يخرجه احد من أصحاب السنة سوى البخارى رحمه الله تعالى انظر تحفة الاشرافک ٧/٢٠٥ رقم:٩٧١.

بِمَكَّةَ ، وَأَحْفَظَهُ فِي صَاغِيَتِهِ بِالْمَدِينَةِ ، فَلَمَّا ذَكَرْتُ الرَّحْمَنَ قَالَ لاَ أَعْرِفُ الرَّحْمَنَ ، كَاتِبْنِي بِاسْمِكَ الَّذِي كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَكَاتَبْتُهُ عَبْدُ عَمْرٍو فَلَمَّا كَانَ فِي يَوْمِ بَدْرٍ خَرَجْتُ إِلَى جَبَلٍ لِأُحْرِزَهُ حِينَ نَامَ النَّاسُ فَأَبْصَرَهُ بِلاَلٌ فَخَرَجَ حَتَّى وَقَفَ عَلَى مَجْلِسٍ مِنَ الأَنْصَارِ فَقَالَ أُمَيَّةُ بْنُ خَلَفٍ، لاَ نَجَوْتُ إِنْ نَجَا أُمَيَّةُ. فَخَرَجَ مَعَهُ فَرِيقٌ مِنَ الأَنْصَارِ فِي آثَارِنَا، فَلَمَّا خَشِيتُ أَنْ يَلْحَقُونَا خَلَّفْتُ لَهُمُ ابْنَهُ، لِأَشْغَلَهُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَبَوْا حَتَّى يَتْبَعُونَا، وَكَانَ رَجُلاً ثَقِيلاً، فَلَمَّا أَدْرَكُونَا قُلْتُ لَهُ ابْرُكْ. فَبَرَكَ، فَأَلْقَيْتُ عَلَيْهِ نَفْسِي لِأَمْنَعَهُ، فَتَخَلَّلُوهُ بِالسُّيُوفِ مِنْ تَحْتِي، حَتَّى قَتَلُوهُ، وَأَصَابَ أَحَدُهُمْ رِجْلِي بِسَيْفِهِ، وَكَانَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ يُرِينَا ذَلِكَ الأَثَرَ فِي ظَهْرِ قَدَمِهِ. [٣٧٥٣]

ترجمه:- حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه فرمائي چه ما اميه بن خلف (كافر) ته خط اوليكلو چه هغه په مكه كښې (هغه وخت دارالحرب وو) د بال بچ اومال اسباب حفاظت كوه اوزه به دهغه د مال اسباب چه مدينه كښې دې حفاظت كوم كله چه ما خط كښې خپل نوم عبدالرحمن اوليكلو نوهغه اووئيل زه رحمن نه پيژنم په خپل هغه نوم سره خط اوكتاب كوه كوم چه ستا د جاهليت په زمانه كښې وو نو ما په خپل اصلي نوم عبدعمرو سره خط اوليكلو بيا چه كله د بدر ورځ راغله نو زه د احرزة غرطرف ته اووتلم چه د اميه خان بچ كړم اوخلق اوده شوى وو. حضرت بلال رضی الله عنه هغه اوليدلو نوهغه د انصارو يومجلس ته لاړو او وئې وئيل دا اميه دې كه چرې هغه بچ شو نوزه به نه بچ كيږم دې اوريدو سره د انصارو څه خلق حضرت بلال رضی الله عنه سره شو مونږ پسې رااوتل كله چه ماته انديښنه شوه چه هغوى به مونږ اووينى ماد هغه څوئى پريخودو چه هغه په دې كښې اوختو. هغوى دې قتل كړو اوهغه په هيڅ شان اونه منل او مونږ پسې لګيدلي وو او اميه يو وروكي سړې وو نوچه كله هغوى مونږ اوليدو ما اميه ته اووئيل چه كينه هغه كيناستو ما خپل ځان په هغه باندې ورواچولو دې دپاره چه هغه بچ كړم خو انصارو زما نه لاندې تورې ورخښې كړې او هغه ئې قتل كړو او په هغوى كښې د يوكس توره باندې زماخپه هم اولګيدله او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه به مونږ ته دهغې نښه د خپلې خپې په شا خودله.

رجال الحديث

① **عبدالعزيز:-** داعبدالعزيزبن عبدالله بن يحيى رحمه الله دې. (١)

② **يوسف بن الماجشون:-** دا يوسف بن يعقوب بن ابى سلمه الماجشون رحمه الله دې. ددوى كنيت ابوسلمه دې او هغوى مدني دى په بنوتيم كښې آل منكدر مولى دې. (٢) هغوى د عبدالعزيزبن عبدالله بن ابى سلمه رحمه الله دتره څوئى دې. (٣)

---

(١) كشف البارى: ٤/٤٨.
(٢) تهذيب الكمال: ٣٢/٤٧٩.
(٣) تهذيب الكمال: ٣٢/٤٨٠.

اساتذه:- هغوی رحمه الله د سعیدمقبری، صالح بن عبدالرحمن بن عوف، عبدالله بن عروة بن زبیر، عتبه بن مسلم مدنی، عثمانی بن سلیمان بن ابی خیثمه، محمد بن عبدالله بن عمرو بن عثمان بن عفان، محمد بن مسلم بن شهاب زهری، محمدبن منکدر اوډېرو نورو نه روایات نقل کوی.[1]

تلامذه:- ابراهیم بن حمزه زبیری، ابراهیم بن مهدی مصیصی، ابومصعب احمدبن ابی بکر زهری، احمدبن حاتم طویل، امام احمد بن حنبل، ابوابراهیم اسماعیل بن محمد معقب، بشربن ولیدکندی، حبان بن بلال، ابوعمر حفص بن عمر حوضی، داهربن نوح اهوازی، داؤدبن عمرو ضبی، ذؤیب بن عمامه سهمی، زکریا بن یحیی زحمویه، سریج بن یونس، ابوکثیر سعیدبن مطرف باهلی، سلیمان بن داؤدهاشمی، طالوت بن عباد صیرفی، عبدالله بن عبدالوهاب حجبی، عبدالله بن عون خزاز، عبدالحمید بن صبیح عدنی، عبدالعزیزبن عبدالله بن اویسی، عبدالملك بن عبدالعزیز بن ابی سلمه ماجشون، عبیدالله بن عمر قواریری، عفان بن مسلم، علی بن مدینی، علی بن مسلم طوسی، محمدبن حسان سمتی، محمدبن حسن بن زبالة مخزومی، محمدبن صباخ دولابی، محمدبن عبدالملك، محمدبن عیسی، محمدبن فضل، محمدبن مقاتل، مسددبن مسرهد، مسلم بن ابراهیم، ابوسلمه موسی بن اسماعیل، هشام بن عبدالملك طیالسی، یحیی بن ایوب مقابری، یحیی بن حسان تنیسی، یحیی بن یحیی نیسابوری، یعقوب بن حمیدبن کاسب.[2]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة.[3] علامه ابن حبان هم ددوی تذکره ثقات کښې کړې ده.[4]
یحیی بن معین رحمه الله فرمائی ثقة.[5] ابوداؤد رحمه الله فرمائی ثقة.[6] ابوحاتم رحمه الله فرمائی: شیخ.[7]

وفات:- دهغوی انتقال ۱۸۳ یا ۱۸۴ یا ۱۸۵ هجری کښې شوې.[8]

⑥ **صالح بن ابراهیم:-** دا صالح بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف قرشی زهری مدنی رحمه الله دې. ددوی کنیت ابوعمران دې او دوی د سعدبن ابراهیم رور دې.[9]

اساتذه:- هغوی دخپل پلار ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف نه او حضرت انس بن مالك رضی الله عنه، خپل رورسعدبن ابراهیم، سعیدبن عبدالرحمن بن حسان بن ثابت، عبدالرحمن بن هرمز

---

[1]) تهذيب الكمال: ۴۸۰/۳۲.
[2]) تهذيب الكمال: ۴۸۰/۳۲ — ۴۸۱ والعبرفي خبر من غبراللذهبي: رحمه الله ۵٤/۱ مغانی الاخيار: ۳۰۷/۵.
[3]) تقريب التهذيب: ۳۹۳/۲.
[4]) الثقات لابن حبان: ۶۳۵/۷.
[5]) الجرح والتعديل: ۲۳٤/۹.
[6]) مغانی الاخيار: ۳۰۷/۵.
[7]) تهذيب الكمال للمزی: ۴۸۹/۳۲.
[8]) تهذيب الكمال: ۴۸۹/۳۲ تقريب التقريب: ۳۹۳/۲ الكاشف: ۴۰۲/۲.
[9]) تهذيب الكمال: ۶/۱۳.

اعرج، محمودبن لبید او یحیی بن عبدالله بن عبدالرحمن بن اسعدبن زرارة رضی الله عنهم [۱] نه روایات نقل کوی.

تلامذه:- دوی نه ابراهیم بن جعفر بن محمود بن محمودبن محمد بن مسلمه انصاری اوډ هغوی خوئی سالم بن صالح بن ابراهیم، عبدالله بن یزیدمولی المنبعث اوډهغوی ډ تره خوئی عبدالمجیدبن سهیل بن عبدالرحمن بن عوف، عمرو بن دینار، محمدبن اسحاق بن یسار، محمدبن مسلم بن شهاب زهری، یوسف بن یعقوب ماجشون رحمهم الله روایات نقل کوی. [۲]

علامه ابن حجر رحمه الله فرمائی ثقة. [۳] ابن حبان رحمه الله په ثقات کښې ډدوی تذکره کړې ده. [۴]

وفات:- محمدبن سعد رحمه الله فرمائی هغوی قلیل الحدیث دی اوډهشام بن عبدالملك ډخلافت په زمانه کښې مدینه منوره کښې وفات شوې. [۵] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی ډ ۱۳۷هجری نه وړاندې ډهغوی انتقال شوې. [۶]

⑤ **ابراهیم بن عبدالرحمن:**- دا ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې. [۷]

⑥ **عبدالرحمن بن عوف:**- ډ حضرت عبدالرحمن بن عوف زهری ابومحمدمدنی رضی الله عنه تذکره هم وړاندې تیره شوې ده. [۸]

قوله: صاغیتي:- صاغیة الرجل خواص رجل ته وائی یعنی هغه خلق چه ډ یوسړی طرف ته خصوصی خیال ساتی. بعضوئیلی دی چه مال اواسباب ته هم صاغیة وئیلې شی. دغه شان په ماتحتانوباندې هم ډ صاغیة اطلاق کولې شی. [۹]

ډحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- ډحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: کاتبت امیة بن خلف کتابا بان یحفظنی الخ سره واضح دې. یعنی حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه فرمائی چه ما امیه بن خلف سره چه ډهغه وخت دارالحرب مکه مکره وه خط وکتابت اوکړو اوهم دغه ډترجمې مقصود هم دې. [۱۰]

قوله: کاتبت: دلته کاتبت دې. اوډاسماعیلی رحمه الله په روایت کښې دی عاهدت امیة بن خلف

---

[۱] تهذیب الکمال: ۶/۱۳.
[۲] تهذیب الکمال: ۶/۱۳.
[۳] تقریب: ۳٤۳/۱.
[٤] الثقات: ٤٥٤/٦.
[۵] تهذیب الکمال:۶/۱۳.
[۶] تقریب: ۳٤۳/۱.
[۷] کشف الباری کتاب الجنائز باب الکفن من جمیع المال
[۸] کشف الباری کتاب الجنائز باب الکفن من جمیع المال
[۹] النهایة: ۳٤/۲ عمدة القاری:۱۸۲/۱۲.
[۱۰] عمدة القاری: ۱۸۱/۱۲.

وكاتبه يعني ما اميه بن خلف سره معاهده اوكړه اوهغه سره مې خط اوكتابت اوكړو.[1]

قوله: لاأعرف الرحمن: - چه عبدالرحمن بن عو ﷺ خپل نوم عبدالرحمن اوليكلو نو اميه بن خلف ورته اوونيل چه زه رحمن نه پيژنم دا هم داسې ده لكه چه د صلح حديبيه په موقع باندې رسول الله ﷺ بسم الله الرحمن الرحيم ليكل غوښتل نوكافرانو انكاراوكړو. دحضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ نوم اول عبدعمرو وو او په دې كښې اضافت دغيرالله طرف ته وو نواميه اوونيل هم هغه نوم ليكه كوم چه دې اول وو نوهغه هم هغه نوم اوليكلو.[2]

دهغه نومونوپه سلسله كښې چه غيرالله طرف ته مضاف وى، دحضرت شاه صاحب اوحضرت ګنګوهي رحمهماالله تحقيق: - دا حضرات فرمائى چه چرې عبد اضافت غيرالله طرف ته اوكړې شى نود غيرالله دوه صورتونه دى ياخوبه دهغه عبادت كولې شى يا د عبادت ابهام كيدې شى. كه چرې عبادت كيږى نو بياخودعبد اضافت د غيرالله طرف ته حرام دې. لكه عبدالعزى وغيره او كه چرې د عبادت ابهام دې نوداسې نوم كيخودل مكروه دى لكه عبدالرسول عبدالنبى او عبدالحسين وغيره اوكه چرې داسې لفظ وى چه نه دهغې عبادت كيمى او نه دعبادت ابهام نوهلته دا اضافت جائزدې. لكه عبدلمطلب وغيره دمطلب نه عبادت كيږى اونه په دې كښې دعبادت ابهام كيږى خو عبدمناف نوم كيخودل ناجائزدى ځكه چه مناف د يوبت نوم وو.[3]

د عبدالمطلب نوم خو شيبة الحمدوو.[4]

دهغوى د پلارهاشم دوفات نه پس دعبدالمطلب مور يوې مودې پورې په مدينه منوره كښې دخپل پلاركور بنوخزرج كښې مقيم پاتې وه. كله چه عبدالمطلب لږ شان لوئى شو نودهغوى تره مطلب دهغوى د راوستلودپاره دمكې نه مدينې ته راغلو. كله چه ئى هغوى واخستل واپس شو نو په مكه كښې داخليدو وخت عبدالمطلب خپل تره مطلب پسې شاته په اوښ سوروو. دشيبة الحمد كپړې سخا خيرنې او د دوړو وې اودمخ نه ئى يتيموالى ښكاريدو. خلقو د مطلب نه تپوس اوكړو دا څوك دې؟ مطلب د حياء دوجې نه داسې اوونيل چه دا زما غلام دې چه خلق داسې اونه وائى چه دا وراره ئى په داسې خيرنوكپړوكښې ولې دې په دې وجه د عبدالمطلب په نوم باندې مشهورشو. مطلب چه مكې ته اورسيدو ښكلې كپړې ئى ورته واغوستې اوهغه وخت ئى ښكاره كړه چه دا زما وراره دې.[5]

قوله: لانجوت أن نجا أمية: - دحضرت بلال ﷺ وينا ده كه چرې اميه بچ شو نوزه به نه بچ

---

[1] فتح البارى: ٦٠٥/٤.

[2] عمدة القارى: ١٨٢/١٢.

[3] الكنزالمتوارى: ٣٧٠/١٠.

[4] سيرة المصطفىٰ صلى الله تعالى عليه وسلم: ٣٢/١ وفيه: هغوى ډيرښكلې اوښائسته وو يوشاعر وائى: علىٰ شيبة الحمد الذى كان وجهه يضيئ ظلام الليل كالقمر البدرى (زرقانى:٧١/١).

[5] سيرة المصطفىٰ صلى الله تعالى عليه وسلم: ٣٣/١.

کیږم دَدې وجې نه وه چه امیه بن خلف دَاسلام دَ سختو دښمنانونه وو او په مکه مکرمه کښې دَحضرت بلال رضی الله عنه دَ اسلام راوړلودَ وجې نه به ئې سخت تکلیفونه ورکول ترديې چه دَمکې په سخته ګرمه شګلنه زمکه باندې څملولو او دَپاسه به ئې پرې غټې کانړې کیخودلو اووئیل به ئې چه ته به هم په دې حال کښې پروت ئې ترکومې چه ته دَ حضرت محمد ﷺ دین پرېنږدې اوحضرت بلال رضی الله عنه \چه دَهمت او استقلال یوغر وو په جواب کښې احد احد فرمائیل. (۱)

قوله: فالقیت علیه نفسی لامنعه: اشکال:- دلته لږ شان اشکال کیږی چه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه دَ هغه بدبخت دبچ کولو دومره کوشش ولې کولو؟

جواب:- جواب دادې چه دَهغه خیال ووچه کله دې زما دومره شفقت اومهربانئی اووینی نوکیدې شی چه دَده زړه نرم شی او اسلام راوړی نودَ هغه دَ اسلام په حرص کښې هغوی داسې کول. (۲)

قوله: قال ابوعبدالله سمع یوسف صالحًا الخ:- ابوعبدالله یعنی امام بخاری رحمه الله فرمائی په سندکښې ذکرشوې یوسف ابن الماجشون رحمه الله دَ صالح بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف نه سماعت کړ او ابراهیم دَخپل پلار عبدالرحمن بنعوف رضی الله عنه نه دَحدیث سماع کړې ده. دَامام بخاری رحمه الله دَدې قول فائده داده چه دَدې دواړو حضراتو سماع محقق ده صرف دَعنعنه دَ وجې نه امکان دَ سماع نه دې لکه چه بعض محدثین امام مسلم رحمه الله وغیره په نیز امکان سماع هم دَ روایت دَ صحت دَپاره کافی ده. (۳)

۳-باب: الوکالة فی الصرف والمیزان

وَقَدْ وَكَّلَ عُمَرُ وَابْنُ عُمَرَ فِي الصَّرْفِ.

صرافی اوناپ تول کښې وکیل کول اوحضرت عمر، وحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما صرافی کښې وکیل اوکړو.

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه بیع صرف کښې هم وکیل جوړولې شی چه یوسړې بیع صرف کوی پخپله ئې په څه وجه نه شی کولې نوکه هغه بل څوك سړې وکیل جوړکړی نو صحیح ده اوپه دې کښې دَ هیڅا اختلاف نشته. علامه ابن المنذر رحمه الله په دې باندې اجماع نقل کړې ده. (۴)

حضرت ګنګوهی رحمه الله توجیه:- حضرت ګنګوهی رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله په خاص توګه خکه تنبیه فرمائی چه په بیع صرف کښې تقابض فی المجلس ضروری کیږی. شبه به دلته کیدله چه کیدې شی په دې کښې توکیل جائزنه وی. چونکه وکالت کښې مؤکل اصیل وی

---

(۱) عمدة القاری: ۱۸۳/۱۲.

(۲) الکنزالمتواری: ۳۶۹/۱۰.

(۳) إرشادالساری: ۲۷۵/۵ وعمدة القاری: ۱۸٤/۱۲.

(۴) شرح ابن بطال: ۳۶۰/۶.

اوهغه په مجلس کښې حاضرنه وی نودوکیل قبضه کول شاید د مؤکل قبضه شمایر نه وی. ددا وهم کولې شو په دې وجه مصنف رحمه الله اوخودل چه په عقدکښې حقوق دوکیل طرف ته عائدکیږی که وکیل قبضه کوی نوهغه به هم دمؤکل قبضه شمیرلې شی اودابه دتقابض فی المجلس خلاف نه شی گنړلې (۱)

قوله: والمیزان - او والمیزان په دې وجه ذکرکړو چه په روایت کښې دکیلی څیز ثبوت ملاویږی د میزان لفظ لیکلوسره دا اوخودلې شو چه څنګه په کیلی څیزکښې توکیل جائزدې په وزنی څیزونوکښې هم توکیل جائزدې د ثمنین شمیر په وزنیات کښې کیږی. هم د هغه خانی نه مصنف رحمه الله داخبره اخذ کړه چه بیع صرف د وکیل په ذریعه کیدې شی نومعلومه شوه چه په نورو وزنیاتوکښې به هم توکیل جائزوی.

قوله: وقد وکل عمروابن عمر فی الصرف:- دحضرت عمر او ابن عمر رضی الله عنهما تعلیقات سعیدبن منصور رحمه الله د موسی بن انس عن ابیه اوحسن بن سعد په طریق باندې موصولاً ذکرکړې دی. (۲)

[حدیث ۲۱۸۰] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ بْنِ سُهَيْلِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه وسلم اسْتَعْمَلَ رَجُلاً عَلَى خَيْبَرَ، فَجَاءَهُمْ بِتَمْرٍ جَنِيبٍ فَقَالَ «أَكُلُّ تَمْرِ خَيْبَرَ هَكَذَا» فَقَالَ إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلاَثَةِ. فَقَالَ «لاَ تَفْعَلْ، بِعِ الْجَمْعَ بِالدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَعْ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيبًا» . وَقَالَ فِي الْمِيزَانِ مِثْلَ ذَلِكَ.[۲۰۸۹]

ترجمه:- (حضرت ابوسعید خدری اوحضرت ابوهریره رضی الله عنهما فرمائی) حضورپاك صلی الله علیه وسلم یوسړې د خیبر تحصیل دار (عامل) مقررکړو هغه دهغه خائی ښکلې کهجورې راوړې. حضورپاك تپوس اوکړو آیا په خیبرکښې تولې هم داسې کهجورې وی؟ هغه وئیل نه مونږ ددې کهجورو یوصاع په نورو کهجورو دوه صاع اوددې دوه صاع اود نورو کهجورو درې صاع په بدل اخلو. حضورپاك اوفرمائیل داسې مه کوئی بلکه دا (مخلوط) کهجورې اول د درهم په بدله کښې

---

(۱) لامع الدراری: ۲۱۶/۶.

(۲) فتح الباری: ۶۰۶/۴.

(۳) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب البیوع باب إذا اراد بیع تمربتمر خیرمنه رقم:۲۲۰۱، ۲۲۰۲ وفی المغازی باب إستعمال النبی صلی الله تعالی علیه وسلم علی أهل خیبر رقم:۴۲۴۴، ۴۲۴۵، ۴۲۴۶ وفی الاعتصام بالکتاب والسنة باب إذا اجتهد العامل أو الحاکم فاخطا خلاف الرسول من غیر علم فحکمه مردود رقم:۷۳۵۰، ۷۳۵۱ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب بیع الطعام مثلاً رقم: ۴۰۵۷، ۴۰۵۸ وأخرجه النسائی فی کتاب البیوع،باب بیع التمربالتمر متفاضلاً رقم: ۴۵۶۷، ۴۵۶۸ وانظر تحفة الاشراف رقم:۴۰۴۴

خرڅې کړنی بیا په دغه دراهموسره اعلی کهجورې واخلئی او دَ تول په څیزونوکښې هم دغه حکم ورکړو.

رجال الحدیث

⊙ **عبدالله بن یوسف**: - دا عبدالله بن تنیسی رحمه الله دې.[1]
⊙ **امام مالک رحمه الله**: - دا امام مالك بن انس رحمه الله دې.[2]
⊙ **عبدالمجید**: - داعبدالمجید بن سهیل بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې.[3]
⊙ **سعیدبن مسیب**: - دوی معروف تابعی، سعیدبن مسیب رحمه الله دې.[4]
⊙ **ابوسعیدخدری**: - دوی معروف صحابی سعدبن مالك بن سنان ابوسعیدخدری رضي الله عنه دې.[5]
⊙ **أبوهریره**: -دوی مشهورصحابی حضرت ابوهریره رضي الله عنه دې.[6]

حل اللغات: **جنیب**: - یوښکلې قسم کهجورې.[7] **الجمع**: -غیرمعروف کهجورې یا مختلف قسم جید او ردی کهجورې.[8]

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت: - دَ حدیث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: بع الجمع بالدراهم ثم ابتع بالدراهم جنیبًا یعنی دَ رسول الله ﷺ دَخیبرعامل ته دا وینا چه تاسو دغه ګډې وډې کهجورې په دراهم باندې خرڅې کړئی او بیا په دغه دراهم سره اعلی قسم کهجورې واخلئی دادکهجورو دَ بیع اوشراء دپاره وکیل جوړول دی.[9]

۴-باب: إذاأبصرالراعي أوالوكيل شاةً تموت، أوشيئًا يفسد ذبح وأصلح ما يخاف عليه الفساد

کله چه ګډبه اووکیل یوچیلئی مړه کیدونکې اووینی یا یوڅیزورانیدونکې اووینی نوهغه دې ذبح کړی اوخرابیدونکې څیزدې صحیح کړی.

دَترجمة الباب مقصد: - ددې ترجمة الباب په غرض کښې دوه اقوال دی:

⊙ **دَ علامه ابن المنیرمالکی رحمه الله قول**: - علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب او په دې کښې پیش کړې روایت سره دَ ذبیحه په حلت اوحرمت باندې

---

[1]) کشف الباري: ۲۸۹/۱، ۱۱۳/٤.
[2]) کشف الباري: ۲۰/۱، ۸۰/۲.
[3]) کشف الباري کتاب البیوع باب إذا أراد بیع تمربتمر خیرمنه.
[4]) کشف الباري: ۱۵۹/۲.
[5]) کشف الباري: ۸۲/۲.
[6]) کشف الباري: ۶۵۹/۱.
[7]) النهایة: ۲۹۷/۱.
[8]) النهایة: ۲۹۷/۱ وعمدة القاري: ۱۸۵/۱۲.
[9]) عمدة القاري: ۱۸٤/۱۲.

بحث نه کول غواړی بلکه امام بخاری رحمه الله داخودل غواړی چه راعی یا وکیل داسې څه تصرف اوکړی چه د مؤکل د مصلحت مطابق وی چه یوڅیز ضائع کیدلو اوهغه د ضائع کیدونه د بچ کیدو د پاره داسې تصرف اوکړو مثلاً چیلئی د مړه کیدو اندیښنه پیداشوه هغه ذبح کړه نو په دې صورت کښې ښکاره خبره ده چه د مالك خیال نی اوساتلو ګنی هغه به مرداره شوې وه اوس به دلته په شپونړکی او وکیل باندې څه ضمان نه راځی په روایت الباب کښې دادی چه د کعب بن مالك رضی الله عنه یوې وینځې به د هغه چیلئی څرولې اتفاقی یوه چیلئی مړه کیدله نوهغې زر کاڼړې واخستلو اوهغه نی ذبح کړه. حضرت کعب رضی الله عنه چه حضورپاك ته ددې ذکر اوکړو نو حضورپاك اوفرمائیل چه ټیك ده دهغې په خوړلوکښې هیڅ مضائقه نشته یعنی د وینځې ذبح صحیح ده اود هغې دا فعل د هیڅ نکیر مستحق نه دې.[1]

⑥ **دعلامه ابن التین رحمه الله قول:-** علامه ابن التین رحمه الله فرمائی چه دا جاریة خود کعب بن مالك رضی الله عنه وینځه وه اود هغه په ملك کښې داخله وه د دې نه داچرته ثابت شو چه که وکیل یوداسې تصرف اوکړی په کوم کښې چه د هغه نیت د مؤکل ښیګړه وی نود هغه په ذمه به ضمان نه راځی. منشاداده چه د دې جاریه قصې سره د وکیل په قصه باندې استدلال کول به صحیح نه وی بلکه دامام بخاری رحمه الله په تفصیل سره خودامعلومیږی که چرې په داسې صورتحال کښې داسې تصرف یووکیل یا بل څوك سرې کوی نودا تصرف جائزدې اودا خبره د تضمین نه زیاته عام ده.[2] مثلاً یوسرې چا په خپلو څاروو او چیلوباندې وکیل جوړکړو او ورته نی اوونیل چه دا فلانکی ځائی ته اورسوه. اتفاقی په لارکښې داسې صورت پیداشو چه یوڅاروې یا چیلئی مړه کیدله اوس هغه سوچ اوکړو که دا مړه شی نو بالکل به ضایع شی نوهغه نی حلاله کړه اود مرداریدونه نی بچ کړه. په داسې صورت کښې د وکیل په تصرف باندې د مالك د طرف نه رضامندی ښکاره کول پکاردی. امام بخاری رحمه الله دامذکوره صورت بیانول غواړی. حقیقت دادې چه دواړه غرضونه کوم بیان کړې شو هغه بهرحال په خپل ځائی صحیح دی.

[حدیث ۲۱۸۱][3] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ سَمِعَ الْمُعْتَمِرَ أَنْبَأَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَتْ لَهُمْ غَنَمٌ تَرْعَى بِسَلْعٍ، فَأَبْصَرَتْ جَارِيَةٌ لَنَا بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِنَا مَوْتًا، فَكَسَرَتْ حَجَرًا فَذَبَحَتْهَا بِهِ، فَقَالَ لَهُمْ لاَ تَأْكُلُوا حَتَّى أَسْأَلَ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم-، أَوْ أُرْسِلَ إِلَى النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- مَنْ يَسْأَلُهُ. وَأَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ -صلى

---

[1] المتواری علی تراجم البخاری ص:۲۵۹ وفتح الباری:۶۰۷/٤.

[2] فتح الباری:٤/۶۰۷.

[3] وأخرجه البخاری فی کتاب الذبائح والصید باب ما أنهر الدم من القصب والمروة والحدید رقم:۵۵۰۱، ۵۵۰۲ وفی باب ذبیحة المرأة والامة رقم: ۵۵۰٤، ۵۵۰۵ والطبرانی فی معجم الکبیر باب الکاف کعب بن مالک الانصاری رضی الله عنه: ۷۳/۱۹ والحدیث من أفراد البخاری رحمه الله تعالی کذا قال الحمیدی رحمه الله تعالی فی الجمع بین الصحیحین: ۲۷۷/۱.

الله عليه وسلم - عَنْ ذَاكَ، أَوْأَرْسَلَ، فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهَا. قَالَ عُبَيْدُ اللّٰهِ فَيُعْجِبُنِي أَنَّهَا أَمَةٌ، وَأَنَّهَا ذَبَحَتْ. تَابَعَهُ عَبْدَةُ عَنْ عُبَيْدِاللّٰهِ.[٥١٨٢، ٥١٨٣، ٥١٨٥، ٥١٨٦]

ترجمه:- دَحضرت كعب بن مالك رضي الله عنه نه روايت دې چه دَهغه چيلئى په سلع غرباندې (كوم چه مدينه كښې دې ، څريدلې. زمونږ يوې وينځې اوليدلې چه په هغې كښې يوه چيلئى مړه كيدله نوهغې يوكانړې مات كړو او په هغې ئې چيلئى حلاله كړه. كعب رضي الله عنه خلقو ته اوونيل دَدې غوښه مه خورئى تردې چه زهٔ دَ حضورپاك نه پخپله تپوس اوكړم. يائې داسې اوونيل چه دَ نبي كريم ﷺ په خدمت كښې څوك اوليګم تپوس اوكړي. بيا هغوى پخپله دَحضورپاك نه تپوس اوكړو يائې څوك اوليګل تپوس ئې اوكړو حضورپاك دَهغې دَغوښې خوړلو حكم وركړو. عبيدالله بن عمر رحمه الله فرمائي زمادا خبره خوښه شوه چه هغه وينځه وه اوهغې چيلئى حلاله كړه.

رجال الحديث

⊙ **اسحاق بن ابراهيم**:- دا اسحاق بن ابراهيم حنظلي ابن راهويه رحمه الله دې.[1]

⊙ **معتمربن سليمان**:- دا معتمربن سليمان بن طرخان رحمه الله دې.[2]

⊙ **عبيدالله**:- داعبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمربن الخطاب العمرى رحمه الله دې.[3]

⊙ **نافع**:- نافع مولى عبدالله بن عمر رضي الله عنه دې. كشف البارى: ۶۵۱/۴.

⊙ **ابن كعب بن مالك** رضي الله عنه:- ابن كعب بن مالك رضي الله عنه نه مراد څوك دې. علامه مزى په اطراف كښې تصريح كړې ده چه دې نه مراد عبدالله دې.[4]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه دې نه مراددَهغوى رور عبدالرحمن دې. اودَدې تائيدهم دَدې مضمون دې روايت نه هم كيږى كوم چه ابن وهب عن اسامه بن زيد عن ابن شهاب عن عبدالرحمن بن كعب بن مالك په طريق سره نقل كړې دې.[5]

كعب بن مالك:- دَحضرت كعب بن مالك بن ابى كعب عمرو بن القيس انصارى مدنى رضي الله عنه احوال تيرشو.[6]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت دَ راعى په مسئله

---

[1]) كشف البارى: ۴۲۸/۳.

[2]) كشف البارى: ۵۹۵/٤.

[3]) كشف البارى كتاب الوضوء باب التبرز فى البيوت.

[4]) فتح البارى: ۶۰۱/٤ دَ دوى تفصيلى احوال دَ پاره اوګورئى كشف البارى كتاب الصلاة باب التراضى والملازمة فى المسجد.

[5]) إرشاد السارى: ۲۷۷/۵ وفتح البارى: ۶۰۷/٤ دَوى دَتفصيلى احوال دَپاره اوګورئى كشف البارى كتاب الجنائز باب الصلاة على الشهداء.

[6]) كشف البارى كتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من السفر.

کښې ښکاره دي خکه چه هغه وينځې دچيلو خصمانه کوله اوددې نه دوکالت مسئله هم په دې توګه ثابته شوه چه کله شپونکې وی اوکه وکيل ددې دواړو قبضه قبضه امانت وی لهذا دوی په دې امانت کښې داسې تصرف کولې شی د کوم مصلحت چه ښکاره وی ګنی دتعدی ضمان به په دوی لازم راځی. [1]

قوله: قال عبيدالله فيعجبني أنها أمة وأنها ذبحت: - عبيدالله بن عمر رحمه الله فرمائی ماته عجيبه ښکاره شوه چه يوه وينځه وه اوهغې دغه چيلئی حلاله کړه يعنی هغې دوينځې کيدوباوجود دخپل آقادمصلحت دومره خيال اوساته او دحسن فکر ثبوت ئی ورکړو او په عام توګه باندې وينځې داسې نه کوی. [2]

علامه ابن التين رحمه الله فرمائی ددې حديث نه معلومه شوه چه دښځې ذبيحه حلاله ده که حره وی اوکه وينځه وی او دا مذهب جماهير علماء امام ابوحنيفه رحمه الله امام مالك، امام شافعی، امام احمد وغيرهم رحمهم الله اختيار کړې دې. بل ددې حديث نه امام ابوحنيفه مالك شافعی اوزاعی ثوری رحمهم الله د داسې ذبيحې استدلال کړې دې. کوم چه دمالك د اجازت نه بغير ذبح کړې شوې وی سره ددې چه داؤدظاهری رحمه الله وغيره دې سره اختلاف کړې دې خودهغه قول شاذ دې. [3]

قوله: تابعه عبدة عن عبيدالله: - يعنی دا روايت معتمربن سليمان سره عبدة بن سليمان کوفی هم د عبيدالله بن عمر نه روايت کړې دې. اوامام بخاری رحمه الله دا متابعت په کتاب الذبائح کښې موصولاً ذکرکړې دې. [4]

رجال الحديث

عبدة: - عبده بن سليمان ابومحمد کلابی رحمه الله دې. [5]

۵- باب: وكالة الشاهد والغائب جائزة

وَكَتَبَ عَبْدُاللهِ بْنِ عُمَرَ إِلَى قَهْرَمَانِهِ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهُ: أَنْ يُزَكِّيَ عَنْ أَهْلِهِ، الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ.

حاضر اوغائب هريو وکيل کول صحيح دی او عبدالله بن عمر رضی الله عنهما خپل وکيل ته اوليکل اوهغه دهغه نه غائب وو چه دهغه دکور د ټولو لويو اووړو د طرف نه صدقه فطر اداکړی.

دترجمة الباب مقصد اود علماؤداختلاف بيان: - ددې ترجمة الباب غرض دادې چه د غائب او حاضر دواړو وکالت جائزدې يعنی که مؤکل په ښارکښې موجود وی نوبياهم هغه دخپل طرف نه خوك وکيل جوړولې شی اوکه هغه چرته په سفرباندې تلې وی نوبيائی هم دخپل طرف نه

---

[1]) إرشادالساری:۵/۲۶۸.

[2]) لامع الدراری:۶/۲۱۸.

[3]) عمدة القاری:۱۲/۱۷۸.

[4]) إرشادالساری:۵/۲۷۸.

[5]) كشف الباری:۲/۹٤.

وکیل جوړولې شی.(۱) او امام بخاری رحمه الله پیش کړې شوې اثر دمؤکل حاضر غائب وکیل جوړولو په سلسله کښې خو اضح دې اودمؤکل غائب حاضر وکیل جوړول ددې نه په طریقه اولی مستفاد کیږی دکوم تفصیل چه وړاندې دحدیث په ضمن کښې راغې. په دې باندې دټولو اتفاق دې چه د غائب د طرف نه توکیل جائزدې لیکن که مؤکل په ښار کښې موجود دې نوهغه څوك خپل وکیل جوړولې شی که نه؟ په دې کښې څه تفصیل دې امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه دعذر په صورت کښې خوئی جوړولې شی اوبغیرد عذرنه ئی نه شی جوړولې مثلاً دې چرته په سفرروان دې یا دا چه هغه بیماردې او یوبل صورت دادې چه که چرې خصم راضی وی چه ستاسو د راتلوضرورت نشته دحاکم دپاره خپل څوك وکیل مقررکړه نو په دې صورت کښې هم جائزدې.(۲) امام مالك رحمه الله فرمائی که دخصم اووکیل په مینځ کښې عداوت اودښمنی وی نو په داسې صورت کښې وکیل جوړول جائزنه دی. (۳)

دعلامه ابن بطال رحمه الله اشکال:- علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چه حدیث باب د امام ابوحنیفه رحمه الله خلاف دې ځکه چه په دې کښې حضورپاك ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنهم ته حکم ورکړو چه هغه حضرات دې قرض خواه له اوښ ورکړی اوداحضورپاك د طرف نه توکیل وو حالانکه حضورپاك نه غائب وو نه بیماروو اونه مسافروو.(۴)

دعلامه عینی رحمه الله جواب:- علامه عینی رحمه الله فرمائی حدیث باب دامام ابوحنیفه رحمه الله خلاف حجت نه دې ځکه چه امام صاحب د حاضرالبلددتوکیل منکرنه دې بلکه هغوی فرمائی توکیل خوجائزدې ولې لازم نه دې اود لازم نه کیدو مطلب دادې که بل فریق دا وائی چه زه ستاپه دې وکیل باندې راضی نه یم چه دې دې ستاد طرف نه پیروی اوکړی تاسو پخپله کچهرو ته تشریف راوړئی نوبیابه دمؤکل حاضریدل ضروری شی چونکه دا توکیل لازم نه دې اوکه چرې هغه فریق راضی شی نوبیاهیڅ بدیت نشته.(۵)

وَكَتَبَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو إِلَى قَهْرَمَانِهِ وَهُوَغَائِبٌ عَنْهُ: أَنْ يُزَكِّيَ عَنْ أَهْلِهِ، الصَّغِيرِوَالْكَبِيرِ.

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه عبدالله بن عمر رضی الله عنهما بغیرد واؤ نه دې اومراد عبدالله بن عمر بن الخطاب رضی الله عنهما دې.(۶)

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه په ددې کښې نسخې مختلف دی بعض کښې عبدالله بن عمرو (واؤسره) دې اوبعض کښې عبدالله بن عمر (بغیرد واؤ) دې.(۷)

(۱) عمدة القاري:۱۸۹/۱۲وفتح الباري: ۶۰۸/٤ وشرح ابن بطال:۳۶۲/۶ — ۳۶۳ وإرشادالساري:۲۷۸/۵ - ۲۷۹.

(۲) عمدة القاري:۱۸۹/۱۲وفتح الباري: ۶۰۸/٤ وشرح ابن بطال: ۳۶۲/۶ وإرشادالساري:۲۷۸/۵ - ۲۷۹.

(۳) عمدة القاري:۱۸۹/۱۲وفتح الباري: ۶۰۸/٤ وشرح ابن بطال:۳۶۲/۶ — ۳۶۳ وإرشادالساري:۲۷۸/۵ - ۲۷۹.

(۴) شرح ابن بطال:۳۶۳/۶.

(۵) عمدة القاري:۱۸۹/۱۲.

(۶) شرح الكرماني:۱۳٤/۱۰.

(۷) عمدة القاري:۱۸۸/۱۲.

حل اللغات: قهرمان: - دَ فارسی ژبې لفظ دې په معنی خازن وکیل حافظ خادم.[1]

تشریح: - حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما خپل قهرمان ته اولیکل چه هغه دَ ده تول کوروالا که واړه دی او که لونی دَتولو دَ طرف نه صدقه فطر اداکړو لکه چه ده دغه قهرمان خپل وکیل جوړ کړو.

[حدیث ۲۱۸۲] (۲) حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - سِنٌّ مِنَ الإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ « أَعْطُوهُ » . فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلاَّ سِنًّا فَوْقَهَا . فَقَالَ « أَعْطُوهُ » . فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللَّهُ بِكَ . قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً » . [۲۱۸۳، ۲۲۶۰، ۲۲۶۲، ۲۲۶۳، ۲۲۷۱، ۲۴۶۵، ۲۴۶۷]

ترجمه: - حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې دَ یو سړی یو اوښ قرض وو. هغه دَ حضورپاك نه دَ تقاضا کولو دپاره راغلو حضورپاك اوفرمائیل دَ ده اوښ ورکړه. صحابه کرامو رضی الله عنهم اولټولو خو دَهغه دَعمر اوښ ملاؤنه شو بس هغه (اوښ) به ملاویدلو چه دَهغه دَ اوښ نه به ئی عمر زیات وو (یعنی ډیر قیمتی). حضورپاك اوفرمائیل هم دغه ورکړئی نو هغه اوونیل چه تاسو زما څنګه حق پوره پوره راکړو دغه شان دې الله تعالی هم تاسو ته به درکړی. بیا پیغمبر علیه السلام اوفرمائیل تاسو کښې هم هغه خلق ډیر ښه دی چه قرض په ښه شان سره اداکړی.

رجال الحدیث

⊙ **ابونعیم:** - دا ابونعیم فضل بن دکین رحمه الله دې.[3]

⊙ **سفیان ثوری:** - دا سفیان بن سعید ثوری رحمه الله دې.[4]

⊙ **سلمه بن کهیل:** - دا سلمه بن کهیل حضرمی رحمه الله دې.[5]

---

[1]) فتح الباري: ۶۰۸/٤ وإرشادالساري: ۲۷۸/۵.

[2])أخرجه البخاري أيضًا في كتاب الوكالة باب الوكالة في قضاوالدين رقم: ۲۳۰۶۱ وفي كتاب الاستقراض وأداء الديون باب استقراض الابل رقم: ۲۳۹۰ وفي باب هل يعطي اكبرمن سنه رقم: ۲۳۹۲ وباب من القضاء رقم: ۲۳۹۳ و باب لصاحب الحق مقال رقم: ۲٤۱ وفي كتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغير المقبوضة الخ رقم: ۲۶۰۶ وباب من أهدى له هدية وعنده جلساؤه فهوأحق رقم: ۲۶۰۹ وأخرجه مسلم في كتاب المساقاة باب من استلف شيئًا فقضى خيراً منه الخ رقم: ٤۰۸٤ – ٤۰۸۸ وأخرجه مسلم في كتاب البيوع باب ماجاء في استقراض ابعير الخ رقم: ۱۳۱۶ وأخرجه النسائي في كتاب البيوع باب استلاف الحيوان واسقراضه رقم: ٤۶۳۲ وفي باب الترغيب في حسن القضاء رقم: ٤۷۰۷.

[3])كشف الباري: ۶۶۹/۲.

[4]) كشف الباري: ۲۷۸/۲.

[5]) كشف الباري كتاب الصوم باب من مات وعليه الصوم.

⊙ **ابوسلمه** - دا ابوسلمه بن عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه دي [1]
⑤ **ابوهريره** - دامشهورصحابى رسول حضرت ابوهريره رضي الله عنه دي. [2]
حل اللغات سنًا - په معنى دَ غاښ، عمر داسې څناورته وانى دَ كوم چه غاښونه شوې وى دَدې جمع أسنان راځى [3]
دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت - دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت دَوكالة حاضره په مسئله كښې خو قوله: أعطوه سره واضح دې چه حضورپاك ﷺ بعض صحابه كرامو رضي الله عنهم ته دَاوښ وركولودَپاره وكيل جوړكړو. [4]اودَ وكالت غائبه په سلسله كښې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دا په دې حديث سره په طريقه اولى ثابتيږى. ځكه چه كله مؤكل حاضريدوسره بل وكيل جوړولې شى اوهغه پخپله په دې عمل قدرت لرى نودغائب كيدو په صورت كښې خودَاحتياج اوضرورت دَوجې نه هغه زيات اهل دې چه دَ خپل طرف نه وكيل مقرركړى [5]
علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه قوله اعطوه لفظ دواړو صورتونوته شامل دې. ددې دپاره كه چرې په دې سره خطاب حاضرينوته اوكړې شى ولې دَعرف اوقرائن حال په اعتبار دواړو صورتونوته متضمن دې. [6]
اياد حيوان استقراض جائزدي؟:- په دې مسئله كښې اختلاف دې چه دَ څناور استقراض جائز دې كه نه؟ رومبې مسلك دَ جمهورعلماؤ دې يعنى امام مالك امام احمد امام اوزاعى امام شافعى ليث او اسحاق وغيرهم رحمهم الله فرمائى دَ ټولو څيزونو په شان په حيوان كښې هم قرض جائزدې. حديث باب نه ددې تائيدكيږى. [7]اودا حضرات وينځه ددې نه مستثنى ګرځوى چه دا په قرض وركول جائزنه دى سوا دَهغه سړى نه چه دَ دغه وينځې محرم وى يا ښځه يا خنثى وى. [8] دويم مسلك دَ ابن جرير رحمه الله او داؤدظاهرى دې دَدې حضراتو په نيز وينځه قرض وركول هم جائزدى. [9] او دريم مسلك دَ امام ابوحنيفه رحمه الله امام ثورى حسن بن صالح وغيرهم رحمهم الله دې. داحضرات دَدې دَعدم جواز قائل دى. [10] دَدې حضراتو دليل دَحضرت جابر رضي الله عنه روايت دې چه رسول الله ﷺ نسيئة دَحيوان بيع په حيوان سره كولونه منع

---

[1] كشف البارى:٢/٣٢٣.
[2] كشف البارى:١/٦٥٩.
[3] المغرب: ١/٤١٨.
[4] عمدة القارى:١٢/١٨٨ وفتح البارى: ٤/٦٠٨.
[5] فتح البارى: ٤/٦٠٨.
[6] شرح الكرمانى:١٠/١٣٥.
[7] نيل الاوطار:٥/٢٤٥وعمدةالقارى:١٢/١٨٩.
[8] نيل الاوطار:٥/٢٤٥وعمدةالقارى:١٢/١٨٩.
[9] نيل الاوطار:٥/٢٤٥وعمدةالقارى:١٢/١٨٩.
[10] نيل الاوطار:٥/٢٤٥وعمدةالقارى:١٢/١٨٩.

فرمائيلي ده (۱) اوچه كله حضورپاك دَ بيع نه منع فرمائيلي ده نودَ قرض ممانعت خو به په طريقه اولى سره ثابت وى خكه چه په بيع كښې د قبيل مثليات كيدل هم ضرورى نه دى اوپه قرض كښې زمونږ په نيز ازقبيل مثليات كيدل ضرورى دى اودَ ذوات قيم استقراض جائزنه دې خكه چه معروف كليه ده الاقراض تقضى بامثالها لهذا دَ شميردَ تفاوت په څيزونوكښې استقراض صحيح نه دې. خكه چه په دې كښې مثل نه وى (۲)اوداسې هم ونيلي شى چه كله حيوان قرض خرڅول ممنوع دى نوقرض به هم ممنوع وى خكه چه دَدواړو علت جامعه دَهغې څيزونه عدديه متفاوته نه كيدل دى. (۳)

---

(۱) أخرجه ابن ماجه فى سننه فى باب الحيوان بالحيوان نسيئةً رقم الحديث : ۲۲۷۱،۲۲۷۰ وأخرجه ابن حبان فى صحيحه فى ذكر الزجر عن بيع الحيوان بالحيوان إلا يداً بيد عن ابن عباس رضي الله عنهما رقم الحديث :۵۰۲۸ وأبوداؤد فى باب الحيوان بالحيوان نسيئةً رقم الحديث :۳۳۵۶، والترمذى فى باب ماجاء فى كراهية بيع الحيوان بالحيوان نسيئةً عن سمرة رضى الله تعالى عنه رقم:۱۲۳۷.

(۲)عمدة القارى:۶۴/۱۲

(۳) عمدة القارى: ۶۴/۱۲.

دَ مولانا انورشاه كشميرى رحمه الله يوعجيبه توضيح:- ليكن حضرت انورشاه كشميرى رحمه الله فرمائى چه واقول من عند نفسى إن الحيوانات،وإن لم تثبت فى الذمة فى القضاء. لكنه يصح الاستقراض به فيما بينهم، عند عدم المنازعة والمناقشة، وهذا اللذى قلت، ان الناس يعاملون فى أشياء تكون جائزة فيما بينهم على طريق المرأة والاغماض، فاذا رفع إلى القاضى يحكم عليه ا بعدم الجواز. فالاستقراض المذكور عند عدم المنازعة حجائزعندى، وذلك لان العقود على نحوين: نحو يكون معصية فى نفسه، واذا لايجوز مطلقًا. ونحوآخر لايكون معصية، وإنتما يحم عليه بعدم الجواز لافضائه إلى المنازعة. فاذا لم تقع فيه منازعة حاز.
واستقراض البعيرمن النحو الثانى، لان ليس بمعصية فى نفسه،وإنما ينهى عنه. لان ذوات القيم لا تتعين إلا بالتعيين، والتعيين فيما لايحصل إلا بالاشارة، فلاتصلح للوجوب فى الذمة. فاذا لم تتعين افضى إلى المنازعة عندالقضاء لامحالة. فاذا كان النهى فيه لعلة المنازعة حاز عندانتفاء العلة. والحاصل الخ. (اوګورئى فيض البارى على صحيح البخارى: ۲۸۹/۳، ۲۹۰)
يعنى استقراض حيوانات يعنى دَهغې په ذمه كښې ثابتيدل سره دَدې چه دَاحنافو په نيز قضاءً ناجائزدى ليكن دَخلقو دَخپل مينځ دَمعاملاتو په اعتبارسره كه اوكتلي شى نودَ منازعت اوجګړې دَ احتمال نه كيدو په صورت كښې دا استقراض جائزكيدل پكاردى اودا خبره زه خكه كوم چه خلق اكثر په خپل مينځ كښې دامعاملات كوى چه په اعتبارد مروت اوسترګوپټولو دَهغوى په مينځ كښې جائزاو رائج وى. اوچه كله دوى دَ يوقاضى طرف ته بوځي نوعدم جوازمعلوميږى.
نودامذكوره استقراض هم دعدم منازعت په صورت كښې زما په نيزجائزدې اودا خكه چه دَ شريعت مطهره منع كړې شوې عقود په دوو قسموباندې دى. ① داسې عقود چه فى نفسه په معصيت باندې مبنى وى نوداسې امورو ارتكاب خو على الطلاق جائزنه دې. ② داسې عقود چه في نفسه په معصيت باندې مبنى نه وى يعنى في نفسه حرام نه دى ليكن دَ مفضى إلى المنازعت كيدو دَوجې نه دا قضاءً جائزګرخولي شى لهذا دَ منازعت احتمال نه كيدو په صورت كښې دا جائزكيدل پكاردى. اودا استقراض حيوان مسئله عقود دويم قسم نه ده. خكه چه فى نفسه په دې كښې هيڅ ګناه نشته اوددې نه خكه منع كړې شوې ده چه دا دَ ذوات قيم نه دى او... ابقيه حاشيه په راروانه صفحه...

۶- باب: الوكالة في قضاء الديون

قرضه اداكولو دپاره وكيل كول

دترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله فرمائى چه د دين د ادائيگئى دپاره هم وكيل مقررول جائز دى

د حافظ ابن حجر رحمه الله قول:- حافظ ابن حجر عسقلانى رحمه الله فرمائى امام بخارى رحمه الله دې ترجمة الباب سره د يوتوهم دفعيه فرمائيلې ده اوهغه دادې چه قضاء ديون كښې توكيل په ظاهره جائزنه دى كيدل پكار خكه چه د دين قاعده داده چه كله هم دائن مطالبه اوكړى اومديون په اداكولوباندې قادروى نوهغه له زر وركول پكاردى اود توكيل په صورت كښې به وخت لگى امام بخارى رحمه الله دا شبه لرې كړې اوونيلى دى چه د قضاء ديون دپاره په توكيل كولوكښې هيڅ بديت نشته اودا په هغه روستوكولواو ټال مټول كښې داخل نه دى د كوم ممانعت چه په حديث كښې فرمائيلې شوې دې. حافظ ابن حجر رحمه الله چه كوم د ترجمة الباب غرض بيان كړې دې دا دعلامه ناصرالدين ابن منير رحمه الله نه ماخوذ دې.(١)

د حضرت شيخ الهند رحمه الله قول:- حضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائى چونكه سنن ابى داؤد وغيره كښې حضرت سمرة بن جندب رضى الله عنه روايت دې على اليد ما أخذت (٢) يعنى چاچه يوڅيز واخستو دهغه په ذمه دى چه هغه دې اداكړى. په دې سره په ظاهره دا شبه كيدله چه قرض دارې دې پخپله هغه ديون اداكړى او په دې كښې توكيل صحيح نه دې. نو امام بخارى رحمه الله اوخودل چه په قضاء ديون كښې په توكيل كښې هيڅ مضائقه نشته او على اليد ما أخذت مطلب صرف دادې چه مال قرض وركونكى ته رسول ضرورى دى كه هغه پخپله اورسولې شى اوكه د وكيل په ذريعه. په دواړو صورتونوكښې مقصود حاصليږى.(٣) او دويمه خبره داهم ده چه على اليد ما اخذت تعلق خود باب غضب سره دې اودلته د غضب مسئله نه شى بيانولې بلكه دلته خو د دين مسئله بيانولې شى.

.....بقيه حاشيه دتيرمخ) ذوات قيم څيزونه بغيرد تعيين نه متعيين كيدې نه شى او ددې تعين په اشاره سره حاصليږى لهذا دا څيزونه په ذمه كښې د صلاحيت نه لرى نود متعين نه كيدو د وجې نه مفضى الى المنازعة شي او په اعتبار به قضاء ناجائزگرځولى شي. معلومه شوه چه په دې كښې نهى لذاته نه ده بلكه نهى لغيره ده اوددې علت منازعه دې نوددغه علت د انتفاء په صورت كښې دامعامله جائزكيدل پكاردى.

(١) فتح البارى: ٤/٦٠٩.

(٢) أخرجه الامام أبوداؤد رحمه الله تعالى فى سننه فى كتاب الاجارة باب فى تضمين العارية رقم: ٣٥٦١ وأخرجه الامام الترمذى رحمه الله تعالى فى كتاب البيوع باب ماجاء فى أن العارية مؤداة رقم: ١٢٦٦ والامام ابن ماجة رحمه الله تعالى فى باب العارية رقم: ٢٤٠٠.

(٣) الابواب والتراجم ص: ١٧٠.

حدیث باب ۲۱۸۳ (۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضی الله عنه- أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- يَتَقَاضَاهُ، فَأَغْلَظَ، فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالاً». ثُمَّ قَالَ «أَعْطُوهُ سِنًّا مِثْلَ سِنِّهِ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لاَ نَجِدُ إِلاَّ أَمْثَلَ مِنْ سِنِّهِ. فَقَالَ «أَعْطُوهُ فَإِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ قَضَاءً». [ر: ۲۱۸۲]

ترجمه:- یو سړی نبی کریم ﷺ له راغلو اودهغوی نه ئی دخپل قرض غوښتنه اوکړه اوسخت الفاظ ئی اووئیل د حضورپاك صحابه کرامو ﷢ هغه ته سزا ورکول غوښتل لیکن حضورپاك اوفرمائیل دې پریږدئی چه وائی د چاچه حق وی هغه داسې خبرې کولې شی. بیاحضورپاك اوفرمائیل ده ته هم د هغه عمر والا اوښ ورکړئی. صحابه کرامو ﷢ عرض اوکړو دهغه عمر والاخونشته دهغې نه د بهترعمروالا اوښ موجود دې. حضورپاك اوفرمائیل هم دغه ورکړئی په تاسو کښې بهترین خلق هم هغه دی چه په ښه طریقه سره قرض اداکړی.

رجال الحدیث

① **سلیمان بن حرب**:- دا سلیمان بن حرب واشمی بصری رحمه الله دې. (۲)

② **شعبة**:- دا شعبة بن حجاج رحمه الله دې. (۳)

③ **سلمة ب کهیل**:- دا سلمة بن کهیل حضرمی کوفی رحمه الله دې. (۴)

④ **ابوسلمة**:-دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې. (۵)

⑤ **ابوهریره**:- دامشهورصحابی حضرت ابوهریره رضی الله عنه دې. (۶)

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: اعطوه سنا مثل سنه سره ښکاره دې. (۷) یعنی رسول الله ﷺ صحابه کرام ﷢ دخپل دین داداکولو دپاره وکیل جوړکړلو.

۷-باب: إِذَا وَهَبَ شَيْئًا لِوَكِيلٍ أَوْ شَفِيعِ قَوْمٍ جَازَ

لِقَوْلِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم لِوَفْدِ هَوَازِنَ حِينَ سَأَلُوهُ الْمَغَانِمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم (نَصِيبِي لَكُمْ)

---

(۱) مرتخریجه فی الباب السابق.

(۲) کشف الباری: ۱۰۵/۲.

(۳) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۴) کشف الباری کتاب الصوم باب من مات وعلیه الصوم.

(۵) کشف الباری: ۳۲۳/۲.

(۶) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۷) إرشادالساری: ۲۸۰/۵.

که دیوقول وکیل یا سفارشی ته څه هبه کړي شي نوصحیح دی څکه چه کوم وخت د هوازن د طرف نه څه خلق راغلي وو اوهغوی د نبی کریم ﷺ نه د مال غنیمت واپس کولودرخواست کړې وو نوحضورپاك اوفرمائیل کوم چه زما په حصه کښې راغلی دی هغه تاسوواخلئ

دترجمة الباب مقصد:- د امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه که یوسړې د یوقوم یا قبیلې د طرف نه څه هبه کول غواړی اودهغه قوم د طرف نه څوك نمائنده وی نوهغه نمائنده دقوم پورې دغه څیزرسولودپاره وکیل جوړکړنی نودا جائزدی اود استدلال په توګه امام بخاری رحمه الله د بنی هوازن د وفد واقعه پیش کړې ده چه هلته عرفاء متعین کړې شوې وو اودهغوی په ذریعه دهغوی مالونه او قیدیان واپس کړې شوی وو.[1]

[حدیث باب ۲۱۸۴][2] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ وَزَعَمَ عُرْوَةُ أَنَّ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ وَالْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَفْدُ هَوَازِنَ مُسْلِمِينَ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «أَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَىَّ أَصْدَقُهُ. فَاخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّبْىَ، وَإِمَّا الْمَالَ، وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ». وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - انْتَظَرَهُمْ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ، فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - غَيْرُ رَادٍّ إِلَيْهِمْ إِلاَّ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فِي الْمُسْلِمِينَ، فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ «أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْوَانَكُمْ هَؤُلاَءِ قَدْ جَاءُونَا تَائِبِينَ، وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ، فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطَيِّبَ بِذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ». فَقَالَ النَّاسُ قَدْ طَيَّبْنَا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «إِنَّا لاَ نَدْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ، فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرَفَاؤُكُمْ أَمْرَكُمْ». فَرَجَعَ

---

[1]) عمدة القاری:۱۶۱/۱۲.

[2]) وأخرجه البخاری أیضًا فی کتاب العتق باب من ملك من العرب رقیقًا فوهب الخ رقم: ۲۵۳۶، ۲۵٤۰ وفی کتاب الهبة وفضلها الخ باب من رأة الهبة الغائبة جائزة رقم:۲۵۸۲، ۲۵۸٤ وفی باب إذا وهب جماعة القوم رقم: ۳۱۳۱، ۳۱۳۲ وفی کتاب المغازی باب قول الله تعالی ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ﴾ الایة رقم:٤۲۱۸، ٤۳۱۶ وفی کتاب الاحکام باب عرفاء للناس رقم: ۷۱۷۶، ۷۱۷۷ وذکره الجامع بین الصحیحین فی أفراد البخاری: ۳۸۲/۳ رقم:۲۸۶۱ وأخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالی فی سننه. فی کتاب الجهاد باب فداء الامیر بالمال رقم:۲۶۹۳ والطحاوی رحمه الله تعالی فی شرح مشکل الاثار باب بیان مشکل ماروی عن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم مماکان منع فی سبایا هوازن الخ رقم:٤۵۰۹.

النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرَفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا. [۲۴۰۲، ۲۴۴۴، ۲۹۶۳، ۴۰۶۴، ۶۷۵۵]

ترجمه:- (مروان بن حکم او مسور بن مخرمه دواړو بیان کړي دي چه د غزوه حنین نه د واپسئ نه پس) کله چه د هوازن وفد مسلمان شو د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو نو رسول الله ﷺ اودریدو. هغوی حضورپاك ته درخواست اوکړو چه زمونږ مال او قیدیان واپس کړئی. حضورپاك اوفرمائیل ربښتیا خبره زما ډیره خوښه ده تاسو په دوو خبرو کښې یوه اختیار کړئی یا قیدیان واپس واخلئی یا مال او ماخو (جعرانه) کښې د هغوی انتظار کړې وو او رسول الله ﷺ چه د طائف نه واپس شو نو د لسوشپونه زیات انتظار (جعرانه) کښې کړې وو.
کله چه د هوازن د وفد یقین اوشو چه رسول الله ﷺ به هغوی ته په دوو څیزونو کښې یو څیز واپس کوی نو هغوي عرض اوکړو مونږ ته قیدیان واپس کړئی. نو رسول الله ﷺ د مسلمانانو مخې ته (د خطبې دپاره) اودریدو. اول ئی چه څنګه غوښتل د الله تعالی تعریف ئی بیان کړو بیائی اوفرمائیل اما بعد! ستاسو دا رونړه (د هوازن خلقو) توبه کړې راغلی دی او زه مناسب ګنړم چه د دوی قیدیان واپس کړم اوس تاسو کښې چه څوك په خوشحالئی سره دا غواړی نو هم هغه دې اوکړی او څوك چه خپله حصه داسې قایم کول غواړی چه کوم مال غنیمت اول الله تعالی ورکړې د هغې نه به مونږ د هغوی بدله ورکوو نو هغه دې داسې اوکړی. په دې باندې خلقو عرض اوکړو یارسول الله! مونږ به ستاسو د خوشحالئی دپاره دا قیدیان هم داسې ورکړو. حضورپاك اوفرمائیل چه مونږ ته نه ده معلومه چه په تاسو کښې څوم په دې خبره راضی دی او څوك نه دی نو (بهتر دادی چه) واپس شئی او ستاسو نقیب (سردار) دې ستاسو د طرف نه بیان اوکړی بیا خلق واپس شو او د هغوی نقیبانو هغوی سره خبرې اترې اوکړې بیا حضورپاك له راغلل او عرض ئی اوکړو چه هغه خلق راضی دی او هغوی د خپلو قیدیانو د واپس کولو اجازت ورکړو.

رجال الحدیث

○ **سعید بن کثیر:-** دا سعید بن کثیر بن عفیر رحمه الله دې.[1]
○ **لیث:-** دا لیث بن سعد رحمه الله دې.[2]
○ **عقیل:-** دا عقیل بن خالد بن عقیل رحمه الله دې.[3]
○ **محمد:-** دا محمد بن مسلم ابن شهاب زهری رحمه الله دې.[4]
○ **عروة:-** دا عروه بن زبیر رحمه الله دې.[5]

---

[1] کشف الباری: ۳/ ۲۷۴.
[2] کشف الباری: ۱/ ۳۲۴.
[3] کشف الباری: ۱/ ۳۲۵، ۳/ ۴۵۵.
[4] کشف الباری: ۱/ ۳۲۶.
[5] کشف الباری: ۱/ ۲۹۱.

⑥ **مروان** -دا مروان بن حكم رحمه الله دې.[1]

⑦ **مسور** - دامسوربن مخرمة رحمه الله دې.[2]

قوله: وزعم عروة:- علامه كرمانى رحمه الله اوعلامه عينى رحمه الله فرمائى چه زعم په معنى دَ قال دې.[3]

حل لغات:- **الوفد**: دَ وافد جمع ده هغه خلق چه په يوخائى يوښارته لاړشى، ياهغه خلق چه دَ يو مشترکه غرض دَپاره حاکم له لاړشى. مجرد کښې دَضرب نه مستعمل دې. وَفَدَيَفِدُوفداً قاصد جوړيدو سره راتلل.[4]

عرفاؤكم: عرفاء دَ عريف جمع ده په معنى پيژندونکى، دَ قوم دَ معاملاتو خيال ساتونکى. دَخپلو ملګرو پيژندګلو کونکې. نقيب اودا په مرتبه کښې دَ رئيس نه کم وى.[5]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: إني أردت أن أرد إليهم سبيهم الحديث** سره ظاهردې. دَ هوازن دَ وفد والا دَخپلو قيديانودَ واپس کولو په سلسله کښې وکيلان اوشفاعت کونکى وو.[6]

۸-باب: إذاوكل رجل أن يعطي شيئًا، ولم يبين كم يعطي، فأعطى على مايتعارفه الناس

يوسړى بل سړى ته څه ورکولوسره وکيل کړو اودائى بيان نه کړه چه څومره ورکړى نوهغه د دستور مطابق ورکړه

دَترجمة الباب مقصد:- دَامام بخارى رحمه الله مقصددادې چه په توکيل کښې هم په عرف باندې اعتمادکولې شى. که چرې يوسړى خپل وکيل ته دا اووئيل چه فلانکى سړى ته څه ورکړه اوس هغه څه څيز هغه ته ورکړو نودا به کتلې شى چه دَ هغه دا ورکول دَعرف مطابق دى که خلاف. که چرې دعرف مطابق وى نو داسې کولوکښې هيڅ مضائقه نشته لکه چه په حديث باب کښې دى چه حضورپاك حضرت بلال رضي الله عنه ته ونيلى ووچه ته جابرته دَهغه ثمن ورکړه او څه زياتى ورکړه نوهغه د يوقيراط اضافه کړې وه اوس دا يوقيراط خو ښکاره خبره ده چه دَ عرف مطابق وو په دې کښې هيڅ اشکال نشته.[7]

---

[1] كشف البارى كتاب الوضوء باب البصاق والمخاط ونحوه فى الثواب.

[2] كشف البارى كتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس.

[3] عمدة القارى: ۱۹۳/۱۲.

[4] النهاية: ۸٦۷/۲.

[5] النهاية: ۱۹۰/۲.

[6] إرشادالسارى:۲۸۲/۵عمدة القارى:۱۹۳/۱۲.

[7] عمدة القارى:۱۹۵/۱۲. إرشادالسارى:۲۸۳/۵.

[حدیث ۲۱۸۵] (۱) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ وَغَيْرِهِ، يَزِيدُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَلَمْ يُبَلِّغْهُ كُلُّهُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ مِنْهُمْ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رضی الله عنهما - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فِي سَفَرٍ، فَكُنْتُ عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ، إِنَّمَا هُوَ فِي آخِرِ الْقَوْمِ، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ «مَنْ هَذَا». قُلْتُ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ «مَا لَكَ». قُلْتُ إِنِّي عَلَى جَمَلٍ ثَفَالٍ. قَالَ «أَمَعَكَ قَضِيبٌ». قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ «أَعْطِنِيهِ». فَأَعْطَيْتُهُ فَضَرَبَهُ فَزَجَرَهُ، فَكَانَ مِنْ ذَلِكَ الْمَكَانِ مِنْ أَوَّلِ الْقَوْمِ قَالَ «بِعْنِيهِ». فَقُلْتُ بَلْ هُوَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «بِعْنِيهِ قَدْ أَخَذْتُهُ بِأَرْبَعَةِ دَنَانِيرَ، وَلَكَ ظَهْرُهُ إِلَى الْمَدِينَةِ». فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ أَخَذْتُ أَرْتَحِلُ. قَالَ «أَيْنَ تُرِيدُ». قُلْتُ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً قَدْ خَلاَ مِنْهَا. قَالَ «فَهَلاَّ جَارِيَةً تُلاَعِبُهَا وَتُلاَعِبُكَ». قُلْتُ إِنَّ أَبِي تُوُفِّيَ وَتَرَكَ بَنَاتٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَنْكِحَ امْرَأَةً قَدْ جَرَّبَتْ خَلاَ مِنْهَا. قَالَ «فَذَلِكَ». فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ «يَا بِلاَلُ اقْضِهِ وَزِدْهُ». فَأَعْطَاهُ أَرْبَعَةَ دَنَانِيرَ، وَزَادَهُ قِيرَاطًا. قَالَ جَابِرٌ لاَ تُفَارِقُنِي زِيَادَةُ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَلَمْ يَكُنِ الْقِيرَاطُ يُفَارِقُ جِرَابَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. [ر: ۴۳۲]

ترجمه:- حضرت جابربن عبدالله رضی الله عنهما فرمائی زه په یوسفرکښې حضورپاک سره ووم او زه په یوبه رو رفتار والا اوښ باندې سور ووم چه د ټولو شاته به وو. بیاحضورپاک ما سره تیرشو اوتپوس ئی اوکړو دا څوک دې؟ ما عرض اوکړو جابربن عبدالله. حضورپاک تپوس اوکړو په ته څه شوی دی؟ ما عرض اوکړو زما دااوښ بالکل په مزه دې. حضورپاک اوفرمائيل آيا تاسره لختـه شته؟ ماعرض اوکړو اوجی. حضورپاک اوفرمائيل ماته راکړه نوما ورکړه پیغمبر علیه السلام هغه اووهلو او وئی رټلو اوس چه د دغه ځائی نه روان شو نود ټولو نه وړاندې شو. حضورپاک

---

۱) وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من سفر رقم: ۴۴۳ وفى كتاب البيوع باب شراء الدواب والحمير رقم: ۲۰۹۷ وفى كتاب الاستقراض باب من اشترى باالدين وليس عنده ثمنه أو ليس بحضرته رقم: ۲۳۸۵ وباب حسن القضاء رقم: ۲۳۹۴ وباب الشفاعة فى وضع الدين رقم: ۲۴۰۶ وفى كتاب المظالم والغصب باب من عقل بعيره على البلاط أو باب المسجد رقم: ۲۴۷۰ وكتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغير المقبوضة الخ رقم: ۲۶۰۳، ۲۶۰۴ وفى كتاب الشروط باب إذا اشترط البائع ظهر الدابة إلى مكان مسمى جاز رقم: ۲۷۱۸ وفى كتاب الجهاد والسير باب من ضرب دابة غيره فى الغزو رقم: ۲۸۶۱ وباب استئذان الرجل الامام لقوله عزوجل ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ ﴾ الاية رقم: ۲۹۶۷ وباب الصلاة إذا قدم من السفر رقم: ۳۰۸۷ وباب الطعام عندالقدوم رقم: ۳۰۸۹، ۳۰۹۰ وفى كتاب المغازى باب ﴿ إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ ﴾ الاية رقم: ۴۰۵۲ وفى كتاب النكاح باب تزويج الثيبات رقم: ۵۰۷۹، ۵۰۸۰ وباب لايطرق أهله ليلاً إذا أطال الغيبة مخافة أن يخونهم اويلتمس عثراتهم رقم: ۵۲۴۳، ۵۲۴۴ وباب طلب الولد رقم: ۵۲۴۵، ۵۲۴۶ وباب تستحد المغيبة وتمتشط الشعثة رقم: ۵۲۴۷ وأخرجه الترمذى فى سننه فى كتاب النكاح باب ماجاء فى تزويج الابكار رقم: ۱۱۰۰ والنسائى فى سننه فى كتاب النكاح باب نكاح الابكار رقم: ۳۲۱۹.

اوفرمائيل دا اوښ په ماخرڅ کړه ماعرض اوکړويارسول الله هم ستاسو دي. حضورپاك اوفرمائيل نه خرڅ ئې کړه ما په څلوردينارباندې واخستو اوته دمديني پورې په دې باندې سورلاړشه. زه چه کله مديني ته نيزدې اورسيدم نوزه بل طرف ته لاړم. حضورپاك اوفرمائيل چرته ځې؟ ماعرض اوکړو چه ما يوداسې ښځې سره نکاح کړې ده چه دهغې خاوند مړشوې (يعنې کونډه ده). حضورپاك اوفرمائيل چه پيغلې سره دې ولې نکاح نه کوله تابه هغې سره لوبې کولې اوهغې به تاسره لوبې کولې. ما وئيل زما پلار مړشو اوهغه ډيرې لونړه پريخودې نوماراده اوکړه چه داسې ښځې سره نکاح کوم چه تجربه کاره وي او کونډه وي حضورپاك اوفرمائيل چه که داخبره وي نو خير دې. کله چه مونږ مديني ته اورسيدو نوحضورپاك حضرت بلال رضی الله عنه ته اوونيل اې بلال جابرته قيمت ورکړه او څه زياتې ورکړه. هغه څلوردينار راکړل او يوقيراط سره زر ئې راکړه. حضرت جابر رضی الله عنه فرمائي چه رسول الله ﷺ کوم يوقيراط سره زر زياتي راکړې وو (کله) زما نه جداکيږي نه هميشه به دا قيراط دحضرت جابر رضی الله عنه په تيله کښې وو

رجال الحديث

① **مکی بن ابراهیم**:- دامکی بن ابراهیم بن بشرتمیمی بلخی رحمه الله دې.[1]

② **عبدالملک**:- دا عبدالملك بن عبدالعزيزبن جريج رحمه الله دې.[2]

③ **عطاء**:- دا عطاء بن ابی رباح رحمه الله دې.[3]

④ **جابر بن عبدالله**:- داجابربن عبدالله بن عمرو بن حرام انصاري رضی الله عنه دې.[4]

قوله: عن عطاء بن ابی رباح وغيره يزيد بعضهم على بعض الخ:- يعنې ابن جريج رحمه الله دا روايت د عطاء بن ابی رباح په شان دنورو نه هم نقل کړې دې. اود بعض په حديث کښې اضافه ده. وړاندې زمونږ په متداوله نسخوکښې دی چه لم يبلغه کلهم رجل واحد منهم عن جابربن عبدالله.[5] مطلب دادې چه مکمل حديث ټولونه دې نقل کړې بلکه يوسړی مکمل حديث نقل کړې دې او تقديرعبارت به داشی لم يبلغه ای لم يسقه کلهم بل بلغه وساقه بتمامه رجل واحد منهم. او په بله نسخه کښې دی لم يبلغه کله رجل منهم ددې مطلب به داوی چه حديث مجموعه مشائخ کلام نه مرکب دې هريو پوره حديث نه دې نقل کړې.[6] علامه کرمانی رحمه الله فرمائي

قوله: يزيد بعضهم کښې ضمير غيرطرف ته راجع دې ځکه چه غيرپه اعتبارد معنی د جمع دې او

---

[1]) کشف الباري:۴۸۱/۳.

[2]) کشف الباري کتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

[3]) کشف الباري:۳۹/۴.

[4]) کشف الباري کتاب الوضوء باب من لم يرالوضوء إلا من المخرجين الخ.

[5]) صحيح البخاري:۲۰۹/۱ قديمی عمدة القاري:۱۹۷/۱۲ وفتح الباري:۶۱۱/۴.

[6]) صحيح البخاري:۲۰۹/۱قديمی عمدة القاري:۱۹۷/۱۲ وفتح الباري:۶۱۱/۴.

لم یبلغه کښې ضمیر حدیث یا رسول طرف ته راجع دې او رجل دا دکل سره بدل دې. حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه لم یبلغه کښې ضمیرقطعي توګه باندې دَحدیث طرف ته راجع دې ځکه چه حدیث په سند متصل سره نقل کړې شوې دې.[۱] وړاندې علامه کرماني رحمه الله فرمائي چه اکثر روایات غیره بالجرسره دی. دَدې اعراب خو واضح دی بعض نسخوکښې غیره بالرفع دې. دَ مبتداء کیدودَ وجې او یرید دَدې خبردې اوداهم احتمال دې چه رجل فعل مقدر دَ لیبلغه فاعل دې بهرصورت داتراکیب دَتکلف اوتعسف نه خالي نه دی.[۲]

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله تنقید:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه تکلف اوتعسف دَ عدم فهم تنیجه ده ګني دَ دې کلام معنی داده چه ابن جریج رحمه الله داحدیث دَعطاء بن ابی رباح رحمه الله او دهغه نه علاوه دَ نورو نه روایت کوی اوهغه ټول ئې دَ حضرت جابر رضی الله عنه نه نقل کوی. خوهریوخان له اوجدا پوره حدیث نه دې نقل کړې دې بلکه هریو راوی دَحدیث یو جزء نقل کړې دې. **قوله لم یبلغه کله رجل** مطلب دې لم یسقه بتمامه نودا ئې دَ ابن جریج رحمه الله دَ طرف نه دَ رواة دَ روایت نقل کولو طریقه بیان کړې ده اودا داسې ده لکه چه امام زهری رحمه الله حدیث افک کښې فرمائي **وکل حدثنی طائفة من حدیثها لکنه زاد علیه** لکه چه امام زهری رحمه الله فرمائیلی دی چه دَ مکمل حدیث رواة نه چا هم نه دی نقل کړی. بلکه هریو یوه یوه قطعه بیان کړې ده نو اوس په دې کښې کوم یو تکلف اوتعسف دې اوعجیبه خبره دا ده چه شارح رحمه الله دا مشهور روایت پریخودو دَ کوم په ترکیب کښې چه دَهیڅ قسم څه تکلف نه کولې کیږی.[۳]

حل اللغات:-تغال: دَ سست رفتار والا اوښ وغیره.[۴]

جراب:- دَ خرمن لوښې یا تیله دکوهی ډولچه، دَتورې تیکې دَدې جمع أَجْرِبَةٌ، جُرُبٌ، جُرْبٌ ارځی.[۵]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: یابلال اقضه وزده فاعطاه أربعة دنانیروزاده** قیراط نه ښکاره دې چه حضورپاك حضرت بلال رضی الله عنه ته دَ ثمن نه څه زیاتی ورکولوحکم اوکړودَ دغه زیاتوالی مقدار او اندازه ئې بیان نه کړه اوحضرت بلال رضی الله عنه په عرف باندې اعتبارکولوسره هغه ته یوقیراط زیات ورکړو.[۶]

---

[۱]) فتح الباری: ۶۱۱/۴.
[۲]) شرح الکرمانی: ۱۳۸/۱۰.
[۳]) فتح الباری: ۶۱۲/۴.
[۴]) النهایة: ۲۱۲/۱.
[۵]) معجم الصحاح ص: ۱۶۳.
[۶]) إرشادالساری: ۲۸۵/۵.

قوله: کنت مع النبی صلی الله تعالی علیه وسلم فی سفر:- دې نه مراد د فتح مکه سفر دې (۱)

قوله: قال جابر لاتفارقنی زیادة رسول الله صلی الله علیه وسلم:- یعنی حضرت جابر رضی الله عنه به د حضورپاک سره د زیات عشق او محبت د وجې نه د حضور پاک ورکړې شوې دا قیراط کله هم د ځان نه نه جدا کولو تردې چه د حره والا مشهور واقعه په ورځ دغه نه دغه قیراط د شام والا واخستلو لکه څنګه چه امام مسلم رحمه الله د دې حدیث په آخره کښې دغه مذکوره زیاتوالې نقل کړې دې (۲)

۹-باب: وکالة المرأة الإمام فی النکاح

دیوې ښځې امام (حاکم) د نکاح وکیل جوړول

د ترجمة الباب مقصد:- د لته امام بخاری رحمه الله دابنائی چه ښځه امام د خپلې نکاح وکیل جوړولې شی (۳)

[حدیث باب ۲۱۸۶] (۴) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ وَهَبْتُ لَكَ مِنْ نَفْسِي . فَقَالَ رَجُلٌ زَوِّجْنِيهَا . قَالَ « قَدْ زَوَّجْنَاكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ» .[۴۷۴۱، ۴۷۴۲، ۴۷۹۹، ۴۸۲۹، ۴۸۳۳، ۴۸۳۹، ۴۸۴۲، ۴۸۴۷، ۴۸۵۴، ۴۸۵۵، ۵۵۳۳، ۶۹۸۱]

ترجمه:- حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه فرمائی رسول الله صلی الله علیه وسلم له یوه ښځه راغله وئې وئیل یا

---

(۱) إرشادالساری:۵/۲۸۴.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۱۹۷.

(۳) عمدة القاری:۱۲/۱۹۷.

(۴) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی کتاب فضائل القرآن باب خیرکم من تعلم القرآن وعلمه رقم:۵۰۲۹ وباب القراءة عن ظهر القلب رقم: ۵۰۳۰ وفی کتاب النکاح باب تزویج.......... قوله تعالی ﴿ إن یَكُونُوا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللهُ مِنْ فَضْلِه ﴾ الایة رقم:۵۰۸۷ وباب إذا کان الولی هوالخاطب رقم: ۵۱۳۲ وباب السلطان ولی لقول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم زوجتک بما معک من القرآن رقم: ۵۱۳۵ وباب إذا قال الخاطب للولی زوجنی فلانة فقال قد زوجتک بکذا الخ رقم: ۵۱۴۱ وباب التزوج علی القرآن وبغیرصداق رقم: ۵۱۴۹ وباب المهر بالعروض وخاتم من حدید رقم: ۵۱۵۰ وفی کتاب اللباس باب خاتم الحدید رقم: ۵۸۷۱ وفی کتاب التوحید باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم لا شخص غیر من الله. رقم: ۷۴۱۷ وأخرجه مسلم فی صحیحه فی کتاب النکاح باب ندب النظر إلی وجه المرأة وکفیها رقم: ۱۴۲۵ والنسائی فی سننه فی کتاب النکاح باب عرض المرأة نفسها علی من ترضی رقم: ۳۲۴۹ وأخرجه مالک رحمه الله فی مؤطئه رقم: ۳۲۵۰ وأحمد رحمه الله فی مسنده: ۵/۳۳۰.

رسول الله ﷺ ماځپل ځان تاسوته هبه کړو. یوسړی اووئیل یارسول الله! ددې نکاح ماسره اوکړه. حضورپاک اوفرمائیل چه مونږ دَهغه قرآن په بدله کښې کوم چه تاته یاد دې دَدې ښځې نکاح تاسره اوکړه.

رجال الحدیث

⊙ **عبدالله بن یوسف**:- داعبدالله بن یوسف تنیسی رحمه الله دې.[1]

⊙ **مالک**:- دا امام دارالهجرة امام مالك رحمه الله دې.[2]

⊙ **ابوحازم**:- دا ابوحازم سلمة بن دینار رحمه الله دې.[3]

⊙ **سهل بن سعد**:- دا سهل بن سعد بن مالك ابوالعباس ساعدی رضی الله عنه دې.[4]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت اودَ علامه داؤدی رحمه الله اشکال:- علامه داؤدی رحمه الله فرمائی چه په دې حدیث کښې دَتوکیل چرته ذکر هم نشته. نه حضورپاک ـ دغه ښځې نه اجازت غوښتې اونه دغه ښځې حضورپاك وکیل جوړکړې دې. حضورپاك دَهغې نکاح دَتوکیل دَ وجې نه نه ده کړې بلکه ﴿ اَلنَّبِیُّ اَوْلٰی بِالْمُؤْمِنِیْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ ﴾ الایة.[5] یعنی نبی سره ئی مینه دَه ایمان والاته زیات دَخپل ځان نه، دَ وجې نه کړې وه.[6]

دَعلامه عینی رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله جواب:- دا حضرات رحمهم الله فرمائی چه کله دغه ښځې اووئیل قد وهبت لك نفسی نوهغې خپله معامله حضورپاك ته حواله کړه نولکه دَدې مطلب داشو چه هغې حضورپاك خپل وکیل جوړکړواو چه وکیل ئی جوړکړو نو حضورپاك دَهغې دَتوکیل نه پس دَهغې نکاح اوکړه. داحضرات داهم فرمائی چه کله حضورپاك بل سړی سره دَهغې نکاح اوکړه اوهغې په دې باندې څه اعتراض اونه کړو نولکه چه عملی توکیل دَهغې دَ طرف نه موجود شو.[7]

قوله: جاءت امرأة:- دا ښځه څوك وه دَهغې په نوم کښې اختلاف دې. بعض حضرات وائی چه دا خوله بنت حکیم وه اوبعض فرمائی چه ام شریك ازدیه وه.[8]

یونحوی اشکال اودَهغې جواب:- **قوله: وهبت لك من نفسی**.. زمونږ په نسخه کښې وهبت لك نفسی دَمن بغیردې.[9] په دې صورت دا اشکال واقع کیږی چه من دَ زیاتی دَپاره نحویین درې

---

[1] کشف الباری:١/٢٨٩، ٤/١١٣.

[2] کشف الباری:١/٢٩٠، ٢/٨٠.

[3] کشف الباری کتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.

[4] کشف الباری کتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.

[5] احزاب:٦.

[6] فتح الباری: ٤/٦١٢ وعمدة القاری: ٢/١٩٨.

[7] فتح الباری: ٤/٦١٢، وعمدة القاری:١٢/١٩٨.

[8] فتح الباری: ٤/٦١٢، وعمدة القاری:١٢/١٩٨.

[9] صحیح البخاری: ١/٣١٠ قدیمی.

شرائط بيان کوی ① من: نه وړاندې نفی یا نهی یا هل په ذریعه استفهام کیدل ضروری دی لکه چه ﴿ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا ﴾ الاية او لايم من أحد او ﴿ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴾ الاية کښې دی. ② دَدې دَ مجرور نکره کیدل ضروری دی لکه چه په مذکوره مثالونوکښې دی.

③ بل دَدې فاعل یا مفعول یا مبتدا کیدل ضروری دی. او دلته په صورت مذکوره کښې ړومبی دوه شرطونه مفقوددی.[1]

نودَدې جواب به دا ورکولې شی چه مذکوره شرائط دَ بصریین په نیزدی بلکه حضرات کوفیین او امام اخفش رحمه الله په نیز دَ من زیاتوالی دَپاره دَ ړومبو دوشرطونو موجودکیدل ضروری نه دی لکه چه ﴿ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴾ او ﴿ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ ﴾ او ﴿ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ ﴾ کښې دی.[2]

تشریح:- امام بخاری رحمه الله دا روایت څوځایونوکښې نقل کړې دې. لکه چه په تخریج کښې تیرشو. په کتاب النکاح کښې دا روایت په ډیرتفصیل سره دې. هم هلته دَدې حدیث متعلق نو مباحث فقهیه هم ذکرکړې شوی دی.[3]

١٠ - باب: إذا وكل رجلا، فترك الوكيل شيئا فأجازة الموكل فهو جائز وإن أقرضه ألى أجل مسمى جاز

چه یوې سړې خپل وکیل جوړکړی یا وکیل یوڅیزپرېږدی اوس که چرې مؤکل ددې اجازت ورکړی نوداسې کول صحیح دی او که چرې د معین میعادپورې قرض ورکړی نوهم جائزدی

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله اول یوه ترجمه قایم کړې وه باب إذا وهب شیئا لوکیل الخ په هغې کښې خودلی شوی وو چه وکیل دَمؤکل دَ طرف نه قبضه کولې شی اوس په دې ترجمة الباب کښې امام صاحب دا ښائی چه وکیل دَ خپل طرف نه څه پرېږدی اومعاف کړی نوآیا دَ وکیل دا پریخودل اومعاف کول صحیح دی که نه؟ امام بخاری رحمه الله ښائی چه داهم جائزدی. خو شرط په کښې دادې چه روستو مؤکل اجازت ورکړی. مثلاً دَ یوسړی په چاباندې دین واجب وو مؤکل خپل وکیل ته اوونیل لاړشه هغه قرضه وصلو کړه. اوس که مثلاً دَ پنځو زرو روپو قرضه ده وکیل دَقبضه کولودپاره لاړو. مدیون ورته قرض اداکوی نو په هغې کښې پنځوس روپئی کمې وې. وکیل که اوس دا خیال اوکړی چه که پرېږدم ئی نودَ دې ټول دَ ضایع

---

[1] إرشادالساری:٥/٢٨٦.

[2] عمدة القاري:١٢/١٩٨وفتح الباري: ٤/٦١٣ وإرشادالساري:٥/٢٨٦.

[3] کشف الباری کتاب النکاح باب تزویج المعسر لقوله تعالی: ﴿ إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ﴾ (النور:٣٢) ص:١٦٦.

کیدو خطره ده اوکه واخلم نو صرف پنخوس کمې دی اود پنخوسو نقصان دې. مصلحت هم دغه کښې دې چه دا پنخوس پریږدم او باقی وصول کړم نوکه داسې وکیل اوکړی نو جائز دی. اوبنکاره خبره ده چه مؤکل به هم د دې احازت ورکړی هغه ته هم دا پته ده که د پنخوسو د وجې نی دین نه وو وصول کړې نوټول په ټول به هلاکیدل اودغه شان که وکیل چاته د مقرر مودې پورې قرض ورکړی نوجائزدې په دې شرط چه مؤکل د دې اجازت ورکړی. (۱)

علامه مهلب رحمه الله فرمانی چه د ترجمة الباب نه داخبره هم مفهوم کیږی که چرې مؤکل د وکیل د مذکوره افعالو اجازت ورنه کړی نودا افعال به ناجائزوی. (۲)

[حدیث باب ۲۱۸۷] (۳) وَقَالَ عُثْمَانُ بْنُ الْهَيْثَمِ أَبُو عَمْرٍو حَدَّثَنَا عَوْفٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - قَالَ وَكَّلَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِحِفْظِ زَكَاةِ رَمَضَانَ، فَأَتَانِي آتٍ فَجَعَلَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ، وَقُلْتُ وَاللَّهِ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. قَالَ إِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَىَّ عِيَالٌ، وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ. قَالَ فَخَلَّيْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ». قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالاً فَرَحِمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ». فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِنَّهُ سَيَعُودُ. فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -. قَالَ دَعْنِي فَإِنِّي مُحْتَاجٌ، وَعَلَىَّ عِيَالٌ لاَ أَعُودُ، فَرَحِمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالاً، فَرَحِمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ». فَرَصَدْتُهُ الثَّالِثَةَ فَجَاءَ يَحْثُو مِنَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم -، وَهَذَا آخِرُ ثَلاَثِ مَرَّاتٍ أَنَّكَ تَزْعُمُ لاَ تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ. قَالَ دَعْنِي أُعَلِّمْكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا. قُلْتُ مَا هُوَ قَالَ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ (اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) حَتَّى تَخْتِمَ الآيَةَ، فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلاَ يَقْرَبَنَّكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ. فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ الْبَارِحَةَ». قُلْتُ يَا

---

(۱) عمدة القاری:۲۰۳/۱۲وفتح الباری ٤/٦١٤ بتفصیل.

(۲) عمدة القاری:۲۰۳/۱۲وفتح الباری ٤/٦١٤.

(۳) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی كتاب بدء الخلق باب صفة ابليس وجنوده رقم الحدیث: ۳۱۰۱ وفی كتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة رقم الحدیث: ٤٧٢٣ وذكره محمد بن فتوح الحمیدی فی الجمع بین الصحیحین البخاری ومسلم من أفراد البخاری:۱۹٥/۳ رقم الحدیث: ۲٥٦٨ وأخرجه النسائی فی عمل الیوم واللیلة: ٤/٢٧٠ وانظر تحفة الاشراف: ۱۰/۳٤٥ رقم: ١٤٤٨٢.

رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ أَنَّهُ يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ، يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «مَا هِيَ». قُلْتُ قَالَ لِي إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مِنْ أَوَّلِهَا حَتَّى تَخْتِمَ (اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) وَقَالَ لِي لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلاَ يَقْرَبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ، وَكَانُوا أَحْرَصَ شَيْءٍ عَلَى الْخَيْرِ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «أَمَا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكَ وَهُوَ كَذُوبٌ، تَعْلَمُ مَنْ تُخَاطِبُ مُنْذُ ثَلاَثِ لَيَالٍ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ». قَالَ لاَ. قَالَ «ذَاكَ شَيْطَانٌ». [۳۱۰۱، ۴۷۲۳]

ترجمه:- حضرت ابوهريره ﷺ فرمائي رسول الله ﷺ زه دَ رمضان زكوة (يعنى دَ صدقه فطر) په حفاظت باندې مقرر کړم. بيا يوسړې راغلو اولپې ډکولوسره ئې غله واخسته؟ ما هغه اونيولو او ما ورته اووئيل چه په خدائى قسم زه به تا رسول الله ﷺ له بوځم. هغه وئيل زه محتاج يم بال بچه دارېم او په ډيرسخت تکليف کښې يم. (حضرت ابوهريره ﷺ وائى چه) ما (په هغه رحم کولوسره) هغه پرېخودو. کله چه سحرشو حضورپاك تپوس اوکړو اې ابوهريره تيره شپه ستا هغه قيدى څه اوکړل؟ ما عرض اوکړو چه يارسول الله هغه ډيرسخت دَ محتاجئى او دَ بال بچ ګيله ئى اوکړه زما په هغه رحم راغلو اوهغه مې پرېخودو. حضورپاك اوفرمائيل خبردار هغه تاته دروغ وئيلى اوهغه به بيا راځى نوماد حضورپاك په ارشاد باندې يقين کولوسره چه هغه به بياراځى دَهغه په شيش کښې کيناستم (هم هغه شان اوشو) هغه راغلو اولپې ډکولوسره ئى غله واخسته. ماهغه اونيولواو ورته مې اووئيل اوس خو به تا ضرور دَ رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضروم. هغه وئيل زه محتاج يم بال بچه دارېم بيابه نه راځم بياپرې زما رحم راغلو او پرې مې خودلو. سحر ماته حضورپاك اوفرمائيل اې ابوهريره ستا قيدى څه اوکړل؟ ما عرض اوکړو يارسول الله هغه دَ سختې محتاجئى او بال بچ ګيله اوکړه نومارحم اوکړو خلاص مې کړو. حضورپاك اوفرمائيل خبردار هغه دروغ وئيلى بيابه راځى. زه په دريم ځل دَهغه په سارلوکښې شوم هغه راغلو اودَ غلې نه ئى لپې ډکې کړې ما هغه اونيولو ورته مې اووئيل اوس خو به دې ضرور رسول الله ﷺ ته بوځم. دا دريم ځل آخرى موقع ده ته وئې چه زه به بيا نه راځم او بيا راځې هغه اووئيل ما پرېږده زه به تاته داسې کلمات اوښايم په کوم سره چه به الله تعالى تاله فائده درکړى. ماتپوس اوکړو هغه کوم کلمات دى؟ هغه وئيل چه ته کله اوده کيدو دَپاره بسترې له ځې نو ايت الکرسى ﴿اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُۚ﴾ نه تر آخره پورې لوله بيشکه ترسحرپورې به يو حفاظت کونکې دَ الله تعالى دَ طرف نه تاسره وى او ترسحره پورې به شيطان تاله نيزدې نه شى راتلې. (دې اوريدوسره) ما هغه پرېخودو. کله چه سحر شو نوحضورپاك تپوس اوکړو ستا هغه دَ شپې قيدى څه اوکړه؟ ما عرض اوکړو يارسول الله هغه وئيل چه زه به تاته داسې کلمات اوښايم په کوم سره چه به الله تعالى تاته فائده درکړى نوما هغه پرې خودو حضورپاك تپوس اوکړو هغه (کلمات) څه دى؟ ماعرض اوکړو يارسول الله هغه ماته اووئيل چه ته کله بسترې ته ځې نو آيت الکرسى ﴿اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُۚ﴾ تر آخره پورې وايه. هغه اووئيل چه که تا داسې اوکړل نو دَالله تعالى دَ طرف نه به په تاباندې يو

حفاظت کونکې مقررشی او شیطان به ترسحره پورې تاله نیزدې رانه شی. او صحابه کرام خود خو خبرو د تولونه زیا حریص وو. په دې باندې نبی کریم ﷺ اوفرمائیل هغه رښتیا ونیلی حالانکه هغه ډیر غټ دروغژن دې. اې ابوهریره ته پوهیږې درې شپې تاله څوك راغلې وو؟ ماعرض اوکړو نه حضورپاك اوفرمائیل هغه شیطان وو.

رجال الحدیث

⑩ **عثمان بن الهیثم**:- دا عثمان بن الهیثم ابوعمرو المؤذن رحمه الله دې.[1]

⑩ **عوف**:- داعوف بن ابی جمیله رحمه الله دې.[2]

⑩ **محمدبن سیرین**:- دامحمدبن سیرین انصاری بصری رحمه الله دې.[3]

⑩ **ابوهریره**:-دا مشهورصحابی رسول حضرت ابوهریره رضی الله عنه دې. دَدوی احوال هم ماقبل کښې تیرشوی دی.

قوله: قال عثمان بن الهیثم..........:- دلته دَ حدیث دَ سیاق نه معلومیږی چه داحدیث معلق دې. امام بخاری رحمه الله هم دا حدیث مختصراً کتاب ابدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده کښې اوکتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة کښې هم بغیردَ تحدیث دَ صراحت نقل کړې دې. او امام نسائي اسماعیلی او ابونعیم رحمهم الله هم دَ عثمان بن هیثم رحمه الله په طریق باندې دا حدیث موصولاً ذکرکړې دې.[4]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخاری رحمه الله دَحدیث باب نه ترجمة الباب داسې ثابته کړې ده چه حضرت ابوهریره رضی الله عنه دَ صدقه فطردَ حفاظت وکیل وو اوچه شیطان دَدې نه غله واخسته اوحضرت ابوهریره رضی الله عنه دَهغه دَ محتاجنی اوبې کسنی واؤریده نوهغه صدقه فطرئی دَهغه نه وانخستله اوهم هغه سره ئی پریخوده. اوبیا دَحضورپاك دا قصه اوریدوسره خاموشی اختیارول په منزله دَاجازت دې اوهم دغه ترجمة الباب دې چه که وکیل څه پریږدی او مؤکل اجازت ورکړی نوداسې کول صحیح او جائزدی.[5]

اوس پاتې شو دَترجمة الباب دَ دویم جز اثبات یعنی دَ وکیل چاته قرض ورکول نوپه دې سلسله کښې علامه کرمانی رحمه الله فرمائی حضرت ابوهریره رضی الله عنه چه وکیل وو هغه دا غله اوچتونکي شیطان حضورپاك پورې دَدغه قضیه دَ رسولو کوم مهلت ورکړو په دې سره دَترجمة الباب دَدویم جز اثبات کیږی.[6]

---

[1] کشف الباری: ۲/۵۳۵.

[2] کشف الباری: ۲/۵۲۲.

[3] کشف الباری: ۲/۵۲۴.

[4] فتح الباری: ۴/۶۱۴ وعمدة القاری: ۱۲/۲۰۴.

[5] عمدة القاری:۱۲/۲۰۴.

[6] شرح الکرمانی:۱۰/۱۴۱.

علامه مهلب رحمه الله فرمائی غله چه د صدقه فطرمجموعه وه کله چه شیطان د هغې نه واخسته اوحضرت ابوهریره رضي الله عنه ته نې اووئیل چه ما پریږده زه محتاج اومسکین یم اوهغه دې پریخودو نوهغه داسې پریخودل داسې دی لکه چه د معلوم مودې پورې قرض ورکول وی اوهغه موده اونیته معلومه په مساکینو باندې د دغه صدقه فطر دتقسیم وخت دې. په دې وجه د دغه حضراتو عادت داووچه هغوی به صدقه فطرد اخترنه یوڅو ورځې وړاندې جمع کوله نولکه چه هغه هم د دغه اجل معلوم پورې هغه ته قرضه ورکړه.([1])

یواشکال اودهغې جواب:- دلته اشکال کیږی چه حضورپاك مونځ کولو او یوعفریت من الجن راغلې وو نوحضور پاك خوهغه اونه نیولو چه هسې نه چه د حضرت سلیمان علیه السلام دعا ﴿رَبِّ اغْفِرْلِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْبَغِيْ لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِيْ﴾ خلاف اونه شی اوحضرت ابوهریره رضي الله عنه اونیولو اوهغه سره خوشامد هم اوکړو او بیائی پریخودو. نووئیلې به شی چه په اصل کښې حضورپاك ته دحضرت ﷺ سلیمان علیه السلام دعا یاده راغلې وه په دې وجه ادبا حضورپاك پریخودو او حضرت ابوهریره رضي الله عنه ته یاده شوې نه وه په دې وجه هغه اونیولو.

دویمه خبره داهم کیدې شی چه دحضرت رسول الله ﷺ په مونځ کښې کوم جن راغلې وو هغه راس الشیاطین ابلیس وو اودلته حضرت ابوهریره رضي الله عنه سره دهغه داولادنه څوك وړوکي شیطان وو په دې وجه حضرت ابوهریره رضي الله عنه هغه اونیولو اوحضورپاك دحضرت سلیمان علیه السلام د دعاخیال کولوسره هغه پریخودو.([2])

یوبل اشکال اود هغې جواب:- ددې نه پس وړاندې دا اشکال کیږی چه حضورپاك دا فرمائیلی وو چه هغه به بیا واپس راځی اوهغه تاته دروغ وائی نوحضرت ابوهریره رضي الله عنه بیا په دویمه ورځ او دریمه ورځ هغه ولې پریخودو. ددې متعلق به وئیلې شی چه حضرت ابوهریره رضي الله عنه له واقعی هغه نه وو پریخودل پکار خوهغه داګنړل چه دې ډیر مجبور دې او د مجبورئی د وجې نه هغه بار بار راځی په دې وجه دهغه رحم راغلو او پرې خودو یعنی هغه دروغ د مجبورئی د وجې نه وئیل اویا به داسې وئیلې شی چه هغه دخپل مصیبت او پریشانئی هنګانه داسې جوړه کړه چه د حضورپاك خبره هم حضرت ابوهریره رضي الله عنه ته یاده نه شوه چه حضورپاك دافرمائیلی وو.([3])

قوله: آیة الکرسی ﴿اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَيُّ الْقَيُّوْمُ﴾:- دلته خو صرف د آیت الکرسی ذکر دې خود حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه په روایت کښې د آیت الکرسی او خاتمة سورة البقرة ﴿اٰمَنَ الرَّسُوْلُ﴾ (البقرة: ۲۸۵) ([4]) یعنی آیت الکرسی او سورت بقره د آخیری آیاتونو دواړوذکردې.

د آیت الکرسی اوسورت بقره د اخری مختصر فضائل:- په احادیث مبارکه کښې د آیت الکرسی او سورت بقره د آخیری رکوع ډیر زیات فضائل راغلی دی اود دې آیاتونود تلاوت

---

[1]) عمدة القاری: ۲۰٤/۱۲ فتح الباری: ٦١٤/٤.
[2]) إرشادالساری: ۲۹۰/٥.
[3]) الکنز المتواری: ۳۸٥/۱۰.
[4]) عمدة القاری: ۲۰٦/۱۲ وفتح الباری: ٦١٥/٤

كولو دَ اهتمام حكم وركړې شوې دې په كوم كښې بعض دادې: ① دَحضرت ابوهريره ﷺ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلې دې په سورت بقره كښې يو آيت دې چه دَ قرآن كريم دَ ټولو آياتونوسردار دې هغه آيت چه څنګه په يوكوركښې اولوستلې شى اوهلته شيطان وى نو هغه زر اوځى هغه آيت الكرسى ده.[1]

② دَحضرت ابى بن كعب ﷺ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ماته ارشاد فرمائيلې ابوالمنذر! (دا دَ ابى بن كعب ﷺ كنيت دې) آيا ته پوهيږې چه دَ كتاب الله كوم آيت ستاسو په نيزد زيات عظمت والا دې؟ ما عرض اوكړو الله اودَ هغه رسول ﷺ دَ ټولونه زيات پوهيږى نبى كريم ﷺ دوه ځل تپوس اوكړو ابوالمنذر! آيا تاسو ته پته ده چه دكتاب الله دَ ټولو نه عظيم آيت كوم يو دې؟ ما عرض اوكړو ﴿ اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ﴾ (آيت الكرسى) حضورپاك زما په سينه لاس اووهلو (لكه چه په دې جواب باندې شاباسې راكړو) او ارشاد ئې اوفرمائيلو ابوالمنذر! ستادې مبارك شى.[2]

③ په يوروايت كښې دى قسم دې په هغه ذات دَ چاپه قبضه كښې چه زما خان دې دَدې آيت (آيت الكرسى) يوه ژبه او دوه شونډې دى چه دَ عرش خپې سره دَ الله تعالى پاكى بيانوى.[3]

④ حضرت ابوهريره ﷺ دَ رسول الله ﷺ ارشاد نقل كوى چه دَهريوخيز يوه څوكه وى (چه دَ ټولو نه اوچته وى) اودَ قرآن كريم څوكه سورت بقره ده او په دې كښې يوآيت دې چه دَ قرآن كريم دَټولو آياتونوسردار دې اوهغه آيت الكرسى ده.[4]

⑤ حضرت ابومسعود ﷺ دَ رسول اكرم ﷺ ارشاد نقل كوى چه كوم سړې دَ سورت بقره آخرى دوه آياتونه په شپه كښې اولولى نودا دواړه آياتونه به دَده دَپاره كافى شى.[5]

⑥ دَحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې يوځل حضرت جبرائيل ﷺ رسول الله ﷺ سره ناست وو په دې كښې په آسمان كښې څه چرچر آوازونه اوشو هغه سراوچت كړو وئې وئيل دا دَآسمان يوه دروازه كولاؤشوه چه دَ نن نه وړاندې كله هم نه ده كولاؤشوې هغه فرښته حاضره شوه او سلام ئې اوكړو او وئې وئيل چه په تاسو دې زيرې وى دَ هغه دوو انوارو چه تاسو ته دركړې شوى دى اودَ حضورپاك ﷺ نه اول يو نبى ته نه وو وركړې شوى يو سورت فاتحه او

---

[1] أخرجه الحاكم فى مستدركه وقال: صحيح الاسناد كتاب التفسير من سورة البقرة رقم الحديث: ۳۰۲۶ وسكت عنه الذهبى رحمه الله تعالى فى التلخيص ونقله المنذرى فى الترغيب: ۳۷۰/۲.

[2] أخرجه مسلم فى باب فضل رسوة الكهف وآية الكرسى رقم: ۱۸۸۵.

[3] أخرجه احمدرحمه الله تعالى فى مسنده ورجاله الصحيح كذا فى مجمع الزوائد:۳۹/۷.

[4] أخرجه الترمذى رحمه الله تعالى فى باب ماجاء فى سورت القبره وآية الكرسى رقم الحديث :۲۸۷۸ وقال الترمذى رحمه الله تعالى : هذا حديث غريب.

[5] أخرجه الترمذى فى باب ماجاء فى آخر سورة البقرة رقم الحديث: ۲۸۸۱ وقال الترمذى هذا حديث حسن صحيح.

بل دَ سورت بقره آخرى دوه آياتونه. تاسو چه په دې كښې كومه يوه جمله هم لولئى هغه به تاسو ته ملاويږى (يعنى دَ هغې ثواب)[1]

⑥ حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنهما دَحضورپاك ارشاد نقل كوى دَ آسمان اوزمكې دَ پيداكيدو نه دوه زره كاله وړاندې الله تعالى يوكتاب اوليكلو په هغه كتاب كښې دوه آياتونه نازل كړى په كوم چه الله تعالى سورة بقره ختمه كړې ده. دا آياتونه چه په كوم كوركښې درې شپې اولوستلې شى شيطان هغې ته نيزدې هم نه شى راتلې.[2]

۱۱ - باب: إذا باع الوكيل شيئاً فاسداً، فبيعه مردود

كه وكيل يوخيز ديبع فاسد په طريقه خرڅ كړى نوهغه بيع به مردود يعنى قابل رد وى.

دَترجمة الباب مقصد: - امام بخارى رحمه الله فرمائى كه چرته يووكيل بائع وى اوبيع فاسد كړى نوآيا دَهغه دَ بيع اعتبار به وى اوكه نه؟ نوامام بخارى رحمه الله فرمائى چه ددې بيع هيڅ اعتبارنشته. ددې نه معلومه شوه چه وكيل دَتصرفات صحيحه مجازدې تصرفات فاسده اختيارهغه ته نشته.[3]

[حديث ۲۱۸۸] [4] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ - هُوَ ابْنُ سَلاَّمٍ - عَنْ يَحْيَى قَالَ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَبْدِ الْغَافِرِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ - رضى الله عنه - قَالَ جَاءَ بِلاَلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - « مِنْ أَيْنَ هَذَا ». قَالَ بِلاَلٌ كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيٌّ، فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ، لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عِنْدَ ذَلِكَ « أَوَّهْ أَوَّهْ عَيْنُ الرِّبَا عَيْنُ الرِّبَا، لاَ تَفْعَلْ، وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعِ التَّمْرَ بِبَيْعٍ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِهِ ».

ترجمه: - (حضرت سعيدخدرى رضي الله عنه فرمائى چه) حضرت بلال رضي الله عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم له برنى كهجورې (يواعلى قسم كهجورې) راوړلې راغلو. حضورپاك پښتنه اوكړه چه دا دې دَ چرته نه راوړې؟ حضرت بلال رضي الله عنه عرض اوكړو ماسره خرابې كهجورې وې ما دَهغې دوه صاع وركړې دا (ښكلې كهجورې) مې يوصاع واخستې دې دپاره چه په حضورپاك باندې اوخوروم حضورپاك چه دا واوريده نو وئى فرمائيل افسوس اوافسوس دا خو بالكل سود دې بالكل

---

[1]) أخرجه مسلم فى باب فضل الفاتحة....... رقم الحديث: ۱۸۷۷.

[2]) أخرجه الترمذى فى باب ماجاء فى آخر سورة البقرة رقم الحديث: ۱۸۸۲ وقال الترمذى هذاحديث حسن غريب.

[3]) الكنزالمتوارى: ۳۸۶/۱۰.

[4]) أخرجه مسلم فى كتاب المساقاة باب بيع الطعام مثلاً بمثل رقم: ۱۵۹٤، ۱۵۹۵ وابن حبان فى صحيحه فى كتاب البيوع ذكر البيان بان بيع الصاع من التمر بالصاعين يكون ربا رقم: ۵۰۲۲ والنسائى فى كتاب البيوع باب بيع التمر بالتمر رقم: ٤۵۵۵.

سوودې داسې مه کوئې. که ته بيا کهجورې اخستل غواړې نوخپلې کهجورې خرڅې کړه بيا (بنکلې) کهجورې دهغې (د ثمن) بدله کښې واخله.

رجال الحديث

① **اسحاق**:- دَاسحاق نه مراد ياخو اسحاق بن ابراهيم حنظلى ابن راهويه دې.[1] لکه چه ابوهيثم رحمه الله تصريح کړې ده او يا اسحاق بن منصور بن بهرام الکوسج رحمه الله دې.[2] لکه چه ابوعلى جيانى رحمه الله فرمائيلى دى.[3]

② **يحيى**:- دا يحيىٰ بن صالح الوحاظى رحمه الله دې.[4]

③ **معاويه**:- دا معاويه بن سلام بن ابى سلام الحبشي رحمه الله دې.[5]

④ **يحيى**:- دا يحيىٰ بن ابى کثير الطائى رحمه الله دې.[6]

⑤ **عقبة بن عبدالغافر**:- داعقبه بن عبدالغافر اددى عوذى رحمه الله دې. دَهغوى کنيت ابونهاردې او دا بصرى دې.[7]

اساتذه کرام:- هغوى رحمه الله عبدالله بن مغفل مزنى، ابوامامه باهلى، ابوسعيدخدرى او ابوعبيدة بن عبدالله بن مسعود رضي الله عنهم[8] نه روايات کړى دى.

تلامذه کرام:- دوى نه سليمان تيمى، عبدالله بن عون، على بن زيد بن جدعان، قتاده، ابوهيثم طن بن کعب، محمد بن سيرين، ابومعدل مرة بن دباب، يحيىٰ بن ابى اسحاق حضرمى او يحيىٰ بن ابى کثير[9] وغيره رحمهم الله روايات نقل کړى دى. علامه عجلى او امام نسائى رحمهما الله فرمائي ثقة. اوعلامه ابن حبان هم دَدوى ذکر په ثقات کښې کړې دې.[10]

وفات:- امام احمدبن حنبل رحمه الله يحيى بن قطان نه نقل کوى چه هغوى رحمه الله دَ جماجم والا په معرکې په ورخ ۸۳هجرى کښې شهيدشوې.[11]

⑥ **ابوسعيدخدرى**:-حضرت ابوسعيدخدرى سعدبن مالك بن سنان رضي الله عنه دې. دَدوى تذکره تيره شوې ده.[12]

---

[1]) كشف البارى:۴۲۸/۳.

[2]) كشف البارى:۴۲۰/۲.

[3]) كشف البارى:۲۹۱/۵.

[4]) كشف البارى كتاب الصلاة باب إذا كان الثوب ضيقا.

[5]) كشف البارى كتاب أبواب الكسوف باب النداء بالصلاة جامعة.

[6]) كشف البارى۲۶۷/۲.

[7]) تهذيب الكمال:۲۸/۲۰.

[8]) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰.

[9]) تهذيب الكمال:۲۸/۲۰.

[10]) تهذيب الكمال:۲۸/۲۰.

[11]) تهذيب الكمال:۲۸/۲۰ والتاريخ الاوسط: ۱۸۷/۱.

[12]) كشف البارى:۸۲/۲.

⊙ بلال رضی الله عنه - دا حضرت بلال رضی الله عنه مؤذن رسول الله ﷺ دې ددوی تذکره تیره شوې ده.[1]

دَ حدیث ترجمة الباب سره مطابقت باندې یواشکال اودَهغې جواب:- دلته دا اشکال کیږی چه امام بخاری رحمه الله چه کوم روایت ذکرکړې دې دَهغې نه داخبره نه ثابتیږی چه وکیل بالبیع الفاسد بیع مردود وی. ځکه چه حضرت بلال رضی الله عنه کله حضورپاك له کهجورې راوړې راغلو نوحضورپاك اوفرمائیل دَ چرته نه دې راوړې. حضرت بلال رضی الله عنه اووئیل ما سره ردی کهجورې وې اومادَهغې دَ دوو صاع په بدله کښې دا ښکلې کهجورې یوصاع واخستې چه حضورپاك ئې اوخوری. حضورپاك اوفرمائیل داسې نه دی کول پکار نودا حضورپاك چرته هم نه دی ذکر کړی چه دا رد کړه.[2]

ددې جواب دادې چه اصل کښې مسلم شریف کښې دَحضرت ابوسعیدخدری رضی الله عنه په طریق دا واقعه نقل کړې شوې ده او په هغې کښې دی چه هذا الربافردوه لهذا نبی کریم ﷺ هلته صراحةً دَ رد کولوحکم ورکړې دې.[3] اولکه چه امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره دَحدیث باب بعض طرق طرف ته اشاره کړې ده.[4] او دویم جواب دا ورکولې شی چه هم دې روایت سره مدعی ثابتیږی داسې چه کله حضورپاك ﷺ فرمائی اوه اوه! عین الربا الربا لاتفعل یعنی دا خوسوددې داسې مه کوه اوس ښکاره خبره ده چه دَدې مطلب دادې چه حضورپاك دا ردکړې دې اودا بیع مردود ده.[5]

۱۲-باب: الوکالة فی الوقف ونفقته، وأن یطعم صدیقًا له ویأکل بالمعروف

دَ وقف په مال کښې اودې په خرچه کښې دوکیل جوړولوحکم اودَ وکیل دَ دستور موافق په خپل دوست باندې خوراك کول اوپخپله خوړل

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه وکالت څنګه په املاك کښې جائزدې اوقاف کښې هم جائزدې اودَ دې په نفقات کښې هم جائزدې. که چرې مؤکل وکیل ته دا اووائی چه ته دَ دې وقف وکیل ئې او خپل دوست ته هم خوراك ورکولې شې او پخپله هم دَعرف مطابق خوړلې شې نودا جائز اوصحیح دی.[6]

---

[1] کشف الباری کتاب العلم باب عظة الامام النساء وتعلیمهن، وکتاب الصلاة باب الصلاة فی الثوب الاحمر.

[2] عمدة القاری:۲۸/۱۲ وفتح الباری:۶۱۷/۴.

[3] صحیح مسلم کتاب المساقاة باب بیع الطعام مثلاً بمثل رقم:۱۵۹۴، ۱۵۹۵.

[4] عمدة القاری:۲۸/۱۲وفتح الباری:۶۱۷/۴.

[5] عمدة القاری:۲۸/۱۲وفتح الباری:۶۱۷/۴.

[6] عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲ ولامع الدراری:۲۲۵/۶.

حديث ٢١٨٩ [1] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ فِي صَدَقَةِ عُمَرَ رضي الله عنه لَيْسَ عَلَى الْوَلِيِّ جُنَاحٌ أَنْ يَأْكُلَ وَيُؤْكِلَ صَدِيقًا {لَهُ} غَيْرَ مُتَأَثِّلٍ مَالاً، فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ هُوَ يَلِي صَدَقَةَ عُمَرَ يُهْدِي لِلنَّاسِ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ، كَانَ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ.

ترجمه:- حضرت عمرو بن دينار رحمه الله دَحضرت عمر رضي الله عنه دَ صدقې باره کښې اوفرمائيل چه (حضرت عمر رضي الله عنه دَ صدقې په باب کښې کوم وقف نامه ليکلې وه په هغې کښې داسې دی چه) دَ صدقې په متولي باندې هيڅ ګناه نشته چه هغه دې نه خوری او خپل دوست باندې دې خوری ليکن هغه دَ خپل ځان دپاره مال جمع نه کړی او حضرت ابن عمر رضي الله عنه دَحضرت عمر رضي الله عنه صدقه متولی وو او هغوی به دَ اهل مکه نه هغه خلقو ته تحفې ليګلې چاسره چه به هغوی رضي الله عنه اوسيدل.

رجال الحديث

① **قتيبه:**- داقتيبه بن سيعد رحمه الله دی. [2]

② **سفيان:**- دا سفيان بن عيينه رحمه الله دی. [3]

③ **عمرو:**- داعمرو بن دينارمکی رحمه الله دی. [4]

④ **عمربن خطاب:**- دَ حضرت عمربن خطاب رضي الله عنه تذکره تيره شوې ده. [5]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت بالکل واضح دی. [6]

تشريح:- دلته امام بخاری رحمه الله مختصراً داحديث پيش کولوسره دَحضرت عمر رضي الله عنه زمکه وقف کول اودَ حضوراکرم په مشوره سره يوه وقف نامه ليکلوتفصيلي واقعه طرف ته اشاره کړې ده. اودَ دې روايت تخريج امام بخاری رحمه الله په مختلفوځايونوکښې کړې دی. [7]

دکتاب الشروط اووصايا په روايت کښې دی چه حضرت عمر رضي الله عنه ته په خيبر کښې يوه زمکه ملاؤ شوه اودَ دغه جائيداد نوم ثمغ وو اويوباغ وونوحضرت عمر رضي الله عنه درسول الله ﷺ په خدمت کښې دَ مشورې دپاره حاضرشو اوعرض ئی اوکړويا رسول الله ! ماته په خيبرکښې يوه

---

[1] أخرجه البخاری أيضًا فی كتاب الشروط باب الشروط فی الوقف رقم:٢٧٣٧ وفی كتاب الوصايا باب وما لوصی أن يعمل فی مال اليتيم وما ياكل منه بقدر عمالته رقم: ٢٧٦٤ وفی باب الوقف كيف بكتب رقم: ٣٧٧٢ وباب الوقف للغنی والفقير والضيف رقم: ٢٧٧٣ وباب نفقة القيم للوقف رقم:٢٧٧٦ وانفردبه البخاری رحمه الله تعالى انظر تحفة الاشراف: ٤٠/٧ رقم الحديث: ٧٣٦٠.

[2] كشف البارى: ١٨٩/٢.

[3] كشف البارى: ٢٢٨/١، ١٠٢/٣.

[4] كشف البارى: ٣٠٩/٤.

[5] كشف البارى: ٢٣٩/١. لامع الدرارى:٢٢٥/٦.

[6] عمدة القارى: ٢١١/١٢.

[7] عمدة القارى:٢١١/١٢ ولامع الدرارى:٢٢٥/٦.

زمکه ملاؤ ده اوددې نه ماته کله هم ښکلې مال نه دې ملاؤ شوې. اوس تاسو ماته ددې باره کښې څه حکم کوئ چه په کومه طریقه دا زه د ثواب ذریعه جوړه کړم. حضورپاک اوفرمائیل چه که غواړې نواصل خپل خان سره اوساته اوددې منافع صدقه کوه. حضرت عمر رضی الله عنه په دې شرط صدقه (وقف) اوکړه چه اصل زمکه مه خرڅوئ اومه ئې هبه کوئ اونه دې چاته په وراثت کښې ملاؤېږي اوفقیران رشته داران غلامان آزادولو د الله تعالی دلارې مجاهدینو د میلمنو او مسافرو دپاره وقف ده. اوکوم سړې هم چه ددې متولي وي که هغه د عرف مطابق ددې نه خوراك کوي یا په خپل دوست باندې خوري نوهیڅ مضائقه نشته په دې شرط چه د ذخیره کولو اراده ئې نه وي.

۱۳- باب: الوکالة فی الحدود

د حد لګولودپاره خوك وكيل جوړول

دترجمة الباب مقصد او دعلماؤ د اختلاف بیان:- د امام بخاری رحمه الله دترجمې نه معلومیږی چه اقامة الحدود یعنی په حد قایم کولو کښې وکیل جوړول جائز دی. لهذا که امام څوك بل سړې د حد قایم کولودپاره مقررکوی اووکیل جوړه وی نوتیك دی. [۱] اوس پاتې شود دامسئله چه پخپله امام له حاضر اوسیدل پکاردی که نه نوپه دې کښې اختلاف دې. بعض حنابله شافعیه او امام مالك رحمهم الله مسلك دادې چه دامام حاضریدل ضروری نه دی او امام ابوحنیفه او امام احمد اوبعض شوافع رحمهم الله په نیزدامام حاضریدل ضروری دی. [۲] امام بخاری رحمه الله دترجمة الباب نه په ظاهره د فریق اول والا حضراتو تائید کړې دې او په دلیل کښې ئې حدیث باب پیش کړې دې. رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت انس رضی الله عنه ته اوفرمائیل ته دهغه ښځې له ورشه که چرې هغې د زنا اعتراف اوکړو نوهغه رجم کړه اوحضورپاك پخپله تشریف یونه اوړلو. [۳]

د احنافود طرف نه ددې دا جواب ورکړې کیدې شي چه حضرت انس رضی الله عنه هسې وکیل وو حضورپاك خوهغه لکه چه د حاکم اوعامل په توګه ورلیګلې وو لهذا هغه پخپله ذمه وار وو. بعض حضراتو داهم ونیلی دی چه په اصل کښې دلته امام بخاری رحمه الله په اثبات حدود کښې د توکیل جواز بیانوی او په دې کښې هم د علماؤ حضراتو اختلاف دې.

اثبات حدوداستیفاء حدود (اقامت حدود) کښې د اختلاف نور تفصیل:- اوس دلته دوه خبرې دی یواثبات حدود او یو استیفاء حدود (اقامت حدود) نو په دې کښې د علماء کرامو داختلاف تفصیل دادې چه حنابله په دې دواړو کښې دتوکیل د جواز قائل دی اودهغوی دلیل حدیث باب دې قوله واغدیا انیس إلی امرأة هذا، فان اعترفت فارجمها الخ. نوحضورپاك حضرت انیس رضی الله عنه د اثبات حدود زنا او اقامت حد زنا د دواړو وکیل جوړ کړو لیکن د حنابله نه

---

[۱] الکنزالمتواری:۳۹۱/۲وشرح ابن بطال:۳۷۲/۶.

[۲] المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰۱/۱.

[۳] المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰۱/۱.

ابو الخطاب رحمه الله فرمائی چه د اثبات حدودد پاره وکالت صحیح نه دي (۱)
د امام شافعي رحمه الله رائې داده چه اثبات حدود کښې سواد حد قذف نه توکیل جائزنه دي او د هغوی په نیز د عدم جواز علت دادي چه اثبات حدود د الله تعالی حق دي او مونږ د شبهاتو د وجې نه هم د هغې د ساقط کولو مکلف جوړ کړې شوي یو او په جواز توکیل کښې خو هغه په هرحال کښې نافذ کول دي لهذا داسې کول جائزنه دي او ترکومې چه په اثبات حد قذف کښې د توکیل د جواز تعلق دي نو دا حضرات فرمائی چه دا د سړي حق دي نو په دې کښې د نورو مالي معاملاتو په شان توکیل جائز دي. (۲)
او په استیفاء حدود کښې مالکیه شافعیه او حنابله خود توکیل د جواز قائل دي هم د دې حدیث باب د وجې. بل د حضرت بریده رضی الله عنه روایت چه حضور پاك صلی الله علیه وسلم حضرت ماعز رضی الله عنه د رجم کولو حکم ورکړو او صحابه رضی الله عنهم هغه سنګسار کړو. (۳) دغه شان حضرت عثمان رضی الله عنه حضرت علي رضی الله عنه په ولید بن عقبه باندې د شرابو څکلو حد قائمولو د پاره وکیل جوړ کړو او هغه حضرت حسن رضی الله عنه وکیل جوړ کړو او د هغه په انکار باندې حضرت عبدالله بن جعفر رضی الله عنه وکیل جوړ کړې شو بیا هغه په ولید بن عقبه باندې حد قایم کړو او حضرت علي رضی الله عنه هغه او شمیرلې. (۴)
په دې سلسله کښې د احنافو رائې داده چه د مؤکل په عدم موجود ګئی کښې حدود او قصاص وصول کولو د پاره وکیل کول د امام ابوحنیفه رحمه الله او امام ابویوسف رحمه الله دواړو په نیز ناجائز دي لیکن ګواه پیش کولو سره د حدود او قصاص ثابتولو د پاره په وکیل کولو کښې اختلاف دي. یعنی د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز باندې حدود او قیاس ثابتولو د پاره وکیل کول جائز دي او د امام ابویوسف رحمه الله په نیز ناجائز دي او د امام محمد رحمه الله قول مضطرب دي. بعض حضرات فرمائی چه هغوی امام ابوحنیفه رحمه الله سره دي او بعض وئیلي دي چه ابویوسف رحمه الله سره یو او بعض حضرات دا فرمائی چه د شیخین اختلاف په دې صورت کښې دي کله چه مؤکل په عدالت کښې موجود نه وی خو که هغه په عدالت کښې موجود وی نو اثبات حدود قیاس د پاره وکیل کول په اتفاق سره جائز دي. ځکه چه د مؤکل په موجود ګئی کښې د وکیل کلام د مؤکل طرف ته منتقل کیږی لکه چه مؤکل پخپله خبرې او کړې او ښکاره خبره ده چه کله مؤکل پخپله خبرې او کړې نو په اثبات حدود قصاص کښې هیڅ بدیت نشته.
د امام ابویوسف رحمه الله دلیل:- په مسئله مختلف فیها کښې د امام ابویوسف رحمه الله دلیل دادې چه د مؤکل په غیر موجود ګئی کښې حدود او قصاص ثابتولو د پاره وکیل او په حقیقت کښې د خپل خان د پاره نائب مقرر کول دي او په نائب مقرر کولو کښې د یو قسم شبه ده او دا خبره مسلم ده چه په حدود او قصاص کښې د شبهاتو نه هم احتراز کولې شی. لهذا د نیابت د شبې د وجې نه حدود او قصاص ثابتولو د پاره وکیل کول جائز نه دي لکه چه د شبه بدلیت د وجې نه

---

(۱) المغني لابن قدامة مقدسي: ۱۱۰۱/۱.
(۲) الانصاف: ۲۶۰/۵ کشاف القناع: ۴۶۵/۳ مهذب: ۳۵۶/۱.
(۳) أخرجه مسلم: ۱۳۲۲/۳.
(۴) أخرجه مسلم: ۱۳۳۱/۳، ۱۳۳۲.

شهادت علی الشهادت، په حدود اوقصاص کښې نه شی قبلولې اولکه چه د معاف کولو د شبهې د وجې نه د مؤکل په غیرموجودګئی کښې قصاص وصول کول جائزه نه دی. دغه شان د شبه نیابت د وجې نه حدود اوقصاص ثابت کولو د پاره به وکیل کول ناجائزشی.

دامام ابوحنیفه رحمه الله دلیل:- د امام صاحب رحمه الله دلیل دادې چه خصومت یعنی مقدمه کول د ثبوت حدود اوقصاص د پاره محض یوشرط دې بغیرد خصومت نه حد اوقصاص ثابت کول ممکن نه دی او خصومت صرف شرط څکه دې چه د حد نفس وجوب، نفس جنایت طرف ته منسوب کیږی اود جنایت ظهور د نفس شهادت طرف ته، اوخصومت یعنی مقدمه دائرکولو طرف ته نه وجوب حد منسوب کیږی او نه ظهور جنایت. لهذا خصومت د ثبوت حد د پاره محض یوشرط شو او شرط محض حقوق نه یوحق دې او په سابق کښې تیرشوی دی. چه په ټولو حقوقو کښې وکیل کول جائز دی لهذا خصومت یعنی حدود اوقصاص ثابتولو د پاره منډه تړه کولو د پاره هم وکیل کول جائزشی. (۱)

[حدیث ۲۱۹۰] (۲)حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنهما عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « وَاغْدُ يَا أُنَيْسُ إِلَى امْرَأَةِ هَذَا ، فَإِنِ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمْهَا » .[۲۵۰۶، ۲۵٤۹، ۲۵۷۵، ۶۲۵۸، ۶٤٤۰، ۶٤٤۳، ۶٤٤٤، ۶٤٤۶، ۶٤۵۱]

---

(۱) الهدایة شرح البدایة کتاب الوکالة: ۳/۱۸۶ بدائع الصنائع: ۶/۲۱ – ۲۲ البحرالرائق: ۷/۱٤۷الفتاوی العالمکیریة:۳/۵۶٤ الموسوعة الفقهیة: ٤۵/۳۵ – ۳۶.

(۲) أخرجه البخاری فی کتاب الصلح باب أذا اصطلحوا علی صلح جور فالصلح مردود: رقم:۲۶۹۵- ۲۶۹۶ وفی کتاب الشروط باب الشروط التی لاتحل فی الحدود رقم:۲۷۲۴، ۲۷۲۵ وفی کتاب الایمان ولنذور باب کیف کانت یمین النبی صلی الله تعالی علیه وسلم رقم: ۶۶۳۳، ۶۶۳٤ وفی کتاب المحاربین من أهل الکفر والردة باب الاعتراف بالزنی رقم: ۶۸۲۷، ۶۸۲۸ وفی باب البکران یجلدان وینفیان رقم: ۶۸۳۱، ۶۸۳۳ وفی باب من أمر غیر الامام باقامة الحد غائبًا عنه رقم: ۶۸۳۵ – ۶۸۳۶ وفی باب إذا رمی امرأته أو أمرة غیرہ بالزنی عندالحاکم والناس الخ رقم: ۶۸٤۲ – ۶۸٤۳ وباب هل یامر الامام رجلاً فیضرب ا لحد غائبًا عنه رقم: ۶۸۵۹ – ۶۸۶۰ وفی کتاب الاحکام باب هل یجوز للحاکم ان یبعث رجلاً وحده للنظر فی الامور رقم: ۷۱۹۳ – ۷۱۹٤ وفی کتاب أخبارالاحاد باب ماجاء فی اجارة خبرالواحد الصدوق فی الاذان والصلاة والصوم والفرائض والاحکام رقم: ۷۲۷۸، ۷۲۵۹ وفی کتاب الاعتصام بالکتاب والسنة باب الاقتداء بسنن رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم الخ رقم:۷۲۷۸ – ۷۲۷۶ وأخرجه النسائی فی سننه فی کتاب آداب القضاة باب صون النساء عن مجلس الحکم رقم: ۵٤۱۰ – ۵٤۱۱ وأخرجه الترمذی فی جامعه فی أبواب الحدود باب ماجاء فی در الحد عن المعترف إذا رجع رقم:(۱٤۲۹ مع قول الترمذی رحمه الله وأخرجه الطحاوی فی شرح معانی الاثار کتاب الحدود باب الاعتراف بالزنا الذی یجب به الحد ماهو (رقم: ٤٤۳۷) والبیهقی فی سننه الکبری کتاب الحدود باب مایستدل به علی شرائط الاحصان رقم: ۱۶۷۰۱ والامام عبدالرزاق فی مصنفه: ۷/۳۰۹ باب البکر رقم: ۱۳۳۰۹، ۱۳۳۱۰.

ترجمه:- حضرت زیدبن خالد جهنی او حضرت ابوهریره رضی الله عنهما دنبی کریم ﷺ نه نقل کوی حضوراکرم حضرت انیس بن ضحاك اسلمی رضی الله عنه ته اوفرمائیل اې انیس! ته دهغه ښځې ته ورشه که چرې هغه د زنا اقرار اوکړی نوهغه سنګسار کړه.

رجال الحديث

- **ابووليد**:- دا ابووليد هشام بن عبدالملك طيالسى رحمه الله دې.[1]
- **ليث**:- دا ليث بن سعد الامام رحمه الله دې.[2]
- **ابن شهاب** - دا ابن شهاب محمدبن مسلم الزهرى رحمه الله دې.[3]
- **عبيدالله**:- داعبيدالله بن عبدالله بن عقبه رحمه الله دې.[4]
- **زيدبن خالد**:- داحضرت زيدبن خالد الجهنى رضى الله عنه دې.[5]
- **ابوهريرة**:- دا مشهورصحابى حضرت ابوهريره رضى الله عنه دې.[6]

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: واغدیاانیس إلی امراة هذا فان اعترفت فارجمها په ذریعه سره واضح دې. ددې دپاره دحضوراکرم حضرت انیس رضی الله عنه ته ددې خبرې حکم ورکول لکه چه دحضورپاك د طرف نه اقامت حد اختیارته حواله کول وو.

تشريح:- دلته داحدیث شریف مختصردې او داحدیث امام بخاری رحمه الله په مختلفوځایونوکښې مختصر او په تفصیل سره نقل کړې دې.[7] کتاب المحاربین منه أهل الکفر والردة په روایت کښې دی چه حضرت ابوهریره رضی الله عنه او حضرت زیدبن خالد رضی الله عنه فرمائی چه مونږ نبی کریم ﷺ سره وو یوصاحب اودریدو وئې وئیل چه زه تاسو ﷺ ته دالله تعالی واسطه درکوم تاسو زمونږ په مینځ کښې دالله تعالی د کتاب نه فیصله اوکړئی. په دې باندې دهغه خصم (مدمقابل) هم اودریدو اوهغه د دغه رومبی نه زیات پوهه وو بیاهغه اووئیل چه واقعی تاسو زمونږ په مینځ کښې په کتاب الله فیصله اوکړئی اود خبرو اجازت راکړئی. حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل وایه. هغه سړی اووئیل زما ځوئی په دغه سړی سره مزدورئی باندې کارکولو بیا هغه دده ښځې سره زنااوکړه. ما ده ته د هغې په فدیه کښې سل چیلئی او یوخادم ورکړو. بیا ما دبعض اهل علم حضراتو نه پښتنه اوکړه نوهغوی اووئیل چه زما ځوئی ته به سل کوړې او د یوکال دپاره د ښارنه د بهرکیدو حد واجب دې حضوراکرم ﷺ په دې

---

[1] کشف الباری: ۳۸/۲، ۱۵۹/٤.
[2] کشف الباری: ۳۲٤/۱.
[3] کشف الباری: ۳۲۶/۱.
[4] کشف الباری: ٤۶۶/۱، ۳۷۹/۳.
[5] کشف الباری: ٥٤٤/۳.
[6] کشف الباری: ۶٥۹/۱.
[7] عمدة القاری: ۲۱۲/۱۲.

باندي اوفرمانيل په هغه ذات باندې قسم دَ چا په قبضه کښې چه زما ځان دې زه به ستاسو په مینځ کښې هم په کتاب الله سره فیصله کوم. سل چیلئي او یو خادم به تاته واپس کولې شي او ستاخوئي به سل کوړې وهلې شي او دَ یوکال دپاره به دَ ښار نه ویستلې شي. او اې انیس ! سحر هغه ښځې له ورشه که چرې هغې دَ زنا اعتراف اوکړو نوهغه رجم کړه. نوهغه سحر هغې له ورغلو اوهغې اعتراف اوکړو او هغه دا رجم کړه. دَحدیث مبارک متعلقه مسائل باندې بحث دَ باب په شروع کښې تیرشوې.

[حدیث ۲۱۹۱]([1]) حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِي عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ جِيءَ بِالنُّعَيْمَانِ أَوِابْنِ النُّعَيْمَانِ شَارِبًا، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم - مَنْ كَانَ فِي الْبَيْتِ أَنْ يَضْرِبُوا قَالَ فَكُنْتُ أَنَا فِيمَنْ ضَرَبَهُ، فَضَرَبْنَاهُ بِالنِّعَالِ وَالْجَرِيدِ. [۶۳۹۳، ۶۳۹۲]

ترجمه:- حضرت عقبه بن حارث ﷺ فرمائي چه نعمان یا ابن نعیمان دَ نشې په حالت کښې راوستلې شو نورسول الله ﷺ هغه خلق کوم چه په کورکښې موجود وو حکم ورکړوچه دې اووهي.زه هم هغه خلقوکښې ووم کوموچه دې وهلو نومونږدې په څپلواو دَکهجورو په لختو اووهلو.

رجال الحدیث

① **ابن سلام**:- دا محمدبن سلام بیکندی رحمه الله دې. ([2])

② **عبدالوهاب**:- دا عبدالوهاب ثقفی رحمه الله دې. ([3])

③ **ایوب**:- داایوب بن تیمه کیسان سختیانی رحمه الله دې. ([4])

④ **ابن ابی ملیکه**:- داابن ابی ملیکه عبدالله بن عبیدالله رحمه الله دې. ([5])

⑤ **عقبه**:- دا حضرت عقبه بن حارث ﷺ دې. ([6])

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: فامر من كان في البيت ان يضربوه په ذریعه داسې ثابت دی چه حضوراکرم ﷺ پخپله حد قایم نه کړو بلکه

---

[1]) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی كتاب الحدود وما يحذر من الحدود باب من أمر بضرب الحد فی البيت رقم: ۶۷۷۴ وباب الضرب بالجريد والنعال رقم:۶۷۷۵ وأخرجه الحاكم رحمه الله تعالى فی مستدركه فی كتاب الحدود رقم: ۸۲۳۸، ۸۲۳۹ والبيهقى فی سننه الكبرى: ۳۹/۲كتاب الاشربة والحدفيه باب ماجاء فی أقامة الحد فی حال السكر أو حتى يذهب سكره رقم الحديث: ۱۷۹۷۳ وانظر تحفة الاشراف: ۲۳۶/۹ رقم الحديث:۹۹۰۷.

[2]) كشف البارى كتاب السلم باب ا لسلم فی كيل معلوم.

[3]) كشف البارى:۲۹/۲.

[4]) كشف البارى:۲۶/۲.

[5]) كشف البارى:۵۴۸/۲.

[6]) كشف البارى:۵۱۶/۳.

حاضرینوته ئې اوفرمائیل چه تاسو حد قایم کړئې. او حنفیه اوحنابله داوائی چه حضورپاك خو هلته موجود وو نوچه کله حضورپاك موجود وو اودَ امیر دَ موجودګئی په صورت کښې که نورو خلقو ته داسې حد قایمولودپاره اوونیلې شی نو په دې کښې څه بدیت نشته. دَ امیردپاره دا ضروری نه دی چه هغه دې هم وهل شروع کړی.[1]

قوله: بالنعیمان، أوابن النعیمان:- یعنی دَ راوی شك دې چه په چاباندې حد قایم شو هغه حضرت نعیمان وو یا دهغه خوئی ابن نعیمان وو. علامه عینی رحمه الله او علامه احمدبن اسماعیل کورانی وغیرهما اوعلامه ابن عبدالبر رحمه الله نه نقل کوې چه حضرت نعیمان رضی الله عنه خویونیك صالح سړې وو اوحد خمردَهغه په خوئی لګولې شوې وو.[2]

دَحضرت نعیمان بن عمرو بن رفاعه انصاری رضی الله عنه څه تذکره:- دَحضرت نعیمان بن عمرو رضی الله عنه تعلق بنومالك بن نجار نه وو. دَغزوه بدر په معرکه کښې دَ شرکت سعادت ابدی هم هغوی ته حاصل دې. بل په نورو غزواتوکښې هم رسول الله صلی الله علیه وسلم سره شریك شوې اوهغوی دَصحابه کرامو رضی الله عنهم په جماعت کښې دَخپلې خوش طبیعتئی او دل لګئی دَ وجې نه مشهور وو.[3] هم دَدې حکایات ظریفه نه داهم دی چه یوخل حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په تجارتی سفرکښې بصرې ته تشریف یوړو حضرت نعیمان رضی الله عنه اوحضرت سویبط بن حرمله رضی الله عنه هم هغوی سره وو اودا دواړه حضرات دَاهل بدر نه دی. حضرت سویبط دَ لارې په توښه باندې مقرر وو. حضرت نعیمان رضی الله عنه هغه ته درخواست اوکړو چه ماله دَخوراك دپاره څه راکړه هغه وئیل نه ترهغې چه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه راشی. حضرت نعیمان رضی الله عنه ورته اوونیل چه بنه ته بیا زه تاته سبق ښایم. هغه بازارته لاړو چرته چه خلقو غلامان اخستل دهٔ اوونیل ای خلقو که تاسو غواړئې نو زما نه یو عربی النسل غلام واخلئی اودَهغه ژبه اوږده ده کیدې شی چه داسې اووائی چه زه خو آزاد یم نوکه تاسو دَهغه په دې وینا باندې هغه پریخودونکې ئې نو زه په تاسو خپل غلام نه خرخوم. خلقو اوونیل چه مونږ هغه په دومره مال باندې اخلو. هغه دغه خلقو سره سودا اوکړه او هغوی ئې خپلې قافلې طرف ته بوتلل اوحضرت سویبط رضی الله عنه طرف ته ئې اشاره اوکړه چه دا ستاسو مطلوب دې. داخلق حضرت سویبط رضی الله عنه ته راغلل او وئی وئیل مونږ ته اخستې ئې هغه اوونیل ده غلط بیانی کړې ده زه خو یوآزاد سړې یم هغه خلقو اوونیل ستا آقا مونږ ته ستا دَ دې عادت باره کښې خودلی وو او رسئی په کښې واچوله روان ئې کړو. په دې وخت کښې حضرت ابوبکر رضی الله عنه تشریف راوړو نودا ټوله قصه هغوی ته واؤرولې شوه نوهغوی دَ دغه خلقو ورکړې شوې مال واپس کړو هغه ئې راخلاص کړو. کله چه دا خلق واپس شو نودا قصه ئې حضورپاك ته واؤروله نوحضورپاك پخپله هم او صحابه کرامو رضی الله عنهم هم په دې واقعه باندې اوخندل.[4]

[1]) عمدة القاري:۱۲/۲۱۳ وإرشادالساري:۵/۲۹۵.
[2]) عمدة القاري: ۱۷/۲۱٤ والكنزالجاري:۵/ ۳٤.
[3]) تاريخ الاسلام: ٤/۱۲۷.
[4]) الوافي بالوفيات: ۲۷/۸۳ المعارف:۱/۳۲۸.

د هغوى طبعي ظرافت يوه قصه داهم نقل كړې شوې ده چه يوځل يوبدو رسول الله ﷺ سره ملاويدو له مدينې منورې ته راغلو او خپله اوښه ئې بهر اوتړله په جمات كښې داخل شو بعض صحابه كرامو ﷺ حضرت نعيمان ﷺ ته اووئيل چه ډيرې ورځې اوشوې غوښه مو نه ده خوړلې كه ته دا اوښه حلاله كړې نومونږ به دا اوخورو او رسول الله ﷺ خو به د اوښې قيمت دغه بدوته وركوى نو حضرت نعيمان ﷺ هغه اوښه حلاله كړه اودهغې غوښه ئې تقسيم كړه، بياچه كله هغه بدو د جمات نه بهر راغلو نوهغه خپله سورلې اونه ليدله چغې جوړې كړې اودآثار نه هغه ته پته اولګيده چه د هغه اوښه ئې حلاله كړې ده رسول الله ﷺ ته ئې شكايت اوكړو حضورپاك د دې باره كښې معلومات كولوسره دا رضباعة ته اورسيدو چرته چه نعيمان ﷺ خپل ځان پټ كړې وو او په خپل ځان دپاسه ئې د كهجورو پاڼې او ښاخونه اچولې وو. نو يوسړى د هغه ځائى طرف ته اشاره كولوسره په اوچت آواز اووئيل چه ما هغه نه دې ليدلې يارسول الله! بيارسول الله ﷺ دهغه ډيرى نه حضرت نعيمان ﷺ رااويستلو اود هغه مخ د دې ډيرى په وښو او پاڼو دوړو سره بدل شوې وو. حضورپاك دهغه نه تپوس اوكړو تا ولې داسې اوكړه.حضرت نعيمان ﷺ اووئيل اې دالله تعالى پاك او خوږ رسول ﷺ كومو خلقو چه تاسو ته زما ځائى خودلې دې هم هغوى ماته دداسې كولوحكم راكړې وو او حضورپاك دهغه د مخ نه واښه او ډكى وغيره لرې كول او وئې خندل اودغه بدو ته ئې د اوښې تاوان وركړو.(١)

۱۴ – باب: الوكالة في البدن وتعاهدها

د قربانئ په اوښانوكښې اوددې د نګرانئ په سلسله كښې وكالت

دترجمة الباب مقصد:- د امام بخارى ﷫ مقصددلته دادې كه چرې يوسړې د خپلوخناورود ساتنې دپاره څوك سړې وكلې مقرركړى نودا جائزدى او رسول الله ﷺ هم داسې كړې دى.(٢)

[حديث ۲۱۹۲](٣) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَزْمٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ عَائِشَةُ - رضى الله عنها - أَنَا فَتَلْتُ

---

(١) الوافى بالوفيات: ۸۳/۲۷.

(٢) عمدة القارى:۲۱٤/۱۲.

(٣) وأخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب الحج باب قتل القلائد للبدن والبقر رقم:۲۱۹۲ وبابمن أشعروقلدبذى الحليفة ثم أحرم رقم: ۱۶۹۶ وباب إشعارالبدن رقم:۱۶۹۹ وباب من قلد القلائد بيده رقم:۱۷۰۰ وفى كتاب الضاحى باب إذا بعث ليذبح لم يحرم عليه شيئ رقم: ۵۵۶۶ وأخرجه مسلم فى كتاب الحج باب استحباب بعث الهدى إلى الحرم لمن لايريد الذهاب بنفسه واستحباب تقليده فضل القلائد الخ رقم: ۳۱۸۱ – ۳۱۸۷ وخرجه أبوداؤد فى كتاب المناسک باب من بعث هديه وأقام رقم: ۱۷۵۷ – ۱۷۵۹ وأخرجه النسائى فى كتاب مناسک الحج باب اشعار الهدى رقم ۲۷۷۵ وباب قتل القلائد رقم: ۲۷۷٤ وباب ما يفتل منه القلائد رقم: ۳۷۷۹ وباب تقليدالابل رقم: ۲۷۸۲ وأخرجه ابن ماجه رحمه الله تعالى فى كتاب مناسک باب تقليد البدن رقم:۳۰۹٤وباب إشعار البدن.

قَلَائِدَ هَدْىِ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِيَدَىَّ، ثُمَّ قَلَّدَهَا رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِيَدَيْهِ، ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِى، فَلَمْ يَحْرُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - شَىْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى نُحِرَ الْهَدْىُ. [ر: ١٦٠٩]

ترجمه:- (حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي) ما دَحضورپاك دَ قربانئي دَ اوښانو هار په خپل لاس باندې جوړكړي وو بيا رسول الله ﷺ په خپلو لاسونومباركو هارونه وروآچول بيائي اوښان زما پلار سره مكې مكرمې ته روان كړل خوچه څومره څيزونه دَحضورپاك دَپاره حلال وو په هغې كښې يوڅيز (دَ دغه قربانئي ليګلو دَ وجې نه) په حضورپاك باندې حرام نه شو تردې چه هغه اوښان حلال كړې شو.

رجال الحديث

⊙ **اسماعيل بن عبدالله**:- دا اسماعيل بن عبدالله بن ابى اويس رحمه الله دې.[1] اوددا دَامام مالك رحمه الله خورئي دې.[2]

⊙ **مالك**:- دا مشهورامام مالك رحمه الله دې.[3]

⊙ **عبدالله بن ابى بكر**:- دا عبدالله بن ابى بكربن محمدبنعمرو بن حزم انصارى رحمه الله دې.[4]

⊙ **عمرة بنت عبدالرحمن**:- دا عمرة بنت عبدالرحمن بن سعيديا سعدبن زرارة انصاريه مدنيه رحمها الله تعالى ده.[5] اوددَعبدالله بن ابى بكر ترور ده.[6]

⊙ **عائشه**:- اودَ ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها تذكره هم تيزه شوې ده.[7]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ ترجمة الباب دواړو اجزاؤ سره دَحديث مطابقت قوله: ثم بعث بها مع أبى سره ظاهردې. كله چه په ٩هجرى كښې حضورپاك دَحج اراده اوكړه اوحضرت عائشه رضي الله عنها دَ حضورپاك دَ قربانئي دَ اوښانو دَپاره هارونه جوړول شروع كړه ليكن روستو بيا حضورپاك حضرت ابوبكر رضي الله عنه دَ حج امير جوړول او ليګلو فيصله اوكړه اوخپل خاروى دَحضرت ابوبكر رضي الله عنه په لاس روان كړل نو ښكاره خبره ده چه هغه دَ دې اوښانو په ساتنه او دَدې په نحر كولوكښې دَرسول الله ﷺ وكيل وو او دويم جزء سره مطابقت داسې دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها حضورپاك وكيله جوړه كړه او هغه دَ حضورپاك نمائنده كيدون سره دَ دغه اوښانو هارونه جوړول اوښكاره خبره ده چه دا خبره دَ اوښانو په تعاهدكښې داخله ده.[8]

---

[1] كشف البارى:١١٣/٢.
[2] إرشادالسارى:٢٩٥/٥.
[3] كشف البارى:١/٢٩٠، ٨٠/٢.
[4] كشف البارى كتاب الوضوء باب الوضوء مرتين مرتين.
[5] كشف البارى كتاب الحيض باب عرق الاستحاضة.
[6] إرشادالسارى: ٢٩٥/٥.
[7] كشف البارى:٢٩١/١.
[8] عمدة القارى:٢١٤/١٢ وإرشادالسارى:٢٩٥/٥ وفتح البارى:٦٢١/٤.

١٥ ـ باب: إذا قال الرجل لوكيله: ضعه حيث أراك الله. وقال الوكيل: قد سمعت ما قلت.

كه چرته چاځيل وکيل ته داسې اووئيل چه ته په کوم کارکښې مناسب ګڼړې دا مال خرچ کړه او وکيل اووئيل چه تاسو څه اووئيل ما واؤريده

دَترجمة الباب مقصد اودَ فقهاوُ دَاختلاف بيان:- امام بخاری رحمه الله دَ ترجمة الباب نه دا خودل غواړی چه دَوکالت دَ صحيح کيدودَپاره هم ايجاب اوقبول ضروری دې. ليکن دَتوکيل دَ ايجاب اوقبول دَپاره څه معين لفظ ضروری نه دې. بلکه ددې ذدې دارومدار په معنی باندې دې. يعنی دَ وکيل جوړولو دَپاره وکلت (ما ته وکيل جوړکړې) او دَ جوړولو دپاره قبلت (ما وکيل جوړول قبول کړل) وينا کول ضروری نه دی بلکه په هغه ټولو الفاظوسره توکيل صحيح دې کوم چه په اذن او قبوليت باندې دلالت کوی. [١] لکه چه ترجمة الباب کښې مؤکل چاته وائی ضعه حيث اراك الله نوڅه خاص صيغه دَ توکيل دلته مذکورنه ده مګر توکيل به اوشی. دغه شان وکيل وائی قدسمعت ماقلت نودلته هم دا الفاظ دَعقددَپاره مخصوص نه دی مګر مدعیٰ چونکه حاصليږی لهذا دا جائزدی.

دې نه پس دا اوګنړئی که چرې داسې توکيل اوکړې شو اوداسې اووئيلې شو چه چرته غواړې خرچ کړه نووکيل ته ددې په په مصارف باندې دَ خرچ کولواختياردې. باقی دا چه هغه ئی په خپل ځان باندې هم خرچ کولې شی که نه، نودَ مؤکل دَ اجازت نه بغيربه په خپل ځان باندې دَخرچ کولوګنجائش نه وی. دَ بخاری شريف شراح دلته دا بحث هم فرمائيلې دې که يوسړې چاته مال ورکړی اووائی چه ته داځنګه مناسب ګنړې خرچ کړه اوحال دادې چه هغه وکيل پخپله هم مسکين دې نوآيا هغه پخپله دَدغه مال نه څه اخستې شی. امام مالك رحمه الله او امام احمد رحمه الله فرمائی چه هغه پخپله دَدغه مال نه څه نه شی اخستې ځکه چه رب المال هغه دا مال نورو فقيرانو ته دَوجوه خير په کارونو کښې دَ لګولووکيل جوړکړې دې او پخپله هغه ته دَ دغه مال نه دَاخستلو اجازت نشته اوکه چرته رب المال غوښتل نو دې به ئی پخپله دَ مال مالك جوړکړې وې نه چه هغه به ده ته دَخير په کارکښې دَ خرچ کولو حکم ورکولو. [٢]

اوجمهورفقهاء دا فرمائی چه وکيل دَدغه مال نه په فقراء کښې دَ يوفقيردَ حصې په اندازه اخستې شی ځکه چه رب المال هغه ته دا مال فقيرانوته دَورکولواو دَخيرپه کارکښې دَ لګولو حکم ورکړې دې اوهغه پخپله هم فقيراومسکين دې نوکه هغه پخپله ددې مال نه څه اخستلې نوبيا هم هغه دَرب المال دَحکم نه تجاوز اوتعدی نه کوی. [٣]

---

[١] المغنی: ٢/١١٠٠ الابواب والتراجم ص: ١٧١.

[٢] المغنی: ١/١١١٣ شرح ابن بطال: ٦/٣٧٤.

[٣] المغنی: ١/١١١٣ شرح ابن بطال: ٦/٣٧٤.

حديث ٢١٩٣ [١] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رضي الله عنه - يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ مَالاً، وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بِيْرُحَاءَ وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ فَلَمَّا نَزَلَتْ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَيَّ بِيْرُحَاءَ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ شِئْتَ، فَقَالَ «بَخٍ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ. قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ فِيهَا، وَأَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الأَقْرَبِينَ». قَالَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ. تَابَعَهُ إِسْمَاعِيلُ عَنْ مَالِكٍ وَقَالَ رَوْحٌ عَنْ مَالِكٍ رَابِحٌ. [ر: ١٣٩٢]

ترجمه:- (حضرت انس بن مالک ؓ) اوفرمائیل چه حضرت ابوطلحه انصاری ؓ دَمدینې په خلقوکښې دَټولونه مالداروو اوهغه ته په خپلو ټولو مالونوکښې بیرتحاء (باغ) ډیرګران وو اوهغه دَجمات مخې ته وو. حضورپاک به دغه باغ ته تللو اودَهغه ځائی پاکې اوصفا اوبه به ئی څکلې. کله چه دَ سورت عمران دا آیت نازل شو ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ ﴾ الایة یعنی هیڅ کله به حاصل نه کړې شئی په نیکئی کښې کمال ترکومې چه خرچ نه کړئی خپل محبوب څیزنه څه حصه. نو حضرت ابوطلحه ؓ پاسیدو اودَ حضورپاک په خدمت کښې حاضرشو عرض ئی اوکړو یارسول الله! الله تعالی په خپل کتاب کښې فرمائی چه هیڅ کله به حاصل نه کړې شئی په نیکئی کښې کمال ترکومې چه خرچ نه کړئی خپل محبوب څیز نه څه حصه اوما ته په خپلو ټولو مالونوکښې بیرحاء ډیر محبوب دې او دادَالله تعالی په لارکښې صدقه ده اوزه دَالله تعالی نه امید لرم چه ددې صدقې ثواب اودَالله تعالی په نیزددې دَذخیرې، چه تاسو په کوم کارکښې لګوئی دا اولګوئی. حضرت اوفرمائیل واه واه دامال خو تلونکې دې دا مال خوتلونکې دې اوخه چه تا اوونیل ما واوریده زه دا مناسب ګنړم چه ته دا

---

[١] وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی كتاب الزكاة باب الزكاة على الاقارب رقم: ١٤٦١ وفی كتاب الوصايا باب إذا وقف أو أوصى لاقاربه ومن الاقارب؟ رقم: ٢٧٥٢١ وباب إذا وقف إرضًا ولم يبين الحدود فهوجائز وكذالک الصدقة رقم: ٢٧٦٩ وفی كتاب التفسير باب لن تنالوالبرحتى تنفقوا مما تحبون - إلى — قوله تعالى به عليم رقم: ٤٥٥٤ وفی كتاب الاشربة باب استعذاب الماء رقم: ٥٦١١ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فی كتاب الزكاة باب فضل النفقة والصدقة على الاقربين والزوج والاولاد والوالدين ولوكانوا مشركين رقم: ٢٣١٢ — ٢٣١٣ وأخرجه أبوداؤد فی كتاب الزكاة باب فی صلة الرحم رقم:١٦٨٩ وأخرجه النسائی فی كتاب الحباس باب الاحباس كيف يكتب الحبس وذكر الاختلاف على ابن عون الخ رقم: ٣٦٠٤ وانظر تحفة الاشراف رقم: ٢٠٤. ٣١٥.

په خپلو رشته دارنو کښې تقسيم کړې. حضرت ابوطلحه رضي الله عنه عرض اوکړو چه زه هم داسې کوم يارسول الله! نوحضرت ابوطلحه رضي الله عنه هغه باغ په خپلوانو کښې او د خپل تره په خامنوکښې تقسيم کړو.

رجال الحديث

① **يحيى**:- دا يحيى بن يحيى بن بكر بن عبدالرحمن بن يحيى حنظلى ابوزكريا نيسابورى رحمه الله دې. [1]

② **مالك**:- دا مشهور امام مالك رحمه الله دې. [2]

③ **اسحاق بن عبدالله**:- دا اسحاق بن عبدالله بن ابى طلحه رحمه الله دې. [3]

④ **انس**:- دا مشهور صحابى حضرت انس بن مالك رضي الله عنه دې. [4]

د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: انها صدقة يارسول الله حيث شئت** يعنى حضرت ابوطلحه رضي الله عنه حضورپاك د دغه باب د صدقه كولو په سلسله كښې وكيل جوړكړې وو چه چرته ئى غواړى خرچ دې كړى سره د دې چه حضورپاك دا باغ پخپله تقسيم نه كړو بلكه هم هغه ته ئى حكم وركړو چه دا په خپلو رشته دارانوكښې تقسيم كړه. [5] اود دې حديث نه دا هم معلوميږى چه وكالت بغير د قبوليت محقق كيږى نه لكه چه حضورپاك د هغه خبره اوريدونه پس هغه ته اوفرمائيل **قد سمعت ما قلت فيها وأرى أن تجعلها فى الاقربين**. [6]

قوله: تابعه إسماعيل عن مالك:- يعنى دا روايت امام مالك رحمه الله نه نقل كولوكښې اسماعيل بن ابى اويس د يحيى بن حنظلى رحمه الله متابعت كړې دې. [7]

قوله: وقال روح عن مالك رابح: يعنى روح بن عباده رحمه الله د امام مالك رحمه الله په ځائى د **رائح رابح** په معنى د فائده مند اونفع وركونكې نقل كړې دې. [8]

---

[1] كشف البارى كتاب الزكاة باب أجر المرأة إذا تصدقت الخ.

[2] كشف البارى:۱/۲۹۰، ۸۰/۲.

[3] كشف البارى:۲۱۳/۳.

[4] كشف البارى:۲/٤.

[5] عمدة القارى:۲۱۵/۱۲.

[6] عمدة القارى:۲۱۵/۱۲.

[7] إرشادالسارى: ۲۹۷/۵.

[8] إرشادالسارى:۲۹۷/۵.

۱۶- باب: وكالة الامين فى الخزانة ونحوها

د خزانې وغيره باره کښې امين وكيل كول

دترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله دافرمائى چه د خزانې دپاره كله ته يوسړې وكيل مقرركړې نوهغه امين كيدل پكاردى. ځكه چه كه امين وى نوهغه به د خيانت نه احتراز كوى او خزانه به په موقع اومحل باندې خرچ كوى اوبې موقع اوبې محل به ئې نه خرچ كوى. [1]

[حديث ۲۱۹۴] [2] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رضي الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «الْخَازِنُ الأَمِينُ الَّذِي يُنْفِقُ - وَرُبَّمَا قَالَ الَّذِي يُعْطِي - مَا أُمِرَ بِهِ كَامِلاً مُوَفَّرًا، طَيِّبٌ نَفْسُهُ، إِلَى الَّذِي أُمِرَ بِهِ، أَحَدُ الْمُتَصَدِّقَيْنِ». [ر: ۱۳۷۱]

ترجمه:- (حضرت ابوموسىٰ اشعرى رضی الله عنه) د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه نقل كوى چه امانتدار خزانچى چه څه خرچ كوى او اكثر به حضورپاك فرمائيل چه څه وركوى دخپل مالك په حكم باندې پوره په خوشحاله زړه سره نوهغه هم صدقه كونكو كښې شريك دې.

رجال الحديث

① **محمدبن العلاء**:- دامحمدبن علاء همدانى كوفى ابوكريب رحمه الله دې. [3]

② **ابواسامه**:- دا ابواسامه حمادبن اسامه ليثى رحمه الله دې. [4]

③ **بريد بن عبدالله**:- دا بريدبن عبدالله ابوبردة رحمه الله دې. [5]

④ **ابوبرده**:- دا ابوبرده بن ابى موسىٰ اشعرى رحمه الله دې. [6] دده نوم عامر يا حارث دې. [7]

⑤ **ابوموسىٰ اشعرى**:- د حضرت عبدالله بن قيس ابوموسىٰ اشعرى رضی الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. [8]

---

[1] عمدة القارى:۱۲/٤۱٥ بتفصيل.

[2] أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى كتاب الزكاة باب أجر الخادم إذا تصدق بامر صاحبه غير مفسد رقم: ۱٤۳۸ وأخرجه أيضًا فى كتاب الاجارة باب استئجار الرجل الصالح رقم: ۲۲٦۰. وأخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الزكاة باب أجر الخازن رقم: ۱٦۸٤ وأخرجه النسائى فى كتاب الزكاة باب أجر الخازن إذا تصدق باذن مولاه رقم: ۲٥٥۹ وانظر تحفة الاشراف رقم: ۹۰۳۸.

[3] كشف البارى: ۳/٤۱۳.

[4] كشف البارى: ۳/٤۱٤.

[5] كشف البارى: ۱/٦۹۰، ۳/٤۱۷.

[6] كشف البارى: ۱/٦۹۰.

[7] إرشاد السارى: ٥/٦۹۷.

[8] كشف البارى: ۱/٦۹۰.

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت ظاهردې خکه چه امانتدار خزانچي هم هغه دې چه دخپل مالك دحكم مطابق خرچ كونكي اوور كونكې وی.[1]

براعت اختتام:- حضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائي چه حافظ ابن حجر رحمه الله براعت اختتام ذكر نه دې كړې ليكن د بنده په نيز چه د دقت نظر نه كار واخستې نو په ابو اسامه كنبې براعت اختتام طرف ته اشاره كيدې شی خکه چه په دې كنبې دسام يعنی مرګ طرف ته اشاره ده.[2]

يا داسې هم كيدې شی چه قوله: الذي يعطى منا اخر به الخ كنبې دا اشاره موجود ده چه دا دخپل عموم په وجه ملك الموت ته هم شامل دې چه څوك الله تعالى د خلقو د روحونو قبض كولو د پاره مقرر كړې دې.[3]

بسم الله الرحمن الرحيم

٤٦-كتاب الزارعة

زمينداري او مزارعة ابواب اوهغه روايات كوم چه په دې باره كنبې واردشوی دي.

حرث وحراثة او زرع و زراعة لغوی معنی زميندارى كولو اويوې چلولوده. او دا بالترتيب باب نصر او فتح نه مستعمل دې.[4] لكه چه په قرآن كريم كنبې دی ﴿ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ۝ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ۝ ﴾ (واقعه: ۶۳،۶۴) بنه ده ګورئی كوم څه چه تاسو كرئی آيا تاسو دا فصل كوئی يا مونږ يو دفصل كونكې.

اود شريعت په اصطلاح كنبې هی عقد علی الزرع ببعض الخارج[5] يعنی د پيداوار د څه حصې په عوض د كرمعامله ته مزارعت وائی. يادساتئی چه هم دغه معامله كه په باغونو يا ونوكنبې اوكړې شی نوهغې ته مساقاة وئيلې شی اوكه د پيداوارنه علاوه په څه نقدوكنبې اوكړې شی نو اجاره يا كراء الارض دې.

د فقهاؤ داختلاف بيان:- امام اوزاعی امام سفيان ثوری سعيدبن مسيب امام ابويوسف امام محمد بن حسن امام احمد بن حنبل داؤد ظاهری طاؤس او ابن ابی ليلی رحمهم الله په نيز مزارعت اومساقات دواړه جائزدی.[6] اودې حضراتو اصل دليل هغه روايت دې كوم چه اصحاب صحاح نقل كړې دې چه رسول الله ﷺ اهل خيبرسره په نصف پيداوار باندې د مزارعت معامله كړې وه.[7] خو د امام ابوحنيفه رحمه الله امام مالك، امام شافعی ابوثر او ليث

[1] عمدة القاري:١٢/٢١٦وإرشاد الساري:٢٩٨/٥.
[2] الكنز المتواري:١٠/٣٩٦ والابواب والتراجم ص:١٧١.
[3] الكنز المتواري:١٠/٣٩٦ والابواب والتراجم ص:١٧١.
[4] طلبة الطلبة لنسفی ص: ٣٠٤.
[5] البحرالرائق: ١٥٩/٨.
[6] بداية المجتهد: ١٤٧/٥والهداية مع نصب الراية: ٤٥٥/٤شرح ابن بطال:٢١٤/٦.
[7] سياتی تخريجه فی باب المزارعة بالشطر ونحوه.

وغیرهم رحمهم الله دمزارعت دعدم جواز قائل دی [۱] او دهغوی په نیز داسې کول عقلا او نقلا ممنوع دی

نقلا - نقلاً خو په دې وجه چه په حدیث کښې د قفیزالطحان نه منع کړې شوې ده [۲] او مزارعت هم د دغه قبیل نه دې

عقلا - او عقلاً په دې وجه چه د دې اجاره بدل مجهول دې او تر کومې پورې چه د حضور پاك ﷺ د خیبر یهودو سره معامله کولو تعلق دې نو هغه د جزیه په توګه دې یا د احسان او صلح په طریق د خراج مقاسمه دې نه چه په توګه د مزارعت [۳]

لیکن صاحب هدایه رحمه الله فرمائی چه فتوی صاحبین رحمهما الله په قول باندې دې او د مزارعت طرف د خلقو احتیاج او په دې باندې د امت تعامل د وجې نه قیاس ترك كول مناسب دی لکه چه استصناع په مسئله کښې قیاس پریخودې شوې دې [۴]

دمزارعت د صحت شرائط:- یادساتنی چه حضرات مجوزین په نیز هم دمزارعت صحت دپاره اته شرطونه دی:

① د زمکې د کرقابل کیدل ریګ منه یادا وبولاندې کیدو د وجې نه د کاشت قابل نه وی.

② عاقدین چه د عقد مزارعت اهل وی مجنون او پاګل او صبی لایعقل نه وی او دا شرط د دې عقد خصوصیت نه دې بلکه د هر یو عقد دپاره ضروری دی.

③ د مزارعت د مودې تعیین وی خکه چه دا عقد د زمکې یا عامل په منافع باندې دې او هم موده د دې منافع دپاره معیار دې دپاره چه د دې مودې په ذریعه منافع اوپیژنی

④ چه د تخم اچونکی تعیین شوې وی دې دپاره چه جګړه نه وی او دا معلومه شی چه معقودعلیه څه دې. منافع ارض دې یا منافع عامل که تخم د عامل وی نو مطلب به دا وی چه هغه به د زمکې منافع حاصلوی او که تخم د زمکې د مالك وی نو مطلب به دا وی چه هغه به د عامل منافع حاصلوی. بهرحال د معقود علیه د تعیین دپاره د تخم اچونکی صراحت کیدل پکار دی.

⑤ د کوم عاقد چه تخم نه وی د هغه حصه معلوم او متعین وی خکه چه هغه د خپلې حصې مستحق هم د شرط د وجې نه وی نو د هغه حصه معلومیدل ضروری دی خو که د هغه حصه معلومه نه وی نو بیا د شرط د وجې نه به استحقاق څنګه ثابت شی

⑥ په زمکه کښې د زمکې د مالك څه دخل پاتې نه شی او هغه زمیندار ته حواله کړې شی او د زمیندار دپاره په دې کښې د فصل نه هیڅ یو څیز منع کونکې نه وی

[۱] بداية المجتهد: ۱۷۵/۵ والهداية مع شرحه البناية: ۴۷۴/۱۱.

[۲] قال الحافظ ابن حجر رحمه الله في الدراية في تخريج احاديث الهداية: ۱۹۰/۲ رواه الدارقطني وأبو يعلى والبيهقي رحمهم الله تعالى. وفي إسناده ضعف.

[۳] الهداية مع نصب الراية: ۴۵۴/۴ والبداية: ۱۷۶/۵.

[۴] البناية شرح الهداية للمحدث العيني رحمه الله ۴۷۴/۱۱.

⑦ پیداوار کښې دَدوارو حصه کیدل اوچه صرف هم دَ دغه دوارو وی دَ بل دریم کس نه وی نوچه کم شرط دا شرط ختم کړی هغه به هم دَ عقد مفسد کونکې وی.

⑧ دکوم څيز فصل چه مطلوب وی هغه دې معلوم اومتعین وی یعنې چه دا معلومه وی چه په زمکه کښې به څه کرلې شی څکه چه دلته خو پیداوار اجرت دې اود اجرت جنس معلومیدل شرط دې. بل دَدې دپاره هم چه بعض څیزونه دَ زمکې دَ پاره نقصانی وی نودَ زمکې والاچه په یوڅیزباندې راضی وی اودَ یوڅیز په کرلوباندې راضی کیږی نه (١)

١-باب: فضل الزرع واغرس إذا أكل منه

وَقَوْلِهِ تَعَالَى: أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ. أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ. لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا./ الواقعة: ٦٣ ـ ٦٥ /.

فصل اودَ ونولګولو فضیلت کلهچه دَهغې نه اوخوړلې شی اودَالله تعالی فرمان ښه ده ګورئی نوچه کوم څيز تاسو کرئی آیا تاسو دغه فصل کوئی یا مونږ دَ دغه فصل کونکې یو.

دَترجمة الباب مقصد:- دَ امام بخاری رحمه الله عادت دې چه په شروع کښې فضائل بیانوی اودَهغې نه پس مسائل ذکر فرمائی نوهغه ړومبې باب قایم کړې دې. فضل الزرع والغرس یعنی زمینداری کول او ونې لګول هم دَ فضیلت والاعمل دې. لیکن دې سره امام صاحب رحمه الله دا هم فرمائیلی دی چه کله دَدې نه خوراك اوکړې شی یعنی دَ زمیندارئی نه او چه کومې ونې لګولی دی دَهغې نه خلق خوراك اوکړی یا مرغئی وغیره ئی اوخوری نوهغه سړی چه دَ فصل کرلو والا دې او دَونو لګولووالا دې دَ صدقه اجر اوثواب ملاویږی. اودَ حدیث باب نه هم دَدې تائید کیږی.

علامه ابن منیرمالکی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دَدې ترجمة الباب په ذریعه دې خبرې طرف ته اشاره کړې ده چه زمینداری کول مباح دی اوچرته چه دَدې نه ممانعت واردشوې دې لاتتخذوا ضيعة فتركنوا إلى الدنيا. یعنی تاسو جائیداد او فصلونه مه جوړوئی دَدې په وجه به تاسو دَ دنیاطرف ته مائل شئی. نودا په مخصوص حالاتوکښې دی. کله چه یوسړې په زمیندائی او کرکیله کښې اخته شی اودَ جهاد اودَدین دَ نورو ضرورتونونه غافل شی اودَ شریعت په مطالباتوکښې غفلت کوی نو په هغه صورت کښې منع کړې شوې ده. ګنی په زمیندارئی کښې فی نفسه هیڅ خرابی نشته. (٢)

او الله تعالی ارشاد فرمائیلې دې ﴿أَفَرَأَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ۝ أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ﴾ دَدې آیت مبارك نه داخبره ثابته شوه چه په کرکیله کښې هیڅ مضائقه نشته څکه چه کرکیله کول په

١) البناية شرح الهداية: ١١/٤٨٢ ـ ٤٨٤.

٢) فتح الباري: ٥/٥ الكوثر الجاري: ٣٧/٥.

شريعت كښې ګناه وه او ناوخوښه عمل وې نو الله تعالى به په مقام امتنان كښې دَدې تذكره نه فرمائيله (۱)

دكسب دټولونه غوره طريقه:- اوس پاتې شوه داخبره چه دكسب مختلف طريقې دى لكه تجارت زراعت صنعت وحرفت وغيره نو ددې نه كومه يوه طريقه ډيره بهترا وغوره ده

قاضي ابوالحسن ماوردى رحمه الله فرمائى چه په مكاسب كښې اصل زراعت تجارت اوصنعت وحرفت دى او په دې كښې دَ امام شافعى رحمه الله اصول ډير نيزدې او دټولونه غوره تجارت دې اوبيا هغه فرمائى چه زما په نيز راجح زميندارى ده اوددې علت هغه دا پيش كوى چه په دې كښې توكل زيات دې (۲) علامه نووى رحمه الله فرمائى چه دټولونه غوره زراعت، صنعت اوحرفت دې اودَ هغوى دليل دَ حضرت مقدام رضي الله عنه روايت دې چه **ما اكل أحد طعامًا قط خيرًا من أن يأكل من عمل يده** (۳) يعنى دَيوسړى دپاره دَ دې نه بهترخوراك نشته چه هغه په خپلو لاسونو محنت اوكړى او وئى خورى او وړاندې امام نووى رحمه الله فرمائى چه په دې دواړو كښې بهترزراعت دې چه دَ دې نفع متعدى ده انسانانو اوخناورو دواړوته شامل ده. (۴)

حضرات احناف فرمائى چه په مكاسب كښې دټولونه غوره جهاددې ځكه چه په مدنى ژوند كښې هم دغه په عام توګه دَ رسول الله صلى الله عليه وسلم او صحابه كرامو رضي الله عنهم دَ كسب ذريعه پاتې ده بل په دې كښې اعلاء كلمة الله تعالى دې يعنى جهاد دَ دنياوى او اخروى منافع ته جامع دې اوددې نه پس افضليت تجارت ته حاصل دې او بيا زراعت صنعت اوحرفت دې. (۵) حضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائى چه جهاددَ مكاسب نه شميرل صحيح نه دى هغه خوصرف دَ اعلاء كلمة الله تعالى دَ پاره كولې شى. (۶)

[حديث ۲۱۹۵] (۷) **حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ ح وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْمُبَارَكِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ - رضى الله عنه - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ، إِلاَّ**

---

(۱) إرشادالسارى: ۵/ ۳۰۰.

(۲) لامع الدرارى: ۶/ ۲۳۲.

(۳) أخرجه البخارى فى كتاب البيوع، باب كسب الرجل وعمله بيده رقم: ۲۰۷۳.

(۴) عمدة القارى: ۱۱/ ۲۶۵.

(۵) لامع الدرارى: ۶/ ۲۳۲ وفتح البارى: ۴/ ۳۸۴.

(۶) لامع الدرارى: ۶/ ۲۳۷.

(۷) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الدب باب رحمة الناس والبهائم رقم: ۶۰۱۲ وأخرجه مسلم فى كتاب المساقاة باب فضل اغرس والزرع رقم: ۳۹۵۰ وأخرجه الترمذى رحمه الله تعالى فى كتاب الاحكام باب ماجاء فى فضل الغرس رقم: ۱۳۸۷ انظر تحفة الاشراف: ۱۴۳۱.

كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ». وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا أَبَانُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ عَنِ النَّبِي - صلى الله عليه وسلم - [٥٦٦٦]

ترجمه: رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلي دي چه كوم يو مسلمان څه ونه لګوي يا زميندارى كوي بيا په هغې كښې چرته مرغۍ، انسان ځاروې خوراك كوي نو هغه ته به د صدقې ثواب ملاويږي

رجال الحديث

⊙ **قتيبه بن سعيد**:- دا قتيبه بن سعيد ثقفى رحمه الله دې. [1]

⊙ **ابوعوانة**:- دا ابوعوانة الوضاع بن عبدالله اليشكرى رحمه الله دې. [2]

⊙ **عبدالرحمن**:- دا عبدالرحمن بن مبارك عيشى طفاوى بصرى رحمه الله دې. [3]

⊙ **قتادة**:- دا قتاده بن دعامة رحمه الله دې. [4]

⊙ **انس بن مالک**:- دا حضرت انس بن مالك رضي الله عنه دې. [5]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت ظاهردې. [6]

اياكافرانوته به هم دَ ثواب فائده رسى؟:- كه چرې دا اووئيلې شي چه په دې سلسله كښې بعض احاديثو كښې مطلق دَ رجل ذكردې يعنى مامن رجل يغرس فرسا اودغه شان ما من عبدالخ او په دې كښې دَ مسلمان قيد نشته نو په ظاهره دَ مسلمان او كافردواړو ته شامل دې. [7]

نودَدې جواب دا وركړې شوې دې چه دا روايات مطلقه به په مقيده باندې محمول كولې شى لكه چه حديث باب اوكتب صحاح اكثر روايات په دې دلالت كوى [8] بل په حديث كښې دَمسلم نه جنس مسلم مراد دې نو مسلمانه ښځه هم په دې كښې داخل ده. [9] ياد ساتئى چه ثواب دَآخرت خو صرف مسلمان سره مخصوص دې او كافردَدې حقدارنه دى. ځكه چه كه څوك كافر صدقه اوكړى يا بل دَ څه خيركاراوكړى نودَهغه دَپاره په آخرت كښې څه اجر نشته او په دنياكښې دَهغه دَ دغه نيكئى اجر اوبدله وركولې شى. [10]

---

[1] كشف البارى:١٨٩/٢.

[2] كشف البارى:٤٣٤/١.

[3] كشف البارى:٢١٨/٢.

[4] كشف البارى:٣/٢.

[5] كشف البارى:٤/٢.

[6] عمدة القارى:٢١٨/١٢.

[7] إرشادالسارى:٣٠١/٥ وعمدة القارى: ٢١٩/١٢.

[8] إرشادالسارى:٣٠١/٥ وعمدة القارى: ٢١٩/١٢.

[9] إرشادالسارى:٣٠١/٥.

[10] إرشادالسارى:٣٠١/٥.

دَ تعليق مقصد - **قوله: وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا أَبَانُ الخ**.....دَ مسلم نه مراد ابن ابراهيم فراهيدي بصري دې او دَ ابان نه مراد ابان بن يزيد عطار دې او دلته امام بخاري رحمه الله متن نه دې ذکر کړې خکه چه دَدې سند په ذکر کولوسره دَ امام بخاري رحمه الله مقصود دَ حضرت قتاده دَ حضرت انس بن مالك رضي الله عنه نه دَ سماع صراحت کول دي.

دَحديث تشريح:- علامه ابن عربي رحمه الله فرمائي چه داد الله تعالى يو ډير زيات رحم اوکرم دې چه هغه خپلو بنديګانوته داسې اعمال ورعطاکړي دي چه دَهغې ثواب دَمرګ نه پس هم جاري اوساري وي لکه چه په ژوند کښې وو. مثلاً صدقه جاريه کول يا داسې علم نورو ته خودل دَ کوم نه چه روستوهم فائده حاصله شي يا نيك اولاد چه دَهغه دَپاره دعا اوکړي يا څه ونه لګول يا فصل کرل يا دَالله تعالى په لارکښې ځوکئې ورکول وغيره.(١)

علامه طيبي رحمه الله دَ محي السنة نه نقل کړي دي چه يوسړي حضرت ابوالدرداء رضي الله عنه سره خواکې تيريدو اوهغه دَ غوز ونه لګوله. هغه وئيل چه تاته به دَ دغه ونې لګولوڅه فائده وي خکه چه ته خو يوبوډا سړې ئې اودا ونه خو په دومره دومره کالوکښې ميوه ورکوي. حضرت ابوالدرداء رضي الله عنه په جواب کښې اوفرمائيل ماته به دَ دې ونې دَ لګولواجر ملاويږي اونور خلق به دَدې نه خوراك کوي داخومره ښه سودا ده.(٢)

ابوالوفاء بغدادي رحمه الله ذکر کړي دي چه انوشروان (بادشاه) يوسړي سره تيريدو چه دَ زيتون ونه ئې لګوله. انوشروان هغه ته اووئيل چه داخوستاسودَ زيتون لګولوزمانه نه ده خکه چه دا ونه خوهسې هم په ډيره موده کښې ميوه ورکوي. هغه سړي اووئيل چه زمونږ نه وړاندې خلقو ونې کرلې وې نومونږ دَهغې ميوه اوخوړله اوس مونږ هم ونې لګوو دې دَپاره چه زمونږ نه پس راتلونکې خلق دَ هغې ميوه اوخوري. انوشروان دَهغه په جواب سره ډير خوشحاله شو او وئې وئيل "زه" يعني ته ډيره ښه خبره اوکړه اوچاته چه به هغه"زه" وئيل نوهغه ته به څلور زره درهم ورکولې شو. بيا هغه سړي اووئيل بادشاه سلامت تاسو څنګه زما په ونه لګولو اوبيادَ دې ميوه ورکولوکښې دَ وخت لګيدو دَ وجې تعجب کوئ. دې خو ډير زر ميوه اوکړله. انوشروان ته داخبره نوره هم زياته خوښه شوه او هغه اووئيل "زه" بيا هغه سړي ته څلور زره درهم ورکړل. هغه سړي عرض اوکړو بادشاه سلامت هره ونه په کال کښې يوځل ميوه ورکوي او زما دې ونې خو ډير زر دوه ځل ميوه ورکړه. انوشروان اووئيل "زه" هغه ته نور دومره دراهم ورکړې شو. بيا انوشروان بادشاه دې وينا سره روان شو که دې سړي سره مونږ نور اودريدو نوزمونږ خزانې به هم دَده دَپاره کافي نه شي.(٣)

---

(١) إرشادالساري: ٣٠١/٥.

(٢) إرشادالساري: ٣٠١/٥.

(٣) إرشادالساري: ٣٠١/٥، ٣٠٢.

٢- باب: ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع، أو مجاوزة الحد الذي أمر به

خوك چه ويروڼې شوي دي د زميندارئ په سامان كښې ډير مشغول پاتې كيدل يا د اجازت دحدنه تجاوزكونكو انجام نه

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله په دې باب سره په دې رواياتو كښې تطبيق كوي چه په ظاهره متضاد معلوميږي. باب سابق كښې حضرت انس رضي الله عنه روايت كښې دا واردشوي دي چه په كركولو كښې او باغ لګولو كښې هيڅ دحرج خبره نه ده. كوم ځاروي او انسانان چه ددې نه خور هغه به د فصل كرلووالا او باغ لګولووالا دپاره صدقه جوړيږي. خو په دې باب كښې ذكرشوي دحضرت ابو امامه باهلي رضي الله عنه د روايت نه معلوميږي چه هغوى دچا په كور كښې ايوا او د زميندارئي آلات نه څه څيز اوليدلو نووئي فرمائيل چه د نبي اكرم صلى الله عليه وسلم نه ماواوريدلى دي چه په كوم كور كښې داڅيزونه داخل شي په هغه كوركښې به دلت داخليږي. امام بخاري رحمه الله په دواړو روايتونوكښې تطبيق كولوسره فرمائي چه په اصل كښې په زميندارئي كولوكښې پخپله څه عيب نشته په دې كښې عيب د خارج يعني بهر نه داخليږي اوهغه داسې چه سړې د حدنه تجاوز اوكړي او په دې كښې ځان دومره مشغول كړي چه دحقوق شرعيه نه غافل شي.(١)

امام صاحب رحمه الله دويم صورت د جمع كولو دا پيش كړې دې چه د زميندارئي په آلاتو كښې د اشتغال انجام ذلت دې مطلب دادې چه د سړي په ذمه باندې سركاري غوښتني لګيدلې وي څه د حكامو د طرف نه خراج ياځوك د بل څه ټيكس اخستودپاره راځي اوځوك په كښې څه كوي په دې وجه زراعت ناخوښه شمير كړې شوې دې.(٢)

شمس الائمه امام سرخسي رحمه الله فرمائي چه زميندارى پخپله د ذلت سبب نه جوړيږي بلكه هغه وخت د ذلت سبب جوړيږي چه كله انسان بالكل په دې كښې ورډوب پاتې شي. په داسې صورت كښې داكيږي چه دښمن غالب راځي او خلق ذليل اومغلوب كيږى ګنى كه په دې كښې داسې ورننوتل نه وي او سړي په شرعي حقوقوكښې هم مستعد اوتكړه وي نو زميندارى بالكل خراب څيزنه دې اوتركومې چه د خراج د اداكولوتعلق دې نود خراج اداكول هيڅ د ذلت خبره نه ده. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه حضرت حسن رحمه الله او قاضي شريح رحمه الله په خراجي زمكه كښې كركيله كړې ده اوخراج ئې اداكړې دې. كه دخراج اداكول څه د ذلت خبره وه نوصحابه كرام تابعينو رضي الله عنهم به دا ولې اختيارول.(٣)

---

(١) لامع الدراري: ٦/٢٣٣ مع تفصيل.
(٢) لامع الدراري: ٦/٢٣٤.
(٣) لامع الدراري: ٦/٢٣٤.

[حديث ۲۱۹۶] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ الْحِمْصِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ الأَلْهَانِيُّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ وَرَأَى سِكَّةً وَشَيْئًا مِنْ آلَةِ الْحَرْثِ، فَقَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ «لاَ يَدْخُلُ هَذَا بَيْتَ قَوْمٍ إِلاَّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الذُّلَّ».

ترجمه - حضرت ابوامامه باهلي ﷺ فرمائي چه كله هغه ايوا او د زميندارئ څه سامان اوليدلو چه ما حضورپاك ﷺ داسې ارشاد فرمانيلوسره اوريدلي چه د كوم قوم په كور كښې دا داخل شي الله تعالى به هغه ذليل اوخوار كړي

رجال الحديث

⊙ **عبدالله بن يوسف**:- داعبدالله بن يوسف تنيسي رحمه الله دي (۲)

⊙ **عبدالله بن سالم**:- دا عبدالله بن سالم اشعرى دحاظى يحصبى حمصى رحمه الله دي د دوى كنيت ابويوسف دي. (۳)

شيوخ:- هغوى رحمه الله د ابراهيم بن سليمان افطى، ابراهيم بنابى عبلة مقدسى، ازهربن عبدالله حرازى، عبدالملك بن جريج، على بن ابى طلحة، عمر بن يزيدنصرى. علاء بن عتبة يحصبى، محمد بن حمزة بن يوسف، محمدبن زياد الهانى، محمد بن وليد زبيدى او خپل رور محمد بن سالم اشعرى رحمهم الله نه روايات نقل كوى (۴)

تلامذه:- بقية بن وليد، عبدالله بن يوسف تنيسى. ابومسهر عبدالاعلى بن مسهر غسانى. ابوتاقى عبدالحميدبن ابراهيم حمصى، عبدالحميدبن رافع. عبدالسلام بن محمد حضرمى حمصى. ابومغيرة عبدالقدوس بن حجاج خولانى. عمرو بن حارث حمصى. هيثم بن خارجه، يحيى بن حسان تنيسى رحمهم الله د هغوى رحمه الله نه روايات نقل كوى. (۵)

يحيى بن حسان تنيسى رحمه الله فرمائى **ما رأيت بالشام مثله** (۶) يعنى ما په شام كښې د هغوى په شان (د اوچتې مرتبې) سړې نه دې ليدلې. عبدالله بن يوسف رحمه الله فرمائى چه ما په عقل او مروت كښې د ئولونه لوئى هغوى رحمه الله ليدلى دى. (۷) امام نسائى رحمه الله فرمائى **ليس به باس**. (۸)

---

(۱) الحديث المذكور من أفراد البخارى كما قال صاحب الجمع بين الصحيحين: ۳/۴۶۲ رقم الحديث: ۲۰۰۱ وانظر فى جامع الاصول النوع الثامن رقم: ۹۴۶۶.

(۲) كشف البارى: ۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.

(۳) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۴۹.

(۴) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۴۹.

(۵) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۴۹.

(۶) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۵۰ تاريخ أبى زرعة دمشقى ص: ۴۴۶، ۷۱۷.

(۷) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۵۰.

(۸) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۵۰.

ابن حبان رحمه الله دٔهغوی تذکره په ثقات کښې کړې ده [1]، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي ثقة رمي بالنصب [2].

وفات - ابوداؤد رحمه الله فرمائي چه دٔهغوی انتقال ۱۷۴هجری کښې شوې [3].

⊙ **محمدبن زياد** - دامحمدبن زياد الهانی، ابوسفيان حمصی تذکره تيره شوه [4].

⊙ **حضرت ابوامامه باهلي** رضي الله عنه - دا مشهور صحابي رسول ﷺ صدی بن عجلان بن وهب، ويقال ابن عمرودې. دٔدوی کنيت ابوامامه دې دٔهغوی تعلق باهله قبيلې سره دې چه پنومعن وسعدی ابنی مالك بن اعصر بن سعد بن قيس عيلان بن مضر دی [5].

هغوی دٔ نبی کريم ﷺ او عبادة بن صامت، عثمان بن عفان، علي بن ابی طالب، عمار بن ياسر، عمر بن خطاب، عمرو بن عبسة، معاذ بن جبل، ابوالدرداء اوابوعبيدة بن الجراح رضي الله عنهم نه روايات نقل کوی [6].

تلامذه - ازهربن سعيدحرازی، اسدبن ودعة، ايوب بن سليمان شامی، حاتم بن حريث طائی، حسان بن عطيه شامی (ولم يسمع منه) [7]، حصين بن اسود هلالی، خالدبن معدان، راشدبن سعد مقرائی، رجاء بن حيوة کندی، زيد بن ارطاة فزاری، سالم بن ابی جعد، سليم بن عامر خبائری، سليمان بن حبيب محاربی، سيار شامی، مولی آل معاويه بنابی سفين، شدادابوعماردمشقی، شرحبيل بن مسلم خولانی، شريح بن عبدالله حضرمی، شهر بن حوشب، صفوان طائی اصم، ضمرة بن حبيب بن صهيب زبيدی، عبدالله بن يزيد بن آدم دمشقی، عبدالاعلی بن هلال سلمی، عبدالرحمن بن سابط جمحی مکی، عبدالرحمن بن ميسرة حضرمی، عبدالواحد بن قيس، عبيدالله بن بسر حمصی، عمرو بنعبدالله حضرمی، غيلان بن مغشر، فضال بن جبير، ويقال: ابن الزبير، قاسم ابوعبدالرحمن مولی بن اميه، قحافة بن ربيعة، کهيل بن حرملة، لقمان بن عامر، محمدبن زياد الهانی، محمدبن سعد بن زرارة مدنی، مکحول شامی، ابوطلحه نعيم بن زياد، هيثم بن يزد، وليد بنعبدالرحمن جرشی، يحيی بن ابی کثير مرسل، يزيدبن حمير، يزيدبن شريح حضرمی، ابوادريس خولانی، ابوحفص دمشقی، ابوسلام اسود، ابوصالح اشعری ويقال انصاری، ابوطيبة کلاعی، ابوعامرالهانی، ابوالعلاء شامی، ابوغالب راسبی او ابويمان هوزنی رحمهم الله تعالی

---

[1] الثقات لابن حبان: ۳۶/۷ تهذيب الكمال: ۵۵۱/۱۴.

[2] تقريب التهذيب: ۲۹۵/۱.

[3] تهذيب الكمال: ۵۵۱/۱۴.

[4] كشف البارى كتاب الزكاة باب قوالله تعالى ﴿لَا يَسْئَلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا﴾ الخ.

[5] تهذيب الكمال: ۱۵۸/۱۳التاريخ الكبير: ۳۲۶/۴.

[6] تهذيب الكمال: ۱۵۹/۱۴.

[7] تهذيب الكمال: ۱۵۹/۱۳.

دهغوى رضي الله عنه نه روايات نقل كوى.[1]

هم دَ سليم بن عامر رحمه الله نه روايت دې چه يوسړي حضرت ابوامامه رضي الله عنه له راغلو او وئې وئيل اې ابوامامه! ما په خوب كښې اوليدل چه كله هم ته داخليږې نو اوځې پاسې كيني نو فرښتې په تاسو باندې رحمتونه راليگى. حضرت ابوامامه رضي الله عنه اوفرمائيل اې الله ته زمونږ بخښنه اوكړې او اې روره ته مونږ په خپل حال باندې پرېږده او كه ته غواړې نو فرښتې به په تا باندې هم رحمتونه راؤليگى اوبيانى دَ قرآن كريم دا آيت تلاوت كړو ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۝ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ۝ ﴾ الاية.[2] يعنى اې ايمان والويادوئى الله تعالى په ډيرويادولوسره پاكى بيانونى سحر اومابنام هم دَهغه ځوك چه رحمت راليگى په تاسو باندې اودهغه فرښتې الخ

محمدبن زيات الهانى رحمه الله فرمائى چه ما دَ حضرت ابوامامه رضي الله عنه لاس نيولې دَهغه كورته روان وو نوهغه به هريو مسلمان كه هغه به لوئى وو كه وړوكې سلام كولوسره به تيريدو اوچه كله دَهغه كورراغلو نوهغه ارشاد اوفرمائيلو اې وراره حضورپاك مونږ ته دَ سلام خورولو حكم راكړې دې.[3]

هم ددې محمدبن زياد رحمه الله نه روايت دې چه ما اوكتل حضرت ابوامامه رضي الله عنه په جمات كښې يوسړى له لاړو هغه سجده كولو كښې ژړا كوله اودَالله تعالى نه ئى دعاكوله. حضرت ابوامامه رضي الله عنه هغه سړى ته اووئيل انت انت لوكان هذا في بيتك يعنى ته خو هم ته ئى (يعنى ستا لونى شان دې) كه چرې تا دا عمل په خپل كوركښې كولو.[4]

وفات:- حضرت حسن رحمه الله او نصربن مغيره رحمه الله فرمائى چه دَ شام په علاقه كښې دَ رسول الله ﷺ په صحابه كرامو رضي الله عنهم كښې حضرت ابوامامه رضي الله عنه دَ ټولو نه په آخره كښې انتقال شوې.[5] اسماعيل بن عياش رحمه الله او ابواليمان رحمه الله فرمائى چه دَهغوى انتقال ٨١هجرى كښې په دنوه نومې كلى كښې شوې چه دَ حمص نه لس ميله فاصله باندې واقع دې.[6] خو ابوالحسن مدائنى، يحيى بن بكير، عمرو بن على، خليفه بن خياط، ابوعبيده قاسم بن سلام وغيره رحمهم الله فرمائى چه دَ هغوى رضي الله عنه انتقال ٨٦هجرى كښې شوې.[7]

حل لغات:- سكة: دَ يوې سسپار.[8]

---

[1] تهذيب الكمال: ١٥٩/١٣، ١٦٠.

[2] الاحزاب: ٤١ — ٤٣.

[3] تهذيب الكمال: ١٦١/١٣.

[4] تهذيب الكمال:١٦٢/١٣.

[5] تهذيب الكمال: ١٦٢/١٣.

[6] تهذيب الكمال:١٣ /١٦٢ — ١٦٣ تاريخ ابى زرعة دمشقى ص:٢٣٨، ٢٩٢.

[7] تهذيب الكمال:١٦٣/١٣.

[8] معجم الصحاح ص: ٥٠٢.

ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عيني رحمه الله فرمائي چه د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله لايدخل هذا بيت قوم إلا ادخله الذل سره دې چه كله په يوې او پټي وغيره كښې (زيات) مشغول كيدو په نتيجه كښې ذلت اوخوارى ده نوسړى له پكاردى چه هغه دې په دې ځيزونو كښې (زيات) ځان غورزولو نه ډډه اوكړى. (١)

قوله: قال محمد اسم أبي أمامة صدي بن عجلان:- دلته د محمد نه مراد، محمد بن زيات دې چه د حضرت ابوامامه رضي الله عنه نه روايت نقل كوى. (٢) او د مستملي په نسخه كښې دى وقال ابوعبدالله - هوالبخاري نفسه خو په بله يوه نسخه كښې دا عبارت موجود نه دې (٣)

٣- باب: اقتناء الكلب للحرث

دپټي دحفاظت دپاره سپي ساتل

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاري رحمه الله فرمائي چه د فصل د حفاظت د پاره سپي ساتل جائز دى. په حقيقت كښې هغه دا خبره ثابتول غواړى چه زميندارى كول جائز دى ځكه چه سپي ساتل چه يو ممنوع ځيز دې شريعت مطهره د دې اجازت زميندار ته وركړې دې نو د دې نه معلومه شوه چه زميندارى كول هم په درجه اولى جائز اوى صحيح ده. (٤)

د علماؤ د اختلاف بيان:- په احاديث مباركه كښې د فصل د حفاظت، ښكار او دغه شان د خاروو د حفاظت د پاره هم د سپى ساتلو ذكر دې او په دې كښې د چاهم اختلاف نشته حنفيه شوافع مالكيه او حنابله ټول د جواز قائل دى. (٥) البته د كور د حفاظت د پاره د سپى ساتلو څه حكم دې د شوافع په نيز په دې كښې دوه وجې دى يوه اصح الوجهين د جواز ده ځكه چه كله د زميندارئى او څناورو د حفاظت د پاره د سپى ساتلو اجازت دې او مقصود د دې د مال حفاظت دې نو د كورونو حفاظت هم د مال حفاظت دې په دې كښې به هم اجازت وى. (٦) او حنابله د عدم جواز قائل دى. (٧) امام مالك رحمه الله فرمائي چه زما دا خبره خوښه نه ده چه د حفاظت د پاره سپي او ساتلې شي.

[حديث ٢١٩٧] (٨) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي

---

(١) عمدة القاري: ٢٢١/١٢.
(٢) عمدة القاري: ٢٢٢/١٢ وأرشاد الساري: ٣٠٣/٥.
(٣) عمدة القاري: ٢٢٢/١٢ وأرشاد الساري: ٣٠٣/٥.
(٤) فتح الباري: ٨/٥.
(٥) المغني لابن قدامة: ٩٢١/١.
(٦) المغني لابن قدامة مقدسي: ٩٢١/١.
(٧) المغني لابن قدامة مقدسي: ٩٢١/١.
(٨) أخرجه البخاري أيضا في كتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب في شراب احدكم الخ رقم: ٣١٤٦ ومسلم في صحيحه في كتاب المساقاة باب الامر بقتل الكلاب وبيان نسخه وبيان تحريم اقتنائها إلا لصيد رقم: ١٥٧٥ والنسائي في سننه في كتاب الصيد والذبائح باب الرخصة في إمساك الكلب للحرث رقم: ٣٤٠٠ واخرجه الترمذي في الاحكام والفوائد. باب من إمسك كلبا ما ينقص من أجره رقم: ١٤٩٠.

سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضي الله عنه-قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-«مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا فَإِنَّهُ يَنْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ، إِلاَّ كَلْبَ حَرْثٍ أَوْ مَاشِيَةٍ».

ترجمه:- حضرت ابوهريره رضی الله عنه فرمائي چه حضورپاك ارشاد فرمائيلي دي چاچه سپي اوساتلو دهغه دَ نيكواعمالو ثواب روزانه يو قيراط كميږي. البته فصل يا رمې د حفاظت دپاره سپې ساتلې شي

رجال الحديث

① **معاذبن فضالة**:- دا معاذ بن فضاله ابوزيد بصري رحمه الله دي.[1]

② **هشام**:- داهشام بن ابى عبدالله دستوائى رحمه الله دي.[2]

③ **يحيى بن ابى كثير**:- دا يحيى بن ابى كثيرطائى رحمه الله دي.[3]

④ **ابوسلمه**:- داابوسلمه بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دي.[4]

⑤ **ابوهريره**:- دامشهورصحابى رسول صلى الله عليه وسلم حضرت ابوهريره رضی الله عنه دي.[5]

دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت:- دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: إلا كلب حرث** نه ظاهردي.

قَالَ ابْنُ سِيرِينَ وَأَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ-صلى الله عليه وسلم-«إِلاَّ كَلْبَ غَنَمٍ أَوْ حَرْثٍ أَوْ صَيْدٍ». وَقَالَ أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ-صلى الله عليه وسلم-«كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ».[۳۱۴۶]

يعنى ابن سيرين رحمه الله او ابوصالح رحمه الله دَحضرت ابوهريره رضی الله عنه نه اوهغوى دَ رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روايت كړې دې چه مګر دَ چيلو ياد فصل يا دَ ښكاردپاره سپې ساتلې شى او ابوحازم رحمه الله، ابوهريره رضی الله عنه نه اوهغه دَ حضورپاك نه داسې نقل كوى چه مګرد ښكار يا خاروودپاره سپې.

دَتعليقاتو تفصيل:- تركومې چه دَابن سيرين رحمه الله دَ روايت تعلق دې نوحافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه **أما رواية ابن سيرين فلم أقف عليها بعد التتبع الطويل.**[6] يعنى زه دَ ډير لټون اوتحقيق نه پس هم په دې باندې خبر نه شوم. اود ابوصالح روايت ابوالشيخ عبدالله بن محمد اصبهانى په خپل كتاب الترغيب كښې **أعمش عن أبي صالح** او **سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة** په طرق

---

[1] كشف البارى:كتاب الوضوء باب النهى من الانتجاء باليمين.

[2] كشف البارى:۲/۴۵۶.

[3] كشف البارى:۴/۲۶۷.

[4] كشف البارى:۲/۳۲۳.

[5] كشف البارى:۱/۶۵۹.

[6] فتح البارى:۵/۹.

سره موصولاً نقل کړې دې ليکن دَ سهيل په روايت کښې أوحرث نشته.[1]
اودَ ابوحازم روايت هم ابوالشيخ زيد بن أبي أنيسه عن عدى بن ثابت عن أبي حازم په طريق سره موصولاً ذکرکړې دې.[2]

دَ يوقيرط اودوو قيراطو والا روايات کښې تطبيق:- په حديث باب کښې په نيکوکښې دَ يوقيراط دکمې ذکردې او بعض رواياتوکښې واردشوى دى فانه ينقص من أجره کل يوم قيراطان[3] يعنى دَهغه دَ اعمال نامې نه به دوه قيراط نيکيانې روزانه کمولې شى

اشکال- که چرې اوونيلې شى چه په دې دواړو روايتونوکښې دَ تطبيق څه صورت دې نودَ دې مختلف جوابونه ورکړې شوى دى: ① دَ مدينې منورې دَ فضيلت دَ وجې نه هلته دوه قيراط کميږى او په نورو ځايونوکښې يو.[4] ② دا په دوه قسمه سپوباندې محمول دى چه په دوى کښې کوم تکليف ورکولوپه اعتبارسره زيات سخت دى دَهغې په ساتلوسره په ثواب کښې زيات کمې کولې شى يعنى که کلب عقور وى نو دوه قيراط به کميږى کنى يو.[5] ③ دوه قيراط دَ ښارونوپه اعتبارسره دى او يوقيراط دَ کلو په اعتبارسره.[6]
④ دا دَ دوو مختلفو زمانو په اعتبارسره دى چه اول ئى دَ يوقيراط ثواب دکمې باره کښې ارشاد فرمائيلې اوبيا تغليظًا او تشديداً دوه قيراط ثواب دَ کمې ارشاد فرمائيلې دې او بعضو دَدې عکس وئيلې دې.[7]

دويم اشکال اودهغې جواب:- دَ سپى ساتلو په عمل سره چه په اجر کښې کوم کمې کيږى دَهغې په مطلب کښې اختلاف دې چه دا په حقيقت باندې محمول دى که دا کنايه ده. بعض حضرات خوائى چه واقعةً په عمل کښې کمې کولې شى اوبعض حضرات فرمائى چه دا دَعدم توفيقِ عمل نه کنايه ده اوبعض حضرات داهم فرمائى چه دَ هغه ګناه نه کنايه ده چه دَ سپى ساتلودَ وجې نه هغه ساتونکى ته لاحق کيږى.[8]

په سپى ساتلوسره په اجرکښې دکمې سبب: يوبل سوال:- دلته دا سوال پيداکيږى که حقيقتاً په دې سره دَعمل په اجر کښې کمې او نقصان مراد دې نودَ سپى ساتلودَ وجې نه دانقصان

---

[1]) فتح الباري:٥/٩تغليق التعليق: ٢٩٩/٣.
[2]) عمدة القاري:٢٢٤/١٢ تغليق التعليق: ٢٩٩/٣.
[3]) صحيح بخارى كتاب الذبائح والصيد باب من اقتنى كلباليس بكلب صيد أو ماشية الخ رقم:٥١٦٤ سنن النسائى كتاب الصيد والذبائح باب الرخصة فى إمساک الكلب للماشية رقم:٤٢٨٤ جامع الترمذى الاحكام والفوائد باب من أمسک كلبا ما ينقص من أجره رقم:١٤٩٠.
[4]) فتح الباري:٢/٥.
[5]) عمدة القاري:٢٢٣/١٢.
[6]) عمدة القاري:٢٢٣/١٢.
[7]) عمدة القاري:٢٢٣/١٢.
[8]) فتح الباري:١٠/٥.

اوکمې ولې کیږی اوکه چرې مجازی معنی مراد دې نوسوال به داکیږی چه د سپی ساتلود وجې نه دعمل توفیق نه ملاویدلوڅه وجه ده؟
علماء کرامو دخپل خپل فهم او دانش مطابق ددې جوابات ارشاد فرمائیلی دی ځکه چه حقیقی وجه هم الله تعالی ته معلومه ده: ① بعض حضرات وائی چه په اصل کښې د سپی ساتلو د وجې نه په کورکښې فرښتې نه راځی او برکت ختمیږی په دې وجه اوونیلې شو چه په اجرکښې کمې واقع کیږی یادا چه ددې وجې نه دعمل توفیق نه ملاویږی.[1] ② بعض حضراتو وئیلی دی په اصل کښې سپې تیریدونکی خلق خوری غاپی په دې وجه داسې کیږی.[2] ③ بعض حضراتو دا وئیلی دی چه هغه پلیتې خوری نوکیدې شی چه چرته په لوښی کښې خوله ورکړی او لوښې ناپاك شی اوددې په وجه د سړی عبادات متاثرشی اوهغه ته پته هم اونه لګی.[3] ④ بعض حضرات فرمائی چه دا په دې وجه دی چه په دې کښې بعض سپی شیطانان وی.[4]

دا یویا دوه قیراط دکوم یوعمل نه کمیږی؟:- ددې نه پس بیا دا سوال پیداکیږی چه دا یو یادوه قیراط کوم یو عمل کښې کمیږی. د اعمال ماضیه نه که د اعمال مستقبله نه. نوددې په جواب کښې بعض حضرات فرمائی چه د مستقبل د اعمالونه داکمې کیږی او بعض وائی یوقیراط دماضی نه او یود مستقبل نه کمولې شی.[5]

د قیراط مقدار اود الله تعالی وفوررحمت:- یوه خبره داده چه په دې روایتونوکښې د یویا دوو قیراطود اجر او ثواب د کمیدلو ذکردې اود جنازې په روایت کښې تیرشوی دی چه څوك د جنازې اتباع کوی او جنازه هم کوی هغه ته دوه قیراط ثواب ملاویږی اوهلته د قیراط تفصیل داحد دغربرابر کړې شوې وو نوآیا دلته هم هغه مقدار مراد دې؟
بعض حضرات فرمائی چه هم هغه د جنازې دباب والا قیراط مراد دې.[6] اونور حضرات فرمائی چه هلته خود قیراط نه مراد جبل احد اخستې شوې دې ځکه چه هغه د من باب الفضل دې اودلته چونکه صورت حال د فضیلت نه دې بلکه دا من باب العقاب دې په دې وجه به دلته د قیراط نه مراد جبل احد نه وی بلکه هم هغه قیراط به مراد وی کوم چه د نصف دانق وی دالله رب العزت کرم اوعنایات چه کله د ثواب او اجر ورکولوپه صورت کښې ښکاره کیږی نوبیاهلته زیاتوالې او اضافه کیږی اوکله چه سزا ورکوی اود عتاب صورت وی نوبیا هلته زیاتې نه کیږی.[7] ﴿ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا ﴾[8] یعنی چه څوك راوړی یوه نیکی

---

[1]) إرشادالساری:۵/ ۳۰٤.
[2]) إرشادالساری:۵/ ۳۰٤.
[3]) إرشادالساری:۵/ ۳۰٤.
[4]) إرشادالساری:۵/ ۳۰٤.
[5]) عمدة القاری:۱۲/ ۲۲۳ وفتح الباری:۵/ ۱۰.
[6]) فتح الباری:۵/ ۱۰.
[7]) فتح الباری:۵/ ۱۰.
[8]) الانعام:۱٦۰.

نویوه نیکی خودهغه دپاره لس چنده ده او څوك چه راوړی یوه بدی نو سزا به خوری دهغې برابر او په هغوی به ظلم نه کیږی. دَ دې آیت په تفسیرکښې حضرت عثمانی رحمه الله فرمائی چه دلته دهریونیك اوبد عمل مجازاتو عام قانون اوخودلې شو چه دَ نیکئی بدله کم نه کم لس چنده او دَ بدئی دَ زیات نه زیات دَهغې برابر یعنی چاچه یوه نیکی اوکړله نو کم نه کم داسې دَ لسو نیکو ثواب به ورته ملاویږی اودَ زیات حد نشته.﴿ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ﴾ او څوك چه دَ یوې بدئی مرتکب شو نو هم هغه شان دَ یوې بدئی چه څومره سزا مقررده دَهغې نه به زیاتیږی نه. که کمې اوکړی یائی بالکل معاف کړی دا اختیاردې نو بیا چه چرته دَ وفور رحمت دا حالت وی هلته دَ ظلم څه امکان دې.(۱)

[حدیث ۲۱۹۸] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ أَنَّ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ سُفْيَانَ بْنَ أَبِي زُهَيْرٍ - رَجُلاً مِنْ أَزْدِ شَنُوءَةَ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لاَ يُغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلاَ ضَرْعًا، نَقَصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ». قُلْتُ أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ إِي وَرَبِّ هَذَا الْمَسْجِدِ. [۳۱۴۷]

ترجمه:- حضرت سفیان بن ابی زهیر رضی الله عنه فرمائی مادَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی حضوریاك فرمائیل چه څوك (بې ضرورته) سپې اوساتی نه دَ پټی دکاردپاره وی اونه دَ چیلو دَحفاظت دپاره وی نودَهغه دَعمل ثواب به هره ورځ یوقیراط کمیږی. صائب رحمه الله اووئیل چه ما دَ سفیان رضی الله عنه نه تپوس اوکړو آیا تا دا تا په خپله دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی دی هغه اووئیل او دَدې جمات په رب قسم.

رجال الحدیث

① **عبدالله بن یوسف**:- دا عبدالله بن یوسف تنیسی رحمه الله دې. (۳)
② **امام مالک**:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې. (۴)
③ **یزید**:- دا یزید بن عبدالله بنخصیفه رحمه الله دې. (۵)

---

(۱) تفسیرعثمانی ص:۱۹۹.
(۲) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی كتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب فی شراب أحدكم فليغمسه الخ:رقم: ۳۳۲۵ وأخرجه مسلم فی كتاب المساقاة باب الامر يقتل الكلاب وبيان نسخه وبيان تحريم اقتنائها إلا الصيدأو ماشية ونحو ذلک رقم: ۴۰۱۲، ۴۰۱۳ وأخرجه النسائی فی كتاب الصيد والذبائح باب الرخصة فی إمساک الكلب للماشية رقم:۴۲۹۶ وأخرجه ابن ماجه فی كتاب الصيد باب النهی عن اقتناء الكلب إلا كلب أو حرث أو ماشية: ۳۲۰۶ تحفة الاشراف: ۴۴۷۶.
(۳) كشف البارى:۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.
(۴) كشف البارى:۱/۲۹۰، ۲/۸۰.
(۵) كشف البارى كتاب الصلاة باب رفع الصوت فی المسجد.

⑤ **سائب** - داسائب بن يزيد كندى رحمه الله دى (۱)

⑥ **سفيان** - دا سفيان بن ابى زهير رضى الله عنه دى (۲)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: لايغنى عنه زرعًا الخ** سره ظاهر دى (۳)

۴- باب: استعمال البقر للحراثة

د زميندارئ دپاره د غوا غوئى نه كار اخستل

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله فرمائى چه د بقر اصل وضع د حراثت دپاره دى لهذا دا په كركښې استعمالول پكاردى. په روايت كښې دى چه يوسړى په غوا باندې سور روان وو. غوا د هغه طرف ته متوجې شوه او وئى وئيل زه څه د سورلئى دپاره خو نه يم پيدا زه خو د كر دپاره پيدا كړې شوې يم نو اصل وضع د غوا سوريدل نه دى بلكه حراثت دې په خلاف د اس چه اصل مقصدئى سوريدل دى او هغه د حراثت دپاره نه دې پيدا كړې شوې (۴)

اوس پاتې شوه داخبره چه كوم ځناورد حراثت دپاره پيدا كړې شوې وى هغه په بل كاركښې استعمالول صحيح دى كه نه؟ نو په درمختاركښې دى چه په غوئى باندې سوريدل جائزدى. بل حديث باب په دوو خبروباندې دلالت كوى: ① په غوئى باندې سوريدل جائزكيدل. ځكه چه حضورپاك صلى الله عليه وسلم په راكب باندې څه نكيرنه دې فرمائيلې ② د غوئى اصل وضع د حراثت دپاره دى (۵) يعنى غوا چه څه اووئيل انما خلقت للحراثة نود دې مطلب دادې چه د دې لويه فائده داده چه دا د كرد پاره استعمال كړې شى.

[حديث ۲۱۹۹] (۶) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدٍ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «بَيْنَمَا رَجُلٌ رَاكِبٌ

---

(۱) كشف البارى كتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس الخ.

(۲) كشف البارى كتاب الفضائل المدينة باب من رغب عن المدينة.

(۳) عمدة القارى:۱۲/۲۲٤.

(۴) لامع الدرارى:۶/۲۳٤.

(۵) لامع الدرارى:۶/۲۳٤.

(۶) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب فضائل الصحابة باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم: لوكنت متخذاً خليلاً رقم: ۳۴۶۳ وأخرجه مسلم فى كتاب فضائل الصحابة رضى الله عنهم باب من فضائل أبى بكر رضى الله تعالى عنه رقم:۲۳۸۸ وأخرجه ابن حبان فى صحيحه:۱۳/۴۰۵ فى باب المعجزات رقم:۶۴۸۶ وأخرجه الترمذى رحمه الله تعالى فى سننه بعد باب فى مناقب ابى بكرالصديق رضى الله تعالى عنه.باب رقم: ۳۶۷۶ وأخرجه الامام أحمد رحمه الله تعالى فى مسنده: ۲/۳۸۲ فى مسند أبى هريرة رضى الله تعالى عنه رقم: ۸۹۵۰.

عَلَى بَقَرَةٍ الْتَفَتَتْ إِلَيْهِ. فَقَالَتْ لَمْ أُخْلَقْ لِهَذَا، خُلِقْتُ لِلْحِرَاثَةِ، قَالَ آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُوبَكْرٍ وَعُمَرُ، وَأَخَذَ الذِّئْبُ شَاةً فَتَبِعَهَا الرَّاعِي، فَقَالَ الذِّئْبُ مَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبُعِ، يَوْمَ لاَ رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي قَالَ آمَنْتُ بِهِ أَنَا وَأَبُوبَكْرٍ وَعُمَرُ» قَالَ أَبُوسَلَمَةَ مَا هُمَا يَوْمَئِذٍ فِي الْقَوْمِ[۳۲۸۴، ۳۴۶۳، ۳۴۸۷]

ترجمه:- «دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه» نبي كريم ﷺ فرمانيلي يوسړي په غوئي سور ووڼو غوئي ورته مخ راواړولو وئي وئيل زه ددې دپاره نه يم پيداكړې شوې«يعني د سورلئي دپاره» زه خود زميندارئي دپاره پيداكړې شوې يم نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل ما په دې ايمان راوړو او ابوبكر اوعمر رضي الله عنهما هم په دې ايمان راوړو.
او يوشرمخ يو چيلئي اونيوله نو ګډپه وريسې شو نو شرمخ هغه ته اووئيل «چه نن خوته دا بچ كوې» په كومه ورځ «چه مدينه اورانه شي» شرمخان او ماتونكي خناور به پاتې شي په هغه ورځ به څوك زما نه سوا د چيلوپتيولووالاوي. حضورپاك اوفرمائيل ما په دې ايمان راوړو او ابوبكر اوعمر رضي الله عنهما هم په دې ايمان راوړو. حضرت ابوسلمه رضي الله عنه وائي چه حال دادې هغه دواړه حضرات په هغه ورځ په مجلس كښې هم موجودنه وو.

رجال الحديث

⊙ **محمدبن بشار**:- دا محمدبن بشار عبدي بصري بندار رحمه الله دې.[1]
⊙ **غندر**:- دا غندرمحمد بن جعفر بصري رحمه الله دې.[2]
⊙ **شعبه**:- دا شعبة بن الحجاج رحمه الله دې.[3]
⊙ **سعدبن ابراهيم**:- دا سعدبن ابراهيم بن عبدالرحمن بن عوف زهري رحمه الله دې.[4]
⊙ **ابوسلمة**:- دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف زهري رحمه الله دې.[5]
⊙ **ابوهريرة**:- دا مشهور صحابي رسول ﷺ حضرت ابوهريره رضي الله عنه دې.[6]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: خلقت للحراثة سره ښكاره دې.[7]

دَ حضرات شيخين رضي الله عنهما فضيلت اوتعلق:- قوله امنت به انا وابوبكر وعمر: اوس دلته سوال پيداكيږي چه كله حضرت ابوبكر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه موجودنه وو نورسول الله ﷺ دا جمله ولې ارشاد اوفرمائيله. بعض شراح كرام فرمائي چه دَهغوي په قوت ايمان او كمال

---

[1]) كشف الباري: ۲۵۸/۳.
[2]) كشف الباري: ۲۵۰/۲.
[3]) كشف الباري: ۶۷۸/۱.
[4]) كشف الباري كتاب الوضوء باب الرجل يوضئ صاحبه.
[5]) كشف الباري: ۳۲۳/۲.
[6]) كشف الباري: ۶۵۹/۱.
[7]) عمدة القاري: ۲۲۶/۱۲.

ایمان باندې اعتماد کولوسره حضورپاك اوفرمائیل چه زه د کومې خبرې تصدیق کوم یقینا به هغه حضرات هم د هغې تصدیق کونکی وی.[1]
حضرت گنگوهی رحمه الله فرمائی په اصل کښې د حضرات شیخین رضی الله عنهما تګ راتګ او یوځائی کیدل حضورپاك سره دومره زیات وو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژبه مبارکه باندې د هغوی حضراتو نومو ورختلې وو اوبې اختیاره د حضورپاك د خلې مبارکې نه دلته د حضرت ابوبکر اوحضرت عمر رضی الله عنهما نوم اووتلو.[2]

قوله: من لها یوم السبع الخ:- علامه ابن جوزی رحمه الله فرمائی چه اکثر محدثینو السبع د سین فتحه او باء ضمه سره ضبط کړې دی[3] او مطلب دادې چه یو زمانه به داسې راځی چه د دې چیلو د پټولووالا به زمانه بغیر بل څوك نه وی. اوهم زه به دوی ته د ټولونه زیات نیزدې یم بیابه نی زمانه څوك واخستې شی.
علامه قرطبی رحمه الله فرمائی چه ابن جوزی رحمه الله د حضرت ابوهریره رضی الله عنه مرفوع حدیث طرف ته اشاره کول غواړی. کوم چه ابواب فضائل مدینه باب من رغب عن المدینة کښې امام بخاری رحمه الله نقل کړې دې. تترکون المدینة علی خیر ما کانت لایغشاها إلا العوافی - یرید عوافی السباع والطیر - الخ یعنی حضورپاك اوفرمائیل چه تاسو به مدینه منوره په ښه حال کښې پریږدئی (بیا به داسې ورانه شی) چه هلته به وحشی ځناور شلونکی او څیرونکی اوسیږی الخ.[4]
قاضی ابوبکر بن العربی رحمه الله فرمائی چه د سین فتحه او باء ضمه سره تصحیف دې او صحیح د سین فتحه او باء جزم سره دې. او السبع وائی مهمل پریخودو ته اومطلب دادې چه کله د فتنو د وجې خلق دا ځناور مهمل پریږدی نو هغه وخت به څوك هم د دوی خیال ساتونکی نه وی او هم زه به متصرف یم اوچه څه غواړم کوم به.[5]

۵: باب: إذا قال: اکفنی مؤونة النخل أوغیره، وتشرکنی فی الثمر

کله چه (یوباغ والا) چاته اووائی چه ته زما د کهجورو د ونو وغیره خیال ساته اوته به ماسره په میوو کښې شریك ئې

د ترجمة الباب مقصد:- کله چه یوسړی چاته دا اووائی چه ته زما د کهجورو د ونوخیال اوساتنه کوه او د نورو څیزونو خیال هم ساته یعنی انګور یا نور باغونه وغیره زه به تا په میوو کښې شریك کړم. امام بخاری رحمه الله فرمائی چه دې کښې هیڅ بدیت نشته.[6]

---

[1] الکوثر الجاری:۵/۴۰، إرشادالساری:۵/۳۰۸.
[2] لامع الدراری: ۶/۲۳۵.
[3] عمدة القاری:۱۲/۲۲۶.
[4] عمدة القاری: ۱۲/۲۲۶.
[5] عمدة القاری:۱۲/۲۲۶.
[6] عمدة القاری:۱۲/۲۲۷.

اوس پاتې شوه داخبره چه ددې ترجمة الباب مقصودڅه دې؟ نوحضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائي په اصل کښې امام بخاري رحمه الله اول دا ثابت کړې وو چه مزارعت جائزدې بلکه په بعض صورتونوکښې هغه د فضيلت څيز جوړيږي. مثلاً که ددې نه څناورو او مرغووغيره ته فائده اورسي او ددې نه پس ئې دا فرمائيلي وو ددې چه دا کوم مذمت شوې دې هغه په مخصوص حالاتوکښې کړې شوې دې. بيا د دې نه پس امام بخاري رحمه الله دا غوخودل چه د پټي د حفاظت دپاره سپې ساتلې شي. دهغې نه پس ئې اوفرمائيل چه غوا وغيره هم په دې کښې استعمالولې شي چه هغه مخلوق للحراثه دي. اوس ترقي کولوسره وائي چه سړې هم د زميندارئي دپاره استعمالولې شي.[1]

حضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائي چه ددې نه علاوه داهم وئيلې شي چه امام بخاري رحمه الله دا خودل غواړي چه د مزارعت دپاره څه خاص صيغه ضروري نه ده که چرته داسې لفظ اووئيلې شي مثلاً داچه اكفنى امؤونة النخل وتشركنى فى الثمر نوپه دې سره به هم د مزارعت عقد اوشي.[2] ددې نه پس دا اوکړئي چه ددې ترجمې تعلق د مساقاة سره نه دې سره ددې چه مصنف د نخل تصريح کړې ده اودا تصريح ئې د روايت باب د وجې نه کړې ده. کنې امام بخاري رحمه الله دلته هم دغه خودنه کول غوښتل چه په مزارعت کښې سړې هم استعمالولې شي يا دا ئې خودل غوښتل چه ددې دپاره څه صيغه مخصوص نه ده لکه چه ذکرشو ځکه چه د مساقاة دپاره امام بخاري رحمه الله وړاندې مستقل ابواب ذکرکوي.

[حديث ۲۲۰۰] [3] حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضي الله عنه- قَالَ:

قَالَتِ الأَنْصَارُ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- اقْسِمْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ إِخْوَانِنَا النَّخِيلَ. قَالَ «لاَ». فَقَالُوا تَكْفُونَا الْمَئُونَةَ وَنُشْرِكْكُمْ فِي الثَّمَرَةِ. قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا. [۲۵۷۰، ۳۵۷۱]

ترجمه:- حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائي چه انصارو دحضورپاك په خدمت کښې عرض اوکړو چه تاسو داسې اوکړئي چه د کهجورو ونې په مونږ کښې او زمونږ (مهاجرين) رونړوکښې تقسيم کړئي. حضورپاك اوفرمائيل نه! نوبيا انصارو مهاجرينوته اووئيل چه داسې اوکړئي چه تاسو په ونوکښې محنت خواري کوئي مونږ به تاسو په ميوو کښې شريك کړو هغوي اووئيل مونږ واؤريده او قبول مو کړل.

---

[1]) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱ بتفصيل.

[2]) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱ بتفصيل.

[3]) أخرجه البخاري أيضاً في فضائل أصحاب النبي صلى الله تعالى عليه وسلم باب إخاء النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بين المهاجرين والانصار. وأخرجه النسائي في سننه. في المزارعة: ۵۳/۷ ولم يخرجه أحد من أصحاب الكتب السنة سوى البخاري والنسائي انظر جامع الاصول: ۲۸/۱۱ رقم الحديث: ۸۴۹۹ وتحفة الاشراف: ۱۳۷۳۸/۱۰.

رجال الحديث

⊙ **حكم بن نافع**:- داحكم بن نافع اليمان حمصى رحمه الله دى.[1]
⊙ **شعيب بن دينار**:- دا شعيب بن دينار ابوحمزه حمصى رحمه الله دې.[2]
⊙ **ابوالزناد**:- دا ابوالزناد عبدالله بن ذكوان رحمه الله دې.[3]
⊙ **أعرج**:- دا اعرج عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دې.[4]
⊙ **ابوهريره**:- دا ابوهريره رضي الله عنه دې.[5]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: تكفونا المؤنة ونشر ككم في الثمره سره ظاهردې.[6]

قوله: اقسم بيننا وبين إخواننا النخيل الخ:- حضرات انصار رضي الله عنهم داخبره خكه كړې وه چه دَهجرت په موقع هغوى دا ذمه وارى اخستې وه چه كوم صحابه كرام رضي الله عنهم دَمكې مكرمې نه راځى مونږ به هغوى سره پوره پوره رعايت كوو اودَ هغوى به ډېر خيال او لحاظ كوو اوبيا خو حضورپاك دَهغوى په مينځ كښې مواخاة هم كړې وو نودَدغه مواخاة يعنى رورولئى هم دا تقاضا وه چه هغوى دوى سره ښه سلوك اوكړى.[7]

بهرحال حضرات انصارو رضي الله عنهم ته رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارك اوفرمائيل چه نه زه داسې تقسيم نه كوم اودَ حضورپاك مقصد دا وو چه دَهغوى مال محفوظ پاتې شى. بل حضورپاك ته معلومه وه چه ډېر زر به فتوحات اوشى او په مهاجرينو باندې به هم دَ بركتونو دروازې كولاوې شى. نو حضورپاك په انصارو باندې شفقت فرمائيلو سره داخبره مناسب اونه گنړله چه دَهغوى دَ كهجورودَ باغونونه څه څيزدَهغوى دَملكيت نه اوځى ځكه چه دَهغوى معيشت هم په دې ولاړوو. كله چه انصار په دې خبره پوهه شو نوهغوى دواړه مصلحتونه جمع كول غوښتل يعنى چه دَ حضورپاك دَ حكم امتثال هم اوشى اودَ حضرات مهاجرينو دَ مواخات حق هم اداشى. نوانصار اووئيل چه ښه ده بيا دې حضرات مهاجرين داسې اوكړى چه زمونږ دَ باغونو خيال ساتى باغ له دې اوبه وغيره وركوى دَهغې صفائى دې كوى نو مونږ به هغوى په ميووكښې هغوى سره شريك شو. حضرات مهاجرين اووئيل چه سمعنا واطعنا يعنى مونږ منظوركړل.[8]

---

[1]) كشف البارى: ۴۷۹/۱.
[2]) كشف البارى: ۴۸۰/۱.
[3]) كشف البارى: ۱۰/۲.
[4]) كشف البارى: ۱۱/۲.
[5]) كشف البارى: ۶۵۹/۱.
[6]) عمدة القاريک ۲۲۸/۱۲.
[7]) إرشادالسارى:۳۰۸/۵وعمدة القارى:۲۲۸/۱۲.
[8]) إرشاد السارى: ۳۰۸/۵ وعمدة القارى: ۲۲۸/۱۲.

دلته په ترجمه او تشريح كښې چه كوم تفصيل ذكر كړې شوې دې هغې سره د ضميرونو مراجع معلوم شو. چه تكفونا المؤونة او نشركم في الثمرة ويونكي حضرات انصار دى اودې نه پس سمعنا واطعنا دحضرات مهاجرين مقوله ده څكه چه د زمكې او باغ والاهم انصار وو.

دحضرت گنگوهي رحمه الله او علامه احمدبن اسماعيل حكوراني يوه عجيبه اوحيرانونكې توجيه:-
حضرت گنگوهي رحمه الله او صاحب الكوثر الجارى علامه كورانى رحمه الله دلته يوعجيبه او حيرانونكې توجيه كړې ده فرمائى چه تكفونا المؤونة او نشركم في الثمرة ويونكي مهاجرين دى او سمعنا واطعنا ويونكي انصاردى. نولكه چه اول انصار د خپلو زمكو او باغونو مالك مهاجرين د جوړولواراده اوكړه نودې په جواب كښې حضرات مهاجرين اووئيل مونږ ستاسو دا احسان اومهربانى قبلوو مګر دا چه تاسو دې باغونو خيال اوساتنه كوئى نودا حضرات انصار قبول كړل. لكه چه د باغونو مالكان مهاجرين جوړشوې وو اودهغې نه پس هغوى انصارو سره د مزارعت معامله اوكړه.[1]

۶- باب: قطع الشجر والنخل

دكهجورو يا هرقسم ونې پرې كول اوحضرت انس رضي الله عنه فرمائى چه حضورپاك دكهجورو دونو كټ كولوحكم وركړو نوهغه ونې پرې كړې شوې.

دترجمة الباب مقصد:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه ددې ترجمة الباب نه د امام بخارى رحمه الله غرض دادې چه كه څه ضرورت يا مصلحت مخې ته شى نو ونې اوكهجورې پرې كولې شى.[2] مثلاً كه چرې داسې موقع راشى چه دښمن ښكته كول اوپرولو دپاره ددې نه علاوه بل څه صورت نه وى نودهغوى باغونه دې كټ كړى نوكټ كولې شى. يا دغه شان كه په مينځ كښې باغونه حائل كيږى اودهغې دوجې په دښمن باندې حمله نه شى كيدې نوبيا هم دا باغونه كټ كولوكښې څه بديت نشته يا كه دغه شان څه بل څه مصلحت پيښ شى نود جمهورو دغه مسلك دې.

امام ليث بن سعد امام اوزاعى او ابوثور حمهم الله فرمائى چه د ميوو ونې كټ كول بهرحال ممنوع دى او په روايت كښې چه د كومو ونو د كټ كولو ذكراغلې دې دهغې دوه محمل دى يا خو هغه ونې په غيرميوه دارو ونوباندې محمول دى او يا دا چه هغه ونې د دښمن او اسلامى لښكر په مينځ كښې حائل وې اودهغې د وجې اسلامى لښكر دښمن ته نه شو رسيدلې په دې وجه هغه كټ كړې شوې.[3]

حافظ ابن حجر رحمه الله چه كوم جوابات ارشاد فرمائيلى وو هغه صحيح او ټيك دې. په اصل كښې د امام بخارى رحمه الله غرض دوه خبرې دى. اول غرض خو په تفصيل سره تيرشو اودويم

---

[1]) لامع الدرارى: ۲۳۱/۶ والكوثر الجارى:۴۱/۵.
[2]) فتح البارى:۱۳/۵.
[3]) فتح البارى: ۱۳/۵.

غرض دادې که زمیندار ته ضرورت پیښ شی نوهغه خپل ونې او کهجورې پرې کولې شی په سنت کښې د دې اصل موجود دې بعض وخت داسې کیږی چه د باغ والا ته دا ضرورت پیښیږی چه هغه زړې ونې کټ کوی په کومو چه ډیره میوه نه راځی اودهغې په ځائی نورې ونې لګوی ددې دپاره چه میوه هم زیاته اونیسی.

یواشکال اودهغې جواب:- په دې توجیه سره د بعض علماؤ ددې اشکال جواب هم اوشو چه دا ترجمة الباب ابواب المزارعة کښې ذکرکول مناسب نه وو ځکه چه ابواب المزارعة سره د ونو پرې کولو څه تعلق دې.(۱) لیکن ظاهره خبره ده چه کله دا اوونیلې شو چه بعض اوقات داسې کیږی چه سرې مصلحتًا زړې ونې کټ کوی اودهغې په ځائی نوې ونې کری نو په دې صورت کښې ابواب المزارعة سره تعلق بالکل واضح کیږی.

وَقَالَ أَنَسٌ أَمَرَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِالنَّخْلِ فَقُطِعَ. [ر: ۴۱۸]

د تعلیق تفصیل:- داد حضرت انس رضي الله عنه د یو اوږدحدیث جز دې او امام بخاری رحمه الله په کتاب المناقب (۲)کتاب الوصایا (۳)اوکتاب الصلاة (۴)کښې دا موصولاً ذکرکړې دې اودلته مقصوددادې چه کله د مسجد نبوی تعمیر شروع شو نوهلته د کهجورو ونې وې حضورپاك هغه کټ کړې او د جمات په تعمیرکولوکښې ئی استعمال کړې نودا کټ کول هم د ضرورت دخاطره وو. اوترجمة الباب سره ددې تعلیق مطابقت ډیر واضحه دې.

[حدیث ۲۲۰۱](۵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ -رضى الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنَّهُ حَرَّقَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ، وَهْىَ الْبُوَيْرَةُ، وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَىٍّ حَرِيقٌ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرُ. [۲۸۵۸، ۳۸۰۷، ۳۸۰۸، ۴۶۰۲]

ترجمه:- (حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما) د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه نقل کوی چه حضورپاك د بنی نضیر (یهودیانو) د کهجورو ونې اوسوزولې او پرې ئی کړې او دا ونې بویرة کښې وې اوهم ددې باره کښې حضرت حسان بن ثابت رضي الله عنه وئیلی چه بنی لؤی د سردارانودپاره د بویره خورشوی اور فتح آسانه کړه.

---

(۱) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(۲) کتاب المناقب الانصار، باب مقدم النبی صلی الله تعالی علیه وسلم واصحابه المدینة رقم: ۳۹۳۲.

(۳) کتاب الوصایا باب إذا أوقف جماعة أرضا مشاعا فهوجائز رقم: ۲۷۷۱.

(۴) کتاب الصلاة باب هل تنبش قبور مشركى الجاهلية ويتخذ مكانها مساجد رقم: ۴۲۸۰.

(۵) أخرجه البخارى أيضًا فى تفسير سورة الحشر باب قوله تعالى:﴿ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ ﴾ الاية رقم: ۴۶۰۲ وفى كتاب الجهاد باب حرق الدور والنخيل رقم: ۲۸۵۷ وفى المغازى باب حديث بنى النضير ومخرج رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فى دية الرجلين رقم: ۳۸۰۴ وأخرجه مسلم فى كتاب الجهاد باب جواز قطع أشجار الكفار وتحريقها رقم: ۷۴۶ وأخرجه الترمذى فى كتاب التفسير باب من سورة الحشر رقم: ۳۲۹۸ وأخرجه ابوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الجهاد باب الحرق فى بلاد العدو رقم: ۲۶۱۵.

رجال الحديث

⊙ **موسى بن اسماعيل:** - دا موسى بن اسماعيل تبوذكي بصري رحمه الله دي. [1]
⊙ **جويرية:** - دا جويرية بنت اسماء بنت عبيد بصري رحمه الله ده. [2]
⊙ **نافع:** - دا نافع مولى عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دي. [3]
⊙ **عبدالله بن عمر:** - دا حضرت عبدالله بن عمر بن خطاب رضي الله عنهما دي. [4]

حل اللغات: هان: يَهُوْنُ هَوْنًا، هَانَ عليه الشئ اى خَفَّ يعنى دَ يو معاملې نرم كيدل او آسان كيدل. [5]

سراة: ج السَرِىّ په معنى سردار، صاحب شرف و مروت، سخى. علامه ابن اثير رحمه الله فرمائى چه سَرِىّ جمع سَرَاة دَ سين فتحه سره خلاف قياس دي او كله دَ سين په ضمه سره هم لوستلې شى او دَ سَرَاة جمع سَرَوَات راځى. [6]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت: - دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت ښكاره دي.

تشريح: - دا شعر نورو شعرونوسره حافظ ابن حجر رحمه الله نقل كړي دي او دغه شان په ديوان حسان رضي الله عنه كښې هم نقل دي. [7] په دې اشعارو كښې شاعر رسول ﷺ حضرت حسان رضي الله عنه په قريش مكه باندې طنز كړي دي اودَ بنونضير او بنو قريظه دَ يهوديانو بدحالى ئى بيان كړې ده چه هغوى دَ قريش مكه په غولولو كښې راغلل اودَ رسول الله ﷺ سره كړې عهدوپيمان ئى مات كړل او دَاسلام خلاف كاروايانو كښې مشركانو سره شو او بيا چه كله په هغوى باندې مصيبت راغلو نو قريش مكه دَخپلو وعدو باوجود دَهغوى هيڅ امداد اونه كړو. [8]

---

[1]) كشف البارى: ۱/ ۴۲۳، ۴۷۷/ ۳.
[2]) كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضا ثم ينام.
[3]) كشف البارى: ۴/ ۶۵۱.
[4]) كشف البارى: ۱/ ۶۳۷.
[5]) معجم الصحاح ص: ۱۱۱۳.
[6]) النهاية: ۱/ ۸۸۴.
[7]) فتح البارى: ۷/ ۴۱۶ ديوان حسان رضي الله عنه ص: ۲۶۸.
[8]) هغه څلورواړه شعرونه سره دَترجمې دلته درج كولې شى:

تَفَاقَدَ مَعشرٌ نَصَرُوا قريشاً — وليس لهم ببَلَدَ تهم نصير

ترجمه: - كوموخلقو چه دَ قريشو امداد اوكړو هغه تولو يوبلَ ورك كړل يعنى ټول هلاك او ګډوډ شول اوهغوى په ښاريو كښې دَهغوى څوك امداديان پاتې نه شو.

هُمْ اُوْتُوا الكتب فضيَّعُوْهُ — فَهُمْ عُمْى منَ التَّوراةِ بُوْرُ

ترجمه: - هغه خلقو ته كتاب وركړې شو بيا هغوى هغه ضايع كړو نودا خلق دَ تورات باره كښې ړانده دى او هلاك شوى خلق دى.

كَفَرْتُمْ بالقرْاٰنِ وَقَدْ اُتِيْتُمْ — بِتَصْدِيْقِ الَّذِى قَالَ النَّذِيْرُ .... [بقيه حاشيه برصفحه آئنده...

باب

دترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخارى رحمه الله بغيردَ ترجمې باب قايم کړې دې اوبيائى دَ حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه روايت نقل کړې دې چه مونږ په اهل مدينه کښې دټولو نه زيات دکهجورو باغونو والا وو. او دا روايت قطع الشجر والنخل سره هم څه مناسبت نه لرى کوم چه دَ رومبى باب ترجمه وه.

دعلامه مهلب بنابى صفرة رحمه الله رائې:- دَعلامه ابن بطال رحمه الله په پوهه کښې چه کله مناسبت رانغلو نوهغه دَخپل استاذ مهلب بن ابى صفرة مالکى رحمه الله نه سوال اوکړو هغه دَدې دا جواب ورکړو چه په اصل کښې په دې روايت کښې دَ مزارعت ذکردې اوقاعده داده چه مزارعت دَ يومقرر نيتې پورې کيږى اودَ اجل معين تيريدونه پس صاحب دَزمکې ته دا اختياروى چه هغه زارع اوزميندار ته دا اووائى خپلې ونې دې زمونږ دَ زمکې نه اوچتې کړه نودغه شان دا روايت دترجمې مطابق کيږى.(١)

دعلامه ابن المنيرمالکى رحمه الله رائې:- دَعلامه ابن منير مالکى رحمه الله رائې داده چه امام بخارى رحمه الله خو اول داخودلى ووچه ونې اوکهجورې پرې کولې شى. اوس په دې باب بلاترجمه کښې دَحضرت رافع بن خديج رضي الله عنه روايت ذکرکولوسره په دې خبره باندې تنبيه فرمائى چه ونې خو په ضرورت کښې پرې کولې شى بغيرضرورت نه نشى پرې کولې. ځکه چه حضورپاک دَغه شان مزارعت کولونه په کوم کښې چه خطره وى يعنى يوه حصه دَ زمکې خاوند دَخپل ځان دَپاره مقررکړى اودويمه حصه دَ زميندارددَپاره معين کړى دَدې نه ئى منع فرمائيلې ده. په دې کښې داسې کيږى چه کله يو طرف ته پيداوار کيږى اوکله بل طرف ته پيداوارکيږى بهرحال په دې کښې مخاطره وى اوکله دَ يو اوکله دَ بل دَ نقصانى کيدو انديښنه وى. په دې وجه حضور پاک دَدې صورت نه منع کړې ده او په دې کښې منفعت موهوم دې نوچه په کوموخيزونوکښې منفعت محقق وى يعنى په ونوکښې نوهغه بغيردَ ضرورت نه څنګه پرې کولې شى.(٢)

دحضرت شيخ الحديث رحمه الله رائې:- حضرت شيخ الحديث رحمه الله فرمائى چه دا باب رجوع الى الاصل دَقبيل نه دې يعنى دَدې طرف ته رجوع کولودَپاره دا باب راوړلې شوې دې.(٣)

اشکال:- په دې باندې دا اشکال کيږى چه دا من باب الرجوع الى الاصل دا څنګه ګرځولې شى اول چه څومره ابواب تيرشوى دى په ټولوسره دَمزارعت تعلق بالکل ښکاره او واضحه دې او

.....بقيه حاشيه ازصفحه گذشته] **ترجمه:-** تاسو قران سره کفراوکړو حالانکه تاسودَدې څيز تصديق درکړې شوې دې کوم چه دَ الله تعالى نذير يعنى محمدرسول الله ﷺ فرمائيلې.

وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِى لُؤَىٍّ حَرِيقٌ بِالْبُوَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ

ترجمه:- اودَ بنى لؤى په سرداراڼو باندې آسان شودَمقام بويره سوزول دَ کوم بخرى چه به الوتل.

(١) شرح ابن بطال:٦/٣٨٣.

(٢) فتح البارى:٥/١٣.

(٣) الابواب والتراجم ص: ١٧٢.

درجوع الی الاصل ضرورت خو هله پیښیږی چه اول څه داسې باب راغلې وی دکوم چه مزارعت سره څه تعلق نه وی اودلته داسې صورت نشته ددې دپاره هغه ته من باب الرجوع الی الاصل ګرځول مناسب نه دی ځکه چه په ماقبل کښې کوم باب بیان کړې شوی دې هغه ټول دمزارعت په تمهید کښې دی اومطلب دا وو چه داځیزونه د زمېندارنی دپاره استعمالولې شی.

احدیث ۲۲۰۲ (۱): حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ الأَنْصَارِيِّ سَمِعَ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مُزْدَرَعًا، كُنَّا نُكْرِي الأَرْضَ بِالنَّاحِيَةِ مِنْهَا مُسَمًّى لِسَيِّدِ الأَرْضِ، قَالَ فَمِمَّا يُصَابُ ذَلِكَ وَتَسْلَمُ الأَرْضُ، وَمِمَّا يُصَابُ الأَرْضُ وَيَسْلَمُ ذَلِكَ، فَنُهِينَا، وَأَمَّا الذَّهَبُ وَالْوَرِقُ فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ.

[۲۲۰۷، ۲۲۱۴، ۲۲۱۸، ۲۲۲۰، ۲۵۷۳، ۳۷۸۹]

ترجمه:- حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه اوفرمائیل چه مونږ خلق په اهل مدینه کښې د زیاتو پټو یعنی زمکوو الاوو مونږ به زمکه په مزارعت ورکوله. حضرت رافع رضی الله عنه اوفرمائیل چه کله کله خوبه داسې کیدل چه د زمکې د هغه حصې پیداوار به خراب کیدلو اود باقی حصې به نه کیدلو اوکله به د ټولې زمکې پیداوار خراب کیدلو د هغه حصې به محفوظ پاتې کیدلو په دې وجه مونږ ددې نه منع کړې شو اوترکومې چه د سرو زرو اوسپینو زرو تعلق دې په بدله کښې تیکه ورکولو، نوهغه وخت ددغې رواج نه وو.

رجال الحدیث

① **محمد**:- دا محمد بن مقاتل مروزی بغدادي ابوالحسن رخ رحمه الله دې. (۲)

② **عبدالله**:- دا عبدالله بن مبارک رحمه الله دې. (۳)

③ **یحیی**:- دا یحیی بن سعید انصاری رحمه الله دې. (۴)

④ **حنظله بن قیس**:- دا حنظله بن قیس بن عمرو بن حصن بن خلدة بن مخلد بن عامر بن زریق الانصاری الزرقی المدنی رحمه الله دې. (۵)

---

۱) أخرجه البخاری أیضًا فی باب مایکره من الشروط فی المزارعة الحدیث: ۲۳۳۲ مختصرًا وأخرجه أیضًا فی کتاب الشروط باب الشروط فی المزارعة الحدیث: ۲۷۲۲ مختصراً وأخرجه مسلم فی کتاب البیوع والاجارات باب فی المزارعة الحدیث: ۳۳۹۲، ۳۳۹۳ وأخرجه أبوداؤد فی کتاب البیوع باب ذکر الاحادیث المختلفة فی النهی عن کراء الارض بالثلث والربع واختلاف ألفاظ الناقلین للخبر الحدیث: ۳۹۰۸ – ۳۹۱۱ وأخرجه ابن ماجه فی کتاب الرهون باب الرخصة فی کراء الارض البیضاء بالذهب والفضة الحدیث: ۲٤۵۸ وانظر تحفة الاشراف: ۳۵۵۳.

۲) کشف الباری: ۲۰۶/۳.

۳) کشف الباری: ٤۶۲/۱.

٤) کشف الباری: ۲۳۸/۱، ۳۲۱/۲.

۵) تهذیب الکمال: ٤۵۳/۷ طبقات ابن سعد: ۷۳/۵ تاریخ الکبیر: ۳/ الترجمة: ۱۵۵.

اساتذه کرام:- هغوی رحمه الله د حضرت رافع بن خدیج، حضرت عبدالله بن زبیر، حضرت عبدالله بن عامر بن کریز قرشي، حضرت عثمان بن عفان، حضرت عمر بن خطاب، حضرت ابوهریره اوحضرت ابوالیسر انصاری رضی الله عنهم نه روایت نقل کوی.[1]

تلامذه کرام - حضرت ربیعة بن ابی عبدالرحمن، ابوحویرث عبدالرحمن بن معاویه زرقي، عثمان بن محمد اخنسي، محمدبن مسلم شهاب زهري، مصعب بن ثابت، عبدالله بن زبیر، یحیی بن سعیدانصاري او شحبیل بن ابی عون پلار ابوعون رحمهم الله دهغوی رحمه الله نه روایات نقل کوي.[2]

محمدبن سعد رحمه الله د واقدي رحمه الله نه نقل کوي چه هغوی رحمه الله ثقه او قلیل الحدیث دي.[3] امام زهري رحمه الله فرمائي چه ما په انصارکښې دحنظله بن قیس نه زیات پرهیزګاره او بهترین رائې والاسړې نه دې لیدلې لکه چه هغه یوقریشي خوان وو.[4] علامه ابن حبان رحمه الله هم دهغوی رحمه الله تذکره په ثقات کښې کړې ده.[5]

⑥ **رافع بن خدیج:** حضرت رافع بن خدیج بن رافع بن عدي اوسي رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[6]

حل اللغات: مزدرع: دزمیندارئ خائې، کشت زار، زَرَعَ (ف) زَرْعًا وازْدَرَعَ، کرل تخم اچول. پټې اړول.[7]

ترجمة الباب سره مطابقت:- بعض حضرات وائي چه دا باب بلاترجمه دې اوکیدې شي چه کاتب دغلطئ نه دا حدیث دلته لیکلې وي.[8] او باب سابق سره ددې د مناسبت تذکره دترجمة الباب دمقصد په ضمن کښې تیره شوه.

۷– باب: المزارعة بالشطر ونحوه

په نیمه یا کم وزیات باندې دزمیندارئ حکم

دترجمة الباب مقصد:- د امام بخاري رحمه الله مقصوددادې که مزارعت د یوجزء معین په بدله کښې اوکړې شي نودې څه حکم دې او په ترجمة الباب کښې شطر قید د روایت مرفوعه رعایت کولوسره لګولې شوې دې.[9]

---

[1] تهذیب الکمال:۷/۴۵۳ طبقات ابن سعد:۵/۷۳تاریخ الکبیر:۳/ الترجمة: ۱۵۵.

[2] تهذیب الکمال:۷/۴۵۳، ۴۵٤.

[3] طبقات ابن سعد:۵/۷۵.

[4] تهذیب الکمال:۷/۴۵٤.

[5] الثقات:٤/۱۶۶.

[6] کشف الباري کتاب مواقیت الصلاة باب وقت المغرب.

[7] معجم الصحاح ص:٤٤۹.

[8] عمدة القاري:۱۲/۱۳.

[9] عمدة القاري:۱۲/۲۳۲.

دفقهاؤ اختلاف:- په مزارعت باندې چه کله زمکه کر له ورکولې شی نوددې په جواز اوعدم جواز کښې دفقهاء کرامو اختلاف دې. امام اوزاعی سفیان سعیدبن مسیب طاؤس ابن ابی لیلی امام ابویوسف امام محمد اوامام احمد بن حنبل وغیرهم رحمهم الله داحضرات فرمائی چه جائزدې.[1]
امام ابوحنیفه امام مالك امام شافعی ابوثور او لیث وغیرهم رحمهم الله دعدم جواز قائل دی.[2] ددې حضراتو څه قدرې تفصیل ابواب حرث او مزارعت په شروع کښې تیر شو.
قول راجح:- لیکن واقعه داده چه په دې مسئله کښې دمجوزین قول ارجح او اقوی دې او داحنافو په نیز هم په دې فتوی ده.[3] او امام بخاری رحمه الله هم دا ثابتوی.
دعلامه انور شاه کشمیری رحمه الله رائې:- حضرت مولانا انورشاد کشمیری رحمه الله هم د جواز قول اختیارکړې دې.[4]
دعلامه شرنبالی رحمه الله قول:- اوعلامه شرنبالی رحمه الله چه د خلاصه نه نقل کړی دی چه امام ابوحنیفه رحمه الله د مزارعت په مسائلوکښې کوم تفریعات پیش کړی دی هغه د مجوزینو په قول باندې مبنی دی. ددې دپاره امام اعظم رحمه الله ته دا معلومه وه چه خلق به دهغوی نه پس داخبره نه منی په دې وجه هغوی په تفریعاتوکښې دمجوزینو د مسلك رعایت اوکړو.[5]
لیکن داخبره بهرحال نه شی صحیح کیدې چه امام صاحب رحمه الله خودې مسئله یوه بیانوی او تفریع دې په دویمه مسئله کوی اوهغه هم صرف په دې چه هغه پخپله پیژندلو چه دهغوی خبره به څوك اونه منی.
د علامه شامی رحمه الله رائې:- علامه شامی رحمه الله فرمائی چه امام ابوحنیفه رحمه الله خود مزارعت د فساد فیصله اوکړه لیکن دا چه هغوی به د دې ممانعت په سختئی سره نه فرمائیلو او په دې کښې دهغوی په نیز شدت نه وو. دلیل ددې دا دې چه امام ابوحنیفه رحمه الله د مزارعت کوم فروعی مسائل بیان کړی دی په هغې کښې ډیر مسائل داسې دی چه دامام ابویوسف رحمه الله او امام محمد رحمه الله په قول باندې منطبق کیږی.[6]
دا تعلیل دړومبی تعلیل په مقابله کښې زیات بهتردې.

وَقَالَ قَيْسُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ مَا بِالْمَدِينَةِ أَهْلُ بَيْتِ هِجْرَةٍ إِلاَّ يَزْرَعُونَ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ. وَزَارَعَ عَلِيٌّ وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَالْقَاسِمُ وَعُرْوَةُ وَآلُ أَبِي بَكْرٍ وَآلُ عُمَرَ وَآلُ عَلِيٍّ وَابْنُ سِيرِينَ.

---

[1] البناية شرح الهداية للمحدث المغنی:۱۱/۴۷۴ وشرح ابن بطال رحمه الله ۶/۳۷۴.
[2] البناية شرح الهداية للمحدث المغنی:۱۱/۴۷۴ وشرح ابن بطال رحمه الله ۶/۳۷۴.
[3] الهداية مع نصب الراية:۴/۴۵۶.
[4] العرف الشذی:۳/۱۰۲.
[5] حاشية ردالمحتار کتاب المزارعة:۶/۵۸۳.
[6] حاشية ردالمحتار کتاب المزارعة:۶/۵۸۳.

ابوجعفر رحمه الله فرمائی چه په مدینه کښې دیو مهاجر کوره نشی داسې نه وه چه په دریمه یا څلورمه حصه باندې مزارعت نه کوی اوحضرت علی سعدبن مالك عبدالله بن مسعود عمر بن عبدالعزیز قاسم، عروة بن زبیر، دحضرت ابوبکر رضی الله عنه خاندان والا اود حضرت عمر رضی الله عنه خاندان والا اودحضرت علی رضی الله عنه خاندان والا او ابن سیرین ټولو به مزارعت کولو

دتعلیقات تفصیل :- دَ قیس بن مسلم رحمه الله داتعلیق علامه عبدالرزاق رحمه الله ثوری اخبرنی قیس بن مسلم عن ابی جعفر په طریق سره موصولاً نقل کړې دې (۱) اودَ تعلیق مقصود مزارعة بالشطر وغیره اثبات دې.

دَحضرت علی رضی الله عنه تعلیق ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې. حدثنا وکیع عن سفیان عن الحارث بن حصیرة عن صخر بن الولید عن عمرو بن صُلیع عن علی رضی الله تعالی عنه أنه لم یر بأسا بالمزارعة علی النصف. (۲) اودَحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او سعدبن مالك رضی الله عنه اثر هم ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې: حدثنا أبو الأحوص عن إبراهیم بن مهاجر عن موسی بن طلحة قال: کان سعد وابن مسعود یزارعان الثلث والربع. (۳)

دغه شان سعدبن منصور رحمه الله (۴) او بیهقی رحمه الله (۵) هم دا اثر موصولاً نقل کړې دې. دَ حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله اثر ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې: حدثنا حفص ابن غیاث عن یحیی بن سعید أن عمر بن عبدالعزیز کان أمر بإعطاء الارض بالثلث والربع. (۶)

دَ قاسم بن محمدبن ابی بکر رضی الله عنه اثر عبدالرزاق موصولاً نقل کړې دې: سمعت هشاماً یحدث أرسلنی محمد بن سیرین إلی القاسم بن محمد أسأله عن رجل قال لآخر: اعمل لی حائطی هذا ولك الثلث أو الربع، قال لا بأس به الخ. (۷) دَعروة بن زبیر رحمه الله اثر ابن ابی شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې: حدثنا ابواسامة عن هشام بن عروة قال کان أبی لا یری بکراء الارض بأساً. (۸)

دَ آل ابی بکر آل عمر او آل علی رضی الله عنهم اثر عبدالرزاق رحمه الله موصولاً نقل کړې دې: حدثنا ابواسامة

---

(۱) مصنف عبدالرزاق کتاب المساقاة باب المزارعة علی الربع والثلث رقم:۸/۱۰۰:۱۴۴۷۶.
(۲) فتح الباری:۵/۱۱ وعمدة القاری:۱/۱۶۷.
(۳) فتح الباری:۵/۱۱.
(۴) فتح الباری:۵/۱۱.
(۵) سنن البیهقی کتاب احیاء الموات باب اقطاع الحددات:۶/۴۵.
(۶) فتح الباری:۵/۱۱ وعمدة القاری:۱۰/۱۶۷.
(۷) مصنف عبدالرازق:۸/۱۰۰.
(۸) فتح الباری:۵/۱۱ وعمدة القاری:۱۰/۱۶۷.

ووكيع عن عمرو بن عثمان عن أبي جعفر قال سألته عن المزارعة بالثلث والربع قال: أني نظرت في آل أبي بكر وآل عمرو آل علي رضي الله عنهم وجدتهم يفعلون ذلك.(۱)
اوډ ابن سيرين رحمه الله اثر سعيدبن منصور رحمه الله موصولاً نقل کړې دې (۲) اوډې ټولو تعليقاتو مقصد هم المزارعة بالشطر اونحوه اثبات دې.

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الأَسْوَدِ كُنْتُ أُشَارِكُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ فِي الزَّرْعِ. وَعَامَلَ عُمَرُ النَّاسَ عَلَى إِنْ جَاءَ عُمَرُ بِالْبَذْرِ مِنْ عِنْدِهِ فَلَهُ الشَّطْرُ، وَإِنْ جَاءُوا بِالْبَذْرِ فَلَهُمْ كَذَا. وَقَالَ الْحَسَنُ لاَ بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الأَرْضُ لأَحَدِهِمَا فَيُنْفِقَانِ جَمِيعًا فَمَا خَرَجَ فَهُوَ بَيْنَهُمَا، وَرَأَى ذَلِكَ الزُّهْرِيُّ. وَقَالَ الْحَسَنُ لاَ بَأْسَ أَنْ يُجْتَنَى الْقُطْنُ عَلَى النِّصْفِ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ وَابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءٌ وَالْحَكَمُ وَالزُّهْرِيُّ وَقَتَادَةُ لاَ بَأْسَ أَنْ يُعْطِيَ الثَّوْبَ بِالثُّلُثِ أَوِ الرُّبُعِ وَنَحْوِهِ. وَقَالَ مَعْمَرٌ لاَ بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الْمَاشِيَةُ عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى.

عبدالرحمن بن اسود رحمه الله فرمائي چه زه به د عبدالرحمن بن يزيد رحمه الله په فصل کښې شريک ووم او حضرت عمر رضي الله عنه په خلقو باندې په دې شرط مزارعت کولو چه که چرې تخم به ډهغوى وو نوهغه به نيم پيداوراخلى اوکه چرې تخم د خلق وى نو هغه به دومره اخلى اوحضرت حسن رحمه الله اوفرمائيل چه په دې کښې هيڅ حرج نشته چه ډيوسړى زمکه وى (د بل محنت) دواړه په دې کښې خرچ اوکړى او پيداوار نيم په نيم تقسيم کړى. او زهرى رحمه الله هم دغه اختيارکړى او حسن بصرى رحمه الله فرمائيلى که څوک ډنصف په شرط باندې مالوچ راغونډکړى په دې کښې هيڅ حرج نشته او ابراهيم نخعى ابن سيرين عطاء حکم زهرى او قتاده رحمهم الله فرمائي چه په دې کښې هيڅ حرج نشته چه په دريمه يا څلورمه وغيره شرط باندې کپړه د جوړولوډپاره ورکړې شى اومعمر رحمه الله فرمائي چه په دې کښې هيڅ قباحت نشته چه څاروې ډيومعين مودې پورې په دريمه يا څلورمه حصه کښې باندې ورکړې شى.

ډتعليقاتوتفصيل:- ډعبدالرحمن بن اسود رحمه الله اثر ابوبکر ابن ابى شيبه رحمه الله موصولاً نقل کړې دې. (۳) ډ حضرت عمر رضي الله عنه اثر امام بيهقى رحمه الله په خپل کبيرکښې موصولاً نقل کړې دې (۴) اودغه شان ابوبکرابن ابى شيبه رحمه الله هم دا اثر نقل کړې دې. (۵)

---

(۱) فتح البارى:۱۱/۵ وعمدة القارى:۱۶۷/۱ ورواية عبدالرزاق فى مصنفه: كتاب المساقاة باب المزارعة على الربع والثلث.... رقم:۸/۱۰۰:۱٤٤۷۷، اخبرنا عبدالرازق قال أخبرنا ابوسفيان قال أخبرنى عمرو بن عثمان بن موهب قال سمعت ابا جعفر محمدبن على يقول: آل أبوبكر وآل عمرو آل على يدفعون اراضيهم، بالثلث والربع، انتهى.

(۲) فتح البارى:۱۱/۵، ۱۲.

(۳) فتح البارى:۱۲/۵ وعمدة القارى:۱۶۷/۱۰.

(۴) الكبير للبيهقى كتب المزارعة باب من أباح المزارعة بجزء معلوم مشاع:۱۳۵/۶.

(۵) فتح البارى:۱۲/۵ وعمدة القارى:۲۶۷/۱۰.

یواشکال او دهغې جواب:- حضرت عمر رضي الله عنه زمیندارانوسره معامله داسې فیصله کړه که چرې تخم حضرت عمر رضي الله عنه درکوی نوبیاخوبه نصف اخلي اوکه چرې تخم زمیندار ورکوی نوبیابه مثلاً اثلاثا تقسیم کیږی دلته دا اشکال کیږی چه کوم صورت دلته بیان کړې شوې دې دا خو دمخاطره شکل دې او په حدیث کښې ددې نه منع کړې شوې ده.[1]

ددې جواب دادې چه دا کوم تخییربین العقدین دې دابه په شروع کښې کیدلو ددې نه پس به بیا په یوصورت باندې اتفاق کیدلو مخاطره خو به هله وی چه تراخره پورې فیصله نه شی.[2]

دحسن بصری رحمه الله قول سعیدبن منصور رحمه الله موصولاً نقل کړې دې.[3] د امام زهری رحمه الله رائې عبدالرزاق او ابن ابی شیبه رحمهماالله موصولاً نقل کړې ده.[4] دحسن بصری رحمه الله دا تعلیق سعیدبن منصور رحمه الله موصولاً ذکرکړې دې.[5]

قوله: وقال الحسن: لابأس أن يجتني القطن على النصف: تشریح:- یعنی د یوسړی د پومبې پټې دې اوس هغه خلقو ته وائی چه تاسو مالوچ راغونډکړئی اوچه څومره مالوچ راجمع شی نیم تاسو واخلئی او نیم به زه واخلم. امام احمد رحمه الله ددې صورت د جواز قائل دې اوائمه ثلاثه امام ابوحنیفه، امام مالك او امام شافعی رحمهم الله دعدم جواز قائل دی اوداحضرات فرمائی په دې صورت کښې اجرت مثل واجب کیږی ځکه چه اجرت مجهول دې بل دا د قفیز الطحان په معنې کښې دې کوم منع دې. او حنابله دا په قراض باندې قیاس کوی ځکه چه دا د مال په عوض د یومعلوم جزء عوض اجاره ده. بس صرف د دې مقدار معلوم نه دې.[6] مګر د بلخ مشائخود ضرورت په وجه د جواز فتوی ورکړې ده او علامه ابن التین رحمه الله هم د امام مالك رحمه الله هم دجواز فتوی نقل کوی.[7]

دابراهیم نخعی رحمه الله قول ابوبکر اثرم رحمه الله موصولاً نقل کړې دې.[8] ابن دسیرین عطاء حکم او زهری رحمهم الله اقوال ابن ابي شیبه رحمه الله موصولاً نقل کړی دی.[9] دغه شان دقتاده رحمه الله قول هغوی بل اثرم رحمه الله هم موصولاً نقل کړې دې.[10]

---

[1] فتح الباری:۱۶/۵.

[2] فتح الباری:۱۶/۵.

[3] فتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

[4] مصنف عبدالرزاق کتاب المساقاة باب المزارعة على الثلث والربع رقم:۱٤٤٧۳: ۱۰۰/۸ وفتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

[5] عمدة القاری:۲۳٤/۱۲.

[6] إرشادالساری:۵/۳۱۳ وفتح الباری:۱۷/۵ وعمدة القاری:۲۳٤/۱۲.

[7] فتح الباری:۱۷/۵ وعمدة القاری:۲۳۵/۱۲ ولامع الدراری:۲٤۱/۶.

[8] فتح الباری:۱۲/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

[9] فتح الباری:۵/۱۲ - ۱۳ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

[10] فتح الباری:۱۳/۵ وعمدة القاری:۱۶۸/۱۰.

قوله: وقال ابراهيم وابن سيرين وعطاء والحكم والزهري وقتادة: لابأس أن يعطي الثوب بالثلث، أو الربع ونحوه، **تشريح**- اوددوى دقول مطلب دادے چه يوجولا ته سپنړسى وركړے شو او ورته ئى اووئيل چه ته دے نه كپړه جوړه كړه په دے كښے دريمه يا څلورمه حصه ستا شوه او باقى به مونږ واخلو په دے كښے هم امام احمد رحمه الله دجواز قائل دے او ائمه ثلاثه منع كوى او فرمائى چه دلته به هم مثل اجرت عامل ته وركولے شى اوكپړا به ټوله دمالك وى.[1]

دمعمر رحمه الله دا قول عبدالرازق رحمه الله مصنف كښے موصولاً نقل كړے دے.[2]

تشريح:- يوسړے خپله سورلى چاته وركوى دا واخله او دومره موده ئى په كرايه باندے چلوه او چه كومه ګټه كيږى هغه به زما او ستا په مينځ كښے تقسيميږى دلته هم امام احمد دجواز قائل دے اوائمه ثلاثه وائى عامل ته به اجرت مثل وركولے شى او باقى ګټه به ټوله دمالك وى.[3]

[حديث ۲۲۰۳][4] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ -رضى الله عنهما- أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- عَامَلَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ، فَكَانَ يُعْطِي أَزْوَاجَهُ مِائَةَ وَسْقٍ ثَمَانُونَ وَسْقَ تَمْرٍ وَعِشْرُونَ وَسْقَ شَعِيرٍ، فَقَسَمَ عُمَرُ خَيْبَرَ، فَخَيَّرَ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنْ يُقْطِعَ لَهُنَّ مِنَ الْمَاءِ وَالأَرْضِ، أَوْ يُمْضِيَ لَهُنَّ، فَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الأَرْضَ وَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الْوَسْقَ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ اخْتَارَتِ الأَرْضَ. [ر: ۲۱۶۵]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضى الله عنهما د رسول الله ﷺ نه نقل كوى چه رسول الله ﷺ د خيبر يهوديانو سره نيم په نيمه په پيداوار دمزارعت معامله اوكړه. څومره چه ميوه يا غله په هغه زمكه كښے پيدا كيدله حضورپاك به دهغے نه خپلو بيبيانوته سل وسق وركوله اتيا وسق د كهجورو او شل وسق د اوربشو اوبيا حضرت عمر رضى الله عنه (دخپل خلافت په زمانه كښے يهوديان جلاوطن كړل، دخيبرزمكه ئى تقسيم كړه اود نبى كريم ﷺ ازواج مطهرات ته ئى اختيار وركړو كه غواړى نوخپله حصه اوبه اوزمكه دے جدا كړى واديخلى يا ړومبے والا عمل باقى اوساتى نو په هغوى كښے بعضو زمكه اخستل خوښ كړل او بعضو وسق اوحضرت عائشه رضى الله عنها زمكه اخستل خوښ كړے وو.

[1] عمدة القارى:۱۲/۲۳۵.
[2] فتح البارى:۵/۱۷.
[3] لامع الدرارى:۶/۲۳۹.
[4] انفردبه الامام بخارى رحمه الله انظر تفحة الاشراف:۶/۱۲۳ رقم:۷۸۰۸.

رجال الحديث

① **ابراهيم بن منذر**:- دا ابراهيم بن منذر حزامى رحمه الله دى.[1]
② **انس**.-دا انس بن عياض ليثى رحمه الله دى.[2]
③ **عبيدالله**:- دا عبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمرى رحمه الله دى.[3]
④ **نافع**:- دا نافع مولى عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دى.[4]
⑤ **عبدالله بن عمر**:-دوى حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دى.[5]

حل لغات:- الوسق: (بالفتح) دَدې اصل معنى خو بوج ده دَدې جمع اوساق او اوسق راځى. دَ ۶۰ صاع دَمقدار دَپاره مستعمل دې اودَ اهل حجاز په نيز ۳۲۰ رطل او اهل عراق په نيز ۴۸۰ رطل برابر دې.[6] حضرت مفتى محمدشفيع رحمه الله فرمائي چه وسق په حساب دَمثقال ۵ من يونيم سير دَ ۸۰ تولې سير په حساب سره دې او په حساب دَ درهم ۵من پاؤكم ۵ سيره دَ ۸۰ تولو سير په حساب سره دې.[7]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: عامل خيبر بشطر ما يخرج منها من تمر أو زرع په ذريعه سره واضح دې.[8] داحديث شريف دَ مزارعت اومساقاة دَمجوزين مستدل دې او احنافو اونورو حضراتو دَطرف نه دَدې جوابات ابواب الحرث والمزارعة په شروع كښې تيرشوى.

قوله: (عامل خيبر):- دلته مضاف محذوف دې يعنى اهل خيبر دې. قوله تعالى: ﴿ وَاسْئَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴾ (يوسف: ۸۲) په شان دې.[9]

۸-باب: إذالم يشترط السنين فى المزارعة

كه په مزارعت كښې د كالونو دمقدار شرط اونه كړى (نوڅه حكم دې؟)

دَترجمة الباب مقصد اودَفقهاؤ اختلاف:- امام بخارى رحمه الله فرمائى كه چرې دَمزارعت معامله اوكړې شى اوهلته دَمودې څه ذكرنه وى نه نفياً اونه اثباتاً نوآيا دامزارعت به صحيح شى؟

---

[1]) كشف البارى:۵۸/۳.
[2]) كشف البارى كتاب الوضوء باب التبرز فى البيوت.
[3]) كشف البارى كتاب الوضوء باب التبرز فى البيوت.
[4]) كشف البارى: ۶۵۱/۴.
[5]) كشف البارى: ۶۳۷/۱.
[6]) النهاية: ۸۴۹/۲.
[7]) اوزان شرعية ص: ۴۲.
[8]) عمدة القارى: ۲۳۵/۱۲.
[9]) عمدة القارى: ۲۳۵/۱۲.

داؤدظاهرى اوامام احمدبن حنبل رحمهما الله دَخپل مشهورقول مطابق فرمائى چه داسې كول جائزدى او په دې كښې هيڅ خرابي نشته. دَهغوى په نيز مزارعة دَعقود جائزه نه دې تركومې پورې چه روان وى نو رواندې وى اوكله چه زړه غواړى نوختم دې كړى.[۱] ليكن دَجمهور فقهاؤ په نيزدا دَعقودلازمه نه دى په دې كښې دَميعاد تعيين ضرورى دې اود هغه مودې پورې دا چلول لازمى دى امام مالك امام شافعى او امام ثورى رحمهم الله ددې قائل دى.[۲] حضرات احناف فرمائى كه ميعاد بيان نه كړې شو نودَ يو كرنه پس به معامله ختمه شى.[۳]

اګرچه دَقياس تقاضاهم دغه ده چه دا صحيح نه دى څكه چه دادَ بعض خارج په بدله كښې په اجاره باندې اخستل دى اوبيا مجهول ميعادسره اجاره صحيح نه وى لهذا دا هم جائزكيدې نه دى پكار ليكن استحسانًا دَخلقو دَتعامل دَوجې دا جائزګرځولې شوې ده او دا معامله به دَړومبى كر پورې وى.[۴]

ابوثور رحمه الله فرمائى كه ميعاد مقررنه كړې شو نوترېوكال پورې به دا معامله روانه وى دې نه پس به ختمه شى.[۵]

په دوو تراجم كښې په فرق باندې تنبيه:-امام بخارى رحمه الله خو يوه ترجمه دا منعقدكړې ده او يوه ترجمه ئى وړاندې منعقدكړې ده . باب إذا قال رب الارض أقرك ما أقرك الله ولم يذكر اجلا معلومافهماعلى تراضيهما، په دې دواړو ترجموكښې څه فرق دې؟

دَدې جواب ادې چه امام بخارى رحمه الله خودَدې ترجمې نه داخودل غواړى چه مزارعت من غير ذكر الاجل جائزدې او په راتلونكې ترجمه كښې امام بخارى داخودل غواړى چه كه په مزارعت خودَاجل ذكر اوكړې شى اوهغه اجل غيرمعلوم اومجهول وى نو په دې صورت كښې به مزارعت جائز وى. أقرك ماأقرك الله تركومې چه الله تبارك وتعالى تا قايم ساتى مونږ به هم قايم يو. په دې كښې دَ اجل يعنى ميعاد ذكر راغلو ولې دَدې څه تحديد اوتعيين اونه شو نوامام بخارى رحمه الله هلته ښائى كه چرې مزارعة من غيرذكر الاجل المعلوم وى نوهغه هم صحيح وى اودلته دا ښائى چه دَ مزارعة من غيرذكر الاجل څه حكم دې.[۶]

---

[۱] المغنى:۵/۵۶۸ كتاب المساقاة فصل المساقاة والمزارعة من القعود الجائزة نيل الاوطار:۶/۹ كتاب المساقاة والمزارعة. عمدة القارى:۱۲/۱۶۸.

[۲] حواله بالا.

[۳] بدائع الصنائع:۵/۲۶۲ كتاب المزارعة باب مايرجع إلى مدة المزارعة.

[۴] حواله بالا.

[۵] عمدة القارى:۱۲/۲۳۱.

[۶] فتح البارى:۵/۱۴ مع تفصيل.

[حديث ۲۲۰۴] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضي الله عنهما - قَالَ عَامَلَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ.

ترجمه - حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي چه رسول الله ﷺ دَ خيبر يهوديانوسره په نيم پيداوار که هغه به ميوه وه او که غله مزارعت اوکړو

رجال الحديث

مسدد: - دامسدد بن مسرهد رحمه الله دي. (۲)

يحيى بن سعيد: - دا يحيى بن سعيد القطان رحمه الله دي. (۳)

عبيدالله: - دا عبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمرى رحمه الله دي (۴)

نافع: - دا نافع رحمه الله مولى عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دي (۵)

ابن عمر: - اودَ حضرت عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما تذكره هم تيره شوې ده. (۶)

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت: - دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې. خکه چه په دې کښې دَميعاد مقررولو څه قيد نشته. علامه قسطلاني رحمه الله فرمائي ددې حديث په يو طريق کښې هم دَمعلوم مودې څه قيد نه دې وارد شوې. (۷)

باب

دَباب مقصد: - دلته امام بخارى رحمه الله داباب بغيردَترجمې ذکرکړې دې. دَدې تيرشوى باب سره دَمناسبت باره کښې حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه عينى رحمه الله فرمائي چه دادَ تيرباب دَپاره په منزله دَ فصل دې څکه چه کله دَمزارعت دا شکل جائزدې چه دَزمکې والابه دَزمکې دَپيداوار نه يومعين جزء دَ زارع نه اخستې شى نوزمکه دَ دراهم دنانير اونقود په عوض کښې په کرايه ورکول به په طريقه اولى جائزوى. (۸)

---

(۱) وأخرجه مسلم فى كتاب المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من الثمر والزروع رقم:۱۵۵ والترمذى فى باب ما ذكر فى المزارعة رقم:۱۳۸۳ والطحاوى فى شرح معانى الآثار كتاب المزارعة والمساقاة رقم:۵۵۰۶ وأبوداؤد فى باب فى المساقاة رقم:۳٤۱۰ والدارمى فى سننه فى باب ان النبى صلى الله تعالى عليه وسلم عامل خيبر رقم:۲٦۱٤ واحمد فى مسنده:۲۸۹/۸ رقم:٤٦٦۳ و۲۵٦/۸ رقم:٤۷۳۲.

(۲) كشف البارى:۲/۲، ٤/۵۸۸.

(۳) كشف البارى:۲/۲.

(۴) كشف البارى كتاب الوضوء باب التبرز فى البيوت.

(۵) كشف البارى: ٤/٦۵۱.

(۶) كشف البارى:۱/٦۳۷.

(۷) إرشادالسارى:۵/۳۱۵.

(۸) فتح البارى:۵/۱۹وعمدة القارى:۱۲/۲۳۸ وإرشاد السارى:۵/۳۱۵.

[حديث ۲۲۰۵] (۱) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرٌو قُلْتُ لِطَاوُسٍ لَوْ تَرَكْتَ الْمُخَابَرَةَ فَإِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - نَهَى عَنْهُ. قَالَ أَيْ عَمْرُو، إِنِّي أُعْطِيهِمْ وَأُغْنِيهِمْ، وَإِنَّ أَعْلَمَهُمْ أَخْبَرَنِي - يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - لَمْ يَنْهَ عَنْهُ، وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهِ خَرْجًا مَعْلُومًا». [۲۲۱۷، ۲۴۹۱]

ترجمه:-حضرت عمرو بن دينار رحمه الله فرمائي چه ما طاؤس رحمه الله ته اووئيل ته زمکه په تقسيم ورکول پريږده (نوبهترده) ځکه چه خلق وائي حضورپاك د تقسيم نه منع فرمائيلي. طاؤس رحمه الله اووئيل اې عمرو! زه خلقو ته زمکه ورکوم اوهغوی سره امداد کوم او په صحابه کرامو کښې چه لوئی عالمان وو يعنی حضرت ابن عباس رضي الله عنهما ماته وئيلي ووچه حضورپاك د تقسيم نه منع نه ده فرمائيلې البته دائې فرمائيلي چه په تاسو کښې څوك خپل رور ته مفت زمکه ورکړي نو دا دهغې نه بهترده چه د هغې محصول واخلي.

رجال الحديث

① **علی بن عبدالله**:- داعلی بن عبدالله بن جعفر ابن المدينی رحمه الله دې. (۲)

② **سفيان**:- داسفيان بن عيينه رحمه الله دې. (۳)

③ **عمرو**:-دا عمرو بن دينار مکی رحمه الله دې. (۴)

④ **طاؤس**:- داطاؤس بن کيسان بن اليمانی الجندی الحميری رحمه الله دې. (۵)

⑤ **ابن عباس** :- اود حضرت ابن عباس رضي الله عنهما تذکره هم تيره شوې ده. (۶)

---

(۱) وأخرجه الامام مسلم رحمه الله تعالى في صحيحه في كتاب البيوع باب الارض تمنح رقم:۱۵۱ والامام أبوجعفر الحطاوي رحمه الله تعالى في شرح معاني الاثار في كتاب المزارعة والمساقاة رقم:۵۹۳۸ وأبوعوانة في مسنده:۳۲۷/۳ باب ذكر الاخبار المسحة مؤاجرة الارض البيضاء بالذهب والفضة الخ رقم:۵۱۷۶ والبيهقي رحمه الله تعالى في سننه الكبرى في كتاب المزارعة باب من أباح المزارة بجزء رقم:۱۲۷۳، والبغوي رحمه الله تعالى في شرح السنة: ۲۵۶/۸ رقم:۲۱۸۰ وأبوداؤد في سننه في كتاب البيوع باب في المزارعة رقم:۳۳۸۹ والترمذي رحمه الله تعالى في جامعه في كتاب الاحكام من رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم باب من المزارعة رقم:۱۳۸۵ والنسائي رحمه الله تعالى في سننه في كتاب الايمان والنذور باب ذكر الاجارت المختلفة في النهي عن كراه الارض رقم: ۳۸۷۳ وابن ماجه رحمه الله تعالى في سننه في كتاب الاحكام باب الرخصة في كراه الارض البيضاء رقم:۳۴۵۶.

(۲) كشف الباري:۲۹۷/۱.

(۳) كشف الباري:۱۰۲/۳، ۲۳۸/۱.

(۴) كشف الباري:۳۰۹/٤.

(۵) كشف الباري كتاب الوضوء باب من لم يرالوضوء إلا من المخرجين الخ..

(۶) كشف الباري:۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

حل لغات: المخابرة: بعض حضرات فرمائى چه دا دخیبرنه ماخوذ دې ځکه چه حضورپاك دخیبروالا سره دمزارعت معامله کړې وه په دې وجه مزارعت ته مخابرة اوونیلې شو.(١) او بعض حضرات فرمائى چه دا د خبار یعنی نرمه زمکې نه ماخوذ دې چونکه دمزارعت دمعاملې تعلق زمکې سره دې په دې وجه دې ته مخابرة ونیلې شوی دی.(٢)

مزارعة او مخابرة کښې فرق:- د بعض خلقو رائې ده چه په دې دواړو کښې هیڅ فرق نشته خوبعض حضرات وائی چه په مزارعت کښې تخم دمالك دطرف نه وی اومخابرة کښې تخم دعامل اوزمیندارد طرف نه وی.(٣)

د فقهاؤ د اختلاف بیان:- اوس چه دا دواړه صورتونه جائزدی که نه یا یوجائزدې اوبل ناجائز. امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائی چه دواړه جائزدی یعنی که تخم د زمکې د مالك د طرف نه وې نو هم جائزدی ځکه چه دا یوداسې عقددې چه عامل اومالك دزمکې دواړه ددې نماء یعنی د دې پیداوار کښې شریك دی. لهذا ضروری دی چه هغه ددې دواړونه د یوکس د طرف نه وی لکه چه عقدمساقاة اوعقدمضاربت کښې کیږی. اوهم دغه مسلك دامام شافعی ابن سیرین رحمه الله اواسحاق رحمه الله دې.(٤)

اوکه چرې تخم د عامل د طرف نه وی نوهم جائزدی ځکه چه حضورپاك د خیبر والاته زمکه په دې توګه ورکړې وه. نو لکه چه حضورپاك زمکه د زمینداردپاره ورکړې وه بغیرد هغې د تفصیل چه تخم به څوك اچوی. نو اوس چه عامل یا رب الارض کوم هم تخم واچوی نو جائزبه وی. اوهم دغه مسلك دامام ابویوسف رحمه الله او د محدثینود یوجماعت دې.(٥) اوبعض حضرات فرمائی چه نه مخابرة جائزده اونه مزارعة اوس سوال دادې چه په کومو آثاروکښې د تقسیم ذکرراغلې دې اود مزارعت جواز معلومیږی نود هغې محمل به څه وی؟

نوددې جوابات د ابواب الحرث والمزارعة په شروع کښې تیرشوی. البته د شوافع په نیز چونکه مساقاة جائزدې او د دې په ضمن کښې مزارعت هم جائزدې نوهغوی دا روایات په مساقاة باندې محمول کوی. البته په شوافع کښې امام نووی رحمه الله رائې داده چه مزارعت اومساقاة مستقلاً دواړه جائزدی.(٦)

---

(١) النهاية: ١/٤٦٦.

(٢) حواله بالا.

(٣) عمدة القاري: ١٢/٢٣٩.

(٤) المغنی لابن قدامة: ٥/٢٤٤.

(٥) المغنی لابن قدامة: ٥/٢٤٥.

(٦) الصحیح لمسلم مع شرحه الکامل للنووی: ٢/١٤ قدیمی.

د ګرانوطالبانود نورې فائدې دپاره اود آسانتیا دپاره دعقد مزارعت مختلف صورتونوکښې د احنافو مذهب (مفتی به) تفصیل درج کولې شي: مزارعت په بنیادی توګه باندې په څلورو عناصروباندې مشتمل دې. ① زمکه ② تخم ③ د کرآله که مشین وی اوکه څناور ④ دتقسیم کونکی عمل. ددې څلورو وارو په لحاظ د مزارعت مختلف صورتونه وی... ابقیه حاشیه برصفحه آئنده...

دامام بیهقی رحمه الله په شان امام نووی رحمه الله هم په ډیرو مسائلو کښې دامام شافعی رحمه الله مخالفت کوی

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دا باب چونکه دباب سابق دپاره په منزله د فصل دې نوحدیث باب سابق سره مطابقت قوله: (خیرله من أن یاخذ علیه خرجا معلوما) نه ښکاره دې دغه شان په هغه باب یکښې د عامل دپاره یوه معلومه حصه متعین کولو تذکره وه اودلته دې چه که دزمکې مالك پیدا وار د عامل دپاره پریږدی نودا دهغه په حق کښې ډیره بهتره ده.(١)

۹-باب: المزارعة مع الیهود

یهودیانوسره مزارعة معامله کول

دترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله دا ښائی چه که چرې یهودیانوسره یا نورو ذمیانوسره هم د مزارعت معامله اوکړې شی نو جائزدی. په دې معامله کښې اتحادملل ضروری نه دې چه مسلمان دې مسلمان سره د مزارعت معامله کوی.(٢)

.....بقیه ازصفحه گذشته] په کوم کښې چه بعض جائز دی او بعض ناجائز. صاحب بدائع الصنائع علامه کاسانی رحمه الله دا صورتونه په تفصیل سره بیان کړې دی. دا صورتونه مختصراً د ذیل جدول کښې بیان کړې شوی دی:

نمبرشمار	دزمکې دمالك د طرف نه	د تقسیم کونکی طرف نه	حکم
١	زمکه، تخم، دکرآله	عمل	جائزدی
٢	زمکه	دکرآله تخم عمل	جائزدی
٣	زمکه تخم	عمل دکر آله	جائزدی
۴	زمکه د کرآله	تخم عمل	په ظاهرروایت کښې ناجائزدی اود امام ابویوسف رحمه الله په نیزجائزدی.
۵	زمکه عمل	تخم د کر آله	په ظاهرروایت کښې ناجائزدی اود امام ابویوسف رحمه الله په نیزجائزدی.
۶	زمکه عمل دکر آله	تخم	په ظاهرروایت کښې ناجائزدی اود امام ابویوسف رحمه الله په نیزجائزدی.

دتفصیل دپاره اوګورئی بدائع الصنائع:۸/۲۷۱، ۲۷۲القاموس الفقهی:۵/۸۴.

(١) عمدة القاری:۱۲/۲۳۸.

(٢) إرشادالساری:۵/۳۱۷.

احدیث ۲۲۰۶ [1] حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رضی الله عنهما - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - أَعْطَى خَيْبَرَ الْيَهُودَ عَلَى أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا، وَلَهُمْ شَطْرُ مَا خَرَجَ مِنْهَا. [ر: ۲۱۶۵]

ترجمه :- دَحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه روایت دې چه حضور پاك دَ خیبر زمکه، یهودیانوته حواله کړه په دې شرط چه هلته زمکه اړونی اوکرکونی اوچه کوم پیداوار وی دهغې نیم اخلئی

رجال الحدیث

ابن مقاتل :- دا محمد بن مقاتل مروزی بغدادی ابوالحسن رحمه الله دې. [2]

عبدالله :- دا عبدالله بن مبارک رحمه الله دې. [3]

عبیدالله :- دا عبیدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رحمه الله دې [4]

نافع :- دا نافع مولی عبدالله بن عمر رضی الله عنه دې. [5]

ابن عمر :- حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما احوال هم تیرشوی دی. [6]

دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت :- دَحدیث ترجمة الباب سره مناسبت ښکاره دې.

۱۰ - باب: مایکره من الشروط فی المزارعة

په مزارعت کښې کوم شرطونه لګول مکروه دي.

دَترجمة الباب مقصد :- امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره داخودل غواړی چه دَحضرت رافع رضی الله عنه وغیره په روایت کښې چه دَ کوم مزارعت نه منع کړې شوې ده هغه یومخصوص صورت وو او په هغې کښې به مخاطره وه. داسې چه عقدبه په داسې شرط باندې مشتمل وه. په کوم کښې چه به جهالت وو اوهغه به مودی الی الغرر وو. په دې وجه هغه ناجائز اوګرځولې

---

[1] وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی باب المزارعة بالشطر ونحوه رقم:۲۳۲۸ وباب إذا لم يشترط السنين فی المزارعة رقم:۲۳۲۹ وفی الاجارة باب إستاجر ارضًا فمات احدهما رقم:2285 وفی الشركة باب مشاركة الذی والمشركين فی المزارعة رقم:۲٤۹۹ وفی الشروط فی المعاملة رقم:۲۸۲۰ وأخرجه مسلم فی كتاب المساقاة والمزارعة رقم:۳۹۳۶، ۳۹۳۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فی البيوع رقم:۳٤۰۸، ۳٤۰۹ والترمذی رحمه الله تعالى فی الاحكام باب ماذكرفی المزارعة رقم:۱۳۸۳ والنسائی فی المزارعة باب اختلاف الالفاظ المائورة فی المزارعة رقم:۹۳۹

[2] كشف الباری:۲۰۶/۳.

[3] كشف الباری:٤۶۲/۱.

[4] كشف الباری كتاب الوضوء باب التبرز فی البيوت.

[5] كشف الباری:٤/۶۵۱.

[6] كشف الباری:۶۳۷/۱.

شو دمزارعت هرصورت ناجائزنه دي.[1]

حديث ۲۲۰۷ [2] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى سَمِعَ حَنْظَلَةَ الزُّرَقِيَّ عَنْ رَافِعٍ -رضي الله عنه- قَالَ كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ حَقْلاً، وَكَانَ أَحَدُنَا يُكْرِي أَرْضَهُ، فَيَقُولُ هَذِهِ الْقِطْعَةُ لِي وَهَذِهِ لَكَ، فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ ذِهِ وَلَمْ تُخْرِجْ ذِهِ، فَنَهَاهُمُ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم-. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت رافع بن خديج ﷜ فرمائی چه مونږ تولوبه دمديني والا نه ډيره زمينداری کوله او په مونږ کښې به چاڅپله زمکه په کرايه ورکوله او وئيل به ئې چه دزمکې دا حصه به زه اخلم اودابه ته اخلې. بيابه کله داسې کيدله چه په هغه حصه کښې به پيداوار وو او په هغه حصه کښې به پيداوارنه وو په دې وجه حضورپاک ﷺ ددې نه منع اوفرمائيله.

رجال الحديث

صدقة بن الفضل:- دا صدقة بن الفضل، ابوالفضل مروزی ﷫ دي.[3]
ابن عيينه:- دا سفيان ابن عيينه ﷫ دي.[4]
يحيى:- دايحيى بن سعيد انصاری ﷫ دي.[5]
حنظلة:- دا حنظلة بن قيس الزرقی ﷫ دي. ددوی تفصيلی احوال باب قطع الشجر والنخل الخ نه پس والا باب (بدون الترجمة) کښې تيرشوی دی.
رافع:- دا رافع بن خديج ﷜ دي.[6]

حل لغات:- **حقلا**: أي الزرع فصل، دکرقابله زمکه، کولاؤ ميدان جمع حقول راځی. د باب ضرب نه مستعمل دي په معنی دکر، زمينداری کول اوهم ددې نه محاقلة ده.[7]

---

[1]) فتح الباری:۱۹/۵.

[2]) وأخرجه مسلم في البيوع باب كراء الارض بالذهب الورق رقم:۴۰۳۵ وأبوعوانة في مستخرجه باب ذكر الاخيار المبيحة مؤاجرة الارض البيضاء بالذهب والفضة رقم:۴۰۲۴، ۴۲۰۶ والبيهقی رحمه الله تعالى فی سننه الكبرى كتاب المزارعة باب بيان المنهى عنه وأنه مقصور على كراء الارض الخ رقم:۱۱۵۰۲ والطحاوی فی شرح معانی الاثار كتاب المزارعة والمساقاة رقم:۵۹۳۵.

[3]) كشف الباری كتاب السلم باب السلم فی وزن معلوم.

[4]) كشف الباری:۲۳۸/۱، ۱۰۲/۳.

[5]) كشف الباری:۲۳۸/۱، ۳۲۱/۲.

[6]) كشف الباری كتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

[7]) النهاية لابن الاثير رحمه الله تعالى:۴۰۷/۱.

دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: (فیقول: هذه القطعة لی وهذه لك)** سره واضح دې دا یقینًا داسې شرط دې چه مفضی الی النزاع دې.[1]

۱۱-باب: إذا زرع بمال قوم بغير إذنهم، وكان في ذلك صلاح لهم

که دَ یوقوم مال بغیرد تپوس نه په زمیندارئی کښې اولګولې شي او په هغې کښې د دغه قوم فلاح اوفائده وي

دَترجمة الباب مقصد:-

دَعلامه ابن المنیر المالکی رحمه الله قول: علامه ابن منیر رحمه الله فرمائی چه دَ امام بخاری رحمه الله مقصود دَدې ترجمة الباب نه دادې که یوسړې دَچامال یا غله وغیره دَدې دَپاره کړی چه ضایع نه شي نودَدې کرکونکی والادَ نیت دَ اخلاص دَ وجې به په دې باندې ګناه نه راځی اودَ هغه دا کړل به جائزګرځولې شي. اوس پاتې شوه داخبره چه په ده به ضمان راځی که نه نوابن منیر رحمه الله فرمائی چه سره دَده دَ نیك نیتئی دَبل غله بغیردَ اجازت نه کړل رافع للضمان به نه وی بلکه په ده به ضمان راځی.[2]

مګرپه دې کښې اشکل دادې چه امام بخاری رحمه الله هم دَدې دریوحضراتو حدیث دلته نقل کړې دې چه غارکښې بند شوی وو اوبیا دَخپل نیك اعمالو واسطه ورکولوسره دَالله تعالی نه دعاکړې وه. دلته بغیردَ اجازت نه کر کونکی باندې دَ ضمان هیڅ تذکره نشته په دې وجه دَ ابن منیر رحمه الله دابیان مشکوك کیږی.

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله قول:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره دا خودل غواړی که یوسړی دَ چاغله بغیردَ اجازت نه دَ اصلاح په نیت اوکرله نوهغه به دَ

---

[1] عمدة القاری: ۱۲/۲۴۰.

دَ مزارعت دَ بعض مزیدشروط فاسده بیان:- ① هرهغه شرط کوم چه شیوع ختم کړی مفسدمزارعت به وی. مثلاً تخم والا اووئیل چه زه به په رومبی پیداوارکښې دَخپل تخم په اندازه باندې اخلم اوباقی پیداوار به په دواړو کښې برابر تقسیمیږی نودا شرط مفسدمزارعت دې. ځکه چه که پیداوار دَتخم نه زیات اوشو نو دَتخم په اندازه شرکت ختم شو چه مفسددې او که چرې دَتخم نه زیات پیداوار اونه شی نوشرکت به بالکل ختم شي اوداهم مفسدمزارعت دې. (البدایة مع شرحه البنایة: ۱۱/۴۹۰) ② دغه شان که چرې دا شرط اولګولې شي چه یوته به غله اوبل ته به بوس ملاویږی نو په دې صورت کښې هم شرکت ثابت نه دې لهذا مزارعت فاسددې. (حواله بالا) ③ دغه شان که دواړو داشرط اوکړو چه بوس به نیم نیم اوغله به په دې دوو کښې دَ یو وی نوداشرط هم فاسد دې او عقدمزارعت به فاسد کړی ځکه چه اصل مقصودخو غله ده نه چه بوس او په صورت مذکوره کښې په غله کښې شرکت ثابت نه دې. (حواله بالا).

[2] المتواری ص: ۲۶۱.

چاوي دذي زميندارني نه حاصليدونكي دغه غله د زارع وي ياچه كوم مالك وو دهغه به وي (١)

د فقهاؤ د اختلاف بيان:- په دي مذكوره مسئله كښي د فقهاؤ اختلاف دي د كوم تفصيل چه كتاب الاجارة، باب من استاجر اجيراً فترك أجرة فعمل فيه المستاجر فزاد الخ كښي تير شوي.

[حديث ٢٢٠٨] (٢) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ -رضي الله عنهما- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «بَيْنَمَا ثَلاَثَةُ نَفَرٍ يَمْشُونَ أَخَذَهُمُ الْمَطَرُ، فَأَوَوْا إِلَى غَارٍ فِي جَبَلٍ، فَانْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَانْطَبَقَتْ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ انْظُرُوا أَعْمَالاً عَمِلْتُمُوهَا صَالِحَةً لِلَّهِ فَادْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ يُفَرِّجُهَا عَنْكُمْ. قَالَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَلِي صِبْيَةٌ صِغَارٌ كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ، فَإِذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ حَلَبْتُ، فَبَدَأْتُ بِوَالِدَيَّ أَسْقِيهِمَا قَبْلَ بَنِيَّ، وَإِنِّي اسْتَأْخَرْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ آتِ حَتَّى أَمْسَيْتُ، فَوَجَدْتُهُمَا نَامَا، فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلُبُ، فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوسِهِمَا، أَكْرَهُ أَنْ أُوقِظَهُمَا، وَأَكْرَهُ أَنْ أَسْقِيَ الصِّبْيَةَ، وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمَيَّ، حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا فَرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ. فَفَرَجَ اللَّهُ فَرَأَوُا السَّمَاءَ. وَقَالَ الآخَرُ اللَّهُمَّ إِنَّهَا كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ أَحْبَبْتُهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ، فَطَلَبْتُ مِنْهَا فَأَبَتْ حَتَّى أَتَيْتُهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ، فَبَغَيْتُ حَتَّى جَمَعْتُهَا، فَلَمَّا وَقَعْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ يَا عَبْدَ اللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ، وَلاَ تَفْتَحِ الْخَاتَمَ إِلاَّ بِحَقِّهِ، فَقُمْتُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ عَنَّا فَرْجَةً. فَفَرَجَ. وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أَجِيرًا بِفَرَقِ أَرُزٍّ، فَلَمَّا قَضَى عَمَلَهُ قَالَ أَعْطِنِي حَقِّي. فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ، فَرَغِبَ عَنْهُ، فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتَّى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيهَا فَجَاءَنِي فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ. فَقُلْتُ اذْهَبْ إِلَى ذَلِكَ الْبَقَرِ وَرُعَاتِهَا فَخُذْ. فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ وَلاَ تَسْتَهْزِئْ بِي فَقُلْتُ إِنِّي لاَ أَسْتَهْزِئُ بِكَ فَخُذْ. فَأَخَذَهُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ مَا بَقِيَ، فَفَرَجَ اللَّهُ».

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ ابْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ فَسَعَيْتُ. [ر: ٢١٠٢]

ترجمه:- حضرت ابن عمر رضي الله عنهما د رسول الله ﷺ ارشاد نقل كوي چه يوځل دري كسان په سفر

---

(١) فتح البارى:٥/٢٠.

(٢) وأخرجه البخارى أيضًا فى باب إذا اشترى شيئًا لغيره بغيرإذنه فرض رقم:٢١٠٢ وفى باب إجابة دعاء من بروالديه رقم:٥٥١٧ وأخرجه مسلم فى كتاب الذكر والدعاء التوبة والا ستغفار باب قصة اصحاب الغار رقم:٢٧٤٣ وأبوعوانة فى مسنده باب ذكرالخبرالدال على الاباحة لمتولى الخ رقم:٥٥٤٩ وبزارفى مسنده: ٢٣٩/٢ رقم:٥٦٧١ والبيهقى رحمه الله تعالى فى شعب الايمان فى الوالدين رقم:٧٤٦٨

روان وو باران هغوی راګیر کړل نو هغوی د یوغر په دړ کښې ورننوتل. دهغوی داخلیدو سره یولوئی کانړې دغرنه راؤخوئیدو او د غار غله ئې بنده کړه. هغوی یوبل ته اووئیل چه خپل خپل نیك اعمال یاد کړئی چه تاسو دالله تعالی د پاره کړی وی اودالله تعالی نه دهغې په ذریعه دعااوکړئی کیدې شی چه الله تعالی دا آفت تاسو نه اخواکړی.

په دوی کښې یواووئیل زما مورپلاربوډاګان وو اوزما بچی هم واړه واړه وو ما دهغوی د پاره څاروی څرول کله چه به مابښام کورته راتلم نو پئي به مې لشل اودخپلو بچونه وړاندې به مې مور پلارته ورکول. یوه ورځ په ما ناوخته شو زه دشپې کورته رانغلم کله چه راغلم اومې کتل چه مور پلار مې اوده دی. ماپئی اولشل لکه څنګه چه به مې لشل او پئی په لاس دهغوی سر ته ولاړ ووم. ما هغوی راپاسول خوښ نه کړل او اول مې په خپلو بچوباندې څکل هم مناسب نه ګڼړل هغوی زما خپوکښې شور کولو ترسحرپورې هم دغه حال وو. یا الله تاته پته ده چه دا کار ما ستاد رضادپاره کړې وی نو داکانړې لږ شان اخواکړې چه مونږ آسمان اولیدې شو هغه کانړې لږ شان اخوا شواوهغوی ته آسمان ښکاره شو.

هغه بل کس اووئیل یا الله زما یوه دتره لور وه هغې سره ما ډیرمحبت کولو لکه څومره چه دسړو ښځوسره وی. ما دهغې نه (دخراب کار) مطالبه اوکړه هغې اونه منل تردې چه ماهغې ته سل دیناره ورکول. مادهغې فکرکولواوسل دیناره مې راجمع کړل. کله چه زه (دخراب کار دپاره) دهغې دخپو په مینځ کښې کیناستم نوهغې اووئیل اې دالله بنده دالله تعالی نه اوویریږه اوزما پیغلتوب ناحقه مه ضایع کوه زه (اوویریدم) پاسیدم تاته پته ده چه دغه کارما ستاد رضا دپاره اوکړو نوته داکانړې لږ شان نور هم اخواکړه نو هغه نور هم اخواشو.

دریم اووئیل یا الله ما یوسړې په مزدورئی ساتلې وود یوفرق اوریژو په بدله کښې. کله چه هغه خپل کارختم کړو مزدوری اوغوښتله ما ورکوله نوهغه وانخستله. ما په هغې زمینداری اوکړه او په هغې مې غواګانې غویان او څرونکی راجمع کړل بیا هغه مزدور راغلو وئې وئیل دالله تعالی نه اوویریږه ماوئیل چه ورځه دغه غواګانې غویان او څرونکی ټول ستا دی اوړه هغه وئیل دالله تعالی نه اوویریږه ماسره ټوقې مه کوه ما اووئیل زه تاسره ټوقې نه کوم دغه ټول واخله هغه واخستل. تاته پته ده چه ما داکارستاد رضادپاره کړې دې نوداباقی کانړې هم اخواکړه نوالله تعالی هغه اخواکړو.

امام بخاری رحمه الله فرمائی چه عقبه رحمه الله نه د نافع رحمه الله نه (په ځائی د فَبَغَيْتُ) فَسَعَيْتُ روایت کړې دې.

رجال الحدیث

ابراهیم بن منذر:- دا ابراهیم بن منذر حماسی رحمه الله دې.[1]

ابوضمرة:- دا انس بن عیاض لیثی رحمه الله دې.[2]

موسیٰ بن عقبة:- داموسیٰ بن عقبه اسدی مدنی رحمه الله دې.[3]

---

[1] کشف الباری:۵۸/۳.

[2] کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

[3] کشف الباری کتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

نافع:- انافع رحمه الله مولی عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دي.[1]

عبدالله بن عمر:- اودحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما احوال هم تیرشوی دی.[2]

حل لغات:- **فرق**: دَمدینې منورې دَ معروف اندازې نوم وو دَدې جمع **أفراق** راځی.[3] بعض حضرات فرمائی چه یو فرق دَ ۳۶ رطل وی.[4] اودَ بعض حضراتو په نیزدَدریو صاع برابردې.[5] او علامه قتبی رحمه الله اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه یوفرق هغه مکیال دې چه په کوم چه ۱۶ رطل راځانی شی.[6]

أرُز: اوریژې (دَهمزه او راء په ضمه سره) او یولغت رُزّ دَ راء په ضمه سره بغیردَهمزه نه دې.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت په دې توګه باندې دې چه مستاجر دَاجیردَ پاره یواجرت متعین کړې وو خوچه کله اجیر اعراض اوکړو نو مستاجردَهغه په اجرت کښې داسې تصرف اوکړو چه دَاجیر په فلاح او صلاح باندې مشتمل وو نوکه دَهغه تصرف کول ناجائزوې نودابه معصیت شمېرلې شو اوهغه مستاجر به دَ دغه عمل په توګه وسیله دَالله تعالی په مخکښې نه پیش کوله.[7]

قوله: (بفرق أرز) باندې یواشکال اودَهغې جواب:- دلته یواشکال دا پیداکیږی چه حدیث باب کښې فرق أرز ذکر دې. او په کتاب البیوع باب إذا اشتری شیئا لغیره بغیرإذنه فرضی کښې کوم روایت تیرشوې دې په هغې کښې فرق ذرة ذکردې.

جواب:- په دې دواړو روایتونوکښې دَ تطبیق وجه داده چه اجرت په دغه دواړو صنفونوباندې مشتمل وو.[8] یا دوه اجیران وو دَ یواجرت په أرز باندې مشتمل وو اودَدویم په ذرة باندې.[9] یا خو ارز او ذرة دواړه دَ غلې اقسام متقاربه نه دی لهذا دَ یوپه بل باندې اطلاق اوکړې شو.[10]

---

[1]) کشف الباری: ۶۵۱/۴.

[2]) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

[3]) طلبة الطلبة للنسفی ص: ۹۶، عمدة القاری: ۲۴۲/۱۲.

[4]) حواله بالا.

[5]) إرشادالساری: ۳۲۰/۵.

[6]) طلبة الطلبة للنسفی ص: ۹۶، عمدة القاری: ۳۲۰/۱۲.

[7]) طلبة الطلبة للنسفی ص: ۲۱۸.

[8]) عمدة القاری: ۲۴۲/۱۲.

[9]) حواله بالا.

[10]) فتح الباری: ۲۰/۵.

قوله: (قال ابوعبدالله الخ) . دَاسماعيل بن عقبة ﷫ دا تعليق امام بخاری ﷫ كتاب الادب باب إجارة دعاء من بروالديه كښې موصولاً ذكر كړې دې.(۱)

دَدې حديث په فوائدباندې تفصيلي بحث كتاب الاجارة باب من استاجر اجيرا فترك أجره فعمل فيه المستاجر فزاد الخ كښې تيرشوې دې.

۱۲ ـ باب: أوقاف أصحاب النبي ﷺ، وأرض الخراج، ومزارعتهم ومعاملتهم

وَقَالَ النَّبِيُّ لِعُمَرَ: (تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لاَ يُبَاعُ، وَلٰكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ) فَتَصَدَّقَ بِهِ [ر ۲۶۱۳]

دَ صحابه كرام ﷡ اوقاف اوخراج زمكې اودَهغې دَمزارعت او معاملاتوبيان اوحضورپاك حضرت عمر ﷜ ته فرمائيلې وو چه اصل زمكه وقف كړه چه دا څوك خرڅه نه كړې شي البته دَدې ميوې دې خورې حضرت عمر ﷜ هم داسې اوكړه.

دَترجمة الباب مقصد:- په دې ترجمة الباب سره دَامام بخاری ﷫ مقصد دادې چه څنګه املاك خاصه په مزارعت باندې وركولې شي دغه شان وقف شوې زمكې او دَخراج زمكې هم په مزارعت وركولې شي.(۲)

او مؤلف ﷫ دَاوقاف اصحاب نبي ﷺ تصريح څكه كړې ده چه دَ ټولونه وړاندې حضرات صحابه كرام ﷡ وقف كړې وو يعنى حضرت عمر ﷜ وقف كړې وو نوچه كوم حكم دَهغوى دَوقف دې هم هغه حكم دَټولو صحابه كرامو ﷡ دَ اوقاف دې.(۳)

امام بخاری ﷫ دَ اوقاف دَ زمكې مزارعت مسئله دَحضرت عمر ﷜ متعلقه روايت سره ثابته كړې ده او دَ خراج زمكه په مزارعت باندې وركولو مسئله **قوله: (لولا آخر المسلمين ما فتحت قرية الخ)** سره ثابته كړې ده.(۴)

رسول الله ﷺ حضرت عمر ﷜ ته اوفرمائيل **تصدق باصله لايباع** مطلب دادې چه ته دغه زمكه صدقه كړه يعنى وقف ئې كړه بيابه دا خرڅولې نه شي اودَ دې ميوې به خرچ كولې شي ليكن دَ اول نه تر آخره پورې په دې كښې دا تصريح نشته چه كر به وقف كونكې كوى يا په بل باندې به كولې شي لهذا دَدې په عموم كښې هغه صورت هم داخل دې چه كله واقف پخپله كراوكړى اوهغه صورت هم داخل دې چه په بل باندې كر اوكړې شي

---

(۱) إرشادالساری:۵/۳۲۱.

(۲) عمدة القاری:۱۲/۲۴۳.

(۳) حواله بالا.

(۴) عمدة القاری:۱۲/۲۴۳ فتح الباری:۵/۲۱.

قوله: (وقال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لعمر رضي الله تعالى عنه: تصدق بأصله لايباع ولكن ينفق ثمره فتصدق به): - دا تعليق امام بخاري رحمه الله كتاب الوصايا باب قول الله تعالى ﴿ وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى ﴾ (النساء: ۶) كښې موصولاً ذكر كړې دې.[1]

[حديث ۲۲۰۹] (۲) حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ عَنْ مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ عُمَرُ - رضي الله عنه - لَوْلَا آخِرُ الْمُسْلِمِينَ مَا فَتَحْتُ قَرْيَةً إِلَّا قَسَمْتُهَا بَيْنَ أَهْلِهَا كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - خَيْبَرَ. [۲۹۵۷، ۳۹۹۴، ۳۹۹۵]

ترجمه: - حضرت عمر رضي الله عنه فرمائی كه ماته دآخرې زمانې دَدې مسلمانانو خيال نه وو نو چه كوم كلي مې هم فتح كولو هغه به مې په فتح كونكو كښې تقسيم كولو لكه چه حضور پاك خيبر تقسيم كړې وو.

رجال الحديث

صدقة: - دا صدقه بن فضل مروزی رحمه الله دې.[3]

عبدالرحمن: - دا عبدالرحمن بن مهدی بن حسان، ابوسعيد ازدی بصری رحمه الله دې.[4]

مالك: - دا معروف امام مالك بن انس بن مالك بن ابی عامر، ابوعبدالله مدنی رحمه الله دې.[5]

زيدبن اسلم: - دا زيدبن اسلم قرشی مدنی رحمه الله دې.[6]

عن أبيه: - دا اسلم عدوی مولی عمر بن خطاب رحمه الله دې.[7]

عمر رضي الله عنه: - داحضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه دې. دَدوی تذكره وړاندې تيره شوې ده.[8]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت: - علامه عينی رحمه الله فرمائی دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت داسې دې چه حضرت عمر رضي الله عنه فتح شوې زمكې نه وې تقسيم كړې بلكه هلته

---

[1]) حواله بالا.

[2]) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی كتاب الجهاد باب الغنيمة لمن شهدالوقعة رقم:۳۱۲۵ وفی باب غزوة خيبر رقم:۴۲۳۶ وأخرجه أبوداؤد فی سننه فی كتاب الجهاد باب ماجاء فی حكم أرض خيبر رقم:۳۰۲۲ والامام أحمدفی مسنده: ۱/ ۴۰ فی مندعمر بن خطاب رضی الله تعالی عنه رقم: ۲۸۴ والبيهقی فی معرفة السنن والاثار:۹/ ۲۳۹ رقم:۴۲۲۳.

[3]) كشف الباری كتاب السلم باب السلم فی وزن معلوم.

[4]) كشف الباری كتاب الصلاة بب فضل استقبال القبلة يستقبل باطراف رجله الخ.

[5]) كشف الباری: ۱/ ۲۹۰، ۲/ ۸۰.

[6]) كشف الباری: ۲/ ۲۰۳.

[7]) كشف الباری كتاب الزكاة باب هل يشتری الرجل صدقته الخ..

[8]) كشف الباری:۱/ ۲۳۹، ۲/ ۴۷۴.

اوسیدونکوذمیانو باندې خراج مقرر کولوسره هغوی سره دمزارعت معامله کړې وه. (١)

تشریح:- حضرت عمر رضي الله عنه داخبره هغه وخت اوفرمائیله چه کله شام فتح شوې وو اوفاتحین شام دحضرت عمر رضي الله عنه نه مطالبه کړې وه چه دنورو غنائمو په شان تاسو داهم تقسیم کړئی. نوحضرت عمر رضي الله عنه دامطالبه اونه منله. په دې مطالبه کونکوکښې حضرت بلال رضي الله عنه هم شامل وو دحضرت عمر رضي الله عنه رائې داوه چه صرف غنائم منقوله تقسیم کړئی اوکوم غنائم چه غیرمنقوله دی هغه مه تقسیم کوئی بلکه په خپل حال ئی پریږدئی. چه کله حضرت بلال وغیره رضي الله عنهم ډیر اصراراوکړو نوحضرت عمر رضي الله عنه ارشاد اوفرمائیلو: اللهم! اکفنی بلالاً وأصحاب بلال دَ دې واقعه راوی نافع مولی ابن عمر رضي الله عنه فرمائی چه فما حال الحول علیهم حتی ماتوا جمیعًا یعنی اوس لا یوکال هم تیرشوې نه ووچه حضرت بلال رضي الله عنه اودهغه ملګری وفات شو. (٢)

علامه بیهقي رحمه الله فرمائی چه حضرت عمر رضي الله عنه دا دعا ځکه فرمائیلې وه چه دهغوی دَ زمکې دَ تقسیم نه دَ انکار سبب مصلحت عامه وو اودهغوی مخې ته دعوامو فلاح اوبهبود وو اوهغه حضراتو دَ خپلو مستدلاتو پیش نظر ددې مخالفت کولو اودَ حضرت عمر رضي الله عنه خیال وو که چرې داحضرات هم دهغوی دمصلحت رائې باندې پوهه شی اودهغه موافقت اوکړی نودهغوی نور ملګری به هم دهغوی متابعت اوکړی. (٣)

قوله: (کما قسم النبي صلی الله تعالی علیه وسلم خیبر):- یادساتئی رسول الله صلی الله علیه وسلم څه زمکې خو تقسیم کړې وې خو څه ئی باقی پاتې کړې وې اویهودیانوته ئی هغه زمکې دخراج په وجه ورکړې وې. اویهودیانوبه په دغه خراجی زمکوکښې کرکیله کوله اودهغوی نه به ئی دغه خراج نیم پیداوار په شکل کښې وصول کولو. دکوم تفصیل چه په روستوابواب کښې تیرشو.

په مفتوحه زمکوکښې دَ فقهاؤ اختلاف:- اوس دلته یوه مسئله ده چه په مفتوحه زمکوکښې څه حکم دې؟ آیا هغه به تقسیم کولې شی که هغه موقوف وی؟ امام مالك رحمه الله فرمائی چه فتح کیدو سره زمکه وقف کیږی لهذا ددې تقسیم به نه کیږی اودَ دې زمکو امدن به دمسلمانانو په مصالح کښې خرچ کولې شی. مثلاً دَ فوج وظائف دَ پولونو جوړول دَ جماتونوجوړول وغیره. خوکه امام یووخت دَ دغه زمکوپه تقسیم کښې مصلحت ګڼړی نوتقسیم کولې به شی. (٤) امام شافعي رحمه الله فرمائی که دنورو غنائمو په شان ددې تقسیم هم لازمی وی اوکه چرې غانمین دهغې په وقف باندې راضی شی نوبیابه تقسیم کولې نه شی اوزمکه به وقف شی. (٥) حافظ

---

١) عمدة القاري:١٢/٢٤٤.

٢) مختصر تاریخ دمشق:١/٨٥ ذکر حکم الارضین وما جاء فیه.

٣) حواله بالا وشرح البخاري لابن بطال رحمه الله ٥/٢٨٠.

٤) فتح الباري:٥/٢٢ بدایة المجتهد ص:٣٦٦ الفصل الخامس.

٥) حواله بالا.

ابن حجر رحمه الله او قسطلانی رحمه الله او امام ابوحنیفه رحمه الله صاحبین او سفیان ثوری رحمهم الله مسلك دا نقل كړي دي چه امام ته اختیاردې كه غواړی نو تقسیم دې كړی اوكه غواړی وقف دې كړی.[1]

علامه احمدبن اسماعیل كورانی رحمه الله او امام ابوحنیفه او امام احمدبن حنبل رحمهما الله مسلك دانقل كړي دي چه دا زمكې فتح كیدو سره وقف شی اوبیا دامام اختیاردې چه هغه دا په غانمین كښې تقسیم كړی یا په دې باندې خراج مقرركړی.[2]

١٣ – باب: من أحيا أرضا مواتا

وَرَأَى ذَلِكَ عَلِيٌّ فِي أَرْضِ الْخَرَابِ بِالْكُوفَةِ مَوَاتٌ. وَقَالَ عُمَرُ مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيِّتَةً فَهِيَ لَهُ. وَيُرْوَى عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَقَالَ «فِي غَيْرِ حَقِّ مُسْلِمٍ، وَلَيْسَ لِعِرْقِ ظَالِمٍ فِيهِ حَقٌّ. أَوَيُرْوَى فِيهِ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم -.

غیرآباد (شاړه) زمكه چه څوك آباده كړی او حضرت علی رضی الله عنه دكوفې په شاړه زمكه كښې دا حكم وركړو اوحضرت عمر رضی الله عنه اوفرمائیل څوك چه شاړې زمكې آبادې كړی هغه دهغه كیږی. اود حضرت عمرو بن عوف رضی الله عنه نه هم دغه شان مروی دی هغوی اوفرمائیل چه د حضورپاك نه دومره (مضمون) زیاتی (نقل) دې په دې شرط چه هغه د یو مسلمان ملك نه وی اود یوظالم په زمكه كښې هیڅ حق نشته. اودحضرت حابر رضی الله عنه په روایت كښې هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه هم دغه شان روایت دې.

حل لغات: موات: هغه غیرآباد اوشاړه زمكه په كومه كښې چه كله هم یا په ډیره موده كښې زمینداری نه وی شوې او په څه بل عمارت باندې آباده شوې نه وی اودهغې څوك مالك نه وی.[3]

دترجمة الباب مقصداودفقهاؤ اختلاف: امام بخاری رحمه الله ددې ځائی نه د احیاء او موات مسئله بیانوی. موات هغه زمكې ته وائی چه شاړه وی اودهغې آبادئی ته په حیات سره تشبیه وركړې شوه ځكه چه ترك عمارت د فقدحیات مشابه دې.[4]

امام بخاری رحمه الله دحضرت علی رضی الله عنه چه كوم اثرنقل كړې دې دهغې نه معلومیږی چه موات هغه زمكې ته وائی چه خرابه او شاړه وی. امام طحاوی رحمه الله فرمائی چه موات هغه زمكه ده چه د چا ملكیت نه وی اودې سره دعوام الناس مرافق تړلې نه وی.[5] یعنی دښاروالا دانتفاع دې سره تعلق نه وی هلته دهغوی د ځرن ځایونه عیدگاه وغیره نه وی.

---

[1]) إرشادالساری:٣٦/٧ فتح الباری:٢٢/٥.

[2]) الكوثر الجاری:٤٨/٥.

[3]) النهایة:٦٨٨/٢ طلبة الطلبة:٣١٣.

[4]) فتح الباری:٢٢/٦.

[5]) عمدة القاری:٢٤٤/١٢.

احیاء موات دادې چه یوسړې لاړشي دغه زمکه راګیره کړي او بیا هغه اوبه کړي او په کښې کر اوکړي. په احیاء موات سره به دا سړې دَدغه زمکې مالك شي یابه په دې کښې دَامام دَ اجازت ضرور وی په دې کښې دَ فقهاء کرامو درې اقوال دی. امام شافعی، امام احمد امام ابویوسف او امام محمد رحمهم الله فرمائی چه صرف په احیاء موات سره به هغه مالك شي دَامام دَاجازت ضرورت نشته (۱) امام ابو حنیفه رحمه الله فر مائی چه بغیردَ امام دَاجازت نه به هغه مالك نه شي. (۲) امام مالك رحمه الله فرمائی که چرې هغه زمکه ښارېې سره نیزدی وی نودَامام اجازت ضروری دې اوکه چرې لرې وی نو دَامام دَاجازت ضرورت نشته په نیزدې اولرې کښې هغه دا فرق کړې دې چه کومې زمکې دَ عیدګاه او چرا ګاه په توګه یادَ بل څه مصلحت دَ وجې نه په کار راویستې شي نوهغه نیزدې دی اوکوم ځائی کښې چه دَهغوی څناور وغیره نه شي تللې او هغوی ته ددې زمکې دَ استعمال یووخت هم ضرورت نه وی نوهغې ته لرې وائی (۳)
امام بخاری رحمه الله چه کوم آثار او روایات پیش کړی دی دَهغې نه معلومیږی چه هغه په دې مسئله کښې دَ امام شافعی امام احمد اوصاحبین رحمهم الله دَ قول موافقت کړې دې. دَ فریق اول یعنی جمهور مستدل دَ رسول الله ﷺ ارشاد دې. من أحیا أرضامیتةً فهی له (۴) څوك چه شاړه زمکه آباده کړی هغه هم دَهغه کیږی دغه شان دَ باب مذکور نور روایات هم دَهغوی مستدلات کښې شامل دی.
اودَ فریق ثانی مستدل دَحضرت صعب بن جثامه رضي الله عنه نه نقل شوې دَحضور پاك دا ارشاد مبارك دې. لاحمی (۵) إلالله ولرسوله (۶) یعنی حمی دَالله تعالی اودَهغه دَ رسول ﷺ حق دې لهذا که یوسړې دَ یوې زمکې حمی واحیاء کول غواړی نوهغه له دَامام نه اجازت اخستل پکاردی. بل دَامام صاحب رحمه الله دلیل داهم دې چه دا زمکه هم دَ نور مال غنیمت په شان ده او

---

[۱] شرح ابن بطال:۶/۳۹۰عمدة القاری:۱۲/۲۴۵ فتح الباری:۵/۲۲.

[۲] حواله مذکوره.

[۳] حواله مذکوره.

[۴] أخرجه البیهقی فی سننه بلفظ عادی الارض الحدیث ورواه ابن حجررحمه الله تعالی فی تلخیص الخبیر:۳/۶۳ وسیاتی تخرجه تفصیلاً.

[۵] حمی: دَحمی اصل په عربوکښې دا وو چه کله به دَهغوی څوك لوئی سردار په یوځائی کښې ډیره اچوله نودَهغوی یوسپې به چرته اوچت ځائی ته اوختلو او خپاربه ئی اوکړو نوچه ترکوم ځائی پورې به دَهغه آواز رسیدلو هغه زمکه سره دَ ټولو طرفونو دَهغه حمی یادیدله او په هغې کښې به دَهغه نه علاوه دَ بل چا څاروی نه شو څریدلې.(نیل الاوطار:۵/۳۳۱)

[۶] أخرجه البخاری رحمه الله تعالی فی کتاب الجهاد باب أهل الدار یبیتون فیصاب الولدان والدراری رقم:۱۷۴۵ ومسلم رحمه الله تعالی فی الجهاد باب جواز قتل النساء فی البیات من غیر تعمد رقم:۱۵۷۰ والترمذی رحمه الله تعالی فی السیر باب ماجاء فی النهی عن قتل النساء والصبیان رقم:۱۵۷۰ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی الجهاد باب فی قتل النساء رقم:۲۶۷۲ وانظر جامع الاصول:۲/۷۳۲، ۷۳۳ رقم:۱۲۳۲.

په مال غنيمت كښې هيڅا ته داحق حاصل نه وى چه هغه دې سره بغيرد امام داجازت نه مختص شى لكه چه په ټولو غنيمتونو كښې كيږى. لانه مغنوم، لوصوله إلى يد المسلمين بإيجاف الخيل والركاب، فليس لاحد أن يختص به بدون إذن الامام كما في سائر الغنائم. (١)

يوبل روايت بعغض فقهاء دَ احنافو پيش كوى چه ليس للمرء إلا ماطابت نفس إمامه به امام طبرانى رحمه الله دَحضرت معاذ بن جبل رضى الله عنه نه ددې تخريج كړې دې ليكن دَدې سند ډيرزيات كمزورې دې.(٢)

اوكوموحضراتو چه تفصيل كړې دې لكه امام مالك رحمه الله نو دَهغوى مخې ته غالبًا داخبره ده چه احاديث مذكوره په اراضى قريبه باندې محمول دى او په كوموروايا توكښې چه على الاطلاق من أحيا أرضًا ميتة فهى له فرمائيلې شوى دى هغه په اراضى بعيدباندې محمول دى.

احناف حضرات دا وئيلى شى چه روايات دواړه قسم دى بعض مطلق او په بعض كښې دَامام دَ اجازت قيد وارد شوې دې نودواړه به جمع كولې شى او وئيلې به شى چه كه څوك په اجازت دَ امام احياء موات كوى نوهغه به دَ دغه زمكې مالك شى اوڅوك چه بغيرد اذن امام احياء موات كوى هغه به مالك نه وى.

دَتعليقاتو تفصيل:- دَ حضرت على رضى الله عنه دَ قول ماخوذ شراح حديث نه دې ذكركړې.(٣) دَحضرت عمر رضى الله عنه قول امام مالك رحمه الله عن ابن شهاب عن سالم عن أبيه په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.(٤) اودغه شان عبيدبن سلام هم كتاب الاموال كښې په خپل سندسره موصولاً ذكركړې دې.(٥)

حضرت عمرو بن عوف مزنى رضى الله عنه حديث اسحاق بن راهويه طبرانى ابن عدى او بيهقى رحمهم الله دَ كثير بن عبد الله عن أبيه عن جده په طريق سره موصولاً ذكركړې دې.(٦)

---

(١) الهداية شرح بداية المبتدى:٢٥٣/٧.

(٢) ذكره الزيلعي رحمه الله تعالى فى نصب الراية:٢٩٠/٤ وقال: رواه الطبراني وفيه ضعف من حديث معاذ وفى البناية:٣٣١/١١ الاولى أن يستدل لابى حنيفه رحمه الله تعالى بما أخرجه أبويوسف رحمه الله تعالى فى كتابه المسمى بالخراج عن ليث عن طاؤس قال: قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عادى الارض لله ولرسوله ثم لكم من بعدى. فمن أحيا أرضًا فهى له وليس للمتحجر حق بعد ثلاث سنين.

(٣) فتح البارى:٥/٢٢ عمدة القارى:١٢/٢٤٥ إرشاالسارى:٥/٣٢٣ لامع الدرارى:٦/٢٤٩.

(٤) تغليق التعليق:٣/٣٠٨ فتح البارى:٥/٢٣ عمدة القارى:١٢/٢٤٥.

(٥) عمدة القارى:١٢/٢٤٥.

(٦) تغليق التعليق:٣/٣٠٩ السنن لكبير:٦/٤٧ كتاب إحياء الموات باب مايكون إحياء ما يرجى فيه من الاجر. عمدة القارى:١٢/٢٤٥.

قوله: ويروى عن عمرو ابن عوف رضي الله تعالى عنه عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم: - زمونږ په متداول نسخو کښې خوداعبارت داسې دې[1] دغه شان حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه ابن بطال رحمه الله په نسخه کښې هم دې[2] يعنی په دې کښې دحضرت عمر رضي الله عنه د روايت څه تذکره نشته دې. ليکن د نورو شراح په نسخوکښې دا عبارت داسې دې چه ويروى عن عمر وابن عوف عن النبى صلى الله تعالى عليه وسلم[3] يعنی په دې کښې دحضرت عمر رضي الله عنه دروايت تذکره هم ده. او وابن عوف کښې واوعاطفه دې.[4]

علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه بعض نسخوکښې عمرو بن عوف دې يعنی د عين فتحه اوميم په سکون سره اوبعض نسخوکښې عمر دې يعنی عمربن خطاب رضي الله عنه او وابن عوف نه مراد عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه دې. نوکه اووئيلې شی چه دحضرت عمر رضي الله عنه د روايت تذکره خو په دې ترجمة الباب کښې تيره شوې نواوس د مکرر ذکرکولوڅه فائده؟ نو جواب به ورکولې شی چه په دې کښې بعض فوائددی مثلاً هغه تعليق دتصحيح په صيغه سره وو او تمريض صيغې سره دې او هغه تعليق بغيرد زياتی وو اودا زياتوالې الفاظ سره دې. بل تعليق سابق غيرمرفوع وو او تعليق مذکوره مرفوع دې ليکن ددې ټولو فوائدو باوجود اول قول صحيح دې.[5] (يعنی عمرو، دعين فتحه او ميم سکون سره). علامه عينی رحمه الله فرمائی چه مراد عمر بن خطاب رضي الله عنه دې (بغيرواو نه). [6] هم عمروبن عوف دې اوچه کومو بعضو نسخوکښې عمر وابن عوف راغلې دې دا تصحيف دې. [7]

اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه صحيح عمرو بن عوف دې دعين فتحه اوميم سکون سره او حافظ ابن حجر رحمه الله هم دغه فرمائی اوددوی دخبرې تائيد دامام ترمذی رحمه الله په قول سره هم کيږي. وفي الباب عن جابر وعمرو بن عوف المزني جد كثير وسمرة.[8] اود ابن عوف نه عبدالرحمن بن عوف مراد اخستل صحيح نه دی لکه چه علامه عينی رحمه الله هم وئيلی دی.[9] ياد ساتنی چه دلته د ابن عوف نه مراد عمرو ابن عوف مزنی دې نه چه عمرو بن عوف انصاری بدری رضي الله عنه

---

[1] صحيح البخاري:١/٢١٤ قديمي.

[2] فتح الباري:٥/٢٣ دارالكتب العلمية، شرح ابن بطال رحمه الله ١/٣٩٠ دارالكتب العلمية بيروت.

[3] إرشادالساري:٥/٣٢٣ عمدة القاري:١٢/٢٤٦ شرح الكرماني:١٠/١٥٩.

[4] المصدرالسابق.

[5] شرح الكرماني رحمه الله ١٠/١٥٩.

[6] عمدة القاري:١٢/٢٤٦.

[7] فتح الباري:٥/٢٣.

[8] إرشادالساري:٥/٣٢٣.

[9] المصدرالسابق.

دچارروایت چه به وړاندې په جزیه وغیره کښې راځي.(۱) اود هغوی هم دا یوروایت امام بخاری رحمه الله په خپل صحیح کښې نقل کړې دې.(۲)

حضرت عمرو بن عوف مزنی رضی الله عنه نوم اونسب:- عمرو بن عوف بن زيد بن ملحة ابن عمرو بن بكر بن أغرك بن عثمان بن عمرو بن أدبن طابخة المزني (۳)

کنیت اونسب:- دهغوی کنیت ابوعبدالله دې مزنی مزینة طرف ته د نسبت د وجې نه دې کوم چه عثمان بن عمرو ام ولد وو.(۴) هغوی رضی الله عنه قدیم الاسلام دې.(۵) هغوی رضی الله عنه د مدینې منورې اوسیدل اختیارکړی او دحضرت امیر معاویه رضی الله عنه زمانه ئی لیدلې ده اوهم دهغوی دولایت په زمانه کښې وفات شوې.(۶)

روایات:- دوی دحضورپاك صلی الله علیه وسلم نه روایات نقل کوی اوبعض روایتونه ئی دحضرت بلال بن حارث رضی الله عنه نه هم نقل کړی دی.(۷)

اودهغوی روایات كثيربن عبدالله، عن ابيه عن جده په طریق سره نقل کوی اوکثیر رحمه الله ضعیف الحدیث دې.(۸)امام بخاری رحمه الله په صحیح بخاری کښې دکثیربن عبدالله روایت استشهاداً نقل کړې دې اوامام ابوداؤد رحمه الله امام ترمذی اوامام ابن ماجه رحمه الله هم دهغوی روایات نقل کړی دی.(۹) دحضرت جابر بن عبدالله تعلیق امام احمد رحمه الله اوامام ترمذی رحمه الله موصولاً ذکرکړی دی.(۱۰)

قوله: وقال: في غيرحق سلم الخ:- یعنی حضرت عمروبن عوف مزنی رضی الله عنه په دې روایت کښې دا زیاتې نقل کړې دې په دې شرط چه هغه د یومسلمان ملك نه وی اودیوظالم په دې زمکه کښې څه حق نه وی. عرق ظالم موصوف صفت او اضافت دواړه شان لوستلې شوې دې.(۱۱) د موصوف صفت سره لوستلوکښې دوه صورتونه دی: ړومبې صورت داچه عرق نه وړاندې ذی مضاف محذوف اومنلې شی او اوونیلې شی ليس لذى عرق ظالم فيه حق یعنی د

(۱) فتح الباري:۲۳/۵.
(۲)المصدر السابق.
(۳) تهذيب الكمال:۱۷٤/۲۲.
(٤) المصدرالسابق.
(۵) المصدرالسابق.
(٦) معرفة الصحابة: ٤۰۲/۳.
(۷) تهذيب الكمال:۱۷۵/۲۲.
(۸) المصدرالسابق.
(۹) المصدرالسابق.
(۱۰) تغليق العليق:۳۰۸/۳فتح الباري:۲۳/۵ – ۲٤ عمدة القاري:۲٤٦/۱۲.
(۱۱) إرشادالساري:۳۲٤/۵ فتح الباري:۲۳/۵عمدة القاري:۲٤٦/۱۲.

يوې داوني چه دَ ظالم وى په دې كښې هيڅ حق نشته [1] او دويم صورت داكيدې شى چه ليس لعرق ذى ظلم حق يعنى دَ داسې ونې څه حق نشته چه دَ ظلم والاوى يعنى چه هغه په ظالمانه توګه سره هلته لګولې شوى وى [2] اضافت سره دَلوستلو صورت دادې چه ليس لعرق ظالم فيه حق دې وخت كښې به دَ عرق نه مراد زمكه وى او مطلب دادې چه دَ ظالم دَ زمكې په دې كښې هيڅ حق نشته [3] امام مالك امام شافعى زهرى او ابن فارس وغيره رحمهم الله قول اول اختيار كړې دې [4]

[حديث ۲۲۱۰] [5] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ -رضى الله عنها- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لأَحَدٍ فَهُوَ أَحَقُّ».

قَالَ عُرْوَةُ قَضَى بِهِ عُمَرُ -رضى الله عنه- فِي خِلاَفَتِهِ.

ترجمه:- دَحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضورپاك ﷺ فرمانيلى چه كوم سړې يوه داسې زمكه آباده كړى چه دَ چاملكيت نه وى هغه دَهغې زيات حقداردې. عروه رحمه الله وائى چه حضرت عمر رضي الله عنه په خپل دورخلافت كښې هم دَدې مطابق فيصله كړې وه

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دايحيى بن عبدالله بن بكير مخزومى مصرى رحمه الله دې [6]

الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې [7]

عبيدالله بن أبى جعفر:- دا عبيدالله بن ابى جعفر يسار اموى قرشى مصرى رحمه الله دې [8]

محمدبن عبدالرحمن:- دامحمدبن عبدالرحمن بن نوفل ابوالاسود رحمه الله دې [9]

عروة:- دا عروة بن زبيربن العوام رحمه الله دې [10]

عائشة:- اودَ ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها تذكره هم تيره شوې ده [11]

---

[1]) المصدرالسابق.

[2]) المصدرالسابق.

[3]) المصدرالسابق.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) انفردبه البخارى رحمه الله انظر جامع الاصول:۳٤٧/۱ الكتاب السادس فى أحياء الموات رقم الحديث:۱۳۰.

[6]) كشف البارى:۳۲۳/۱.

[7]) كشف البارى:۳۲٤/۱.

[8]) كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضا ثم ينام..

[9]) كشف البارى كتاب الغسل باب الجنب يتوضا ثم ينام.

[10]) كشف البارى:۲۹۱/۱.

[11]) كشف البارى:۲۹۱/۱.

قوله: من أعمر أرضًا:- دا لفظ أعمر دَباب افعال ثلاثي مزيدفيه نه دې. په معنى آبادول. قاضى عياض رحمه الله فرمائى چه دا لفظ رواة بخارى داسې ضبط كړې دې ليكن صواب عَمَر دې يعنى ثلاثي مجرد دې لكه چه دَالله تعالى ارشاد دې. ﴿ وَعَمَرُوْهَآ اَكْثَرَمِمَّا عَمَرُوْهَا ﴾ (الروم: ۹)[1]

ابن بطال رحمه الله فرمائى چه رواة بخارى أعمر نقل كړې دې ليكن ماته دَ لغت په كتابونوكښې داسې نه دې ملاؤشوې لهذا داهم احتمال دې چه په اصل كښې من اعتمرأرضا وى او تاء افتعال دَ اصل نه پريوتلې وى.[2] علامه عينى رحمه الله فرمائى چه ددې كلام هيڅ حاجت نشته بياپخپله په دې كښې دَغلطئى احتمال دې ځكه چه صاحب العين يعنى علامه خليل ابن احمد رحمه الله ذكركړې دې چه أعمرت الارض په كلام عرب كښې مستعمل دې اوداسې ونيلې شى أعمرالله باب منزلك نومعلومه شوه چه دَ رواة بخارى نقل كول صحيح دى او من أعمرأرضاً نه مراد دَ زمكې احياء ده.[3]

قوله: قال عروة: قضى به عمر رضي الله عنه في خلافته:- يعنى عروة بن زبير بن العوام رحمه الله هم په دغه مذكوره سندسره فرمائى چه حضرت عمر رضي الله عنه به دَخپل خلافت په زمانه كښې هم ددې مطابق فيصله كوله اودا اثرمرسل دې چه حضرت عروه هم دَحضرت عمر رضي الله عنه دَخلافت په زمانه كښې پيداشوې وو.[4]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت ظاهردې. داحديث دَ فريق اول يعنى امام شافعى امام ابويوسف او امام محمد رحمهم الله مستدل دې چه دَ زمكې دَ احياء يعنى آبادولودَپاره دَامام دَ اجازت ضرورت نشته كه زمكه لرې وى اوكه نيزدې.[5] دَ نورو حضراتو په دلائل باندې بحث په شروع كښې تيرشوې دې.

باب

دَترجمة الباب مقصد:- داباب بغيردَترجمې دې اوداباب دَ سابق دَپاره دَ فصل په شان دې.[6]

[حديث ۲۲۱۱] [7] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمٍ

---

[1] عمدة القارى:۲٤۷/۱۲ إرشادالسارى:۳۲۵/۵.
[2] شرح ابن بطال:۳۹۲/۶.
[3] عمدة القارى:۲٤۷/۱۲.
[4] إرشادالسارى:۳۲۵/۵.
[5] عمدة القارى:۲٤۷/۱۲.
[6] إرشادالسارى:۳۲۶/۵.
[7] أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى الحج باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم العقيق واد مبارک رقم:۱۵۳۵ وفى الاعتصام باب ماذكرالنبى صلى الله تعالى عليه وسلم وحض على اتفاق أهل العلم الخ رقم:۷۳٤۳ ومسلم رحمه الله تعالى فى الحج باب التعريس بذى الحليفة الخ رقم:۱۳٤۶ والنسائى: ۱۲۶/۵ فى الحج باب التعريس بذى الحليفة وانظر جامع الاصول: ۳۳۹/۹ رقم: ۶۹۷.

بْنِ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ -رضي الله عنه- أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- أُرِيَ وَهُوَ فِي مُعَرَّسِهِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ فِي بَطْنِ الْوَادِي، فَقِيلَ لَهُ إِنَّكَ بِبَطْحَاءَ مُبَارَكَةٍ. فَقَالَ مُوسَى وَقَدْ أَنَاخَ بِنَا سَالِمٌ بِالْمُنَاخِ الَّذِي كَانَ عَبْدُاللّٰهِ يُنِيخُ بِهِ، يَتَحَرَّى مُعَرَّسَ رَسُولِ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ أَسْفَلُ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بِبَطْنِ الْوَادِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ وَسَطٌ مِنْ ذَلِكَ. [: ۱۴۶۲]

ترجمه:- دَحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې چه حضورپاك كله دَ شپې (مكې مكرمې ته دَتلو په وخت) په ذوالحليفه كښې يوه ناله كښې وركوزشوې وو نورسول الله ﷺ ته په خوب كښې اووئيلې شو چه تاسو دَ بركت والا په ميدان كښې ئى. حضرت موسىٰ بن عقبه رحمه الله اووئيل چه حضرت سالم رحمه الله مونږ سره هم هلته اوښ كينولو كوم خائې چه به حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما اوښ كينولو. هغه به هم دَدغه خائې اراده كوله كوم خائې چه رسول الله ﷺ مبارك كوزشوې وو. دَهغه جمات لاندې كوم چه ښكته په ناله كښې وو په هغې كښې اودَ لارې په مينځ كښې.

رجال الحديث

قتيبة:- داقتيبه بن سعيد ثقفى رحمه الله دې.[1]

اسماعيل بن جعفر:- دااسماعيل بن جعفر انصارى زرقى مدينى رحمه الله دې.[2]

موسىٰ بن عقبه:- داموسىٰ بن عقبه اسدى مدينى رحمه الله دې.[3]

سالم بن عبدالله:- داحضرت سالم بن عبدالله بن عمر بن خطاب رحمه الله دې.[4]

عن أبيه:- دا مشهورصحابى حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما دې.[5]

حل لغات:- **معرسه**: بضم الميم وفتح العين المهملة وتشديد الراء المفتوحة عرس تعريسًا نه مفعول دې. په معنى په سفركښې آخرد شپه كښې دآرام دَ پاره كوزيدل. او **معرس**: موضع التعريس[6] وقال صاحب النهاية رحمه الله تعالى: وبه سمى معرس ذى الحليفة، عرس بن النبى صلى الله تعالىٰ عليه وسلم فيه الصبح ثم رحل.[7]

---

[1] كشف البارى:۲/۱۸۹.

[2] كشف البارى:۱/۲۷۱.

[3] كشف البارى كتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

[4] كشف البارى:۲/۱۲۸.

[5] كشف البارى:۱/۶۳۷.

[6] النهاية:۲/۱۸۱.

[7] المصدرالسابق

بالمناخ: بضم المیم، أناخ إناخۃ مفعول دې په معنی دَاوښ کینولوځائی.(۱)

تشریح:- دَدې حدیث مبارك تشریح کتاب الحج باب قول النبی صلی الله تعالیٰ علیه وسلم العقیق وادمبارك کښې تیره شوې ده.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دا باب خو بغیردَترجمې دې اوس پاتې شوه دَ باب سابق سره دَحدیث مذکوره سره مطابقت نو په دې سلسله کښې علامه مهلب بن صفرة رحمه الله فرمائی دَامام بخاری رحمه الله مقصد دادې لکه څنګه چه ارض موات دَهغه سړی ملکیت جوړیږی څوك چه هغه آباده کړی. دغه شان نبی کریم ﷺ ذوالحلیفه کښې بطن وادئی کښې قیام اوفرمائیلو اوهغه زمکه دَ چا مملوك نه وه. نو دَ رسول الله ﷺ هلته قیام کولو اومونځ اداکولوسره هغه دَ حضورپاك دَپاره معرس اومناخ جوړه شوه دغه شان که څوك دَغیرمملوك زمکې احیاء کوی نوهغه به دَ دغې مالك جوړشی.(۲)

بیاپخپله هم هغه اعتراض کړې دې په اصل کښې خو به حضورپاك بعض وخت دَنورو خلقو په زمکه کښې هم ورکوزیدو اوهلته به ئی مونځ هم کولو لکه چه دَحضرت انس بن مالك رضی الله عنه او حضرت عتبان بن مالك رضی الله عنه وغیره کورته حضورپاك تشریف اوړلې وو او هلته ئی مونځ هم کړې وو. بیا دَحضورپاك دَ نزول کولو اومونځ کولوسره دَ هغوی منزل اومناخ جوړیدل به څنګه صحیح وی؟(۳)

دَدې یوسیدا ساده جواب دادې چه منزل اومناخ هله جوړیږی کله چه څه مانع نه وی اودَ بل چاملك کیدل دامانع دی لهذا هلته به دا معرس او منزل نه شی تسلیم کولې. اودلته بطن وادی ذی الحلیفة کښې چونکه دازکه دَچاملك نه وو په دې وجه دلته څوك مانع نه وو.

دَعلامه ابن المنیرمالکی رحمه الله اوحافظ ابن حجر رحمه الله قول:- علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دَدې حدیث مبارك په ذریعه داخودل غواړی چه صرف په یوځائی کښې کوزیدلواو هلته شپه تیرولوسره هغه زمکه مملوك نه جوړیږی او په یوځائی کښې کوزیدل او شپه تیرول دَاحیاء موات په باب کښې داخل نه دی احیاء موات خو به هله کیږی چه کله څوك دَدې زمکې احاطه اوکړی.(۴)

داهم کیدې شی چه امام بخاری رحمه الله په دې خبره باندې تنبیه ورکوی چه نبی کریم ﷺ چرته نزول فرمائیلې سره دَدې چه هغه دَ احیاء موات په حکم کښې داخله ده لیکن دَحضورپاك دَ تعریس دَ وجې نه هغه زمکې سره دَ رسول الله ﷺ سره خصوصیت اوشو. او اوس هغه دَ عامة المسلمین منافع او حقوق سره متعلق شوه لهذا اوس یوسړی ته به دَاحیاء حق حاصل نه وی

۱) معجم الصحاح:۱۰۷۶.
۲) فتح الباری:۲۵/۵.
۳) المصدرالسابق.
۴) المتواری علی تراجم البخاری رحمه الله ۲۶۳ بتفصیل. فتح الباری:۲۵/۵.

لکه چه دمنی زمکه ده رسول الله ﷺ هلته قیام فرمائیلې دې اومناسك حج نی اداکړی دی نوهغه زمکه سره ددې چه موات هم وی نوکه یوسړې دهغې احیاء اوکړی نودهغې مالك نه شی جوړیدې.[1]

دعلامه عینی رحمه الله رائې:-علامه عینی رحمه الله د دې حضراتو رائې ردکړې ده اوهغه فرمائی چه د مذکوره حدیث په ذریعه امام بخاری رحمه الله ددې خبرې طرف ته اشاره فرمائیلې ده چه ذوالحلیفه سره ددې چه غیرآباد خائې دې لیکن څوك د احیاء د وجې نه ددې ځائې مالك نه شی جوړیدې ځکه چه دې سره دعامو خلقو منافع متعلق دی او هرسړې ددې نه نفع حاصلولې شی او دلته کوزیدې شی لهذا د احیاء موات په ذریعه محی عام خلق ددغه زمکې نه نه شی بندولې

وجه دخول هذا الحديث في هذا الباب من حيث أنه أشار به إلى أن ذالحليفة لايملك بالاحياء لما فيه من منع الناس النزول فيه، وأن الموات يجوز الا نتفاع به، وأنه غيرمملوك لاحد، وهذاالمقدار كاف في وجه المطابقة، وقد تكلم المهلب فيه بما لا يجدى، وردعليه ابن بطال بمالا ينفع، وجاء آخر نصر المهلب في ذلك، والكل لايشفي العليل ولايروى الغليل، فلذلك تركناه.[2]

[حديث ۲۲۱۲][3] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ-رضي الله عنه-عَنِ النَّبِيِّ-صلى الله عليه وسلم- قَالَ «اللَّيْلَةَ أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي وَهُوَ بِالْعَقِيقِ أَنْ صَلِّ فِي هَذَا الْوَادِي الْمُبَارَكِ وَقُلْ عُمْرَةٌ فِي حَجَّةٍ». [ر: ۱۴۶۱]

ترجمه:- دحضرت عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه نن شپه یو راتلونکې (فرښته) زما د پروردګارد طرف نه ماله راغله. هغه وخت رسو ل الله ﷺ په عقیق کښې وو. دغه (فرښتې) اووئیل تاسو په دې مبارکه وادئی کښې مونځ اوکړئی او اوفرمایئی چه په حج اوعمره کښې شریك شو.

رجال الحديث

اسحاق بن ابراهيم:- دا اسحاق بن ابراهیم راهویه حنظلی رحمه الله دې.[4]

---

[1] المصدرالسابق.

[2] عمدة القاري:۱۲/۲۵۰.

[3] أخرجه البخاري أيضًا في الحج، باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم: العقيق واد مبارک، رقم: ۱۵۳۴ وفي الاعتصام باب ما ذكر النبي صلى الله تعالى عليه وسلم وحض على اتفاق أهل العلم الخ رقم: ۷۳۴۳ وأبوداؤد رحمه الله تعالى في المناسک باب في الاقران. وانظر جامع الاصول:۹/۳۴۰ رقم:۶۹۷۲

[4] كشف الباري:۳/۴۲۸.

شعیب بن اسحاق:- دا شعیب بن اسحاق اموی بصری دمشقی رحمه الله دي. [1]
أوزاعی:- دا امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعی رحمه الله دي. [2]
یحیی:- دا یحیی بن ابی کثیر طائی رحمه الله دي. [3]
عکرمه:- داعکرمه مولی ابن عباس رضی الله عنهما دي. [4]
ابن عباس:- دا حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما دي. [5]
عمر:- دا دویم خلیفه حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه دي. [6]

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَدې حدیث ترجمة الباب سره مطابقت دَ سابقه حدیث په شان دې څکه چه دَ وادی عقیق زمکه هم غیرآباده ده اودَ چاملك هم نه دې مګر هرسړې دَهغې نه نفع اوچتولې شی اوپه دې کښې ورکوزیدې شی. [7]

قوله: وقال عمرة في حجة:- زمونږ په متداول نسخوکښې داعبارت داسې دې یعنی قال ففعل ماضی سره [8] خود شراح بخاری په نسخوکښې قل یعنی دَامر صیغې سره دې.

مولاناخلیل احمدسهارنپوری رحمه الله قول ابی داؤد رحمه الله تعالی، رواه الولید بن مسلم وعمر بن عبدالواحد في هذا الحديث عن الاوزاعي، وقال: عمرة في حجة، وكذا رواه علي بن المبارك عن يحيى بن أبي كثير في هذا الحديث قال: وقل: عمرة في حجة [9] شرح کولوسره فرمائی چه دَامام ابوداؤد رحمه الله غرض دَدې اختلاف طرف ته اشاره کول دی چه دَامام اوزاعی رحمه الله په شاګردانوکښې واقع شوې دې. لکه چه مسكين عن اوزاعي په روایت کښې قال صیغه دَماضی واقع شوې ده او ولید بن مسلم او عمرو بن عبدالواحد عن الاوزاعي په روایت کښې قل صیغه دَامر سره واردشوې ده. بل علی بن مبارك کوم چه اامام اوزاعی رحمه الله سره دا روایت دَ یحیی بن ابی کثیر رحمه الله نه نقل کونکې دې دَهغه په روایت کښې هم دَقل صیغه دَ امر واقع شوې ده. [10]

---

[1] کشف الباری:۴۰۸/۳.
[2] کشف الباری:۲۶۷/۴.
[3] کشف الباری:۲۶۳/۳.
[4] کشف الباری کتاب الزکاة باب ما أدی زکونه فلیس بکنزالخ.
[5] کشف الباری:۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.
[6] کشف الباری:۲۳۹/۱، ۴۷۴/۲.
[7] فتح الباری:۲۵/۵ المتواری علی تراجم الابواب البخاری:۲۶۳/۱.
[8] صحیح البخاری قدیمی
[9] فتح الباری:۲۵/۵۶عمدة القاری:۲۵۰/۱۱ إرشادالساری:۳۲۶/۵.
[10] بذل المجهود:۱۴۳/۷.

دَ حج قران فضيلت:- بل دَ قوله، قل : عمرة في حجة متبادر معنى داده چه تاسو حضورپاك ﷺ دَحج او عمره دواړو احرام اوتړلى لكه چه حضورپاك ﷺ دَالله تعالى دَ طرف نه په حج قران باندې مامور وو اودې حديث نه دَ حج قران فضيلت معلوميږى.(١)

يواشكال اودهغې جواب:- دالته دا اشكال كيږى چه حضورپاك په حج قران باندې مامور وو نوبيا حضورپاك ﷺ لواستقبلت من أمرى ما استدبرت، لجعلتها عمرة كښې دَحج تمتع دَخواهش اظهار ولې كولو؟

دَدې جواب دا وركړې شوې دې چه عمرة فى حجة نه مقصود جمع بين الحج والعمرة دې. اوداجمع څنګه چه په حج قران كښې ده هغه شان حج تمتع كښې هم كيږى لهذا په دې حيثيت سره حج تمتع دَحج قران منافى نه دې.(٢) داحديث مبارك هم كتاب الحج باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم العقيق واد مبارك كښې تيرشوې دې.

١٤ - باب: إذا قال رب الارض: أقرك ما أقرك الله. ولم يذكر أجلاً معلومًا فهما على تراضيهما

كله چه دَ زمكې مالك چاته داسې اووائى چه زه به تا ترهغه وخته پورې ساتم تركومې چه الله سبحانه وتعالى تاساتى اوڅه معين موده ذكرنه كړى نودامعامله به دَدغه دواړو دَ رضامندئ پورې وى.

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره داخودل غواړى كه چرې دَزمكې مالك چاسره معامله بغيردَ مودې خودلو اوكړه او وئى وئيل أقرك ما أقرالله دَدې څه حكم دې نوامام بخارى رحمه الله فرمائى فهما على تراضيهما يعنى تركومې چه فريقين رضامند دى ترهغه وخته پورې به دامعامله په ځائى وى او چه كله ئې ختمول غواړى نودابه ختمه شى.(٣)

دَ فقهاؤ دَاختلاف بيان:- په دې كښې اختلاف دې چه آيا دَ عقدمزارعت دَپاره دَاجل معلوم تعيين ضرورى دې كه نه؟ په فقهاء كرامو كښې امام احمد رحمه الله او اصحاب ظواهر فرمائى چه دَمودې تعيين ضرورى نه دې. خودَ جمهور علماؤ په نيزدَاجل تعيين ضرورى دې.(٤)

دَ فريق اول دليل حديث باب دې يعنى قوله صلى الله تعالى عليه وسلم: نقركم بها على ذلك ما شئنا

---

(١) بذل المجهود:١٤١/٧ – ١٤٢ الدر المنضود:٢٠٣/٣.(✿)يادساتئى چه دَاحنافو په نيز حج قران دَټولونه غوره دې بيا تمتع او بيا افراد خودَامام مالك رحمه الله او امام شافعى رحمه الله په نيز دَ يوقول مطابق دَټولو نه غوره حج افراد بيا تمتع او بيا قران اودَ دوېم قول مطابق دَټولونه غوره حج تمتع اوبيا افراد او بياقران.(اختلاف الائمة العلماء: ٢٧١/١.

(٢) الدر المنضود:٢٠٣/٣ بذل المجهود:١٤٢/٧.

(٣) عمدة القار:٢٥٠/١٢ إرشادالسارى:٣٦٧/٥.

(٤) عمدة القارى:٢٥٢/١٢ شرح ابن بطال:٣٩٤/٦ بداية المجتهد:٦٤١/١.

او د جمهورو د طرف نه دا جواب ورکړې شوې دې چه داجمله حضورپاك د يهوديانو په جواب کښې هغه وخت فرمائيلې چه حضور پاك د هغوى د اخراج اراده کړې وه نو هغوى اووئيل چه مونږ به دې زمکه کښې زميندارى کوو او نيم پيداوار به تاسو ته درکوو نو حضورپاك مصلحتًا هغوى په خائى پريخودل او د هغوى موده ئى د الله سبحانه وتعالى حواله کړه اودې نه پس ئى هغوى سره د مساقاة معامله اوکړه. اوبيا د حضرت عمر رضي الله عنه قول عامل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم أهل خيبر على شطر ما يخرج منها هم په دې دلالت کوى (١) يادساتئى چه دا اختلاف په اصل کښې مبنى دې په هغه اختلاف چه مزارعت د عقود مباحة نه دې يا د عقود لازمه نه. دکوم تفصيل چه باب إذا لم يشترط السنين في المزارعة په شروع کښې تير شوې دې.

[حديث ٢٢١٣] (٢) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْمِقْدَامِ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا مُوسَى أَخْبَرَنَا نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ -رضى الله عنهما- قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-. وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ -رضى الله عنهما- أَجْلَى الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لَمَّا ظَهَرَ عَلَى خَيْبَرَ أَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا، وَكَانَتِ الأَرْضُ حِينَ ظَهَرَ عَلَيْهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ -صلى الله عليه وسلم- وَلِلْمُسْلِمِينَ، وَأَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا فَسَأَلَتِ الْيَهُودُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لِيُقِرَّهُمْ بِهَا أَنْ يَكْفُوا عَمَلَهَا وَلَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- «نُقِرُّكُمْ بِهَا عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا». فَقَرُّوا بِهَا حَتَّى أَجْلاَهُمْ عُمَرُ إِلَى تَيْمَاءَ وَأَرِيحَاءَ. [٢٩٨٣]

ترجمه:- حضرت ابن عمر رضي الله عنه فرمائى چه حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه يهود او نصارىٰ د ملك حجاز نه بهر اوويستل. او رسول الله کله چه هغوى په خيبر والاباندې غالب شول نو يهوديان ئى د هغه خائى نه ويستل غوښتل ځکه چه کله رسول الله ﷺ په خيبرباندې غالب شول نو د هغه خائى ټولې زمکې د الله تعالى او د هغه د رسول ﷺ او د مسلمانانو شوې. نو حضورپاك غوښتل چه يهوديان د دغه خائى نه اوباسى خودغه يهوديانو رسول الله ﷺ ته دا درخواست اوکړو چه حضورپاك دې هغوى هلته پريږدى نو حضورپاك هغوى هلته پريخودل خو په دې شرط چه هغوى به په دې زمکو کښې ټول کار کوى او هغوى ته به د پيداوار نيمه حصه ملاويږى. حضورپاك هغوى ته اوفرمائيل چه ترکومې پورې مونږ غواړو په دې باندې به موساتو. نو يهوديان هلته پاتې شو. تردې چه حضرت عمر رضي الله عنه د خپل خلافت په زمانه کښې، هغوى د تيما او اريحاء طرف ته جلاوطن کړل.

---

(١) عمدة القارى: ٢٥٢/١٢.

(٢) مر تخريجه فى الاجارة باب إذا استاجر أرضافمات أحدهما رقم الحديث: ٢٢٨٥، ٢٢٨٦.

رجال الحدیث

احمدبن مقدام:- دا احمد بن مقدام بن سلیمان بن الاشعث بصری رحمه الله دی.[1]

فضیل بن سلیمان:- دا فضیل بن سلیمان نمیری، ابوسلیمان بصری رحمه الله دی.[2]

موسی:- دا موسی بن عقبه اسدی مدنی رحمه الله دی.[3]

نافع:- دا حضرت نافع مولی حضرت ابن عمر رحمه الله دی.[4]

ابن عمر:- دا حضرت عبدالله بن عمر بن خطاب رضی الله عنهما دی.[5]

عبدالرزاق:- دا عبدالرزاق بن همام حمیری صنعانی رحمه الله دی.[6]

ابن جریج:- داعبدالملک بن عبدالعزیزبن جریج ابوالولید رحمه الله دی.[7]

دَتعلیق تفصیل:- وَقَالَ عَبْدُالرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ یعنی امام بخاری رحمه الله دَ فضیل بن سلیمان په طریق باندې موصولاً او دَ ابن جریج په طریق معلقاً ذکرکړې دی[8] او امام بخاری رحمه الله دا روایت معلقه په کتاب الخمس کښې حدثنا أحمدبن مقدام حدثنا الفضیل بن سلیمان حدثنا موسیٰ بن عقبة أخبرنی نافع په طریق سره مسنداً ذکرکړې دی.[9] اودَ ابن جریج په طریق مذکورسره دا روایت امام مسلم رحمه الله او امام احمد رحمه الله موصولاً ذکرکړې دی.[10]

قوله: أجلی الیهود والنصاری من أرض الحجاز:- یعنی حضرت عمر رضی الله عنه یهود اونصاری دَحجاز دَزمکې نه جلاوطن کړې ووځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی دَحجاز په زمکه کښې دَهمیشه دَپاره دَ پرېخودو هیڅ څه عهدوغیره نه ووکړی بلکه هغوی ئې په مشیت باندې موقوف ساتلې وو.[11]

---

[1]) کشف الباری کتاب البیوع باب من لم یر الوساوس ونحوها من الشبهات.

[2]) کشف الباری کتاب الصلاة باب سترة الامام من خلفه.

[3]) کشف الباری کتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

[4]) کشف الباری:۴/۶۵۱.

[5]) کشف الباری:۱/۶۳۷.

[6]) کشف الباری:۲/۴۲۱.

[7]) کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجهاوترجیله.

[8]) عمدة القاری:۱۲/۲۵۱ فتح الباری:۵/۲۶.

[9]) المصدرالسابق.

[10]) أخرجه مسلم رحمه الله تعالی فی صحیحه:۳/۱۸۷ کتاب المساقاة باب المساقاة بجزء من الثمر والزرع رقم:۶ واحمدرحمه الله تعالی فی مسنده:۵/۱۴۹.

[11]) إرشادالساری:۵/۳۲۷.

ارض حجاز:- علامه واقدی رحمه الله فرمائی چه دمدینې منورې نه تبوک اود طریق کوفې پورې علاقه دحجاز په نوم یادیږی.(۱) علامه عینی رحمه الله فرمائی چه علامه کرمانی رحمه الله نقل کړی دی چه حجاز نه مراد مکه مدینه اودیمن علاقې دی اودا د هغه تسامح دې ځکه چه یمن په حجازکښې داخل نه دې او داده چه په جزیره عرب کښې داخل دې.(۲) لیکن د شراح کرمانی په متداول نسخه کښې دی چه والحجاز، هومکة والمدینة والیامة(۳). یعنی په دې کښې دیمن تذکره نشته.

قوله: حین ظهر علیها الله ولرسوله صلی الله علیه وسلم وللمسلمین:- دا په دې وجه اوونیلې شو چه د خیبر بعض حصه صلحا دمسلمانانو په حصه کښې راغلې وه او بعض قهراً او عنوة (د جنګ په توګه) نوچه کومه حصه عنوة په حصه کښې راغله هغه ټول په ټوله د الله تعالی، دهغه د رسول ﷺ اود ټولو مسلمانانو شوه اوکومه چه صلحًا ملاؤ شوه هغه اول د یهودو وه اودعقدصلح نه پس هغه دمسلمانانو شوه.(۴)

دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله نقرکم بها علی ذلك ماشئنا** سره ظاهردې.(۵)

۱۵- باب: ماکان أصحاب النبی ﷺ یواسی بعضهم بعضًا فی الزراعة والثمرة

د رسول الله ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنهم به په زمیندارئ او میوو په معامله کښې یوبل سره همدردی کوله.

د ترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله دا خودل غواړی چه په کومو روایاتوکښې د مزارعت ممانعت راغلې دې لکه چه په حدیث باب کښې حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه نقل کوی چه حضورپاك په کرباندې زمکه ورکولونه منع فرمائیلې ده.نو حضورپاك دا ممانعت علی وجه التحریم نه دې فرمائیلې بلکه دا ممانعت ئې علی وجه الاولویت والافضیلت فرمائیلې دې. یعنی بهتره داده چه سړې خپله زمکه د مزارعت په ځائی خپل رور ته هم داسې د کر دپاره ورکړی کله چه دې صاحب دزمکې سره په دغه زمکه باندې د کرکیلې کولو ګنجائش نه وی یادادده د ضرورت نه زیاتی وی.

(۱) عمدة القاری:۱۲/۲۵۱ إرشادالساری:۵/۳۲۷.
(۲) عمدة القاری:۱۲/۲۵۱.
(۳) شرح الکرمانی:۱۰/۱۶۲.
(۴) إرشادالساری:۵/۳۲۸.
(۵) المصدرالسابق

نکه چه دحضورپاك مقصد ددې شرعي حرمت بيانول نه وو بلکه ددې خبرې ترغيب نې ورکولو چه تاسو روزولي او غمخواري کونئ او خپلو رونړوته نې هم داسې مفت ورکونئ.(۱)
دا هم ونيلې شي چه ممانعت په هغه خاص صورتونوکښې وی په کوم کښې چه مخاطره ليدلې شي چه په لختوکوم پيداوار وی هغه به د مالك وی او د نورې حصې پيداوار به د زميندار وی يا د بکته حصې پيداوار به د مالك وی او د اوچتې علاقې پيداوار به د زميندار وی. په دې کښې چونکه انديښنه وی چه يوه حصه د زمکې به پيداوار ورکوی او بله حصه به نه ورکوی په دې وجه حضورپاك ددې نه منع اوفرمائيله.(۲)

[حديث ۲۲۱۴](۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَبِي النَّجَاشِيِّ مَوْلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجِ بْنِ رَافِعٍ عَنْ عَمِّهِ ظُهَيْرِ بْنِ رَافِعٍ قَالَ ظُهَيْرٌ لَقَدْ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ أَمْرٍ كَانَ بِنَا رَافِقًا. قُلْتُ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَهُوَ حَقٌّ. قَالَ دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَا تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ». قُلْتُ نُؤَاجِرُهَا عَلَى الرُّبُعِ وَعَلَى الأَوْسُقِ مِنَ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ. قَالَ «لاَ تَفْعَلُوا ازْرَعُوهَا أَوْ أَزْرِعُوهَا أَوْ أَمْسِكُوهَا».
قَالَ رَافِعٌ قُلْتُ سَمْعًا وَطَاعَةً. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت رافع بن خديج بن رافع دخپل تره حضرت ظهيربن رافع ﷺ نه روايت نقل کوی چه رسول الله ﷺ مونږ ديوداسې کار نه منع کړې وو په کوم کښې چه زمونږ فائده وه. حضرت رافع اووئيل چه رسول الله ﷺ څه فرمائيلی هغه حق دی. حضرت ظهير اووئيل رسول الله ﷺ زه راؤغوښتم اوتپوس نې اوکړو چه تاسو په خپلو پټو باندې څه کوئ. ما اووئيل چه په لختو باندې چه کوم پيداوار وی په هغې او کهجورو او اوربشوباندې يوڅو وسق باندې کرايه ورکوو. حضورپاك اوفرمائيل داسې مه کوئ تاسو پخپله زميندارې کوئ يا په بل زميندارې کوئ (يعنی بغيرعوض) يائې خالی پريږدئ. رافع وائې چه ما عرض اوکړو ما ارشاد مبارك واؤريدو او اوامې منلو.

(۱) الابواب والتراجم:۳/۱۷۳ وفتح الباري:۵/۲۸.

(۲) المصدرالسابق.

(۳) أخرجه البخاري أيضًا فی کتاب الحرث والزارعة باب کراء الارض بالذهب والفضة رقم:۲۳۴۶، ۲۳۴۷ وفی کتاب المغازی عن الزهری باب بعد باب شهودالملائکة بدراً رقم:۴۰۱۲، ۴۰۱۳ وأخرجه مسلم فی صحيحه کتاب البيوع باب کراء الارض بالطعام رقم:۳۹۴۹ والنسائي فی سننه کتاب المزارعة ذکر الاحاديث المختلفة فی النهی عن کراء الارض بالثلث والربع الخ رقم:۳۹۵۵، ۳۹۵۴ وابن اجه فی سننه کتاب الرهون باب مايکره من المزارعة رقم:۲۴۵۹ وانظر مع الاصول فی الکتاب الثانی فی المزارعة الفصل الثانی فی المنع من ذلک:۱۱/۳۰ رقم:۸۵۰۴ وتحفة الاشراف فی مسند ظهير بن رافع الانصاری رقم:۵/۳۲۹

رجال الحديث

محمدبن مقاتل:-دا ابوالحسن، محمدبن مقاتل مروزى بغدادى مجاور مكه رحمه الله دي.[1]
عبدالله:- دا امام عبدالله بن مبارك رحمه الله دي.[2]
أوزاعي:- امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعى رحمه الله دي.[3]
أبي النجاشي مولى رافع بن خديج:-عطاء بن صهيب ابوالنجاشى رحمه الله دي.[4]
رافع بن خديج:- دا رافع بن خديج انصارى رحمه الله دي.[5]
ظهيربن رافع:نوم اونسب:- ظهيربن رافع بن عدى بن زيد بن جشم بن حارثه بن الحارث بن عمرو بن مالك بن الاوس الانصارى الاوسى، الحارثى المدنى.[6]دوى دَ مشهور صحابى حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه دَ تره خونى دي.[7] هغوى په بيعت عقبه ثانيه كښې شريك وو.[8] په غزوه بدركښې دَ هغوى رضي الله عنه شركت مختلف فيه دې محمدبن اسحاق رحمه الله فرمائى چه دوى په غزوه بدركښې شريك نه وو.[9]او نورو حضرات فرمائى چه هغوى رضي الله عنه په غزوه بدركښې دَ شركت سعادت عظمىٰ حاصل كړې دي.[10]

لكه چه حافظ ابن حجر رحمه الله نقل كړى دى من كبار الصحابة شهدبدراً.[11] هغوى رضي الله عنه دَ رسول اكرم صلى الله عليه وسلم نه روايت نقل كوى. اوهغوى رضي الله عنه نه دَهغوى وراره رافع بن خديج روايت نقل كوى.[12]امام بخارى امام مسلم نسائى اوامام ابن ماجه رحمهم الله دَدوى رضي الله عنه نه يوحديث نقل كړې دي.[13] هغوى رضي الله عنه په كوفه كښې سكونت اختيار كړې دي.[14]

---

[1] كشف البارى:٣/٢٠٦إرشادالسارى:٥/٣٢٩.
[2] كشف البارى:١/٤٦٢.
[3] كشف البارى:٣/٤٠٨.
[4] كشف البارى كتاب مواقيت الصلاة باب الابراد بالظهر فى شدة الحر.
[5] كشف البارى كتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.
[6] تهذيب الكمال:١٣/٢٦٩.
[7] المصدرالسابق.
[8] المصدرالسابق.
[9] المصدرالسابق.
[10] التاريخ الكبير للبخارى رحمه الله ٤/الترجمة:٣١٧٣ الجرح والتعديل: ٤/الترجمة: ٢٢١١.
[11] تقريب التهذيب: ٢٧٤.
[12] تهذيب الكمال:١٣/٤٧٠.
[13] المصدر السابق.
[14] معرفة الصحابة للاصبهانى: ٣/٩٣.

قوله: أو أزرعوها أو أمسكوها :- علامه عینی رحمه الله اونور شراح بخاری فرمائی چه دلته أو تخییر دپاره دي نه چه د شك دپاره. یعنی رسول الله ﷺ په دریو کارونوکښې د یواختیارولو تخییرورکړو چه یا خودې پخپله په دغه زمکه باندې کرکوي یابل مسلمان رور له د مزارعت دپاره بغیرد څه معاوضې دې ورکړي او یادې شاړه پریږدي (۱)

قوله: سمعًا وطاعة :- دا په نصب او رفع دواړه شان لوستلې شی دنصب په صورت کښې د فعل محذوف دپاره به مصدر وي یعنی أسمع كلامك سمعًا وأطيعك طاعةً او د رفع په صورت کښې دا به د مبتداء محذوف خبرجوړیږي یعنی كلامك أو أمرك سمع یعنی مسموع مصدر بمعنى المفعول مبالغه په توګه وي او دغه شان أمرك طاعةٌ کښې به وي په معنی د مطاع (۲)

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت :- د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: ازرعوها أو أزرعوها الخ** سره ظاهر دي

[حديث ۲۲۱۵] (۳) حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا الأَوْزَاعِيُّ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ - رضى الله عنه - قَالَ كَانُوا يَزْرَعُونَهَا بِالثُّلُثِ وَالرُّبُعِ وَالنِّصْفِ فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا، فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ». [۲۴۸۹]

ترجمه :- د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دې چه صحابه کرامو رضی الله عنهم په په دریمه خلورمه او نیمه باندې مزارعت کولو. بیا حضورپاك اوفرمائیل چه چاسره زمکه وي هغه دې پخپله زمیندارې کوي یا دې دا (مفت) مسلمان رور له ورکړي که نه وي نو خالی دې پریږدي.

رجال الحدیث

عبیدالله بن موسی :- دا عبیدالله بن موسی بن باذام عبسی کوفی رحمه الله دې (۴)

أوزاعی :- دا امام عبدالرحمن بنعمرو اوزاعی رحمه الله دې (۵)

عطاء :- دا عطاء بن ابی رباح رحمه الله دې (۶)

---

(۱) عمدة القاري:۲۵٤/۱۲ إرشادالساري:۳۲۹/۵.

(۲) كشف الباري:۲۳۶/۱.

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض رقم:۸۹، ۱۵۳۶ وابن ماجه في سننه كتاب الرهون باب المزارعة بالثلث والربع رقم:۲٤۵۱ والنسائي في النهى عن كراء الارض رقم:۳۸۷۶ وانظر جامع الاصول حرف الميم الكتاب الثاني في المزارعة. الفصل الثاني في المنع من ذلك رقم:۸۵۰۶

(٤) كشف الباري:۲۳۶/۱.

(۵) كشف الباري:٤۰۸/۳.

(۶) كشف الباري:۳۹/٤.

جابر:- دحضرت جابربن عبدالله انصاری رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده [۱]

دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله أوليمنحها سره واضح دې.

[حدیث ۲۲۱۶] وَقَالَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ أَبُو تَوْبَةَ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضي الله عنه-قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْلِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ، فَإِنْ أَبَى فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ».

ترجمه:- دحضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد اوفرمائيلو چاسره چه زمکه وی هغه دې خپله په دې کښې فصل کری یادې دا خپل مسلمان رور ته (عاریة) ورکړی که نه وی زمکه دې خالی پریږدی.

رجال الحديث

الربيع بن نافع: نوم اونسب:- دا ربیع بن نافع ابوتوبة حلبی رحمه الله دې. [۲] هغوی رحمه الله په طرسوس کښې اوسیدلو. [۳]

شيوخ:- هغوی رحمه الله ابراهیم بن سعد، ابواسحاق ابراهیم بن محمد فزاری، اسماعیل بن عیاش، بشیر بن طلحة خشنی، ابوالملیح حسن بن عمرقی، حسین بن طلحة، حکم بن ظهیر، ابوأسامه حماد بن اسامه، ربیع بن بدر سعدی، سعیدبن عبدالرحمن جمحی، سفیان بن عیینه، سلیمان بن حبان، ابوالاحوص سلام بن سلیم، شریك بن عبدالله، شهاب بن خراش، عبدالله بن بکیر غنوی، عبدالله بن مبارك، عبدالعزیز بن عبدالملك قرشی، عبید الله بن عمرو، عطاء بن مسلم حلبی، علی بن حوشب، علی بن سلیمان، عیسیٰ بن یوسف، محمدبن عمر طائی، محمدبن فرات، محمدبن مهاجر، مسلمة بن علی، مصعب بن ماهان، معویة بن سلام، معتمربن سلیمان، هشام بن یحییٰ، هیثم بن حمید، ولیدبن مسلم، یحییٰ بن حمزة، یزیدبن ربیعة، او یزیدبن مقدام بن شریح رحمهم الله نه روایات نقل کوی. [۴]

تلامذه:- ابوداؤد، ابراهیم بن سعد، ابراهیم بن یعقوب، احمدبن ابراهیم، احمدبن اسحاق، احمدبن خلد، احمدبن محمد، ابوبکر محمدبن أثرم، اسماعیل بن مسعدة، حسن بن صباح، حسن بن علی خلوانی، زهیربن محمد، عبدالله بن عبدالرحمن دارمی، عبدالله بن أبی مسلم، عبدالسلام بن عتیق، ابوالدر داء عبدالعزیزبن منیب، عبدالکریم بن هیثم، علی بن زید

---

[۱] کشف الباری کتاب العلم باب الخروج فی طلب العلم.

[۲] تهذیب الکمال: ۱۰۳/۹.

[۳] المصدرالسابق.

[۴] المصدرالسابق.

فرائضي، ابوحاتم محمد بن ادريس ابوعمر محمدبن عامر، محمدبن يحيى، يعقوب بن سفيان فارسي وغيرهم رحمهم الله ذهغوى نه روايات نقل كوى.[1]

امام نسائى رحمه الله فرمائى چه امام احمد رحمه الله به فرمائيل چه دابوتوبة نه په روايت نقل كولوكښې هيڅ حرج نشته او هغه به ماله راتللو[2] امام حاتم رحمه الله فرمائى ثقة صدوق حجة.[3]

يعقوب بن شيبة رحمه الله فرمائى ثقة صدوق.[4] وكان لقال: إنه من الابدال[5] د امام ترمذى رحمه الله نه علاوه ټولو ائمه حضرات ددوى رحمه الله نه روايات نقل كرى دى.[6]

انتقال: - يعقوب بن سفيان رحمه الله فرمائى چه ذهغوى رحمه الله انتقال ۲۴۱هجرى كښې شوې.[7]

معاوية: - دا معاوية بن سلام حبشي رحمه الله دې.[8]

يحيى: - دا يحيى بن كثير طائى رحمه الله دې.[9]

أبى سلمة: - دا ابوسلمة بن عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دې.[10]

ابوهريرة: - حضرت ابوهريره رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده.[11]

امام بخارى رحمه الله دا روايت تعليقًا ذكركړې دې اوامام مسلم حسن بن على حلوانى عن أبى توبة په طريق سره دا روايت موصولاً نقل كړې دې.[12]

دتعليق تفصيل: امام مسلم اوامام ابن ماجه رحمهما الله تعليق مذكور موصولاً ذكركړې دې.[13]

د تعليق ترجمة الباب سره مطابقت: - اودتعليق مذكور ترجمة الباب سره مطابقت حديث سابق په شان دې.[14]

---

[1]) المصدرالسابق.

[2]) تهذيب الكمال:۱۰۵/۹،تهذيب تاريخ دمشق:۳۱۱/۵.

[3]) تهذيب الكمال:۱۰۶/۹الجرح والتعديل:۳/الترجمة: ۲۱۰۵.

[4]) تهذيب تاريخ دمشق:۳۱۱/۵.

[5]) تهذيب الكمال:۱۰۶/۹.

[6]) المصدرالسابق.

[7]) المصدرالسابق.

[8]) كشف البارى: أبواب الكسوف باب النداء بالصلاة جامعة.

[9]) كشف البارى:۲۶۷/٤.

[10]) كشف البارى:۳۳۳/۲.

[11]) كشف البارى:۶۵۹/۱.

[12]) صحيح مسلم:۱۱۷۸/۳كتاب البيوع باب كراء الارض رقم:۱۰۲.

[13]) أخرجه مسلم فى صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض رقم:۱۰۲ وابن ماجه فى سننه كتاب الرهون باب المزارعة بالثلث والربع رقم:۲٤۵۲.

[14]) عمدة القارى:۲۵۵/۱۲.

[حديث ۲۲۱۷] (۱) حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو قَالَ ذَكَرْتُهُ لِطَاوُسٍ فَقَالَ يُزْرِعُ ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - إِنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - لَمْ يَنْهَ عَنْهُ وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ شَيْئًا مَعْلُومًا». [ر: ۲۲۰۵]

ترجمه:- حضرت عمروبن دينار رحمه الله فرمائى چه ما دَ «رافع بن خديج رضي الله عنه» روايت دَ طاؤس رحمه الله په وړاندې ذكركړو نو طاؤس رحمه الله اووئيل په مزارعت باندې زمكه وركولې شى. حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائى چه رسول الله ﷺ دې نه منع نه ده فرمائيلې بلكه حضورپاك فرمائيلى وو چه په تاسو كښې څوك خپل رور ته هم داسې مفت «دَ زميندارئى دَپاره» زمكه وركول بهتردى دَدې خبرې نه چه دَهغه نه څه متعين څيز واخلى.

رجال الحديث

قبيصة:- دا قبصة بن عقبة كوفى رحمه الله دې. (۲)

سفيان:- داسفيان بن سعيد الثورى رحمه الله دې. (۳)

عمرو:- دا عمرو بن دينارمكى رحمه الله دې. (۴)

طاؤس:-دا طاؤس بن كيسان يمانى حميرى رحمه الله دې. (۵)

ابن عباس:-دَحضرت ابن عباس رضي الله عنهما تذكره هم تيره شوې ده. (۶)

قوله: إن النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لم ينه عنه:- يعنى رسول الله ﷺ مزارعت حرام نه وو ګرځولې لكه چه دَ امام ترمذى رحمه الله په روايت صراحت راغلې دې. عن ابن عباس رضى الله تعالى عنهما ان رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم لم يحرم المزارعة ولكن أمر أن يرفق بعضهم ببعض.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: إن النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لم ينه عنه ولكن قال: أن يمنح أحدكم أخاه خيرله الخ** سره ظاهر دې.

---

(۱) مر تخريجه فى باب بدون الترجمة بعد باب إذا لم يشترط السنين فى المزارعة

(۲) كشف البارى:۲/۲۷۵.

(۳) كشف البارى:۲/۲۷۸.

(۴) كشف البارى:۴/۳۰۹.

(۵) كشف البارى:۱/۴۳۵، ۲۰۵۲.

(۶) الجامع للترمذى:۱/۲۵۸ أبواب الاحكام باب ماجاء فى المزارعة.

احدیث ۲۲۱۸ / ۲۲۱۹[1] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ -رضي الله عنهما- كَانَ يُكْرِي مَزَارِعَهُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ وَصَدْرًا مِنْ إِمَارَةِ مُعَاوِيَةَ.

ثُمَّ حُدِّثَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ، فَذَهَبَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى رَافِعٍ فَذَهَبْتُ مَعَهُ، فَسَأَلَهُ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّا كُنَّا نُكْرِي مَزَارِعَنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِمَا عَلَى الأَرْبِعَاءِ وَبِشَىْءٍ مِنَ التِّبْنِ.

ترجمه:- دَحضرت نافع رحمه الله نه روايت دې چه حضرت ابن عمر رضي الله عنهما دَ نبی کريم ﷺ حضرت ابوبکر، حضرت عمر، حضرت عثمان او حضرت معاويه رضي الله عنهم دَخلافت په شروع کښې په مزارعت باندې ورکړی وو. بيا هغه ته دَ حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه داحديث بيان کړې شو چه نبی کريم ﷺ پتی په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائيلې ده. حضرت ابن عمر رضي الله عنهما حضرت رافع رضي الله عنه له لاړو اوزه هم هغه سره لاړم نوحضرت ابن عمر رضي الله عنهما دَحضرت رافع رضي الله عنه نه تپوس اوکړو هغه اووئيل چه نبی کريم ﷺ پتی په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائيلې ده.په دې باندې حضرت ابن عمر رضي الله عنهما اووئيل چه تاته معلومه ده چه مونږ به دَ رسول الله ﷺ په زمانه کښې خپل پتی دَهغه پيداوارپه بدله کښې کوم چه په لختوباندې وی او دَ څه بوسو په بدله به په مزارعت باندې ورکول.

حل لغات:-الاربعاء: دا دَ ربيع جمع ده معنی واړه نهرونه لختی لکه چه يعقوب لغوی رحمه الله فرمائی چه ويجمع ربيع الكلاء أربعة، وربيع الجدوال أربعاء.[2]

تشريح حديث:- دَحديث شريف حاصل دادې چه دلته حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه باندې دَهغه نهی عن المزارعت والا روايت مطلق گنړلوباندې ردکوی او فرمائی چه رسول الله ﷺ کوم په مزارعت باندې پتی ورکولونه منع فرمائيلې وه نوهغه دَ يوشرط فاسددَ وجې نه وه چه هغه دَ زمکې دَ يوخاص حصې دَ پيداوار په شرط يا بوسو په څه مقدار مجهول شرط به نې لګولو اوداسې کيدو شو چه دَ زمکې دَدغه حصې پيداوار وی اوباقې زمکه کښې هيڅ نه وی يادې برعکس وی چه مزارع يا رب الارض ته هيڅ ملاؤنه شی کنې ددې نه علاوه صورتونوکښې مزارعت جائزدې.[3]

---

[1]) وأخرجه مسلم فی كتاب البيوع باب كرء الارض رقم:۱۰۹، ۱۵٤۷ والنسائی فی سننه فی كتاب كتاب المزارعت ذكر الاحاديث المختلفة فی النهی عن كراء الارض بالثلث والربع رقم: ۳۹۱۱ وانظر جامع الاصول حرف الميم الكتاب الثانی فی المزارعة الفصل الثانی فی المنع من ذلک رقم:۸۵۰۵.

[2]) معجم الصحاح:۳۸۷.

[3]) إرشادالساری:۳۳۱/۵عمدة القاری:۲۵۷/۱۲.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه قسطلانی رحمه الله فرمائي چه دَحديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت دَحضرت رافع بن خديج رضي الله عنه بيان كړي شوې دَ نهي والا روايت سره داسې مستفاد كيږي چه دَدې نه معلوميږي چه د صحابه كرامو رضي الله عنهم عام عادت داوو چه هغوی به په زمكه كښې پخپله زمينداری كوله يانورو رونړوته به ئی بغيرد څه معاوضه نه په مزارعت باندې وركوله.(١)

[حديث ٢٢١٩]:(٢) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ-رضي الله عنهما- قَالَ كُنْتُ أَعْلَمُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- أَنَّ الأَرْضَ تُكْرَى.

ثُمَّ خَشِيَ عَبْدُ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ النَّبِيِ - صلى الله عليه وسلم - قَدْ أَحْدَثَ فِي ذَلِكَ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُهُ، فَتَرَكَ كِرَاءَ الأَرْضِ. [ر: ٢٢٠٢]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما اوفرمائيل چه ماته معلومه وه چه دَ رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه كښې به زمكه په مزارعت باندې وركولې شوه. بيا عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ته انديښنه پيدا شوه چه داسې نه وی چه رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په دې معامله كښې څه داسې حكم ارشاد فرمائيلې وی چه هغه ته معلوم نه وی. په دې وجه هغه په مزارعت باندې زمكه وركول پريخودل.

رجال الحديث

يحيیٰ بن بكير:- دا يحيیٰ بن عبدالله بن بكير رحمه الله دې.(٣)

الليث:-دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې.(٤)

عقيل:- دا عقيل بن خالد بن عقيل أيلی رحمه الله دې.(٥)

ابن شهاب:- دا محمدبن مسلم بن عبيدالله بن شهاب الزهری رحمه الله دې.(٦)

سالم:- دا سالم بن عبدالله بن عمر رحمه الله دې.(٧)

عبدالله بن عمر:- اودَحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما تذكره هم تيره شوې ده.(٨)

داحديث شريف دلته مختصر دې اوامام مسلم رحمه الله او امام نسائی رحمه الله شعيب بن ليث عن أبيه په

(١) إرشادالساری:٥/٣٣١.

(٢) مر تخريجه انفًا

(٣) كشف الباری:١/٣٢٣.

(٤) كشف الباری:١/٣٢٤.

(٥) كشف الباری:١/٣٢٥. ٣/٤٥٥.

(٦) كشف الباری:١/٣٢٦.

(٧) كشف الباری:١/١٢٨.

(٨) كشف الباری:١/٦٣٧.

طريق سره دا موصولاً ذکرکړې دې (١) په دې کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما به زمکه په مزارعت باندې ورکوله تردې چه هغه ته داخبر ملاؤشو چه حضرت رافع رضي الله عنه زمکه په مزارعت باندې ورکول منع کوی نوهغوی حضرت رافع رضي الله عنه سره ملاقات اوکړو اودهغوی نه ئی تپوس اوکړو چه تاسو داسې ولې کونې؟ نوحضرت رافع رضي الله عنه اوونيل زما نه زما تره دا روايت نقل کړې دې چه رسول الله ﷺ به زمکه په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائيله. نوحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په جواب کښې هم هغه اوفرمائيل دکوم تذکره چه په ماقبل کښې تيره شوه چه قد کنت اعلم الحديث. (٢)

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت هم واضح شو.

۱۶-باب: كراء الارض بالذهب والفضة

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّ أَمْثَلَ مَا أَنْتُمْ صَانِعُونَ أَنْ تَسْتَأْجِرُوا الأَرْضَ الْبَيْضَاءَ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ.

د سرو زرو او سپينو زرو په بدله باندې زمکه په کرايه ورکول اوحضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی د ټولو بهترکارچه تاسو ئی کول غواړئی دادې چه خپله خالی زمکه د يوکال دپاره په کرايه ورکړئی.

د ترجمة الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف:- په دې ترجمة الباب سره امام بخاری رحمه الله دافرمائی که زمکه په سرو زرو او سپينوزرو بدله باندې په کرايه ورکړې شی نودا جائزدی که نه؟

امام طاؤس، حسن بصری، ابومحمد بن حزم ظاهری رحمهم الله فرمائی چه زمکه په مزارعت ورکول جائزنه دی نه ددرهم اودنانير په بدله کښې او نه د غلې په بدله کښې. (٣) اوددې حضراتودليل هغه روايات دی کوم چه د مزارعت په نهی باندې مشتمل دی. او په شاته باب کښې تيرشو. خو جمهور علماء فی الجملة ددې د جوازقائل دی اوعلامه ابن منذر رحمه الله خو ددې په جواز باندې د صحابه کرامو رضي الله عنهم اجماع نقل کړې ده. (٤)

اوکه د مخاطرې څه صورت وی نودا حضرات هم دعدم جواز قائل دی. دا حضرات فرمائی لکه څنګه چه زمکه د غلې په بدله کښې په کرايه ورکولې شی دغه شان په درجه اولی دنقدو په بدله کښې هم په کرايه باندې ورکولې شی. ددې حضراتو جمهورو مستدلات هم په شاته باب کښې ذکرشو. امام ربيعه الرائي رحمه الله فرمائی چه صرف په دراهم او دنانير باندې زمکه په کرايه باندې ورکول جائزدی اوکه دغلې وغيره په عوض په کرايه ورکړې شی نودا جائزنه دی. امام ابوحنيفه رحمه الله او امام شافعی رحمه الله فرمائی په نقدو او غلې په بدله کښې زمکه په کرايه باندې

---

(١) مرتخريجه انفًا.

(٢) عمدة القاری: ٢٥٨/١٢ إرشادالساری: ٣٣٢/٥.

(٣) بداية المجتهد: ٦٣٢ شرح ابن بطال: ٣٩٨/٦ فتح الباری: ٣١/٥ عمدة القاری: ٢٥٨/١٢.

(٤) المصدرالسابق.

وركولي شي خوچه د مزارعت معامله نه وي ددې حضراتو د دلائلو تفصيل هم تيرشو. دامام مالك رحمه الله نه په دې سلسله كښې دوه اقوال نقل دي اشهب رحمه الله دعدم جواز قول نقل كړې دې او ابن قاسم رحمه الله دجواز.(١)

بهر حال دجمهور علماؤ په نيز مطلقا زمكه په كرباندې وركول جائز دي كه دنقدو په شكل كښې وي اوكه د زميندارنې په شكل كښې وي هم دې ته مزارعت وائي. او داحضرات فرمائي چه كوم ځائې د رسول اكرم ﷺ نه ممانعت راغلې دې هغه دمخاطرې په صورت باندې محمول دې يا په هغه صورت باندې محمول دې چرته چه أجل مجهول وي. امام بخاري رحمه الله په دې مسئله كښې د جمهورو طرف ته مائل دې لكه چه په ترجمة الباب او حديث باب باندې دال دې.(٢)

دتعليق تفصيل: قوله: وقال ابن عباس إن أمثل الخ:- دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما دا تعليق سفيان ثوري رحمه الله په خپل جامع كښې عبدالكريم جزري عن سعيدبن جبير په طريق سره موصولاً ذكر كړې دې،(٣) اوهم دغه شان بيهقي رحمه الله هم عبدالله بن وليد عدني عن سفيان په طريق باندې موصولاً ذكر كړې دې.(٤)

[حديث ٢٢٢٠](٥) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَمَّايَ أَنَّهُمْ كَانُوا يُكْرُونَ الأَرْضَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - بِمَا يَنْبُتُ عَلَى الأَرْبِعَاءِ أَوْ شَيْءٍ يَسْتَثْنِيهِ صَاحِبُ الأَرْضِ فَنَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ ذَلِكَ فَقُلْتُ لِرَافِعٍ فَكَيْفَ هِيَ بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ فَقَالَ رَافِعٌ لَيْسَ بِهَا بَأْسٌ بِالدِّينَارِ وَالدِّرْهَمِ.

---

(١) المصدرالسابق.

(٢) المصدرالسابق.

(٣) فتح الباري:٣٢/٥ وتغليق التعليق: ٣/٣١٢.

(٤) المصدرالسابق وأخرجه البيهقي في سننه الكبير، كتاب المزارعة باب بيان المنهى عنه وأنه مقصود على كراء الارض ببعض مايخرج الخ:١٣٢/٦.

(٥) إخرجه البخاري أيضًا في كتاب الحرث والمزارعة باب ماكان من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم يواسي بعضهم بعضا في ازراعة والثمر رقم:٢٣٣٩ وفي المغازي باب بعد باب شهودالملائكة رقم:٤٠١٢ – ٤٠١٣ ومسلم في كتاب البيوع باب كراء الارض بالذهب والورق رقم:٣٩٥١ وأبوداؤد في كتاب البيوع باب كراء الارض بالذهب والورق رقم:٣٩٢٩، والنسائي في كتاب المزارعة ذكر الا حاديث المختلفة في النهي عن كراء الارض بالثلث والربع الخ رقم:٣٩٢٩، ٣٩٣٠،٣٩٣١ وابن ماجه في كتاب الرهون باب الرخصة في كراء الارض البيضاء بالذهب والفضة رقم:٢٤٥٨ وانظرجامع الاصول والكتاب الثاني في المزارعة الفصل الثاني في المنع من ذلك:٣١/١١ رقم:٨٥٠٤ وتحفة الاشراف:٣٥٥٣

وَقَالَ اللَّيْثُ وَكَانَ الَّذِي نُهِيَ عَنْ ذَلِكَ مَا لَوْ نَظَرَ فِيهِ ذَوُو الْفَهْمِ بِالْحَلاَلِ وَالْحَرَامِ لَمْ يُجِيزُوهُ، لِمَا فِيهِ مِنَ الْمُخَاطَرَةِ.[ر: ۲۲۰۲]

ترجمه - حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه فرمائي مانه زما دوو ترونو بيان كړې دي چه هغه خلقو به د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په زمانه كښې زمكه په مزارعت وركوله. د هغه پيداوار په بدله كښې چه كوم به نهرونوته نيزدې وو يا هغه پيداوار كوم چه د زمكې مالك مستثنى كړې نونبى كريم صلى الله عليه وسلم به د دې نه منع فرمائيله. حنظله رحمه الله وائى چه ما د رافع رضي الله عنه نه معلومات اوكړل چه په دينا او درهم باندې زمكه په مزارعت وركولو څه حكم دې؟ نوحضرت رافع رضي الله عنه اووئيل چه د دينار اودرهم په بدله كښې زمكه په مزارعت باندې وركولوكښې هيڅ حرج نشته. اوهغه مزارعت دكوم نه چه منع كړې شوې ده كه په حرام اوحلال باندې پوهيدونكې په دې باندې غور اوكړى نودې اجازت به نه وركوى ځكه چه په دې كښې مخاطره ده.

رجال الحديث

عمرو بن خالد:- داعمرو بن خالد بن فروخ حرانى مصرى رحمه الله دې.[1]

الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې.[2]

ربيعة:- دا فروخ، ربيعة الرائى بن عبدالرحمن رحمه الله دې.[3]

حنظلة:- داحنظلة بن قيس الزرقى رحمه الله دې. د دوى تذكره كتاب المزارعة باب بدون الترجمة كښې تيره شوې.

رافع بن خديج:- داحضرت رافع بن خديج بن رافع بن عدى اوسى رحمه الله دې.[4]

عماى:- د حضرت رافع رضي الله عنه دوه ترونه دى يو حضرت ظهير رحمه الله دې د كوم تذكره چه په روستوباب كښې تيره شوه د دويم تره په نوم كښې ئى اختلاف دې علامه عبدالغنى رحمه الله او ابن ماكولاوائى چه د هغوى نوم مظهردې.[5] او بعض حضرات وائى د هغه نوم مهير دې.[6] خو علامه كلاباذى رحمه الله فرمائى لم أقف على اسمه.[7]

قوله: ليس بها بأس بالدينار والدرهم:- د حضرت رافع په دې قول كښې دوه احتمال دى ياخوهغوى داسې على طريق الاجتهاد اووئيل او يا على طريق التنصيص هغه د دې د

---

[1]) كشف البارى:۱/٤٩٤، ٢/٣٢٦.

[2]) كشف البارى:۱/٣٢٤.

[3]) كشف البارى:٣/٤٣٤.

[4]) كشف البارى كتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

[5]) عمدة القارى:۱۲/٢٥٩ إرشادالسارى:٥/٣٣٣ فتح البارى:٥/٣٢.

[6]) المصدر السابق.

[7]) المصدر السابق.

جوازقائل شو (۱) يعنى هغه سره په دې سلسله کښې نور نصوص موجود وو.
دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې.

دَ امام بخاري رحمه الله قول اودَ شراح مشكوة تشويش:- **قوله: قال ابوعبدالله من ههنا قول الليث: وكان الذى نهى عن ذلك.....:** زمونږ په متداوله نسخوکښې داعبارت داسې دې.(۲) او دَ شراح بخاری په نسخوکښې دې: **وقال الليث الخ.**(۳) اودا حضرات فرمائی چه دا قول هم دې اسناد اول سره موصول دې.(۴) يعنی امام بخاری رحمه الله فرمائی چه **كان الذى نهى الخ.** دَامام ليث رحمه الله قول دې چه دَ مذكوره سنديوراوی دې. داعبارت دلته نقل کړې شوې دې اوصاحب مشکوة هم مذکوره عبارت نقل کړې دې.(۵) ليکن دَامام بخاری رحمه الله قول من ههنا قول الليث الخ هغه نه دې نقل کړې. شراح مشکوة ته په دې کښې تشويش پيداشو. شارح مصابيح علامه توربشتی رحمه الله فرمائی چه ماته خوبته اونه لګيده چه دا قول دچادې. دبخاری رحمه الله دې که دَ بل راوی دې.(۶) امام بيضاوی رحمه الله فرمائی چه دا په ظاهره دَ حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه کلام معلوميږی.(۷) ليکن حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عينی رحمه الله فرمائی چه دَاکثرطريق نه دامعلوميږی چه دا دَ ليث بن سعد رحمه الله کلام دې.(۸) او دلته زمونږ په متداول نسخوکښې خوتصريح ده چه امام بخاری رحمه الله پخپله فرمائی چه دا دَ ليث قول دې.

باب

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله بغيرترجمې دَباب ذکراوفرمائيلو او روايت ئې نقل کړې دې چه جنتی خلق به په جنت کښې داخليږی په دوی کښې به بعض خلق دَالله سبحانه وتعالى نه دَ زميندارئی اجازت اوغواړی الله سبحانه وتعالى به ورته اوفرمائی چه دومره نعمتونه تاسوته ملاؤدی داستاسودَپاره کافی نه دی چه اوس ستاسو دکرکيلې شوق پيداشو. هغوی به وائی بيشکه بيشميره نعمتونه دی خو مونږ زميندارى کول غواړو. بيابه هغوی تخم اچوی اودَغرونوپه شان به دَهغې ډيری هم اولګی. بهرحال دَهغوی داخواهش به پوره کولې شی څکه چه هلته خو به دَچا خواهش هم نه شی ردکولې. امام بخاری رحمه الله دا روايت نقل کولوسره دا اوخودل چه مزارعت دَخپل ذات په اعتبارسره جائزدې. اوحضورپاک چه دَدې کوم ممانعت

---

(۱) المصدرالسابق.
(۲) صحيح البخاری:۱/۳۱۵قديمی.
(۳) عمدة القاری:۱۲/۲۶۰فتح البارى:۵/۳۲إرشادالسارى:۵/۲۳۲.
(۴) المصدرالسابق.
(۵) مشكوة المصابيح:۲/۵۴۸ رقم: ۲۹۷۴.
(۶) إرشادالسارى: ۵/۲۳۲عمدة القارى:۱۲/۲۶۰فتح البارى:۵/۳۲.
(۷) المصدرالسابق.
(۸) المصدرالسابق.

فرمائیلي دي هغه علی وجه التحریم نه دي که رسول الله ﷺ هغه ممانعت علی وجه التحریم فرمائیلي وي نو د جنتي په زړه کښې به د زمیندارئی شوق څنګه پیداکیدو هغوی په د معصیت او ګناه خواهش هلته څنګه کولې شي. (۱)

[حدیث ۲۲۲۱] (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ حَدَّثَنَا هِلَالٌ وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ هِلَالِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضی الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلی الله علیه وسلم - كَانَ يَوْمًا يُحَدِّثُ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ «أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ فِي الزَّرْعِ فَقَالَ لَهُ أَلَسْتَ فِيمَا شِئْتَ قَالَ بَلَى وَلَكِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَزْرَعَ. قَالَ فَبَذَرَ فَبَادَرَ الطَّرْفَ نَبَاتُهُ وَاسْتِوَاؤُهُ وَاسْتِحْصَادُهُ، فَكَانَ أَمْثَالَ الْجِبَالِ فَيَقُولُ اللَّهُ دُونَكَ يَا ابْنَ آدَمَ، فَإِنَّهُ لَا يُشْبِعُكَ شَيْءٌ». فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ وَاللَّهِ لَا تَجِدُهُ إِلَّا قُرَشِيًّا أَوْ أَنْصَارِيًّا، فَإِنَّهُمْ أَصْحَابُ زَرْعٍ، وَأَمَّا نَحْنُ فَلَسْنَا بِأَصْحَابِ زَرْعٍ. فَضَحِكَ النَّبِيُّ - صلی الله علیه وسلم -. [۷۰۸۱]

ترجمه:- د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي چه نبی کریم ﷺ دا بیان فرمائیلو او هغوی ﷺ سره یو کلي وال سړی وو. چه یو جنتي سړي به د پروردګار نه د زمیندارئی کولو اجازت طلب کوي الله سبحانه وتعالی به اوفرمائي چه آیا ته په داسې حال کښې نه ئې څنګه چه تا غوښتل؟ هغه به عرض کوي چه رښتیا نه لیکن زه زمینداری کول غواړم. حضور پاك اوفرمائیل چه هغه به تخم واچوی او د سترګو په رپ کښې به راؤټوکیږی او تیغ به شي او ریبلې به شي او د هغې پیداوار به د غرونو په شان شي. الله تعالی به فرمائي اې د آدم خویه! دا واخله ستا خیټه څه څیز نه شي ډکولې او هغه کلي وال (چه داحدیث واؤریدو) وئي وئیل والله تاسو به (دغه جنتي سړی) قریشي یا انصاری وینئی څکه چه هم دغه خلق زمینداران دی او بهرحال مونږ زمینداری کونکی نه یو په دې باندې نبی کریم ﷺ مسکې شو

رجال الحدیث

محمدبن سنان:- دا محمدبن سنان باهلی بصری رحمه الله دي. (۳)

فلیح:- دا فلیح بن سلیمان اسلمی رحمه الله دي. (۴)

هلال بن علی:- دا هلال بن علی بن اسامة مدینی قریشی رحمه الله دي. (۵)

---

(۱) الابوب والتراجم ص:۱۷۳.

(۲) أخرجه البخاری أیضاً فی کتاب التوحید باب کلام الرب مع أهل الجنة رقم:۷۵۱۹ ولم یخرجه احد من أصحاب السنة سوی البخاری رحمه الله تعالی انظر: جامع الاصول حرف القاف الکتاب التاسع، الباب الثالث، الفصل الثانی، النوع العاشر رقم:۸۰۹۸.

(۳) کشف الباری:۳/۵۳.

(۴) کشف الباری:۳/۵۵.

(۵) کشف الباری:۳/۶۲.

عطاء بن یسار:- داعطاء بن یسار هلالی مدنی رحمه الله دي.[1]
ابوهریره -اوحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[2]

قوله: وعنده رجل من أهل البادیة:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي لم أقف على اسمه.[3]

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دا باب بغیرترجمې دې لکه چه د ماقبل د باب دپاره د فصل په شان دې.[4] نو د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: فانهم أصحاب زرع** سره واضح دې.[5]

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دَدې حدیث نه یوځوفائدې مستنبط کیږی. ① په جنت کښې چه نفس انسان د کوم کوم دنیاوی خوند طلب ګاروی هغه ته به ورکولې شی لکه چه الله سبحانه وتعالی ارشاد فرمائی ﴿ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ﴾ (الزخرف: ۷۱)

② او په دې حدیث کښې دَدې خبرې بیان دې چه بنیادم څنګه خلقةً او جبلةً دَدنیا متاع او اسباب څنګه طالب جوړ کړې دې چه دې جنت ته لاړشی نوبیابه هم داسې آرزوګانې کوی او مګر الله سبحانه وتعالی به دې جنتیانوته دَدوی ټول خواهشات بغیرد څه محنت اومشقت پوره کوی.

③ په دې حدیث کښې دَقناعت ترغیب او حرص ممانعت دې اوهم په دې د آخرت د نه ختمیدونکی ژوند دامبارك ثمرات مرتب کیږی.[6]

۱۷- باب: ما جاء في الغرس

د ونو کرلو بیان

دَ ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله خودل غواړی چه دَونوکرلوباره کښې هم روایات راغلی دی که داسې ونه وی چه پیره او دَتنې والاوی اویا داسې ونه وی چه د هغې تنه وغیره نه وی په زمکه کښې دننه وی لکه چقندر ګاخرې وغیره دَدې ټولو ونو لګول جائزدی او په احادیث باب کښې دَدې نه دَ بعض تذکره موجودده.[7]

---

[1] کشف الباري:۲/۲۰٤.
[2] کشف الباري:۱/٦٥٩.
[3] فتح الباري:٥/٣٤.
[4] المصدر السائق.
[5] المصدر السابق.
[6] عمدة القاري:۱۲/۲٦۲.
[7] التراجم والابواب:۱۷۳.

[حدیث ٢٢٢٢] (١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رضی الله عنه - أَنَّهُ قَالَ إِنَّا كُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ مِنْ أُصُولِ سِلْقٍ لَنَا كُنَّا نَغْرِسُهُ فِي أَرْبِعَائِنَا فَتَجْعَلُهُ فِي قِدْرٍ لَهَا فَتَجْعَلُ فِيهِ حَبَّاتٍ مِنْ شَعِيرٍ لَا أَعْلَمُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ لَيْسَ فِيهِ شَحْمٌ وَلَا وَدَكٌ، فَإِذَا صَلَّيْنَا الْجُمُعَةَ زُرْنَاهَا فَقَرَّبَتْهُ إِلَيْنَا فَكُنَّا نَفْرَحُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ وَمَا كُنَّا نَتَغَدَّى وَلَا نَقِيلُ إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ. [ر: ٨٩٦]

ترجمه:- دَ حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه نه روایت دې چه مونږ به دَ جمعې په ورځ خوشحالی کوله یوې بوډۍ دَ چقندر جرړې اخستې کوم چه به مونږ په خپل باغ کښې په پولوباندې کرل هغې به دا په یوه کټوئی کښې پخولې بیا به ئی په هغې کښې لږې شان دَاوربشو دانې اچولې ابوحازم رحمه الله وائی چه زه دا پیژنم چه سهل رضی الله عنه اوفرمائیل نه به په هغې کښې چربی وه او غوړوالې مونږ به دَ جمعې مونځ کولو اودَهغې ملاقات له به تللو هغې به زمونږ مخې ته دغه خوراك راوړلو مونږ به دَ جمعې په ورځ هم په دې وجه خوشحالی کوله او مونږ به دَ جمعې په ورځ دَ جمعې مونځ کولو نه پس خوراك کولو اوقیلوله به مو کوله.

رجال الحدیث

قتيبة بن سعيد:- دا قتیبه بن سعید بن جمیل ثقفی رحمه الله دې. (٢)

يعقوب:- دا یعقوب بن عبدالرحمن بن محمد بن عبدالله القاری المدنی رحمه الله دې. (٣)

أبي حازم:- داسلمة بن دینار مدنی رحمه الله دې. (٤)

سهل بن سعد:- دا حضرت سهل بن سعد بن مالك الساعدی رضی الله عنه دې. (٥)

قوله: كانت لنا عجوز:- علامه عینی رحمه الله او حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دَدغه ښځې نوم معلوم نه شو. (٦)

(١) واخرجه البخاری أيضًا فی کتاب الجمة باب قول الله تعالى: ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ ﴾ الاية. (الجمعة: ١٠) رقم: ٩٣٨ وباب القائلة بع دالجمعة رقم: ٩٤١ وکتاب الاطعمة بآب السلق والشعير رقم: ٥٤٠٣ وکتاب الاستئذان باب تسليم الرجال على النساء الخ رقم: ٦٢٤٨٠ وأخرجه مسلم فی الجمعة باب صلاة الجمعة حين نزول الشمس رقم: ١٩٩١ وأخرجه أبوداؤد فی الصلاة باب وقت الجمعة رقم: ١٠٨٦ وأخرجه الترمذی فی الجمعة باب ماجاء فی القائلة يوم الجمعة رقم: ٥٤٥.

(٢) کشف الباری: ١٨٩/٢.

(٣) کشف الباری کتاب الجمعة باب الخطبة على المنبر.

(٤) کشف الباری کتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.

(٥) کشف الباری کتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.

(٦) عمدة القاری: ٣٦٤/٦ فتح الباری: ٥٤٣/٣.

دَحدیث مبارک ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: کنا نغرسه فی أربعائنا** سره ښکاره دې.(۱)

دا حدیث مبارك ابواب جمعه باب قول الله تعالی ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللهِ ﴾ (الجمعة: ۱۰) کښې تیرشوې دې.

[حدیث ۲۲۲۳](۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضی الله عنه- قَالَ يَقُولُونَ إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ يُكْثِرُ الْحَدِيثَ. وَاللَّهُ الْمَوْعِدُ، وَيَقُولُونَ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارِ لاَ يُحَدِّثُونَ مِثْلَ أَحَادِيثِهِ وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الصَّفْقُ بِالأَسْوَاقِ، وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الأَنْصَارِ كَانَ يَشْغَلُهُمْ عَمَلُ أَمْوَالِهِمْ، وَكُنْتُ امْرَأً مِسْكِينًا أَلْزَمُ رَسُولَ اللَّهِ-صلی الله علیه وسلم-عَلَى مِلْءِ بَطْنِي، فَأَحْضُرُ حِينَ يَغِيبُونَ وَأَعِي حِينَ يَنْسَوْنَ، وَقَالَ النَّبِيُّ-صلی الله علیه وسلم-يَوْمًا «لَنْ يَبْسُطَ أَحَدٌ مِنْكُمْ ثَوْبَهُ حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ، ثُمَّ يَجْمَعَهُ إِلَى صَدْرِهِ، فَيَنْسَى مِنْ مَقَالَتِي شَيْئًا أَبَدًا». فَبَسَطْتُ نَمِرَةً لَيْسَ عَلَيَّ ثَوْبٌ غَيْرُهَا، حَتَّى قَضَى النَّبِيُّ-صلی الله علیه وسلم-مَقَالَتَهُ، ثُمَّ جَمَعْتُهَا إِلَى صَدْرِي، فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ مَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَتِهِ تِلْكَ إِلَى يَوْمِي هَذَا، وَاللَّهِ لَوْلاَ آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا أَبَدًا (إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ) إِلَى قَوْلِهِ (الرَّحِيمُ)[ر: ۱۱۸]

ترجمه:- حضرت ابوهریره رضي الله عنه فرمائي چه خلق وائي ابوهریره ډیر احادیث بیانوي. آخر الله تعالی سره زماملاویدل دي یعني چه زه دروغ وایم نوسزا به کیږي اوداخلق وائي چه نور مهاجرین او انصار دَابوهریره په شان احادیث نه شي بیانولې. او (اصل) خبره داده چه زما مهاجرین رونړه دَ بازار معاملات (یعنی اخستلو اوخرڅولو) کښې مشغول وی او زما انصاری رونړه دَخپلو مالونو (باغونو) په کارکښې مشغول وی اوزه خو یومسکین سړې یم چه دَ خیټې مړیدو په اندازه خوراك ملاؤ شو نو بس رسول الله ﷺ سره به ووم هغه وخت به موجود ووم کله چه به داخلق غائب وو او ما به یادساتل. دې خلقو (دَ خپلو کارونودَ وجې نه)هیرول. (او یوه وجه داهم وه) چه نبی کریم ﷺ یوه ورځ اوفرمائیل چه څوك خپله کپړه دَهغه وخته پورې خوره اوساتی ترکومې چه زه خبرې اترې ختمې نه کړم بیا دې راغونډه کړی اوخپلې سینې سره دې اولګوی هغه به زما خبره کله هم هیره نه کړی. دې اوریدو سره ما خپل څادر خورکړو اوهم هغه څادر ماسره وو بل څه کپړه نه وه تردې چه حضورپاك خپلې خبرې اترې ختمې کړې بیا مې راغونډ کړو او خپلې سینې سره مې اولګولو. قسم دې په هغه ذات چه تاسو ئې په حقه سره

---

۱) عمدة القاري:۱۲/۲۶۲.

۲) مرتخریجه فی کتاب العلم باب حفظ العلم رقم:۱۱۸.

رالیکلې نی ما دَحضورپاك دَ دغه خبرو اترو نه تر نن پورې یوه خبره هم نه ده هیره کړې. په الله تعالی قسم که دَ قرآن مجید دوه آیاتونه نه وې ﴿ اِنَّ الَّذِیْنَ یَكْتُمُوْنَ مَآ اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَیِّنٰتِ وَالْهُدٰی مِنْۢ بَعْدِ مَا بَیَّنّٰهُ لِلنَّاسِ فِی الْكِتٰبِ ۙ اُولٰٓئِكَ یَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَیَلْعَنُهُمُ اللّٰعِنُوْنَ ۙ اِلَّا الَّذِیْنَ تَابُوْا وَاَصْلَحُوْا وَبَیَّنُوْا فَاُولٰٓئِكَ اَتُوْبُ عَلَیْهِمْ ۚ وَاَنَا التَّوَّابُ الرَّحِیْمُ ﴾ نو ما به تاسوته کله هم حدیث نه بیانولو.

رجال الحدیث

موسی بن اسماعیل:- دا موسی بن اسماعیل تبوذکی منقری بصری رحمه الله دې.[1]

ابراهیم بن سعد:-دا ابرهیم بن سعد بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف زهری رحمه الله دې.[2]

ابن شهاب.- دامحمدبن شهاب بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب زهری رحمه الله دې.[3]

اعرج:- دا عبدالرحمن بن هرمزالاعرج رحمه الله دې.[4]

ابوهریرة:- اودَحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده.[5]

دَدې حدیث تشریح کشف الباري کتاب العلم باب حفظ العلم رقم: ۱۱۸ کښې تیره شوې ده.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: ان إخوانی من الانصار کان یشغلهم عمل اموالهم** نه مستفادکیږی چه انصار رضی الله عنهم دَخپلو باغونو اودَغرس په کارکښې مشغول اوسیدل.[6]

قوله: ما نسیت من مقالته تلك إلی یومی هذا او براعت اختتام:- اودَحضرت ابوهریره رضی الله عنه په دې قول سره دَ دې کتاب دَ براعت اختتام طرف ته اشاره هم اوشوه. ځکه چه دَدې مطلب دادې چه دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم په ارشاداتو او فرموداتو کښې ترننه پورې چه زما آخری ورځ ده دَهغه وخت نه ما هیڅ نه دی هیرکړی. نودلته دَ آخری ورځ ذکرراغلو په دې واسطه براعت اختتام حاصل شو. آخری ورځ په دې معنی نه ده چه په هغه ورځ دَهغه مرګ راغلو بلکه آخری ورځ په هغه معنی کښې ده هغه چه خبرې اترې کوی هغه په دغه ورځ کښې فرمائی اوهم دغه دَهغه دَ ژوندتراوسه پورې آخری ورځ ده باقی دَ راتلونکو ورځونه احترازمقصودنه دې.[7] اودا هم وئیلی شوی دی چه براعت اختتام قوله: والله الموعد نه مستفاد کیږی.[8]

---

[1]) کشف الباری:۱/۴۳، ۳/۴۷۷.

[2]) کشف الباری:۲/۱۲۰، ۳/۳۲۳.

[3]) کشف الباری:۱/۳۲۶.

[4]) کشف الباری:۲/۱۱.

[5]) کشف الباری:۱/۶۵۹.

[6]) عمدة القاری: ۱۲/۳۶۳.

[7]) الابواب والتراجم:۱۵۳.

[8]) المصدرالسابق

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

۴۷- کتاب المساقاة، الشرب

دَدې ځائی نه امام بخاری رحمه الله کتاب المساقاة شروع کوی. زمونږ په مستداوله نسخوکښې عبارت هم په دغه پورته ترتیب سره دې. (۱) اودَ علامه عینی رحمه الله په نسخه کښې کتاب المساقاة وقول الله تعالیٰ: الخ. (۲) اودَ علامه قسطلانی رحمه الله په نسخه کښې دی کتاب الشرب والمساقاة، باب فی الشرب، وقول الله تعالیٰ الخ. (۳) دَعلامه ابن بطال رحمه الله په نسخه کښې دی کتاب المیاه باب ماجاء فی الشرب الخ. (۴) دَ حافظ ابن حجر رحمه الله په نسخه کښې عبارت هم زمونږ دَمستداوله نسخو په شان دې. (۵)

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله اشکال:-حافظ ابن حجر رحمه الله دلته اشکال کړې دې چه امام بخاری رحمه الله دکتاب المساقاة ترجمه قایم کړه حالانکه وړاندې چه کوم ابواب راځی دَهغې تعلق خو احیاء او اموات سره دې یعنی هغه ابواب دَ مزارعت په ذیل کښې راځی لهٰذا مساقاة ترجمه قایم کول مناسب نه دی. (۶)

جواب:-لیکن که په ابواب باندې یونظر واچولې شی نومساقاة سره دَدې په مطابقت کښې هم څه شك او اشکال نه پیښیږی دَدې دپاره دَ حافظ ابن حجر رحمه الله اشکال هیڅ وقیع نه دې.

دَمساقاة لغوی اوشرعی تحقیق:- مساقاة لغةً السقی معنی څکل، خړوب کولو نه ماخوذ دې په مجرد کښې دَضرب نه مستعمل دې. (۷)

او دَ شریعت په اصطلاح کښې **هومعاقدة دفع الاشجار إلی من یعمل فیها علی أن الثمرة بینهما**. (۸) یعنی مساقاة ونې یوعامل ته دَحواله کولونوم دې په دې شرط چه میوه به په دواړوکښې تقسیمیږی.

یواشکال اودَهغې جواب:- که چرې دااعتراض اوکړې شی چه باب مفاعله دواړو طرفوته دَعمل تقاضاکوی اودلته په باب مساقاة کښې داسې نه ده. (۹) نوویلې به شی چه داسې کیدل لازمی

---

(۱) صحیح البخاری:۱/۳۱۶ قدیمی.

(۲) عمدة القاری:۱۲/۳۶۵.

(۳) إرشاد الساری:۵/۳۳۸.

(۴) شرح ابن بطال:۶/۴۰۲.

(۵) فتح الباری:۵/۳۷.

(۶) فتح الباری:۵/۳۷.

(۷) المعجم الصحاح ص:۵۰۰ – ۵۰۱.

(۸) البحر الرائق مع شرح کنزالدقائق:۸/۳۹۸.

(۹) لامع الدراری مع تعلیقات شیخ الحدیث محمدزکریا کاندهلوی رحمه الله ۶/۲۶۱.

نه دي لکه چه وئيلي شي قاتله الله او مراد وی قتله الله يا داسې وائی سافرفلان په معنى سفرد فلانکی (۱)

داسې هم وئيلي شي چه دَ مساقاة عقد خودَ مالك او عامل دواړونه صادرېږی (۲) يا داسې اووئيلي شی چه داد باب تغليب نه دي (۳) بهرحال مساقاة يومخصوص معامله ده اودَ اهل مدينه په نيزخودَدې نوم هم معامله ده.(۴) دغه شان دَاهل مدينه نور هم مخصوص لغات دی لکه چه هغه مزارعة ته مخابرة او اجارة ته بيع او مضاربة ته مقارضة وائی (۵)

پس مساقاة کښې باغات او نخيل يعنی کهجورې په تقسيم باندې ورکولې شی اووئيلي شی چه دا زمونږ باغ دې ته دَدې خيال ساته اوساتنه ئی کوه دې ته اوبه ورکوه صفائي کوه کله چه دَدې ميوه پيدا کيږی نيمه ته واخله اونيمه به مونږ واخلو يا اثلاثًا يا ارباعًا دَدې ميوو دَتقسيم فيصله کولې شی.

دَ فقهاؤ اختلاف:- جمهورعلماء امام مالك امام شافعي امام ابويوسف امام محمد امام احمدوغيرهم رحمهم الله په نيزمساقاة جائزدی. او امام ابوحنيفه رحمه الله او دَامام زفر رحمه الله په نيز جائزنه دی.(۶) يادساتئی چه دَمساقاة دَ جواز شرائط اوهغه شرائط په کوم سره چه عقد مساقاة فاسدکيږی. دغه شان دَدې متعلق نور احکام هم هغه دی کوم چه په کتاب مزارعة کښې مذکورشوی دی. دغه شان دَ فريقين دَمستدلات څه قدرې تفصيل هم په شاته ابواب کښې تيرشوې دې.

دَ فريق ثانی دليل اول هغه روايات دی کوم چه دَمخابره په ممانعت کښې واردشوی دی. او مخابرة هم مزارعة ته وئيلي شی. لکه چه دَحضورپاك ارشاد مبارك دې من لم يدع المخابرة فليوذن بحرب من الله ورسوله.(۷) يعنی کوم سړې چه مخابرة (مزارعة) ترك نه کړی نوهغه دې دَالله سبحانه وتعالى اودَهغه دَ رسول ﷺ دَ طرف نه دې اعلان جنګ واوری.

بل دَعدم جواز دويمه وجه داهم ده چه داعقد(که مزارعت وی يا مساقات) دَعمل نه حاصله شوې ګټې بعض حصه باندې عامل په کرايه باندې دَاخستلو مترادف دې. نودا به دَ قفيز الطحان په معنى کښې وی.(۸)چه په اتفاق ناجائزدی. مثلاً يوجرندې والاته شل منه غنم دَاوړه

(۱) المصدرالسابق.

(۲) المصدرالسابق.

(۳) المصدرالسابق.

(۴) عمدة القاري:۱۲/ ۲۶٤.

(۵) المصدر السابق.

(۶) بداية المجتهد:۶۳۷ المبسوط للسرخسي:۲۳/ ۹۸ لامع الدراري:۶/ ۲۷۱.

(۷) أخرجه أبوداؤد في سننه في كتاب البيوع باب في المخابرة والامام الحاكم في مستدركه:۲/ ۲۸۶.

(۸) وفي إعلاء السنن: ۱۶/ ۱۷۵ عن هشام أبي كليب عن ابن أبي نعم البجلي ......[بقيه برصفحه آئنده...

کولو دپاره ورکړل اوورته اووایه چه د اوړه کولوپه عوض هم دذې نه شل سیره غنم یا اوړه واخله نودا ناجائزدی.[1]

د عدم جواز دریم دلیل داهم دې چه دلته اجرت یاخو مجهول دې یامعدوم او په دې کښې هره یوه خبره عقد فاسد کونکې ده.[2] د فریق اول یعنی حضرات مجوزین د دلائلو تفصیل هم شاته بابونوکښې تیرشوې دې اودذې حضراتو مستدل هغه احادیث چه د مزارعت او مساقاة په جواز او ثبوت کښې راغلی دی.

بله داخبره چه داعقد مال اوعمل په مینځ کښې عقدشرکت دې. په اصل کښې دلته فی الحال عمل کیږی اود عمل نه چه کومې فائدې حاصلیږی په هغې کښې د فریقینو اشتراك وی اوهغه میوې په دوی کښې تقسیمیږی لکه چه په مضاربت کښې کیږی. لهذا په مضاربت باندې قیاس کولوسره به داعقدهم جائزوی اود صحت قیاس دپاره د دواړو عقودو په مینځ کښې علت جامعه دحاجت او ضرورت پوره کول دی. ځکه چه اکثروختونوکښې دباغ مالك یا زمکه په ذاتی توګه دعمل زراعت د اهلیت نه عاری ده. اوکله دا اهم کیږی چه په کوم سړی کښې د عمل اوکارقدرت او مهارت وی هغه سره باغ اوزمکه موجودنه وی نودذې امر سخت ضرورت پیښیږی چه د دې دواړو په مینځ کښې چه داسې قسم عقد انعقاد اوکړې شی.[3] اولکه څنګه چه د مزارعت په ابواب کښې دا خبره تیره شوې ده چه د متاخرین احناف فتویٰ هم په جواز باندې ده. دغه شان په مساقاة کښې هم داسې ده.

داخبره هم په ذهن کښې ساتئی چه په حضرات مجوزین کښې هم بعض په جزوی تفصیلات کښې اختلاف رائې موجود ده. مثلاً مطلقًا مساقاة جائز دی یا په بعض مخصوص ونوکښې جائزدې. داؤد ظاهری رحمه الله وائی که چرې نخیل مخصوص وی نوجائز ده او امام شافعی رحمه الله په جدید قول کښې ارشاد فرمائی چه په نخیل اوکرم کښې خو مساقاة جائزدی دذې نه علاوه په نورو ونوکښې جائزنه دی. په دې وجه دهغې باره کښې احادیث او آثار راغلی دی.[4] او نور حضرات دتعمیم طرف ته مائل دی چه که هرڅیز باغ وی په هغې کښې مساقاة کول جائز دی

.....بقیه ازصفحه گذشته] عن أبی سعیدالخدری رضی الله تعالی عنه قال: نهی عن عسب الفحل وعن قفیز الطحان. أخرجه الدارقطنی ص: ۳۰۸، من طریق عبدالله بن موسیٰ عن سفیان عن هشام وسکت علیه. وقال الذهبی رحمه الله فی المیزان: هذامنکر ورروایه (هشام)لایعرف. وقال ابن حجر رحمه الله فی اللسان: ذکره ابنحبان فی الثقات. وقال فی الدرایة بعد إخراج الحدیث: فی إسناده ضعف. وقال مغلطانی رحمه الله : هشام ثقة (نیل الوطار:۱۶۹/۵) وفی التلخیص: ۲۵۵/۲ قال مغلطانی رحمه الله هوثقة فینظر فیمن وثقه. ثم وجدته فی ثقات ابن حبان . وقال صاحب إعلاء السنن فی تحقیق هذا الحدیث ولم ینفرد به هشام بل تابعه عطاء من السائب عند الطحاوی فی مشکله. قال: حدثنا سلیمان..... وهذا سندجید.إعلاء السنن:۱۶۱۷۵/ ــ ۱۷۶.

[1] الهدایة شرح بدایة المبتدی:۱۰۰/۷ المبسوط للسرخسی: ۹۸/۲۳.

[2] المصدرالسابق.

[3] الهدایة شرح بدایة المبتدی:۹۹/۷ بتفصیل.

[4] بدایة المجتهد: ۶۳۸ لامع الدراری:۲۶۲/۶.

دکهجورو اوانګورو تخصیص نشته (۱)

۱ ـ باب: فی الشرب

وَقَوْلِ اللهِ تَعَالَى: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾/الانبياء: ۳۰/
وَقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ﴾/الواقعة: ۶۸ ـ ۷۰/الْأُجَاجُ: الْمُرُّ، الْمُزْنُ: السَّحَابُ.

په اوبوکښې دحصې اخستلو بیان اودَ الله تعالی ارشاد اومونږ هرساه والاخیز داوبونه جوړکړو آیا هغوی ددې یقین نه کوی (انبیاء: ۳۰) اودَ الله تعالی ارشاد نبه اوبنایئی چه کومې اوبه څکئی دادَ اوریځونه تاسو راکوزې کړې یا مونږ ددې راکوزونکې یو که مونږ اوغواړو نودا به ترخې کړوبیا تاسو شکر ولې نه کوئی (واقعة: ۶۸، ۶۹، ۷۰) او څوك چه وائی داوبوحصه صدقه کول هبه کول اوددې وصیت کول جائزدی. که هغه تقسیم شوې وی اوکه نه وی تقسیم شوی اوحضرت عثمان ﷺ دَ رسول الله ﷺ ارشاد نقل کوی چه حضورپاك فرمائی څوك دې چه دَ رومه کوهیان واخلی او په هغې کښې خپله ډولچه دَ مسلمانانو دَ ډولچې په شان کړی (یعنی وقف ئی کړی) نوهغه حضرت عثمان ﷺ واخستل (او په مسلمانانو باندې ئی وقف کړل)

حل لغات: - **شرب:** په کسره دَشین، داوبوحصه، دَ څکلووخت، ددې جمع أشراب راخی دَ باب سمع نه مصدردې او په ضمه اوفتحه سره هم لوستلې شوې دې. صاحب مغرب وائی چه

الشرب: النصيب من الماء، بكسر الشين، وفى الشريعة: عبارة عن نوبة الانتفاع بالماء سقيًا للمزارع أوالدواب. (۲) یعنی شرب لغةً دَ شین کسره سره دې. دَ اوبوحصې ته وائی او شرعًا خپل پټی خروب کول ایا خپلو څاروو دَ اوبوڅکلودپاره دَخپلې حصې دَ اوبونمبر ته وائی

المزن: دَجمع صیغه ده په معنی داوریځ، سپینه اوریځ، داوبونه ډکه اوریځ ددې واحد مزنة دې (۳)

اجاجا: بالضم: الماء الملح الشديد الملوحة، ډیرې ترخې اوبه. (۴)

زمونږ په متداوله نسخوکښې دا باب هم دغه شان دې (۵) خودَ شراح بخاری په نسخوکښې دا دوه ابواب دی ① باب من الشرب، وقول الله تعالى: وجعلنا الاية ② باب من رأى صدقة الماء الخ. (۶)

دَ ترجمة الباب مقصد: - علامه ابن المنیر مالکی ﷫ دَ امام بخاری ﷫ مراد دابیان کړی دی چه په اوبوباندې دَ انسان ملکیت جاری کیدې شی اودا مملوك جوړول جائزدی ددې دپاره

---

(۱) المصدر السابق.
(۲) المغرب: ۱/۴۳۶.
(۳) النهاية: ۲/۶۵۵.
(۴) النهاية: ۱/۴۰.
(۵) صحيح البخارى: ۱/۳۱۶ طبع: قديمى.
(۶) فتح البارى: ۵/۳۷ ـ ۳۸ إرشادالسارى: ۵/۳۳۸ ـ ۳۳۹ الكوثر الجارى: ۵/۵۸.

حديث باب كښې حضورپاك ﷺ د بعض شركاء نه د دې د تقسيم دپاره اجازت اوغوښتو اوددې تقسيم ئې په نبي اوكس طرف باندې مرتب كړو كه چرې هغه په خپل اباحت باندې قايم پاتې كيدو نونه به په يوملك كښې داخل كيدې اونه به د اجازت او د تقسيم د ترتيب حاجت پيښيدو.[1] نولكه چه امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب سره د هغه خلقو رد كړې دې چه داوائي چه اوبه مملوك كيدې نه شي اوددې تعلق حقوق عامه سره دې.[2]

قوله: قال عثمان قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من يشترى بئر رومة الخ: - امام بخارى رحمه الله دا تعليق كتاب الوصايا باب إذا وقف أرضًا أو اشترط لنفسه مثل دلاء المسلمين رقم: ٢٧٧٨. بغيرددې الفاظونه ذكركړې دې. اود حضرت عثمان غنى رضى الله عنه دا تعليق ئې هم دې الفاظوسره امام ترمذى رحمه الله اوامام دارقطنى رحمه الله ذكركړې دې.[3] اوپه روايت كښې دادى چه بئررومه چه د يويهودى وود حضوراكرم په ترغيب وركولوباندې حضرت عثمان بن عفان رضى الله عنه ٣٥ زره درهم باندې واخستو اود مسلمانانو دپاره وقف كړې وو

قوله: فاشتراها عثمان رضى الله عنه باندې يواشكال او د هغې جواب: - دلته فاشتراها عثمان رضى الله عنه الفاظ راغلى دى. او په كتاب الوصايا كښې دا روايت چه امام بخارى رحمه الله ذكركړې دې[4] په دې كښې دى ألستم تعلمون أن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم قال من حفر رومة فله الجنة فحفرتها هلته د حفر الفاظ راغلى دى په ظاهره په دواړو روايتونوكښې تعارض دې.

علامه ابن بطال رحمه الله فرمائى چه حفر الفاظ د بعض راويانو وهم دې ګنى معروف روايت خوهم دغه دې چه حضرت عثمان رضى الله عنه دغه كوهې اخستې وو.[5] دا هم جواب وركړې شوې دې چه هلته حفر عنوان مجازًا استعمال كړې شوې دې. مطلب دادې چه لكه حافر حفر بير د وجې نه دكوهى مالك وى دغه شان ما هم پيسې وركړې وې په دې وجه ئې مالك شوې ووم اوداهم كيدې شى چه څه وخت په كوهى كښې د مرمت وغيره د پاره څه كنستل وغيره ئې كړې وى اود دې حضرت عثمان رضى الله عنه هلته ذكرفرمائيلې وى.[6]

بهرحال د دې روايت نه د كوهى وغيره د خپل ځان د پاره اوعامو مسلمانانود پاره وقف كولوجواز معلوميږى اوكه چرته صرف د فقيرانو مسلمانانودپاره ئې وقف كړو اوبخپله وقف

---

[1] المتوارى: ٢٦٤ فتح البارى: ٣٩/٥.

[2] المصدرالسابق.

[3] سنن الترمذى كتاب المناقب باب فى مناقب عثمان بن عفان رضى الله عنه رقم: ٣٧٠٣ وسنن للدارقطنى: ١٩٦/٤ كتاب الاحباس باب وقف المساجدوالسقايات رقم: ٢.

[4] مرتخريجه أيضًا.

[5] فتح البارى: ٥١١/٥.

[6] فتح البارى: ٥١١/٥ إرشادالسارى: ٢٦٩/٦ عمدة القارى: ١٠٠/١٤.

كونكې هم فقيرشو نو دهغه دپاره به هم ددې استعمالول جائزوی (١)

[حديث ٢٢٢٤] (٢) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ -رضي الله عنه- قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- بِقَدَحٍ فَشَرِبَ مِنْهُ، وَعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ أَصْغَرُ الْقَوْمِ، وَالأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ فَقَالَ «يَا غُلاَمُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَهُ الأَشْيَاخَ». قَالَ مَا كُنْتُ لأُوثِرَ بِفَضْلِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ.
[٥٢٩٧، ٢٤٦٤، ٢٤٦٢، ٢٣١٩، ٢٢٣٧]

ترجمه:- حضرت سهل بن سعد ﷺ فرمائي دَ نبي کريم ﷺ په خدمت کښې يو پياله پيش کړې شوه. حضورپاك دَهغې نه اوڅکل اودَحضورپاك ښى طرف ته په حاضرينو کښې دَ ټولونه وړوکې هلك وو اودَحضورپاك ګس طرف ته مشران سړى وو. رسول الله ﷺ اوفرمائيل اې هلکه آيا ته ماته اجازت راکوې چه دَدې مشرانوسړو ته ئې ورکړم؟ هغه عرض اوکړو زه ستاسو ﷺ نه (باقى پاتې) تبرك باره کښې په خپل ځان باندې هيچاته ترجيح نه شم ورکولې نو رسول الله ﷺ هغه پياله هم هغه وړوکى هلك ته ورکړه.

رجال الحديث

سعيدبن ابي مريم:- داسعيدبن محمدبن الحکم بن ابى مريم جمحى رحمه الله دې. (٣)
ابوغسان:- دا ابوغسان محمدبن مطرف بن داؤد بن مطرف تيمى مدنى رحمه الله دې. (٤)
ابوحازم:- دا ابوحازم سلمة بن دينار اعرج مدنى رحمه الله دې. (٥)
سهل بن سعد:- دوى سهل بن سعد بن مالك ابوعباس ساعدى رضي الله عنه دې. (٦)

قوله: عن يمينه غلام أصغر القوم:- دې نه څوك مراد دې؟ ابن بطال رحمه الله نه نقل دى چه دې نه مراد فضل بن عباس رضي الله عنهما دې. (٧) اودابن التين رحمه الله نه نقل دى چه حضرت عبدالله بن عباس

---

(١) عمدة القارى:١٢/٢٦٨.
(٢) وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب المظالم باب إذا أذن له وأحله ولم يبين كم هو رقم:٢٣١٩ وفى كتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة رقم:٢٤٦٤ وفى باب هبة الواحد للجماعة رقم:٢٤٦٢ وأخرجه مسلم فى كتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوه ما عن يمين المبتدى رقم:٥٤١ وأخرجه أحمد رحمه الله فى مسنده مسند حديث أبى مالك سهل بن سعد رقم:٢٢٨٧٥ وانظر جامع الاصول الفصل الرابع فى ترتيب الشاربين: ٥/٨٤ حرف الشين الكتاب الول فى الشرب الباب الاول فى آداب الشراب.
(٣) كشف البارى: ٤/١٠٦.
(٤) كشف البارى كتاب أبواب الاذان باب فضل من غدالى المسجدالخ.
(٥) كشف البارى كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباها الدم عن وجهه.
(٦) المصدرالسابق.
(٧) عمدة القارى: ١٢/٢٦٨ فتح البارى:٥/٣٩.

مراد دی.[1] اوعلامه قسطلانی فرمائی چه هم دغه قول متعین دې لکه چه مسند ابن ابی شیبه په روایت کښې دَدې خبرې صراحت کړې شوې دې.[2]

قوله: والاشیاخ عن یساره: علامه نووی مسند ابن ابی شیبه نه نقل کړی دی چه دَهلك نه مراد عبدالله بن عباس دې. او اشیاخ کښې حضرت خالدبن ولید هم داخل وو.[3] اوبعض حضراتو دَ ابن التین نه نقل کړی دی چه په وړاندې روایت کښې کوم قوله: عن یمینه أعربی دې دې نه مراد هم خالدبن ولید دې.[4] او په دغه قول اخیرباندې تعقب کړې شوې دې چه حضرت خالد بن ولید ته اعرابی وئیل مناسب نه دی.[5] بل دا هم وئیلې شوی دی چه حضرت خالدبن ولید دغه وخت دَمشائخوعمر ته نه وورسیدلې.[6]

په اصل کښې اشتباه او التباس دَدې قصې نه پیداشو کوم چه امام احمد[7] امام ترمذی[8] دَحضرت ابن عباس نه نقل کړې ده دکوم خلاصه چه داده هغوی فرمائی چه زه اوخالدبن ولید رسول الله سره دَ حضرت میمونه بنت الحارث کورته لاړو نوهغې زمونږ دپاره په یولوښی کښې پئی راوړل نو حضورپاك دَهغې نه اوڅکل اوزه دَحضورپاك ښی طرف ته ووم اوحضرت خالد کس طرف ته وو. حضورپاك اوفرمائیل چه حق خو ستا دې چه که چرې ته غواړې نوزه به خالدته ترجیح ورکوم ما عرض اوکړو چه زه ستاسو په تبرك باندې بل چاته ترجیح نه شم ورکولې الخ.

حافظ ابن حجر فرمائی بعض خلقو دا گمان کړې دې چه دَحضرت انس او حضرت ابن عباس والا روایت تعلق هم یوې قصې سره دې نوهغه دَ اعرابی نه حضرت خالدبن ولید مراد واخستو حالانکه معامله داسې نه ده څکه چه داقصه خو دَحضرت میمونه بن الحارث په کورکښې پیښه شوې ده اوهغه قصه دَحضرت انس په کورکښې پیښه شوې وه.[9]

اوترکومې چه په مذکوره روایت کښې په اشیاخ کښې دَحضرت خالدبن ولید دَشمولیت مسئله ده نوکه چرې دا قصه اودَحضرت ابن عباس والادَ روایت قصه یوه وی نو په دې کښې دَحضرت خالدبن ولید دَ شمولیت هیڅ اشکال نشته اوهغه داسې چه دَحضرت ابن

---

[1]) المصدرالسابق.
[2]) إرشادالساری:۳٤۱/۵.
[3]) إرشادالساری:۳٤۱/۵تکملة فتح المهم:۱۵/٤.
[4]) عمدة القاری:۲۶۹/۱۲ فتح الباری:۳۹/۵.
[5]) المصدرالسابق.
[6]) الکوثر الجاری:۵۹/۵.
[7]) أخرجه احمد فی مسنده:۲۲۵/۱.
[8]) أخرجه الترمذی فی کتاب الدعوات باب مایقول إذا أکل طعامًا رقم:۳٤۵۵.
[9]) فتح الباری:۳۹/۵.

عباس رضی الله عنهما په روايت كښې دَدې خبرې هيڅ ممانعت نشته چه د حضرت خالدبن وليد رضی الله عنه نه علاوه هلته بل څوك نه وو (۱)

دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخاري رحمه الله په دې حديث سره خپله مدعىٰ داسې ثابته كړې ده چه دنبي طرف ته كيناسود وجې نه دَهغه استحقاق ثابت شوې وو كه چرې دَهغه حق نه وو نوحضورپاك به دَهغه نه ولې اجازت طلب كولو. نوكه چرې څوك اوبه په خپل تصرف كښې راولي او په خپله مشكيزه وغيره كښې ئې كيږدي نو په طريقه اولى به دَ هغه استحقاق په دغه اوبوباندې ثابت شي اوهغه اوبه به دَهغه ملك شي.(۲)

يوشک اودَهغې ختمول:- علامه عينى رحمه الله دلته يواشكال ذكركړې دې چه په دې حديث كښې خودَدې خبرې هيڅ ذكرنشته چه هغه پياله دَاوبووه نوپه دې حديث سره دَاوبودَملكيت دَاستحقاق مدعىٰ څنګه ثابته شوه؟(۳)

بيا پخپله هم هغوى دَدې دا جواب وركړې دې چه كتاب الاشربة كښې تفصيلاً دَدې خبرې تذكره شته چه كانه كان شرابًا او دَ شرابونه مراد هم اوبه وى اويا داسې پئى مراد دى په كوم كښې چه اوبه ملاؤشوې وى. (۴)

[حديث ۲۲۲۵](۵) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ -رضى الله عنه- أَنَّهَا حُلِبَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- شَاةٌ دَاجِنٌ وَهْيَ فِي دَارِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَشِيبَ لَبَنُهَا بِمَاءٍ مِنَ الْبِئْرِ الَّتِي فِي دَارِ أَنَسٍ، فَأَعْطَى رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- الْقَدَحَ فَشَرِبَ مِنْهُ، حَتَّى إِذَا نَزَعَ الْقَدَحَ مِنْ فِيهِ، وَعَلَى يَسَارِهِ أَبُو بَكْرٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ عُمَرُ وَخَافَ أَنْ يُعْطِيَهُ الأَعْرَابِيَّ أَعْطِ أَبَا بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدَكَ. فَأَعْطَاهُ الأَعْرَابِيَّ الَّذِي عَلَى يَمِينِهِ، ثُمَّ قَالَ «الأَيْمَنَ فَالأَيْمَنَ».[۲۴۳۲، ۵۲۸۹، ۵۲۹۶]

ترجمه:- حضرت انس بن مالك رضی الله عنه فرمائى چه دَحضرت انس بن مالك رضی الله عنه په كوركښې يوه چيلئى لويه شوې وه دَهغې پئى دَ حضورپاك دَ پاره اولشلې شو او په هغې كښې ئى دَهغه

---

(۱) فتح البارى:۳۹/۵ – ۴۰ تكملة فتح الملهم:۱۵/۴.

(۲) فتح البارى:۳۹/۵ عمدة القارى:۲۶۸/۱۲ إرشادالسارى:۳۴۱/۵.

(۳) عمدة القارى:۲۶۸/۱۲.

(۴) المصدرالسابق.

(۵) وأخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الاشربة باب شرب اللبن بالماء رقم:۵۲۸۹ وفى كتاب الهبة وفضلها باب من استسقى رقم:۲۴۳۲وأخرجه مسلم فى كتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوهما رقم:۵۴۰۹ وأخرجه الترمذى فى كتاب الاشربة باب أن الايمنين أحق بالشراب رقم:۱۸۹۳ وأخرجه ابن ماجه فى كتاب الاشربة باب إذا شرب فاعطى الايمن فالايمن رقم:۳۴۲۵ وأخرجه أبوداؤد رحمه الله فى كتاب الاشربة باب فى الساقى حتى يشرب رقم:۳۷۲۸ وانظر جامع الاصول حرف السين الكتاب الاول فى الشراب الباب الاول فى آداب الشرب الفصل الرابع فى ترتيب الشاربين رقم: ۳۱۰۲.

كوهي اوبه ملاؤكړې كوم چه دحضرت انس رضي الله عنه په كوركښې وو. بياحضورپاك ته هغه پياله وړاندې كړې شوه حضورپاك دهغې نه اوڅكل كله چه حضورپاك هغه پياله دخلې نه جداكړه نوچه وني كتل حضرت ابوبكر رضي الله عنه دحضورپاك كس طرف ته دې اود حضورپاك ښي طرف ته يو كلي وال دې. حضرت عمر رضي الله عنه په فكركښې شوه چه هسې نه حضورپاك هغه پياله دغه اعرابي ته ورنه كړي نوهغه عرض اوكړو يارسول الله اول حضرت ابوبكر رضي الله عنه ته وركړئي چه تاسو سره ناست دې خوحضورپاك هغه پيالئي هغه كلي وال ته وركړه كوم چه ښي طرف ته وواو وئي فرمائيل دښي طرف والا زيات حقداردې بيا چه دهغه ښي طرف ته وي.

حل للغات:- داجن: ساتلې شوې چيلئي جمع دواجن راځي كومې چيلئي ته چه هم په كوركښې كياوغيره وركولې شي اوكله ددې اطلاق په هرساتلې شوي ځناورباندې كيږي. [1]

شيب:- د باب نصر نه د مجهول صيغه ده معني يوځائي كول كډوډ كول. [2]

رجال الحديث

ابواليمان:- دا ابواليمان حكم بن نافع حمصي رحمه الله دې. [3]

شعيب:- دا شعيب بن ابي حمزة حمصي رحمه الله دې. [4]

الزهري:-دا محمدبن مسلم بن عبيدالله بن عبدالله بن شهاب زهري رحمه الله دې. [5]

أنس بن مالك:- دحضرت انس بن مالك رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. [6]

قوله: فقال عمر رضي الله عنه: وخاف أن يعطيه الخ:- دزهري رحمه الله ټول ملګري داسې نقل كوي چه ددې جملې قائل حضرت عمر رضي الله عنه وو بغيرد معمر رحمه الله اووهب رحمه الله دهغوي نه نقل كړې دي چه قائل حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه وو. [7] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي معمر رحمه الله چه كله په بصرئ كښې حديث بيان كړو نوهغه ته په بعض ځيزونوكښې وهم اوشو اوداهم دهغې نه دې. [8] اوبياهغه فرمائي چه داهم احتمال دې چه دواړه شان محفوظ وي يعني د دواړو حضراتودطرف نه دا وئيلې شوي وي. [9] اوعلامه عيني رحمه الله وائي چه د امام معمر رحمه الله د طرف نه شذوذ او وهم منسوب كولوپه مقابله كښې هم دغه قول ډير احسن او انسب دې. [10]

---

[1]) النهاية:۱/۵۵٤.

[2]) النهاية:۱/۵۵٤.

[3]) كشف الباري:۱/٤٧٩.

[4]) كشف الباري:۱/٤٨٠.

[5]) كشف الباري:۱/۳۲۶.

[6]) كشف الباري:۲/٤.

[7]) عمدة القاري: ۱۲/۲۶۹فتح الباري:۵/٤٠.

[8]) المصدرالسابق.

[9]) المصدرالسابق.

[10]) المصدرالسابق.

مذکوره جمله په دې خبره باندې دلالت کوی چه صحابه کرامو رضی الله عنهم به د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه څنګه تعظیم کولو (۱)

قوله: الایمن فالایمن :- علامه کرمانی رحمه الله فرمائی الایمن فالایمن منصوب هم لوستلې شی یعنی أعط الایمن او مرفوع هم لوستلې شی یعنی الایمن أحق (۲)علامه عینی رحمه الله فرمائی چه په رفع سره لوستل روایت زیات راجح دې اودې تائیدهم ددې روایت په بعض طرق سره کیږی په کوم کښې چه الایمن فالایمنون الفاظ واردشوی دی.(۳)

یواشکال اودهغې جواب :- دلته لږشان اشکال داپیداکیږی چه سابقه روایت کښې رسول الله ﷺ د غلام نه اجازت غوښتې وو اودلته په روایت مذکوره کښې دهغه اعرابی نه اجازت نه غوښتې ددې څه وجه ده؟ علامه قسطلانی فرمائی دلته دا اعرابی چونکه نوې مسلمان شوې وو نوځکه دهغه دزړه دتسلئې دپاره په هغه باندې شفقت اوکړو دهغه نه اجازت اونه غوښتلو چه الله تعالی دې نه کړی دهغه په زړه کښې څه داسې خبره رانه شی په کوم سره چه دهغه دهلاکت اندیښنه وی او سابقه روایت کښې هغه غلام چونکه دهغوی داهل قرابت نه وو اود هغه نه هیڅ قسم څه اندیښنه نه وه اود هغه عمر د نورو بزرګانونه کم وو نو حضورپاك د هغه نه تادبًا اجازت اوغوښتو. بل هلته موجود نورو حاضرینوته دا خبره په ګوته کول مطلوب وو چه که څه څیز د ښی طرف ته ناست په ځائی بل چاته ورکول وی نو دهغه ښی طرف والا اجازت اخستل ضروری دی.(۴)

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت :- دحدیث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت د سابقه حدیث په شان دې.

فوائد :- شراح بخاری فرمائی چه ددې روایاتونه د یمین یعنی ښې طرف او شمال یعنی ګس طرف باندې فضیلت مستفاد کیږی.(۵)

قاضی عیاض او علامه نووی رحمهما الله فرمائی چه د ښی طرف والاحق مقدم دې اودا سنت واضحه دی او په دې کښې اختلاف نشته.(۶) اوابن حزم رحمه الله فرمائی په صورت مذکوره کښې د ګس طرف والامقدم کول جائزنه دی.(۷)

---

(۱) المصدرالسابق.

(۲) شرح الکرمانی: ۱۷۱/۱۰.

(۳) عمدة القاری:۲۲۹/۱۲.

(۴) إرشادالساری: ۳۴۲/۵.

(۵) عمدة القاری:۲۶۸/۱۲إرشادالساری:۲۴۲/۵.

(۶) المصدرالسابق.

(۷) المصدرالسابق.(✿) (اضافه ازمرتب)

په شریعت کښې د ښی طرف اهمیت :- که په احکام شریعت کښې لږ شان خیال اوکړې شئ نومعلومیږی چه په شریعت مطهره کښې ښی طرف ته ډیر اهمیت حاصل دې لکه چه په..... ابقیه برصفحه آئنده....

۳- باب: من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى يروى، لقول النبي ﷺ (لا يمنع فضل الماء)

چاچه دا اووئیل چه داوبومالك داوبوزیات حقداردې تردې چه هغه خړوب شي ځکه چه د رسوالله ﷺ ارشاد دې فاضل اوبه مه بندونی

(بقیه ازصفحه گذشته) حدیث حضرت حفصه رضي الله عنها کښې دی .ان رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم كان يجعل يمينه الطعامه ورابه وثيابه. ويجعل يساره لما سوى ذلك (اخرجه ابوداؤد ۱ ۳۲) اوپه حديث عائشه صديقه رضي الله عنها کښې دی. كانت يد رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم اليمنى لطهورد، وطعامه، وكانت يده اليسرى لخلائه وما كان من أذى (أخرجه ابوداؤد ۱ ۳۲) ددې نه علاوه نوراحاديث مبارك هم كوم چه په دې خبره کښې واردشوی دی دلالت کوی چه شرع هريوقابل تكريم او احترام والاعمل کښې ښي طرف لازم ګرځولي دې اوهريو قابل اهانت واذى عمل کښې ګس طرف لازم ګرځولوحکم کړې دې. مثلاً ① په اودس او غسل کښې د ښی طرف تقديم مستحب دې (الفتاوى الهندية ۱/۵۰) ② امتخاط (پوزه صفاكول) اواستنجاء کښې د ګس لاس داستعمال حكم دې (الفتاوى الهندية ۱/۸ البحرالرائق ۱ ۲۹) ③ دغه شان د قضاحاجت نه د راوتلووخت ښي په ښي خپه سره وتل مستحب دی لکه چه په دې کښې د داخليدو په وخت ګسه خپه داخلول مستحب دی (حاشيه ابن عابدين ۲۳۰) ④ دغه شان په تيمم کښې اول په ښی لاس باندې ګس لاس مسح کول مستحب دی. (الموسوعة الفقهية الكويتية ۴۵ ۲۹۳) ⑤ دغه شان جمهور فقهاء حنفيه شافعيه حنابله او د يوقول مطابق مالكيه په نيز په مونځ کښې هم ښي لاس په ګس لاس کيخودل مسنون دی. (المصدرالسابق) ⑥ د جمهور فقهاء حنفيه شافعيه حنابله په نيزد جمات دداخليدو په وخت ښي خپه داخلول سنت دی اود مالکيه په نيز دا مندوب دی. (المصدرالسابق) ⑦ دغه شان خوراك هم په ښی لاس کول مسنون دی اوبغيرد عذرنه په ګس لاس خوراك كول مكرود دی. (فتح الباري ۹ ۵۲۱ مغنى المحتاج ۳/۳۵۰) ⑧ اوښي لاس د ښی مخ نه لاندې کيخودل او په ښي اړخ اوده کيدل سنت دی. (اخرجه النسائي في محل اليسوم والليلة ۴۴۹ الرسالة) ⑨ دغه شان د فقهاؤ په نيز نوكونو پرې كولووخت کښې د ښي طرف نه شروع كول مستحب دی. (الموسوعة الفقهية الكويتية ۴۵ ۲۹۴) ⑩ په غلاكولو کښې د ښی لاس په پرې كولود فقهاؤ اتفاق دې. (المصدرالسابق) ⑪ دغه شان دجمهورفقهاؤ اتفاق دې چه د نوی پيدا شوی ماشوم په ښی غوږ اذان او ګس غوږ کښې اقامت مسنون دې. (المصدرالسابق) ⑫ او مسواك كولوسره په خله کښې دښی طرف نه شروع كول سنت دی. (الفتاوى الهندية ۱/۷ المغني ۱/۹۶) ⑬ دغه شان په اذان کښې حتى الصلاة اوحى على الفلاح ونيلو وخت کښې اول ښي طرف ته اوبيا ګس طرف ته مخ تاوولو هم مندوب دی. (الموسوعة الفقهية ۴۵ ۲۹۵) ⑭ اود مړی دغسل په وخت دښی طرف نه شروع كول مسنون دی. (فتح الباري ۳/۱۳۰ مسلم ۲ ۶۴۸) ⑮ دغه شان دسر په خرولوکښې هم دښی طرف نه شروع كول مستحب دی سره ددې چه په دې خبره کښې د فقهاؤ اختلاف پيداشوې دې چه ښي طرف د حالق معتبردې که د محلوق. (الموسوعة الفقهية ۴۵/۲۹۶) ⑯ اود اوبويا بل څيز دتقسيم په وخت د ښی طرف مسنون کيدلوتذکره خو په حديث باب کښې ده اودغه شان دعالم آخرت ابدی کاميابی اوسرفرازی هم د اصحاب يمني دپاره خاص کړې شوې ده.

اللهم ارزقنا اتباع سنن سيدالمرسلين واجعلنا فى الدارين من أصحاب اليمنى آمين يارب العالمين. مرتب: محد مزمل سلاوټ عفى عنه.

د ترجمة الباب مقصد:- علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دا کومه خبره ذکر کړې ده په دې کښې د چا هم اختلاف نشته.[1] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه نفی اختلاف د جمهورعلماؤ په قول باندې خو صحیح ده ځوك چه د اوبو د مملوك كيدو قائل دی ليكن كوم خلق داوائی چه اوبود چاملك نه وی د حقوق عامة د قبيل نه دې اوكوم سړې چه غواړې په هغې كښې تصرف كولې شی دهغوی په لحاظ به دانفی صحيح نه وی.[2]

اود امام بخاری رحمه الله مقصددادې چه كوم سړې داوبومالك دې هغه زيات حقداردې اودځپل څاروود خروب كولونه پس چه كومې بچ شی دهغه زياتی اوبونه به بيشكه د خلقو د انتفاع اجازت وركولې شی. باقی داچه پخپله دې خان مؤخركړی اونوردې مقدم كړی دا صحيح نه ده.چونكه حضورپاك د فضل ماء د منع كولونه بنديز كړې دې نومعلومه شوه كه اوبه زياتی نه وی نوپه هغې كښې سړی ته دبل دمنع كولوحق شته اوپه فضل ماء كښې د منع كولوحق نشته.

[حديث ۲۲۲۶/۲۲۲۷][3] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ-رضي الله عنه-أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم-قَالَ «لاَ يُمْنَعُ فَضْلُ الْمَاءِ لِيُمْنَعَ بِهِ الْكَلأُ».

ترجمه:- دحضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمائيلې دې چه فاضل يعنی زياتی اوبه مه منع كوئی چه دهغې په نتيجه كښې وابنه منع شی.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- داعبدالله بن يوسف تنيسی رحمه الله دې.[4]

مالك:-دوی امام مالك بن انس بن مالك بن ابی عامر، ابوعبدالله مدنی رحمه الله دی.[5]

ابی الزناد:- دا ابوالزناد عبدالله بن ذكوان رحمه الله دې.[6]

الاعرج:- دا اعرج، عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دې.[7]

---

[1] شرح ابن بطال:۶/۴۰۵.

[2] فتح الباری:۵/۴۰.

[3] أخرجه مسلم رحمه الله تعالى فی كتاب المساقاة باب تحريم بيع فضل الماء الذی يكون بالفلاة رقم:۴۰۸۹، ۴۰۹۰، ۴۰۹۱ واخرجه أابوداؤد رحمه الله تعالى فی كتاب الاجارة باب فی منع الماء رقم: ۳۴۷۵ والترمذی رحمه الله تعالى فی كتاب البيوع باب بيع فضل الماء رقم:۱۲۷۲ وابن ماجه فی كتاب الرهون رقم: ۲۴۷۸ وأحمد فی مسنده فی مسندأبی هريرة رضی الله تعالیعنه رقم:۷۳۲۰، ۸۷۱۰۹۹۷۶ ۱۰۲۵۷ وانظرجامع الصول حرف المباء الكتاب الثانی الباب الثانی الفصل الرابع الماء ولاملح رقم:۳۱۰.

[4] كشف الباری:۱/۲۸۹، ۴/۱۱۲.

[5] كشف الباری: ۱/۲۹۰ ۲/۸۰.

[6] كشف الباری:۲/۱۰.

[7] كشف الباری:۲/۱۱.

ابی هریره:- اود حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۱)

تشریح:- په دې روایت مذکوره کښې داونیلی شوی دی چه داوبو کومه زیاتی حصه ده دهغې نه څوك په دې وجه مه منع کوئی دې دپاره چه دهغې په ذریعه واښه بچ کړې شی اومنع کړې شی په عربو کښې به داکیدل چه د یوسړی به یوځائی کښې کوهې وو یاچینه وه اوهغې سره به واښه راتوکیدل نود خاروو والا به هلته راتلل اوخپل ځاروی به ئی څرول اود وښوخوړلونه پس به د اوبوضرورت وو نوددې پاره به ئی اوبه هم په هغه ځائی کښې پرې څکولې. اوس که د اوبومالك به هلته داوبوڅکولونه منع کوی نوښکاره خبره ده چه ددې نتیجه به دا شی چه خلق به هلته خپل ځاروی د وښود څرن دپاره هم نه راولی. چه دوښوڅرن دې دلته کوی او اوبه دې بل ځائی ورکوی نودا خوډیره ګګه او سخته مسئله ده. په دې وجه حضورپاك اوفرمائیل چه تاسودزیاتی اوبونه په دې وجه منع کوئی چه د وښونه منع شی اوواښه بچ کړې شئ دا صحیح نه دی. ددې نه معلومه شوه چه واښه په حقوق عامه کښې داخل دی اوددې نه د منع کولو اجازت نشته اوکوموخلقو چه داوبونه منع اوکړه اود وښود بچ کولودپاره نی بهانه جوړه کړه په هغوی باندې رسول الله نکیر اوفرمائیلو. (۲)

د فقهاء اختلاف بیان:- اوس پاتې شوه داخبره چه واښه په حقوق عامه کښې داخل دی اوددې نه منع کول صحیح نه دی. دامنع کول تحریمی دی که تنزیهی په دې کښې دعلماؤ دوه اقوال دی. راجح هم دغه دې چه دامما نعت تحریمی دې او امام مالك امام ابوحنیفه اوامام شافعی رحمهم الله هم دغه مسلك دې. (۳)

دا ممانعت صرف د ځاروو په حق کښې دې که د فصل متعلق هم دې. شوافع او احناف وائی چه صرف د ځاروو باره کښې دې که څوك خپل ځاروی باندې اوبه څکوی نوبه دې سره د اوبومالك دمنع کولوحق نشته. پاتې شوه داخبره که یوسړې خپل پټې اوبه کول غواړې نودهغې دمنع کولوحق شته. (۴) اودا په دې وجه چه ځاروې خود ذی روح دقبیل نه دې اود تندې د وجې نه دهغې د هلاکت اندیښنه ده او په زمکه او فصل کښې داسې نه ده. (۵)

د مالکیه په نیز په فصل کښې هم دغه حکم دې که چاسره د ضرورت نه زیاتی اوبه وی اوڅوك خپل پټې اوبه کول غواړی نوهغه ته د منع کولوحق نشته. (۶) اود حنابله نه دواړه روایتونه نقل دی. (۷)

---

(۱) كشف الباري: ۶۵۹/۱.
(۲) عمدة القاري: ۲۷۱/۱۱- ۲۷۲. فتح الباري: ۴۰/۵ – ۴۱.
(۳) ردالمحتار: ۲۸۳/۵ المغني: ۵۸۰/۵ شرح الزرقاني: ۷۴/۷ عمدة القاري: ۲۷۲/۲ إرشادالساري: ۳۴۳/۵ فتح الباري: ۴۱/۵ اختلاف الائمة العلماء: ۴۴/۲.
(۴) المصدرالسابق.
(۵) المصدرالسابق.
(۶) المصدرالسابق.
(۷) إختلاف الائمة العلماء: ۴۴/۲ – ۴۵.

وابنه د حقوق عامه نه دی: - د دې حدیث او نورو احادیثونه دا معلومیږی چه وابنه د حقوق عامه نه دی او د دې نه منع کولې نه شی د دې تفصیل داد ې چه هغه وابنه کوم چه په غیر مملوکه او مباحه زمکو کښې راټوکیږی لکه ځنګل، وادیانې غرونه او داسې زمکې د کومې چه څوك مالك نه وی هغه د ټولو خلقو د پاره مشترك دی او د هغه ځائی د وښونه او په هغه ځائی کښې څاروی څرولونه څوك منع کولې نه شی او هم دغه د احنافو او ټولو فقهاؤ مسلك دې.(١) لکه چه د حضورپاك ارشاد دې المسلمون شرکاء فی ثلاث: الماء والنار والکلاء (٢) یعنی ټول مسلمانان په دریو څیزونو کښې شریك دی ① اوبه ② اور ③ وابنه. دغه شان د حضورپاك ارشاد دې ثلاث لایمنعن: الماء والکلاء والنار.(٣) یعنی د دریو څیزونو نه به څوك نه منع کوې: ① اوبه ② اور ③ وابنه. په دې خبره خو اجماع ده چه په دغه مذکوره زمکو کښې راټوکیدونکی وابنه د ټولو د پاره شریك دی.(٤) او د یو کس د پاره دا اختیار نشته چه د دغه وښو نه څوك منع کړی او د خپل ځان د پاره ئې خاص کړی.

علامه شامی رحمه الله وائی که د چا په مملوکه زمکه کښې هم داسې اوبنه راوخیژی او د هغې مالك دا کرلې نه دی نو د هغې هم دغه حکم دې کوم چه ذکرشو یعنی څوك به د دغه وښو د اوړلونه او هلته خپل څاروی څرولونه نه شی منع کولې. خو د زمکې مالك ته دا حق ضرور حاصل دې چه هغه څوك د خپلې مملوکه زمکې د راتلونه منع کړی.(٥)

علامه کاسانی رحمه الله فرمائی که څوك د دغه وښو د پاره د چا په مملوکه زمکه کښې داخلیدل غواړی نو کتلې به شی چه بل ځائی کښې دغه وابنه موجود دی که نه که چرته بل ځائی ملاویږی نو د زمکې مالك هغه منع کولې شی او که بل ځائی نه ملاویږی نو د زمکې مالك ته به وئیلې شی چه ته یا ده ته د داخلیدو اجازت ورکړه او یا پخپله دله وابنه ورکړه.(٦)

او علامه شامی رحمه الله فرمائی که د زمکې مالك د خپلې زمکې وابنه راجمع کړل یا هغه پخپله په خپله زمکه کښې د وښو کراوکړو نو دا د هغه ملکیت دې اوس چاته د دغه وښو اوړلو اختیار نشته ځکه چه دغه وابنه د زمکې مالك ته د خپل محنت او کسب سره حاصل شوی دی.(٧)

علامه ابن هبیرة رحمه الله فرمائی چه کوم وابنه د چا په مملوکه زمکه کښې اوشی نو د زمکې مالك به د هغې مالك جوړ شی؟ په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دې امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی صاحب

---

(١) شامیة: ٢٨٣/٥ المغنی:٥/ ٥٨٠ شرح الزرقانی:٧/ ٧٤.
(٢) أخرجه أبوداؤد فی سننه: ٧٥١/٣باب فی منع الماء رقم: ٣٤٧٧.
(٣) أخرجه ابن ماجه فی سننه:٨٢٦/٢ من حدیث أبی هریره رضی الله تعالی عنه وصحح اسناده ابن حجر رحمه الله تعالی فی التلخیص: ٦٥/٣.
(٤) الموسوعة الفقهیة الکویتیة: ١٠٧/٣٥.
(٥) شامیة: ٢٧٣/٥.
(٦) بدئع الصنائع:١٩٣/٦.
(٧) شامیة:٢٨٣/٥.

دَ زمكې به مالك نه وى بلكه چه څوك هم دغه واښه حاصل كړى هغه به مالك وى. امام شافعى رحمه الله فرمائى چه مالك زمين به دَ دغه وښوهم مالك وى دَ امام احمدبن حنبل نه دواړه روايتونه دى او راجح روايت هم دغه دې كوم چه دَ امام مالك رحمه الله دَمذهب موافق دې. امام مالك رحمه الله فرمائى كه مالك دَ دغه زمكې احاطه او احراز كړى وى نومالك دَ زمكې به هم دَ دغه وښوهم مالك وى گنى مالك به نه وى.[1]

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت داسې دې چه قوله: لايمنع فضل الماء په دې خبره دلالت كوى كه چرې اوبه زياتى او فاضل نه وى نودَ اوبو مالك دَدې زيات حقداردې.[2]

[حديث ٢٢٢٧][3] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «لاَ تَمْنَعُوا فَضْلَ الْمَاءِ لِتَمْنَعُوا بِهِ فَضْلَ الْكَلإِ».

ترجمه:- دَحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلى چه فاضل اوبه مه منع كوه چه دَهغې په ذريعه فاضل واښه منع كړئ.

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دا يحيى بن عبدالله بن بكير رحمه الله دې.[4]

الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې.[5]

عقيل:- دا عقيل بن خالد بن عقيل ايلى رحمه الله دې.[6]

ابن شهاب:- دا محمدبن مسلم بن عبيدالله بن شهاب زهرى رحمه الله دې.[7]

ابوهريره:- اودَحضرت ابوهريره رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده.[8]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت دَحديث سابق په شان دې.

---

[1] إختلاف الائمة العلماء: ٢/٤٣ — ٤٤.

[2] عمدةالقارى: ١٢/٢٧١.

[3] مرتخريجه انفا.

[4] كشف البارى:١/٣٢٣.

[5] كشف البارى:١/٣٢٤.

[6] كشف البارى:١/٣٢٥، ٣/٤٥٥.

[7] كشف البارى:١/٣٢٦.

[8] كشف البارى:١/٦٥٩.

۴- باب: من حفر بئراً في ملكه لم يضمن

که یوسړی په خپله زمکه کښې کوهی اوباسی (اوپه هغې کښې څوك پریوځي مړشي) نو په هغه به څه تاوان نه وي

دترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائی چه په مملوکه زمکه کښې چاکوهي اوویستلو اوخوك په اتفاقی توګه په هغې کښې مړشو نودکوهی په مالك به څه ضمان وغیره نه راځی. دَدې مفهوم دا راوځی که په غیرمملوك زمکه کښې چاکوهي اوویستلو اوپه هغې کښې څوك پریوتلومړشو نوضمان به پرې وی.[1]

یواشکال:- یو اشکال داشوې دې چه دا باب خو په کتاب الدیات کښې کیدل پکاروو په کتاب مذکورکښې دَدې ذکر په ظاهره مناسب نه معلومیږی؟

دعلامه ګنګوهی رحمه الله جواب:- حضرت علامه ګنګوهی رحمه الله فرمائی چه دَدې باب کتاب مذکوره سره مناسبت داې دې چه کله دَ زمکې مالك په خپله مملوکه زمکه کښې په کوهی کښې دَپریوتونکی سړی ضامن نه دې نودَهغه په خپله زمکه کښې اوبوسره اختصاص په درجه اولی ثابتیږی. څکه چه دغه اوبوهغه ته دَ خپل کوشش اوسعی سره په خپله مملوکه زمکه کښې حاصلې شوی دی نوکه اوبه دَهغه دَخپل ضرورت نه زیاتې نه وی نوچاته به دَ دغه اوبو حاصلولو حق نه وی او دغه شان به هغه ته هم داحق حاصل وی چه هغه څوك په خپل ملك کښې دَداخلیدونه منع کړی.[2]

دَ فقهاوُ دَ اختلاف بیان:- حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه جمهور هم دَدې تفریق قائل دی چه که چاپه خپله مملوکه زمکه کښې کوهي اوویستلو اوخوك اتفاقی په دې کښې پریوتلومړشو نو دکوهی په مالك به هیڅ ضمان نه راځی. اوکه په غیرمملوکه زمکه کښې ئې کوهي جوړکړو اوپه هغې کښې څوك پریوتلوهلاك شو نوضمان به راځی. اواحنافو په دې مسئله کښې دَ جمهورو مخالفت کړې دې.[3] یعنی هغه په دواړو صورتونوکښې دَ ضمان قائل نه دی. اوامام بخاری رحمه الله دَ جمهورو هم خیال دې.[4]

دَ حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح:- لیکن دا دَ حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح دې څکه چه په قدوری کښې دی من حفر بئراً في طريق المسلمين أو وضع حجراً فتلف بذلك انسان فديته على عاقلته[5] یعنی چه کوم سړی کوهي اوکنستلو دَمسلمانانو په لارکښې یائی څه کاڼړې کیخودو اودَهغې دَ وجې نه یوانسان هلاك شو نودَهغه دیت به په هغه عاقله باندې وی. او وړاندې صاحب قدوری رحمه الله

---

[1] عمدة القاري: ۷۳/۱۲ إرشادالساري:۳۴۵/۵.

[2] لامع الدراري: ۲۶۴/۶ – ۲۶۵.

[3] فتح الباري:۴۲/۶.

[4] المصدرالسابق.

[5] مختصر القدوري: ۲۰۹ إدارة القرآن.

فرمائی چه ومن حفر بئرا في ملكه، فعطب بها انسان لم يضمن. (۱)يعنى كه چا په خپله مملوكه زمكه کښې کوهې اوکنستلو او یوانسان په هغې کښې پریوتلوهلاك شونوهغه به ضامن نه وی. او که چا دَ مسلمانانو په لارکښې کوهې اوکنستلو اوځوك انسان په کښې پریوتلوده اولګي یا غم دَ وجې نه مړشو نو په په دې مسئله کښې په احنافوکښې اختلاف دې امام ابوحنيفه رحمه الله په نیزدَ اولګې اوغم دَ وجې نه هلاکیدو په صورت کښې په حافرباندې ضمان نه راځی. لانه مات لمعنى في نفسه والضمان إنما يجب إذا مات من الوقوع. داځکه چه هغه په داسې سبب مړشوې دې چه په خپله دَهغه مړکیدونکی په نفس کښې موجود دې یعنی دَ اولګې اوغم دَ وجې نه لکه چه دا مړکیدونکې داسې شو چه پخپله مړشوې وی او په کوهی والاباندې به ضمان په هغه صورت کښې راځی چه هغه صرف دَ پریوتلودَ وجې نه هلاك شوې وی دې دپاره چه حافر په کوهی کښې دیکه ورکونکې شمیرکړې شی. (۲)

اوامام ابویوسف په اولګه اوغم کښې فرق کوی چه په اولګه کښې دَ حافر هیڅ عمل دخل نشته لیکن په غم او دهشت کښې دَهغه عمل دخل شته ځکه چه په ساقط کوم خوف اوهراس راغلودَهغې سبب صرف هم په کوهی کښې پریوتل دی نودَ اولګې په صورت کښې به په حافرباندې ضمان نه وی البته دَغم او ویرې په صورت کښې به حافر ضامن وی. (۳)

امام محمد رحمه الله فرمائی چه په دواړو صورتونوکښې به حافر ضامن وی ځکه چه اولګه هم دَ پریوتول په سبب پیدا شوې ده اوکه دا پر یوتل نه وې نو خوراك به هغه ته نیزدې وو. (۴)

[حدیث ۲۲۲۸] (۵) حَدَّثَنَا مَحْمُودٌ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «الْمَعْدِنُ جُبَارٌ، وَالْبِئْرُ جُبَارٌ، وَالْعَجْمَاءُ جُبَارٌ، وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ». [ر: ۱۴۲۸]

ترجمه:- دَ حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلی په کان سره چه کوم نقصان وی هغه به بې ځایه (معاف) وی اود کوهی نه چه کوم نقصان وی هغه به بې ځایه (معاف) وی او په څناورسره چه کوم نقصان وی هغه به بې ځایه(معاف)وی او په خښ شوی مال کښې خمس دې.

---

(۱) مختصر القدوری: ۶۰۹ إدارة القرآن.

(۲) الهداية شرح بداية المبتدى: ۱۲۶/۸.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) أخرجه البخاری أيضًا فی کتاب الزکاة باب فی الرکاز الخمس رقم: ۱۴۲۸ وفی کتاب الديات باب المعدن جبار والبئر جبار رقم: ۶۵۱۴ وفی باب العجماء جبار رقم: ۶۵۱۴ ومسلم رحمه الله تعالى فى كتاب الحدود باب جرح العجماء والمعدن والبئر جبار رقم: ۴۵۶۲، ۴۵۶۵ وابوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الخراج باب ماجاء فى الزكاة وما فيه: ۱۴۷/۳ وانظر جامع الصول حرف الزاء الكتاب الاول فى الزكاة الباب الثانى فى أحكام الزكاة المالية وأنواعها الفصل الخامس: فى زكاة المعدن والركاز.

رجال الحديث

محمود.- دا محمود بن غيلان ابواحمد عدوى مروزى رحمه الله دي.[1]

عبيدالله:- دا عبيدالله بن موسى بن باذام عبسى رحمه الله دي.[2] او هغوى رحمه الله دامام بخارى رحمه الله نيغ په نيغه شيوخ نه دي. لكه چه كتاب الايمان په شروع كښې ددوى روايت تيرشوې دې اولكه امام بخارى رحمه الله په واسطه سره روايت نقل كوى لكه چه په مذكوره حديث كښې ئې كړې دي.[3]

اسرائيل:- دا اسرائيل بن يونس بن ابى اسحاق سبيعي رحمه الله دي.[4]

ابي حصين:- داابوحصين عثمان بن عاصم رحمه الله دي.[5]

ابي صالح:-دا ابوصالح زكوان زيات رحمه الله دي.[6]

ابوهريره:- اود حضرت ابوهريره رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده.[7]

حل لغات:**المعدن**: دسرو اوسپينوزرو كان دهرڅيزاصل اومركزته وائى.ددې جمع معادن راځى.[8] **جبار**:- بيكاره بې ځايه، بې قيمت هدر وئيلې شى. ذهب دمه جباراً دهغه وينه بې ځايه شوه يعنى د هغه د وينې بدله وانخستې شوه.[9]

العجماء: د أعجم مؤنث دې يعنې ځاروى.[10]

الركاز: داهل حجاز سره نيزدې دجاهليت په زمانه كښې ښخ شوو خزانوته وئيلى شى اواهل عراق په نيز معادن ته وئيلى شى او په اصل لغت كښې د دواړو قولواحتمال دې ځكه چه دا دواړه په زمكه كښې ښخ شوى مال دپاره مستعمل دي.[11]

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عينى رحمه الله فرمائى چه د حديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت قوله:والبئر جبار په ذريعه واضح دې.[12]

---

[1]) كشف البارى كتاب الاذان باب نداء الاذان.

[2]) كشف البارى:۱/۶۳۶.

[3]) فتح البارى: ۵/۴۶ إرشادالسارى:۵/۳۴۴.

[4]) كشف البارى:۴/۵۴۶.

[5]) كشف البارى:۴/۱۸۹.

[6]) كشف البارى:۱/۶۵۸.

[7]) كشف البارى: ۱/۶۵۹.

[8]) النهاية:۲/۱۶۹.

[9]) النهاية: ۲/۲۳۲.

[10]) النهاية: ۲/۱۶۵.

[11]) النهاية: ۲/۶۸۵.

[12]) عمدة القارى:۱۲/۲۷۳.

ترجمة الباب سره مطابقت باندې اشكال اودهغې جواب:- دلته دا اشكال كړې شوې دې چه په ظاهره مذكوره مطابقت صحيح نه معلومېږي ځكه چه ترجمة الباب ملك سره مقيددې اوحديث مبارك مطلق دې.[1]

دَ علامه ابن منيرمالكي رحمه الله جواب:- علامه ابن منيرمالكي رحمه الله فرمائي چه دَ حديث ترجمة الباب سره مطابقت صحيح دې. هغه داسې چه حديث دَ مطلق كيدو دَوجه نه خپلوټولو صورتونو ته متضمن دې په دې كښې دَملك والا صورت امام بخاري رحمه الله په ترجمة الباب كښې بيان كړو اودَدې ثبوت به ددې حديث مبارك دَ مطلقه كيدوسره داسې شي چه كله هغه سړې كوم چه غيرمملوكه زمكه مثلاً صحراء واغيره كښې كوهې كنې هغه ضامن نه دې. نوچه كوم سړې په خپل مملوكه زمكه كښې كوهې وغيره جوړكړې نوهغه دَدې خبرې زيات مستحق دې چه هغه دې ضامن نه وي.[2]

تشريح:- قوله: المعدن جبار الخ..... يعني كه يوسړې په خپله مملوكه زمكه كښې يا ارضي موات كښې دَسرو سپينو زروحاصلولودپاره كان اوكنې او په دې كښې څوك سړې پريوتلو مړشو يادَغه كان څه ديوال په هغه راپريوتلو نودَهغه وينه هدرده اوحافربه ضامن نه وي.[3] دغه شان كه يوخناور څوك انسان هلاك يازخمي كړي يادَچامال هلاك كړي نوبيابه هم مالك ضامن نه وي اودا عدم ضمان په هغه صورت كښې دې چه كله دې خناورسره دَ ده مالك يا سائق اوقائد نه وي اوكه چرې مالك وغيره ورسره وي نوضمان به واجب وي.[4]

قوله: وفي الركاز الخمس:-دَجمهورفقهاؤ مالكيه شافعيه اوحنابله په نيز ركاز هغه خنبې شوې خزانې ته وائي كومه چه دَ جاهليت په زمانه كښې خنبه كړې شوې وي.[5] اودَ حنفيه په نيزد ركاز اطلاق په هغه خزانوباندې هم كيږي چه دَخالق كائنات دَطرف نه په زمكه كښې خنبې دي اوپه هغه خزانو باندې هم كيږي چه دَمخلوق دَ طرف نه په زمكه كښې خنبې شوې وي. نولكه چه دَ حنفيه په نيز دَ ركاز لفظ اطلاق معدن او كنوز دواړو باندې كړې شوې دې.[6] په دې خبره دَ فقهاء كرامو اتفاق دې چه دا حديث مبارك دَ جاهليت دَ زمانې خنبې شوې سره اوسپين زرو خزانوته شامل دې. كه هغه خنبتې شوې وي اوكه نه.[7] ليكن دَ سرو اوسپينوزرو نه علاوه په خنبوشوو څيزونوكښې دَ فقهاء كرامو اختلاف واقع شوې دې. حنفيه مالكيه حنابله اوامام شافعي رحمهم الله قول قديم هم دغه دې چه لفظ ركاز هرخنبې شوې مال ته

---

[1]) فتح الباري: ٤٢/٥ إرشادالساري:٣٤٥/٥.
[2]) المصدرالسابق.
[3]) عمدة القاري: ٢٧٣/١٢إرشادالساري:٣٤٤/٥.
[4]) المصدرالسابق.
[5]) الموسوعة الفقهية: ٩٨/٢٣ردالمحتار: ٤٣/٢-٤٤ المجموع:٣٨/٦ المغني:١٨/٢.
[6]) المصدرالسابق.
[7]) المصدرالسابق.

شامل دي. لكه اوسپنه تانبه سيسه پيتل سنګ مرمر وغيره اودغه شان دذي څيزونو جوړ شوي سامان لوښي وغيره.

خو يادساتئ حنفيه چه ركاز ته مطلق وئيلي دي اودذې اطلاق خلقي معدنيات باندې هم كړې دې هغه عام نه دې بلكه دې نه خلقي معدنيات مراد دى كوم چه فى الحال جامد وى مګرد اور په ذريعه هغه ويلي كولې شى لكه سره زر سپين زر اوسپنه تانبه وغيره دى. (١) بهرحال په دې خبره باندې دَ فقهاؤ اتفاق دې چه په ركاز كښې خمس واجب دې. اوباقى څلور اخماس به دَ دغه ركاز موندونكى په ملكيت كښې وى. (٢)

٥- باب: الخصومة فى البئر والقضاء فيها

په كوهى كښې خصومت اودهغې فيصله كول

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخارى رحمه الله فرمائى چه بئريعنى كوهې مملوك وى لهذا كه په دې كښې څه اختلاف پيداشى نوقاضى سره مقدمه كولې شى اود شرعى قواعدو مطابق به قاضى فيصله كولې شى.

[حديث ٢٢٢٩] (٣) حَدَّثَنَا عَبْدَانُ عَنْ أَبِى حَمْزَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رضى الله عنه - عَنِ النَّبِىِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِءٍ، هُوَ عَلَيْهَا فَاجِرٌ، لَقِىَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً) الآيَةَ.

---

(١) المصدرالسابق.

(٢) المصدرالسابق.

(٣) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الخصومات باب كلام الخصوم بعضهم فى بعض رقم:٢٢٨٥ وفى كتب الرهن باب إذا اختلف الراهن والمرتهن ونحوه فالبينة على المدعى واليمين على المدعى عليه رقم:٢٣٨٠ وفى كتاب الشهادات باب سؤال الحاكم المدعى هل لك بينة؟ قبل اليمين رقم:٢٥٢٣ وفى باب اليمين على المدعى عليه فى الاموال والحدود رقم:٢٥٥ وفى باب يحلف الخدعى عليه حيثما وجبت عليه اليمين ولا يصرف من موضع إلى غيره رقم: ٢٥٢٨ وفى باب قو الله تعالى: ﴿ انَّ الَّذيْنَ يَشْتَرُوْنَ ﴾الاية رقم: ٢٥٣١ وفى كتاب التفسيرسورة آل عمران رقم:٤٢٧٥ وفى كتاب الايمان والنذور باب عهدالله عزوجل رقم:٢٤٥٢ وفى باب قول الله تعالى﴿ انَّ الَّذيْنَ يَشْتَرُوْنَ بعهد الله وَاَيْمَانهمْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ﴾ رقم: ٦٢٦٩ وفى كتاب الاحكام باب الحكم فى البير ونحوها رقم: ٦٧٦١ وفى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿ وُجُوْهٌ يَّوْمَئذ نَّاضرَةٌ ﴾ رقم: ٧٠٠٧ وأخرجه مسلم فى كتاب الايمان باب وعيدمن اقتطع حق مسلم بيمين فاجرة بالنار رقم: ٣٧٢، ٣٧٣ والترمذى فى كتاب البيوع باب ماجاء فى اليمين الفاجرة يقتطع بها مال المسلم رقم: ١٢٦٩ وفى التفسير سورة آل عمران رقم:٢٩٩٦ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الايمان والنذور باب فيمن خلف يمينا ليقتطع بها ملا لاحد رقم:٣٢٤٥وابن ماجه رحمه الله تعالى فى كتاب الاحكام باب من حلف على يمين فاجرة ليقتطع بها مالا رقم: ٢٣٢٣.

فَجَاءَ الأَشْعَثُ فَقَالَ مَا حَدَّثَكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ، كَانَتْ لِي بِئْرٌ فِي أَرْضِ ابْنِ عَمٍّ لِي فَقَالَ لِي «شُهُودَكَ». قُلْتُ مَا لِي شُهُودٌ. قَالَ «فَيَمِينُهُ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذًا يَحْلِفَ. فَذَكَرَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم - هَذَا الْحَدِيثَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ذَلِكَ تَصْدِيقًا لَهُ. [٢٢٨٥، ٢٣٨٠، ٢٥٢٣، ٢٥٢٥، ٢٥٢٨، ٢٥٣١، ٤٢٧٥، ٦٢٨٣، ٦٢٩٩، ٦٧٦١، ٧٠٠٧]

ترجمه:- دَحضرت عبدالله بن مسعود رحمه الله نه روايت دې چه نبى كريم ﷺ ارشاد فرمائيلې كوم سړې چه داسې قسم اوخورى اوپه دغه قسم سره دَمسلمان مال واخلى اوهغه سړې په دغه قسم كښې دروغژن وى نوهغه به الله تعالى سره په داسې حال كښې ملاويږى چه الله سبحانه وتعالى به په هغه باندې غضب ناك وى په دې باندې الله تعالى دا آيت نازل كړې. ترجمه: كوم خلق چه دَالله تعالى دَعهد اودَ خپلو قسمونو په عوض لږه شان پونجى يعنى مال اخلى الخ (آل عمران: ٧٧) بيا اشعث رضي الله عنه راغلو وئى وئيل ابوعبدالرحمن تاسو ته كوم حديث بيانوى؟ دا آيت زمابار ه كښې نازل شوې زما يوكوهې زما دَتره دَځوئى په زمكه كښې وو(زمونږ په مينځ كښې جګړه اوشه زه دَحضورپاك په خدمت كښې حاضرشوم) رسول الله ﷺ ماته اوفرمائيل خپل ګواهان حاضركړه ماعرض اوكړو ماسره ګواه نشته. حضورپاك اوفرمائيل بيا دَهغه نه قسم واخلئى ما عرض اوكړو يا رسول الله ! هغه خو قسم خورى نو نبى كريم ﷺ داحديث بيان كړواوالله تعالى دَهغوى دَتصديق دَپاره دا آيت مبارك نازل كړو.

رجال الحديث

عبدان:- داعبدالله بن عثمان بن جبلة مروزى رحمه الله دې.[1]

أبي حمزه:- دامحمدبن ميمون مروزى رحمه الله دې.[2]

أعمش:- دا سليمان بن مهران اعمش رحمه الله دې.[3]

شقيق:- دا ابووائل ، شقيق بن سلمة ازدى كوفى رحمه الله دې.[4]

عبدالله:- اودَحضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه تذكره تيره شوې ده.[5]

أشعث:-دااشعث بن قيس الكندى رضي الله عنه دې.[6]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَدې حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت ښكاره دې حضورپاك دَهغه كوهى دَخصومت باره كښې فيصله اوفرمائيله اوهغه داسې چه اول

---

[1]) كشف البارى:١/٤٦١.
[2]) كشف البارى:كتاب الغسل باب نقض اليدين من الغسل عن الجنابة.
[3]) كشف البارى:٢/٢٥١.
[4]) كشف البارى:٢/٥٥٩.
[5]) كشف البارى: ٢/٢٥٧.
[6]) كشف البارى كتاب الكفالة باب الكفالة فى القرض والديون بالابدان وغيرها.

حضورپاك دَمدعی نه ګواه اوغوښتلو اوبيا دَ مدعی دَ ګواه پيش کولونه دعاجزکيدو په صورت کښې دَمدعیٰ عليه نه ئې قسم اوغوښتو.[1]

تشريح:- دارومبې خائی دې چه امام بخاری رحمه الله داحديث ذکرکړو. دَدې نه علاوه امام بخاری رحمه الله وړاندې په ۱۳ خايونوکښې داحديث مبارك ذکرکړې دې[2] اوچرته هم چه مؤلف رحمه الله دا روايت نقل کوی هلته دَحضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه روايت سره دَحضرت اشعث رضی الله عنه قصه هم ضرور بيانوی.

قوله: شهودك وفيمينه:- دا مرفوع اومنصوب دواړه شان لوستلې شوې دې. دَمرفوع لوستلوپه صورت کښې تقدير عبارت داسې شی: **المطلوب على دعواك شهودك يا المثبت لحقك شهودك**[3] اودَ منصوب لوستلو په صورت کښې به تقدير عبارت داسې شی. **هات شهودك يا أقم شهودك**.[4] اوهم دغه دواړه صورتونه فيمينه کښې جاری کيږی يعنی دَ نصب په صورت کښې به تقديرعبارت وی **فاطلب يمينه** اودَ رفع په صورت کښې تقديرعبارت داسې شی **فالحجة القاطعة بينكما يمينه**.[5]

قوله: كانت لي بئر في أرض:-علامه کرمانی رحمه الله فرمائی په حديث باب کښې خودَ کوهی دَخصومت ذکردې خو په بعض نورو رواياتوکښې صرف أرض ذکردې. ولې په دواړو کښې څه تعارض نشته په دې وجه دَدې خبرې احتمال شته چه نزاع په دواړوکښې وی اوددې دَپاره هم چه په کوهی کښې خصومت دزمکې خصومت ته مستلزم دې. اوهغه په دې وجه چه بئرسره دهغې حريم وی.[6]

قوله: ابن عم لي:- حضرت اشعث بن قيس بن معدی کرب دَتره دَخوئی نوم معدان بن اسودبن سعدبن معدی کرب وو. اودَ هغوی لقب جفشيشوو فعليل په وزن باندې اوقيس او اسود دواړه رونړه وو[7] اوداهم وئيلې شوی دی چه دَ هغه نوم جرير بن معدان وو.[8] علامه کرمانی رحمه الله فرمائی[9] چه داصحيح دی چه هغه سړې څوك يهودی وو لکه څنګه چه

---

[1]) عمدة القاری:۱۲/۲۷٤.

[2]) انظر فی تخريج الحديث المذکور.

[3]) الکوثر الجاری:۵/۶۲إرشادالساری:۵/۳٤۶ عمدة لقاری:۱۲/۲۷۹.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) المصدرالسابق.

[6]) الکوثر الجاری:۵/۶۲.

[7]) عمدة القاری:۱۲/۲۸۹ فتح الباری:۵/٤۳.

[8]) الکوثر الجاری:۵/۶۲.

[9]) الکوثر الجاری: ۵/۶۲.

پخپله امام بخاری رحمه الله د بعض طرق کښې نقل کړې دې. خاصم بعض اليهود فی أرض.(١)

قوله: إذا يحلف:- علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه إذا يحلف صرف منصوب لوستلې شی.(٢) او دغه شان علامه سهيلی رحمه الله هم وئيلی دی.(٣)علامه عينی رحمه الله اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه کلمه إذا د حروف جوب نه دې دکوم په جزاء کښې فعل مستقبل منصوب واقع کيږی لکه چه وئيلې شی انا آتيك اودې په جواب کښې وئيلې کيږی إذا أكرمك ليکن دا په هغه صورت کښې دی کله چه په دې کښې ټول شرائط موجودشی مثلاً تصدر استقبال اوعدم فصل وغيره. نوپه داسې صورت کښې به فعل هم منصوب لوستلې شی.(٤) ليکن علامه زرکشی رحمه الله احکام عمدة الاحکام کښې او ابن خروف په شرح سيبويه کښې وضاحت کړې دې چه بعض عرب د دغه ټولو شرائطوباوجود فعل مرفوع لولی نه چه منصوب.(٥)

اوعلامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه اکثر شراح دا په نصب سره ضبط کړې دې. دإذن ناصبه د وجې نه ليکن ددې مرفوع کيدل زيا صحيح دی ځکه چه اذن منصوب کيدو دوه شرائط دی اوهغه دلته مفقود دی ① چه دفعل اعتماد په ماقبل باندې نه وی. ② هغه د مستقبل په معنی کښې وی اوپه دې خبره کښې هيڅ شك نشته چه دلته يحلف سره زمانه حال مراددې. ځکه چه دغه سړی هم ددې حکم په حالت کښې قسم اوچتول دلته مراد دې نه چه په زمانه د مستقبل کښې قسم اوچتول.(٦)

علامه عينی رحمه الله فرمائی ددې حديث نه يوڅوفوائدحاصل شوی. ① گواه دمدعی په ذمه دې او قسم د مدعی عليه په ذمه دې کله چه هغه انکاراوکړی. ② داهم معلومه شوه چه حاکم ته داحق حاصل دې چه هغه مدعی سره گواه نه کيدو په صورت کښې دمدعی عليه نه قسم خوړل طلب کړې سره ددې چه صاحب حق داسې نه غواړی. ③ بل په دې مسئله کښې د ظفرهم رد دې.(٧)ځکه چه نبی کريم صلی الله عليه وسلم ددې خصومت د فيصلې د پاره دمدعی نه گواه او د

---

(١) مرتخرجه انفًا.

(٢) شرح الكرمانی:١٠/١٧٣.

(٣) فتح الباری:٥/٤٣ إرشادالساری:٥/٣٤٦ عمدة القاری:١٢/٢٧٩.

(٤) عمدة القاری: ١٢/٢٨٩ إرشادالساری:٥/٣٤٦.

(٥) فتح الباری:٥/٤٣ إرشادالساری:٥/٣٤٦.

(٦) الكوثر الجاری: ٥/٦٢.

(٧) دلته علامه عينی رحمه الله د يوې مشهورې مسئلې طرف ته اشاره کوی چه داحنافو او جمهورعلماؤ په مينځ کښې مختلف فيهاده اوددې مسئلې خلاصه داده چه احناف اوديوقول مطابق حنابله په نيز په يومدعی به په هيڅ حال کښې قسم نه شی راگرځولې اوداسې به نه کيږی چه صرف دمدعی په قسم خوړلوسره به قاضی دهغه په حق کښې فيصله کوی.
اود شوافع او مالکيه او د يوقول مطابق حنابله مسلك دادې که چرې مدعی سره گواه نه وی اوقاضی دمدعی عليه نه قسم طلب کړی نودهغه د قسم خوړلونه دانکارنه پس..... ابقيه برصفحه آئنده

گواه نه موجود کیدو په صورت کښې مدعی علیه نه قسم طلب کړې نومعلومه شوه چه دلته د بل څه خبرې عمل دخل نشته اودذې نه هم زیات وضاحت دامام مسلم رحمه الله تخریج کړې شوې دحضرت وائل بن حجر رضی الله عنه روایت کښې دی چه په دې کښې صراحت سره د رسول الله ﷺ دا قول نقل کړې شوې دې لیس لك منه إلاذلك (۱)

د ایت مبارک تشریح اوددې شان نزول کښې داختلاف بیان :- ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

آل عمران ۷۷ یعنی کوم خلق چه اخستل کوی دالله تعالی په اقرارباندې هغوی ته به الله تعالی نظرنه کوی د قیامت په ورځ اونه به ښائسته کوی هغوی اودهغوی دپاره دردناك عذاب دې حضرت شیخ الهند رحمه الله ددې آیت مبارك په فوائد کښې فرمائی یعنی کوم خلق چه د دنیا لږ

بقیه ازصفحه گذشته] به هغه قسم په مدعی باندې راګرځوی اود هغه د قسم خوړلو په صورت کښې به دهغه په حق کښې فیصله کوی. دغه شان که مدعی یوګواه پیش کړې شو اودویم ګواه پیش کولونه عاجزشو نوبیابه هم قسم هم دهغه طرف ته راګرځی اوکه چرې دغه مدعی قسم اوخوری نود یوګواه او قسم په وجه به دهغه په حق کښې فیصله کولې شی.(شرح الوقایة: ۲/ ۵۰، الهدایة: ۱۰/ ۲۷٤ إعلاء السنن: ۳٤۲/۱۵ المغنی:۱۲/ ۱۲٤ المحلی:۳۷۷/۷)

بیا د فریق ثانی په بعض جزئیاتوکښې اختلاف دې مثلاً دامام مالك رحمه الله په نیز داموالو په مسائل کښې به قسم په مدعی باندې وی لیکن د نکاح طلاق اوعتاق په مسائلوکښې به په مدعی نه راګرځی. (المصدرالسابق) خود امام شافعی رحمه الله او امام ابوداؤد رحمه الله په نیز په ټولو مسائلوکښې به قسم په مدعی باندې راګرځی. (المصدرالسابق).

د فریق ثانی یودلیل د دارقطنی رحمه الله یوروایت دې چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما دحضورپاك نه نقل کوی چه حضورپاك قسم په طالب حق باندې راګرځولې وو. (سنن دارقطنی:۲/ ۵۱۵)

لیکن صاحب داعلاء السنن فرمائی چه داحدیث زمونږ خلاف حجت نه شی جوړیدې ځکه چه داد محمدبن مسروق عن اسحاق بن فرات په طریق سره مروی دې اومحمدبن مسروق غیرمعروف دې او اسحاق بن فرات مختلف فیه دې. (إعلاء السنن:۱۵/ ۳٤۳). دغه شان نور روایات کوم چه په دې باب کښې نقل دی هغه د ضعف نه خالی نه دی. (المصدرالسابق).

خود فریق اول دلیل مشهورحدیث البینة علی المدعی والیمین علی من انکر. داحدیث صاحب إعلاء السنن په ډیرو طرق سره نقل کړې دې اوداحدیث سره ددې چه د احاد په طرق سره مروی دې خودامت دتلقی قبول او استعمال دوجې نه د متواترحدته رسیدلې دې. (المصدرالسابق).

نورسول الله ﷺ دمدعی اومدعی علیه په مینځ کښې دوه څیزونه تقسیم کړې یعنی ګواه ئې په مدعی باندې کړو او قسم په مدعی علیه باندې اوبنکاره خبره ده چه تقسیم دشرکت منافی دې. (الهدایة: ۱۰/ ۲۷٤ المغنی:۱۲/ ۱۲٤). بل رسول الله ﷺ الیمین او البینة الف لام جنس سره ذکر فرمائیلې دې لکه چه جنس یمین دمدعی علیه دپاره او جنس بینه د مدعی دپاره مقررکړو لهذا اوس دجنس یمین څه حصه داسې باقی پاتې نه شوه چه دمدعی دپاره وی. «المصدرالسابق» بل دا چه اخبار احاد د اخبارمشهورمعارض نه شی جوړیدې (حاشیة شرح الوقایة ۲۰۵/۲) او بیا قسم خود خصومت د لرې کولودپاره وضع کړې شوې دې نه چه د اثبات خصومت دپاره. بیامدعی د یمین نه څنګه استفاده کولې شی. (المصدرالسابق).

(۱) عمدة القاری:۱۲/ ۲۸۹ وأخرجه مسلم فی کتاب الایمان باب وعیدمن اقتطع حق مسلم بیمین فاجرة بالنار رقم:۲۲۳

شان مال واخلی دالله تعالی عهداوخپل مینځ کښې قسمونه مات کړی نه دخپل مینځ معاملات صحیح ساتی اونه چه الله تعالی سره ئی کوم قول اوقرار کړې وو په هغې قایم پاتې کیږی دهغوی انجام وړاندې ذکر دې. حضرت شاه عبدالقادر رحمه الله فرمائی دا په یهودوکښې صفت ووچه الله تعالی دهغوی نه اقرار اخستې وو اوقسمونه ئی ورکړی وو چه دهرنبی امدادیان اوسنې بیا ددنیادغرض دپاره اوګرځیدل اوځوك چه ددروغو قسم اوخوری ددنیا داخستلودپاره دهغوی هم داحال دې. (۱)

اودې په شان یوبل آیت کښې حضرت رحمه الله فرمائی یعنی دالله تعالی نافرمانی اود خلق الله په ګمراهئی ئی بس اونه کړو بلکه ددغه حق د پټولوپه عوض کوم چه به ګمراه کیدل دهغوی به نی التیه په رشوت کښې مال هم اخستلو اودکوم نوم چه ئی هدیه نذرانه او شکرانه کیخودې وو. حالانکه داحرام خوری مردار اود خنزیرخوړلونه هم بدتردی. اوس ښکاره خبره داچه داسې خراب حرکتونباندې به سزاهم سخته وی. وړاندې فرمائی چه په ظاهری نظرکښې هغوی ته دغه مال خوندناك اوښکلې معلومیدلو مګر په حقیقت کښې خو هغه اور دې کوم چه په خوشحالئی سره په خپلوخیټوکښې وردکوی. لکه چه په خوندناك خوراك کښې زهرقاتل ملاؤ شوې وی چه دخوراك په وخت مزیدار معلومیږی او خیټې ته په رسیدوباندې اور اولګوی. (۲)

یوه شبه اودهغې جواب:- په دې قسم آیاتونوکښې دچاداشبه کیدې شی چه دنورو آیاتونونه خومعلومیږی چه الله تعالی به هغوی ته خطاب فرمائی اود سوکلام نه کولومطلب دادې چه لطف اورحمت سره به هغوی سره کلام نه کوی او دتخویف اوتذلیل اوتهدیداو وعید په توګه به الله تعالی هغوی سره کلام کوی په کوم سره چه به هغوی ته سخت خفګان اوغم وی. یاداسې اووایئی چه بلاواسطه به هغوی سره کلام نه کوی اودکلام کولوچه کوم ذکردې هغه به دعذاب دملائکوپه ذریعه سره وی. (۳)

ددې آیت مبارك یوشان نزول خوهم هغه دې کوم چه امام بخاری رحمه الله بیان کړې دې. او دویم قول کوم چه حضرت عکرمه مقاتل رحمهما الله بیان کړې دې چه دا آیت دیهودیانوباره کښې نازل شوې دې د چانه چه الله سبحانه وتعالی عهداخستې وو چه هغوی به دتورات نه درسول الله ﷺ صفات دخلقو په وړاندې بیانوی لیکن هغوی ددې مخالفت اوکړو اود دنیاخسیس څیزونه ئی اختیارکړل. (۴)

اودریم قول کوم چه حضرت مجاهد اوشعبی رحمهما الله بیان کړې دې چه یوسړې سحروختی بازارته لاړشی اوخه څیز خرڅوی چه مابنام شو نویوخریدارهغه له راغلو اوبیع وغیره ئی ورسره اوکړه نوهغه سړی قسم اوخوړلوچه په دومره پیسوباندې ما دا سودا دسحر نه نه ده

(۱) تفسیرعثمانی. آل عمران:۷۷ ص:۷٦.
(۲) تفسیرعثمانی البقرة: ۱۷٤ ص:۳۹.
(۳) المصدرالسابق.
(٤) زادالمسیر لابن الجوزی:۲۹۷/۱ اللباللسیوطی رحمه الله ۵۸ أسباب النزول للواحدی رحمه الله ۲۲۰.

ورکړي اوکه مابنام شوي نه وي نو مابه په دومره روپوکښې هيڅ کله نه وه ورکړې نو په دې سلسله کښې مذکوره آيت نازل شو.([1])

٦-باب: إثم من منع ابن السبيل من الماء

کوم سړي چه مسافرداوبو (داستعمال) نه منع کړي دهغې ګناه بيان

دترجمة الباب مقصد:- دامام بخاري رحمه الله مقصوددادې چه دخپل حاجت اوضرورت نه زياتې اوبه په مسافرباندې خرچ کول پکار دي.([2]) حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عيني رحمه الله فرمائي د من الماء الفاضل عن حاجته قيدضروري دې لکه چه په حديث باب کښې ددې صراحت موجود دې.([3]) او علامه ابن بطال رحمه الله فرمائي ددې نه معلومه شوه چه که چرې داوبوصاحب ته ددې اوبوحاجت او ضرورت وي نوده حق د مسافرحق نه مقدم دې اوچه کله هغه خپل ضرورت پوره کړي نوبيا دهغه دپاره مسافرته اوبه ورکولونه منع کول جائزنه دي.([4])

[حديث ٢٢٣٠]([5]) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ عَنِ الأَعْمَشِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ -رضى الله عنه- يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « ثَلاَثَةٌ لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ كَانَ لَهُ فَضْلُ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ ، فَمَنَعَهُ مِنِ ابْنِ السَّبِيلِ ، وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لاَ يُبَايِعُهُ إِلاَّ لِدُنْيَا ، فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا رَضِىَ ، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا سَخِطَ ، وَرَجُلٌ أَقَامَ سِلْعَتَهُ بَعْدَ الْعَصْرِ ، فَقَالَ وَاللَّهِ الَّذِى لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ لَقَدْ أَعْطَيْتُ بِهَا كَذَا وَكَذَا ، فَصَدَّقَهُ رَجُلٌ ، ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً) .[٢٢٤٠، ٢٥٢٧، ٦٧٨٦، ٧٠٠٧]

دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه حضورپاک ارشاد فرمائيلې چه درې کسانوته به الله تعالى دقيامت په ورځ نظرنه کوي نه به هغوي پاکوي اودهغوي دپاره به دردناك عذاب وي. يوهغه سړې چه هغه سره په لارکښې زياتي اوبه وي اوهغه دااوبه د مسافرنه منع کړي اوبل

---

[1]) زادالمسير لابن الجوزي:٢٩٧/١ أسباب النزول للواحدي رحمه الله ٢١٩.

[2]) إرشادالساري:٣٤٧/٥عمدة القاري:٢٨٩/١٢.

[3]) فتح الباري: ٤٤/٦ عمدة القاري:٢٨٩/١٢.

[4]) شرح ابن بطال:٢٨٩/١٢.

[5]) أخرجه البخاري أيضًا فى كتاب المساقاة باب من رأى أن صاحب الحوض والقربة أحق بمائه رقم:٢٢٤٠ وفى كتاب الشهادات باب اليمين بعد العصر رقم:٢٥٢٧ وفى كتاب التوحيد بب قول الله تعالى ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴾ رقم: ٧٠٠٨ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فى كتاب الايمان باب بيان غلظ تحريم إسبال الا زار والمن بالعطية رقم: ٣١٠ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الاجارة باب فى منع الماء رقم: ٣٤٧٥ وابن ماجه رحمه الله تعالى فى كتاب التجارات باب كراهة الايمان فى الشراء والبيع رقم: ٢٣٠٧ وانظر جامع الاصول حرب الياء الفصل الثانى فى الاحاديث المشتركة بين آفات النفس . النوع الاول ص: ٦٣٥٩.

هغه سړي چه د يوحاکم نه ئې د دنياپه خاطر بيعت اوکړو اوس که هغه ده ته څه ورکړي نو راضي او که څه ورنه کړي نو ناراض. اوبل هغه سړي چه مازيګرنه ئې خپله سودا اولګوله او وئې ويل چه په الله تعالی قسم د چانه سواچه بل معبودنشته ماته ددې سودا دومره دومره قيمت ملاويدلو (خوما نه ده ورکړې) بياچاهغه رښتونې اوګڼړلو (يعنی د هغه نه ئې سامان واخستلو) بياحضورپاك دا آيت مبارك تلاوت کړو ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾ (آل عمران ۷۷) يعني چه کوم خلق د الله تعالی په عهد اوخپلو قسمونوپه عوض لږ شان د دنياسامان اخلي الخ.

رجال الحديث

موسیٰ بن إسماعيل:- دا موسیٰ بن اسماعيل تميمي منقري تبوذکی بصري رحمه الله دې.[1]
عبدالواحدبن زياد:-داعبدالواحدبن زياد بصري رحمه الله دې.[2]
أعمش:- داسليمان بن مهران اعمش رحمه الله دې.[3]
اباصالح:-دا ابوصالح ذکوان مدني رحمه الله دې.[4]
ابوهريره:- د حضرت ابوهريره رضي الله عنه تذکره هم تيره شوې ده.[5]

د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله: رجل کان له فضل ماء بالطريق فمنعه من ابن السبيل سره واضح دې. ځکه چه دا زياتي اوبه مسافر ته د ورکولونه منع کونکې هم د هغه دريو نه يودې د چاباره کښې چه رسول الله ﷺ مبارك داوعيد بيان کړې دې که څرته زياتی اوبه د مسافرنه منع کونکې ګناه ګارنه وونوهغه به د دغه وعيدهم مستحق نه وو.[6]

۷- باب: سکر الانهار

په نهرونوکښې بنديزلګول

حل لغات:- **سکر:** د نصرنه مصدردې. **يقال:** سکرالنهر أي: سده، يعنی په نهريادرياب کښې بندلګول، منع کول.[7]

د ترجمة الباب مقصد:- د امام بخاري رحمه الله مقصودپه دې خبره باندې تنبيه کول دی چه په نهرونو کښې بنديزلګولې شی اود دې تنبيه ضرورت ځکه پيښيږی چه په ظاهره معلوميږی چه دا

---

[1]) کشف الباري: ۱/ ٤٤۳، ۳/ ٤۷۷.
[2]) کشف الباري: ۲/ ۳۰۱.
[3]). کشف الباري: ۲/ ۲۵۱.
[4]) کشف الباري: ۱/ ٦۵۸.
[5]) کشف الباري: ۱/ ٦۵۹.
[6]) عمدة القاري: ۱۲/ ٦۸۰.
[7]) مختار الصحاح: ۱٦٤.

صورت به مكروه وي چونكه نهرونه خو د عامو خلقو د فائدې ځيز دې او د عامو انسانانو حق هغې سره متعلق وي نو بيا به يوسړى ته دهغې دبندولوځنګه حق وى؟ نو امام بخارى رحمه الله فرمائى كه په نهرونو كښې ددې دپاره بنديزاولګولې شى چه اوبه دسړى پټى ته اورسى نو په دې كښې هيڅ مضائقه نشته دكوم ځائى نه چه نهرشروع كيږى دهغې ځائى نه پټى ته اوبه نه رسى په دې وجه اوبه تيزې بهيږى اوداوراندې تلودپاره مخكښې خى هلته بنديز لګولې كيږى دې دپاره چه هغه پټو ته هم اوبه اورسى اودا جائزدى په دې كښې هيڅ بديت نشته. باقى دا چه كله دې پټى ته اوبه اورسى نوچه هغه بندختم كړې شى دې دپاره چه اوبه مخكښې لاړې شى (١)

[حديث ٢٢٣١] (٢) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رضى الله عنهما - أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فِي شِرَاجِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ سَرِّحِ الْمَاءَ يَمُرُّ فَأَبَى عَلَيْهِ، فَاخْتَصَمَا عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - لِلزُّبَيْرِ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ». فَغَضِبَ الأَنْصَارِيُّ، فَقَالَ أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ. فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ قَالَ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ احْبِسِ الْمَاءَ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنِّي لأَحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ). [٢٢٣٢، ٢٢٣٣، ٢٥٦١، ٤٣٠٩]

ترجمه:- دحضرت عبدالله بن زبير رضى الله عنهما نه روايت دې چه يوانصارى سړى د حضورپاك په وړاندې حضرت زبير رضى الله عنه سره جګړه اوكړه د حره دهغه لختى باره كښې په كوم سره چه (دمدينې خلقو) د كهجورو ونوته اوبه وركولې. انصارى حضرت زبير رضى الله عنه ته اووئيل اوبه راپريږده، حضرت زبير رضى الله عنه انكاراوكړو نو دواړو د حضورپاك په وړاندې خپله مقدمه پيش كړه .رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت زبير رضى الله عنه ته اوفرمائيل اې زبير خپلو ونوته اوبه وركړه بيا خپل ګاونډى ته اوبه ورپريږده دې اوريدو سره انصارى غصه شو او وئې وئيل(ددې فيصلې وجه داده چه) دا ستاسو دترور ځوئى دې نود رسول الله صلى الله عليه وسلم د مخ مبارك رنګ بدل شو او وئې فرمائيل اې زبير خپلو ونوته اوبه وركړه بيا اوبه بند كړه تردې چه هغه پاس پولوته اورسى.

---

(١) الابواب والتراجم:١٧٣.

(٢) أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب المذكور باب شب الاعلى قبل الاسفل رقم: ٢٣٦١ وفى كتاب الصلح باب إذا أشار الامام بالصلح فابى حكم عليه الخ رقم: ٢٧٠٨ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فى تاب الفضائل باب وحوب اتباعه رقم: ٢٣٥٧ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الفضية باب من القضاء رقم:٣٦٣٧ والترمذى رحمه الله تعالى فى كتاب الاحكام عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم باب ماجاء فى الرجلين يكون أحدهما أسفل من الاخر فى الماء رقم:١٣٦٣ وفى كتاب التفسير باب من سورة النساء رقم:٣٢٧٦ والنسائى رحمه الله تعالى كتاب آداب القضاء باب الرخصة للحاكم الامين أن يحكم وهو غضبان رقم: ٥٤٠٧.

حضرت زبير رضي الله عنه اوفرمائيل په الله تعالى قسم چه زه پوهيږم دا آيت ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الاية (النساء: ۶۵) دَدې واقعه باره کښې نازل شوې دې.

حل لغات:- سرح الماء: دَباب تفعيل نه دَامر صيغه ده په معنى اوبه پريخودل. سرح المواشي: څاروى دَخرن دَپاره پريخودل. سرح القوم: آزادول، پريخودل. سرح الشعر: گمنزكول.[1] **الجدر:** ديوال، بنديره دَدې جمع جدوان ده. اودغه شان الجدرا هم صيغه واحد ده اودَدې جمع جدر راځى.[2] **شراج:** شرج اوشرجة جمع ده دَ كانړى ځنې علاقې نه دَ نرمې زمكې طرف ته دَ اوبو بهيدو خائى اودَدې يوه جمع شروج هم راځى.[3]

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- داعبدالله بن يوسف تنيسى مصرى رحمه الله دې.[4]
الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمه الله دې.[5]
ابن شهاب:- دامحمد بن شهاب بن عبيد الله بن عبد الله بن شهاب زهرى رحمه الله دې.[6]
عروة:- دا عروة بن زبير بن العوام رضي الله عنه دې.[7]
عبدالله بن زبير:- دا حضرت عبدالله بن زبير بن عوام رضي الله عنه دې.[8]
زبير:- دا صحابى رسول حضرت زبيربن العوام رضي الله عنه دې.[9]
دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: سرح الماء يمر فابى عليه نه ماخوذدې حضرت زبير بن عوام رضي الله عنه دَ انصارى خبره منلونه انكاراوكړو اوبه نهر كښې بنديز اولګولو چه خپلو ونوته اوبه وركړى.[10]

قوله: أن رجلاً من الانصار خاصم الزبير:- دا انصارى څوك وو؟ په دې كښې دَشراح بخارى په مينځ كښې اختلاف واقع شوې دې بعض حضرات لكه امام داؤدى رحمه الله اوابواسحاق زجاج رحمه الله وغيره وائى چه هغه منافق وو.[11]

---

[1] معجم الصحاح: ص:۴۸۶.
[2] معجم الصحاح ص:۱۵۸.
[3] النهاية:۱/۸۵۲.
[4] كشف البارى:۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.
[5] كشف البارى:۱/۳۲۴.
[6] كشف البارى:۱/۳۲۶.
[7] كشف البارى:۱/۲۹۱.
[8] كشف البارى: ۴/۱۶۴.
[9] كشف البارى: ۴/۱۶۹.
[10] عمدة القارى:۱۲/۲۸۱.
[11] عمدة القارى:۱۲/۲۸۲ فتح البارى:۵/۴۶ إرشادالسارى:۵/۳۴.

خو امام بخاری رحمه الله په کتاب الصلح کښې چه دَدې روایت تخریج کړې دې په هغې کښې أنه من الانصار قد شهد بدراً الفاظ دی دغه شان دَترمذی په روایت کښې هم دَدې مضمون تائید کیږی په هغې کښې دی فغضب الانصاری، فقال: یارسول الله! ځکه چه غیرمسلمینو به حضور پاك په یارسول الله سره نه مخاطب کولو بلکه یامحمد به نې وونیل (۱) خو دَامام داؤدی وغیره دَطرف نه داجواب ورکړې شوې دې چه دا واقعه په بدرکښې دَحاضریدو نه وړاندې راغلې وه (۲) او ترکومې چه هغه ته دَ انصاری ونیلوتعلق دې نوهغه دَ لغوی معنې په اعتبارسره دې یعنی چاچه دَرسول الله ﷺ امدادکړې نه دَدې معنی مشهورمراد دې چه هغه دَانصارې مدینه نه وو(۳) اوداهم ونیلی شوی دی چه دلته نسبًا انصاری ونیل مراد دی نه چه دیناً (۴) لیکن صحیح خبره داده چه دَدې حضراتو دغه انصای ته منافق ونیل صحیح نه دی لکه چه پخپله دَ امام بخاری رحمه الله دَ کتاب الصلح دَ روایت نه معلومیږی چه هغه انصاری بدری وو او په غزوه بدرکښې شرکت کونکې سړې منافق کیدې نه شی لکه چه علامه عینی رحمه الله اوحافظ ابن حجررحمه الله دَ شارح مصابیح علامه توربشتی رحمه الله نه نقل کړی دی چه سلف صالحین کله هم دَیومنافق دَانصاری غوندې لوئی صفت سره مدح اوتعریف نه شی کولې سره دَدې چه هغه منافق نسبًا دَانصارو شریك ولې نه وی. (۵)

بهرحال که هغه سړې منافق وو نودَهغه نه دَدې کلماتو صادرکیدل ځنګه اوشو؟ دَدې په جواب کښې علامه توربشتی رحمه الله فرمائی چه دَبشریت په وجه دَغصې په وخت دَهغه په ژبه دا الفاظ په ناپوهئی کښې راغلی وو اوعصمت خو صرف دَانبیاء کرامو علیهم الصلوة والسلام دَپاره ثابت دې. (۶)

علامه نووی رحمه الله فرمائی که داقسم خبره اوس څوك اوکړی نو په هغه قائل باندې به دَ ارتداد احکام جاری کیږی او تر کومې چه دَ نبی کریم ﷺ دَدغه انصاری سړی دَ پریخودو تعلق دې داځکه دی چه دَاسلام دَ شروع حصه ده او په هغه زمانه کښې خلق بلدولې شو اودَ نوی مسلمانانو تالیف قلب هم مقصود وو نوځکه دکافرانو مشرکانو اومنافقانو یو لوئی لوئی سختواوتکلیفونوپه جواب کښې دَصبر اوتحمل نه کاراخستې شو. (۷)

ترکومې چه دَدغه انصاری دَنومتعلق دې نوبعض شراح په دې باره کښې تفصیلی بحث کړې دې خوپه ظاهره دلته هغه خبره بهتر او مناسب معلومیږی کومه چه علامه عینی رحمه الله دَخپل

---

(۱) مرتخریجه انفًا.

(۲) مرتخریجه انفًا.

(۳) المصدرالسابق.

(۴) المصدرالسابق.

(۵) المصدرالسابق.

(۶) المصدرالسابق.

(۷) عمدة القاری:۱۲/۲۸۲.

مشايخ نه نقل كړې ده فرمائي ماته ددې حديث د يوطريق نه هم دهغه نوم معلوم نه شو اوكيدې شي چه حضرت زبير رضي الله عنه او نورو حضراتو دَدغه سړى نوم د پردې ساتلودَ وجې نه نه وى ظاهركړې (۱)

قوله: أن كان ابن عمتك: ان دَهمزه دَ فتحه سره دې اودا په اصل كښې لان وو بيا لام حذف كړې شو اودغه شان دَعربو په كلام كښې شايع دې اوتقديركلام به داسې شى **حكمت له بالتقديم لاجل انه ابن عمتك** (۲) علامه قرطبى رحمه الله اوقاضى عياض رحمه الله فرمائى چه دلته همزه ممدوده دې خكه چه دا دَاستفهام انكارى په معنى كښې دې (۳)حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي مونږ په يوروايت كښې داسې نه دې ليدلې سره ددې چه دهمزه استفهام حذف جائزدى (۴) علامه كرمانى رحمه الله فرمائى بعض رواياتوكښې همزه مكسوره دې (۵)حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي دَ كرمانى رحمه الله داقول په بعض رواياتوكښې همزه مكسوره سره دې يعنى دا شرطيه دې اوددې جواب محذوف دې. مونږ ته ملاؤنه شو اودَ عبدالرحمن بن اسحاق رحمه الله په روايت كښې دې چه **فقال: اعدل يارسول الله! وإن كان ابن عمتك** اوظاهره ده چه دلته همزه په كسرې سره دې. او ابن دَدې خبركيدودَ وجې منصوب دې (۶)

دَ ايت مبارک تشريح اوشان نزول بيان:- امام بخارى رحمه الله ايت مبارك **﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾** الاية (النساء:۶۵) ذكرفرمائيلې پس قسم دې ستا دَ رب دوى به ايمان نه راوړى تركومې چه هم تامنصف اونه ګڼړى كومه جګړه چه راوچته شى په خپل مينځ كښې. بيا دې كوى خفګان په خپل زړه كښې ستاسو په فيصله باندې او اودې منى اوقبوله دې كړى حضرت مفتى محمدشفيع رحمه الله فرمائى په دې آيت كښې دَرسول الله عظمت اوداوچتې مرتبې اظهارسره دَحضورپاك او اطاعت كوم چه دَ بې شميره قرآنى آياتونونه ثابت دى دَهغې واضحه تشريح بيان كړې ده .په دې آيت كښې قسم خوړلوسره حق تعالى شانه فرمائى يوكس ترهغه وخت ته پورې مؤمن اومسلمان كيدې نه شى تركومې چه هغه دَ حضورپاك فيصله په يخ زړه سره په پوره شان سره اونه منى چه دَ ده په زړه كښې هم دغه فيصلې سره څه تنګى رانه شى. رسول الله خو دَ رسول په حيثيت سره پخپله دَامت حاكم او دَهرې پيښيدونكې جګړې فيصله كولوذمه واردې. حضورپاك اودَهغوى فيصله دَ چاپه حَكم جوړولوباندې موقوف نه دې. (۷)

---

(۱) عمدة القارى:۱۲/۲۸۱.
(۲) عمدة القارى: ۱۲/۲۸۳ إرشادالسارى:۵/۲۳۹.
(۳) فتح البارى:۵/۴۷.
(۴) المصدرالسابق.
(۵) شرح الكرمانى:۱/۱۷۵.
(۶) فتح البارى:۵/۴۷.
(۷) معارف القرآن: ۲/۴۶۰ – ۴۶۱.

اوعلامه ادريس كاندهلوى رحمه الله دتفسيرقرطبى نه نقل كړى دى چه په مدينه منوره كښې يوخل دَ بشر نومې يومنافق يو يهودى سره جګړه اوشوه. يهودى په دې خيال چه هغه په حقه وو چه ددې مقدمې فيصله په حضورپاك باندې اوكړې شى چه هغوى به بغيرد چا دَ رعايت كولو حق فيصله اوكړى منافق اوونيل چه كعب بن اشرف يهودى باندې فيصله كولو خويهودى كعب بن اشرف له دتللونه انكاراوكړو اوبغيردَ رسول الله ﷺ په فيصله كولوباندې نه راضى كيدو آخر داخبره اوشوه چه فيصله به حضورپاك كوى. حضورپاك دَ يهودى په حق كښې فيصله وركړه يهودى په حقه باندې وو. هغه منافق راضى نه شو كله چه هغوى دواړه دَحضورپاك نه بهر راووتل نويهودى منافق پورې اونختلو او وئى وئيل حضرت عمر رضي الله عنه له خو هغه به ټيك فيصله اوكړى. دَ منافق غالباً داګمان وو چه حضرت عمر رضي الله عنه دص كافرانو په حق كښې سخت دې اوزه كلمه وايم په دې وجه به حضرت عمر رضي الله عنه دَيهودى په خائى باندې زما رعايت اوكړى. يهودى په دې خبره باندې تيارشو اودانى ګنړل چه زه حضرت عمر رضي الله عنه خودكافرانو په حق كښې سخت دې ليكن حق پرست خودې. دواړه حضرت عمر رضي الله عنه له لاړل اودهغه نه ئى فيصله اوغوښته. يهودى ټوله قصه حضرت عمر رضي الله عنه ته بيان كړه حضرت عمر رضي الله عنه كورته تشريف يوړو وئيل صبر اوكړئى زه اوس راځم اوستاسو فيصله كوم. دې ويناسره كورته لاړو اوتوره ئى راواويسته اوراتلوسره ئى منافق قتل كړو او وئى فرمائيل چه كوم سړې دَالله اودَ هغه دَرسول په فيصله باندې راضى نه وى دَهغه فيصله حضرت عمر رضي الله عنه داسې كوى. دَمنافق خپلوان رسول الله ﷺ له راغلل اودَقتل دعوىٰ ئى اوكړه اوقسمونه ئى خوړل چه حضرت عمر رضي الله عنه له صرف دې دَپاره تلى وو چه شايد حضرت عمر رضي الله عنه به صلح اوكړى. داسې وجه نه وه چه مونږ دَحضورپاك په فيصله باندې راضى نه وو په دې باندې دا آياتونه نازل شول په كوم كښې چه اصل حقيقت ښكاره كړې شو.[1]

قوله: قال محمدبن العباس قال أبوعبدالله: ليس احدالخ:- قال محدبن العباس قائل فربرى رحمه الله دې اومحمدبن عباس سلمى اصبهانى دَامام بخارى رحمه الله دَ معاصرينونه دې اودَهغوى انتقال دَامام بخارى رحمه الله نه پس شوې [2] اودَ ابوعبدالله نه پخپله امام بخارى رحمه الله مراد دې يعنى امام بخارى رحمه الله صراحت كړې دې چه عروة بن زبير عن عبدالله بن زبير په طريق كښې امام ليث رحمه الله متفرددې.

ليكن علامه عينى رحمه الله اوعلامه قسطلانى رحمه الله فرمائى چه دَامام بخارى رحمه الله داقول محل نظردې په دې وجه امام نسائى ابن جارود اسماعيلى رحمه الله ابن وهب عن الليث ويونس جميعا عن ابن شهاب أن عروة حدثه عن أخيه عبدالله بن الزبير بن العوام په طريق سره دَدې تخريج كړې دې.[3]

---

[1]) معارف القرآن للشيخ كاندهلوى رحمه الله ۲/۲۴۸.

[2]) إرشادالسارى:۵/۳۵۰ عمدة القارى:۱۲/۲۸۷.

[3]) المصدر السابق.

۸-باب: شرب الاعلى قبل الاسفل

د چاپتې چه اوچت وی هغه دې دښکته زمکې والا نه مخکښې اوبه اولږی

دترجمة الباب مقصد:- دامام بخاری رحمه الله مقصود واضح دې چه دکوم سړی پټې په اوچته وی هغه دې دښکته زمکې والانه وړاندې خپل پټې اوبه کړی اونهرچه دکوم خائی نه شروع وی هغې سره نیزدې به اعلی وی او اسفل ځوك چه ددې نه پس وی اودا مسئله متفق علیه ده.[1]

[حدیث ۲۲۳۲][2] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ قَالَ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- «يَا زُبَيْرُ اسْقِ ثُمَّ أَرْسِلْ». فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ إِنَّهُ ابْنُ عَمَّتِكَ. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ يَبْلُغُ الْمَاءُ الْجَدْرَ، ثُمَّ أَمْسِكْ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ فَأَحْسِبُ هَذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ).

ترجمه:- دحضرت عروه بن زبیر رحمه الله نه روایت دې چه یوانصاری سړی حضرت زبیر رضی الله عنه سره جګړه اوکړه نورسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل اې زبیرخپلې ونې اوبه کړه بیا اوبو (دخپل ګاونډی طرف ته) پریږده. انصاری اووئیل (دا په دې وجه ده چه) زبیر رضی الله عنه ستاسو د ترور خوئې دې نوحضورپاك اوفرمائیل اې زبیر خپلې ونې اوبه کړه بیا اوبه رابندې کړه تردې چه هغه د پټې د پولو پورې راشی اوبیا اوبه پریږده. حضرت زبیر رضی الله عنه فرمائیل زمادا خیال دې چه داآیت ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الاية (النساء: ٦٥)هم په دې باره کښې نازل شوې دې.

رجال الحدیث

عبدان:- دا عبدالله بن عثمان بن جبله مروزی رحمه الله دې.[3]

عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رحمه الله دې.[4]

معمر:- دامعمربن راشدازدی مصری رحمه الله دې.[5]

الزهری:- دامحمدبن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب زهری رحمه الله دې.[6]

عروة:- دا عروة بن زبیر رحمه الله دې.[7]

---

[1] عمدة القاری: ۲۸۸/۱۲.
[2] مر تخریجه فی باب السابق.
[3] کشف الباری: ٤٦١/١.
[4] کشف الباری: ٤٦٢/١.
[5] کشف الباری: ٤٦٥/١. ٣٢١/٤.
[6] کشف الباری: ٣٢٦/١.
[7] کشف الباری: ۲۹۱/۱.

دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: یازبیر! اسقه ثم ارسل** سره دې. داسې چه حضورپاك حضرت زبیر رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه اې زبیر خپلې ونې اوبه کړه اوبیااوبه پریږده نودا ارسال الماء اوبو دَ ګاونډی طرف ته پریخودل هم دَاوچتې نه کیدې شی.[1] په حدیث مبارك باندې تفصیلی بحث وړاندینی باب کښې تیرشوې دې

۹- باب: شرب الاعلی إلی الکعبین

اوچت پټی والا دې تر ګیټو پورې ډك کړی

دَترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله اول داخودلی وو چه کوم خلق اعلی طرف ته دی هغه دې خپل پټی اول اوبه کړی اوس دابنائی چه هغوی له څومره اوبه خپلو پټوله ورکول پکاردی نوامام صاحب فرمائی چه ترګیټوپورې خپلو پټوته اوبه اورسوئی.[2]

دَ فقهاؤ دَاختلاف بیان:- ابن التین رحمه الله فرمائی چه دَجمهورعلماؤ رائې هم دغه ده چه ترګیټو پورې به هغوی اوبه خپلو پټوته رسوی.[3] لیکن بعض حضرات لکه ابن کنانه رحمه الله رائې داده چه دا حکم دَ کهجورو او نورو ونودې.دَ فصلونوداحکم نه دې ځکه چه په زمینداری اوباغونوکښې فرق وی.[4]

علامه ابن جریر طبری رحمه الله فرمائی چه زمکې مختلف وی چه څنګه زمکه وی هم هغه شان به هغې له اوبه هم پکار وی. حضورپاك چه دَجدر اوکعبین پورې فرمائیلې وو هغه نی دَهغه ځائی دَ زمکو په اعتبارسره فرمائیلی وو اوس که په یوځائی کښې زمکه دَدې نه مختلف وی اوهغې ته دَ ډیرو اوبوضرورت وی نوهلته به دَ زیاتو اوبوورکولوهم اجازت وی.[5]

دَ اوبوُ تقسیم نور تفصیل:- فقهاء کرام فرمائی چه کله څوك دَ عام او مباح غټو نهرونو نه خپلې زمکې اوبه کول غواړی نوکه دَنهراوبوتولوته پوره کیدې شی نوچه څه غواړی کله نې غواړی او څومره غواړی اوبه دَ هغه ځائی نه حاصلولې شی.[6]

اوکه چرې نهر وړوکې وی اوبه کمې وی اولختې تنګ دې نودَټولونه اول دې دَ اوچت پټی والا اونیزدې زمکې والا خپله زمکه خړوب کړی بیا دې دَ نوروُ پاره پریږدی اوبیادې دغه شان دَ دریم دپاره اوبه پریخودې شی. خودا په هغه صورت کښې دی چه دَاوچتې زمکې والا په خپل احیاء کښې دَښکته زمکې والا نه مقدم وی یادواړه په احیاء کښې برابروی اوکه دَښکته

---

[1]) إرشادالساری:۳۵۱/۵.
[2]) عمدة القاری:۲۸۸/۱۲.
[3]) فتح الباری:۵۱/۵ عمدةالقاری:۲۸۹/۱۲.
[4]) المصدرالسابق.
[5]) المصدرالسابق.
[6]) ردالمحتار: ۲۸۲/۵حاشیة الدسوقی: ۷۴/۴روضة الطالبین:۳۰۵/۵ الموسوعة الفقهیة:۳۸۲/۲۵.

زمکې والا مقدم وی نودا وبولرلو کښې به هم هغه مقدم وی.(١) اوکه چرې د اوچتې زمکې والا څه څیز په اوبو کښې باقی پاتې نه شی نوبیا د نورو هیڅ حصه نشته ځکه چه دهغوی د پاره خولکه د زیاتی اوبووې اودلته زیاتی اوبه پاتې نه شوې اودا هم داسې ده لکه چه په میراث کښې عصبه محروم پاتې کیږی.(٢)

اوکه چرې دوکسان اول نهرسره نیزدیوالی کښې برابر وی نوترکومې پورې چه ممکن وی اوبه دې په دغه دواړو کښې تقسیم کړې شی اوکه ممکن نه وی نود دواړو په مینځ کښې دې خسنړې واچولوې شی اود چاپه حق کښې چه خسنړې رااووتلو هغه به وړاندې کولې شی. اوداخبره ده چه هغه ته به د ټولو اوبوداستعمال اجازت نه وی ځکه چه هغه بل هم د اوبوپه استحقاق کښې ده سره برابردې. خسنړې د وړاندیوالی دپاره دې نه چه د اوبوداصل حق دپاره اودا دهغه صورت برخلاف دې چه کله په اوچته حصه کښې اول نهرسره نیزدې وی اودویم دهغه نه په ښکته حصه کښې.(٣)

اوکه د یوکس زمکه دبل نه زیاته وی نواوبه به د زمکو په اعتبارتقسیم کولې شی.ددې دپاره چه د چازمکه زیاته وی هغه په اعتبارد قرب د کمې زمکې والا مساوی دې لهذا دې به د اوبودپوره حصې حقداروی لکه که هغوی سره څوک دریم سړې هم وی نوهغه ته به هم حصه ورکولې شی.(٤)

[حدیث ٢٢٣٣](٥) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا مَخْلَدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ فِي شِرَاجٍ مِنَ الْحَرَّةِ يَسْقِي بِهَا النَّخْلَ . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - « اسْقِ يَا زُبَيْرُ - فَأَمَرَهُ بِالْمَعْرُوفِ - ثُمَّ أَرْسِلْ إِلَى جَارِكَ » . فَقَالَ الأَنْصَارِيُّ أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ . فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ قَالَ « اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ الْمَاءُ إِلَى الْجَدْرِ » . وَاسْتَوْعَى لَهُ حَقَّهُ . فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ الآيَةَ أُنْزِلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ) . قَالَ لِي ابْنُ شِهَابٍ فَقَدَّرَتِ الأَنْصَارُ وَالنَّاسُ قَوْلَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - « اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ » . وَكَانَ ذَلِكَ إِلَى الْكَعْبَيْنِ . [ر: ٢٢٣١]

ترجمه: - حضرت عروه بن زبیر رضی الله عنه بیان کوی یوانصاری سړی دحره په واله کښې په کومې به چه ئی د کهجورو ونې اوبه کولې حضرت زبیر رضی الله عنه سره جګړه اوکړه نورسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل اې زبیر! خپلې ونې اوبه کړه اوحضورپاك هغه ته د حسن سلوك حکم ورکړو اوونی

---

(١) المصدرالسابق.

(٢) المصدرالسابق.

(٣) المصدرالسابق.

(٤) المصدرالسابق.

(٥) مرتخریجه فی باب سکرالانهار.

فرمائیل چه بیا اوبه خپل ګاونډی ته وړپریږده انصاری اوونیل دا په دې وجه چه حضرت زبیر ﷺ ستاسو د ترور خوئی دې. دې اوریدوسره د رسول الله ﷺ د مخ مبارک رنګ بدل شو بیا حضورپاک اوفرمائیل زبیر خپلې ونې اوبه کړه اوبیا اوبه رابندې کړه تردې چه د پټی ترپولوپورې راشی. د حضرت زبیر ﷺ چه کوم واجبی حق ووهغه حضورپاک پوره کړو. حضرت زبیربه فرمائیل چه والله! دا آیت ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ الاية (النساء:۶۵) هم په دې باره کښې نازل شوې دې.
ابن جریج فرمائی چه ابن شهاب ماته اوونیل انصار اونوروخلقو د نبی کریم ﷺ د ارشاد اسق ثم حبس یعنی اوبه راګیرې کړه تردې چه د پټی ترپولو پورې اورسی دا اندازه نې اوکړه چه اوبه ترګیټو پورې ډکې شی امام بخاری رحمه الله فرمائی چه هم پولې اصل دې

رجال الحدیث

محمد:- دا محمدبن سلام بیکندی رحمه الله دې.[1]

مخلد:- دا مخلدبن یزید قرشی حرانی رحمه الله دې.[2]

ابن جریج:- عبدالملك بن عبدالعزیز بن جریج رحمه الله دې.[3]

ابن شهاب:- دا محمدبن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب زهری رحمه الله دې.[4]

عروة:- دا عروة بن زبیربن العوام رضی الله عنه دې.[5]

حل لغات:- **استوعی**: باب استفعال نه په معنی پوره اخستل، ټول اخستل، مجردکښې د ضرب نه مستعمل دې وعی یعی وعیا په معنی جمع کول.[6]

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث باب سره مطابقت قوله: وکان ذلك إلی الکعبین سره واضح دې.[7]

قوله: قال لی ابن شهاب رحمه الله تعالی فقدرت الانصار الخ:- دا د محمدبن مسلم بن شهاب زهری مقوله ده چه د هغوی نه عبدالملك بن عبدالعزیز ابن جریج رحمه الله نقل کوی.[8]

---

[1]) کشف الباری:۲/۹۳.
[2]) کشف الباری کتاب أبواب الاذان باب ماجاء فی الثوم التی والبصل الخ.
[3]) کشف الباریکتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.
[4]) کشف الباری:۱/۳۲۶.
[5]) کشف الباری:۱/۲۹۱.
[6]) کشف الباری:۲/۸۶۶.
[7]) عمدة القاری:۱۲/۲۸۸.
[8]) المصدرالسابق.

قوله: الجدر هوالاصل - داد امام بخاری رحمه الله د طرف نه لفظ جدر تفسیردې اودلته دا صرف دمستملی نسخه کښې دي. [1]

صاحب دالنهایة فرمای چه دلته جدر نه مراد بلنې یعنی پوله ده کوم چه دپټې نه چاپیره قایم کولې شی اوداهم ونیلی شوی دی چه دا جدار دیوال کښې یولغت دې اوداهم ونیلی شوی دی چه دا دديوال جرړې ته ونیلی شي. [2]اوپه بعض روایاتوکښې جُدر هم ضبط کړې شوې دې کوم چه د جدار جمع ده. [3]

۱۰-باب: فضل سقی الماء

د اوبو ورکولو فضیلت

دترجمة الباب مقصد:- دامام بخاری رحمه الله مقصددادې چه اوبوورکولوکښې لوئی فضیلت دې اودې فضیلت دپاره هغوی دعبدالله بن یوسف رحمه الله دارروایت نقل کړې دې. او په دې کښې دی في كل كبد رطبة أجر یعنی هرساوالاچه ژوندې دې په هغوی باندې اوبوڅکلوکښې ثواب دې. که دهغې ساتل جائزوی که ناجائز او نور ډیر احادیث په دې باندې دلالت کوی. [4]امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې دواړه قسم ځناورو باندې رحم کولوباره کښې روایات نقل کړې دی.

[حدث ۲۲۳۴] [5] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَيٍّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «بَيْنَا رَجُلٌ يَمْشِى فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنْهَا، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْهَثُ، يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا مِثْلُ الَّذِى بَلَغَ بِى فَمَلأَ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ، ثُمَّ رَقِىَ، فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ، فَغَفَرَ لَهُ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّ لَنَا فِى الْبَهَائِمِ أَجْرًا قَالَ «فِى كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ». تَابَعَهُ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ وَالرَّبِيعُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ. [ر: ۱۷۱]

---

[1] إرشادالساری:۵/۳۵۴.

[2] النهایه: ۱/۲۴.

[3] المصدرالسابق.

[4] عمدة القاری:۱۲/۲۸۹ الابواب والتراجم: ۱۷۴.

[5] أخرجه البخاری رحمه الله أیضاً کتاب الوضوء باب إذا شرب الکلب فی إناء احدکم الخ رقم:۱۷۳ وفی کتاب الاذان باب فضل التهجیر إلی الظهر رقم: ۶۵۲ وفی کتاب الادب باب رحمة الناس والبهائم رقم: ۶۰۰۹ ومسلم رحمه الله تعالی فی کتاب السلام باب فضل سقی البهائم المحترمة وإطعامها رقم: ۲۲۴۴ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی کتاب الجهاد باب مایؤمر به من القیام فی الدواب والبهائم رقم:۲۵۵۰ ومالک رحمه الله تعالی فی مؤطئه فی کتاب صفة النبی صلی الله تعالی علیه وسلم باب حجامع ماجاء فی الطعام والشراب الخ رقم: ۱۶۶۶ وأحمدرحمه الله تعالی فی مسنده رقم:۸۶۸۶، ۱۰۵۲۶.

ترجمه:- دَحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ارشادفرمائیلې دې یوسړې په لار روان وو سخت تګې شو هغه کوهی ته ورکوزشو اوبه ئې اوڅکلې اوبیا راااووتلو چه وئې کتل نویوسپې ږچیږي اود تندې د وجې نه ختې څټی. نوهغه (په خپل زړه کښې) اووئیل بیشکه ده ته هم هغه تکلیف رسیدلې دې کوم چه ماته رسیدلې وو. بیا دې کوهی ورکوزشو اوخپله موزه ئې داوبونه راډکه کړه بیائې هغه په خله کښې اونیوله راؤختلو او په سپی باندې ئې اوبه اوڅکلې. نوالله سبحانه وتعالی دهغه ددې عمل قدراوکړو اود هغه بخښنه اوکړه. دې اوریدوسره صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړویارسول الله! آیا په ځناورو باندې اوبوڅکولوسره به هم مونږ نه ثواب ملاویږي؟ حضورپاك اوفرمائیل په تازه ځیګروالاکښې ثواب دې.

رجال الحدیث

عبدالله بن یوسف:- دا عبدالله بن یوسف تنیسی مصری رحمه الله دې. (۱)

مالک:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې. (۲)

سمي:- دا ابوبکربن عبدالرحمن بن دحارث بن هشام مولی دې. (۳)

ابی صالح:- داابوصالح ذکوان مدنی رحمه الله دې. (۴)

ابوهریره:- دَحضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دې.

فوائد:- علامه عینی رحمه الله اوعلامه قسطلانی رحمه الله فرمائی په دې حدیث کښې دَ مخلوق سره احسان اواکرام کولو ترغیب دې اوداهم چه په تګوباندې اوبه څکول دَ غټو نیکونه دی. تردې چه دَبعض تابعینونه نقل دی دچاګناه چه زیاته شی هغه دې خلقو باندې داوبوڅکولواهتمام کوی ځکه چه کله دَغه سړی ګناه اوبخښلې شوه چه په تګی سپی باندې ئې اوبه اوڅکلې نوستاسو څه ګمان دې دَ هغه سړی دَ ګناهونودَ بخښنې په سلسله کښې چه څوك په مسلمان باندې اوبه اوڅکی. (۶)

قوله: تابعه حمادبن سلمة والربیع بن سلم عن محمدبن زیاد:- دا متابعت په بعض نسخوکښې نشته لکه چه زمونږ په متداوله نسخوپه متن کښې موجود نه دې. (۷) شراح بخاري هم په دې کلام نه دې کړې. (۸)

---

(۱) کشف الباری:۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.

(۲) کشف الباری:۱/۲۹۰، ۲/۸۰.

(۳) کشف الباری:کتاب أبواب الاذان باب الاستهام فی الاذان.

(۴) کشف الباری:۱/۶۵۸.

(۵) کشف الباری:۱/۶۵۹.

(۶) عمدة القاری:۱۲/۲۹۲.إرشادالساری:۵/۳۵۶.

(۷) صحیح البخاری:۱/۳۱۸ قدیمی.

(۸) فتح الباری: ۵٤ عمدة القاری:۱۲/۲۰۳إرشادالساری:۵/۳۵۶.

دَحمادبن سلمة رحمه الله دَ متابعت ذکر خو دَحدیث په کتابونو کښې ملاؤنه شو اوربیع بن مسلم متابعت ته حافظ ابوعوته یعقوب بن اسحاق اسفرائینی رحمه الله المستخرج علی صحیح مسلم کښې خپل سندسره موصولاً ذکرکړې دې.[1]

[حدیث ۲۲۳۵][2] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ - رضى الله عنهما - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - صَلَّى صَلاَةَ الْكُسُوفِ، فَقَالَ «دَنَتْ مِنِّي النَّارُ حَتَّى قُلْتُ أَيْ رَبِّ، وَأَنَا مَعَهُمْ فَإِذَا امْرَأَةٌ - حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ - تَخْدِشُهَا هِرَّةٌ قَالَ مَا شَأْنُ هَذِهِ قَالُوا حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا». [ر: ۷۱۲]

ترجمه:- دَ حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنهما نه روایت دې چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم دَ نمرتندر نیولو مونځ اوکړو بیا (دَمونځ نه پس) ئې اوفرمائیل چه دوزخ ماسره دومره نیزدې شو چه ما وئیل اې پروردګاره آیا زه هم د دوزخ والانه یم. اومې کتل چه یوه ښځه ده حضرت اسماء رضی الله عنها وائی چه زما خیال دې چه حضورپاك اوفرمائیل چه پیشو دغه ښځه شوکوله رسول الله صلی الله علیه وسلم تپوس اوکړو دَدې ښځې څه معامله ده؟ فرښتو اووئیل چه دې ښځې (دنیا کښې) دا پیشو تړلې وه تردې چه دَ اولګې نه مړه شوه.

رجال الحدیث

ابن أبي مريم:- داسعیدبن حکم بن ابی مریم جمحی مصری رحمه الله دې.[3]

نافع:- دَا نافع بن عمربن عبدالله جمحی قرشی رحمه الله دې.[4]

ابن أبي مليكه:- دې نه مراد عبدالله بن عبیدالله بن ابی ملیکه رحمه الله دې.[5]

دَعلامه عینی رحمه الله اوعلامه قسطلانی تسامح:- دې حضراتو دَابن ابی ملیکه باره کښې لیکلی دی چه دې نه مراد عبدالله بن عبدالرحمن بن ابی ملیکه رحمه الله دې.[6] حالانکه حافظ ابن حجر رحمه الله تقریب التهذیب کښې اوعلامه مزی رحمه الله تهذیب الکمال کښې[7] کښې صراحت کړې دې

---

[1]) تغلیق التعلیق: ۳۱۵/۳.

[2]) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی کتاب الاذان باب مایقول بعد التکبیر رقم:۷۴۵ وفی الادب المفرد رقم: ۳۷۴ ومسلم رحمه الله تعالی فی کتاب الکسوف باب ماعرض علی النبی صلی الله تعالی علیه وسلمفی صلاة الکسوف من أمر الجنة الخ رقم: ۹۰۴ والنسائی رحمه الله تعالی فی سننه الکبری کتاب کسوف الشمس والقمر رقم:۱۸۴۸ والدارمی رحمه الله تعالی فی سننه فی کتاب الصلاة أبواب العیدین رقم: ۲۷۲۴ وابن ماجه رحمه الله تعالی فی سننه رقم:۱۰۵۲.

[3]) کشف الباری: ۱۰۶/۴.

[4]) کشف الباری: ۱۰۷/۴.

[5]) کشف الباری: ۵۴۸/۴.

[6]) عمدة القاری:۲۹۳/۱۲ إرشادالساری:۳۵۶.

[7]) تقریب التهذیب:۴۸۴/۲ تهذیب الکمال:۲۵۶/۱۵.

چه ابن ابى مليكه رحمه الله نه مراد عبدالله بن عبيدالله بن ابى مليكه رحمه الله دى

أسماء بنت أبي بكر:- دوى ذات النطاقين حضرت اسماء بنت ابى بكر رضي الله عنهما ده (١)

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت په دې توګه دې چه دې ښځې ته عذاب ځکه ورکړې شو چه هغې پيشو تګې ساتلې وه نو ددې حديث مقتضى هم دا ثابت شو که هغې په دې باندې اوبه څکلې وې نو هغې ته به عذاب نه ورکړې کيدو (٢)

قوله: فاذا امرأة:- دلته دا بحث شوې دې چه دا ښځه مسلمانه وه که کافره. په روايت باب کښې په دې باندې هيڅ تصريح نشته. قاضى عياض رحمه الله فرمائى دا ښځه کافره وه او هغې ته دخپل کفرد وجې عذاب ورکولې شو. او په دې عذاب کښې زياتوالى د پيشود اولګې تندې نه د وژلود وجې وو. او هغه مؤمنه نه کيدو د وجې هم د دغه زياتى عذاب هم مستحق شوې وه. که چرې هغه مؤمنه وه نو دهغې صغائر به د کبائرونه په اجتناب کولود وجې نه هم داسې معاف کولې شو. (٣)

علامه نووى رحمه الله فرمائى دغه ښځه مسلمانه وه او هغې ته عذاب د هغه پيشو دوجې نه ورکړې کيدو لکه چه دحديث شريف ظاهر په دې دلالت کوى اودا ګناه د صغائرنه نه وه بلکه دهغې د اصرارد وجې نه کبيره جوړه شوې وه. اوبيا په حديث کښې هم ددې خبرې څه تصريح نشته چه هغه ښځه په اورکښې داخله وه. (٤) ليکن مجمع الزوائد کښې علامه هيثمى رحمه الله دحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت نقل کړې دې (٥) په کوم کښې چه هغې صراحت کړې دې چه هغه ښځه کافره وه.

[٢٢٣٦] (٦) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ -رضى الله عنهما- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «عُذِّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا، حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ -قَالَ فَقَالَ وَاللَّهُ أَعْلَمُ- لاَ أَنْتِ أَطْعَمْتِهَا وَلاَ سَقَيْتِهَا حِينَ حَبَسْتِيهَا، وَلاَ أَنْتِ أَرْسَلْتِيهَا فَأَكَلَتْ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ». [٣١٤٠، ٣٢٩٥]

ترجمه:- دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دې چه حضورپاك ارشاد اوفرمائيلو يوې ښځې ته د يوې پيشود وجې نه عذاب ورکړې شو هغې هغه پيشو تړلې وه تردې چه داولګې تندې نه مړه شوه. د دغه پيشو د وجې هغه ښځه په دوزخ کښې داخله شوه اووئى فرمائيل (بيا الله تعالى يا ددوزخ داروغه ملائك) هغې ته اووئيل الله تعالى ته ښه پته ده چه نه تا په هغې

---

(١) كشف البارى:٣/٤٨٧.
(٢) فتح البارى:٥/٥٤.
(٣) المنهاج شرح صحيح مسلم:١٤/٤٦٠.
(٤) المصدر السابق.
(٥) مجمع الزوائد:١/١٢١، ١٠/١٩٣.
(٦) مر تخريجه فى الحديث السابق.

خوراك كولواونه دې پرې ځنباك كولوكله چه تاهغه اوتړله اونه تاهغه پريخوده چه په زمكه چرته چينجي وغيره اوخوري.

حل لغات:- خشاش: چينجى وغيره يا ژنده سردَدې واحد خَشَاشَةٌ راځى.[1]

رجال الحديث

إسماعيل:- دا اسماعيل بن ابى اويس رحمه الله دې.[2]

مالك:- دا امام مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر، ابوعبدالله مدنى رحمه الله دې.[3]

نافع:- دا نافع مولى حضرت عبدالله بن عمر رضى الله عنهما دې.[4]

دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت دَ حديث سابق په شان دې.

١١ - باب: من رأى إن صاحب الحوض والقربه أحق بمائه

دَ حوض يا مشكيزې مالك دَ خپلو اوبو زيات حقدار دې

دَترجمة الباب مقصد:- دَترجمة الباب غرض خوښكاره دې كوم سړې چه دَ يوحوض يا مشكيزې مالك دې هغه دَ خپلو اوبوزيات حق لرى او په هغې كښې دَ نورو حق نشته.[5]

صاحب بدائع علامه كاسانى رحمه الله فرمائى چه اوبه څلورقسمه دى:[6] ① هغه اوبه چه په لوښووغيره كښې محفوظ كړې شى نوهغه اوبه دَ لوښى دَ خاوند مملوك دې اودَ هغه په دې كښې دَمالكانه تصرف مكمل اختياردې اوبل چا په دغه اوبوكښې هيڅ حق نشته.

② هغه اوبه چه په حوض يا چينه كښې وى چه هغې حكم دادې چه اول به ئې په خپلو ضرورتونوكښې خرچ كوى اوكومې چه دَ هغه دَ ضرورت نه زياتې اوبه دى دَ هغې نه څوك منع كول دَهغه دَپاره جائزنه دى. ③ دَ انهارصغيره اوبه دى.

④ دَانهاركبيره اوبه دى لكه دجلة فرات چه دى. په دې كښې دَ ټولو خلقو يوشان حكم دې هيچاته دَ منع كولوحق نشته. نولكه چه امام بخارى رحمه الله دلته دَ دغه مذكوره صورتونونه دَرومبى صورت بيان كړې دې.

---

[1] إرشادالسارى:٤٩٢/١.

[2] كشف البارى::١١٣/٢.

[3] كشف البارى::٢٩٠/١.٨٠/٢.

[4] كشف البارى:: ٦٥١/٤.

[5] عمدة القارى:٢٩٤/١٢.

[6] بدائع الصنائع:٢٩٣/٨باختصار.

[حديث ۲۲۳۷] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رضي الله عنه - قَالَ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - بِقَدَحٍ فَشَرِبَ وَعَنْ يَمِينِهِ غُلاَمٌ، هُوَ أَحْدَثُ الْقَوْمِ، وَالأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ «يَا غُلاَمُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ الأَشْيَاخَ». فَقَالَ مَا كُنْتُ لأُوثِرَ بِنَصِيبِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ. [ر: ۲۲۲۴]

ترجمه:- دحضرت سهل بن سعد ﷜ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ له یوه پیالئي راوړلې شوې رسول الله ﷺ اوڅکله. دحضورپاك ښې طرف ته یوهلك وو چه په خلقوکښې دټولونه کم عمر وواود حضورپاك ګس طرف ته مشران حضرات وو. حضورپاك ارشاد اوفرمائیلو اې هلکه ته ماته اجازت راکوې چه اول په بوډاګانو باندې اوڅکوم نوهغه اووئیل چه زه ستاسو جوته (تبر) خپله حصه هیچاته ورکونکې نه یم نوحضورپاك هغه پیالئي هم دغه هلك ته ورکړه.

رجال الحدیث

قتیبة:- دا قتیبه بن سعید ثقفي ﷫ دې. (۲)

عبدالعزیز:- داعبدالعزیزبن ابی حازم سلمة بن دینار مخزومی مدنی ﷫ دې. (۳)

ابوحازم:- دا سلمة بن دینارمدنی ﷫ دې. (۴)

سهل بن سعد: دحضرت سهل بن سعدساعدی انصاری خزرجي ﷜ تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت باندې اشکال:- علامه مهلب ﷫ فرمائي چه په حدیث شریف اوترجمة الباب کښې هیڅ مناسبت نشته. څکه چه په حدیث کښې خوصرف ددې تذکره ده چه ښې طرف ته کیناستونکې د پیالئي یا بل څه څیزونو حقداردې او په دې کښې ددې خبرې هیڅ ذکرنشته چه صاحب ماء دخپلو اوبوزیات حقداردې. (۶)

دعلامه ابن المنیرمالکي ﷫ جواب:- علامه ابن منیر مالکي ﷫ فرمائي چه حدیث باب اوترجمة الباب کښې مطابقت موجود دې اوهغه په دې وجه چه صرف په ښې طرف کیناستو دوجې یوسړې د اوبود پیالئي مستحق کیدې شي رسول الله ﷺ دهغه نه بل چاته د ورکولواجازت طلب کوې نوچه کوم سړې په لوښې کښې اوبه واخلي نو په درجه اولی باندې به په هغه اوبوکښې دده استحقاق ثابت شي. (۷)

---

(۱) مرتخریجه في باب في الشرب وقول الله تعالى ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ الآية.

(۲) کشف الباري:۲/۱۸۹.

(۳) کشف الباري کتاب الصلاة باب نوم الرجال في المسجد.

(۴) کشف الباري کتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهاالدم عن وجهه.

(۵) المصدرالسابق.

(۶) عمدة القاري:۱۲/۲۹۴إرشادالساري:۵/۳۵۸.

(۷) المتواري على تراجم بخاري ص:۲۶۵.

دعلامه عيني رحمه الله رد:- علامه عيني رحمه الله فرمائي چه داقياس مع الفارق دې لکه چه مونږ بيان کړو [1] بيا فرمائي چه که ډير تکلف اوکړې شي.نودحديث مبارك ترجمة الباب سره مناسبت داسې ثابتيدې شي چه دَ استحقاق لزوم يا عدم لزوم نه قطع تعلق کولوسره صاحب حوض مجرد استحقاق کښې دَ صاحب پياله په شان دې.[2]

[حديث ۲۲۳۸] [3] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ -رضى الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لأَذُودَنَّ رِجَالاً عَنْ حَوْضِى كَمَا تُذَادُ الْغَرِيبَةُ مِنَ الإِبِلِ عَنِ الْحَوْضِ».

ترجمه:- دَ حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد اوفرمائيلو زمادې قسم وي په هغه ذات دَچا په قبضه کښې چه زما ځان دې زه خوبه (دَ قيامت په ورځ) څه خلق دَخپل حوض نه داسې اخواکوم لکه چه پردې اوښ دَحوض نه اخواکولې شي.

حل لغات: لَأَذُودَنَّ : دَ باب نصرنه دَواحدمتکلم صيغه ده ذَادَ ذَوْدًا وذِيادًا په معنى لرې کول. اخواکول شړل.[4]

رجال الحديث

محمد بن بشار:- دابندارابوبکر محمدبن بشار رحمه الله دې.[5]

غندر:- دا غندر محمدبن جعفر بصري رحمه الله دې.[6]

شعبة:- داشعبه بن حجاج رحمه الله دې.[7]

محمدبن زياد:- دا ابوحارث محمد بن زياد جمحى مدنى رحمه الله دې.[8]

ابوهريره:- د حضرت ابوهريره رضي الله عنه تذکره هم تيره شوې ده.[9]

دَ حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- دَ حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: كما**

---

[1] عمدة القاري:۱۲/۲۹۵.

[2] المصدرالسابق.

[3] وأخرجه مسلم في الفضائل باب إثبات حوض نبيناصلى الله تعالى عليه وسلم وصفاته رقم:۵۹۹۳ ولم يخرج أحد سوى البخارى ومسلم من أصحاب السنة. وانظرجامع الاصول الكتاب التاسع فى القيامة. الباب الثانى. الفصل الرابع النوع الثانى رقم:۸۰۰۳.

[4] النهاية: ۱/۶۱٤.

[5] كشف الباري:۳/۲۵۸.

[6] كشف الباري:۲/۲۵۰.

[7] كشف الباري:۱/۶۷۸.

[8] كشف الباري:كتاب الوضوء باب غسل الاعقاب.

[9] كشف الباري:۱/۶۵۹.

تذاد الغريبة من الابل من الحوض سره دي. يعنى حضورپاك تذكره اوفرمائيله چه زه به بعض خلق دخپل حوض نه داپاره كوم لكه چه صاحب حوض يوپردى اوښان پاره كوى. او حضورپاك په دې باندې هيڅ نكيرهم اونه فرمائيلو. په كوم سره چه د صاحب حوض د خپل حوض په اوبوباندې زيات استحقاق ثابتيږى (١)

د علامه عينى اوعلامه مهلب رحمهماالله قول:- داحضرات فرمائى چه دحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله: لاذودن رجالاً عن حوضى** دوجې نه دې. يعنى چونكه د حوض نسبت رسول الله ﷺ طرف ته شوې دې نومعلومه شوه چه حضورپاك دخپل دې حوض داوبوزيات حقداردې دغه شان په څكلوكښې هم صاحب حوض د خپلو اوبوزيات حق لرى. (٢)

دعلامه ابن المنيرمالكى رحمه الله د دغه حضراتو په جواب باندې رد:- علامه ابن المنير مالكى رحمه الله فرمائى چه ددغه حضراتو قول صحيح نه دې ځكه چه د دنيااحكام د آخرت په احكامو قياس كولې نه شى(٣) لهذا صحيح دادى چه دحديث ترجمة الباب سره مناسبت **قوله كما تذاد الغريبة من الابل** سره ثابتيږى لكه چه ذكرشو.

تشريح:- علامه عينى رحمه الله فرمائى چه مذكوره حديث دخپلې معنې په اعتبارسره دتواترحدته رسيدلې دې په دې وجه په حوض كوثر باندې ايمان راوړل داهل سنت والجماعت دمعتقداتو يولازمى جزء دې (٤)ددې دپاره اهل عقائداوكلام په خپل متون كښې ددې خبرې تصريح فرمائيلې ده چه **والحوض الذى أكرمه الله تعالى به غياثاً لامته حق (العقيدة الطحاوية) والحوض حق لقوله تعالى: ﴿إِنَّآ أَعْطَيْنَٰكَ ٱلْكَوْثَرَ﴾ (العقيدة النسفية)**

د صحابه كرام رضي الله عنهم يولوئى جماعت د دې مضمون احاديث د رسول الله ﷺ نه نقل كړى دى:
حضرت عبدالله بن مسعود، حضرت عبدالله بن عمر، حضرت جابربن سمرة حضرت جندب بن عبدالله، حمضرت زيدبن ارقم، حضرت عبدالله بن عمرو، حضرت انس بن مالك، حضرت حذيفه، حضرت ثوبان، حضرت ابوبردة، حضرت جابربن عبدالله، حضرت ابوسعيدخدرى، حضرت بريده، حضرت عتبة بن عامر، حضرت حارثة بن وهب، حضرت مستور، حضرت ابوبرزة، حضرت ابوامامه، حضرت عبدالله بن زيد، حضرت سهل بن سعد، حضرت سويدبن جبلة، حضرت براء، حضرت ابوبكرة، حضرت خولة بن قيس حضرت ابوذر، حضرت صنابحى، حضرت اسماء، حضرت عائشه، حضرت عمرفاروق اوحضرت ابوبكرالصديق وغيرهم رضي الله عنهم (٥)

---

(١) فتح البارى: ٥/٥٦.
(٢) عمدة القارى: ١٢/٢٩٥ فتح البارى: ٥/٥٦.
(٣) المتوارى على تراجم البخارى: ٢٦٥.
(٤) عمدة القارى: ١٢/٢٩٥ - ٢٩٦.
(٥) عمدة القارى: ١٢/٢٩٦ ارشادالسارى: ٥/٣٥٩.

قوله: لاذودن رجالا عنت حوضي - هغه خلق کوم چه به رسول الله ﷺ دَحشر په ورځ دَحوض کوثر نه اخواکوی هغوی نه څوك مراددی؟ په دې کښې دَعلماؤ مختلف اقوال دی. ابن التین رحمه الله فرمائی چه هغه منافقان دی.[1] ابن الجوزی رحمه الله فرمائی دې نه مراد اهل بدعت دی[2] او بعض حضرات فرمائی دې نه مرتدین مراددی.[3]

یوه شبه اودَهغې ازاله:- امام ابن الجوزی رحمه الله فرمائی که دا اعتراض اوکړې شی چه دَدغه خلقو حال دَ رسول الله ﷺ نه څنګه پټ اوساتلې شو حالانکه په حدیث کښې راغلی دی زما په وړاندې زمادَامت اعمال پیش کولې شی. نودَدې جواب دادې چه دَ حضورپاك ﷺ په وړاندې دَ مؤمنینو مؤحدینو اعمال پیش کولې شی نه چه دَمنافقانواوکافرانو.[4]

[حدیث ۲۲۳۹] [5] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ وَكَثِيرِ بْنِ كَثِيرٍ - يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى الآخَرِ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رضى الله عنهما - قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ - أَوْ قَالَ لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ - لَكَانَتْ عَيْنًا مَعِينًا، وَأَقْبَلَ جُرْهُمُ فَقَالُوا أَتَأْذَنِينَ أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ قَالَتْ نَعَمْ وَلاَ حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ. قَالُوا نَعَمْ». [۳۱۸۳، ۳۱۸۵]

ترجمه:- دَ حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې الله تعالی دې دَحضرت اسماعیل علیه السلام په موربانديې رحم اوکړی که چرې هغې زمزم پریخودې وې یانی داسې اوفرمائیل چه هغې دَزمزم نه چونګ چونګ نه ډکولو اواخستلو نوهغه به یوه جاری چینه وه اودَقبیله جرهم خلق هغې له راغلل ورته ئې اووئیل. آیا ته مونږ خپل خان سره دَ کوزیدلو اجازت راکوې؟ هغې وئیل او لیکن په اوبوبه ستاسو هیڅ حق نه وی هغوی اووئیل ټیك ده.

رجال الحدیث

عبدالله بن محمد:- دا ابوجعفر عبدالله بن محمدبن عبدالله جعفی مسندی رحمه الله دې.[6] یادساتئی چه دَامام بخاری په شیوخ کښې عبدالله بن محمد نومې شیوخ شمیراته دې.[7]

---

[1]) المصدر السابق.

[2]) المصدر السابق.

[3]) عمدة القاري:۱۲/۲۹۶.

[4]) المصدرالسابق.

[5]) أخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضًا في أحاديث الانبياء باب يزفون رقم:۳۳۶۲، ۳۳۶۴، ۳۳۶۵ ولم يخرجه أحد من أصحاب السنةسوى البخاري رحمه الله تعالى انظر جامع الاصول: ۱۰/۲۹۷ الكتاب الثامن قصة ابراهيم واسماعيل وأمه عليهم السلام رقم:۷۸۱۹.

[6]) كشف الباري:۱/۶۵۷.

[7]) مفتاح صحيح البخاري:۹۴ — ۹۵.

عبدالرزاق:- دا عبدالرزاق بن همام صنعاني رحمه الله دی.[1]
معمر:-دا معمر بن راشد ازدی بصری رحمه الله دی.[2]
أيوب:- دا ايوب بن ابی تيميه کيسان سختياني رحمه الله دی.[3]
كثير بن كثير:- دا كثير بن كثير بن مطلب بن أبي وداعة بن صبيرة بن سعيد بن سعد بن سهم قرشي سهمي مكي رحمه الله دی.[4] دوی د جعفربن کثير او عبدالله بن کثير رحمه الله رورد ی.[5]
اساتذه:- هغوی د سعيدبن جبير، علی بن عبدالله ازدی باقي او خپل والد محترم كثير بن مطلب بن ابی وداعة وغيرهم رحمهم الله نه روايات نقل کوی.[6]
تلامذه:- ابراهيم بن نافع مكی، سالم خياط، سفيان بن عيينه، عبدالملک بن جريج، معمر بن راشد او هشام بن حسان د هغوی رحمه الله نه روايات نقل کوی.[7]
امام احمدبن حنبل رحمه الله فرمائي **ثقة**.[8] يحيی بن معين رحمه الله فرمائی **ثقة**[9] محمدبن سعد رحمه الله فرمائی **كان شاعراً، قليل الحديث**.[10] امام نسائی رحمه الله فرمائی لاباس به.[11] ابن حبان رحمه الله د هغوی تذکره ثقات کښې کړې ده.[12] حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی **ثقة، من السادسة**.[13]
سعيدبن جبير:- دوی سعيدبن جبير کوفی رحمه الله دی.[14]
عبدالله بن عباس:- اود حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما تذکره هم تيره شوې ده.[15]
دحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- علامه عيني رحمه الله فرمائی چه دحديث ترجمة الباب سره مطابقت قولها لجرهم ولاحق لكم في الماء نه ماخوذ دی. يعنی دحضرت هاجره بی بی د

---

[1] كشف الباري:۲/۴۲۱.
[2] كشف الباري:۱/۴۶۵، ۴/۳۲۱.
[3] كشف الباري:۲/۲۶.
[4] تهذيب الكمال: ۲۴/۱۵۱.
[5] المصدرالسابق.
[6] تهذيب الكمال:۲۴/۱۵۱ – ۱۵۲.
[7] المصدرالسابق.
[8] العلل ومعرفة الرجال:۱/۱۲۹.
[9] الجرح والتعديل:۷، رقم الترجمة:۸۶۷.
[10] طبقات لابن سعد رحمه الله ۵/۴۸۵.
[11] تهذيب الكمال: ۲۴/۱۵۲.
[12] الثقات: ۷/۳۴۹.
[13] تقريب التهذيب: ۲/۱۴۲.
[14] كشف الباري:۱/۴۳۵، ۴/۴۱۸.
[15] كشف الباري:۱/۴۳۵، ۲/۲۰۵.

قبیله جرهم خلقو ته دا وینا چه په اوبوبه ستاسوځه حق نه وی دا قول په دې خبره باندې دلالت کوی چه هغه د نورو خلقو نه زیاته د دغه چینې حقداره وه. او حضورپاک په دې قصه باندې څه انکارهم نه دې فرمائیلې اوکه شرائع ماقبلنا بغیردنکیر نه بیان کړې شی نوزمونږ په حق کښې هم حجت دې.(١)

قوله: یزید أحدهما علی الاخر:- یعنی ایوب سختیانی رحمه الله او کثیر بن کثیر رحمه الله دواړو په دې روایت کښې څه مضمون زیاتی نقل کړې دې لکه چه علامه قسطلانی رحمه الله صاحب کواکب په حواله سره نقل کړی دی چه په دې دواړو کښې دهریوروایت په دوو اعتباروسره مزید اومزیدعلیه دواړو حیثیت لری.(٢)

قوله: یرحم الله أم اسماعیل:-علامه عینی رحمه الله فرمائی (٣)کله چه په شام کښې قط راغلونو ابراهیم علیه السلام خپل ځان سره حضرت ساره او حضرت لوط علیهم السلام واخستلو اومصرته لاړل. په هغه وخت کښې په مصرکښې د فراعنه مصر د رومبی فرعون حکومت وو. او بیا حضرت ابراهیم اوحضرت ساره علیهم السلام ته دمصرد فروعون نه کوم تکلیف اورسیدو دهغې قصه اهل تاریخ وسیر کښې مشهوره ده. بهرحال آخری خبره دا اوشوه چه الله تعالی حضرت ساره ته دهغه فرعون نه خلاصې ورکړو او په هغه باندې دهغې داسې رعب راغلو چه دهغې دخدمت دپاره حضرت هاجره بی بی هغې ورکړه. مقاتل رحمه الله فرمائی چه حضرت هاجره دحضرت هود علیه السلام د اولاد نه وه. اوحضرت ضحاک رحمه الله فرمائی دمصرد بادشاه لوروه اوبیاچه کله په مصرباندې یوبل بادشاه حمله اوکړه او غلبه ئې حاصله کړه نود هغې پلارئې قتل کړو اودائې وینځه جوړه کړه . او بیاهم دا دې بادشاه دحضرت ساره په خدمت کښې پیش کړه. اوحضرت ساره داحضرت ابراهیم علیه السلام ته هبه کړه اوبیاهم ددې نه حضرت اسماعیل علیه السلام پیدا شو. بیاحضرت ابراهیم علیه السلام حضرت اسماعیل اوحضرت هاجره علیهما السلام دالله تعالی په حکم باندې د مکې په آب وګیا میدان کښې پریخودل د کومې چه اوږده قصه مشهوره ده. مختصردا چه حضرت هاجره سره هغه وخت داوبویووړوکې مشک وو هغه ختم شو اوکله چه تنده زیاته شوه نوحضرت جبرائیل علیه السلام نازل شو اوهغوی روان کړل دزمزم ځائې ته ئې راؤرسول اوهلته ئې خپله پونده اووهله نوهلته یوه چینه روانه شو دې زمزم ته رکضة جبرائیل هم ونیلې شی. کله چه چینه راؤخوټکیدله نوحضرت هاجره د اوبونه خپله مشکیزه ډکه کړه او په دې کښې اوبه راجمع کړې. نوحضورپاک هم ددې قصې طرف ته اشاره اوفرمائیله یرحم الله ام إسماعیل لوترکت زمزم لکانت عینا معینا. او بیاحضرت جبرائیل علیه السلام هغوی ته اووئیل اوس ته په دې بناروالاباندې د تندې ویره مه کوه بیشکه دا داسې چینه ده چه دې نه به د الله تعالی سبحانه وتعالی میلمانه اوبه څکی. بیا په دې ځائې کښې د قبیله جرهم څه خلق د

---

(١) عمدة القاری:١٢/٢٩٦ بتفصیل.

(٢) إرشادالساری:١٠/٣٥٩.

(٣) عمدة القاری:١٢/٢٩٧.

شام دَ تللو دپاره په دې خاني تیریدل هغوی دَمکې مکرمې دَ وادنی لاندې طرف ته ډیره واچوله نو هغوی په غرباندې مارغان اولوتونکی اولیدل هغوی اوونیل چه دامرغنی خو په اوبو الوزی اومونږ په دې وادنی باندې تیریږو راتیریږو. دلته خو چرته دَ اوبو نوم اوننبه نه وه نودغه شان هغوی دې اوبوطرف ته راغلل. بیا هغوی حضرت هاجره ته دې خلقو عرض اوکړو که تاسو اجازت راکوئی نومونږ به دلته اووسیږو اواوبه به هم ستاسو وی. هغې اجازت ورکړو نودغه شان دا اولین خلق ووچه هلته ئې استوګنه اختیارکړه اوهغوی هم هلته پاتې شو تردې چه حضرت اسماعیل علیه السلام خوان شو او هم دَدوی نه ئې فصیح اوبلیغ عربی زده کړه اوبیا دحضرت هاجره انتقال اوشو. حضرت اسماعیل علیه السلام هم ددوی یوې ښځې سره واده اوکړو دکومې نوم چه جداء بنت سعد عملاً وو اودَدوی په قصه کښې ډیر زیات تفاصیل دی چه په تاریخ والسیرکښې کتلې شئی.(۱)

دَ بنوجرهم څه تفصیل:- بنوجرهم په دوو قسمونوباندې دی اول هغه جرهم چه دَ قوم عاد دَ زمانې نه وو هغوی خو هلاك شو اودَغوی نښې نښانې هم ختمې شوې اوهغوی ته به ئې عرب بائده وئیل او دویم هغه جرهم بن قحطان دَ اولاد نه دی. دا جرهم بن قحطان دَیعرب بن قحطان رور وو. یعرب دَیمن دَعلاقې حکمران وو اوجرهم دَحجاز دَدوی نسب بعض اهل تاریخ داسې نقل کړې دې چه جرهم بن قحطان بن عامر بن شالح بن ارقحشذ بن سام بن نوح علیه السلام.(۲)

[حدیث ۲۲۴۰](۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رضی الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلی الله علیه وسلم- قَالَ «ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى سِلْعَةٍ لَقَدْ أَعْطَى بِهَا أَكْثَرَ مِمَّا أَعْطَى وَهْوَ كَاذِبٌ، وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ، وَرَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ مَاءٍ، فَيَقُولُ اللَّهُ الْيَوْمَ أَمْنَعُكَ فَضْلِي، كَمَا مَنَعْتَ فَضْلَ مَا لَمْ تَعْمَلْ يَدَاكَ». قَالَ عَلِيٌّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ غَيْرَ مَرَّةٍ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ أَبَا صَالِحٍ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ -صلی الله علیه وسلم-. [ر: ۲۲۳۰]

---

(۱) عمدة القاری:۲۹۷/۱۲.

(۲) المصدر السابق.

(۳) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی المساقاة باب أثم من منع ابن السبیل من الماء رقم:۲۳۵۸وفی الشهادات باب الیمین بعدالعصر رقم:۲۶۷۲وفی الاحکام باب من بائع رجلا لایبائعه إلا للدینا رقم:۷۲۱۲وفی التوحید باب قول الله تعالی ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴾ رقم:۷۴۴۶وأخرجه مسلم رحمه الله تعالی فی الایمان باب بیان غلظ تحریم إسبال الازار والمن بالعطیة الخ رقم:۲۹۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی البیوع باب فی منع الماء رقم: ۳۴۷۴، ۳۴۷۵ والنسائی رحمه الله تعالی فی البیوع باب الحلف الواجب للخدیعة فی البیع رقم:۴۴۶۷.

ترجمه:- دَ حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چه نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه درې كسان داسې دى چاسره چه به الله سبحانه وتعالى خبرې نه وى اونه به دَهغوى طرف ته نظر كرم كوى. يوهغه سړې چه په خپل مال قسم خورى چه ما ته دَدې سامان دومره روپئى ملاويدلې اودروغ وائى بل هغه كس چه دَ مازيگرنه پس نى قسم اوخوړلودې دَ پاره چه دَ يومسلمان مال اووهى اودريم هغه سړې چه زياتى اوبه ئى بندې كړې. الله تعالى به هغه ته فرمائى چه څنگه تا دُنيا كښې زياتى اوبه بندې كړې وې چه تانه وې جوړې كړې نن زه ستانه خپل فضل بندوم.

رجال الحديث

عبدالله بن محمد:- داعبدالله بن محمد بن عبدالله جعفى مسندى رحمه الله دې (1)

سفيان:- دا سفيان بن عيينه رحمه الله دې. (2)

عمرو:- دا عمرو بن دينار مكى رحمه الله دې. (3)

أبى صالح:- دا ابوصالح ذكوان مدنى رحمه الله دې. (4)

ابوهريره:- اودَ حضرت ابوهريره رضي الله عنه چه مشهورصحابى دې تذكره هم تيره شوې ده. (5)

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت **قوله: ورجل منع فضل ماء** نه ماخوذدې. په دې وجه چه هغه سړى زياتى اوفاضل اوبه دَ خلقونه دَمنع كولودَ وجې دَ عذاب مستحق شو نوداخبره په دې باندې دلالت كوى چه هغه دَخپل اصل اوضرورت اوبه كومې چه دَ هغه په حوض يا مشكيزه كښې موجود دى دَ نورو نه زيات حقداردې. (6)

قوله: قال علي حدثنا سفيان الخ:- يعنى على بن مدينى رحمه الله فرمائى چه سفيان بن عيينه رحمه الله داحديث زمونږ په وړاندې څوځل عمرو بن دينار رحمه الله نه بيان كړو اوهغه داحديث دَ ابوصالح ذكوان رحمه الله نه اوريدلې اوابوصالح دَدې حديث سند حضورپاك ﷺ ته رسولې دې.

دَتعليق مقصد:- مقصددادې چه سفيان بن عيينه رحمه الله به چونكه داحديث اكثرمرسل بيانولو نو په دې وجه دَدې دَمرسل كيدو وهم نه دى كول پكار بلكه صحيح هم دغه دى چه دا حديث موصول دې او هغوى دا دَحفاظ حديث نه موصولاً اوريدلې دې لكه چه په حديث باب كښې دى او عمرو ناقد رحمه الله هم دا موصولاً ذكركړې دې. دغه شان امام مسلم رحمه الله هم سفيان عن عمرو عن ابى صالح عن ابى هريرة رضي الله عنه په طريق سره دا موصولاً ذكركړې دې (7) اوعلامه

---

1) كشف البارى:۱/۶۵۷.
2) كشف البارى:۱/۲۳۸، ۳/۱۰۲.
3) كشف البارى:٤/۳۰۹.
4) كشف البارى:۱/۶۵۸.
5) كشف البارى:۱/۶۵۹.
6) عمدة القارى:۱۲/۲۶۸ إرشادالسارى:۵/۳۶۱.
7) إرشاد السارى:۵/۳۶۱ عمدة القارى:۱۲/۲۹۸.

اسماعیلی رحمہ اللہ فرمائی چه سعیدبن عبدالرحمن مخزومی عبدالله بن یونس محمدابن ابی الوزیر اومحمدبن یونس وغیره رحمهم الله دَ سفیان بن عیینه رحمہ اللہ متابعت کړې دې او مذکوره روایت ئې موصولاً بیان کړې دې.[1]

۱۲ - باب: لاحمی إلالله ولرسوله ﷺ

محفوظ دځرن ځایونه د الله تعالی اودهغه د رسول ﷺ دپاره دی

حل لغات حمی: - دَ ځرن ځائی په کوم کښې چه دَنورو خلقو دَ ځاروود ځرولوممانعت وی، هرهغه ځیزچه حفاظت ئې اوکړې شی.[2]

دَترجمة الباب مقصد: - دَ عربود اَمیرانوطریقه داود چه هغوی به په ځنګلوکښې یودَ ځرن ځائې دَخپل ځان دَپاره مخصوص کولو دَهغوی ځاروی به په هغې کښې ځریدل اونورو خلقوته به دَ ځاروو ځرولو اجازت نه وو نوحضورپاك دې نه منع اوفرمائیله چه الله تعالی یا دَهغه رسول ﷺ یادَهغوی په ځائې خلیف نه علاوه بل دَ هیچاحق نشته چه هغه دَ خپل ذات دَپاره دَ جاهلیت دَ زمانې په شان نور خلق منع کړی اودَخپل ځان دَپاره څه ځائی مخصوص کړی.[3]

[حدیث ۲۲۴۱][4] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -رضى الله عنهما- أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَثَّامَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «لاَ حِمَى إِلاَّ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ». وَقَالَ بَلَغَنَا أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- حَمَى النَّقِيعَ، وَأَنَّ عُمَرَ حَمَى السَّرَفَ وَالرَّبَذَةَ. [۲۸۵۰]

ترجمه: - حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما دَحضرت جثمامه رضی اللہ عنہ نه نقل کوی چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې مخصوص دَ ځرن ځائی صرف دَالله تعالی اودَهغه دَ رسول ﷺ دَپاره دی.

رجال الحدیث

یحییٰ بن بکیر: - دا یحییٰ بن عبداللهبن بکیر مخزومی مصری رحمہ اللہ دې.[5]
لیث: - داامام لیث بن یزیدایلی رحمہ اللہ دې.[6]

---

[1]) فتح الباری:۵/٤٤.
[2]) النهایة:۱/٤٣٨ — ٤٣٩.
[3]) إراشادالساری:۵/۳۶۳ عمدة القاری:۱۲/۲۹۹.
[4]) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی الجهاد باب أهل الدار یبیتون فیصاب الولدان والذراری رقم:۳۰۱۲ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی الخراج والامارة باب فی الارض یحمیها الامام الخ رقم:۳۰۸۳، ۳۰۸٤ وانظر جامع الاصول: ۷۳۵/۲الکتاب الاول فی الجهاد الباب الثانی فی فروع الجهاد الفصل الثالث فی الغنائم والفرء. الفرع السادس فی أحادیث متفرقة الخ رقم:۱۲۳۲.
[5]) کشف الباری:۱/۳۲۳.
[6]) کشف الباری:۱/۳۲٤.

يونس:- دا يونس بن يزيد ايلى رحمه الله دې.[1]
ابن شهاب:- دا محمد بن مسلم بن عبيدالله بن عبدالله بن شهاب رحمه الله دې.[2]
عبدالله:- دا عبيدالله بن عبدالله بن عتبة بن مسعود رحمه الله دې.[3]
ابن عباس:- دا مشهور صحابى عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنهما دې.[4]

صعب بن جثامة:-داحضرت صعب بن جثامة ليثى حجازى رضي الله عنه دې.[5]
دَحديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:-علامه عينى رحمه الله فرمائى چه حديث مبارك خوعين ترجمه ده اودَدې نه دَ قوى مطابقت تصور نه شى كيدې.[6]
تشريح:- مطلب داچه په مسلمانانوكښې چاته هم داحق حاصل نه دې چه هغوى څنګلاتو كښې يودَ څرن ځائى دَځپل ځان دَپاره مخصوص كړى اونورخلق دَ هغې نه منع كړى.اوصرف الله سبحانه وتعالى اودَهغه رسول ﷺ اوځوك چه دَ هغوى په ځائى خليفه دوخت وى. اودَ عامومسلمانانودَمصلحت دَپاره هغه دا ضرورى ګڼړى نوهغوى ته داحق حاصل دې چه هغه يودَ څرن ځائى مخصوص كړى.[7]اوامام هم يوداسې دَ څرن ځائى مخصوص كولې شى چه دَچا مملوك نه وى لكه واديانې ځنګلې او دَ مرو زمكې وغيره.[8]
لكه څنګه چه حضرت ابوبكرصديق، حضرت عمر فاروق اوحضرت عثمان غنى رضي الله عنهم نه داسې كول ثابت دى. اوچه كله په حضرت عمر رضي الله عنه باندې يوسړى دا اعتراض اوكړو نوهغه په جواب كښې اوفرمائيل چه دا دَالله تعالى سبحانه وتعالى زمكه ده اوهم دَالله تعالى دَ مال دَ حفاظت دَپاره دا مخصوص كړې شوې ده.[9]

قوله: وقال بلغنا أن النبى صلى الله تعالى عليه وسلم الخ:- دلته دَ بخارى شريف تقريبًادَتولو راويانوپه نسخو كښې داسې دى چه وقال بلغنا الخ بغيردَابوذر رحمه الله دَ نسخې نه په هغې كښې دى وقال أبوعبدالله . حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى هم په دې وجه بعض شراح ته دا وهم شوې دې چه دا دَمصنف يعنى امام بخارى رحمه الله كلام دې حالانكه داسې نه ده دا كلام دَ ابن شهاب زهرى رحمه الله دې اودا روايت مرسل يا معطل دې. اوهم دَدې حديث باب په

[1] كشف البارى:۱/۳۶۳، ۳/۲۸۲.
[2] كشف البارى:۱/۳۲۶.
[3] كشف البارى:۱/۳۲۶.
[4] كشف البارى:۱/٤۳۵ ، ۲/۲۰۵.
[5] كشف البارى كتاب جزاء الصيد باب إذا أهدى للمحرم حمارا وحشيا حيا الخ..
[6] عمدة القارى: ۱۲/۳۰۰ إرشادالسارى:۵/۳۶۲.
[7] عمدة القارى: ۱۲/۳۰۰إرشادالسارى:۵/۳۶۲.
[8] إرشادالسارى:۵/۳۶۲.
[9] عمدة القارى:۱۲/۳۰۰.

اسناد سره موصولاً هم نقل کړې شوې دې (۱) لکه څنګه چه امام ابوداؤد په خپل سنن کښې ددې خبرې تصريح کړې ده (۲) دغه شان ابن سعد رحمه الله دحضرت عمر رضي الله عنه اثر موصولاً نقل کړې دې (۳) اوددې تعليق مطلب دادې چه امام ابن شهاب زهرى رحمه الله فرمائى چه مونږ ته داخبر رسيدلې دې چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم نقيع محفوظ کړو اوحضرت عمر رضي الله عنه سرف او ربذة محفوظ کړل

قوله: النقيع:- نقيع: دنون فتحه سره او قاف په كسره سره دې. دادمدينې منورې نه شل فرسخ فاصله باندې خائى دې او په اصل کښې نقيع هرهغه خائى ته ونيلې شى چرته چه اوبه جمع وى اوهلته وابنه راؤټوكيږى.(۴)

قوله: الشرف:- داد شين او راء فتحه سره دې زمونږ په متداول نسخوکښې اودبخارى شريف د بعض شراح په نسخو کښې دا هم دغه شان دې.(۵) دا د مدينې منورې نه د يوڅوميله فاصله باندې يوخائى دې هغې ته وائى.(۶) اود بعض شراح په نسخو کښې دا سين سره دې.(۷) علامه مياطى رحمه الله فرمائى چه دا خطاء ده او صحيح هم شرف دې.لكه چه د بخارى بعض راويانوذكركړې دې او په موطاء ابن وهب کښې هم دغه شان دې. اوتر كومې چه د سرف تعلق دې نوهغه دمكې مكرمې نه تقريباً شپږ ميله لرې د يوځائې نوم دې.(۸) او په دې لفظ باندې الف اولام هم نه شى داخليدې.(۹)

قوله: الربذة:- دا د راء او باء فتحې سره دې اوذات عرق سره نيزدې د يوكلى نوم دې اودمدينې منورې نه تقريباً درې ميله فاصله باندې دې.(۱۰)

---

[1]) فتح البارى:۵۷/۵إرشادالسارى:۳۶۲/۵عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.

[2]) سنن ابوداؤد كتاب الخراج والامارة والفئ باب فى الارض يحسبها الامام أوالرجل رقم:۳۰۸۳ وقال بعده: قال ابن شهاب رحمه الله تعالى:وبلغنى أن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم حمى النقيع.

[3]) الطبقات لابن سعد رحمه الله ۳۰۵/۳ ترجمة عمر. رضي الله عنه

[4]) إرشاد السارى:۳۶۲/۵.

[5]) صحيح بخارى:۳۱۶/۱۱قديمى. فتح البارى:۵۸/۵عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.

[6]) عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.

[7]) إرشادالسارى:۲۶۲/۵ عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.

[8]) المصدرالسابق.

[9]) فتح البارى:۵۸/۵.

[10]) عمدة القارى:۳۰۱/۱۲.

۱۳ - باب: شرب الناس والدواب من الانهار

د نهرونو نه انسانان او حيوانان اوبه څکلې شي

د ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله فرمائي چه په عامونهرونوکښې يوسړی ته داحق حاصل نه دی هغه نور خلق د اوبوڅکلونه يا ځناور د اوبوڅکلونه منع کړی اودامسئله متفق عليه ده (۱) د کومې تفصيل چه په شاته ابواب کښې تيرشوی دی.

[حديث ۲۲۴۲] (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «الْخَيْلُ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَعَلَى رَجُلٍ وِزْرٌ، فَأَمَّا الَّذِى لَهُ أَجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِى سَبِيلِ اللَّهِ، فَأَطَالَ بِهَا فِى مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَصَابَتْ فِى طِيَلِهَا ذَلِكَ مِنَ الْمَرْجِ أَوِ الرَّوْضَةِ كَانَتْ لَهُ حَسَنَاتٍ، وَلَوْ أَنَّهُ انْقَطَعَ طِيَلُهَا فَاسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ كَانَتْ آثَارُهَا وَأَرْوَاثُهَا حَسَنَاتٍ لَهُ، وَلَوْ أَنَّهَا مَرَّتْ بِنَهَرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَمْ يُرِدْ أَنْ يَسْقِىَ كَانَ ذَلِكَ حَسَنَاتٍ لَهُ، فَهِىَ لِذَلِكَ أَجْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا تَغَنِّيًا وَتَعَفُّفًا ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِى رِقَابِهَا وَلاَ ظُهُورِهَا، فَهِىَ لِذَلِكَ سِتْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا فَخْرًا وَرِيَاءً وَنِوَاءً لأَهْلِ الإِسْلاَمِ، فَهِىَ عَلَى ذَلِكَ وِزْرٌ». وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - عَنِ الْحُمُرِ فَقَالَ «مَا أُنْزِلَ عَلَىَّ فِيهَا شَىْءٌ إِلاَّ هَذِهِ الآيَةُ الْجَامِعَةُ الْفَاذَّةُ (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ)» [۲۷۰۵، ۳۴۴۶، ۴۶۷۸، ۴۶۷۹، ۶۹۲۳]

ترجمه:- حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائيلي اس د يوسړی دپاره (سبب) داجر اوثواب دی اود يوسړی دپاره پرده (بچاؤ) دی اود يوسړی دپاره وبال دی بهرحال دهغه سړی دپاره چه (سبب) داجر اوثواب دی نوهغه هغه سړی دی چه دالله تعالی سبحانه وتعالی دپاره ئی دا اس تړلې دی. د څرن په ځائی کښې يا باغ کښې دهغه رسئی اوږده کړی نوهغه اس دڅرن په ځائی کښې يا د باغ کښې دخپلې رسئی د اوږدوالی په اندازه خوری څکی نودده دپاره نيکئی ليکلې کيږی. اوکه چرې دهغه رسئی پرې شی اوهغه د يواوچتوالی يا دوو اوچتوالو برابر اوتختی منډه کړی نودهغه د خپو نښې اود خړانشه ټول به دهغه د پاره نيکئی شميرلې شی. اوکه هغه چرته په واله باندې تيرشی اودهغې نه اوبه اوڅکی سره ددې چه مالك

---

(۱) عمدة القاری: ۳۰۱/۱۲.

(۲) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فى الجهاد باب الخيل ثلاثة الخ رقم: ۲۸۶۰ و فى المناقب باب رقم: ۳۶۴۶ وفى التفسير سورة إذا لزلت رقم: ۴۹۶۲، ۴۹۶۳ وفى الاعتصام باب الاحكام التى تصرف بالدلائل الخ رقم: ۷۳۵۶ وأخرجه النسائى رحمه الله تعالى فى كتاب الخيل والسيف والرمى باب الخيل معقود فى نواصيها الخير إلى يوم القيمة رقم: ۳۵۹۳ ومسلم رحمه الله تعالى فى الزكاة باب إثم مانع الزكاة رقم: ۲۲۹۰ وانظر: جامع الاصول الكتاب الاول فى الزكاة الباب الاول فى وجوبها وإثم تاركها رقم: ۲۶۵۷.

نې د اوبوڅکلو اراده نه وي کړې نوبيابه هم دهغه دپاره نيکئي ليکلې کيږي دداسې سړې دپاره خو اس ثواب اوهم ثواب دې. اويوهغه سړې دې چه اس ئې تړلې دې روپو ګټلو او د سوال نه د بچ کيدلودپاره بيا دهغه په سټ او پټوکښې چه کوم د الله تعالى حق دې هغه هيرنه کړي نود داسې سړي دپاره (اس) پرده (يعنى بچاؤ) دې اوکوم سړې چه اس اوتړي فخر اوکبر ښائي اود اهل اسلام د نقصان رسولودپاره نوداسې سړي دپاره دا اسونه وبال اوعذاب دې.

د رسول الله ﷺ نه د خرو باره کښې تپوس اوشو نوحضورپاك اوفرمائيل چه الله سبحانه وتعالى ددې متعلق(څه خاص) حكم په ماباندې نه دې نازل کړې مګر د سورت إذازلزلت دا يوآيت کوم چه جامع دې ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝﴾ الاية يعنى چه څوك يو ذره برابر نيکى كوى هغه وينى او څوك چه يوذره برابر بدى كوى هغه به هم وينى.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- داعبدالله بن يوسف تنيسى مصرى رحمه الله دې. ([1])

مالک بن انس:-دا امام دارلهجرة مالك بن انس بن مالك بن ابى عامر، ابوعبدالله مدنى رحمه الله دې. ([2])

زيدبن اسلم:- دا زيدبن اسلم عدوى مدنى رحمه الله دې. ([3])

أبى صالح السمان:- دا ابوصالح ذكوان مدنى رحمه الله دې. ([4])

ابوهريره:- اوحضرت ابوهريره رضي الله عنه تذكره هم تيره شوې ده. ([5])

حل اللغات:- المرج: د څرن ځائى ارت اوكولاؤ د وښووالازمكه، ددې جمع مروج راځى. ([6])

الطيل والطول: هغه اوږده رسئى چه يوسرئى موګى وغيره پورې وى او بل سرد اس خپه کښې تړلې وى دې دپاره چه ګرځيدې شى څرن كولې شى ليكن چرته تختيدې نه شى. ([7])

استنان: داس بغيرد سورنه په مستئى سره يوخوابل خوامنډې وهل ([8])

نواء: دمفاعله نه مصدردې ناواه مناواة نونواء فخر كول دښمنى كول مقابله كول. ([9])

دحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: أنها مرت بنهرفشربت منه الخ سره دې. اوددې توضيح داده كه چرې د نهرونواوبه دچا دپاره مخصوص

---

[1]) كشف البارى:۱/۲۸۹، ٤/۱۱۳.

[2]) كشف البارى:۱/۲۹۰، ۲/۸۰.

[3]) كشف البارى:۲/۲۰۳.

[4]) كشف البارى:۱/۶۵۸.

[5]) كشف البارى:۱/۶۵۹.

[6]) النهاية: ۲/٦٤٨.

[7]) النهاية:۲/۱۲۸.

[8]) النهاية: ۱/۸۱٤.

[9]) النهاية:۲/۸۰۰.

وي نوخامخا به د اذن او اجازت ضرورت وو ليكن شارع عليه السلام چه مطلقا ذكر كړي نومعلومه شوه چه د نهرونو او به د چا د پاره مخصوص نه دي[1]

قوله: ثم لم ينس حق الله في رقابها ولا ظهورها - بيا دَهغوى په ستونو او شاګانو كښې د الله سبحانه وتعالى چه كوم حق دې هغه مه هيره وني يعني ددې په تجارت كښې زكوة اداكوني[2] او بعض حضرات فرمائي چه ولاظهورها نه مراد دادې چه په هغې باندې د الله سبحانه وتعالى په لاركښې سورلى كوني او امام ابوحنيفه رحمه الله د خيل سانمه په سلسله كښې دَدې روايت نه استدلال كوى دكوم تفصيل چه كتاب الزكوة كښې تيرشو [3] او يادَدې نه مراد دادې په دې باندې دَ ده دَ طاقت نه زيات بوج مه اچونى[4] داهم وئيلي شوى دى چه دې نه مراد دادې چه دَ دې په ذريعه دَ ضرورت مندو او محتاجانو امداد كونى[5]

قوله: وسئل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عن الحمر - يعنى دَ رسول الله ﷺ نه دَخرو دَ حكم باره كښې پښتنه اوشوه. علامه قسطلاني رحمه الله فرمائي چه دا سائل صعصة بن ناجية رضي الله عنه وو چه دَمشهورشاعر فرزوق نيكه دې[6] او سوال دَ خرو دَ زكوة اوصدقه باره كښې وو لكه چه علامه خطابي رحمه الله نه نقل كړي شوي دى[7] نورسول الله ﷺ آيت مبارك ﴿فَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهٗ ۝ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ۝﴾ (الزلزال: ۷،۸) په عموم سره جواب طرف ته اشاره اوفرمائيله يعنى چه كوم سړي ذره برابرهم نيكى كوى (ضرور) به هغه اووينى (كه هغه نيكى او عمل هرڅومره معمولى وى او وړوكې وى بيشكه هغه ته به د كړې نيكئى بدله ملاويږى) او كوم سړې چه يوه ذره برابربدى كوى (يقينا) به هغه وينى (او د هغې نتيجه زغمى)[8]

بعض حضرات فرمائي چه دا آيت مبارك ډير جامع او بې مثاله دې او لږ شان الفاظو سره ډيره زيات معانى ته جامع كيدو كښې بل يو آيت دَدې په شان نشته. ځكه چه دا دَخيراوشر هرې يوې معنې ته شامل دې[9] لكه څنګه چه پخپله رسول الله ﷺ ارشادفرمائيلي دې. إلا هذه الآية الجامعة الفاذة او په يوروايت كښې كعب احبار رحمه الله دَ نبى كريم ﷺ ارشاد نقل كړي دي

---

[1] عمدة القاري: ۳۰۶/۱۲.

[2] إرشادالساري: ۳٦٤/٥ عمدةالقاري: ۳۰۳/۱۲.

[3] المصدرالسابق.

[4] المصدرالسابق.

[5] المصدرالسابق.

[6] إرشادالساري: ۳٦٤/٥.

[7] إرشادالساري: ۳٦٤/٥ عمدة القاري: ۳۰٤/۱۲.

[8] معارف القرآن للشيخ الكاندهلوى رحمه الله ۵۱۹/۸.

[9] عمدةالقاري: ۳۰٤/۱۲ الكوثر الجارى: ٦٨/٥.

چه دا دوه آياتونه داسې نازل شوی چه دَ تورات اوانجيل خلاصه او حاصل دي. او په يوروايت کښې دی سورة إذا زلزلت الارض دَ تلاوت ثواب دَنصف قرآن دَ ثواب برابردي.[1]
علامه ابن العربي رحمه الله فرمائي چه دَدې آياتونو په عموم باندې دَټولو علماؤ اتفاق دې.[2]
علامه عيني رحمه الله فرمائي دَدې آيت مبارك په ذريعه دَجواب تفصيل دادې لکه چه دَهغوی سوال دا وو چه آيا دَخرو هم هغه حکم دې کوم چه دَ اسونودې؟ نودآيت مبارك په ذريعه جواب ورکړې شو که چرې دغه خره دَ خير په کارونوکښې وی نوضرور به دَ هغې بدله اوثواب ورکولې شي اوکه چرې دَ شرپه کارونوکښې وی نو يقينا دَهغې بدله اوعذاب نه خوری.[3]
يوه شبه اودهغې جواب: اوس يوسوال داکيږی چه هغوی دَ بغال قچرو باره کښې سوال ولې اونه کړو؟ دَدې جواب بعض علماؤ دا ورکړې دې چه دَقچرباره کښې سوال خکه اونه کړې شو چه هغه هم دَ خرو په شان دی اوهم دَهغې په حکم کښې داخل دی.[4]
يوبل جواب دا علامه ابن العربي رحمه الله نقل کړې دې چه هغه وخت دَ عربو په زمکه باندې دَ قچرو وجودنه وو اوړومبې قچر چه هلته اورسيدو هغه دلدل نومې قچر وو کوم چه مقوقس حضورپاك ته هديه رالېګلې وه.[5]

[حديث ۲۲۴۳] [6] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ-رضي الله عنه-قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ-صلى الله عليه وسلم- فَسَأَلَهُ عَنِ اللُّقَطَةِ، فَقَالَ «اعْرِفْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا، ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً، فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَإِلاَّ فَشَأْنَكَ بِهَا». قَالَ فَضَالَّةُ الْغَنَمِ قَالَ «هِيَ لَكَ أَوْ لأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ». قَالَ

---

[1] معارف القرآن للشيخ كاندهلوی:۵۱۹/۸.
[2] حكام القرآن لابن العربی رحمه الله ۴۴۰/۴.
[3] عمدة القاری:۳۰۴/۱۲.
[4] احكام القرآن لابن العربی رحمه الله ۴۴۰/۴.
[5] المصدرالسابق.
[6] أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضًا فی صحيحه كتاب العلم باب الغضب فی الموعظة والتعليم الخ رقم:۹۱ وكتاب اللقطة باب ضالة الابل الخ رقم:۲۴۲۷ وباب إذا لم يوجد صاحب اللقطة الخ رقم:۲۴۲۹ وباب إذا جاء صاحب اللقطة بعدسنة الخ رقم:۲۴۳۶ وباب من عرف اللقطة ولم يدفعهاإلى السلطان رقم:۲۴۳۸ وكتاب الطلاق باب حكم المفقود فی أهله وماله رقم:۵۲۹۲ وكتاب الادب باب مايجوز من الغضب والشدة لامرالله تعالى رقم:۶۱۱۲ ومسلم رحمه الله تعالى فی صحيحه كتاب اللقطة باب معرفة العفاص والوكاء وحكم ضالة الغنم والابل رقم: ۴۴۹۸- ۴۵۰۵ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فی سننه كتاب اللقطة باب التعريف باللقطة رقم: ۱۷۰۴ – ۱۷۰۸ والترمذی رحمه الله تعالى فی حامعه كتاب الاحكام باب ماجاء فی اللقطة وضالة الابل والغنم رقم:۱۳۷۲ – ۱۳۷۳ وابن ماجة رحمه الله تعالى فی سننه كتاب القطة باب ضالة الابل والبقر والغنم رقم:۲۵۰۴ وباب اللقطة رقم:۲۵۰۷.

فَضَالَّةُ الإِبِلِ قَالَ «مَالَكَ وَلَهَا مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَحِذَاؤُهَا، تَرِدُ الْمَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ، حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا». [ر: ۹۱]

ترجمه:- حضرت زیدبن خالد رضی الله عنه فرمائیلی چه یوسړي رسول الله ﷺ له راغلواو لقطه (پریوتلي څیز) باره کښې سوال اوکړو. حضوریاك ارشاد اوفرمائیلو دهغه ظرف (تیله) اودَدې دتړلوڅیزاوپیژنه بیا دیوکال پورې دَدې اعلان اوکړه اوس که دَهغې مالك راغلو (نوورنی کړه) گنی چه څه غواړې کوه. هغه وئیل ورکه شوې چیلئی؟ حضوریاك اوفرمائیل هغه ستا ده یا ستادَ رور ده یا دَ شرمخ. هغه وئیل ورك شوې اوښ؟ حضوریاك اوفرمائیل چه اوښ سره ستا څه غرض دې هغې سره دَ هغې مشك او موزه هرڅه موجود دی په اوبوکښې ورکوزیږی (یعنی پښپله اوبه څکی) اودَ ونوپانړې خوری تردې چه دَهغې مالك راشی اوهغه واخلی.

حل اللغات: **اللقطة**: هغه څیزچه تاته په لارکښې پروت ملاؤشی. اوهغه ته اوچت کړې یاهغه متروك څیز دکوم مالك چه معلوم نه وی.

اللقط: اوچت کړې شوې ماشوم اوهغه وړوکې ماشوم چه اوغورزولې شی. **من لقط لقطاً** (ن): دَ زمکې نه اوچتول.

والتقط الشئ: بغیردَ قصد او طلب نه په یوڅیز خبریدل، **اللقطة سمیت بها لانها تلتقط غالبًا**: او پریوتلې څیز ته **لقطة** ځکه وئیلې شی چه بلا قصد او طلب په زمکه ملاویږی او اوچت کړې شی.[1]

عفاص: کاك، دَ بوتل سر، دَ خرمن وغیره نه جوړشوې تیلئی په کوم کښې چه سامان کیخودې شی.[2] **وکاء**: دَمشك وغیره دَتړلومزې، لوښې وغیره دکوم سرچه تړلې شوی وی. دَدې جمع اوکیة راځی.[3]

رجال الحدیث

إسماعیل:-دا اسماعیل بن ابی اویس رحمه الله دې.[4]

مالک:- دا امام مالك بن انس رحمه الله دې.[5]

ربیعة بن ابی عبدالرحمن:-دا ربیعه بن ابی عبدالرحمن فروخ رحمه الله دې. دَ ربیعة الرائې په نوم سره مشهوردې.[6]

---

[1]) النهایة:۶۰۹/۲ طلبة الطلبة للنسفی:۲۰۸.

[2]) النهایة: ۲۲۷/۲.

[3]) النهایة:۸۷۷/۲.

[4]) کشف الباری:۱۱۳/۲.

[5]) کشف الباری:۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

[6]) کشف الباری:۴۳۴/۳.

یزیدمولی المنبعث:- دا یزید مولی المنبعث مدنی رحمه الله دی.[1]
زیدبن خالد جهنی رضی الله عنه:- دا ابوعبدالرحمن زید بن خالد جهنی رضی الله عنه دی.[2]
دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت:- دحدیث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: تردالماء سره دی یعني حضورپاك د یو ورك شوی اوښ د اخستلو نه منع فرمائیلې ځکه چه د اولګې اوتندې د وجې نه دهغه د مړکیدو اندیښنه نشته ځکه چه هغه پخپله د اوبود چینې نه اوبه څکی اوهغه څوك منع کولې نه شی اودادې دپاره دي چه الله تعالی دا چینې او نهرونه دټولو خلقو او ځناورو د فائدې دپاره جوړکړې دی اودې دالله تعالی نه سوا بل هیڅوك مالك نشته.[3] د حدیث مبارك متعلقه مسائلوباندې تفصیلی بحث کشف الباری کتاب العلمباب الغضب فی الموعظة والتعلیم إذا رأی مایکره کښې تیرشوې دې.

۱۴-باب: بیع الحطب والکلاء

دلرګې اود وښود بیع بیان

دترجمة الباب مقصد:- دا باب د لرګی او وښود خرڅ په بیان کښې دې اودامام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه ددې دواړو خرڅول جائزدی که یوسړی ددې احراز کړې وی او په خپل تحویل کښې ئې اخستې وی نوهغه ددې مالك شو اوس هغه دا خرڅولې شی.[4]
حافظ ابن حجر رحمه الله اوعلامه عینی رحمه الله دعلامه ابن بطال رحمه الله قول نقل کړې دې چه مباح لرګی او واښه راغونډول دمتفق علیها مسائلونه دي او په دې کښې دچاهم اختلاف نشته تردې چه هغه لرګی او واښه څوك په خپل مملوکه زمکه کښې اولګوی نوبیاددې دهریودپاره اباحت مرتفع کیږی.[5] خو مونږ ته د شارح ابن بطال رحمه الله په متداوله نسخوکښې دمتفق علیه الفاظ نه دی ملاؤشوی.[6]
یوسوال اودهغې جواب:-دلته یوسوال داپیداکیږی چه امام بخاری رحمه الله دا باب په ابواب الشرب کښې ولې ذکر کړو نوددې دوه جوابات ورکړې شوی دی: ① په اصل کښې درې څیزونه داسې دی چه د حقوق عامه نه شمیرلې شوی دی حطب کلاء اوماء هرسړی ته ددې نه فائده حاصلیږی ددې دپاره چه کوم ځائې امام بخاری رحمه الله داوبوذکر کړې دې هلته ئې د دې دواړو څیزونوهم ذکرکړې دې. چونکه امام بخاری رحمه الله دې نه وړاندې دا خودلی راروان دې چه صاحب الحوض اودغه شان صاحب القریة أحق بمائه چه داخلق دخپلو اوبوډیر حقداردی

---

[1] کشف الباری:۵۴۳/۳.
[2] کشف الباری:۵٤٤/۳.
[3] إرشاد الساری:۳۶۵/۵عمدة القاری:۳۰٤/۱۲.
[4] عمده القاری:۳۰۵/۱۲ فتح الباری:۶۰/۵
[5] المصدرالسابق.
[6] شرح ابن بطال:٤۱۸/۶ طبع: دارالکتب العلمیة.

نواوس ددې نه پس ضمناً كلاء اوحطب تذكره هم اوفرمائيله كه څوك سرې لرګى راغونډوى يا وابنه راجمع كوى نو هغه ددې مالك دې.[۱]

② او دويم جواب دادې چه امام بخارى رحمه الله په اصل كښې داخودل غوارى چه سړى كله د احتطاب او احتشاش د وجې نه مالك جوړشى نو هغه ته په دې كښې د مالكانه تصرف كولو اختيارحاصليږى. نود احياء موات د وجې نه خو په طريق اولى به هغه د زمكې مالك شى نولكه چه دې نه هغه د احياء موات مسئله ثابتوى.[۲]

[حديث ۲۲۴۴][۳] حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ -رضي الله عنه- عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «لأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحْبُلاً، فَيَأْخُذَ حُزْمَةً مِنْ حَطَبٍ فَيَبِيعَ، فَيَكُفَّ اللَّهُ بِهِ وَجْهَهُ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أُعْطِيَ أَمْ مُنِعَ». [ر: ۱۴۰۲]

ترجمه:- دحضرت زبير بن عوام رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد فرمائيلې دې كه په تاسو كښې څوك رسئى واخلى اود لرګو ګيډې راوړى خرڅ ئى كړى او الله سبحانه وتعالى دهغې (د ثمن په ذريعه) دهغه عزت بچ كړى نو دادهغې نه بهترده چه د خلقو نه سوال اوكړى اوبيا هغه ته وركړې شى يا منع كړې شى.

حل اللغات: أحبل: دا دحبل جمع ده رسئى دترلوڅه څيز، ددې جمع حبال حبول احبال هم راځى.[۴]

رجال الحديث

معلى بن أسد:- داابوالهيثم معلى بن اسد العمي البصري رحمه الله دې.[۵]

وهيب:- دا وهيب بن خالد بن عجلان الباهلي رحمه الله دې.[۶]

هشام:- دا هشام بن عروة بن زبير رحمه الله دې.[۷]

عن أبيه:- دا عروة بن زبير بن العوام رحمه الله دې.[۸]

[۱] عمدة القاري:۳۰۵/۱۲ بتفصيل.

[۲] فتح الباري:۶۰/۵ بتفصيل.

[۳] أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضًا فى الزكاة باب الاستعفاف عن المسئلة رقم:۱۴۷۱ وفى البيوع باب كسب الرجل وعمله بيده رقم:۲۰۷۵ وقد تفردبه الامام البخارى رحمه الله تعالى وانظر جامع الاصول: ۱۴۶/۱۰ رقم:۷۶۲۶.

[۴] النهاية:۳۲۵/۱، ۳۲۶.

[۵] كشف البارى كتاب الحيض باب المرأة تحيض بعد الافاضة.

[۶] كشف البارى:۱۱۸/۲.

[۷] كشف البارى:۴۳۲/۲، ۱۲۹/۱.

[۸] كشف البارى:۲۹۱/۱.

زبیربن العوام:- دا مشهورصحابی حضرت زبیر بن العوام بن خویلدبن اسدبن عبدالعزی بن قصی بن کلاب ابوعبدالله القرشی الاسدی رضی الله عنه دی.[1]

دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: فیاخذ حزمة من حطب فیبیع سره واضح دی.[2]

احدیث ۲۲۴۵[3] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رضي الله عنه - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - «لأَنْ يَحْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ». [ر: ۱۴۰۱]

ترجمه:- حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی که په تاسو کښې څوک په خپله شاباندې د لرګو ګیډې راوړی راشی نو دا دهغې نه بهتردی چه دچانه سوال اوکړی بیا هغه ده ته ورکړی یا ورنه کړی.

رجال الحدیث

یحیی بن بکیر:-دا یحیی بن عبدالله بن بکیرمخزومی مصری رحمه الله دی.[4]

لیث:- دا امام لیث بن سعد رحمه الله دی.[5]

عقیل:- داعقیل بن خالد بن عقیل رحمه الله دی.[6]

ابن شهاب:-دا محمدبن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب الزهری رحمه الله دی.[7]

ابی عبیدمولی عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه:- دا سعدبن عبید ابوعبیدمولی عبدالرحمن بن عوف رحمه الله دی اوهغوی ته مولی ابن ازهرهم وئیلې شی.[8]

---

[1]) کشف الباری: ۱۶۹/۴.

[2]) کشف الباری: ۳۰۵/۱۲.

[3]) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أیضًا فی الزکاة باب الاستعفاف عن المسالة رقم: ۱۴۷۰ وفی باب قول الله عزوجل: ﴿ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا ﴾ رقم: ۱۴۸۰ وفی البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده رقم: ۲۰۷۴ ومسلم رحمه الله تعالی فی الزکاة باب کراهیة المسالة للناس رقم: ۲۴۰۰ والترمذی رحمه الله تعالی فی الزکوة باب ماجاء فی النهی عن المسالة رقم: ۶۸۰ والنسائی رحمه الله تعالی فی الزکاة باب الاستعفاف عن المسئلة رقم: ۲۵۹۰.

[4]) کشف الباری: ۳۲۳/۱.

[5]) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

[6]) کشف الباری: ۴۵۵/۳، ۳۲۵/۱.

[7]) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

[8]) کشف الباری کتاب البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده.

دحدیث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت دحدیث سابق په شان دی.

[حدیث ۲۲۴۶] [۱] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رضي الله عنهم - أَنَّهُ قَالَ أَصَبْتُ شَارِفًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فِي مَغْنَمٍ يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ وَأَعْطَانِي رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - شَارِفًا أُخْرَى، فَأَنَخْتُهُمَا يَوْمًا عِنْدَ بَابِ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَحْمِلَ عَلَيْهِمَا إِذْخِرًا لأَبِيعَهُ، وَمَعِي صَائِغٌ مِنْ بَنِي قَيْنُقَاعَ فَأَسْتَعِينَ بِهِ عَلَى وَلِيمَةِ فَاطِمَةَ، وَحَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَشْرَبُ فِي ذَلِكَ الْبَيْتِ مَعَهُ قَيْنَةٌ، فَقَالَتْ أَلاَ يَا حَمْزَ لِلشُّرُفِ النِّوَاءِ. فَثَارَ إِلَيْهِمَا حَمْزَةُ بِالسَّيْفِ، فَجَبَّ أَسْنِمَتَهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، ثُمَّ أَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا. قُلْتُ لاِبْنِ شِهَابٍ وَمِنَ السَّنَامِ قَالَ قَدْ جَبَّ أَسْنِمَتَهُمَا فَذَهَبَ بِهَا. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ قَالَ عَلِيٌّ - رضي الله عنه - فَنَظَرْتُ إِلَى مَنْظَرٍ أَفْظَعَنِي فَأَتَيْتُ نَبِيَّ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - وَعِنْدَهُ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ فَأَخْبَرْتُهُ الْخَبَرَ فَخَرَجَ وَمَعَهُ زَيْدٌ، فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ، فَدَخَلَ عَلَى حَمْزَةَ فَتَغَيَّظَ عَلَيْهِ فَرَفَعَ حَمْزَةُ بَصَرَهُ وَقَالَ هَلْ أَنْتُمْ إِلاَّ عَبِيدٌ لآبَائِي فَرَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - يُقَهْقِرُ حَتَّى خَرَجَ عَنْهُمْ، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الْخَمْرِ. [ر: ۱۹۸۳]

ترجمه:- حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه فرمائی چه د غزوه بدر په مال غنیمت کښې یوه خوانه اوښه ماړسول الله ﷺ سره اولیدله او یوه بله اوښه رسول الله ﷺ ماته (خمس د مال نه) راکړه. یوورځ ما دا دواړه اوښې د یوانصاری سړی په دروازه کې کینولې او ما اراده کوله چه په دې دواړو اوښویاندې اذخر بار کړم او راوړم چه خرڅ ئې کړم اوما سره د قنقاع یو زرګرهم وو اود هغه (اذخریه پیسو) سره دحضرت فاطمه رضی الله عنها په ولیمه کښې امداد واخلم اوحضرت حمزه رضی الله عنه بن عبدالمطلب (هغه وخت) هم هغه کورکښې شراب څکل اوحضرت حمزه رضی الله عنه سره یوه سندر غاړې هم وه. هغې په خپله سندره کښې دامصرع اووئیله پاسه اې حمزه د چاقوچاقو اوښو طرف ته دې اوریدوسره حضرت حمزه رضی الله عنه توره واخسته اوحمله ئې اوکړه اود هغه اوښوقبونه ئې پرې کړل اود هغوی خیټې ئې اوشلولې اود هغوی اینې ئې راوویستې (ابن جریج رحمه الله وائی چه) ما ابن شهاب رحمه الله ته اووئیل اوقبونه؟ نوهغه ونیل چه قبونه ئې هم پرې کړل یوړل. ابن شهاب رحمه الله وائی چه حضرت علی رضی الله عنه فرمائی ماداسې نظاره اولیدله چه هغې سره اوویریدم

[۱] أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أیضًا فی البیوع باب ماقیل فی الصواغ:۲۰۸۹ وفی الجهاد باب فرض الخمس رقم:۳۰۹۱ وفی المغازی باب رقم:۴۰۰۳ وفی اللباس باب الادویة رقم:۵۷۹۳ ومسلم رحمه الله تعالیٰ فی الاشربة باب تحریم الخمر الخ رقم:۵۱۲۷ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فی الخراج باب بیان مواضع قسم الخمر رقم: ۱۹۸۶ وانظر فی جامع الاصول. الفصل الثالث فی الخمر وتحریمها. ومن أی شئ هی؟ رقم:۳۱۴۴.

اودنبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم اوحضورپاك سره حضرت زیدبن حارثه رضی الله عنه هم ووما هغوی ته ټوله قصه واورولوله نو حضورپاك ده‌غه خانی نه لاړواوحضورپاك سره حضرت زید بن حارثه رضی الله عنه هم وو اوزه هم لاړم. رسول الله ﷺ حضرت حمزه رضی الله عنه اورسیدو او په هغه باندې غصه شو په دې باندې حضرت حمزه رضی الله عنه (چه نشه کښې وو) سترګې اوچتې کړې او وئې وئیل ته خوزما د پلارنیکه غلام ئې (دې کتوسره) حضوریاك اولټه خپې (یعنی رجعت قهقری) واپس شو اودا واقعه د شرابو دحراموالی نه وړاندې ده.

حل لغات: **شرفا:** د زیات عمر پخه اوښه ددې جمع شُرُوف وشُرَّف وشُرُوف راخی.[1]

اذخر شنه واښه دیوقسم خوشبوداروابنه لکه چه فارسی کښې کوم ته وائی جمع أذاخر راخی.[2] **قینة:** وینځه، سندرغاړې ګمنزه کونکې ددې جمع قیان وقینات راخی.[3]

یقهقر: قَهْقَرَةً وتَقَهْقَرَ روستنئ خپې واپس کول، وکذایقال رجع القهقری هغه واپس لاړو.[4]

رجال الحدیث

ابراهیم بن موسی:- دا ابراهیم بن موسی بن یزدی الرازی الفراء رحمه الله دی.[5]

هشام:- دا ابوعبدالرحمن بن هشام بن یوسف الصنعانی رحمه الله دی.[6]

ابن جریج:- دا ابن جریج عبدالملك بن عبدالعزیز بن جریج رحمه الله دی.[7]

ابن شهاب:- دامحمدبن مسلم بن عبیدالله بن شهاب الزهری رحمه الله دی.[8]

علی بنحسین رحمه الله:-دا علی بن حسین بن علی بن ابی طالب الهاشمی زین العابدین رحمه الله دی.[9]

حسین بن علی رضی الله عنهما:- داحسین بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهما دی.[10]

علی بن ابی طالب رضی الله عنه:- ددوی تذکره هم تیره شوې ده.[11]

---

[1] النهایة:۸۵۸/۱.
[2] النهایة۴۶/۱ طلبة البطلة للنسفی رحمه الله تعالی:۱۸۱/۱.
[3] النهایة:۵۱۱/۲.
[4] النهایة:۵۰۶/۲.
[5] کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجهاوترجیله.
[6] کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.
[7] کشف الباری کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجیله.
[8] کشف الباری:۳۲۶/۱.
[9] کشف الباری کتاب الغسل باب الغسل بالصاع ونحوه.
[10] کشف الباری کتاب التهجد باب تحریض صلی الله تعالی علیه وسلم علی قیام اللیل.
[11] کشف الباری:۱۵۰/۴.

دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت:- دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: وأنا أريد أن أحمل عليهما إذخر لابيعه سره واضح دې چه ترجمة الباب هم دَ لرګى اووښو دَ بيع دَ جواز باره کښې دې اوحديث کښې هم صراحت دې.[1]

قوله: ألا يا حمز للشرف النواء:-دَ شعردې مصرع سره نور هم مصرعې دى ليکن په بخارى شريف کښې صرف دغه يوه مذکوره ده. شراح بخارى دَدې قصيدې يوڅو نور اشعار ذکرکړى دى.

الايا حمز للشرف النواء وهن معقلات بالفناء

ترجمه:- اې حمزه پاسه دَچاقو چاقو اوښوطرف ته منډه کړه کومې چه تړلې دى دکورنه بهرميدان کښې.

ضع السکين فى اللباب منها وضجهن حمزة بالدماء

ترجمه:- دَهغوى په مرئى چاړه کيږده اواې حمزه اوهغه په وينوکښې لړېړ کړه.

وعجل من أطائبها لشرب قديدا من طبيخ أو شواء

ترجمه:- اودَ هغوى بهترين غوښه دَ شرابوڅکونکودَپاره زر راوړه چه بوټئى پخې شوې وى اوکه وريتې شوى وى.[2]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه معجم الشعراء کښې مرزبانى ليکلى دى چه دا اشعار عبدالله بن السائب بن ابى السائب المخزومى دى. بيا حافظ رحمه الله دا اشکال اوکړو چه په روايت کښې تصريح ده چه هغه وخت کوم خلق شراب څکونکى وو هغه انصاروو او عبدالله بن السائب انصارى نه دې. بيا حافظ ابن حجر رحمه الله دا جواب ورکړې دې چه ممکن ده په ټولو حاضرينو باندې دَ انصار اطلاق بالمعنى الاعم يعنى دَتغليب په توګه کړې شوې وى.[3] دَدې نه پس فرمائى چاچه دا شعر منظوم کړې او په سندرغاړې وينځې باندې ئى اوئيل دَدې مقصود داوو چه په حضرت حمزه رضي الله عنه کښې دَ اوښو پرې کولو جوش راپيداشى اوټول حاضرين دَهغې غوښې اوخورى ځکه چه دَحضرت حمزه رضي الله عنه سخاوت دَاول نه مشهور وو هغه ته په شعرونوکښې خطاب کولوسره هغې طرف ته متوجه کړې شو چه اوښې پرې کړه.[4]

قوله: وذلك قبل تحريم الخمر:- يعنى دا ټوله قصه دَهغه وخت ده کوم وخت چه شراب حرام شوى نه وو ځکه چه حضرت حمزه رضي الله عنه په احدکښې شهيد شو او غزوه احد دَهجرت په دريم کال نصف شوال کښې پيښه شوې اودَ شرابو حرمت ددې نه پس نازل شوې. په دې وجه

---

[1]) الکوثر الجارى:٧١/٥ عمدة القارى:٣٠٦/١٢ إرشادالسارى:٣٦٩/٥.

[2]) فتح البارى:٢٣٦/٧ عمدة القارى:٣٠٧/١٢ إرشادالسارى:٣٦٨/٥ انعام البارى فى شرح أشعار البخارى:٤٨.

[3]) فتح البارى:٢٤٦/٧ انعام البارى فى شرح أشعار البخارى:٤٩.

[4]) المصدرالسابق.

حضورپاك هغه معذور اوګرځولو اومواخذه نې اونه فرمائیله.(١) لهذا په دې باره کښې کوم سوال او جواب پیداکیږی ذهغې تولو هم دغه جواب دې چه هغه وخت دغه احکام نه وو نازل شوی ذ سندرغاړې نه ګانه بجانا اوریدل هم په دغه ذیل کښې دی. کله چه روستو احکامات نازل شو نوذ پردې حکم هم نازل شو اوښځوسره ګډوډوالې او ګانې بجانې حرام اوګرځیدې.

السلم:(Predecessor,Anticipation)

سَلَم:- بیع آجل بعاجل یعنی ذ داسې څیز بیع ذکوم قیمت چه فوری اداکړې شی اوهغه څیز (مسلم فیه) ذمخصوص صفت سره ذ چا په ذمه واجب الادا وی. ذدې ارکان ایجاب اوقبول دی. خریدار ته رب السلم(Hanower) خرڅونکی ته مسلم الیه (Predecessor) اوقیمت ته رأس المال (Capital) اوسامان ته مسلم فیه (Salam Asset) وئیلې شی

ذ سلم متعلق شرطونه هم درې دی: ① نفس معامله سره متعلق دې ② کوم چه قیمت (رأس المال) سره متعلق وی. ③ سامان (مسلم فیه) سره متعلق وی. مسلم فیه به په هغه څیزونو کښې صحیح وی ذ کوم ذمقدار او صفات تعیین چه کیدې شی دې ذپاره چه ذادائیګئی په وخت ذ سامان په بابت په فریقینو کښې ذ جګړې اندیښنه نه وی په موجوده زمانه کښې ذ سلم پواستعمال امپورټ اوایکسپورټ ذسائټ بل ډسکاؤنټنګ متبادل په توګه دې.

<u>کتاب الشفعه (Pre-emption Priorty)</u> :- یو اخستې شوې زمکه یا عمارت ذ حق شفعه په ذریعه هم په هغه قیمت جبراً حاصلولونوم دې. حق شفعه به په هغه څیزونو کښې حاصلیږی چه ذ جائیداد غیرمنقوله ذ قبیل نه وی لکه زمکه اومکان وغیره.

حق شفعه بالترتیب په درې شانه حاصلیدې شی: ① چه په نفس مبیع کښې شریك وی. ② په حق مبیع کښې شریك وی. ③ چه ګاونډی وی.

<u>کتاب الاجارة (Lease)</u>:- اجاره یعنی په کرایه باندې ورکول هغه معامله ته وئیلې شی په کوم کښې چه یوفریق یعنی اجیر(Lessor)ذ طرف نه ذمنفعت پیش کش وی او دویم مستاجر(Lesee) طرف نه معاوضه او اجرت وی. ذ اجارې ذ صحیح کیدوشرط دادې چه ذ یو فریق ذطرف نه منفعت او استفاده نوعیت اوذ دویم فریق ذطرف نه ذ اجرت اومعاوضه مقدار متعیین شی. په موجوده زمانه کښې ذ اجارې پواستعمال ذ لیزنګ ذ متبادل په توګه دې

<u>کتاب الحوالات (Transference of a debt to third Assignment)</u>:- حواله ذ یوسړی ذمه ذ بل سړی په ذمه کښې دین منتقل کولونوم دې ذدې ارکان ایجاب وقبول دې.یعنی مدیون(Transferer) ذخپل طرف نه ایجاب.کوی چه قرض ورکونکې ذفلانکی سړی نه خپل واجبات وصول کړی اوصاحب دین اوهغه سړې څوك چه دورکولو ذمه وارجوړکړې شوې دې دواړه داقبول کړی مقروض ته فقهاء محیل اوصاحب دین ته محال یامحتال وائی اوکوم سړې

---

(١) المصدر السابق.

چه د اداكولو ذمه وارى واخلى هغه ته محال عليه يا محتال عليه اوچاچه د دين د ادا كولو ذمه وارى قبوله كړې هغه ته به محتال ونيلې شى. دحواله دشرائطونه دى چه محيل محال اومحال عليه په دې رضا وى.
په موجوده زمانه كښې صك يعنى (Cheque) په توګه استعماليږى. دغه شان السكات الصباحية يعنى (Traveller's Cheque) دَ ټريولر چيك په توګه الكمبياله يعنى بل آف ايكسچينج په توګه هم مستعمل دې.

كتاب الكفاله (Guarantee):- لغةً يوځائى كولوته وائى او دَ شريعت په اصطلاح كښې دَ يوذمه دَ بل ذمه سره په مطالبه كښې ملاوولوته وائى. فقهاء كفالت كونكى ته كفيل (Guarantor) اودَ چادَ طرف نه چه كفالت اوكړې شى هغه ته مكفول عنه او دَ كوم څيزكفالت چه اوكړې شى هغه ته مكفول به او دَ چادَپاره چه كفالت اوكړې شى هغه ته مكفول له وائى. په موجوده زمانه كښې Guarantees يعنى دَ ضمانت په توګه استعماليږى.

وكالة (Agency Aggrement):- دَوكالة لغوى معنى ده حواله كول اودَ شريعت په اصطلاح كښې يوبل سرې په جائز اومعلوم تصرف كښې په خپل ځائى اودرولوته وائى. دَدې دوه قسمونه دى: ① وكالت خاص (Restricted Agency) يعنى دَ معين تصرف دَپاره بل سړې وكيل جوړول. ② وكالت مطلقه (Un-resticted Agency) يعنى چه يوسړې بل ته اووائى چه په هرڅيز كښې ته زمادَ طرف نه وكيل ئى.

مزارعة (Share-Cropping):- لغةً زميندارى كول اواصطلاحًا دَ پيداواردَځه حصې په عوض دَتقسيم معامله كول. په دې كښې يوعاقد رب الارض (Honour of Land) دې او دَويم عاقد، عامل (Former) دې.

علواسناد اوثلاثيات مقام اومرتبه اود صحيح بخارى فوقيت

دَعلم صحيح بنيادى منبع دوه بنيادى ځيزونه دى: اول قرآن كريم چه دَالله تعالى دَ طرف نه نازل شوې اودَ الله تعالى په فضل ترننه پورې په دې كښې دَ يوحرف كمې بيشې نه دې شوې اونه به دَقيامته پورې اوشى. ځكه چه دَدې دَ حفاظت ذمه قادرمطلق اخستې ده اودويم حديث شريف دې. دَالله تعالى په فضل اوكرم سره امت مسلمه دَ خپل محبوب آقا ﷺ قول فعل اوحديث اوسنت داسې حفاظت كړې دې دكوم چه په دنياكښې هيڅ نظيراومثال موجودنه دې. اودَ حديث اوسنت دَ حفاظت په ذرائع كښې دَ ټولو نه مضبوط ذريعه علم اسناددې. اسناد دَ دې امت دَهغه خصوصيات نه دې په كوم سره چه الله تعالى دې امت ته شرف ورعطاكړې دې. داخصوصيات الله تعالى وړاندينو امتونوكښې چاته هم نه وركړې چه دَخپل نبى ځه خبره متصل سندسره نقل كړى.
دَ احاديث دَصحت او سقم مدار په سندباندې دې كه سندصحيح دې نوحديث هم صحيح دې. ځكه محدثينوحضراتو دې طرف ته ډيره زياته توجو وركړې ده او په ډير زيات اهتمام سره ئى دامحفوظ ساتلې اودَدې اهميت ئى هم په ډير تاكيدسره بيان كړې.

چنانچه دمشهور محدث عبدالله ابن مبارك رحمه الله قول امام مسلم رحمه الله په خپل مشهورکتاب الجامع الصحیح په مقدمه کښې نقل کړې دې. **الاسناد من الدین لولا الاسناد لقال من شاء ماشاء** [1] ترجمه: اسناد دَ دین حصه ده که چرې اسناد ضروری اونه ګرخولې شی نوهریوسړې هره یوه خبره دَ دین په نوم باندې ونیلې شی. اوهم دَدوی نه دا هم نقل دی **ومثل الذی یطلب أمر دینه بلا إسناد کمثل الذی یرتقی السطح بلاسطح** [2] ترجمه: دَهغه سړی مثال چه دَدین یوه خبره بغیردَ سندنه اخستل غواړی دَهغه سړی په شان دې چه بغیرپاؤړې چت ته ختل غواړی (لکه څنګه چه بغیردَ پاؤړې سړې چت ته نه شی ختلې دغه شان بغیردَ اسنادنه خبره کونکی رسائی صحیح دین ته نه شی رسیدې) اومشهورمحدث سفیان ثوری رحمه الله دَ اسناد دَ اهمیت باره کښې فرمائی: **الاسناد سلاح لمؤمن فان لم یکن معه سلاح فبای شیئ یقاتل** [3] ترجمه: اسناددَ مؤمن وسله ده که چرې هغه سره وسله نه وی نوهغه به په څه څیزسره جنګیږی (لکه دَ اسناد نه بغیرحدیث بیانول هم داسې دی لکه بغیردَ وسله جنګ کول).

چونکه دَاحادیث دَصحت او سقم دارومدار په سندباندې دې نو په سندکښې چه څومره کمې واسطې وی هم هغه هومره به هغه حدیث دَ خلل او خطا واقع کیدونه زیات محفوظ وی اودَ کمو واسطووالا سند به دَهغه سند په مقابله کښې په کوم کښې چه واسطې زیاتې وی سندعالی یادیږی. چونکه په دې کښې دَ خلل اوخطا واقع کیدو احتمال کم وی ددې دپاره دَدې په فن حدیث کښې ډیرزیات اهمیت دی.

دَ مشکوة شارح ملاعلی قاری الحنفی رحمه الله المتوفی ۱۰۱۴هجری دَسندعالی اهمیت بیانولوسره لیکی: **اعلم أن أصل الاسناد خصیصة فاضلة من خصائص هذه الامة وسنة بالغة من السنن المؤکدة، بل من فروض الکفایة.... ثم طلب العلم أمر مطلوب، وشأن مرغوب** [4] یعنی ته پوهه شه چه اصل اسناد دَدې امت خصائص نه یولونی خصوصیت دې اودَ سنن مؤکده نه دې بلکه دَ فرض کفایه نه دې..... اوبیاپه دې کښې سندعالی طلب کول یومطلوب امردې اودَدې دَ حاصلولوکوشش کول امرمرغوب دې.

امام احمدبن حنبل رحمه الله المتوفی ۲۴۱هجری فرمائی: **طلب الاسناد العالی سنة عمن سلف** [5] یعنی طلب علو اسناد دَ سلف صالحین سنت دی اودَ جرح او تعدیل امام یحیی بن معین رحمه الله نه دَهغوی دَ ژوند په آخری ورخوکښې تپوس اوکړې شو: **ماتشتهی؟ قال: بیت خال، وإسناد عال** [6]

[1]) مقدمه صحیح مسلم:۱۵/۱.
[2]) الاجوبة الفاضلة للاسئله العشرة الکاملة ص:۲۱ – ۲۲.
[3]) الاجوبة الفاضلة للاسئله العشرة الکاملة ص:۲۳.
[4]) شرح شرح نخبة الفکر. ملاعلی قاری ص: ۶۱۷ قدیمی.
[5]) ایضا.
[6]) ایضا.

يعني ستاخواهش او غوښتنه څه ده؟ وئى فرمائيل چه كورخالى وى خو چه سند عالى وى.
او احمد بن اسلم رحمه الله فرمائى: قرب الاسناد قرب إلى الله عزوجل، فان القرب من الرسول بلاشك قرب إلى الله.[1] يعني قرب اسناد قرب بارى تعالى دى. خكه چه د رسول قربت حاصلول د الله تعالى قربت حاصلول دى او د رسول ﷺ قربت د علوسند په ذريعه سره حاصليږى.
د علو اسناد اهميت د حديث نبوى نه هم ثابت دى. مشهور حديث دى په كوم كښې چه ضمام ابن ثعلبه رضي الله عنه واقعه ده چه په صحيح بخارى كښې هم موجود دى او طويل حديث دى خودلته صرف د علوسند اهميت خودل مقصود دى. هغوى له د رسول الله ﷺ قاصد راغلو د دين د اهم امورو باره كښې ئى ورته اوخودل حالانكه دا قاصد صحابى رسول ﷺ وو او د صحابى په ثقه كيدو كښې او رښتونى كيدو كښې هيڅ شك شبه نه ى خو ضمام ابن ثعلبه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د قاصد خبر حق اوسچ منلو باوجود صرف په دغه سماعت باندې اكتفاء اونه كړه بلكه پخپله د رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضرشو اونيغ په نيغه اوريدلو د پاره (لكه چه په علو اسناد كښې كيږى) حاضرشو.
دا حديث امام حاكم رحمه الله په خپل سند سره معرفت علوم حديث كښې هم نقل كړې دې او د نقل كولو نه پس په آخره كښې ليكى: ولو كان طلب العلو في الاسناد غير مستحب لانكر عليه سؤاله عما أخبره رسوله عنه ولامره بالاقتصار على ما أخبره الرسول عنه.[2] يعني كه چرې طلب د علو اسناد مستحب نه وې نو رسول الله ﷺ به په دې باندې انكار فرمائيلو او هم د قاصد په خبر باندې به ئى د اكتفاء كولو حكم وركولو (حالانكه داسې نه دى شوى) نو معلومه شوه چه طلب علو اسناد مستحب امر دې.
حافظ سخاوى رحمه الله فرمائى فتح المغيث شرح ألفية الحديث كښې د يوڅو نورو احاديث نبويه سره د علو سند په اهميت باندې استدلال كړې دې. موصوف ليكى: قد استدل له بقول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لتميم الدارى رضي الله عنه لما رواه في بعض طرق حديثه في الجسامة يا تيميم! حدث الناس بما حدثني، وبقوله أيضا خير الناس قرني...... الحديث، فان العلو يقربه من القرون الفاضلة.....[3]
چونكه دا واقعه تميم درى رضي الله عنه په خپلو سترګو ليدلې وه او نبى كريم ﷺ پخپله د دې مشاهده نه وه كړې په دې وجه به دلته د علو سند صورت داسې وى چه خلق د تميم دارى رضي الله عنه نه واورى د دې نه علاوه ئى هم ډير احاديث ذكر كړى دى د كوم تفصيل چه فتح المغيث كښې كتلې شى.
بل د نورو صحابه كرامو رضي الله عنهم د طرز عمل نه هم معلوميږى چه د علو اسناد ډير لوئى اهميت دې.
د حضرت جابر رضي الله عنه يوه مشهوره واقعه ده كومه چه د حديث په مختلف كتابونو كښې موجود ده

[1] فتح المغيث شرح ألفية الحديث للسخاوى رحمه الله ۸۷/۳. بحث العالى والنازل.
[2] معرفة علوم الحديث للحاكم ص:۵. سيدمعظم حسين رحمه الله. دارالكتب العلمية بيروت.
[3] فتح المغيث ألفية الحديث: ۸/۳ دارالكتب العلمية بيروت.

او صحیح بخاری کښې هم تعلیقًا ذکر ده چه حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی: بلغنی حدیث عن رسول الله صلی الله تعالی علیه لم أسمعه، فابتعت بعیرا، فشددت علیه رحلی، وسرت شهرا حتی قدمت الشام، فأتیت عبدالله بن أنیس (الحدیث) یعنی حضرت جابر رضی الله عنه په خپل سند سره یو واسطه کمولو دپاره یو میاشت مسلسل سفر او کړو.

دا واقعه نقل کولو نه پس علامه الشیخ طاهر الجزائری الدمشقی رحمه الله المتوفی ۱۲۳۸هجری توجیه النظر کښې لیکی چه: دا واقعه دعلو اسناد دپاره بنیادی حیثیت لری.[1]

دغه شان حضرت ابوایوب انصاری رضی الله عنه هم دعلو حدیث دپاره سفر کړې دې او په دې باندې دنورو صحابه کرامو رضی الله عنهم واقعات حاکم ابوعبدالله نیشاپوری رحمه الله کتاب معرفة الحدیث کښې کتلې شی.[2]

دکلام خلاصه دا ده چه دسند عالی ډیرې زیاتې فائدې دی چه دحدیث او علوم حدیث شوق لرونکی دپاره دنشاط اوافتخار محمود سبب دې. دټولو نه اهم فائده داده چه هم ددې په وجه زمونږ اورسول الله صلی الله علیه وسلم په مینځ کښې واسطې کمیږی اود محب اومحبوب په مینځ کښې چه څومره فاصلې کمې وی نومحب صادق ته هم دومره خوشی محسوس کیږی یوه بله اهمه فائده داده چه دسند عالی دوجې په اکابر اواصاغر کښې فرق واضح کیږی دچا سند چه څومره عالی وی هغه ته په هم هغه هومره مقام ورکولې شی او هم په دې اعتبار سره هغوی د اکابر او اصاغر په طبقات کښې شمیرلې شی. بیا دعلو اسناد څلورقسمونه دی اود هریوتعریف او اقسام اوګورئی:

① علو مطلق:- القرب من رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم من حیث العدد باسناد نظیف غیر ضعیف.[3]

ترجمه: علو مطلق دعدد رواة په لحاظ سره صحیح سند سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته نیزدې کیدل دی اوچه دا قربت په ضعیف سند سره نه وی. دا ړومبې قسم دټولو نه زیات دعظمت او لوئی شان والا دې. چنانچه حافظ احمد بن علی بن محمد العسقلانی رحمه الله المتوفی ۸۵۲هجری فرمائی:

فان اتفق أن یکون سنده صحیحًا کان الغایة القصوی.[4]

② علو نسبی:- وهو ما یقل العدد فیه إلی ذلك الامام ولوکان لعدد من ذلك الامام إلی منتهاه کثیرا.[5]

ترجمه: که چرته داسې امام حدیث پورې (په کوم کښې چه فقاهت عدالت ضبط وغیره صفات مرجحه موجود وی لکه امام بخاری شعبه مالك وغیره رحمهم الله) د رواة حدیث تعداد کم وی

[1]) توجیه النظر إلی اصول الاثر:۲/۷۲۰۰ المطبوعات الاسلامی.
[2]) معرفة علوم الحدیث للحاکم ص:۷.
[3]) شرح التبصرة والتذکرة للعراقی:۲/۶۱ ماهر یاسین الفحد. دارالکتب العلمیة بیروت.
[4]) نزهة النظر فی توضیح نخبة الفکر ص:۱۱۲ الرحیم اکیدمی.
[5]) نزهة النظر فی توضیح نخبة الفکر ص:۱۱٤ الرحیم اکیدمی.

سره ددې چه دهغې نه پس رسول الله ﷺ پورې دِرواة تعداد زيات وي نودې ته علونسبي وئيلې شي.

دعلونسبي دويم صورت:- القرب من كتاب من كتب الحديث المعتمدة كالكتب السنة والمؤطاء ونحوذلك، حديث رواه البخاري مثلاً فيتاتى أحد الرواة فيرويه باسناد إلى شيخ البخاري أو شيخ شيخه وهكذا، ويكون رجال الرواى في الحديث أقل عدداً مما لو رواه من طرق البخاري. [1]

ترجمه:- دحديث معتمد كتابونو لكه كتب سته اوموطاء وغيرها نه دځاد سند په اعتبارسره قريب كيدل مثلاً يوسړې يوحديث د امام بخاري رحمه الله نه يا دهغوي د شيخ الشيخ نه روايت كوي اوپه دې طريق كښې دامام بخاري رحمه الله د طريق په نسبت د راويانوتعداد كم وي.

بيا دعلو نسبي څلورقسمونه دي: ① الموافقة ② الابدال ③ المساواة ④ المصافحة.

④ **لعوبوجه قدم وفاة الشيخ**:- ددې صورت دادې چه يوسړې د دوو شيوخ نه يوحديث روايت كوي دهغې سندونو تعداد او رجال كښې برابر وي ليكن په دغه دواړو كښې د يوانتقال ړومبې كيږي نود اول مړكيدونكې شيخ سند د دويم شيخ د سندپه مقابله كښې عالي ګنړلې شي. علامه نووي رحمه الله په خپل كتاب تقريب النواوي كښې ليكي: **فما أرويه عن ثلاثة عن البيهقي عن الحاكم أعلى مما أروية عن ثلاثة عن أبي بكر بن خلف عن الحاكم لتقدم وفاة البيهقي عن ابن الخلف.**

ترجمه:-فرمائي چه هغه حديث په كوم كښې چه زه په دريو واسطوسره امام بيهقي رحمه الله بيا امام حاكم رحمه الله نه روايت كوم نودا سندعالي دې دهغه نه كوم چه زه په دريو واسطوسره ابوبكر ابنخلف رحمه الله نه بيا دحاكم رحمه الله نه روايت كوم. ځكه چه دامام بيهقي رحمه الله انتقال د ابن خلف رحمه الله نه وړاندې شوې دې. [2]

⑤ **علوبوجه قديم الاستفادة**:- ددې صورت داوي چه يوسړې ديوشيخ نه يوحديث اوريدلې وي دويم سړې دهغه نه پس هم دهغه شيخ نه هغه حديث واؤريدو نود ړومبى سماع كونكى سړى سندبه عالي ګنړلې شي. مثلاً دووكسانو د يوشيخ نه هم يوحديث واؤريدو يوشپيته كاله وړاندې اوريدلې او بل څلويښت كاله وړاندې اوريدلې نودړومبي سړي سندبه د دويم سړي په مقابله كښې عالي ګنړلې شي. لكه زمونږ حضرت صاحب كشف الباري استاذ المحدثين زيد مجدهم تلامذه كښې داسې ډيرمثالونه موجود دي **فلله الحمدوالفضل ونسئل تعالى ان يحفظه من جميع الشرور والفتن آمين.**

علامه سيوطي رحمه الله فرمائي چه ددې ثمره به هغه وخت ښكاره كيږي چه كله په شيخ باندې داختلاط زمانه راغلې وي په هغه صورت كښې به ړومبې سماع كونكې سړي حديث اصح او

---

[1] الثلاثيات في الحديث النبوي ص:٢٧ دارالكتب العلمية.

[2] تذريب الراوي في شرح تقريب النواوي:٩٨/٢قديمي.

ارجح گنړلې شي.[1]

په علو سند کښې د طبقې اعتبارکيږي د تابعين په طبقه کښې وحدان د تبع تابعين په طبقه کښې ثنائيات يعنی په هره طبقه کښې کوم سند دکمو واسطووالا وی دهغې طبقې سند به عالی شميرلې شی. دغه شان په کتب سته کښې چه دټولونه عالی سند دې هغه ثلاثيات دي او په دوی کښې دټولو نه فائق امام بخاری رحمه الله دې ځکه چه دټولونه زيات ثلاثيات هم دامام بخاری رحمه الله دی. په سنن ترمذی اوسنن ابن ماجه کښې هم دی خو په ترمذی کښې يو او سنن ابن ماجه کښې ټول پنځه دی. ليکن د امام بخاری رحمه الله ۲۲ثلاثيات دی او په نورو ډيرو حيثيتونوسره اوپه دې اعتبار سره هم دامام بخاری رحمه الله کتاب ته دنورو کتابوپه مقابله کښې فوقيت حاصل دې.

حديث ثلاثی هغه حديث ته وائی په کوم کښې چه د راوی اوحضورپاک ﷺ په مينځ کښې درې واسطې وی. چنانچه علامه محمدبن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله المتوفی ۸۳۱هجری شرح ثلاثيات البخاری ليکی: وهومايكون بين البخاری وبين النبی (عليه الصلوة والسلام) فيه ثلاثة.[2]

او کشف الظنون کښې حاجی خليفه رحمه الله ليکی: ما اتصل إلی رسول الله من الحديث بثلاثة رواة.[3] د کتب سته نه الجامع الصحيح المسلم کښې اوسنن ابی داؤد اوسنن النسائی کښې يو ثلاثی حديث نشته. او په سنن الترمذی کښې يوثلاثی حديث شته.حافظ ابن حجر العسقلانی رحمه الله تهذيب التهذيب کښې دعمر بن شاكرالبصری په ترجمه کښې ليکی: روی له الترمذي حديث واحداً، ياتي علی الناس زمان ، الصابر فيه علی دينه كالقابض علی الجمر. وقال: غريب من هذا الوجه وليس في جامع الترمذي حمديث ثلاثي سواه.[4]

او په سنن ابن ماجه کښې پنځه ثلاثی حديث دی. ډاکټراشرف بن عبدالرحيم ، الثلاثيات فی الحديث النبوی کښې ليکی: سنن الامام ابن ماجة بها خمسة أحاديث ثلاثية الاسناد كلهامن طريق جبارة بن المغلس عن كثيربن سليم عن أنس رضي الله عنه.[5]

او جامع الصحيح البخاری کښې ۲۲ ثلاثی احاديث دی. حافظ ابن حجر فتح الباری کښې اوعلامه عينی رحمه الله عمدة القاري کښې ليکی: ويبلغ جميعها أكثرمن عشرين حديثاً.[6]

اوشيخ الحديث مولاناز کريارحمه الله په لامع الدراری اوحاجی خليفه صاحب رحمه الله کشف الظنون کښې او محمدبن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله شرح ثلاثيات البخاری کښې

---

[1] تدريب الرواوی في شرح تقريب النواوی:۹۹/۲قديمی.
[2] ثلاثيات مصطفی مخدوم ص: ۲۰ غيرمطبوعه.
[3] ۵۳۲/۱.
[4] ۳۸۵/۲۱ بشار عواد معروف. مؤسسة الرسالة.
[5] ص:۱۱۷دارالكتب العلمية بئروت.
[6] فتح الباری:۲۰۲/۱ دارالفكر عمدة القاری:۲۲۱/۲ رشيديه.

اوعبدالرحمن مبارك پورى رحمه الله په تحفة الحوذى كښې ليكى چه بخارى كښې ټول ٢٢ ثلاثى احاديث دى.(١) په دې كښې ١٧ احاديث دَ سلمة بن اكوع رضى الله عنه نه څلوراحاديث دَحضرت انس بن مالك رضى الله عنه نه اويوحديث دَ حضرت عبدالله بن بصر رضى الله عنه نه مروى دې.(٢) او امام بخارى رحمه الله ددې ٢٢ ثلاثيات نه شل روايتونه دَ امام ابوحنيفه رحمه الله شاګردانونه يا دَ شاګردانودَ شاګردانوه اخستى دى. شيخ الحديث مولانا زكريا رحمه الله لامع الدرارى كښې ليكى:

ولايدرون أن العشرين منها عن تلامذة الامام أبي حنيفة أو تلامذة، فانه أخرج منها إحدى عشرة رواية عن مكى بن إبراهيم... وأخرجه البخارى الستة عن أبى عاصم النبيل ضحاك بن مخلد.... وأخرج ثلثة عن محمد بن عبدالله الانصارى.

دَ كلام خلاصه داشوه چه ثلاثيات دَعلم حديث يوه ډير لوئى نوع شميرلې كيږى څكه چه دَ راوى حديث او رسول الله صلى الله عليه وسلم په مينځ كښې صرف درې واسطې وى په دوى كښې صحابه كرام خو ټول عدول دى او تابعين او تبع تابعين دا ټول دَ خيرالقرون حضرات دى. علماءكرامو په ثلاثيات باندې مستقل كتابونه او شروحات ليكلى دى. دا ثلاثيات دَ محدثين حضرات مابه الافتخار سرمايه ده او په بخارى شريف كښې لكه څنګه چه تيرشو ٢٢ احاديث دَ ثلاثيات نه دى دكومو چه په عام توګه زمونږ په متداوله نسخوكښې په جلى حروف كښې خودنه كړې شوې ده.

نورحضرت شيخ الحديث حضرت مولانامكريا كاندهلوى رحمه الله خپل مقبول عام تصنيف تقريربخارى شريف كښې فرمائى: داخبره هم په ذهن كښې ساتئى چه فقه حنفى خودې نه هم مهتم بالشان ده څكه چه هغه خو ثنائى ده يعنى په هغې كښې صرف يوه واسطه دَتابعى رحمه الله ده اودويمه دَ صحابى رضى الله عنه څكه چه امام ابوحنيفه رحمه الله په مسلمه توګه باندې روية تابعى دې او دَ احنافو په نيز خو روايةً هم تابعى دې. بعض روايا توكښې څه زياتى واسطې هم راځى ليكن هغه جزوى دى ګنى په كلى توګه ثنائى دې. لهذا كه دَامام بخارى رحمه الله يا نورو حضراتو په زمانه كښې راتلو سره يوروايت ضعيف كيږى هم نو په دې سره دا لازم نه راځى چه دَحضرت امام اعظم رحمه الله په زمانه كښې به هم هغه روايت ضعيف پاتې وى. بياهم كه څوك په يوتابعى يا تبع تابعى باندې څه اشكال اوكړى نودَاحنافو جواب دَ يوكليه په شكل كښې دادې چه حضرت امام صاحب رحمه الله يقينًا خپل استاذ زيات پيژندلو. بيا داخبره هم ياد ساتئى چه دَ بخارى شريف ٢٢ ثلاثيات كښې دَ شلو استاذ خو حنفى دې اودَ دوو متعلق په كتب رجال كښې معلومات ملاؤنه شو چه حنفى دى كه شافعى ان شاء الله هم حنفى به وى.

---

(١) لامع الدرارى:٢٩/١كشف الظنون:٤٣٠/١ شرح ثلاثيات البخارى ص:٢٠.

(٢) الثلاثيات فى الحديث النبوى ص:٥٨ مكتبه حنفيه.

مصادر و مراجع

١۔ القرآن الكريم

٢۔ الآحاد و المثانى . الامام الحافظ ابو بكر احمد بن عمرو بن ابى عاصم الشيبانى ، رحمه الله ، المتوفى ٢٨٧ھ ، دار الكتب العلمية ، بيروت۔

٣۔ الابواب والتراجم لصحيح البخارى ، شيخ الحديث مولانا محمد زكريا الكاندهلوى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ١٤٠٢ھ / ١٩٨٢م . ايچ ايم سعيد كمپنى ، كراچى۔

٤۔ الاحسان بترتيب صحيح ابن حبان ، امام ابو حاتم محمد بن حبان ، بستى رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ٣٥٤ ، مؤسسة الرسالة بيروت۔

٥۔ احكام القرآن ، امام ابو بكر احمد بن على رازى جصاص ، رحمه الله ، متوفىٰ ٣٧٠ ، دار الكتاب العربى بيروت ، و دار الكتب العلمية بيروت ، الطبعة الثانية ١٤٢٤ھ

٦۔ احكام القرآن ، الامام ابو بكر محمد بن عبدالله المعروف بابن العربى ، رحمه الله ، المتوفىٰ ٥٤٣ھ ، دار الكتب العلمية بيروت ، الطبعة الثانية ١٤٢٤ھ

٧۔ احكام القرآن ، تأليف جماعة من العلماء الربانيين ، على ضوء ما افاده حكيم الامة اشرف على التهانوى ، رحمه الله ، ادارة القرآن والعلوم الاسلامية ، كراتشى ، الطبعة الاولىٰ ١٤١٣ھ۔

٨۔ احياء علوم الدين امام محمد بن محمد الغزالى رحمه الله تعالىٰ متوفىٰ ٥٠٥ھ دار احياء التراث العربى بيروت

٩۔ اخبار المدينة ، الامام ابو زيد عمر بن شبة النميرى البصرى ، رحمه الله ، المتوفى ٢٦٢ھ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، ١٤١٧ھ۔

١٠۔ اخبار مكة فى قديم الدهر و حديثه ، الامام ابو عبد الله محمد بن اسحاق المكى الفاكهى ، رحمه الله ، المتوفى ٢٧٢ھ ، دار خضر ، بيروت ١٤١٤ ، الطبعة الثانية۔

١١۔ ارشاد السارى شرح صحيح البخارى ، ابو العباس شهاب الدين احمد القسطلانى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ٩٢٣ھ ، المطبعة الكبرىٰ الاميرية ، مصر ، طبع سادس ١٣٠٤ھ۔

١٢۔ الاسامى و الكنى ، الامام ابو عبد الله احمد بن حنبل الشيبانى ، رحمه الله ، المتوفى ٢٤١ھ ، مكتبة دار الاقصى ، الكويت ، الطبعة الاولىٰ ١٤٠٦ھ۔

١٣۔ الاستذكار الجامع لمذاهب فقهاء الامصار و علماء الاقطار ۔۔۔ ، ابو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ٤٦٣ھ ، دار احياء التراث العربى بيروت ، الطبعة الاولىٰ ١٤٢١ھ۔

١٤۔ الاستيعاب فى اسماء الاصحاب (بهامش الاصابة) ، ابو عمر يوسف بن عبدالله بن محمد بن عبد البر ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ٤٦٣ھ ، دار الفكر بيروت ، و مطبوع فى مجلدين ، الطبعة الاولىٰ ، ١٤٢٢ھ

١٥۔ اسد الغابة فى معرفة الصحابة ، عز الدين ابو الحسن على بن محمد الجزرى المعروف بابن الاثير ، رحمه الله تعالىٰ ، المتوفىٰ ٦٣٠ھ ، دار الكتب العلمية بيروت۔

١٦۔ الاشباه والنظائر مع شرحه للحموى ، العلامة زين الدين بن ابراهيم المعروف بابن نجيم الحنفى ، رحمه الله ، المتوفى ٩٧٠ھ ، ادارة القرآن و العلوم الاسلامية ، كراتشى۔

١٧۔ اشعة اللمعات۔

۱۹ـ اعلام الحديث . امام ابو سليمان حمد بن محمد الخطابى .رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ۳۸۸ هـ . مركز احياء التراث الاسلامى .جامعة ام القرىٰ. مكة مكرمة ـ
۲۰ـ اعلاء السنن .علامه ظفر احمد عثمانى . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ۱۳۹۴ هـ . ادارة القرآن كراچى ـ
۲۰ـ اكمال تهذيب الكمال . العلامة الهمام علاء الدين مغلطاى بن قليج الحنفى . رحمه الله . المتوفى ۷۶۲ هـ . الفاروق الحديثة للطباعة و النشر . الطبعة الاولى ۱۴۲۲ هـ ـ
۲۱ ـ الاكمال فى رفع الارتياب عن المؤتلف و المختلف فى الاسماء والكنى و الانساب . الامير الحافظ ابن ماكولا . رحمه الله . المتوفى ۴۷۵ هـ . دائرة المعارف العثمانية . الهند ـ
۲۲ـ اكمال المعلم شرح صحيح المسلم .العلامة القاضى ابو الفضل عياض اليحصبى .رحمه الله . المتوفى ۵۴۴ هـ
۲۳ ـ اكمال اكمال المعلم شرح صحيح المسلم . ابو عبد الله محمد بن خلفة الوشتانى الابى المالكى . رحمه الله تعالىٰ . المتوفى ۸۲۷ هـ .او ۸۲۸ . دار الكتب العلمية . بيروت ـ
۲۴ ـ الام (انظر كتاب الام) ـ
۲۵ـ الانساب . ابو سعد عبد الكريم بن محمد بن منصور السمعانى . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ۵۶۳ هـ . دار الجنان. بيروت. طبع اول ۱۴۰۸ هـ / ۱۹۸۸ م ـ
۲۶ـ اوجز المسالك الىٰ مؤطا مالک . شيخ الحديث حضرت مولانا زكريا كاندهلوى . رحمه الله . متوفى ۱۴۰۲ هـ . مطابق ۱۹۸۲ م . دار القلم . دمشق. الطبعة الاولىٰ ۱۴۲۴ هـ
۲۷ـ اوزان شرعيه . مفتى محمد شفيع صاحب رحمه الله تعالىٰ ـ
۲۸ـ البحر الرائق شرح كنز الدقائق . العلامه بن نجيم المصرى الحنفى .رحمه الله . المتوفىٰ ۹۷۰ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت ـ
۲۹ـ بدائع الصنائع فى ترتيب الشرائع . ملک العلماء علاء الدين ابو بكر بن مسعود الكاسانى . رحمه الله تعالىٰ. متوفىٰ ۵۸۷ هـ. دار الكتب العلمية . بيروت ـ
۲۹ـ بداية المجتهد .علامه قاضى ابو الوليد محمد بن احمد بن رشد القرطبى . متوفىٰ ۵۹۵ هـ . مصر طبع خاص . ودار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الثانية ۱۴۲۴ هـ ـ
۳۰ـ البداية و النهاية . حافظ عماد الدين ابو الفداء اسماعيل بن عمر المعروف بابن كثير . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ۷۷۴ هـ. مكتبة المعارف بيروت، طبع ثانى ۱۹۷۷ م ـ
۳۱ـ البدر السارى حاشية فيض البارى . حضرت مولانا بدر عالم ميرٹهى صاحب . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ۱۳۸۵ هـ. ربانى بكڈپو دهلى . ۱۹۸۰ م ـ
۳۲ـ بذل المجهود فى حل ابو داؤد .علامه خليل احمد سهارنپورى . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ۱۳۴۶ هـ . مطبعة ندوة العلماء لكهنؤ ۱۳۹۳ هـ / ۱۹۷۳ م و مركز الشيخ ابى الحسن الندوى . يو پى . الهند . الطبعة الاولى ۱۴۲۷ هـ ـ
۳۳ـ البناية شرح الهداية .العلامة بدر الدين عينى محمود بن احمد .رحمه الله تعالىٰ .متوفىٰ ۸۵۵ هـ. دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الاولىٰ ۱۴۲۰ هـ و مكتبه حقانيه ملتان ـ
۳۴ـ تاج العروس من جواهر القاموس . ابو الفيض سيد محمد بن محمد المعروف بالمرتضىٰ الزبيدى . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ۱۲۰۵ هـ . دار مكتبة الحياة . بيروت و دار الهداية ـ
۳۵ـ تاريخ الاسلام اردو . مولانا اكبر شاه نجيب آبادى. نفيس اكيڈمى . اردو بازار كراچى ـ

٣٦۔ تاريخ الامم و الملوك (تاريخ الطبرى)، الامام ابو جعفر محمد بن جرير الطبرى، رحمه الله، المتوفى ٣١٠ھ، دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الثالثة، ١٤٢٦ھ۔
تاريخ الاسلام ووفيات المشاهير والاعلام، حافظ ابو عبد الله شمس الدين محمد بن احمد الذهبى رحمة الله عليه، متوفى ٧٤٨ھ، دار الكتب العلمية۔
٣٧۔ تاريخ بغداد او مدينة السلام، حافظ احمد بن على المعروف بالخطيب البغدادى، رحمه الله تعالىٰ، متوفىٰ ٤٦٣ھ، دار الكتاب العربى بيروت۔
تاريخ الطبرى، انظر (تاريخ الامم و الملوك)۔
٣٨۔ تاريخ عثمان بن سعيد الدارمى، المتوفى ٢٨٠ھ، عن ابى زكريا يحيى بن معين، المتوفى ٢٣٣ھ، دار المامون للتراث، ١٤٠٠ھ۔
٣٩۔ التاريخ الصغير، امير المؤمنين فى الحديث محمد بن اسماعيل البخارى، رحمه الله تعالىٰ، متوفىٰ ٢٥٦ھ، دار المعرفة بيروت۔
٤٠۔ التاريخ الكبير، امير المؤمنين فى الحديث محمد بن اسماعيل البخارى، رحمه الله تعالىٰ، متوفىٰ ٢٥٦ھ، دار الكتب العلمية بيروت۔
تاريخ مدينة دمشق و ذكر فضلها و تسمية من حلها من الاماثل، ابو القاسم على بن الحسن ابن هبة الله الشافعى، رحمه الله، المتوفى ٥٧١ھ، دار الفكر، بيروت ١٩٩٥م۔
٤٢۔ تحفه اثنا عشريه (فارسى)، شاه عبدالعزيز محدث دہلوى، رحمه الله، متوفى ١٢٣٩ھ، سہيل اكيڈمى، لاہور، پاکستان۔
٤٣۔ تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف، ابو الحجاج جمال الدين يوسف بن عبد الرحمن المزى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ٧٤٢ھ، المكتب الاسلامى بيروت، طبع دوم ١٤٠٣ھ۔
٤٤۔ تحفة البارى بشرح صحيح البخارى، شيخ الحديث زكريا بن محمد الانصارى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفىٰ ٩٢٦ھ، دار الكتب العلمية بيروت، الطبعة الاولىٰ ١٤٢٥ھ۔
٤٥۔ تدريب الراوى بشرح تقريب النواوى، حافظ جلال الدين عبد الرحمن سيوطى رحمه الله تعالىٰ، متوفىٰ ٩١١ھ، المكتبة العلمية مدينه منوره۔
٤٦۔ تذكرة الحفاظ، حافظ ابو عبد الله شمس الدين محمد بن عثمان الذهبى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ٩١١ھ، دائرة المعارف العثمانية، الهند۔
٤٧۔ التصريح بما تواتر فى نزول المسيح، امام العصر، المحدث الكبير محمد انور شاه الكشميرى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ١٣٥٢ھ، مكتبه دار العلوم كراتشى۔
٤٨۔ التعليق الممجد المطبوع مع المؤطا لمحمد، ابو الحسنات محمد عبد الحى اللكنوى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ١٣٠٤ھ، قديمى كتب خانه كراتشى۔
٥٠۔ تعليقات على بذل المجهود، شيخ الحديث محمد زكريا كاندهلوى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ١٤٠٢ھ، المكتبة التجارية ندوة العلماء لكهنؤ الطبعة الثالثة ١٣٩٣ھ/ ١٩٧٣م و مركز الشيخ ابى الحسن الندوى، الهند
٥١۔ تعليقات على تحرير تقريب التهذيب الدكتور بشار عواد معروف و الشيخ شعيب ارنؤوط، حفظهما الله، مؤسسة الرسالة، بيروت، الطبعة الاولىٰ ١٤١٧ھ۔

٥٢ـ تعليقات على تهذيب التهذيب، المطبوع بذيل تهذيب التهذيب۔
٥٣ـ تعليقات على الكاشف للذهبي، شيخ محمد عوامة / شيخ احمد محمد نمر الخطيب حفظهما الله، مؤسسة دار القبلة / مؤسسة علوم القرآن، الطبعة الاولى ١٤١٣ھ۔
٥٥ـ تعليقات على كوكب الدرى، مولانا شيخ الحديث مولانا محمد زكريا الكاندهلوى، رحمه الله تعالىٰ، المتوفىٰ ١٤٠٢ھ۔
٥٦ـ تعليقات على لامع الدرارى، شيخ الحديث مولانا محمد زكريا الكاندهلوى، رحمه الله تعالىٰ، متوفىٰ ١٤٠٢ ھ / ١٩٨٢ م، مكتبه امداديه، مكه مكرمه۔
٥٧ـ تعليقات على المصنف، الشيخ محمد عوامه، حفظه الله ورعاه، ادارة القرآن والعلوم الاسلامية، كراتشى، الطبعة الثانية، ١٤٢٨ھ۔
٥٩ـ تغليق التعليق، حافظ احمد بن على المعروف بابن حجر رحمه الله تعالىٰ، متوفىٰ ٨٥٢ھ، المكتب الاسلامى، ودار عمار، والمكتبة الاثرية، لاهور، پاكستان۔
٦٠ـ تفسير آيات الاحكام من القرآن، الشيخ محمد على الصابونى، حفظه الله و رعاه، دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الاولىٰ، ١٤٢٥ھ۔
٦١ـ تفسير البغوى المسمى بمعالم التنزيل، الامام ابو محمد الحسين بن مسعود البغوى، رحمه الله، المتوفى ٥١٦ھ، دار المعرفة، بيروت۔
٦٣ـ تفسير الطبرى (جامع البيان)، امام محمد بن جرير الطبرى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ٣١٠ھ، دار المعرفة، بيروت۔
تفسير عثمانى، لشيخ الاسلام علامه شبير احمد عثمانى رحمة الله عليه۔
٦٥ـ تفسير القرآن العظيم، حافظ ابو الفداء عماد الدين اسماعيل بن عمر ابن كثير دمشقى، رحمه الله تعالىٰ، متوفىٰ ٧٧٤ھ، دار احياء الكتب العربية۔
٦٦ـ تفسير القرطبى (الجامع لاحكام القرآن)، امام ابو عبد الله محمد بن احمد الانصارى القرطبى، رحمه الله تعالىٰ متوفى ٦٧١ھ، دار الفكر، بيروت۔
٦٧ـ التفسير الكبير، (تفسير الرازى او مفاتيح الغيب)، الامام ابو عبدالله فخر الدين محمد بن عمر الرازى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ٦٠٦ھ، مكتب الاعلام الاسلامى، ايران۔
٦٩ـ تفسير النسفى (مدارك التنزيل و حقائق التاويل)، ابو البركات عبد الله بن احمد النسفى، رحمه الله، المتوفى ٧١٠ھ، المكتبة العلمية، لاهور، پاكستان۔
٧٠ـ تقريب التهذيب، حافظ ابن حجر عسقلانى، رحمه الله تعالىٰ، متوفىٰ ٨٥٢ھ، دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الاولىٰ ١٤١٣ھ۔
٧١ـ تقرايرات الرافعى المسماة: التحرير المختار لرد المحتار، الامام العلامة عبد القادر بن مصطفى البيسارى الرافعى الحنفى، رحمه الله، المتوفى ١٣٢٣ھ، مكتبه رشيديه، كوئٹه۔
٧٢ـ التقرير و التحرير فى علم الاصول، الجامع بين اصطلاحى الحنفية و الشافعية، ابن امير الحاج، رحمه الله، المتوفى ٨٧٩ھ، دار الفكر، بيروت، الطبعة الاولىٰ ١٤١٧ھ۔
٧٣ـ تكملة فتح الملهم، مولانا محمد تقى عثمانى صاحب مدظلهم، مكتبه دار العلوم كراتشى و دار احياء التراث العربى، بيروت، الطبعة الاولىٰ ١٤٢٦ھ۔

٧٤۔ التلخيص الحبير فى تخريج احاديث الرافعى الكبير . حافظ ابن حجر عسقلانى رحمه الله . متوفى ٨٥٢ ھ .
دار نشر الكتب الاسلامية لاهور . و دار الكتب العلمية . بيروت ١٤١٩ ھ۔
٧٥۔ تلخيص المستدرک (مع المستدرک) . حافظ شمس الدين محمد بن احمد عثمان ذهبى رحمه الله تعالىٰ
. متوفى ٧٤٨ ھ . دار الفكر بيروت۔
٧٦۔ التمهيد لما فى الموطا من المعانى و الاسانيد . حافظ ابو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد عبد البر مالكى
. رحمه الله تعالىٰ . متوفى ٤٦٣ ھ . المكتبة التجارية . مكة المكرمة۔
٧٧۔ تنزيه الشريعة المرفوعة عن الاحاديث الشنيعة الموضوعة . الامام ابو الحسن على بن محمد ابن
عراق الكنانى . رحمه الله تعالىٰ . المتوفى ٩٦٣ ھ . دار الكتب العلمية بيروت . الطبعة الثانية ١٤٠١ ھ۔
٨٠۔ تهذيب الاسماء و اللغات . امام محى الدين ابو زكريا يحيى بن شرف النووى . رحمه الله تعالىٰ . متوفى
٦٧٦ ھ . ادارة الطباعة المنيرية۔
٨١۔ تهذيب تاريخ دمشق الكبير . الامام الحافظ ابو القاسم على المعروف بابن عساكر الشافعى . رحمه الله
. المتوفى ٥٧١ ھ . دار المسيرة . بيروت . الطبعة الثانية ١٣٩٩ ھ۔
٨٢۔ تهذيب التهذيب . حافظ ابن حجر عسقلانى . رحمه الله تعالىٰ . متوفى ٨٥٢ ھ . دائرة المعارف النظامية .
حيدر آباد دكن ١٣٢٥ ھ۔
٨٣۔ تهذيب سنن ابى داود . الامام ابن قيم الجوزية . رحمه الله . المتوفى ٧٥١ ھ . مطبعة انصار السنة
المحمدية . ١٣٦٧ ھ۔
٨٤۔ تهذيب الكمال . حافظ جمال الدين ابو الحجاج يوسف بن عبد الرحمن مزى . رحمه الله تعالىٰ . متوفى
٧٤٢ ھ . مؤسسة الرسالة . طبع اول . ١٤١٣ ھ۔
٨٥۔ الثقات (كتاب الثقات) . حافظ ابو حاتم محمد بن حبان بستى . رحمه الله . متوفى ٣٥٤ ھ . دائرة المعارف
العثمانية . حيدر آباد . ١٣٩٣ ھ۔
٨٦ - جامع الاصول من حديث الرسول . علامه مجد الدين ابو السعادات المبارک بن محمد بن الاثير
الجزرى . رحمه الله . متوفى ٦٠٦ ھ . دار الفكر . بيروت۔
٨٧۔ جامع الترمذى . (سنن ترمذى) . امام ابو عيسىٰ محمد بن عيسىٰ بن سورة الترمذى . رحمه الله تعالىٰ .
متوفى ٢٧٩ ھ . سعيد كراچى / دار احياء التراث العربى۔
٨٨۔ الجامع الصغير من احاديث البشير النذير . الامام جلال الدين السيوطى . رحمه الله . المتوفى ٩١١ ھ . دار
الكتب العلمية . بيروت۔
الجامع لاحكام القرآن (تفسير القرطبى)۔
٨٩۔ جامع المسانيد و السنن . الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابى حاتم الرازى . رحمه الله . المتوفى ٧٧٤ ھ .
دار الفكر . بيروت . الطبعة الثانية . ١٤٢٢ ھ۔
٩٠۔ الجرح والتعديل . الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابى حاتم الرازى . رحمه الله تعالىٰ . المتوفى ٣٢٧ ھ .
دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الثانية . ١٤٢٢ ھ۔

٩١۔ الجمع بين الصحيحين :البخارى و مسلم ، الامام محمد بن الفتوح الحميدى ، رحمه الله ، المتوفى ٤١٩ ھ، دار ابن حزم ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ١٤٢٣ ھ۔
٩٣ جمع الجوامع (الجامع الكبير و الجامع الصغير و زوائده) الامام جلال الدين السيوطى ، رحمه الله ، المتوفى ٩١١ ھ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولىٰ ١٤٢١ ھ۔
٩٨۔ حاشية السندى على البخارى ، امام ابو الحسن نور الدين محمد بن عبد الهادى السندى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ١١٣٨ ھ ، دار المعرفة ،بيروت۔
٩٩۔ حاشية السندى على مسلم ، المطبوع مع صحيح مسلم ، الامام ابو الحسن السندى ، رحمه الله ، متوفى ١١٣٨ ھ ، قديمى كتب خانه كراتشى۔
١٠٠۔ حاشية السهارنفورى ، المطبوع مع صحيح البخارى ، مولانا احمد على السهارنفورى ، رحمه الله تعالىٰ ،متوفىٰ ١٢٩٧ ھ، طبع قديمى ۔
الحدود و الاحكام ، للبسطامى رحمة الله عليه ۔
١٠٣۔ الخصائص الكبرى ، الامام جلال الدين السيوطى ، رحمه الله تعالىٰ ، ٩١١ ھ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ۔
١٠٤ ۔ خصائل نبوى شرح شمائل ترمذى (اردو) شيخ الحديث محمد زكريا كاندهلوى ، رحمه الله ، متوفى ١٤٠٢ ھ
١٠٧۔ الدر المختار ،علامه علاء الدين محمد بن على بن محمد الحصكفى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ١٠٨٨ ھ ، مكتبه عارفين ، پاكستان چوک کراچی ۔
الدراية فى تخريج احاديث الهداية ، لابن حجر رحمة الله عليه ۔
١٠٨۔ دلائل النبوة ، الحافظ ابو بكر احمد بن الحسين بن على البيهقى ، رحمه الله تعالىٰ ،متوفى ٤٥٨ ھ ، مكتبه اثريه ، لاهور۔
١٠٩۔ الديباج على صحيح مسلم بن الحجاج ، ابو الفضل عبد الرحمن بن ابى بكر جلال الدين السيوطى ، رحمه الله ، المتوفى ٩١١ ھ ، ادارة القرآن كراتشى ، الطبعة الاولىٰ ، ١٤١٢ ھ۔
١١١ ۔ ذخائر المواريث فى الدلالة على مواضع الحديث ، العلامة عبد الغنى بن اسماعيل بن عبد الغنى النابلسى ، رحمه الله ، متوفى ١١٤٣ ھ ، دار المعرفة ،بيروت ۔
١١٢۔ رد المحتار ، علامه محمد امين بن عمر بن عبد العزيز عابدين شامى ، رحمه الله ، متوفى ١٢٥٢ ھ ، مكتبه رشيديه ، كوئٹه۔
١١٣ ۔ رسالة شرح تراجم ابواب البخارى ، (مطبوعه مع صحيح البخارى) ، حضرت مولانا شاه ولى الله ، رحمه الله ، متوفى ١١٧٦ ھ ، قديمى۔
روائع البيان (انظر تفسير آيات الاحكام) ۔
١١٥۔ روح المعانى فى تفسير القرآن العظيم و السبع المثانى ، ابو الفضل شهاب الدين سيد محمود آلوسى بغدادى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ١٢٧٠ ھ ،مكتبه امداديه ،ملتان ۔
١١٦ ۔زاد المعاد من هدى خير العباد ، حافظ شمس الدين ابو عبد الله بن ابى بكر المعروف بابن القيم ، رحمه الله ، متوفى ٧٥١ ھ ، مؤسسة الرسالة ۔

۱۱۸۔ سبل السلام شرح بلوغ المرام ، السید الامام محمد بن اسماعیل الصنعانی المعروف بالامیر ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۱۱۸۲ھ ، دار احیاء التراث العربی ، بیروت ، الطبعۃ الخامسۃ۔
۱۱۹۔ سنن ابن ماجہ ، امام ابو عبد اللہ محمد بن ماجہ ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۲۷۳ھ ، قدیمی / دار الکتاب المصری قاہرہ۔
۱۲۰۔ سنن ابی داؤد ، امام ابو داؤد سلیمان بن الاشعث السجستانی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۲۷۵ھ ، ایچ ایم سعید کمپنی /دار احیاء السنۃ النبویۃ۔
۱۲۱۔ سنن الدار قطنی ، حافظ ابو الحسن علی بن عمر الدارقطنی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۳۸۵ھ ، دار نشر الکتب العلمیۃ ، بیروت ، الطبعۃ الثانیۃ ، ۱۴۲۴ھ / ۲۰۰۳م۔
۱۲۲۔ سنن الدارمی ، امام ابو محمد عبد اللہ بن عبد الرحمن الدارمی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۲۵۵ھ ، قدیمی
۱۲۳۔ سنن سعید بن منصور ، الامام الحافظ سعید بن منصور بن شعبۃ الخراسانی المکی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۲۲۷ھ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت۔
۱۲۴۔ السنن الصغریٰ للنسائی ، امام ابو عبدالرحمن بن شعیب النسائی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۳۰۳ھ ، قدیمی / دار السلام ریاض۔
۱۲۵۔ السنن الکبریٰ للنسائی ، امام ابو عبدالرحمن احمد بن شعیب النسائی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۳۰۳ھ ، نشر السنۃ ، ملتان۔
۱۲۶۔ السنن الکبری للبیہقی ، امام حافظ ابو بکر احمد بن الحسین بن علی البیہقی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۴۵۸ھ ، دار الکتب العلمیۃ بیروت۔
۱۲۷۔ سیر اعلام النبلاء ، حافظ ابو عبد اللہ شمس الدین محمد بن احمد بن عثمان ذھبی ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۷۴۸ھ ، مؤسسۃ الرسالۃ ، و بیت الافکار الدولیۃ۔
السیر الکبیر (انظر کتاب السیر الکبیر)۔
۱۲۸ ۔ السیرۃ الحلبیۃ (انسان العیون) ، علامہ علی بن برہان الدین الحلبی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۱۰۴۴ھ ، المکتبۃ الاسلامیۃ ، بیروت۔
۱۲۹ ۔ السیرۃ النبویۃ ، الامام ابو محمد عبد الملک بن ھشام المعافری ، رحمہ اللہ ، متوفی ۲۱۳ھ ، مطبعۃ مصطفی البابی الحلبی بمصر ، ۱۳۵۵ھ ، والمکتبۃ العلمیۃ ، بیروت۔
۱۳۰ ۔ شرح علل الترمذی ، الامام الحافظ ابن رجب الحنبلی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۷۹۵ھ۔
۱۳۱ ۔ الشرح الکبیر ، للإمام الدردیر المالکی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۱۲۰۱ھ ، المطبوع من حیث المتن مع حاشیۃ الدسوقی ، رحمہ اللہ ، دار الکتب العلمیۃ ، بیروت۔
۱۳۲ ۔ شرح التوضیح (التلویح) ، العلامۃ سعد الدین التفتازانی الشافعی ، رحمہ اللہ ، المتوفی ۷۹۳ھ ، میر محمد کتب خانہ ، کراچی۔
۱۳۳۔ شرح ابن بطال ، امام ابو الحسن علی بن خلف بن عبد الملک المعروف بابن بطال ، رحمہ اللہ تعالیٰ ، متوفی ۴۴۹ھ ، مکتبہ الرشد ، الریاض ، الطبعۃ الاولیٰ ، ۱۴۲۰ھ۔
۱۳۴۔ شرح الزرقانی علی المؤطا ، شیخ محمد بن عبد الباقی بن یوسف الزرقانی المصری ، رحمہ اللہ ، متوفی ۱۱۲۲ھ ، دار الفکر ، بیروت۔

۱۳۵۔ شرح السنة ، الامام المحدث ابو محمد الحسین بن مسعود البغوی ، رحمه الله ، ۵۱۶ ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۴ ھ۔
شرح الطیبی (دیکھئے ، الکاشف عن حقائق السنن)
۱۳۶۔ شرح سنن ابن ماجه المسمی ب انجاح الحاجة ، الشیخ عبد الغنی المجددی الدهلوی ، رحمه الله ، المتوفی ۱۲۹۵ ھ ، والمسمی ب مصباح الزجاجة ، الحافظ جلال الدین عبد الرحمن السیوطی ، رحمه الله ، المتوفی ۹۱۱ ھ ، و تعلیقات لفخر الحسن المحدث الگنگوهی ، رحمه الله ، قدیمی کتب خانه ، کراتشی۔
۱۳۷۔ شرح السیر الکبیر الامام محمد بن احمد السرخسی رحمه الله المتوفی ۴۹۰ ھ دار الکتب العلمیة بیروت
شرح الشفاء (انظر : نسیم الریاض)
شرح القسطلانی (دیکھئے ارشاد الساری)
۱۳۸۔ شرح الکرمانی (الکوکب الدراری) علامه شمس الدین محمد بن یوسف بن علی الکرمانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۷۸۶ ھ ، دار احیاء التراث العربی بیروت۔
۱۳۹۔ شرح مشکل الآثار ، الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد سلامة الطحاوی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۳۲۱ ھ ، مؤسسة الرسالة بیروت ، الطبعة الثانیة ۱۴۲۷ ھ۔
۱۴۰۔ شرح معانی الآثار الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوی رحمه الله ، المتوفی ۳۲۱ ھ ، میر محمد کتب خانه آرام باغ ، کراچی۔
شرح المهذب (دیکھئے ، المجموع)۔
۱۴۱۔ شرح النقایه ، الامام علی بن محمد سلطان القاری الحنفی ، رحمه الله ، المتوفی ۱۰۱۴ ھ ، ایچ ایم سعید کمپنی ، کراچی۔
۱۴۲۔ شرح النووی علی صحیح مسلم امام ابو زکریا یحییٰ بن شرف النووی رحمه الله تعالیٰ المتوفیٰ ۶۷۶ ھ قدیمی
۱۴۳۔ الشفاء بتعریف حقوق المصطفی ، للامام القاضی عیاض المالکی الیحصبی ، رحمه الله ، المتوفی ۵۴۴ ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۲ ھ۔
۱۴۴۔ الشمائل المحمدیة ، الامام ابو عیسی محمد بن عیسی بن سورة الترمذی رحمه الله ، المتوفی ۲۷۹ ھ ، دار الکتب العلمیة بیروت ۱۴۲۷ ھ۔
۱۴۵۔ الصحاح (قاموس عربی ۔ عربی) ، الامام اسماعیل بن حماد الجوهری ، رحمه الله ، المتوفی ۳۹۳ ھ ، دار المعرفة ، بیروت ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۸ ھ۔
۱۴۶۔ الصحیح للبخاری ، امام ابو عبدالله محمد بن اسمعیل البخاری ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفیٰ ۲۵۶ ھ ، قدیمی کتب خانه ، کراچی / دار السلام ، ریاض ، الطبعة الاولیٰ ۱۴۱۷ ھ۔
۱۴۷۔ الصحیح لمسلم مع شرحه للنووی رحمة الله علیه ، امام مسلم بن الحجاج القشیری النیسابوری ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۲۶۱ ھ ، قدیمی کتب خانه ، کراچی / دار السلام ، ریاض۔
الضعفاء الکبیر (انظر کتاب الضعفاء الکبیر)۔
۱۴۸۔ الطبقات الکبریٰ ، الامام ابو محمد بن سعد ، رحمه الله ، المتوفیٰ ۲۳۰ ھ ، دار صادر بیروت۔

١٤٩ـ طرح التثريب فى شرح التقريب . امام زين الدين . ابو الفضل عبد الرحيم بن الحسين العراقى .المتوفى ٨٠٦ھ . و ولده الحافظ ابو زرعة العراقى . المتوفى ٨٢٦ھ . مكتبه نزار مصطفى الباز . مكة مكرمة۔
طلبة الطلبة للنسفى رحمة الله عليه . قديمى كتب خانه۔
١٥٠ـ العلل الواردة فى الاحاديث النبوية . الشيخ الامام ابو الحسن على بن عمر الدارقطنى . رحمه الله . المتوفى ٣٨٥ھ . دار طيبة .الطبعة الثانية . ١٤٢٢ھ۔
١٥١ـ العلل المتناهية فى الاحاديث الواهية . الامام عبد الرحمن ابن الجوزى . . رحمه الله . المتوفى ٥٩٧ھ۔
١٥٢ـ عمدة القارى .الامام بدر الدين ابو محمد بن محمود احمد العينى . رحمه الله . متوفى ٨٥٥ھ . ادارة الطباعة المنيرية۔
١٥٣ـ غريب الحديث . الامام احمد بن محمد الخطابى البستى . رحمه الله . المتوفى ٣٨٨ھ . جامعة ام القرى . مكة المكرمة . ١٤٠٢ھ۔
١٥٤ـ الفاروق . مولانا شبلى نعمانى . دار الاشاعت . كراچى۔
١٥٥ـ فتاوى قاضى خان بهامش الفتاوى الهندية (العالمگيرية) . الامام فخر الدين حسن بن منصور الفرغانى . رحمه الله . المتوفى ٥٩٢ھ . نورانى كتب خانه پشاور۔
١٥٦ـ الفتاوى الهندية (العالمگيرية) . العلامة الامام الشيخ نظام و جماعة من علماء الهند . نورانى كتب خانه . پشاور۔
١٥٨ـ فتح البارى . حافظ احمد بن على المعروف بابن حجر العسقلانى . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ٨٥٢ھ . دار الفكر بيروت۔
١٥٩ـ فتح الملهم شيخ الاسلام علامه شبير احمد عثمانى رحمه الله متوفى ١٣٦٩ھ دار احياء التراث العربى بيروت
١٦٠ـ فتح القدير . (تفسير) الجامع بين فنى الرواية و الدراية من علم التفسير . الامام محمد بن على الشوكانى . رحمه الله تعالىٰ . المتوفىٰ ١٢٥٠ھ . دار الكتب العلمية . بيروت۔
١٦١ـ فتح القدير . امام كمال الدين محمد بن عبد الواحد المعروف بابن الهمام . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ٨٦١ھ . مكتبه رشيديه . كوئٹه۔
١٦٣ـ الفردوس بمأثور الخطاب . ابو شجاع شيرويه بن شهر دار بن شيرويه الديلمى الهمدانى . الملقب ب الكيا . رحمه الله . المتوفى ٥٠٩ھ . دار الكتب العلمية .بيروت۔
١٦٤ـ الفقه الحنفى و ادلته . الشيخ اسعد محمد سعيد الصاغرجى . حفظه الله . دار الكلم الطيب . بيروت . الطبعة الثالثة . ١٤٢٢ھ۔
١٦٥ـ فيض البارى . امام العصر علامه انور شاه كشميرى . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ١٣٥٢ھ . مطبعة دار المأمون .الطبعة الاولىٰ۔
١٦٦ـ فيض القدير شرح الجامع الصغير . العلامة محمد عبد الرؤوف المناوى . رحمه الله . المتوفى ١٠٣١ھ . دار الكتب العلمية . الطبعة الثالثة . ١٤٢٤ھ۔
١٦٧ـ القاموس الوحيد .مولانا وحيد الزمان بن مسيح الزمان قاسمى كيرانوى . رحمه الله تعالىٰ . متوفىٰ ١٤١٥ھ /١٩٩٥م . ادارة اسلاميات لاهور۔ كراچى۔

۱۶۸ـ قواعد فی علوم الحدیث العلامة المحقق ظفر احمد العثمانی رحمه الله المتوفی ۱۳۹۴ھ ادارة القرآن کراتشی
۱۶۹ـ الکاشف ، شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان ذهبی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۷۴۸ھ ، شرکة دار القبلة / مؤسسة علوم القرآن ، طبع اول ۱۴۱۳ھ۔
۱۷۰ـ الکاشف عن حقائق السنن ، (شرح الطیبی) امام شرف الدین حسین بن محمد بن عبد الله الطیبی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۷۴۳ھ ، ادارة القرآن کراتشی۔
۱۷۱ـ الکامل فی التاریخ ، علامه ابو الحسن عز الدین علی بن محمد ابن الاثیر الجوزی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۶۳۰ھ ، دار الکتب العربی بیروت۔
۱۷۲ـ الکامل فی ضعفاء الرجال ، امام حافظ ابو احمد عبد الله بن عدی جرجانی رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۳۶۵ھ ، دار الفکر ، بیروت ۔
کتاب اخبار المدینة (انظر : اخبار المدینة)
کتاب اخبار مکة (انظر : اخبار مکة)
کتاب اختلاف الحدیث بهامش کتاب الام ، دار المعرفة بیروت ۔
۱۷۳ـ کتاب الام (الام) ، امام محمد بن ادریس الشافعی ، رحمه الله ، متوفی ۲۰۴ھ ، دار المعرفة ، بیروت ، طبع ۱۳۹۳ھ / ۱۹۷۳م ۔
۱۷۵ـ کتاب الاموال ، الامام ابو عبید القاسم بن سلام الهروی الازدی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۲۴ھ ، دار الفکر ، بیروت ، ۱۴۰۸ھ۔
کتاب التعریفات للجرجانی رحمة الله علیه ۔
۱۷۶ـ کتاب الخراج ، الامام ابو یوسف ، یعقوب القاضی ، رحمه الله ، المتوفی ۱۸۲ھ۔
۱۷۷ـ کتاب الخراج ، الامام یحیی بن آدم القرشی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۰۳ھ ، المکتبة العلمیة ، لاهور ، پاکستان ، الطبعة الاولی ، ۱۹۷۴م ۔
۱۷۸ـ کتاب السیر الکبیر الامام محمد بن الحسن الشیبانی رحمه الله المتوفی ۱۸۹ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت
۱۷۹ـ کتاب السنة ، الامام الحافظ ابو بکر احمد بن عمرو بن ابی عاصم الضحاک بن مخلد الشیبانی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۸۷ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۱۸۰ـ کتاب الضعفاء الکبیر ، ابو جعفر محمد بن عمر بن موسی بن حماد العقیلی المکی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفیٰ ۳۲۲ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت ۔
۱۸۲ـ کتاب المبسوط ، الامام شمس الائمة ابو بکر محمد بن ابی سهل السرخسی ، رحمه الله ، المتوفی ۴۸۳ھ ، دار المعرفة ، بیروت ، الطبعة الثالثة ، ۱۳۹۸ھ ۔
۱۸۳ـ کتاب المغازی ، الامام محمد بن عمر الواقدی ، رحمه الله ، المتوفی ۲۰۷ھ ، مؤسسة الاعلمی ، بیروت ۔
۱۸۶ـ الکتب الستة (موسوعة الحدیث الشریف) باشراف و مراجعة فضیلة الشیخ صالح بن عبد العزیز آل الشیخ ، دار السلام ، الریاض۔
۱۸۷ـ الکاشف عن حقائق غوامض التنزیل ـــــ ، الامام جار الله محمود بن عمر الزمخشری ، المتوفی ۵۳۸ھ ، دار الکتاب العربی ، بیروت ، لبنان۔

١٨٨ ـ كشف الاستار عن زوائد البزار على الكتب الستة ، الحافظ نور الدين على بن ابى بكر الهيثمى ٨٠٧ هـ ، بتحقيق الشيخ حبيب الرحمن الاعظمى ، مؤسسة الرسالة ، الطبعة الثانية ، ١٤٠٣ هـ ـ
١٨٩ ـ كشف البارى ، شيخ الحديث حضرت مولانا سليم الله خان صاحب مدظلهم ، مكتبة فاروقيه ، كراچى ـ
١٩٠ ـ كشف الخفاء و مزيل الالباس ، شيخ اسماعيل بن محمد عجلونى ، رحمه الله ، متوفى ١١٦٢ هـ ، دار احياء التراث العربى ، بيروت ـ
١٩١ ـ كشف المشكل من حديث الصحيحين ، الامام عبد الرحمن ابن الجوزى ، رحمه الله ، المتوفى ٥٩٧ هـ ، دار الوطن ، الرياض ، ١٤١٨ هـ ـ
١٩٢ ـ كنز العمال ، علامه علاء الدين على المتقى بن حسام الدين الهندى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ٩٧٥ هـ ، مكتبة التراث الاسلامى ، حلب ـ
١٩٣ ـ الكوثر الجارى الى رياض احاديث البخارى ، الامام احمد بن اسماعيل الكورانى الحنفى ، رحمه الله ، المتوفى ٨٩٣ هـ ، دار احياء التراث العربى بيروت ، الطبعة الاولىٰ ، ١٤٢٩ هـ ـ
١٩٥ ـ الكوكب الدرى حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ١٣٢٣ هـ ، ادارة القرآن كراچى
الكواكب الدرارى (ديكهئے ، شرح الكرمانى)
١٩٦ ـ لامع الدرارى حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى رحمه الله تعالىٰ متوفىٰ ١٣٢٣ هـ مكتبه امداديه مكة مكرمة
اللُّباب فى شرح الكتاب ـ
١٩٧ ـ لسان العرب ، ابو الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور افريقى مصرى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ٧١١ هـ ، نشر ادب الجوزة ، قم ، ايران ، ١٤٠٥ هـ و دار صادر ، بيروت ـ
١٩٨ ـ لسان الميزان ، الحافظ احمد بن على المعروف بابن حجر العسقلانى ، رحمه الله ، متوفى ٨٥٢ هـ ، بتحقيق الشيخ عبد الفتاح ، رحمه الله ، دار البشائر الاسلامية ، الطبع الاول ، ١٤٢٣ هـ ـ
١٩٩ ـ المؤطا ، الامام مالک بن انس ، رحمه الله تعالىٰ ، المتوفىٰ ١٧٩ هـ ، دار احياء التراث العربى بيروت ـ
٢٠٠ ـ المؤطا ، الامام محمد الحسن الشيبانى رحمه الله ، المتوفى ١٨٩ هـ ، قديمى كتب خانه كراچى ـ
٢٠١ ـ المتوارى على تراجم ابواب البخارى ، علامه ناصر الدين احمد بن محمد المعروف بابن المنير الاسكندرانى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ٦٨٣ هـ ، مظهرى كتب خانه كراچى ـ
٢٠٢ ـ مجمع بحار الانوار ، علامه محمد بن طاهر پٹنى ، رحمه الله تعالىٰ ، متوفىٰ ٩٨٢ ، دائرة المعارف العثمانيه حيدر آباد ، ١٣٩٥ هـ ـ
٢٠٣ ـ مجمع الزوائد امام نور الدين على بن ابى بكرى الهيثمى رحمه الله تعالىٰ متوفىٰ ٨٠٧ هـ ، دار الفكر ، بيروت
٢٠٤ ـ المجموع (شرح المهذب) ، امام محى الدين ابو زكريا يحيىٰ بلى شرف النووى رحمه الله تعالىٰ ، متوفى ٦٧٦ هـ ، شركة من علماء الازهر ـ
٢٠٥ ـ مجموعه رسائل ابن عابدين ، العلامة المحقق السيد محمد امين آفندى الشهير بابن عابدين ، رحمه الله ، المتوفى ١٢٥٢ هـ ، مكتبه عثمانيه ، كوئٹه ـ
٢٠٦ ـ المحلى ، علامه ابو محمد على احمد بن سعيد بن حزم رحمه الله تعالىٰ ، متوفى ٤٥٦ هـ ، المكتب التجارى بيروت / دار الكتب العلمية بيروت ـ

مختصر تاریخ دمشق۔
۲۰۷۔ المدونۃ الکبری، الامام مالک بن انس رحمہ اللہ، المتوفی ۱۷۹ھ، دار صادر، بیروت۔
۲۰۸۔ مرقاۃ المفاتیح (شرح مشکوۃ المصابیح)، علامہ نور الدین علی بن سلطان القاری رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۱۰۱۴ھ، امدادیہ ملتان و دار الکتب العلمیۃ بیروت۔
۲۰۹۔ المستدرک علی الصحیحین، حافظ ابو عبد اللہ محمد بن عبد اللہ الحاکم النیسابوری، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۴۰۵ھ، دار الفکر، بیروت۔
۲۱۰۔ مسند ابی داؤد الطیالسی، الامام المحدث سلیمان بن داؤد بن الجارود رحمہ اللہ، متوفی ۲۰۴ھ، دار الکتب العلمیۃ، بیروت، الطبعۃ الاولیٰ ۱۴۲۵ھ۔
مسند ابی یعلی الموصلی، الامام شیخ الاسلام ابو یعلی احمد بن علی الموصلی، رحمہ اللہ، المتوفی ۳۰۷ھ، دار الکتب العلمیۃ، بیروت، الطبعۃ الاولی، ۱۴۱۸ھ۔
۲۱۲۔ مسند احمد، امام احمد بن حنبل، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۲۴۱ھ، المکتب الاسلامی، دار صادر، بیروت
۲۱۳۔ مسند اسحاق بن راھویہ، الامام اسحاق بن ابراھیم بن مخلد بن راھویہ الحنظلی، رحمہ اللہ، المتوفی ۲۳۸ھ، مکتبۃ الایمان، المدینۃ المنورۃ، الطبعۃ الاولی، ۱۴۱۲ھ۔
۲۱۴۔ مسند البزار (البحر الزخار)، الامام ابو بکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق البزار، رحمہ اللہ، المتوفی ۲۹۲ھ، مؤسسۃ علوم القرآن مکتبۃ العلوم والحکیم بیروت و المدینۃ المنورۃ، ۱۴۰۹ھ، الطبعۃ الاولی
۲۱۵۔ مسند الحمیدی، امام ابو بکر عبد اللہ بن الزبیر الحمیدی، رحمہ اللہ، متوفی ۲۱۹ھ، المکتبۃ السلفیۃ، مدینۃ منورہ۔
۲۱۷۔ مشارق الانوار علی صحاح الآثار، القاضی ابو الفضل عیاض بن موسی بن عیاض الیحصبی البستی المالکی، رحمہ اللہ، المتوفی ۵۴۴ھ، دار التراث۔
۲۱۸۔ مشکاۃ المصابیح، شیخ ابو عبد اللہ ولی الدین خطیب محمد بن عبد اللہ، رحمہ اللہ، متوفی ۷۳۷ھ کے بعد، قدیمی۔
۲۱۹۔ المصنف لابن ابی شیبۃ، حافظ عبد اللہ بن محمد بن ابی شیبۃ المعروف بأبی بکر بن ابی شیبۃ، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۲۳۵ھ، بتحقیق الشیخ محمد عوامۃ، حفظہ اللہ، دار قرطبۃ، بیروت، الطبعۃ الاولی، ۱۴۲۷ھ
۲۲۰۔ المصنف لعبد الرزاق، الامام عبد الرزاق بن ہمام صنعانی، رحمہ اللہ تعالیٰ، متوفی ۲۱۱ھ، مجلس علمی، کراچی، ودار الکتب العلمیۃ، بیروت۔
۲۲۱۔ المطالب العالیۃ بزوائد المسانید الثمانیۃ، الحافظ ابن حجر العسقلانی، رحمہ اللہ تعالی، المتوفی ۸۵۲ھ، دار الباز، مکۃ المکرمۃ۔
۲۲۱۔ معارف القرآن، لشیخ الحدیث و التفسیر علامہ ادریس کاندھلوی رحمۃ اللہ علیہ۔
۲۲۲۔ معالم السنن، الامام ابو سلیمان حمد بن محمد الخطابی، رحمہ اللہ تعالی، المتوفی ۲۸۸ھ، مطبعۃ انصار السنۃ المحمدیۃ، ۱۹۳۸م / ۱۳۶۷ھ۔
۲۲۳۔ المعجم الاوسط، الامام ابو القاسم سلیمن بن احمد الطبرانی، رحمہ اللہ تعالی، المتوفی ۳۶۰ھ، دار الحرمین، القاھرۃ، ۱۴۱۵ھ۔

۲۲۴۔ معجم البلدان ۔ علامہ ابو عبد اللہ یاقوت حموی رومی ۔ رحمہ اللہ تعالی ۔ متوفی ۶۲۶ ھ ۔ دار احیاء التراث العربی ۔ بیروت۔

۲۲۵۔ معجم الصحابۃ ۔ الامام الحافظ ابو الحسین عبد الباقی بن قانع البغدادی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ المتوفی ۳۵۱ ھ ۔ مکتبہ نزار مصطفیٰ الباز ۔ مکۃ المکرمۃ ۔ الریاض ۔ الطبعۃ الاولیٰ ۔ ۱۴۱۸ ھ۔

۲۲۶۔ المعجم الکبیر امام سلیمان بن احمد بن ایوب الطبرانی رحمہ اللہ تعالیٰ متوفی ۳۶۰ ھ دار الفکر ۔ بیروت

۲۲۷۔ المعجم الفہرس لالفاظ الحدیث النبوی ۔ أ ـ وی ـ منسک ۔ وی ـ پ ـ منسج ۔ مطبعۃ بریل فی مدینۃ لیدن ۱۹۶۵ م۔

۲۲۸۔ معجم مقاییس اللغۃ ۔ امام احمد بن فارس بن زکریا قزوینی رازی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفی ۳۹۵ ھ ۔ دار الفکر ۔ بیروت۔

۲۲۹۔ المعجم الوسیط ۔ دکتور ابراہیم انس ۔ دکتور عبد الحلیم منتصر ۔ عطیۃ الصوالحی ۔ محمد خلف اللہ احمد ۔ مجمع اللغۃ العربیۃ ۔ دمشق۔

۲۳۰۔ المعرفۃ و التاریخ ۔ ابو یوسف یعقوب بن سفیان الفسوی الفارسی ۔ رحمہ اللہ ۔ المتوفی ۲۷۷ ھ ۔ دار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت ۔ ۱۴۱۹ ھ۔

۲۳۱۔ معرفۃ السنن و الآثار ۔ الامام ابو احمد بن الحسین البیہقی ۔ رحمہ اللہ ۔ المتوفی ۴۵۸ ھ ۔ دار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت۔

۲۳۲۔ معرفۃ الصحابۃ ۔ الامام الحافظ ابو نعیم احمد بن عبد اللہ الاصبہانی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ المتوفی ۴۳۰ ھ ۔ دار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت ۔ الطبعۃ الاولیٰ ۔ ۱۴۲۲ ھ۔

مغازی الواقدی (انظر کتاب المغازی)۔

۲۳۳۔ المغرب ۔ ابو الفتح ناصر الدین مطرزی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ المتوفی ۶۱۰ ھ ۔ ادارۃ دعوۃ الاسلام ۔ کراتشی

۲۳۴۔ المغنی ۔ امام موفق الدین ابو محمد عبد اللہ بن احمد بن قدامۃ ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ متوفی ۶۲۰ ھ ۔ دار الفکر ۔ بیروت ۔ و بیت الافکار الدولیۃ۔

۲۳۵۔ المفردات فی غریب القرآن ۔ العلامۃ حسین بن محمد المعروف بالراغب الاصفہانی ۔ رحمہ اللہ ۔ المتوفی ۵۰۲ ھ ۔ قدیمی کتب خانہ ۔ کراتشی۔

مقدمۃ فتح الباری ۔ (دیکھئے ۔ ہدی الساری)

۲۳۶۔ مکمل اکمال الاکمال ۔ الامام ابو عبد اللہ محمد بن محمد بن یوسف السنوسی ۔ رحمہ اللہ تعالیٰ ۔ المتوفی ۸۹۵ ھ ۔ دار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت۔

۲۳۷۔ المنتظم فی تاریخ الملوک و الامم ۔ الامام ابو الفرج عبد الرحمن بن علی بن محمد ابن الجوزی ۔ رحمہ اللہ ۔ المتوفی ۵۹۷ ھ ۔ دار صادر ۔ بیروت ۔ ۱۳۵۸ ھ ۔ الطبعۃ الاولیٰ۔

۲۳۹۔ المنتقی شرح الموطأ ۔ القاضی ابو الولید سلیمان بن خلف الباجی ۔ رحمہ اللہ ۔ المتوفی ۴۹۴ ھ ۔ دار الکتب العلمیۃ ۔ بیروت ۔ الطبعۃ الاولیٰ ۔ ۱۴۲۰ ھ۔

۲۴۰۔ منہاج السنۃ النبویۃ ۔ الامام الہمام ابو العباس احمد ابن تیمیۃ الحرانی ۔ رحمہ اللہ ۔ المتوفی ۷۲۸ ھ ۔ مؤسسۃ قرطبۃ ۔ ۱۴۰۶ ۔ الطبعۃ الاولیٰ۔

۲۴۱۔ موارد الظمآن الی زوائد ابن حبان ۔ الامام ابو الحسن علی بن ابی بکر الهیثمی ، رحمه الله ، المتوفی ۸۰۷ھ ، دار الکتب العلمیة ، بیروت۔
۲۴۲۔ المواهب اللدنیة المطبوع مع الشمائل المحمدیة ، الامام الشیخ ابراهیم بن محمد بن احمد الشافعی البیجوری ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۱۲۷۷ھ ، فاروقی کتب خانه ، ملتان۔
موسوعة کشاف اصطلاحات الفنون و العلوم۔
الموسوعة الفقهیة الکویتیة اصدار : وزارة الاوقاف و الشؤن الاسلامیة الکویت۔
۲۴۳۔ الموضوعات ، الامام ابو الفرج عبد الرحمن ابن الجوزی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۵۹۷ھ ، قرآن محل ، اردو بازار کراچی ، و دار الکتب العلمیة ، بیروت ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۴ھ۔
۲۴۴۔ موسوعة الامام الشافعی (کتاب الام) ، الامام المحدث الفقیه محمد بن ادریس الشافعی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۲۰۴ھ ، دار قتیبة ، الطبعة الثانیة ، ۱۴۲۴ھ۔
۲۴۵۔ میزان الاعتدال فی نقد الرجال ، حافظ شمس الدین محمد احمد بن عثمان ذهبی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۷۴۸ھ ، دار احیاء التراث العربیة ، مصر ، ۱۳۸۲ھ۔
۲۴۶۔ نسیم الریاض فی شرح شفاء القاضی عیاض ، الامام شهاب الدین احمد بن محمد بن عمر الخفاجی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۱۰۶۹ھ ، دار الکتب العلمیة بیروت ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۲۱ھ۔
۲۴۷۔ نصب الرایة فی تخریج احادیث الهدایة ، الحافظ جمال الدین عبد الله بن یوسف الزیلعی ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۷۶۲ھ ، مؤسسة الریان ، بیروت/ دار القبلة للثقافة الاسلامیة ، جدة ، الطبعة الاولیٰ ، ۱۴۱۸ھ۔
۲۴۸۔ النکت الظراف علی الاطراف ، الامام الحافظ احمد بن علی بن حجر العسقلانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۸۵۲ھ ، المکتب الاسلامی ، بیروت۔
۲۴۹۔ النهایة فی غریب الحدیث و الاثر ، علامه مجد الدین ابو السعادات المبارک بن محمد ابن الاثیر ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۶۰۶ھ ، دار احیاء التراث العربی بیروت۔
۲۵۰۔ الوابل الصیب فی الکلم الطیب ، ابو عبد الله محمد بن ابی بکر الزرعی الدمشقی ، المعروف بابن القیم ، رحمه الله تعالیٰ ، المتوفی ۷۵۱ھ ، دار الکتاب العربی ، بیروت الطبعة الاولی ، ۱۴۰۵ھ۔
۲۵۱۔ وفیات الاعیان ، قاضی شمس الدین احمد بن محمد المعروف بابن خلکان ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۶۸۱ھ ، دار صادر ، بیروت۔
۲۵۲۔ الهدایة ، برهان الدین ابو الحسن علی بن ابی بکر المرغینانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۵۹۳ھ ، مکتبه شرکت علمیه ، ملتان ، و مکتبة البشری ، کراتشی ، الطبعة الاولی ، ۱۴۲۸ھ۔
هدایة الباری علی ثلاثیات البخاری رحمة الله علیه للشیخ بیّوسی الشافعی (المخطوطة)۔
۲۵۳۔ هدی الساری (مقدمة فتح الباری) ، حافظ ابن حجر عسقلانی ، رحمه الله تعالیٰ ، متوفی ۸۵۲ھ ، دار السلام ، الریاض ، الطبعة الاولی ، ۱۴۲۱ھ۔

اوس مونږ د معزّزو لوستونكو د فائدې دپاره ټول دوه ويشت ثلاثيات، د هغوى د رواتو د مسلكونو د تصريح سره يو ځائې ذكر كوو:

① كتاب العلم (٣) باب (٣٨) اثم من كذب على النبي ﷺ رقم الحديث ١٠٩ رقم الصفحة (١\٢١) شيخ الامام البخاري رحمه الله الامام الحافظ مكي بن ابراهيم من التميمي البلخي رحمه الله (١١٢٥ هجري)

② كتاب الصلاة (٨) باب رقم (٩١) كم قدر كم ينبغي ان يكون بين يدي المصلي والسترة رقم الحديث ٤٩٧ رقم صفحة ١/ ٧٢) من تلاميذ ابي حنيفة رحمه الله تهذيب الكمال (١٩\١٠٣) وتذكرة الحفاظ للذهبي رحمه الله (١\٣٦٥) هو مكي بن ابراهيم البلخي امام بلخ دخل الكوفة سنة اربعين ومائة ولزم ابا حنيفة وسمع منه الحديث والفقه واكثر عنه الرواية... وكان يحب ابا حنيفة حباً شديداً وتعصب لمذهبه (المناقب للموفق (١\٢٠٣، ٢٠٤) والمناقب للكردري (٢\٢٢٣)

③ كتاب الصلاة (٨) باب (٩٥) الصلاة الى الاسطوانة الخ رقم صحفة (١\٧٢) رقم الحديث (٥٠٢) هذه ايضاً رواية مكي بن ابراهيم السابق

④ كتاب (٩) مواقيت الصلاة باب (١٨) باب وقت المغرب الخ رقم الحديث (٥٦١) الصفحة (١\٧٩) هذه ايضاً رواية مكي بن ابراهيم السابق

⑤ كتاب الصوم (٣٠) باب (٢١) اذا نوى بالنهار صوما الخ رقم الحديث ١٩٢٤ رقم الصفحة (١\٢٥٧) شيخ البخاري رحمه الله عاصم ضحاك بن [illegible] (م ٢١٢) من اصحاب زفر تلميذ ابي حنيفة رحمه الله (الجواهر المضية :١\٢٢٦، ٢٦٣) وذكره السيوطي رحمة الله في الرواة عن الامام الاعظم (تبين الصحيفة ص.٤٣) وهكذا الصالح الدمشقي رحمه الله في عقود الجمان (ص.١١٩) وجامع المسانيد (٢\٢٨٣)

⑥ كتاب الحوالة (٣٨) باب (٣) اذا احال دين الميت على رجل جاز الخ رقم الحديث (٢٢٨٩) رقم الصفحة (١\٣٠٥) هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخاري

⑦ كتاب الصوم (٣٠) باب (٦٩) صيام يوم عاشورا رقم الحديث (٢٠٠٧) رقم الصفحة (١\٢٦٨) هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخاري

⑧ كتاب (٣٩) الحوالة باب (٣) من تكفل [illegible] ميت فليس له ان يرجع وبه قال الحسن رقم الحديث (٢٢٩٥) رقم الصفحة (١\٣٠٦) هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخاري

⑨ كتاب (٤٦) الغصب ابواب المظالم والقصاص باب (٣٢) هل تكسر الدنان التي فيها خمر او تخرق الزقاق؟ فان كسر صنما او صليباً او طنبوراً او مالا ينتفع بخشبة واتي شريح في طنبور كسر فلم يقض فيه بشئ هذه ايضا رواية عاصم شيخ البخاري

⑩ كتاب (٥٣) الصلح باب (٨) الصلح في الدية رقم الحديث (٢٧٠٣) رقم الصفحة (١\٣٧٣) شيخ الامام البخاري محمد بن عبدالله بن مثنى اويس (م ٢٠٥هـ) عبدة القرشي من الحنفية (الجواهر المضية :٢\٤٠،٤١) من اصحاب زفر رحمه الله تلميذ ابي حنيفة وحكى الخطيب رحمه الله انه كان من اصحاب زفر وابي يوسف

⑪ كتاب الجهاد رقم ٥٦) باب رقم (١١٠) البيع في الحرب ان لا يفروا وقال بعضهم على الموت لقول الله تعالى: لقد رضى الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحت الشجرة رقم الحديث ٢٩٦١ رقم الصفحة ١\٤١٥) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

⑫ كتاب الجهاد (٥٦) باب (١٦٦) من راى العدو فنادى باعلى صوته: يا صباحاه. حتى يسمع الناس رقم الحديث (٣٠٤١) رقم الصفحة (١\٤٢٨) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

⑬ كتاب المناقب (٦١) باب (٢٣) صفة النبى ﷺ رقم الحديث (٣٥٤٦) رقم الصفحة (١\٥٠٢) عصام بن خالد حضرمى ابو اسحاق الحمصى (م ٢١٣هـ) عن جرير بن عثمان وصفوان بن عمرو وحسان بن نوح وارطاة بن منذر وعبدالرحمن بن ثابت بن ثوبان (تاريخ الاسلام للذهبى رحمه الله: ٥\ ٦٠٥) رقم الترجمة ٥٨٤٦) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

⑭ كتاب المغازى (٦٤) باب (٣٩) غزوة خيبر رقم الحديث (٤٢٠٦) رقم الصفحة (٢\٦٠٥) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

⑮ كتاب المغازى (٦٤) باب (٤٦) بعث النبى ﷺ اسامة بن زيد الى الحرقات من جهينة رقم الحديث (٤٢٧٣) رقم الصفحة (٢\٦١٢) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

⑯ كتاب التفسير (٦٥) باب (٢٣) قوله تعالى يا ايها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص في القتلى الحر بالحر رقم الحديث (٤٤٩٩) رقم صحفة (٢\٦٣٦) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

⑰ كتاب الذبائح (٧٢) باب (١٤) آنية المجوس والميتة رقم الحديث (٥٤٩٧) رقم صحفة (٢\٨٢٦) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

⑱ كتاب الاضاحى (٧٣) باب (١٦) ما يوكل من لحوم الاضاحى وما يتزود منها رقم الحديث ٥٥٦٩) رقم صحفة (٢\٨٣٥) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

⑲ كتاب الديات (٨٧) باب (١٧) اذا قتل نفسه خطأ فلا دية له رقم الحديث (٦٨٩١) رقم صحفة (٢\١٠١٧) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

⑳ كتاب الديات (٨٧) باب (١٩) السن بالسن رقم الحديث ٦٨٩٣) رقم صحفة (٢\١٠١٨) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

㉑ كتاب الاحكام (٩٣) باب (٤٣) من بايع مرتين رقم الحديث (٧٢٠٨) رقم الصفحة (٢\١٠٦٧) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

㉒ كتاب التوحيد (٩٧) باب (٢٢) قوله: وكان عرشه على الماء (هود: ٧) وهو رب العرش العظيم (توبة: ١٢٩) رقم الحديث (٧٤٢١) رقم الصفحة (٢\١١٠٣) هذه ايضاً رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبدالله

(۱) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَنْ يَقُلْ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

(۲) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كَانَ جِدَارُ الْمَسْجِدِ عِنْدَ الْمِنْبَرِ مَا كَادَتِ الشَّاةُ تَجُوزُهَا.

(۳) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ كُنْتُ آتِي مَعَ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ فَيُصَلِّي عِنْدَ الأُسْطُوَانَةِ الَّتِي عِنْدَ الْمُصْحَفِ . فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ أَرَاكَ تَتَحَرَّى الصَّلاَةَ عِنْدَ هَذِهِ الأُسْطُوَانَةِ. قَالَ فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَتَحَرَّى الصَّلاَةَ عِنْدَهَا .

(۴) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - الْمَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ.

(۵) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - بَعَثَ رَجُلاً يُنَادِي فِي النَّاسِ، يَوْمَ عَاشُورَاءَ أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلْيُتِمَّ أَوْ فَلْيَصُمْ، وَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ فَلاَ يَأْكُلْ».

(۶) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - إِذْ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا لاَ. قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قِيلَ نَعَمْ. قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا ثَلاَثَةَ دَنَانِيرَ. فَصَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ أُتِيَ بِالثَّالِثَةِ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ « هَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لاَ. قَالَ « فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا ثَلاَثَةُ دَنَانِيرَ. قَالَ « صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ » . قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَعَلَيَّ دَيْنُهُ. فَصَلَّى عَلَيْهِ.

(۷) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - قَالَ: أَمَرَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - رَجُلاً مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَذِّنْ فِي النَّاسِ «أَنَّ مَنْ كَانَ أَكَلَ فَلْيَصُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ، فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ».

(۸) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - أُتِيَ بِجَنَازَةٍ، لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا، فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ » . قَالُوا لاَ. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ » . قَالُوا نَعَمْ. قَالَ « صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ » . قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَيَّ دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ.

(۹) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضى الله عنه - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - رَأَى نِيرَانًا تُوقَدُ يَوْمَ خَيْبَرَ. قَالَ « عَلَى مَا تُوقَدُ هَذِهِ النِّيرَانُ » . قَالُوا عَلَى الْحُمُرِ الإِنْسِيَّةِ. قَالَ « اكْسِرُوهَا، وَأَهْرِقُوهَا » . قَالُوا أَلاَ نُهَرِيقُهَا وَنَغْسِلُهَا قَالَ « اغْسِلُوا » . قال ابو عبدالله: كان ابن ابى اويس يقول: الحمر الانسية بنصب الالف والنون.

(١٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِي قَالَ حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ أَنَّ الرُّبَيِّعَ - وَهِيَ ابْنَةُ النَّضْرِ - كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ، فَطَلَبُوا الأَرْشَ وَطَلَبُوا الْعَفْوَ، فَأَبَوْا فَأَتَوُا النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَمَرَهُمْ بِالْقِصَاصِ. فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ أَتُكْسَرُ ثَنِيَّةُ الرُّبَيِّعِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لاَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لاَ تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا فَقَالَ «يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ». فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَعَفَوْا فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لأَبَرَّهُ». زَادَ الْفَزَارِي عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَقَبِلُوا الأَرْشَ.

(١١) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ - رضي الله عنه - قَالَ بَايَعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - ثُمَّ عَدَلْتُ إِلَى ظِلِّ الشَّجَرَةِ، فَلَمَّا خَفَّ النَّاسُ قَالَ «يَا ابْنَ الأَكْوَعِ، أَلاَ تُبَايِعُ». قَالَ قُلْتُ قَدْ بَايَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «وَأَيْضًا». فَبَايَعْتُهُ الثَّانِيَةَ. فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، عَلَى أَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ تُبَايِعُونَ يَوْمَئِذٍ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ.

(١٢) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ قَالَ خَرَجْتُ مِنَ الْمَدِينَةِ ذَاهِبًا نَحْوَ الْغَابَةِ، حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِثَنِيَّةِ الْغَابَةِ لَقِيَنِي غُلاَمٌ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قُلْتُ وَيْحَكَ، مَا بِكَ قَالَ أُخِذَتْ لِقَاحُ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم -. قُلْتُ مَنْ أَخَذَهَا قَالَ غَطَفَانُ وَفَزَارَةُ. فَصَرَخْتُ ثَلاَثَ صَرَخَاتٍ أَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ لاَبَتَيْهَا يَا صَبَاحَاهْ، يَا صَبَاحَاهْ. ثُمَّ انْدَفَعْتُ حَتَّى أَلْقَاهُمْ وَقَدْ أَخَذُوهَا، فَجَعَلْتُ أَرْمِيهِمْ وَأَقُولُ أَنَا ابْنُ الأَكْوَعِ، وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِ، فَاسْتَنْقَذْتُهَا مِنْهُمْ قَبْلَ أَنْ يَشْرَبُوا، فَأَقْبَلْتُ بِهَا أَسُوقُهَا، فَلَقِيَنِي النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْقَوْمَ عِطَاشٌ، وَإِنِّي أَعْجَلْتُهُمْ أَنْ يَشْرَبُوا سِقْيَهُمْ، فَابْعَثْ فِي إِثْرِهِمْ، فَقَالَ «يَا ابْنَ الأَكْوَعِ، مَلَكْتَ فَأَسْجِحْ. إِنَّ الْقَوْمَ يُقْرَوْنَ فِي قَوْمِهِمْ».

(١٣) حَدَّثَنَا عِصَامُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَرِيزُ بْنُ عُثْمَانَ أَنَّهُ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بُسْرٍ صَاحِبَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ أَرَأَيْتَ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - كَانَ شَيْخًا قَالَ كَانَ فِي عَنْفَقَتِهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ.

(١٤) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ فِي سَاقِ سَلَمَةَ، فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ قَالَ هَذِهِ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْنِي يَوْمَ خَيْبَرَ، فَقَالَ النَّاسُ أُصِيبَ سَلَمَةُ. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَنَفَثَ فِيهِ ثَلاَثَ نَفَثَاتٍ، فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ.

(١٥) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ - رضي الله عنه - قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - سَبْعَ غَزَوَاتٍ، وَغَزَوْتُ مَعَ ابْنِ حَارِثَةَ اسْتَعْمَلَهُ عَلَيْنَا.

(١٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الأَنْصَارِي حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ عَنِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ «كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ».

(١٧) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ قَالَ لَمَّا أَمْسَوْا يَوْمَ فَتَحُوا خَيْبَرَ أَوْقَدُوا النِّيرَانَ، قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «عَلَى مَا أَوْقَدْتُمْ هَذِهِ

النِّيرَانَ». قَالُوا لُحُومِ الْحُمُرِ الإِنْسِيَّةِ. قَالَ «أَهْرِيقُوهَا وَاكْسِرُوهَا». فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ نُهَرِيقُ مَا فِيهَا وَنَغْسِلُهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «أَوْ ذَاكَ».

(١٨) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلاَ يُصْبِحَنَّ بَعْدَ ثَالِثَةٍ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ». فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ الْمَاضِي قَالَ «كُلُوا وَأَطْعِمُوا وَادَّخِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا».

(١٩) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - إِلَى خَيْبَرَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَسْمِعْنَا يَا عَامِرُ مِنْ هُنَيْهَاتِكَ. فَحَدَا بِهِمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «مَنِ السَّائِقُ» قَالُوا عَامِرٌ. فَقَالَ «رَحِمَهُ اللَّهُ». فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلاَّ أَمْتَعْتَنَا بِهِ. فَأُصِيبَ صَبِيحَةَ لَيْلَتِهِ فَقَالَ الْقَوْمُ حَبِطَ عَمَلُهُ، قَتَلَ نَفْسَهُ. فَلَمَّا رَجَعْتُ وَهُمْ يَتَحَدَّثُونَ أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ، فَجِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَدَاكَ أَبِي وَأُمِّي، زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ. فَقَالَ «كَذَبَ مَنْ قَالَهَا، إِنَّ لَهُ لأَجْرَيْنِ اثْنَيْنِ، إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ، وَأَيُّ قَتْلٍ يَزِيدُهُ عَلَيْهِ».

(٢٠) حَدَّثَنَا الأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ - رضى الله عنه - أَنَّ ابْنَةَ النَّضْرِ لَطَمَتْ جَارِيَةً، فَكَسَرَتْ ثَنِيَّتَهَا، فَأَتَوُا النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَمَرَ بِالْقِصَاصِ.

(٢١) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ بَايَعْنَا النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَقَالَ لِي «يَا سَلَمَةُ أَلاَ تُبَايِعُ» قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ بَايَعْتُ فِي الأَوَّلِ. قَالَ «وَفِي الثَّانِي»

(٢٢) حَدَّثَنَا خَلاَّدُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رضى الله عنه - يَقُولُ نَزَلَتْ آيَةُ الْحِجَابِ فِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ وَأَطْعَمَ عَلَيْهَا يَوْمَئِذٍ خُبْزًا وَلَحْمًا وَكَانَتْ تَفْخَرُ عَلَى نِسَاءِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَكَانَتْ تَقُولُ إِنَّ اللَّهَ أَنْكَحَنِي فِي السَّمَاءِ.